gece kitaplığı

International Academic Studies on Social and Education Sciences

2020

ISBN 978-625-7912-20-4

Ali Acaray, Rabia Vezne, Semin Kazazoğlu, B. Barış Yıldız, Beyza Özturanlı Şanda, Buket Çatakoğlu Aydın, Ferit Gürbüz, Mihalis Kuyucu, Yunus Emre Tansü, Semra Çerkezoğlu, Abdullah Demir, Sare İrem Doğan, Cemile Çetin, Hakan Kolçak, Özge Gündem, Serpil Gerdan, Esma Buluş Kırıkkaya, Yusuf Er, Râ'na Özyurt Kaptanoğlu, Nilay Karasakal, Fatma Ezgi Erbaş Kelebek, Mehmet Biçici, Faruk Türk, Fatih Pala, Filiz Guneysu Atasoy, Gamze Karaa, Ayşe Necef Yereli, Harun Tüysüz, Mehmet Ali Demir, Murat Çelikdemir, Adnan Çoban, Neşe Yeşim Altınel Çoban, Elif Sabancı Polat, Ömer Yahşi, Galip Afşın Ravanoğlu, Servet Say, Elif Acar, Erdoğan Alkan, İsmail Sarı, Ömer Bağcı, Zeynep Koçer

Editör

Doç.Dr. Mehmet Dalkılıç

International Academic Studies on Social and Education Sciences

gece kitaplığı

Editör
Doç.Dr. Mehmet Dalkılıç

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Birinci Basım / First Edition • © NİSAN 2020
Yayıncı Sertifika No: 15476

ISBN • 978-625-7912-20-4
© Copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiç bir yolla çoğaltılamaz.

The rights to publish this book belong to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1 Sokak
Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: geceakademi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

International Academic Studies on Social and Education Sciences

Editör
Mehmet Dalkılıç

Yazarlar

Chapter 1: Ali Acaray,
Chapter 2: Rabia Vezne,
Chapter 3: Semin Kazazoğlu,
Chapter 4: B. Barış Yıldız,
Chapter 5: Beyza Özturanlı Şanda,
Chapter 6: Buket Çatakoğlu Aydın,
Chapter 7: Ferit Gürbüz,
Chapter 8: Mihalis Kuyucu,
Chapter 9: Yunus Emre Tansü, Semra Çerkezoğlu,
Chapter 10: Abdullah Demir,
Chapter 11: Sare İrem Doğan, Cemile Çetin,
Chapter 12: Hakan Kolçak,
Chapter 13: Özge Gündem,
Chapter 14: Serpil Gerdan, Esma Buluş Kırıkkaya,
Chapter 15: Yusuf Er,
Chapter 16: Râ'na Özyurt Kaptanoğlu,
Chapter 17: Nilay Karasakal, Fatma Ezgi Erbaş Kelebek,
Chapter 18: Mehmet Biçici,
Chapter 19: Faruk Türk,
Chapter 20: Fatih Pala,
Chapter 21: Filiz Guneysu Atasoy,
Chapter 22: Gamze Karaa, Ayşe Necef Yereli,
Chapter 23: Harun Tüysüz,
Chapter 24: Mehmet Ali Demir,
Chapter 25: Murat Çelikdemir,
Chapter 26: Adnan Çoban, Neşe Yeşim Altınel Çoban,
Chapter 27: Elif Sabancı Polat,
Chapter 28: Ömer Yahşi,
Chapter 29: Galip Afşın Ravanoğlu,
Chapter 30: Servet Say,
Chapter 31: Elif Acar, Erdoğan Alkan,
Chapter 32: İsmail Sarı, Ömer Bağcı,
Chapter 33: Zeynep Koçer

Editörün Notu

Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluğu yazarlara aittir.

Contents

Yazarlar III
Editörün Notu IV
Contents.....v
Chapter 1 21
Investigation of the Relationship between Organizational Justice, Positive Psychological Capital, and Individual Innovativeness: A Study in the Banking Sector (Ali Acaray) 21
1. Introduction 23
2. Conceptual Framework and Hypothesis Development 24
2.1. Organizational Justice 24
2.2. Positive Psychological Capital.....25
2.3. Individual Innovativeness.....26
3. Research Design.....27
3.1. Sampling.....27
3.2. Instrument.....27
3.3. Analysis 28
4. Findings 28
4.1. Reliability and Validity 28
4.2. Hypothesis Testing.....31
5. Conclusion and Discussion.....32
6. References 33
Chapter 2 41
The Opinions of Educators on a Digital Platform Developed for Traineeship (Rabia Vezne) 41
1. Introduction 43
1.1. Creative InternPrize Project.....44
2. Methods.....45
2.1. Sampling.....45
2.2. Method.....47
3. Findings 48
3.1. The No-Time Syndrome.....48
3.2. The Spoon-Feeding Syndrome 50
3.3. The Sole-Ambassador Syndrome.....50
3.4. Engagement in the Project 51

3.5. The Big Bang Syndrome 52
4. Discussion and Results 54
5. Acknowledgements 55
6. References 55
Chapter 3 57
Error Analysis and Feedback in Teaching Writing in Foreign Languages (Semin Kazazoğlu) 57
1. Introduction 59
2. Approaches to Writing Skills In Foreign Language Teaching: 59
2.1. Historical Development of Error Analysis In Foreign Language Teaching: 60
2.2. Positive and negative views on error analysis: 61
2.3. Strategies for Error Correction: 62
2.4. Error analysis and Transfer Errors: 63
2.5. Error analysis and feedback types: 63
2.6. Teacher Feedback and Students Preferences 64
Chapter 4 65
Okul Yöneticilerinin Açık Liderlik, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdemlilik Algıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi (B. Barış Yıldız) 65
1. Giriş 67
1.1. AÇIK LİDERLİK 67
1.1.1. Gücün Kabulü ve Sürekli Paylaşım 68
1.1.2. Merakı Destekleme ve Hesap Verebilirlik 68
1.1.3. Sosyal Ağların Etkin Kullanımı 69
1.2. ÖRGÜTSEL ADALET 69
1.2.1. Karar Verme Sürecinde Adalet 69
1.2.2. Planlama Sürecinde Adalet 69
1.2.3. Örgütleme Sürecinde Adalet 70
1.2.4. Koordinasyon Sürecinde Adalet 70
1.2.5. Etkileme Sürecinde Adalet 70
1.3. ÖRGÜTSEL ERDEMLİLİK 70
1.3.1. Dürüstlük ve Bağışlayıcılık 71
1.3.2. Güven ve Nezaket 71
1.3.3. İyimserlik 71
1.4. YÖNTEM 71
1.4.1. Araştırmanın Modeli 71

1.4.2. Evren ve Örneklem 71
1.4.3. Veri Toplama Araçları.....72
2. BULGULAR.....72
2.1. Okul Yöneticilerinin Açık Liderlik Algılarına İlişkin Bulgular 72
Okul Yöneticilerinin Örgütsel Adalet Algılarına İlişkin Bulgular 75
Okul Yöneticilerinin Örgütsel Erdemlilik Algılarına İlişkin Bulgular 79
3. SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER 81
Sonuç ve Tartışma 81
Öneriler 83
Kaynakça 83
Chapter 5 89
Uluslararası Hukukta Devletin Sorumluluğunun Hukuki Sonuçları (Beyza Özturanlı Şanda) 89
Özet 91
1. Giriş 91
2. Uluslararası hukukta sorumluluk kavramı 92
3. Sorumluluğu zayıflatan bir neden olarak uluslararası hukukta zorlama mekanizmasının bulunmayışı 94
4. Uluslararası sorumluluğun süjesi olarak devlet 95
5. Devletin sorumluluğunun hukuki niteliği 97
6. Uluslararası hukukta sorumluluk konusunun kodifikasyonu.....98
7. Uluslararası sorumluluk ve devletin sorumluluğu kavramları.....100
8. Devletin sorumluluğunun hukuki sonuçları.....102
8.1. İhlalin yükümlülüğe etkisi 103
8.2. Durdurma ve tekrarlamama yükümlülüğü.....103
8.3. Giderim yükümlülüğü 105
8.3.1. Eski hale getirme.....105
8.3.2. Tazminat 106
8.3.3. Manevi giderim 107
9. Sorumluluğun ileri sürülmesi.....107
10. Sonuç 108
Chapter 6 111
Türk Banka Hukukunda Kıyı Bankacılığının Konumu (Buket Çatakoğlu Aydın) 111
1. Giriş.....113
2. Kıyı Bankacılığının Tanımı ve Faaliyet Alanları 113

3. Kıyı Bankacılığının Tarihi Gelişimi ve Başlıca Kıyı Bankacılığı Merkezleri 114
4. Türkiye'de Kıyı Bankacılığının Yasal Gelişim Seyri 115
4.1. 3182 ve 4389 Sayılı Bankalar Kanunu Döneminde Kıyı Bankacılığı .115
4.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Döneminde Kıyı Bankacılığı.....116
5. Kıyı Bankacılığının Mevduat Güvencesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler Karşısındaki Konumu 116
5.1. Genel Olarak Mevduat Güvencesi Sistemine Bakış 116
5.2. Mevduat Güvencesine İlişkin Yasal Çerçeve 117
5.3. Kıyı Bankacılığının Mevduat Güvencesi Karşısındaki Durumu 118
5.4. Kıyı (Off-Shore) Banka Hesap Sahiplerinin Korunması Meselesi.....119
6. Sonuç.....120
7. Kaynakça 121
Chapter 7 123
Inequality about Lusin-Area Integral on Generalized Vanishing Local Morrey Spaces (Ferit Gürbüz) 123
1. Introduction 125
2. Main Result.....127
3. Acknowledgement 129
4. References 129
Chapter 8 131
A Worthy Social Media Alternative Tool: WeChat (Mihalis Kuyucu) 131
1. Introduction 133
2. WeChat History 133
3. WeChat Performance Data: Rankings & Regional Presence 134
4. The Benefits and Features That WeChat Offers.....135
4.1. The Unique World of WeChat.....135
4.2. WeChat, a Worthy Social Media Alternative for the Chinese.....135
4.3. WeChat, the Connecting Platform 135
4.4. WeChat, a Gaming Platform.....136
4.5. WeChat, the Payment Platform.....136
4.6. WeChat, Users' Thriftiness Enabler 137
4.7. WeChat, the Business Assistant.....137
4.8. WeChat, a Solid Platform that Social Media Giants Want to Replicate 139
4.9. WeChat Cons or What Facebook Would not Want to Replicate.....139
4.10. What Lies Ahead.....141
5. Conclusion.....144

6. References 144
Chapter 9 149
Cengiz Han'ın Soyu ve Moğolların Kökeni Hakkında Görüşler (Yunus Emre Tansü, Semra Çerkezoğlu) 149
ÖZET 151
ABSTRACT 151
1. GİRİŞ 152
2. CENGİZ HAN'IN SOYU HAKKINDA.....153
2.1. Cengiz Han Kayı Boyunamı Mensuptu?.....154
3. MOĞOLLARIN KÖKENİ MESELESİ.....156
3.1. Ergenekon Efsanesi ve Moğollar 157
3.2. Oğuz Destanı ve Moğollar.....158
3.3. Tatar Kelimesine Dair Görüşler.....159
3.4. Moğol Devleti'nde Türk Dilinin Yeri 160
3.5. Europide Irk ve Mongoloide Irk 162
4. SONUÇ 163
5. KAYNAKÇA 165
MAGEMİZOĞLU, G. (2016). *Reşidüddin Fazlullah'ın Eseri Camiu't Tevarih ve Diğer Kaynaklar Kapsamında İlhanlılar,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, https://www.academia.edu/26869344/ (13.02.2020).....166
Chapter 10 169
İstanbul'da Otopark İşletmeciliğine İlişkin Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Abdullah Demir).....169
1. Giriş.....171
2. İstanbul'da Otopark İşletmeciliği 172
3. İstanbul'da Otopark Sorun Analizi 175
3.1. Otopark Sorununa Yönelik Bazı Köklü ve Pratik Çözüm Yaklaşımları 179
4. Otopark Yönetimini İlişkin Yeni Bir Yönetim Sistematiği.....184
5. Sonuç.....184
6. Kaynakça 185
Chapter 11 189
İlişki Modelleri Bakış Açısı ile Stres - Performans İlişkisi (Sare İrem Doğan, Cemile Çetin).....189
1. Giriş.....191
2. Stres Kavramı 192
3. Performans Kavramı 193

4. Stres ve Performans 194
5. Stres ve Performans İlişkisinde Modeller 195
5.1. Negatif Doğrusal İlişki Modeli 195
5.2. Pozitif Doğrusal İlişki Modeli 197
5.3. Ters U Biçimi Eğrisel İlişki Modeli.....198
5.4. İlişki Bulunamaması Modeli.....199
6. Stresin Bireysel Performans Üzerine Etkileri.....199
7. Stresin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkileri 200
7.1. İşe Devamsızlık.....201
7.2. İş Kazaları.....204
7.3. İşgücü Devri / İşten Ayrılma 205
8. Sonuç.....207
9. Kaynaklar 209
Chapter 12 215
Secession: A Constitutional Process of Analysing Costs and Benefits (Hakan Kolçak).....215
Secession: A Constitutional Process of Analysing Costs and Benefits 217
1. Introduction 217
2. Conceptual and Theoretical Dimension 217
3. The Decision to Secede: Costs and Benefits 220
3.1. The Benefits of Membership 220
3.2. The Costs of Secession.....225
3.3. The Costs of Membership.....227
3.4. The Benefits of Secession.....230
4. Conclusion.....232
5. References 233
Chapter 13 241
Osmanlı Kadını ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Örnek:.....241
İstanbul Avrat Pazarı (Özge Gündem).....241
1. Giriş.....243
2. Osmanlı'da Kadın Kimliği ve Faaliyetleri 244
3. İstanbul Avrat Pazarı.....246
4. Sonuç.....250
5. Kaynaklar 251
Chapter 14 255
Türkiye Afet Yönetim Sisteminin Gelişimsel Süreci (Serpil Gerdan, Esma Buluş Kırıkkaya).....255

1. Giriş 257
2. Türkiye'de Afet Yönetim Süreci 258
2.1. 1999 Öncesi 259
2.1.1. 1944 Yılı Öncesi 259
2.1.2. 1944-1958 Yılları Arası 259
2.1.3. 1958-1999 Yılları Arası 260
2.2. 1999 Sonrası 262
3. Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma 264
3.1. 2009 Yılı Öncesi Kurumsal Yapılanma 264
3.1.1. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü 264
3.1.2. İçişleri Bakanlığı, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü 265
3.1.3. Başbakanlık, Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü 265
3.2. 2009 Yılı Sonrası Kurumsal Yapılanma 266
3.2.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 266
4. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) 267
4.1. Plan Türleri ve Entegrasyonu 268
5. Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi 270
6. Afet Yönetimi- Afet Farkındalığı İlişkisi 271
7. Sonuç 273
8. Kaynaklar 274
Chapter 15 277
Turizm ve Rekreasyon Pazarlaması (Yusuf Er) 277
1. Giriş 279
2. Turizm Kavramı ve Özellikleri 280
2.1. Turistik Ürün Kavramı 281
2.2. Turizm Ve Rekreasyon İlişkisi 283
3. Rekreasyon Pazarlaması Kavramı 285
3.1. Rekreasyona Yönelik Pazarlama Yaklaşımları Ve Tüketici Davranışı 288
4. Sonuç 290
5. Kaynaklar 291
Chapter 16 295
Consumers'wearable Technology Usage Intentions (Râ'na Özyurt Kaptanoğlu) 295
1. Introduction 297
1.1. Wearable Technology, Its Yesterday And Today 297
2. Method 299

2.1. Model and Research Question 299
2.2. Independent Variables in the Model 299
2.3. Sampling, Method and Hypotheses.....300
2.4. Findings 300
3. Conclusion.....302
4. References 303
Chapter 17 307
Devlet Ortaokul Öğretmenlerinin Tükenmişlik Algılarının Demografik Özellikler İle İlişkisi: Kocaeli İli Örneği (Nilay Karasakal, Fatma Ezgi Erbaş Kelebek) 307
1. Giriş.....309
2. Araştırmanın Metodolojisi.....312
2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....312
2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları.....312
2.3. Araştırmanın Bulguları.....312
3. Sonuç.....320
4. Kaynakça 321
Chapter 18 325
Bosna - Hersek Savaşı ve Srebrenitsa'da Yaşanan Süreç (Mehmet Biçici) 325
Giriş.....327
1. Balkanlardaki Etnik Yapı 328
2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci ve Bosna Hersek.....329
2.1. Bosna Hersek ve Srebrenitsa Katliamı.....330
3. Srebrenitsa'da Yaşanan Süreç 331
3.1. 6-10 Temmuz Olayları 333
3.2. 11 Temmuz Olayları.....333
3.3. 12 Temmuz Olayları.....335
3.4. 13 Temmuz Olayları.....336
3.5. 14-23 Temmuz Olaylar 337
3.6. Toplu Mezarlar ve Srebrenitsa.....337
4. Dayton Antlaşması.....338
5. Srebrenitsa Soykırımının Uluslararası Alanda Yankısı 338
Sonuç.....340
Kaynaklar 341
Chapter 19 345
The Effects of International Migration to International Relations within the Context of Turkey-EU Immigration Policies (Faruk Türk) 345

1. Introduction 347
2. Migration and Its Background 347
3. Global Policies Related to Migration 349
4. Migration Policy of the European Union 353
5. Immigration Policy of Turkey 357
6. Conclusion 363
Bibliography: 364
Chapter 20 367
Sosyal Bilgiler Eğitiminde Dijital Öykü Kullanımı (Fatih Pala) 367
1. Dijital Öyküleme (Hikâyeleme) 369
2. Eğitimde Dijital Öyküleme (Hikâyeleme) 371
3. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Dijital Öyküler 372
4. Referanslar 374
Chapter 21 379
Are House Prices Influenced by Crime Rate? A Quantile Regression Analysis (Filiz Guneysu Atasoy) 379
1. Introduction 381
2. Method 383
3. Data 383
4. Analysis Results 384
5. Conclusion 391
6. References 392
Chapter 22 397
Firma Değerleme Uygulaması: Start-Up Firma Örneği (Gamze Karaa, Ayşe Necef Yereli) 397
1. GİRİŞ 399
2. LİTERATÜR ÖZETİ 400
3. Uygulamanın Metodolojisi 401
3.1. Uygulamanın amacı ve önemi 401
3.2. Firma ve sektörü hakkında genel bilgiler 401
3.3. Uygulamada kullanılacak yöntemler 402
3.3.1. Defter değeri yöntemi uygulaması 402
3.3.2. Net defter değeri yöntemi uygulaması 402
3.3.3. Net aktif değeri yöntemi uygulaması 403
3.3.4. Firmaya serbest nakit akımları yöntemi uygulaması 403
3.3.5. Özsermayeye serbest nakit akımları yöntemi uygulaması 405
3.3.6. Ekonomik katma değeri yöntemi uygulaması 406

3.3.7. CVA yöntemi uygulaması 406
3.3.8. Ekonomik kâr yöntemi uygulaması.....407
3.3.9. Black- Scholes yöntemi uygulaması 408
3.3.10. Binominal yöntem uygulaması 408
3.3.11. Monte Carlo Simülasyonu Uygulaması 409
4. SONUÇ 413
KAYNAKLAR 416
Chapter 23 419
Eğitim Yöneticilerinin Örgütsel Destek Algısı, Örgütsel Hafıza ve Yenilikçi İş Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Harun Tüysüz).....419
1. Giriş.....421
1.1. Örgütsel Destek.....421
1.1.1. Örgütsel Adalet 422
1.1.2. Örgütsel Ödüller ve İş Koşulları 422
1.1.3. Yönetim Desteği.....423
1.2. Örgütsel Hafıza 423
1.2.1. Örgütün Geçmişi Hakkında Bilgi 424
1.2.2. Sosyo-Politik Bilgi 424
1.2.3. Mesleki Bilgi.....424
1.2.4. Mesleki Ağlar İle İlgili Bilgi 424
1.2.5. Sektörel Bilgi 425
1.3. Yenilikçi İş Davranışı.....425
1.3.1. Fikir Üretme ve Uygulama.....425
1.3.2. Fikri Destekleme 426
1.4. YÖNTEM 426
1.4.1. Araştırmanın Modeli 426
1.4.2. Evren ve Örneklem 426
1.4.3. Veri Toplama Aracı.....426
2. BULGULAR.....427
Okul Yöneticilerinin Örgütsel Destek Algılarına İlişkin Bulgular 427
Okul Yöneticilerinin Örgütsel Hafıza Algılarına İlişkin Bulgular 429
Okul Yöneticilerinin Yenilikçi İş Davranışı Algılarına İlişkin Bulgular.....430
3. SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER 432
Sonuç ve Tartışma 432
Öneriler 434

Kaynakça 434
Chapter 24 441
Econometric Analysis on Innovation and Foreign Trade (Mehmet Ali Demir) 441
1. INTRODUCTION 443
2. THEORETICAL BACKGROUND 444
3. ECONOMETRIC ANALYSIS 445
3.1. Data Sets and Methodology 445
3.2. TEST RESULTS 447
3.2.1. Test Results for Turkey 448
3.2.2. Test Results for Japan 450
4. CONCLUSIONS 453
REFERENCES 453
Chapter 25 457
Osmanlı Devleti'nin Anadolu Aşiretlerini Rakka'ya İskân Etme Gerekçeleri (Murat Çelikdemir) 457
Giriş: 459
1. SİYASÎ VE ASKERÎ SEBEPLER 460
a) Anadolu Aşiretleri ve Türkmen Aşiretleri Arasındaki Mücadeleler 460
b) Arap Aşiretlerinin Eşkıyalık Hareketleri 462
c) Fırat Nehir Yolunun Güvenliği 464
2. İKTİSÂDÎ SEBEPLER 466
3. SOSYAL SEBEPLER 469
4. BİBLİYOGRAFYA 471
Chapter 26 473
Tanbûrî İsak ve Hacı Sâdullah Ağa Tarafından Bestelenmiş Olan Şedarabân Takımın Makam Analizi Üzerinden Şedarabân Makamının İncelenmesi (Adnan Çoban, Neşe Yeşim Altınel Çoban) 473
1. GİRİŞ 475
2. YÖNTEM 476
3. BULGULAR 477
3.1. Tanbûrî İsak'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Bulguları 477
3.1.1. Tanbûrî İsak 'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Notası 477
3.1.2. Tanbûrî İsak 'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Makam Analizi 478

3.1.3. Tanbûrî İsak'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Tablosu 478
3.1.4. Tanbûrî İsak'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Grafiği 479
3.2. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Bulguları 480
3.2.1. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Notası 480
3.2.2. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Makam Analizi 481
3.2.3. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Tablosu 482
3.2.4. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Grafiği 482
3.3. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Bulguları 483
3.3.1. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Notası 483
3.3.2. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Makam Analizi 484
3.3.3. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Çeşni Tablosu 484
3.3.4. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Çeşni Grafiği 484
3.4. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Bulguları 485
3.4.1. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Notası 485
3.4.2. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Makam Analizi 486
3.4.3. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında Nakış Yürük Semâîsinin Çeşni Tablosu 487
3.4.4. 3.4.4. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Çeşni Grafiği 487
3.5. Şedarabân Takımdaki 4 Eserin Çeşni ve Genel Seyir Tablosu 488
3.5.1. Şedarabân Takımdaki 4 Eserin Çeşni Tablosu 488
4. SONUÇ 489

5. KAYNAKLAR 490
Chapter 27 491
Sanal Dünyada Sanat (Elif Sabancı Polat) 491
1. Giriş.....493
Sanat.....493
Dijital Sanat 493
Sanal Gerçeklik.....494
Sanal Gerçeklik Ortamında Sanat.....494
2. Sonuç.....495
3. Referanslar.....496
Chapter 28 497
İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyer Giriş Evresinde Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları (İlk 5 Yıl) (Ömer Yahşi) 497
1. Giriş.....499
1.1. İlçe Millî Eğitim Müdürlerinin Görev ve Yetkileri 499
1.1.1. İlçe Millî Eğitim Müdürlüklerinin Örgüt Yapıları ve Yasal Dayanağı 500
1.2. Kariyer Kavramı 500
1.3. Bireysel İhtiyaç, Motivasyon ve Kariyer İlişkisi 501
1.4. Kariyer Evreleri 501
1.5. Kamuda Kariyer.....502
1.6. Kariyer Engelleri.....503
1.7. YÖNTEM 503
1.7.1. Araştırmanın Deseni 503
1.7.2. Evren ve Örneklem 504
1.7.3. Veri Toplama Aracı.....504
2. BULGULAR.....504
2.1. Odak Grup Görüşmeleri Çerçevesinde Elde Edilen Bulgular 504
2.1.1. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyere Giriş Evresinde Yaşadıkları Sorunlar.....504
2.2. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyere Giriş Evresinde Yaşadıkları Sorunları Çözme Stratejileri 506
2.3. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyere Giriş Evresi Sorunlarına Yönelik Geliştirdikleri Problem Çözme Stratejilerini Etkileyen Faktörler 509
2.4. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Demografik Özelliklerine ve Ölçek Alt Boyutlarına Göre Gerçekleştirilen Analizler.....510

2.5. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Eğitim Seviyesi Değişkenine İlişkin Bulgular 512
2.6. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Görev Bölgesi Değişkenine İlişkin Bulgular 512
3. SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER 512
Sonuç ve Tartışma 512
Öneriler 516
Kaynakça 516
Chapter 29 519
Macroeconomic Factors Affecting Unemployment in the Eurasian Economic Union: Panel Data Analysis (Galip Afşın Ravanoğlu) 519
1. Introduction 521
2. Literature Review 522
3. Analysis 523
4. Conclusion 531
5. References 532
Chapter 30 535
The Importance of Quality Costs in Terms of Total Quality Management (Servet Say) 535
1. Introduction 537
2. The Concept of Quality 537
3. Total Quality Management 538
4. The Concept of Cost 539
5. The Quality Costs 540
6. Analysis of Quality Costs 541
6.1. Trend Analysis 543
6.2. Pareto Analysis 543
7. Conclusion 544
8. References 544
Chapter 31 549
Seyahat Acentesi Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Kayseri Örneği (Elif Acar, Erdoğan Alkan) 549
1. GİRİŞ 551
2. LİTERATÜR 552
2.1. Tükenmişlik 552
2.2. İşten Ayrılma Niyeti ile Tükenmişlik İlişkisi 553
3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ 554
3.1. Araştırmanın Ana Kitlesi ve Örneklemi 555

3.2. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı.....555
3.3. Veri Analiz Teknikleri.....556
4. BULGULAR.....557
4.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Araştırma Bulguları..557
4.2. Faktör Analizi ve Sonuçları.....559
4.3. Güvenilirlik Analizi ve Sonuçları.....561
4.4. Normallik Dağılım Testlerine Yönelik Bulgular.....562
4.5. Tükenmişlik, Tükenmişliğin Boyutları ve İşten Ayrılma Niyetinin Demografik Özelliklere Bağlı Olarak Farklılaşma Durumu.....562
4.6. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular.....565
4.7. Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyetine İlişkin Regresyon Analizi Bulguları.....565
5. SONUÇ.....568
6. REFERANSLAR.....569
Chapter 32.....573
(Online) İnteraktif Eğitimin, Ders Materyali Olarak Kullanılması Örneğinin Alt Yapısının İncelemesi (İsmail Sarı, Ömer Bağcı).....573
1. İşleyiş.....575
2. Giriş.....575
3. Materyal ve Yöntem.....576
4. Online eğitimler için gerekli olan materyaller.....582
5. Sertifika Paylaşım Sayıları.....582
6. Sonuç.....582
7. Kaynaklar.....583
Chapter 33.....585
Rape: The Extra Mile *Gen* (Gökbakar, 2006) Goes to Reassure the Patriarchal Order (Zeynep Koçer).....585
1. Introduction.....587
1.1. The Film: *Gen* (Togan Gökbakar, 2006).....587
2. The Slasher Film And The Rape-Revenge Subgenre.....589
2.1. Deniz: the woman as Castrated and as the Castrator; the *femme castratrice*.....590
2.2. The Rape.....591
3. References.....592

CHAPTER 1

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Investigation of the Relationship between Organizational Justice, Positive Psychological Capital, and Individual Innovativeness: A Study in the Banking Sector (Ali Acaray)

Investigation of the Relationship between Organizational Justice, Positive Psychological Capital, and Individual Innovativeness: A Study in the Banking Sector

Ali ACARAY[1]
[1]*Assist. Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan University, aliacaray@hotmail.com*

1. Introduction

In today's new competitive environment, having a competitive structure is an important requirement for organizations to satisfy and maintain their customers' satisfaction. A competitive structure requires organizations to be dynamic (Güleş & Bülbül, 2004). In this context, innovativeness is one of the most important issues that should be kept constantly in the agendas of the manager. According to Porter (1998), innovation is the most valuable source of organizations in maintaining a competitive advantage. The employees of organizations are at the center of innovativeness (Tabak et al., 2010). At this point, individual innovativeness emerges as a fundamental issue. Therefore, innovative human resources are considered as a strategic source of the new competitive environment, and more important than financial and physical capital, in the development of core competence (Doğan & Demiral, 2008). In particular, in labor-intensive sectors, the employees' behavior towards the objectives of an organization provides a vital function to increase and maintain the competitiveness of organizations. Positive psychological resources of employees are placed behind continuity of these behaviors and efforts. Therefore, positive psychological resources should be managed together with modern human resources management (HRM) practices.

Positive organizational behavior, which is defined as a positive perspective of practices and efforts aim to reveal the strengths of human resources and to increase their positive capacities (Luthans et al., 2006), provides a functional perspective in the development and management of organizational performance (Çetin & Basım, 2012). Luthans et al. (2004) introduced the concept of positive psychological capital consisting of the components of self-efficacy, optimism, hope, and resilience in the field of positive organizational behavior based on the positive features and psychological sources mentioned. These four components are stated to be the best components that explain psychological capital (Luthans & Youssef, 2004; Luthans, 2002). As a personality trait that has the potential to develop over time with various HRM practices of employees, positive psychological capital is accepted as the antecedent of many behaviors and efforts (Luthans et al., 2008).

In the literature, positive psychological capital as a structure consisting of positive features is mostly included as an independent variable. In the studies conducted, it was found that positive psychological capital increased employees' performance (Luthans et al., 2008; Polatcı, 2010; Youssef & Luthans, 2007), job satisfaction (Cheung et al., 2011; Youssef & Luthans, 2007), organizational commitment (Çetin, 2011; Luthans et al., 2008), creative performance (Luthans et al., 2011), innovative behavior (Beğenirbaş & Turgut, 2016), organizational citizenship behavior (Avey et al., 2010) and

emotional labor (Hur et al., 2016; Biçkes et al., 2014); decreased burnout (Topcu & Ocak, 2012) and resistance to change (Bozkurt & Bozkurt, 2016). In addition, it is known that self-efficacy increases innovative behavior (Özkan, 2017). Also, as a dependent variable, there is a positive relationship between positive psychological capital and organizational trust (Özler & Yıldırım, 2015), supportive organizational culture (Çetin et al., 2013a), supportive organizational climate (Çetin et al., 2013a; Luthans et al., 2008) and organizational justice (Düzgün & Yeşiltaş, 2017; Hur et al., 2016). In addition, there is a limited number of similar studies in the literature OB and HR on relationships between organizational justice, positive psychological capital, and individual innovativeness (Beğenirbaş & Turgut, 2016; Gupta, 2013). However, there is no study that has examined the relationship between variables related to the extent of the literature review.

Having a high justice perception can increase employees' positive feelings, and thus, positive job resources. It can be argued that employees with high levels of positive psychological capital may also engage in higher cognitive activities. The aim of this study is to examine the relationship between organizational justice, positive psychological capital, and individual innovativeness from the perspective of employees. The study was carried out in the banking sector, where the interaction was intense due to the fact that the relevant organizations have an institutionalized and managed HR department by professionals who pay special attention to the training and development of their employees. Hence, the findings may make it clearer to understand the antecedents and effects of positive psychological capital, and thus its importance by banking sector institutions.

2. Conceptual Framework and Hypothesis Development

2.1. Organizational Justice

The behaviors exhibited by employees emerge with the perception of any situation in organizations. Therefore, the fairness of HR practices reveals the importance of many issues, especially justice, for managers (İşcan, 2005). Employees make comparisons regarding the fairness of the wages, rewards, promotions and penalties, the processes applied to them, and whether they are treated fairly or not, and thus have various perceptions about justice in the organization (İçerli, 2010; Özdevecioğlu, 2003; Penner et al., 1997). Organizational justice perception is the fair evaluation of employees' practices, policies, and decisions in an organization (Folger & Konovsky, 1989; Greenberg, 1990).

Distributive justice is the equitable acquisition of employees' awards and resources, and procedural justice is the fairness of the process used when determining gains. In the studies on organizational justice, two basic elements emerge (Moorman, 1991). In subsequent studies, an interactional dimension was added to organizational justice. Greenberg (1993) examined the interactional dimension as interpersonal and informational justice and thus increased the dimensions of justice to four. In this study, distributive and procedural justice dimensions were taken.

2.2. Positive Psychological Capital

In the context of how employees adapt themselves to changing new conditions, one of the new approaches in psychology is positive psychology. Positive psychology, which Maslow put forward and Seligman worked through (Kutanis & Oruç, 2014), emphasizes the good, positive, and right characteristics that individuals adopt and how they can be developed, managed, and exposed (Güler, 2012). However, the point to be emphasized is that positive psychology is not an approach that ignores negativity in people, but an approach that emphasizes, investigates, and examines positive aspects as well as negativities (Kutanis & Oruç, 2014). The reflection of this new psychology on the applications of OB and HR was revealed as the positive psychological capital in the study of Luthans et al. (2004). Positive psychological capital has been examined in the form of a structure consisting of psychological components on the basis of positivity in the same study. In addition, this structure is suitable for the development over time due to its dynamic characteristics, and this situation was supported by the study of Luthans et al. (2006). Positive psychological capital with components of self-efficacy, hope, optimism, and resilience explains more with the synergistic effect than the sum of its components (Luthans et al., 2006).

Self-efficacy, which is one of the components of psychological capital, is defined as the person's motivation in performing a certain task successfully, controlling events, directing cognitive resources, and solving problems (Stajkovic & Luthans, 1998). According to Snyder (2002), hope makes the person be motivated to produce different options and put them into practice in order to achieve the goals. According to Seligman (1998), optimism is the way people explain the positive events they encounter in achieving the target for personal, permanent, and general reasons and negative events for external, temporary, and special reasons (Kutanis & Oruç, 2014). Resilience is largely based on the work of clinical psychology and is a psychological power to fight stress and adapt positively in the event of adversities such as risk, conflict, and failure (Luthans et al., 2008).

The perception of a fair distribution of gains in organizations may strengthen cognitive flexibility by increasing employees' positive emotions (Hur et al., 2016). It is stated that cognitive flexibility is associated with self-efficacy, which is defined as the individuals' being aware of different alternatives, producing different ideas, coping with changing situations, and showing flexibility in adaptation to these situations (Asıcı & İkiz, 2015). The definition made clearly shows that psychological capital is related to the dimensions of hope and resilience. In addition, employees' perception that the procedures applied in the decisions taken are fair can strengthen the positive perception of the organizational climate. In the study of Luthans et al. (2008), it was revealed that the supportive organizational climate strengthened psychological capital. In the study conducted by Çoban (2013), there was a positive relationship between procedural justice and the psychological capital. In the study conducted Düzgün and Yeşiltaş (2017), there was a positive relationship between procedural justice and psychological capital components since the job resources of employees who have positive distributive and procedural justice perceptions may increase. Accordingly:

H1: a) Distributive and b) procedural justice has a positive effect on positive psychological capital.

2.3. Individual Innovativeness

Organizations have to make change an important feature of their lives because the competition is intense and dynamic (Güleş & Bülbül, 2004), and constantly innovate in order not to lose and maintain their competitiveness (Koçel, 2007). In fact, it is important to see if organizations are experiencing a change at a sufficient speed rather than whether they are making changes (Koçel, 2007). Therefore, innovativeness and employees, which are the basic elements of this process, are an important competitive elements (Gürkan & Gürkan, 2017). It is because innovativeness is about individuals, and organizational innovativeness depends on their employees' ability to innovate (Janssen, 2004).

Innovativeness is the ability of the individual to practice and learn in the context of adopting a new product or service (Kılıçer & Odabaşı, 2010; Rogers, 2003). Therefore, innovative individuals are those who are open to risk and experience, creative-minded, and the first to adopt any innovation compared to others in the environment (Hurt et al., 1977).

Individual innovativeness consists of opinion-leading, resistance to change, and risk-taking dimensions in the study where the scale is adapted (Sarıoğlu, 2014). Opinion-leading is the ability of creative, adaptable, and autonomous individuals to affect, direct, and follow their followers in any idea (Amabile, 1988; Hurt et al., 1977). Resistance to change is a drawback of those who are subject to change depending on various variables (Hurt et al., 1977; Kılıçer & Odabaşı, 2010). Risk-taking is being open to implementing new ideas and producing new products in case of uncertainty (Cornwall & Perlman, 1990).

Being innovative is taking risks by putting innovation and not resisting innovations. Since innovativeness requires to be able to face failure and struggle against various risks (Akın, 2010), individuals need to believe that they will succeed in achieving their goals while experiencing difficult processes and walking through different paths, in other words, they need positive psychological resources. The relationship between positive psychological capital and employee innovation may also be explained based on the theory of positive emotions (Fredrickson, 2001). The related theory suggests that individuals' positive emotions increase the psychological resources together with the resources such as intellectual, physical, social relations, and network (Çetin et al., 2013b). In this context, it can be expected that employees with high positive emotions, in other words, employees with high psychological capital levels, may be in innovative behaviors by working at a higher cognitive level in organizations (Beğenirbaş & Turgut, 2016). In addition, in various studies, it was revealed that empowered employees increased their innovativeness (Çavuş & Akgemci, 2008), self-efficacy had a positive effect on innovativeness (Akın, 2010; Basım et al., 2008), and psychological capital decreased resistance to change (Bozkurt & Bozkurt, 2016). Accordingly:

H2: Positive psychological capital has a) a positive effect on opinion-leading b) a negative effect on the change to resistance and c) a positive effect on risk-taking.

The model containing the hypotheses in which the predicted relations of organizational justice, positive psychological capital and individual innovativeness variables proposed is shown in Figure 1.

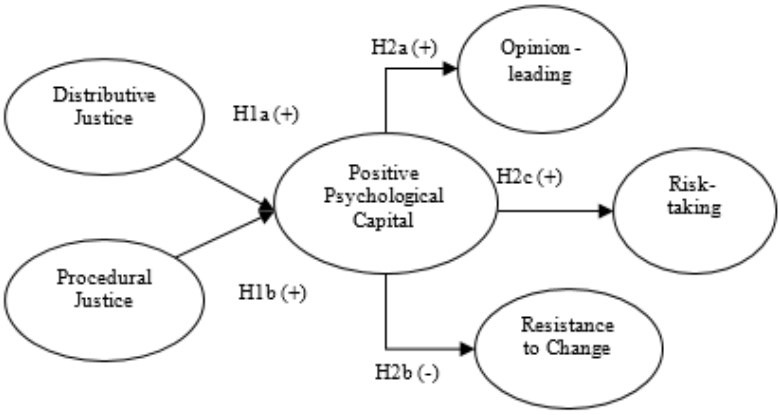

Figure 1: Research Model

3. Research Design

3.1. Sampling

The universe of the research was composed of bank employees in Amasya province, the Central Black Sea region, Turkey. According to the data system of the Banks Association of Turkey, 451 employee worked in the banking sector in Amasya in 2018. With the convenience sampling method, a sampling questionnaire was distributed to 275 the employees at all banks, and the number of those who returned fully and completely came out as 151, thus the rate of reaching sampling was 54.90%. The reason for choosing the convenience sampling method in this study is that it provides easy and economic access to data (Haşıloğlu et al., 2015; Malhotra, 2004).

51% of the participants are male, 49% of them are female. Their age ranges from 23 to 53, and the average age is 32.62 (sd = 5.89); 3% are high school graduates, 97% are graduate and postgraduate. 72% of the participants, are married, 28% are single. Their work experience ranges between 1 and 29 years and the average experience is 6.75 years (sd= 5.24). 25% of the participants are teller, 36% are customer service representatives, 19% are operation executive, 19% are director, and % 1 are branch manager.

3.2. Instrument

To measure the organizational justice perceptions, the “organizational justice scale” developed by Niehoff and Moorman (1993) and adapted to Turkish by Yıldırım (2002) was used. The scale consisted of 11 items and two as dimensions distributive and procedural justice. One of the sample expressions of the scale is “Our managers in the bank take the opinions of all employees before making business decisions”. In the study conducted by

Ertürk (2014), reliability values were calculated for distributive justice as 0.90 and for procedural justice as 0.92.

To measure the positive psychological capital perceptions, a 24-item and four-dimensional "psychological capital scale" developed by Luthans et al. (2007) and adapted to Turkish by Erkuş and Fındıklı (2013) was used. One of the sample expressions of the scale is "I trust myself while transferring information to my colleagues". In the study of Erkuş and Fındıklı, the reliability of the scale was calculated as 0.89.

To measure the individual innovativeness, the 18-item and three-dimensional "individual innovativeness scale" developed by Hurt et al. (1977) and adapted to Turkish by Sarıoğlu (2014) was used. One of the sample expressions of the scale is "I usually find new methods to solve problems". In the same study of Sarıoğlu, the reliability of the scale was calculated as 0.82. All answers were given on a 5-point scale ranging from 1(strongly disagree) to 5 (strongly agree).

3.3. Analysis

The partial least squares (PLS - Partial Least Squares) approach was used within the structural equation model to be able to measure the validity and reliability of the research model and to calculate the parameters of the model. PLS represents a new component-based approach, unlike conventional covariance-based approaches such as AMOS and LISREL within the scope of the structural equation model. In the literature, PLS is used as a suitable analysis method for small sample sizes and highly complex predictive models (Günsel et al., 2018). Component-based SEM approach (PLS) does not require the normal distribution assumption, unlike covariance-based SEM approaches (AMOS, LISREL) (Chin, 2001).

4. Findings

4.1. Reliability and Validity

Confirmatory factor analysis (CFA) was used to test the structural validity of the scales, and the average variance extracted (AVE), composite reliability (CR), and Cronbach alpha analysis were used in reliability. In the related analysis, SmartPLS 3.0 statistics program was used. In the study, positive psychological capital, consisting of four dimensions, namely self-efficacy, hope, resilience, and optimism, was treated as a composite variable and done to second-level factor analysis. It was observed that the factor loads of seven items in a positive psychological capital scale and one item in the distributive justice scale were low. These items were excluded from the analysis, considering that the relevant dimensions would not negatively affect the content validity. After the nine expressions were removed, the factor loads of all expressions in the measurement model exhibited a value above 0.50. In addition, the average variance extracted (AVE) calculated for the variables is above the threshold value of 0.50 and the composite reliability (CR) of the variables is above the threshold value of 0.70. Therefore, AVE, CR, and Cronbach Alpha reliability values reached for all variables exceed the threshold values determined by Nunnally (1978) and Fornell and Larcker (1981). The results obtained regarding the confirmatory factor analyzes and the reliability of the scales are seen in the tables between Table 1 and Table 3.

Some statistical values were also examined to determine whether the research variables provided the discriminant validity. For factor discriminant validity, the square root of AVE in each factor must be larger than the correlations between the variable pairs (Fornell & Larcker, 1981). Values in parentheses in Table 4 also show that discriminant validity is provided. When all the statistical data reached are evaluated as a total, the scales fulfill the single factor requirement and have sufficient validity and reliability values.

Table 1: Factor and Reliability Analysis Results of Organizational Justice Scale

Scale	Items	Factor Loadings CFA	AVE	CR	Alpha
Distributive Justice (DJ)	DJ 1	0.695	0.692	0.899	0.885
	DJ 2	0.764			
	DJ 3	0.963			
	DJ 4	*			
	DJ 5	0.830			
Procedural Justice (PA)	PJ 1	0.848	0.619	0.906	0.891
	PJ 2	0.723			
	PJ 3	0.706			
	PJ 4	0.817			
	PJ 5	0.840			
	PJ 6	0.769			

In the confirmatory factor analysis of the organizational justice scale, the distributive justice dimension was found the factor loads of the scale items between 0.695-0.963, AVE value as 0.692, CR value as 0.899 and Cronbach's alpha value as 0.848; the procedural justice dimension was found the factor loads of the scale items between 0.706 and 0.839, AVE value as 0.619, CR value as 0.906 and Cronbach's alpha value as 0.891 (Table 1).

Table 2: Factor and Reliability Analysis Results of Positive Psychological Capital Scale

Scale	Items	Factor Loading CFA	AVE	CR	Alpha
Positive Psychological Capital (PPC)	PPC 1	0.797	0.504	0.923	0.910
	PPC 2	0.733			
	PPC 3	0.651			
	PPC 4	0.702			
	PPC 5	0.625			
	PPC 6	0.715			
	PPC 7	0.505			
	PPC 8	0.503			
	PPC 9	0.672			
	PPC 10	0.656			
	PPC 11	0.571			
	PPC 12	*			
	PPC 13	*			
	PPC 14	0.542			
	PPC 15	*			
	PPC 16	0.618			
	PPC 17	0.801			
	PPC 18	0.677			
	PPC 19	0.660			
	PPC 20	*			
	PPC 21	0.527			
	PPC 22	*			
	PPC 23	*			
	PPC 24	*			

Confirmatory factor analysis results of the positive psychological capital scale found the scale items between 0.527- 0.801, AVE value as 0.504, CR value as 0.923, and Cronbach's alpha value as 0.910 (Table 2).

Table 3: Factor and Reliability Analysis Results of the Individual Innovativeness Scale

Scale	Items	Factor Loadings CFA	AVE	CR	Alpha
Opinion-leading (OL)	OL 1	0.558	0.511	0.858	0.808
	OL 2	0.735			
	OL 3	0.681			
	OL 4	0.598			
	OL 5	0.778			
	OL 6	0.762			
	OL 7	0.644			
Resistance to Change (RC)	RC 1	0.715	0.550	0.899	0.885
	RC 2	0.733			
	RC 3	0.591			
	RC 4	0.810			
	RC 5	0.783			
	RC 6	0.674			
	RC 7	0.810			
Risk-taking (RT)	RT 1	0.702	0.606	0.860	0.783
	RT 2	0.813			
	RT 3	0.844			
	RT 4	0.748			

In the confirmatory factor analysis of the individual innovativeness scale, for opinion-leading dimension, it was found the factor loads of the scale items between 0.558- 0.778, AVE value as 0.511, CR value as 0.858, and Cronbach's alpha value as 0.808. For resistance to change dimension, it was found the factor loads of the scale items between 0.591- 0.810, AVE value as 0.550, CR value as 0.899, and Cronbach's alpha value as 0.885. For risk-taking dimension, it was found the factor loads of the scale items between 0.702-0.844, AVE value as 0.606, CR value as 0.860, and Cronbach's alpha value as 0.783 (Table 3).

4.2. Hypothesis Testing

The relationships among the variables were revealed by the correlation analysis. According to the results (Table 4), there are positive relationships between procedural justice and positive psychological capital ($r=0.18$, $p<0.05$), positive psychological capital and opinion-leading ($r=0.48$, $p<0.01$), and positive psychological capital and risk-taking ($r=0.62$, $p<0.01$).

Table 4: Correlations and Discriminant Validity

Variables	1	2	3	4	5	6
(1) Distributive Justice	(0.83)					
(2) Procedural Justice	0.58**	(0.79)				
(3) Positive Psychological Capital	0.02	0.18*	(0.71)			
(4) Opinion-leading	0.14*	0.14*	0.48**	(0.71)		
(5) Resistance to Change	0.01	0.21**	-0.10	-0.06	(0.74)	
(6) Risk-taking	0.03	0.10	0.62**	0.64**	-0.21**	(0.78)
Mean	2.91	3.16	4.09	3.82	2.59	4.08
Standard Deviation	0.9831	0.9063	0.5252	0.5955	0.9063	0.5918

*p <0.05;**p< 0.01 Discriminant validity values are in parentheses.

The least squares (PLS) path analysis and the bootstrapping re-sampling method were used by the SmartPLS program to determine the statistical significance of the expected relationships (Chin, 1998). Bootstrapping re-sampling process involves creating 5000 sub-samples randomly selected instead of the original data (Hair et al., 2013). Path coefficients (β) were created for each sub-sample chosen randomly, and t-statistics values were calculated (Table 5).

Table 5: Hypothesis Testing Results

Path			β	T-Values	P- Values	Hypotheses	Results
DJ	→	PPC	-0.24	1.380	0.168	H1a	Not Supported
PJ	→	PPC	0.26**	1.923	0.048	H1b	Supported
PPC	→	OL	0.51**	6.693	0.000	H2a	Supported
PPC	→	RC	-0.18*	2.528	0.012	H2b	Supported
PPC	→	RT	0.65**	10.845	0.000	H2c	Supported

Notes: DJ: Distributive Justice, PJ: Procedural Justice, PPC: Positive Psychological Capital, OL: Opinion-leading, RC: Resistance to Change, RT: Risk-taking
*p < 0.05, **p < 0.01.

Procedural justice has a positive effect on positive psychological capital (β: 0.26, p<0.01). So, H1b hypothesis is supported.

Positive psychological capital has a positive effect on opinion-leading (β: 0.51, p<0.01) and risk-taking (β: 0.65, p<0.01), a negative effect on resistance to change (β: -0.18, p<0.05). Therefore, the hypotheses H2a, H2b, and H2c are supported.

When the model is evaluated, distributive and procedural justice explains 6% of variance (R2 = 0.06) in positive psychological capital and the model as a whole explains 25% of variance (R2 = 0.25) in opinion-leading, 42% of variance in risk-taking (R2 = 0.42) and 3% of variance in resistance to change (R2 = 0.03).

5. Conclusion and Discussion

Organizations can achieve customer satisfaction and sustain this in the long term by using the power and potential of human resources, which are evaluated as strategic resources. Therefore, the performance that employees equipped with positive psychological capital will demonstrate achieving their organizational goals, which is an important determinant, and justice practices may be the degree of this determinant in organizations. In this study, the

relations between distributive justice, procedural justice, positive psychological capital, and individual innovativeness are analyzed from a holistic perspective for the employees of the banking sector.

Research findings reveal that procedural justice is an important antecedent that increases employees' positive psychological capital. This result shows consistency with the findings that procedural justice strengthens the positive psychological capital of employees in various studies (Çoban, 2013; Düzgün & Yeşiltaş, 2017; Hur et al., 2016).

Another result of the research is that positive psychological capital has an important role in individual innovativeness behavior. Employees' psychological capital has a positive effect on opinion-leading and risk-taking, and negative effect on resistance to change. This result is consistent with the results that psychological capital has a positive effect on innovation (Akın, 2010; Basım et al., 2008), and a negative effect on the resistance to change (Bozkurt & Bozkurt, 2016).

Contrary to expectations, there is no effect of distributive justice on positive psychological capital. However, this result should not be evaluated because distributive justice has no effect on psychological capital. It can be assumed that the results obtained due to the fact that all variables are included in the path analysis in the same model result from the other variables functioning differently between them (Ocak & Güler, 2017). Therefore, the study has important contributions to the HRM and OB literature regarding the existence of relations between the relevant variables.

As in other research, there are limitations in this study, such as the gathering of the data in a single time period, the social desirability effect, and the sample limited to the employees of the banking sector. The question of how positive psychological capital can be strengthened in organizations will be kept on the agenda. Studies involving individual and organizational factors will be carried out in different sector samples. The related area will be enriched, and another curtain will be spaced.

6. References

Akın, M. (2010). Personeli güçlendirme algılaması, örgüt iklimi algılaması ve yaratıcı kişilik özelliklerinin örgüt düzeyinde yaratıcı çıktılar üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 29*, 211-238.

Asıcı, E. & İkiz, F.E. (2015). Mutluluğa giden bir yol: Bilişsel esneklik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35*, 191-211.

Amabile, T. (1988). A model of creativity and innovation in organizations. *Reseaarch in Organizational Behavior, 10*, 123-167.

Avey, J. B., Luthans, F. & Youssef, C. M. (2010). The additive value of positive psychological capital in predicting work attitudes and behaviors. *Journal of Management, 36*, 430-452.

Basım, H. N., Korkmazyürek, H. & Tokat, A. O. (2008). Çalışanların öz yeterlilik algılamasının yenilikçilik ve risk alma üzerine etkisi: Kamu

sektöründe bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*, 121-130.

Beğenirbaş, M. & Turgut, E. (2016). Psikolojik sermayenin çalışanların yenilikçi davranışlarına ve performanslarına etkileri: Savunma sektöründe bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31* (1), 57-93.

Biçkes, D.M., Yılmaz, C. Demirtaş, Ö. & Uğur, A. (2014). Duygusal emek ile iş tatmini arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolü: bir alan çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 9* (2), 97- 121.

Bozkurt, Ö. & Bozkurt, İ. (2016). Psikolojik sermaye ve değişime direnç arasındaki ilişkinin kamuda çalışan işgörenler açısından değerlendirilmesi. *IV. Örgütsel Davranış Kongresi,* 4-5 Kasım 2016, Adana, 271-275.

Cheung, F., Tang, C. S. & Tang, S. (2011). Psychological capital as a moderator between emotional labor, burnout, and job satisfaction among school teachers in China. *International Journal of Stress Management, 18*, 348–371.

Chin, W.W. (1998). *The partial least squares approach for structural equation modeling.* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Chin, W.W. (2001). *PLS-graph user's guide version 3.0.* C. T. Bauer College of Business, University of Houston, Houston, Texas.

Cornwall, J.R. & Perlman, B. (1990). *Organizational entrepreneurship*. Boston: Richard Irwin Inc.

Çavuş, M.F. & Akgemci, T. (2008). İşletmelerde personel güçlendirmenin örgütsel yaratıcılık ve yenilikçiliğe etkisi: İmalat sanayiinde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 20*, 229-244.

Çetin, F. (2011). The Effects of the organizational psychological capital on the attitudes of commitment and satisfaction: A public sample in Turkey. *European Journal of Social Sciences, 21* (3), 373-380.

Çetin, F. & Basım, H.N. (2012). Örgütsel psikolojik sermaye: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Amme İdaresi Dergisi, 45* (1), 121-137.

Çetin, F., Hazır, K. & Basım, H.N. (2013a). Destekleyici örgüt kültürü ile örgütsel psikolojik sermaye etkileşimi: Kontrol odağının aracılık rolü. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31* (1), 31-52.

Çetin, F., Şeşen, H. & Basım H. N. (2013b). Örgütsel psikolojik sermayenin tükenmişlik sürecine etkileri: Kamu sektöründe bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13* (3), 95-108.

Çoban, A. (2013). Psikolojik sermayenin örgütsel adalet ve örgütsel bağlılık ilişkisi üzerindeki rolü. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 5* (2), 17-33.

Doğan, S. & Demiral, Ö. (2008). İnsan kaynakları yönetiminde çalışanların kendilerine doğru yolculuk yöntemi: Yetenek yönetimi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17* (3), 145-166.

Düzgün, E. & Yeşiltaş, M. (2017). Çalışanlardaki prosedür adaleti algısının psikolojik sermaye üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik otel işletmelerinde bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı*, 428-439.

Erkuş, A. & Fındıklı, M.A. (2013). Psikolojik sermayenin iş tatmini, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 42* (2), 302-318.

Güler, B. K. (2012). Pozitif psikolojik sermaye: Tanımı, bileşenleri ve yönetimi. Aşkın Keser, Gözde Yılmaz, Sena Yürür, (Ed.), *Çalışma Yaşamında Davranış: Güncel Yaklaşımlar içinde* (s.137-166). Kocaeli: Umuttepe Yayıncılık.

Güleş, H.K. & Bülbül, H. (2004) *Yenilikçilik: İşletmeler için stratejik rekabet aracı.* Ankara: Nobel Yayın.

Günsel, A., Altındağ, E., Keçeli, S. K., Kitapçı, H. & Hızıroğlu, M. (2018). Antecedents and consequences of organizational ambidexterity: the moderating role of networking. *Kybernetes, 47* (1), 186-207.

Gürkan, N. & Gürkan, S. (2017). Yenilikçilik kavramının işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı*, 213-226.

Ertürk, E. (2014). Sosyal mübadele teorisi bağlamında güç mesafesi ve örgütsel adalet algılamalarının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Folger, R. & Konovsky, M. A. (1989). Effects of procedural and distributive justice on reactions to pay raise decisions. *Academy of Management Journal, 32* (1), 115-130.

Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research, 18*, 39-50.

Fredrickson, B.L. (2001). The role of positive emotions in positive psychology: The broaden and build theory of positive emotions. *American Psychologist, 56* (3), 218-226.

Greenberg, J. (1993). The social side of fairness: interpersonal and informational classes of organizational justice. Russell Cropanzano (Ed.), Justice in the Workplace: Approaching Fairness in Human Resource Management, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey, 79-103.

Greenberg, J. (1990). Organizational justice: Yesterday, today, and tomorrow. *Journal of Management, 16*, 399-432.

Gupta, V. (2013). Development of a causal framework linking high performance hrm practices, positive psychological capital, creative behaviors and performance. *Indian institute of management*, Ahmedabad-380 015, India.

Hair, J. F., Hult, T.M., Ringle, C. M. & Sarstedt, M. (2013). A *primer on partial least squares structural equation modeling (pls-sem.* Sage, Thousand Oaks.

Haşıloğlu, S.B., Baran, T. & Aydın, O. (2015). Pazarlama araştırmalarındaki potansiyel problemlere yönelik bir araştırma: Kolayda örnekleme ve sıklık ifadeli ölçek maddeleri. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi, 2* (1), 19-28.

Hur, W., Rhee, S. & Ahn, K. (2016). Positive psychological capital and emotional labor in Korea: The job demands-resources approach. *The International Journal of Human Resource Management, 27* (5), 477-500.

Hurt, H.T., Joseph, K. & Cook, C.D. (1977). Scales for the measurement of innovativeness. *Human Communication Research, 4* (1), 58-65.

İşcan, Ö.F. (2005). Siyasal arena metaforu olarak örgütler ve örgütsel siyasetin örgütsel adalet algısına etkisi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 60* (1), 149-171.

İçerli, L. (2010). Örgütsel adalet: Kuramsal bir yaklaşım. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 5* (1), 67-92.

Janssen, O. (2004). How fairness perceptions make innovative behavior more or less stressful. *Journal of Organizational Behavior, 25* (2), 201-215.

Kılıçer, K. & Odabaşı H. (2010). Bireysel yenilikçilik ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38*, 150-164.

Koçel, T. (2007). *İşletme yöneticiliği.* (11. Baskı). İstanbul: Arıkan Basım Yayın ve Dağıtım.

Kutanis, R. Ö. & Oruç, E. (2014). Pozitif örgütsel davranış ve pozitif psikolojik sermaye üzerine kavramsal bir inceleme. *The Journal of Happiness & Well-Being, 2*, 145-159.

Luthans, F. (2002). The need for and meaning of positive organizational behavior. *Journal of Organizational Behavior, 23* (6), 695-706.

Luthans, F. & Youssef, C.M. (2004). Human, social and now positive psychological capital management: Investing in people for competitive advantage. *Organizational Dynamics, 33* (2), 143-160.

Luthans, F., Luthans, K.W. & Luthans, B.C. (2004). Positive psychological capital: Beyond human and social capital. *Business Horizons, 47* (1), 45-50.

Luthans, F., Youssef, C.M., & Avolio, B. J. (2006). *Psychological capital: Developing the human competitive edge.* Oxford University Press.

Luthans, F., Avolio, B.J., Avey, J.B. &Norman, S.M. (2007). Psychological capital: Measurement and relationship with performance and job satisfaction. *Personnel Psychology, 60* (3), 541-572.

Luthans, F., Norman, S. M., Avolio, B.J., & Avey, J. B. (2008). The mediating role of psychological capital in the supportive organizational climate-employee performance relationship. *Journal of Organizational Behavior, 29*, 219-238.

Luthans, F., Avey, J.B. & Luthans, B.C. (2011). Relationship between positive psychological capital and creative performance. *Canadian Journal of Administrative Sciences, 28* (1), 4-13.

Malhotra, N.K. (2004). *Marketing research an applied orientation.* (4. Edition). New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Moorman, R.H. (1991). Relationship between organizational justice and organizational citizenship behaviors: Do fairness perceptions influence employee citizenship?. *Journal of Applied Psychology, 76* (6), 845-855.

Niehoff, B.P. & Moorman, R.H. (1993). Justice as a mediator of the relationship between methods of monitoring and organizational citizenship behavior. *Academy of Management Journal, 36* (3), 527-556.

Nunnally, J.C. (1978). *Psychometric theory*. McGraw Hill: New York.

Ocak, M. & Güler, M. (2017). Psikolojik sermayenin tükenmişlik üzerine etkisi: görgü bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 49*, 117-134.

Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan örgütsel adaletin bireyler arası saldırgan davranışlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21*, 77-96.

Özkan, G.V. (2017). Çalışanların özyeterlilik düzeyinin yaratıcı ve yenilikçi iş davranışlarına etkisi: Farklı sektörlerde faaliyet gösteren örgütler üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Journal of Yasar University, 12* (47), 181-191.

Özler, N.D.E. & Yıldırım, H.B. (2015). Örgütsel güven ile psikolojik sermaye arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 5* (1), 163-188.

Penner, L.A., Midili, A.R. & Kegelmeyer, J. (1997). Beyond job attitudes: A personality and social psychology perspective on the causes of organizational citizenship behavior. *Human Performance, 10* (2), 111-131.

Polatcı, S. (2014). Psikolojik sermayenin görev ve bağlamsal performans üzerindeki etkileri: Polis teşkilatında bir araştırma. *Ege Akademik Bakış, 14* (1), 115-124.

Porter, M.E. (1998). *The competitive advantage of nations*. Macmillan Press, London.

Rogers E.M. (2003). *Diffusion of innovations*. (4th Ed.). Simon & Schuster Press, New York.

Sarıoğlu, A. (2014). Bireysel yenilikçilik ölçeğinin hemşirelikte geçerlik ve güvenirliği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Seligman, M.E.P. (1998). *Learned optimism.* New York: Pocket Books.

Stajkovic, A.D. & Luthans, F. (1998). Self-efficacy and work-related performance: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 124* (2), 240-261.

Snyder, C.R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry, 13*, 249-276.

Tabak, A., Erkuş, A. & Meydan, C.H. (2010). Denetim odağı ve yenilikçi birey davranışları arasındaki ilişkiler: Belirsizliğe tolerans ve risk almanın aracılık etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10* (1), 159-176.

Topcu, M. K. & Ocak, M. (2012). Psikolojik sermayenin tükenmişlik algısı üzerine etkisinde iş tatmininin aracılık rolü: Türkiye ve Bosna Hersek sağlık çalışanları örneği. *20. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, İzmir, 685-690.

Türkiye Bankalar Birliği Veri Sistemi, (2018). https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_bolgeler Accessed:11.02.2020.

Yıldırım, F. (2002). Çalışma yaşamında örgütsel bağlılık ve örgütsel adalet ilişkisi. Yayımlanmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Youssef, C. M. & Luthans, F. (2007). Positive organizational behavior in the workplace: The impact of hope, optimism and resilience. *Journal of Management, 33* (5), 774-800.

CHAPTER 2

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

The Opinions of Educators on a Digital Platform Developed for Traineeship (Rabia Vezne)

The Opinions of Educators on a Digital Platform Developed for Traineeship

Rabia Vezne[1]
[1]*Akdeniz University, E-mail: rabiavezne@akdeniz.edu.tr*

1. Introduction

Vocational education and training (VET) has been one of the most important fields of education because of the rapid changes in service sector and technology in a competitive world. Arıkan (1999:2) points out that one of the main reasons of its importance is that more respect and have a happier life as a job owner can be achieved, and he adds that another importance is that adapting technological changes and competing in international markets will be easy with vocational education.

Especially, extensive VET at the secondary level is provided to help individuals to survive in a competitive labour market by some countries. These countries also try to involve industry through apprenticeships since involving industry helps students to enter the labor market and be more productive. Similarly, Fuller and Unwin (2011) underlines that apprenticeship is required to meet the needs of the state, employers, labour market. Onstenk (2005) also states that the Netherlands elaborated system of vocational education which includes school-based and work-based learning to respond better to the needs of a changing economy and labour market.

European Union also uses VET as a tool to reach its aim of smart, sustainable and inclusive growth. Europe 2020 Strategy underlines that vocational education is the key to improve Europe's competitiveness and productivity. Ministers from the European Union, have endorsed the medium-term deliverables for VET, known as the Riga conclusions. The Riga conclusions which renewed their efforts in raising the overall quality and status of VET in the context of the Copenhagen process include five priority areas for 2015-20. One of these priorities is to promote work-based learning in all its forms, with special attention to apprenticeships, by involving social partners, companies, chambers and VET providers, as well as by stimulating innovation and entrepreneurship. This shows that EU gives great importance to VET and apprenticeship for a stronger economy.

Traineeship in vocational education is highly important to reach the economic goals of Europe. Traineeship which is defined as spending a period of time in an enterprise or organisation in another country, with a view to acquire specific competences that are required by the labour market, carry out work experience and improve the understanding of the economic and social culture of that country in Erasmus+ Programme Guide 2020 (European Commission, 2020) is an important tool for a better vocational education implementation. Similarly, Smith and Wilson (2004) wrote about the advantages of apprenticeship. They underline that especially school-based apprenticeship enhances the link between school and work, increases the enjoyment of the job, and level of responsibility. Clarke (2012) also supports

the advantage of traineeship and points out that vocational qualifications obtained at school does not equip students for the workforce, and the main perceived deficiency is insufficient experience in workplace. As a conclusion, wherever possible, the traineeships should be an integrated part of the student's study programme.

1.1. Creative InternPrize Project

Creative InternPrize, funded by Erasmus+ Program of the European Union and Turkish National Agency between 2016 and 2018, was a KA2 Strategic Partnerships Project in the Field of Vocational Education. It was a partnership between 11 organisations including three Vocational Education and Training (VET) schools, one VET provider, one adult education provider, three universities, one enterprise centre and two NGOs working in education and training who came together to implement a concept based on project oriented apprenticeships and internships in the creative industries. Such project work was generated by the school in partnership with local industry and players in culture, media, social work, youth and other fields and in this way it places students in contact with the labour market.

The project partners created a virtual digital platform which was a common working place for students, teachers and the local industry. The digital platform can be used by any student including gifted students or students labelled as having learning challenges because of their tendency of learning by doing. This digital platform helped for a better cooperation and communication between them during traineeship. This cooperation brought VET schools and the enterprise closer to each other. One of the advantages of the digital platform is that students could work from home or any other place and whenever they want. Moreover, the digital platform helped the students to get in contact with enterprise through project based work experience in the creative industries. The digital platform also helped the school to have an easy and more effective relationship with the industry.

The aim of this study is to understand and interpret the opinions of educators on the effect of the digital platform developed in Creative InternPrize Project to carry out traineeship in creative industries. For this purpose, the following questions were asked:

1. The no-time syndrome: It is often said that teachers and educators tend to not have time for anything that is not strictly connected to what they usually do, due to hours engaged in the classroom, homework, administrative work and private life. The same goes to many other professionals. Do you feel that this statement applies to you in the context of the Creative InternPrize activities?
2. The spoon-feeding syndrome: Teachers, trainers and mentors started using the platform while the manual for the use of the platform was still being produced and for this reason they found it very hard to go around the platform and explore tools available for them. This did not apply to users who are more knowledgeable in IT and digital tools who took up the functions quickly and instinctively. Do you feel that this statement applies to you in the context of the Creative InternPrize activities?

3. The sole-ambassador syndrome: It is part of the experience in transnational projects that a relatively large number of partners are represented by the same person on meetings and in training activities with little or no engagement from the rest of the staff of the partner organisation. This often creates challenges when it comes to internal dissemination in the organisation and engagement of other members of staff. Do you feel that this statement applies to you in the context of the Creative InternPrize activities?
4. In a project like Creative InternPrize what would have helped you get more people engaged?
5. The big bang syndrome: One challenge of Creative InternPrize is to help organisations understand that adopting its philosophy and use its online tools does not require big-bang changes but rather small innovations that bring about positive impact and change in the lives of staff, trainees and professionals in the creative industries. Can you share your reflections about this statement?

2. Methods

2.1. Sampling

This study was done from 31st of July 2017 to 31st of July 2018. 11 educators (teachers/trainers) from 9 partners used the Project digital platform. Researchers used a non-probability sample technique based on purposive sampling method. Cohen, Mannion & Morrison stated (2007) that the sample is derived from a particular group and it does not represent the wider population, it only represents itself. They added that this is frequently done in small scale researches such as with two or three groups of students. Researchers did not attempt to generalize in qualitative researches like case, action, or ethnographic. Feedback has been collected from the 7 organisations as seen in Table 1.

Table 1. Participants

Organisation	**Link to Creative InternPrize**	**Social Mission**
Dideas S.L.	Technical partner and beneficiary	SME working with adult and professional training
Dungannon Enterprise Centre	Beneficiary partner	Enterprise Centre
Priekule Ieva Simonaityte Gymnasium	Beneficiary partner	High School
Akdeniz University	Technical partner and beneficiary	HE and VET provider
STUCOM	Technical partner and beneficiary	HE and VET provider
ISCAP / IPP	Beneficiary partner	VET provider with HE status
Associazione ValIda	Technical partner and beneficiary	NGO and adult training provider

As it is understood from the Table 1, respondents came from the whole spectrum of social missions including various levels and sectors of education and training, enterprise and social sector. This is in key with the philosophy and mission of Creative InternPrize of removing the barriers between education and industry, widening the scope of education making it more inclusive.

Feedback has been collected from the 11 respondents and they were asked to identify the sectors and areas of studies in which they teach / train / mentor their students / trainees / youths / clients as seen in Table 2.

Table 2. Participants' sectors and areas of studies

Area of Study / Training / Enterprise	**Number**
Marketing and Marketing Strategies	4
Social Media Strategies and Management	3
Entrepreneurship	4
Startups	3
Creativity in Business	3
Web design	1
Employability	1
ICT	2
Tourism	1
Risk prevention	1
Media, TV and Video Production	3
Youth Leadership	2
Design Thinking	1
Vocational Education Training (general)	2

As it is seen in Table 2, all respondents work as trainers, teachers or were interested in the creative industries subjects in key with the specific sector in which Creative InternPrize was created to bring impact.

Respondents were asked about roles in their organisation that is more operational and that can therefore either make them potential catalysts for the adoption of InternPrize as well as recipients of the innovation, change and impact it can bring about in their respective organisation. The 11 respondents carried the following roles and responsibilities in their respective organisations as seen in Table 3.

Table 3. Participants' roles and responsibilities

Roles / Responsibilities	Number
I teach / train / mentor in subjects in the creative industries	8
I am involved in internship / apprenticeship programme	5
I am responsible for the relationship with industries	3
I am responsible for EU Projects	9
I am involved in the curriculum development	6
I work with start ups	9
I work in non-formal training in startups and entrepreneurship on creativity	7
I am a trainer in organisational change	3
Other	0

As it can derived from Table 3, the spread is quite balanced with and the average respondent chose three options which means that they carry multiple roles in the school and also consequently, good ambassadors of change when it comes to adopting InternPrize and testing the use of the platform and the tool created in the Creative InternPrize project.

Conclusion drawn from this data is that Creative InternPrize is in the right strategic position to have the right spread of opinions, input and feedback from the partners on all aspects of the project in the partner organisations. This was no accident since researchers used this questionnaire in order that the partners were inspired to engage persons in key positions to draw benefit and understand impact that InternPrize and the use of the tools and platform of the project on their organisation.

2.2. Method

The method of this research is qualitative study and it is also a case study with a holistic multiple case. Semi structured interview forms were used to collect data. Yıldırım and Şimşek (2000:19) explain that qualitative study helps to present perceptions and events in a holistic and realistic way in their natural environment. In qualitative study, observation, interview and document analyses are used to collect data. In a case study which helps researchers to retain the holistic and meaningful characteristics of real-life events, results were presented by observing them in their real context (Cohen et al, 2007; Yin, 2012).

Semi-structured individual interview is used to classify the opinions of educators (teachers/trainers). Cohen et al, (2007) state that semi-structured

individual interview would provide an in-depth exploration of the topic, it would allow the flexibility, such as changing the order of questions, simplifying the questions and to probing the interviews. These were the main reasons of using semi-structured individual interviews. Researches collected the data from 31st of July 2017 to 31st of July 2018. Researchers used face-to-face interviews and recorded subjects' experiences, thoughts and feelings in a taped diary.

Researchers organized, reviewed, and coded the data. Participants were informed about the research aims. A consent form about the use of the data were signed by both parties. To assure reliability and validity of the study, direct quotations were used from the interviews without making any comments on them, a purposive sampling method was used based on voluntarism, and the data was coded by two independent researchers. Cohen's kappa coefficient was calculated to determine inter-rater reliability of themes coded -0.92 perfect agreement- for inner reliability (Landis & Koach, 1977).

3. Findings

The opinions of teachers/trainers attending project are tried to be presented by researchers. The questionnaire was created and distributed to the partners after they had seen the platform (in draft form since major changes and improvements were made after this stage). The aim of this questionnaire was to tap impressions of respondents. These impressions were somewhat a reflection of the changes in relationships and effort required by the individual respondents in the implementation of the pilot activities in their respective organisations. The questions had the format of provoking statements to which respondents could either agree, strongly agree etc. or else answer with text answers. The statements and follow up open text questions departed from the identification of the most typical hurdles of change and new adoptions in organisations. In this way the questions were intended to create different levels of reaction from the respondents according to the levels of identification with the statements or otherwise.

3.1. The No-Time Syndrome

The no-time syndrome is that it is often said that teachers and educators tend to not have time for anything that is not strictly connected to what they usually do, due to hours engaged in the classroom, homework, administrative work and private life. The same goes to many other professionals.

Participants asked if they feel that this statement applies to them in the context of the Creative InternPrize activities. As seen in Figure 1, % 63.3 of the participants agreed that they had no-time syndrome. % 27.3 of the participants disagreed that they had no-time syndrome. % 9.1 of the participants strongly agreed that they had no-time syndrome.

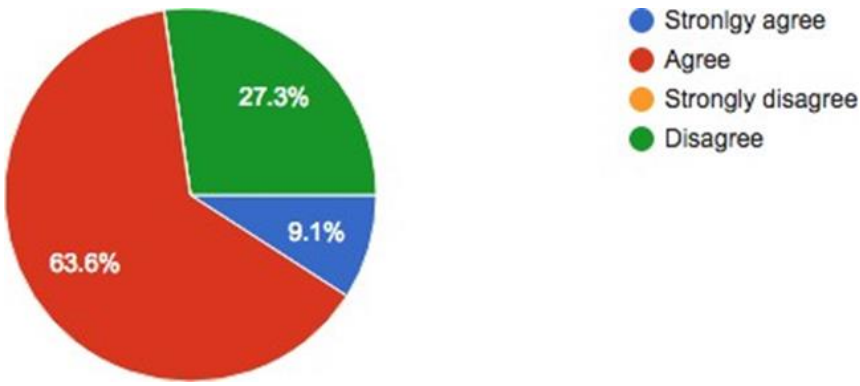

Figure 1. No-Time syndrome

The reflections elicited from the follow up question to explain further were the following:

- *Being not a teacher my reflection is at a general level and a result of the observation of a pilot activity. In my opinion Creative InternPrize does not required important effort nor does major change to the daily working routine. It is just a matter of adjusting to a new methodology which required more time at the beginning but in the medium term can be easily introduced to the daily routine.*
- *I used it for my classes*
- *I found it hard to go around the platform because it wasn't working very well.*
- *I found it time consuming getting to know how to use the project properly at the beginning. Once I figured it out it is quick and easy to use.*
- *Find it difficult to get time to learn anything new at the minute. Took some time to get to know how to navigate the platform.*
- *Nothing especial to add*
- *The fact of working in a private company changes things a lot, the concept of time is different to the one of public orgs so no comments about it*
- *We need to be persistent with some students, because they always find some excuses to not be available at a certain moment. On the other hand, some students were strongly committed during the activities.*
- *These activities are extra to the regular daily activities and so represent extra work. Nevertheless it is / was very rewarding seeing the evolution of the student in the development of the projects*
- *In general, the pilot activities were good, but it took a while to select the perfect students for each of the pilot activities. Some students have not been able to cope in an environment in which*

they were independent and owners of their work, which should be trained. On the other hand, with respect to the no-time syndrome, sometimes it happens to staff of our company (teachers / consultants). When we tried the pilot activities, it is an extra for us in the company, so in the first moment, it contribute to make this syndrome worst.

- *If teachers usually have the feeling of not having time, it is difficult to add one more task. We have found some rejections.*

3.2. The Spoon-Feeding Syndrome

The spoon-feeding syndrome is that teachers, trainers and mentors started using the platform while the manual for the use of the platform was still being produced and for this reason they found it very hard to go around the platform and explore tools available for them. This did not apply to users who are more knowledgeable in IT and digital tools who took up the functions quickly and instinctively.

Participants asked if they feel that this statement applies to them in the context of the Creative InternPrize activities. As seen in Figure 2, % 54.5 of the participants stated that they had no difficulties with the use of the platform. % 9.1 of the participants stated that it would have been useful to have manual available from the very beginning. Another % 9.1 of the participants stated that they had difficulties.

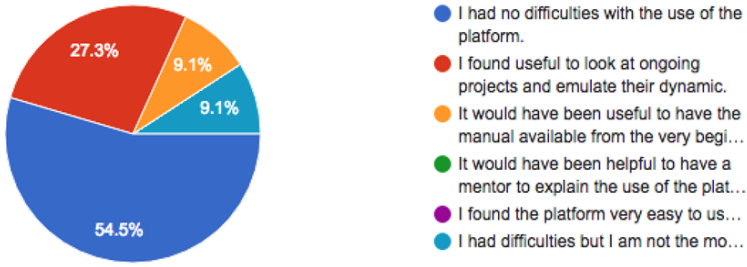

Figure 2. The Spoon-Feeding syndrome

3.3. The Sole-Ambassador Syndrome

The sole-ambassador syndrome is that it is part of the experience in transnational projects that a relatively large number of partners are represented by the same person on meetings and in training activities with little or no engagement from the rest of the staff of the partner organisation. This often creates challenges when it comes to internal dissemination in the organisation and engagement of other members of staff.

Participants asked if they feel that this statement applies to them in the context of the Creative InternPrize activities. As seen in Figure 3, % 45.5 of the participants stated that they found it easy to involve other members of staff and they did it. % 36.4 of the participants stated that they encountered challenges in engaging other members of staff but they did it. % 18.2 of the

participants stated that they encountered challenges in engaging other members of staff.

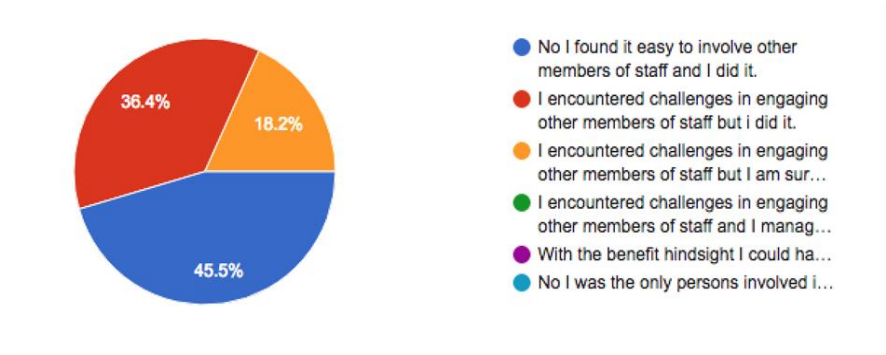

Figure 3. The Sole-Ambassador syndrome

3.4. Engagement in the Project

Participants asked what would have helped them get more people engaged in a project like Creative InternPrize. Here are some of the opinions:

- *It would have been helpful if the adoption of the Creative InternPrize approach would be adopted directly by the management of the organisation as a new teaching methodology which is part of the teaching strategy of the organisation itself. This way as a cascade effect the other members of the staff can be easily involved in the adoption of this new teaching methodology.*
- *Group mails and social media accounts helped me get more people engaged. I forwarded emails to related colleagues and students. We had meetings on Project activities and showed the platform and how to use it. They were really very interested in the platform. The training documents were very useful and the Project website gave lots of information about the Project activities. Students uses social media and internet very effectively, so this helped me to engage more people.*
- *Training content and resources. New ideas for engagement students. Interesting training content and resources for trainers and students on the subject of Start-ups. It is good because in my surrounding there are a lot of engaged people who are looking for new ideas, challenges in their work.*
- *I believe this is up to the individual and team dynamic within their own workplace. It is up to the individual to engage colleagues etc. i.e. demonstrate the platform, show benefits etc. Video animations or visuals on how to use the platform would be helpful. Case study video on how it has positively impacted a project within another organisation.*
- *A quick easy-to-follow, step by step user guide (video or paper based) would be helpful. Video case studies of how the platform*

has worked to improve projects in another company would be good for engagement. Overall it is up to the individual op motivate and engagement others within their organisation to use the platform.

- *Less online and more face to face activities always facilitate the process of engaging people in projects but all that has been done is ok till the moment and more than the predictable staff and participants were involved*
- *To have the concept more clear, sometimes i got lost with all the concept and ideas discussed if this has happened to me I can imagine that to involve people who have no idea about the project can be discourages*
- *I think it is very important to have motivated people. Some people can be motivated with career benefits (curriculum vitae), but there are other people who only participate with other type of benefits, such as financial ones. I think there is lack of people that are motivated only with career benefits.*
- *The problem is inside my organisation and not related with the project. Teachers do not want extra work, extra activities. They resist. Maybe we would have developed some strategies to involve people, to get them motivated. Maybe we could have shared these feelings and difficulties among us and share the strategies we used to overcome these problems and could have learned with each other.*
- *I think it would have been a good idea to introduce elements of gamification, so that by introducing these dynamics on the platform, this would have moved the students and teachers to interact with it and to want to participate in more activities.*
- *Maybe if we had been able to explain better the benefits of the program and let them see how the attitude of the students could change, it would have been easier to integrate the method from the beginning.*

3.5. The Big Bang Syndrome

The big bang syndrome is that one challenge of Creative InternPrize is to help organisations understand that adopting its philosophy and use its online tools does not require big-bang changes but rather small innovations that bring about positive impact and change in the lives of staff, trainees and professionals in the creative industries.

Participants asked to share their reflections about this statement. Here are some of the opinions:

- *I think that the main challenge at the beginning might be related with IT barriers for the staff of some organisations who is used to apply traditional approaches. In the medium term though*
- *I think that seeing the benefits it brings to students will help to widen the adoption of this new dynamic. Moreover the closer cooperation between schools and labour market that is the*

focus of Creative InternPrize approach can, in the medium / long term, widen the mission of the schools and its capacity to provide a more effective and efficient education to their students as well as provide a better performance as social player in their respective community

- *Big-bang changes always makes people go far away from doing things. People does not like complex activities. It is always difficult to understand and try to do big changes. Small innovations make people feel relax since they can easily do the steps and become more motivated when they accomplish what they are doing. Since people has many things to do and many responsibilities. Big changes always frighten people because they do not want to deal with unknown activities. It was good that Creative InternPrize require small innovations that bring about positive impact and change in the lives of staff, trainees and professionals in the creative industries.*
- *Indefinitely agree with this statement. But people usually can't stand new ideas or things. Nobody wants to start to learn something new because in this modern and dynamic world people are so busy and have no additional time. But this challenge of Creative InternPrize allows people to feel comfortable and get to the top with little steps, small achievements, planning time and tasks. You can plan your time, use created Project, share your ideas with others, and communicate with colleagues.*
- *I strongly agree with this statement. A lot of people are afraid of change. They have doubts regarding themselves, their abilities and the new processes. They question - will it be harder, will it make my task longer to do, will I know how to do it and if not will I look stupid, what's wrong with the old way etc. Sometimes people need a lot of convincing to see the benefits and before they will even consider trying something. This is a very true statement and incremental changes need to be sensitively delivered to the end user so as not to scare them off. It needs to be presented to them in a simple, step-by-step manner so as not to scare them off.*
- *I agree with this statement. People fear change and sometimes are not open to the possibility that a process they have been doing for years can be improved. It is sometimes difficult to sell the benefits of a new process or way of doing things to people who are not open to change. This is different for every individual, some people are open to change while others are not. You have to be smart and sensitive in the approach you take when trying to encourage or integrate change within an organisation, You need buy-in for the end users and make them feel part of the process, allow them to openly share their fears and feedback about the process and platform.*
- *On line is not all there are everyday more reports about the importance of leaving a bit the issue of technology to go back*

to some essential in activities face to face this does not to involve that innovation is not welcome just it means to keep the balance would be an ideal in what could be the best option about the use of changes in education maybe surveys to all stakeholders should be done to use their feedbacks and act accordingly

- *Again the idea is beautiful but when you put the idea into practice with the platform me and people I wanted to get involved got a bit lost. They idea is to disperse suggestion would be to make things simpler and clear and more dynamic, people start to get involved but then it seems they do not get involved anymore what is a bit negative... But anyway as a whole the concept was good and I really wish it will improve*
- *I think this statement is absolutely true. When I talk to SMEs and explain them that is possible they implement a performance measurement and management tool such as balanced scorecard, I receive some unpredictable reactions as they think this kind of tools are only applicable to large companies. So, even in small business we can create simplified versions of the tool that can be of important help. During the Creative InternPrize project it was not difficult to demonstrate to beneficiary entities that activities from the pilot, even they were small bricks of the wall, would be an important help to improve the organization.*
- *When we want changes we should not expect it to start with the others but within and with ourselves. This is why I try to be a role model and motivate my colleagues to get involved by doing and making them to do as I do. I try to learn all the time and to apply this knowledge in my profession, in my activities. I try to involve colleagues in projects. I try to apply in my organisation what I see outside.*
- *I think the key element is how to sell such changes and innovations to the faculty. If they are perceived as an extra component of work, they are likely to be rejected from the start. If we communicate to the professors that these activities are part of the corresponding subject, we will integrate them more easily into the philosophy of our formation, and therefore we will have a lower rejection.*
- *Day to day causes that sometimes, the teachers create their routine and do not want to leave it. We create a kind of comfort zone. Therefore, it is important that organizations "accustom" their workers to be constantly moving and adapting*.

In this way, any change that is introduced will not seem like a big change, but another adaptation and the staff will be more inclined to take that adaptation as part of the process.

4. Discussion and Results

The general spread of replies indicates that there are no surprising trends with evenly spread between challenges and ease of adoption and this is mostly linked to the structure and working culture of different organisations. It is noted

that in most cases respondents from organisations with the same social mission have similar replies and this goes to show that any recommendations that will be drawn up later on in the lifetime of Creative InternPrize must be sectorial and not a one-size-fits-all solution if they are to be effective and easily understood,

- IT skills are an area of investment that is much required and this, after someone to one conversation with respondents, was seen to be closely linked with relationship management between students and trainer let alone between trainer, student and entrepreneur,
- the platform in general needed more work in functionality and in user friendliness given that it was a draft version at the time of the pilot activities and that there was no user manual produced yet.

One common denominator in the replies shows that Creative InternPrize is something that needs organisational (and policy) engagement and cannot be easily adopted upon one or some of the teaching and administrative staff compliment. It needs administrative and operational adaptation. Interestingly though, no one chose the option that adoption of InternPrize is possible with culture change whereas the text replies indicate the need of culture change. The anomaly could be stemming from a linguistic interference of the meaning of "cultural change" that was interpreted as something related to culture and not to organisational culture. This holistic adoption seems to be the first impression solution to adoption of innovations such as those proposed and tried in Creative InternPrize. This can reduce the isolation of the sole-ambassadors and can let those less inclined towards change to come out of the comfort zone because the said zone just got larger because of infrastructural and operational adoption of InternPrize.

A final comment also based on what came out of this study is that InternPrize is not as big bang as one gets to understand under first impression but it does require more entrepreneurial spirit and energetic (and personality) traits in teachers involved in setting up relationships with enterprise as is required for successful InternPrize. Similarly, Onstenk (2005) points out that one of the serious problems in implementing work-based learning in VET is the connection between learning at school and learning in the workplace in many cases is not secured. Finally, the digital platform aims to make these connection better and more effective.

5. Acknowledgements

This paper is produced with data of "Creative InternPrize Project" Erasmus+ KA2 Strategic Partnership Project which is funded by Turkish National Agency and European Commission. However, European Commission and Turkish National Agency cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein. I would like to thank for the contributions of VisMedNet Association and ValIda Association who are the partners of the project.

6. References

Arıkan, R. (1999). Mesleki Eğitim Şurası ve Mesleki Eğitimde Gelişmeler. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 1-6.

Clarke, K. (2012). *Entry to vocations: The efficacy of VET in schools*. NCVER: Adelaide.

Cohen, L., Mannion, L. & Morrıson, K. (2007). *Research methods in education*. UK: Routledge, Taylor & Francis Group.

European Commission. (2010). *Erasmus+ programme guide 2020*. https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/programme-guide/introduction/how-to-read-programme-guide_en Accessed 27 December 2019.

European Commission. (2015). *Riga conclusions 2015*. https://www.izm.gov.lv/images/RigaConclusions_2015.pdf (Accessed 27 December 2019.

Europe 2020 Strategy. (2018). https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/framework/europe-2020-strategy_en Accessed 07 April 2018.

Fuller, A. & Unwin, L. (2011). Apprenticeship as an Evolving Model of Learning. *Journal of Vocational Education & Training*, *63* (3), 261-266, doi: 10.1080/13636820.2011.602220

Landis, J. R. & Koch, G. G. (1977). The Measurement of Observer Agreement for Categorical Data. *Biometrics*, *33*(1), 159-174.

Onstenk, J. (2005). Innovation in Vocational Education in The Netherlands. *VOCAL, 5*. 2004-2005, 17-21.

Smith, E. & Wilson, L., (2004). School-Based Apprenticeships and Traineeships in Australia. *Education + training*, *Vol. 46* (2) 64-74. doi: 10.1108/00400910410525243

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2000). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yin, R. K. (2012). *Applications of case study research* (Third Ed.). London: Sage Publications Ltd.

CHAPTER 3

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Error Analysis and Feedback in Teaching Writing in Foreign Languages (Semin Kazazoğlu)

Error Analysis and Feedback in Teaching Writing in Foreign Languages

Dr. Öğr. Üyesi Semin KAZAZOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi, İngiliz Dili Eğitimi A.B.D
semink@yildiz.edu.tr

1. Introduction

In this chapter, the theoretical foundations of error correction in foreign language teaching, types of errors, approaches to teaching EFL writing, reasons for error correction, and avoidance behavior of teachers, the development of error analysis, and preferences of feedback will be presented.

Error analysis is among the controversial issues in Foreign Language Teaching. Some teachers read students' written texts only to make bug-hunting. Some suggest that if the student is given enough time, he or she will develop self-assessment against errors, and accordingly, error analysis is unnecessary (Noguchi, 1991).

2. Approaches to Writing Skills In Foreign Language Teaching:

Approaches to teaching writing are basically classified into two areas: traditional and process-oriented. Teaching writing, which initially focused on transferring the structural elements of the target language to the student, was later started to be taught integrated. According to this approach, writing has been treated as a skill and it is depicted as a linear and production-based activity. Silva (1997) identifies traditional writing methods as controlled writing and traditional rhetoric. Activities based on this method involves making small changes, expanding the framework of the given subject, and producing a text by answering a number of given questions.

The teaching of writing based on the traditional approach has not been sufficient to improve the writing skills of foreign language students. Thus a new approach was born that deeply shook the teaching of writing in the 1980s. Writing according to this approach, which is called process-oriented writing, is a multi-drafting process that involves stages such as planning, drafting, reviewing, and correcting (Keh, 1990). According to this approach, the concepts of fluency and purpose have excelled against the concept of accuracy. Besides, in this approach, it became important to focus on the process, to explore, to consider the reader, to determine the purpose of writing, to distinguish the purpose, and the mode of discourse. Accordingly, the most important components of process-oriented writing are text, author, and reader. In this context, students need to implement appropriate feedback types in order to overcome the problems they face in the writing process. According to Ellis (1994, p.584), feedback is an information presented by the reader regarding perception and receiving the message. Similarly, Kehl (1990) describes feedback in the context of teaching writing as an "input that the reader presents to the author during the analysis phase" (p.294).

The process approach in teaching writing has brought about differences not only in the perception dimension of writing but also in its applications. According to the traditional approach, the teacher's duty was limited to identifying grammatical and mechanical errors in the written texts of the students, but the role of the student also involved correcting structure-oriented errors in the teacher's feedback. However, with the process approach, the role of the teacher changed into focusing on different aspects of the text and giving feedback at different stages of the writing process. Accordingly; teachers firstly give feedback on the content and layout of the students' texts. Because it is important to learn whether the student can convey the message he or she intended to convey in the text he or she wrote. In the second phase, feedback is given to the structure and mechanics of the text. Error analysis involves evaluating the text in both dimensions and giving it the final shape.

2.1. Historical Development of Error Analysis In Foreign Language Teaching:

Error analysis related to the teaching of writing in a foreign language has gone through a wide variety of phases. In the 1970s, grammar and error analysis were prioritized in the foreign language learning process, influenced by structuralism and aural-linguistic methods based on a behavioural approach. In writing skills, students are expected to use grammatical structures with superior skill and to memorize sentence patterns and words (Ferris&Hedgecock, 2005).

Mistakes made in foreign languages can be explained by comparative studies on students' first and second languages. In this context, it was envisaged from teachers that students would correct all mistakes they made so that students would not acquire incorrect linguistic accumulations (Celce-Murcia, 1997).

Error analysis was not used or rarely used after the beginning of the communicative approach, which emphasized' communicative acquisition 'or' ability to convey meaning", and grammar-based Foreign Language Teaching was shelved (Richards&Rodgers, 2001). Communicative advocators such as Truscott (1996) have suggested that error analysis in teaching writing in a foreign language is unhelpful and would have negative consequences for students.

In 1976, Vivian Zomel presented 'process-oriented writing teaching' to the field of writing in foreign languages. This concept fits perfectly with the communicative approach. The process has been described as a concept that explains how students learn the language, and how they produce a written product. Process-oriented writing teaching also focused on how the student creates thought and meaning. The focus on the format or structure has been postponed to the final analysis stage.

Until the mid-1980s, process-oriented writing established a dominant model in Foreign Language Teaching.

In the early 1990s, Foreign Language Teaching was met with growing discontent with many aspects of the communicative approach. Accordingly, linguists predicted a number of changes. The focus of criticism has been

grouped into two titles. These are; 1) there is no identification of grammatical content in the communicative approach 2) there is no pedagogical training on linguistic forms. According to the new model, grammatical rules were envisioned to be formed by students from functional expressions (Celce-Murcia, 1997).

After this period, it has been suggested that process-oriented writing contributes to students ' productive thinking, but does not have an interpretation of the form. It has also been noted that error feedback has little effect on long-term writing, and meaning-oriented explanations are more effective in sentence-level corrections (Kepner, 1991).

2.2. Positive and negative views on error analysis:

In regards to error analysis in writing teaching, Carroll and Swain (1993) suggest that feedback on grammar, misspelling or mechanics, especially given in composition studies, does not benefit the student.

Many researchers who are opposed to error analysis claim that error detection is difficult, suggesting that assumptions about performance or acquisition concepts should also be evaluated. According to Chomsky (1965), the acquirer is the abstract and latent presentation of linguistic knowledge contained in a person's mind. ‘’Performance is an act of language production’’ (as cited in Mitchell&Myles, 1998). Teachers may find it difficult to decide whether the errors are operational (misconceptions of use) or factual (incomplete information based on performance). At this point, teachers accept that the student is knowledgeable and prefer not to correct errors caused by carelessness. In other words, they don't want to be seen as punitive in response to students ' neglect.

Although many studies suggest that error analysis should be avoided, teachers have convincing grounds for maintaining to correct errors. The main reason for this is that teachers and some researchers believe that the communicative approach and natural acquisition-based approaches, which are considered as the most valid foreign language approaches, are not effective in the production of speaking and writing in the target language. The best-known example of this is French Immersion students who despite receiving many intelligible inputs, perform far behind native speakers in terms of grammatical accuracy. Accordingly, it can be concluded that fluency in language does not guarantee formal accuracy (Swain, 1993).

According to cognitive linguists, error analysis needs to be supported. Since, if the mistakes of foreign language students are not corrected, the mistakes become fixed and eventually fossilized. According to McLaughlin (1987) ’s Computing Model, learning is automated from controlled operations.

Erroneous uses trigger fossilization by automating before the student develops competence in the target language. Automated processes are difficult to modify, as they are not under the student's control (Mitchell&Myles,1998). Similarly, in reference to the input hypothesis, Schmidt and Frota (1986) suggest that when the error is not corrected, the erroneous format will serve as another input for the learner. They also emphasize that mistakes that are not corrected can be inadvertently internalized by students.

Error analysis can have an awareness-raising effect, which is an important factor in accelerating students' language learning process. Schmidt (1983) describes the effect of raising awareness as ‘noticing’ or ‘sending a number of stimuli implicitly or explicitly to students' basic attention.’ Accordingly, raising awareness and enhancing input through drawing attention to target language elements, making superior linguistic explanations and giving error feedback are the most important components of language learning (as cited in, Mitchell&Myles, 1998, p.140).

Swain (1993) suggests that recognition in foreign languages and evaluating assumptions are two important outcomes of output. Accordingly, error analysis has a consciousness-raising effect which is not found in random learning.

Many linguists suggest that it is necessary to give feedback on grammatical accuracy. This is because foreign language students do not have the implicit competence of native speakers.

2.3. Strategies for Error Correction:

Error correction should not go beyond the limits. However, it is important to correct basic errors. It is also effective in directing students to correct their writings. Due to the complexity of individual skills and mistakes, students may experience problems in the correction process. For this reason, the student may be offered different ways to correct their own mistakes. Text-oriented activities enable learners to develop editing strategies for finding and correcting errors (Myles, 2002). Appropriate error correction techniques include:

1- Learners are asked to detect different types and number of errors that are defined beforehand.

2- Learners are asked to detect only one type of error.

3- Learners are asked to detect the specified type of error by providing sentences on the same topic.

4- Learners are asked to underline the errors or put exclamation next to it.

5- For the more difficult types of errors, teachers set a code for the type of the error. These codes must be declared by the teacher in advance. Here are some of the codes used as a reference for the errors.

G = Grammar

V = Vocabulary

WO= Word order

^ = The Missing Word

Sp = Check Spelling

P = Punctuation

6- Teachers may correct students’ errors partially for those who are unable to do it alone.

For example, if the student has written ‘arriving ‘ instead of ‘ arrival’, teachers can type ‘ __ __ __ val ‘ to have the student complete the correction.

7- Teachers may correct errors on behalf of students, especially for the beginners (Davies and Pearse, 2002, p.99).

2.4. Error analysis and Transfer Errors:

According to Hartwell (1985) many English native speakers can correct errors such as grammar, spelling, punctuation, pronunciation by self-assessment when they read the texts aloud. Therefore, they have confidence in themselves due to the implicit knowledge they have by birth. However, target language speakers do not have this implicit knowledge.

The implicit knowledge that foreign language students have regarding their mother tongue can lead to ‘negative interference’ in the foreign language learning process. Foreign language errors resulting from similar or different structures related to the students ' mother tongue are referred to as ‘’transfer errors’’.

According to the restrictive transfer assumption, foreign language students tend not to learn linguistic structures that are not found in their mother tongue. According to research results in the field of transfer errors, *the article* is difficult to obtain for students who do not possess article system in their native language (Larsen&Freeman, 1975).

Since transfer errors are considered as linguistic competence, it is expected that teachers will correct these errors without delay. According to Chomsky (1965) language acquisition involves creating modifiers of appropriate value for the target language. Accordingly, teachers should conduct an error analysis to help students create modifiers with the right values.

Another reason for supporting error analysis is that students value teacher feedback (Cohen&Cavalcanti, 1990). A survey conducted at the University of Western Pennsylvania demonstrated that 13 out of 21 college seniors (62%) wanted their mistakes to be corrected by their teachers. Accordingly, when it is thought that the mistakes of advanced students will be more limited, it may be thought that they feel more confident about feedback.

2.5. Error analysis and feedback types:

Research in the field of Foreign Language Teaching has covered many types of feedback. The focus of this researches was the access to feedback, persistence, and the effect of the transfer.

Feedback in teaching writing aroused a great deal of interest after Truscott (1996, p.328) suggested that grammar analysis had no place in writing lessons and should no longer be carried on. In subsequent research on feedback types, the study of content-oriented or format-oriented feedback types gained popularity. Fathman and Whalley (1990) divided the students who learned English as a foreign language into 4 groups in their experimental research on form and context-oriented teacher feedback. 3 of these groups were given grammar-based, contextual, and grammatical and contextual feedback types. No feedback was given to the control group. According to the results of the

research, the written texts of the students who received feedback based on the content and grammar were improved.

According to Zamel (1985) feedback on the first draft text should be based on the context, while the last draft feedback should be based on the form. Furthermore, he suggested that form-based feedback on the first draft text would discourage the student.

The mistakes made by the students in foreign language teaching guide the teachers in order to identify the aspects that are misguided in the learning process. Giving feedback to the student in the light of some of the findings obtained from the errors is effective in the context of preventing the same mistakes from being repeated. According to Ferris (2002) providing feedback includes tutorial values whereas avoidance of error feedback causes a number of disagreements between teacher and student.

Research against the growing interest in the process approach has shown that teachers often provide feedback for the final draft texts, i.e. they continue their habit of correction remaining from the traditional approach (Gohen&Cavalcanti, 1990).

Accordingly, it was observed that teachers give feedback on the superficial dimension of the text, not on the meaning and content of it, and they prioritized accuracy. It was also found that teachers' feedback was implicit or superficial (Zamel, 1985).

2.6. Teacher Feedback and Students Preferences

Many studies have been conducted on the feedback preferences of the students. According to Ferris (2002), students' feedback preferences should not be ignored. Because students describe a good essay as 'error-free' which suggests that they want their own written text to be completely corrected.

Leki (1991) based on his research on the attitude of prep students' preferences of error correction who learn English as a second language, found that students want all their mistakes to be corrected, and they give priority to grammatical errors. Accordingly, students do not prefer to receive feedback only on content and layout. Lightbown and Spada (1990) suggest that form-oriented feedback increases students' language awareness and development. Robb and his colleagues (Robb et al., 1986) stated that focusing on form is acceptable but direct correction of superficial errors is unacceptable.

Another study carried on feedback preferences of students revealed that students mostly preferred to get feedback on grammar but they give less importance to content and layout. As a type of feedback, students preferred symbols used by teachers (Ferris and Roberts, 2001). In another study, Chandler (2003) suggested that students preferred direct error analysis most because it was quick and easy.

CHAPTER 4

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Okul Yöneticilerinin Açık Liderlik, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdemlilik Algıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi (B. Barış Yıldız)

Okul Yöneticilerinin Açık Liderlik, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdemlilik Algıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

B. Barış Yıldız[1]
[1]*Avcılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü,* bbaris_yildiz@windowslive.com

1. Giriş

21. yüzyıl becerilerine ulaşabilmek için okul ortamlarında bireylerin sosyal, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor yeterliliklerinin önceden belirlenen hedefler doğrultusunda geliştirilebilmesi ve desteklenebilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin iş birliği içerisinde çalışarak bireylere uygun koşullar oluşturması önemlidir.

İşbirlikli çalışmalara gereksinimin arttığı günümüzde kurumların önceden belirledikleri hedeflere ulaşabilmeleri için bu hedeflere yönelik çalışmaları destekleyecek ve yönlendirecek okul yöneticilerine ihtiyaçları bulunmaktadır. Bir kurumun yönetiminde tüm mekânlarda ve tüm koşulda geçerli olacak en iyi yöntem bulunmadığı için okul yöneticilerinin de içinde bulundukları grupların yaşantılarını değerlendirerek bu değerlendirmeler ışığında grubun gücünü kullanması beklenmektedir. Bu durum yöneticinin iyi bir lider olmasını gerektirir (Yılmaz, 2004).

Okul yönetimlerinde liderlik rolünü üstlenen yönetici özellikli liderlerin birçok farklı niteliği barındıran özelliklere sahip olması gerekmektedir. Liderlik konusu ile ilgili içinde bulunduğumuz dönemde ortaya çıkan yeni liderlik kavramları giderek daha da önemli hale gelmektedir (Beycioğlu, 2016; Şişman, 2012). Ancak liderlerden beklenen önemli özelliklerin başında örgütlerin amaçlarına ulaşmasında başrol üstlenmeleri gelmektedir. Bu kapsamda Polat ve Arabacı (2014), çalışmalarında ortaya koyduğu ve birçok farklı liderlik türü tanımlarında ortak olarak yer alan açıklık ifadesinin liderlerde var olması gereken önemli bir özellik olduğunu belirtmektedir. Açık Liderlik niteliklerine aday olan yöneticiler, lider yönetici konumunda olmak isteyen kişilere sunulması ve bu kavramın söz konusu alanda yayılma süresinin eğitimle ilişkilendirilmesi bileşeninden oluşmaktadır (Polat ve Arabacı, 2014). Çalışanlar, örgütteki herkesin hak ettiğinin kendilerine ulaşmasını isterler. Ayrıca çalışanlar bu uygulama olursa, adil bir örgütte adil yöneticilerle çalıştıklarını algılarlar. Örgütsel Adalet, çalışan bireylerin işyerlerinde şahıslarına uygulanan muamelelerde var olduğunu yansıtmalıdır (Greenberg, 1996)

1.1. AÇIK LİDERLİK

Tarihi süreç içerisinde liderlikle ilgili birçok tanım ifade edilmiştir (Şişman, 2012; Güçlü, 2016). Liderler amaçlarına ulaşmak için insanların ihtiyaçlarına uygun ve değişime açık davranışlar göstermelidir (Şişman, 2012). Gerçekte Açık Liderlik üslubuna sahip olan lider yöneticiler, kişilerarası iletişim bağının sıcak tutulması sürecinde "takip etmek, bölüşmek, anlam çıkarmak, yenilikler meydana getirmek, planlamak ve yürütmek, sonuçları

kontrol etmek" şeklinde değiştiğinin farkında olan ve bu bilinçle beraber örgütleri fonksiyonel yönetime odaklanmış liderler şeklini alacaklardır. Açık liderlere göre, bu hususta özenle ilerlemesi gerekilen bir süreçtir ve onlar bu periyodu özellikle mevcut olan ya da mevcut olması gereken, kendilerine has, Açık Liderlik kabiliyetleriyle gerçekleştirirler (Polat ve Arabacı, 2014). Bu liderler, dönüşümcü liderlik kavramında belirtildiği üzere, örgüt içinde yer alan bireylere cesaret verirler ve bu bağlamda onları çok iyi motive ederler (Eren, 1993).

Açık bir lider öncelikle kendileri için, çalışılan personelin ve iş gören kişilerin birey olarak görev sürecini etkileme kabiliyetine sahip olduğunu bilmelidir. Bu nedenle açık lider, çalışanların kendilerini güvende hissetmesi ve bu hissiyatın sürekli paylaşımlarla pekiştirilerek devamlılığının anlamını idrak ederek bir hesap verilebilirlik prensibi geliştirmeli, bütün mevzularda ilgi ve mütevazı olma hususunu takdir ile beyan ederek söz konusu zamanı geldiğinde olumsuz durumları da affetmenin adaletini hissettiren bir lider yönetici şeklini almalıdır (Polat ve Arabacı, 2014).

1.1.1. Gücün Kabulü ve Sürekli Paylaşım

Liderlik için çalışanların birlikte çalışmaya motive olabilme ve ortak bir hedefte birleşebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Kırmaz, 2010). Eğitim örgütlerinde ise gelişim ve değişimin uygulanması anında, bütün okul paydaşlarının iş birliği ile koordine sağlanarak görevlerini yerine getirmeleri ve okul yöneticilerinin bu periyodda örgütteki tüm üyelerinin desteğini hem hissetmesi hem de hissettirmesi oldukça mühimdir.

Açık liderliğin aslını yansıtan grup mesaisi bakış açısı, kapalı bulunmayan paylaşımı, demokratik olarak söz hakkı beyan edebilmeyi, beraberliği ve yardımlaşmayı görev edinmiş, imkanları değerlendirmek için olasılıklar dahilinde bulunan olumsuz hususları da paylaşımlarla ortadan kaldırmaya çalışan bir örgüt bilinci sağlayarak; eğitimcilerle Açık Liderlik için paylaşma durumunu kabul etmiş davranış biçimlerini arttırmayla beraber, yalnızca yöneticilerde var olan bir davranış biçimi kullanarak düşünülen liderliğin devamlı kullanılan liderlik biçimleri yerine, modern anlamda yeniliğe açık, vizyonu olan açık liderliği yaygınlaştırmak hedeflenmelidir (Caz, 2018).

1.1.2. Merakı Destekleme ve Hesap Verebilirlik

Açık liderler, örgütteki iş görenlerin davranış biçimlerini ve bu davranış biçimlerinin ifade ettiği mühim anlamı merak etmeyi ve bu merakı desteklemek amacıyla paylaşımı bir sisteme oturturlar. Esasen örgütün hedefleri ve çalışanların hedefleri arasında bir denge oluşur. Örgütte meydana gelen ilgi mütevazılığı ortaya çıkarır ve bu anlamda başkalarından gelen haberlerin birçok vaziyetin varlığını hatta olursa yanlışların dahi rahatça kabul görmesini kişilere öğütler niteliktedir (Doğan, 2016).

Beraberliklerde talepleri ve bu talepler uygulanmazsa ortaya çıkacak olan hususların her yönüyle incelenmesi için hesap verebilirlik bir anlamda iki yönlüdür. Açık liderler, liderlik yaptıkları örgüte, yürütülen uygulama ve çalışmalarla ilgili her biçimde eleştiri yapma imkânı sağlarlar, yalnız örgüt

üyeleri bu imkanını art niyetle kullanırlarsa, oluşabilecek neticelerden kendileri sorumludurlar (Polat ve Arabacı, 2014).

1.1.3. Sosyal Ağların Etkin Kullanımı

İletişim bağlantılarında teknik bilgilerin (Facebook, Twitter vs.) yaşamın her anında kazandırdığı etkiler olabildiğince değerlidir. Şu anda sosyal ağlar ile kurulan iletişim teknolojisinin yoğun kullanımı sebebiyle gerek örgütte gerekse diğer örgüt yapılarında kullanım açık ve tüm çalışanların her örgütün birbirleriyle rahatlıkla iletişime geçebilecekleri bir durum doğmuştur (Polat ve Arabacı, 2017).

1.2. ÖRGÜTSEL ADALET

Yöneticiler ve çalışanlar arasındaki iletişimin örgütte, iletişim olmamasından kaynaklanan zorlukların tespiti değer kazanmış ve örgütte mevcut olan ya da mevcut olması gereken imkanların adil şekilde paylaştırılmasını Örgütsel Adalet kavramı cevaplamaktadır (İşbaşı, 2001). Örgütte hissedilen adaletsiz uygulamaların oluşturacağı sorunların çözümü de ayrıca örgüt yönetiminin görevidir. Çalışanlar, örgütteki her bireyin kazandıkları haklarının kendilerine verilmesini talep ederler ve yalnızca bu koşul gerçekleşirse, adil bir örgütte adil yöneticilerle çalıştıklarını hissederler (Greenberg, 1996). Örgütteki yöneticiler işgörenlerine karşı adil tutum ve davranış gösterdiklerinde, çalışanlar tarafından daha güvenilir olarak algılanmaktadırlar (Özkalp ve Kırel, 2016).

1.2.1. Karar Verme Sürecinde Adalet

Karar, örgütlerde iş vaziyetlerini farklılaştırmak, ihtimal olabilecek bir karışıklığı daha öncesinden öngörebilmek ve engel olmak, iş görenleri etkilemek için faydalanılan bir mekanizmadır. Karar, yönetimin en önemli püf noktası olduğu gibi diğer bileşenlerin de tabanıdır (Bursalıoğlu, 2008).

Karar verme, yönetim aşamalarının hem en mühim görevi hem de yönetimi örgütte en stratejik derece haline getiren yönetimsel bir periyoddur. Çalışanlara özenli ve profesyonel açıdan yaklaşılması, bireylerin fikirlerini şeffafça bildirmelerini sağladığı gibi işyerinin etkili olması ve nitelik açısından da olumlu anlamda fayda sağlar. Örgütler geliştikçe ve daha karma bir yapı halini alınca, karar verme sistemi en merkezi pozisyonda kalır. Bu nedenle yöneticilerden, karara ilişkin seçenekleri en gerçekçi biçimde değerlendirip hem işyeri hem de çalışanlar için en elverişli seçimleri yapmaları istenir (Chegini, 2009).

1.2.2. Planlama Sürecinde Adalet

Plan, en genel söylemiyle; bilinçli fark edilecek uygun ve davranış biçimi olarak ifade edilirken, planlama ise, amaçlar ve ideallerin gerçekleştirilmesi sürecindeki basamaklarda, bunlara varacak taşıyıcıların ve imkanların elenmesi ya da netleştirilmesi anlamında tanımlanmaktadır (Ertürk 2010; Coşkun, 2006; Güney, 2000).

Plan, en genel söylemiyle; bilinçli fark edilecek uygun ve davranış biçimi olarak ifade edilirken, planlama ise, amaçlar ve ideallerin gerçekleştirilmesi sürecindeki basamaklarda, bunlara varacak taşıyıcıların ve imkanların

elenmesi ya da netleştirilmesi anlamında tanımlanmaktadır (Ertürk 2009; Coşkun, 2006; Güney, 2000).

1.2.3. Örgütleme Sürecinde Adalet

Örgütleme ise; istenen bir hedefi gerçekleştirmek üzere uygulanması gerekli iş ve etkinlikleri belirlemek ve uygulamaları aktifleştirebilecek insan kaynağını bulma ve eğiterek yönlendirme, son aşamada kişilerin görevlerinde sahiplenecekleri cihaz ve teknolojik materyallerin metotlarını seçmek anlamındadır (Arslan, 2015).

Örgütlemenin başarılı bir biçimde devam edebilmesi için uyulması gereken ögeler de şu şekilde sıralanmaktadır: Amaçta dayanışma, hesaplı olabilme, talimat birliği, iş birliği ve anlaşma, faaliyetlerin detaylandırılması, güç kullanma, yönetme, güç ve sorumluluk eşitliği, içsel denk olma, örgütün değişebilirdik yapısı, sürekliliktir (Eren, 1993; Gürüz ve Gürel, 2006).

1.2.4. Koordinasyon Sürecinde Adalet

Koordinasyon, koordineli şekilde çalışma düzenidir. Bir örgütün düzenli ve sürekli yapabilmesinde amaçlar, görevler ve örgütteki bireylerin birbirleriyle eşgüdümlü olması ve anlaşma ortamının sağlanabilmesidir (Genç, 2008).

Koordinasyon, görevlerin daha verimli uygulanması için işlerin en faydalı olabileceği zamanda olması, en etkili biçimde ve en uygun tekniklerle donatılmasıdır (Demirtaş ve Güneş, 2002). Koordinasyon basamaklarının yerine getirilmesinde okul yöneticilerinin göstermiş oldukları adil davranış biçimi göstermelerinin önemi büyüktür. Örgüttekilerin birbirleriyle eşgüdümlü olarak çalışmaları, örgütteki ödül, ceza, görev dağılımı ile başarıların sağlanması hususunda oluşan eşit bağlamda daha başarılı bir biçimde uygulanmalıdır.

1.2.5. Etkileme Sürecinde Adalet

Etkileme; yönünü çevirme, planlarla örgüt mekanizmasını yapılandırmak, iş görev paylaşımlarını uygun bireylere verilerek, örgütün beklenen iş hedeflerine doğru bütün çalışanları etkin duruma gelmeleri için organize etmeleridir (Mucuk, 2006). Etkileşim adaleti, örgüt okul yöneticilerinin kararları örgütteki çalışanlara iletme biçimlerinin oluşturduğu adalet algısı ve personellerin kararlarının alımı sırasında hissettikleri bireylerarası davranış tarzıdır (Greenberg, 1996).

1.3. ÖRGÜTSEL ERDEMLİLİK

Örgütsel Erdemlilik, "*Bir örgüt içinde erdemliliğin yaygınlaşmasını ve sürekliliğini sağlayan, bireysel ya da toplu gerçekleştirilen eylemler, kültürel özellikler ya da süreçler*" olarak açıklanmıştır (Cameron vd., 2004).

Çalışmalarda Örgütsel Erdemlilik kavramını tanımlamaya yardımcı olabileceği saptanan üç önemli tanımsal nitelik vardır. Neyin doğru olması gerekliliğini açıklayan "ahlâki iyilik"; kişisel gelişim, ahlâki karakter, insan gücü, öz-benlik kontrolü, direnç, anlamlı hedef ve üstün ögeleri temsil eden "insan etkisi" ve bireyin şahsına ilişkin fayda ve sosyal değer katmasını temsil eden "sosyal gelişim" dir.

1.3.1. Dürüstlük ve Bağışlayıcılık

Dürüstlük kavramı, örgüttekilerin onurlu davranış göstermesini ve şeffaflığı ifade ederken; bağışlayıcılık bileşeni ise kusurların affedilmesi ve öğrenmek için bir vesile olarak değerlendirilmesi manası taşımaktadır (Rego vd., 2010).

1.3.2. Güven ve Nezaket

Güven bileşeni, iş yerine ve iş yeri çalışanlarına karşı hissedilen güven ve saygıyı ifade eder. İş yeri çalışanlarının kendilerini güvende içinde algılamalarıdır. Daha genel bir deyişle, yanlarında örgütün varlığını hissetmeleridir (Thahierr vd. 2014). Örgütsel anlama bakıldığın da ise çalışanlar arasındaki güven, örgütün mevcut olması ve uzun süreli devamlılığı için hayati önem taşımaktadır (Ugwu, 2012). Bu güvenle ilgili yapılan deneysel çalışmalar, Örgütsel Adalet'in çalışanların okul yöneticilerine ve örgütün tamamına ilişkin hissettikleri güveni etkilediğini tespit etmektedir.

1.3.3. İyimserlik

İyimserlik bileşeni, iş yeri çalışanlarının zor durumda karşılaştıkları hallerde bile başarılı olabileceklerine dair görüşlerini ifade etmektedir. İyimser kişiler karşılaşmış olduğu mevzularda ve bulunduğu ortamlarda daima olumlu neticeler elde edeceklerine inanırlar (Lin, 1976).

İyimser yöneticiler çalışanlarına işlerin içeriklerini net ve tam biçimde iletebilmek için uygulanmasını sağlamak için hem kendilerine hem de çalışanlarına hedefler koymaktadırlar. Ayrıca iyimser yöneticiler kendileriyle ilgili olumlu inançlara sahip olmanın yanı sıra yönetici, örgüttekiler ile ilgili de pozitif düşünceler içerisindedirler (Kıranlı, 2007).

1.4. YÖNTEM

1.4.1. Araştırmanın Modeli

Okul yöneticilerinde Açık Liderlik ile Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdem arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olan bu çalışmada, karşılaştırmalı türden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İki ya da daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımı da vardır. Buna ilişkisel tarama yaklaşımı denir (Karasar, 2016).

Araştırmanın bağımlı değişkenini okul yöneticilerinde Açık Liderlik ile Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdemlilik alt boyutları; bağımsız değişkenlerini ise okul yöneticilerine ait demografik değişkenler oluşturmaktadır.

1.4.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, 2018-2019 eğitim öğretim yılında MEB'e bağlı, İstanbul ili Beylikdüzü ilçesinde bulunan, resmî okul öncesi, resmî anaokulu, resmî anasınıfı, resmî ilkokul, resmî ortaokul, resmî imam hatip ortaokulu, resmî genel ortaöğretim okulu ve resmî mesleki ve teknik ortaöğretim okullarında görev yapan 232 yönetici (müdür ve müdür yardımcıları) oluşturmaktadır.

Evrenin Beylikdüzü ilçesi olarak seçilmesinin sebebi, araştırmacının burada görev yapıyor olmasıdır. Evrende görev yapan tüm okul yöneticilerinin

sayısının, çalışmanın evrenine genellenebilmesi için yeterli olması ve bölgede tüm evrene ulaşımın kolaylığı sebebiyle; doyma (Tam sayım örneklem seçimi) tekniği kullanılmıştır. Doyma Tekniği, evrendeki her birimin örnekleme katıldığı örneklem seçim tekniğidir. Doyma Tekniği, küçük ve coğrafi olarak belirli bir alanda yoğunlaşan evrenler için daha kullanışlıdır (Lin, 1976). Araştırma kapsamında 191 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında 191 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcıların bazı demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1.1'de verilmiştir.

Tablo 1.1. Katılımcıların Bazı Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Yaş			
	25-30	15	7.9
	31-35	25	13.1
	36-40	52	27.2
	41-45	49	25.7
	46 ve üstü	50	26.2
Yöneticilik Hizmet Süresi			
	0-5	83	43.5
	6-10	35	18.3
	11-15	27	14.1
	16-20	16	8.4
	21 ve üstü	30	15.7

Tablo 1.1 incelendiğinde, yaşa göre okul yöneticilerinin en çok (n = 52, %27.2) 36-40 yaş aralığında, daha sonra (n = 50, %26.2) 46 ve üstünde ve (n = 49, %25.7) 41-45 yaş aralığındadır. En az (n = 15, %7.9) 25-30 ve daha sonra (n = 25, %13.1) 31-35 yaş aralığında yönetici yer almaktadır. Yöneticilik hizmet süresine göre en çok (n = 83, %43.5) 0-5, daha sonra (n = 35, %6-10) ve (n = 30, %15.7) 21 yıl ve üstü, en az (n = 16, %8.4) 16-20 ve (n = 27, %14.1) 11-15 yıl tecrübeli yöneticiler bulunmaktadır.

1.4.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan verileri toplamak için okul yöneticilerine ait bazı demografik bilgileri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Ayrıca farklı araştırmacılar tarafından geliştirilen "Açık Liderlik Ölçeği", "Yönetim Süreçlerinde Örgütsel Adalet Ölçeği", "Örgütsel Erdemlilik Ölçeği" kullanılmıştır (Polat ve Arabacı 2014; Akyol ve Akçay; 2013; Erkmen ve Esen; 2012).

2. BULGULAR

2.1. Okul Yöneticilerinin Açık Liderlik Algılarına İlişkin Bulgular

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının yaşa göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla verilerin yaş düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Verilerin normal dağıldığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda verileri analiz etmede tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmasına karar verilmiştir. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 2.1'de, ANOVA sonucu Tablo 2.2'te verilmiştir.

Tablo 2.1. Açık Liderlik Ölçeği ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri

Yaş	n		ALÖ	GK	MD	SA
25-30	15	$\bar{X}$	102.73	41.33	40.27	21.13
		S	11.49	5	4.45	4.34
31-35	25	$\bar{X}$	99.84	41.32	39.32	19.20
		S	10.16	2.59	4.99	5.16
36-40	52	$\bar{X}$	101.75	41.06	40.46	20.23
		S	9.04	3.45	4.31	4.51
41-45	49	$\bar{X}$	101.69	41.57	40.88	19.24
		S	9.21	3.06	3.51	6.28
46 ve üstü	50	$\bar{X}$	103.26	41.26	40.80	21.20
		S	9.07	3.51	4.30	4.39

ALÖ: Açık Liderlik Ölçeği, GK: Gücün Kabulü, MD: Merakı Destekleme, SA: Sosyal Ağlar

Tablo 2.1. incelendiğinde, Açık Liderlik Ölçeği toplam puan ortalamalarının 103.26 ile 99.84 arasında, gücün kabulü boyutunun ortalamalarının 41.57 ile 41.06 arasında, merakı destekleme boyutunun ortalamalarının 40.88 ile 39.32 arasında ve sosyal ağlar alt boyutunun ortalamalarının 21.20 ile 19.20 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 2.2. Okul yöneticilerinin Açık Liderlik Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Ortalama Puanlarının Yaşlarına Göre ANOVA Sonuçları

Ölçek/boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
ALÖ	Gruplar Arası	211.593	4	52.898	.593	.668	-
	Gruplar İçi	16592.071	186				
	Toplam	16803.665	190				
GK	Gruplar Arası	6.769	4	1.692	.145	.965	-
	Gruplar İçi	2171.220	186	11.673			
	Toplam	2177.990	190				
MD	Gruplar Arası	47.177	4	11.794	.661	.620	-
	Gruplar İçi	3318.562	186	17.842			
	Toplam	3365.738	190				
SA	Gruplar Arası	132.613	4	33.153	1.291	.275	-
	Gruplar İçi	4778.025	186	25.688			
	Toplam	4910.639	190				

Yapılan analiz sonucuna göre okul yöneticilerinin Açık Liderlik [$F_{(4-186)} = .59$, $p > .05$], gücün kabulü [$F_{(4-186)} = .15$, $p > .05$], merakı destekleme [$F_{(4-186)} = .62$, $p > .05$] ve sosyal ağlar [$F_{(4-186)} = .28$, $p > .05$] puan ortalamaları yaşa

göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Bir başka ifadeyle okul yöneticilerinin yaşları Açık Liderlik Ölçeği toplam ve alt boyut puan ortalamalarını etkilememektedir.

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının hizmet süresine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla verilerin yaş düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Verilerin normal dağıldığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda verileri analiz etmede tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmasına karar verilmiştir. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 2.3'te, ANOVA sonucu Tablo 2.4'te verilmiştir.

Tablo 2.3. Açık Liderlik Ölçeği ve Alt Boyutlarının Yöneticilikte Kıdeme Göre Betimsel İstatistikleri

Kıdem	n		ALÖ	GK	MD	SA
0-5	83	$\bar{X}$	101.94	41.31	40.39	20.24
		S	10.26	3.71	4.70	5.14
6-10	35	$\bar{X}$	100.17	41.11	40.37	18.69
		S	8.50	2.95	3.52	5.79
11-15	27	$\bar{X}$	100.63	40.67	39.30	20.67
		S	8.96	3.42	4.03	4.21
16-20	16	$\bar{X}$	102.50	41	41.63	19.88
		S	8.08	3.23	2.58	5.61
21 ve üstü	30	$\bar{X}$	105	42.20	41.40	21.40
		S	8.72	2.96	4.26	4.30

Tablo 2.3. incelendiğinde, Açık Liderlik Ölçeği toplam puan ortalamalarının 105 ile 100.17 arasında, gücün kabulü boyutunun ortalamalarının 42.20 ile 40.67 arasında, merakı destekleme boyutunun ortalamalarının 41.40 ile 39.30 arasında ve sosyal ağlar alt boyutunun ortalamalarının 21.40 ile 18.69 arasında değiştiği görülmektedir. Sadece ortalamalar incelenerek ortalamaların yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ifade edilemez. ANOVA sonuçlarını incelemek gerekmektedir.

Tablo 2.4. Okul yöneticilerinin Açık Liderlik Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Ortalama Puanlarının Yöneticilikteki Kıdemlerine Göre ANOVA Sonuçları

Ölçek/boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
ALÖ	Gruplar Arası	441.70	4	110.43	1.26	.289	-
	Gruplar İçi	16361.97	186	87.97			
	Toplam	16803.67	190				
GK	Gruplar Arası	37.79	4	9.45	.82	.513	-
	Gruplar İçi	2140.20	186	11.51			
	Toplam	2177.99	190				
MD	Gruplar Arası	85.33	4	21.33	1.21	.308	-
	Gruplar İçi	3280.41	186	17.64			
	Toplam	3365.74	190				
SA	Gruplar Arası	130.97	4	32.74	1.27	.282	-
	Gruplar İçi	4779.67	186	25.70			
	Toplam	4910.64	190				

Yapılan analiz sonucuna göre okul yöneticilerinin Açık Liderlik [F(4-186) = 1.26, p > .05], gücün kabulü [F(4-186) = .82, p > .05], merakı destekleme [F(4-186) = 1.21, p > .05] ve sosyal ağlar [F(4-186) = 1.27, p > .05] puan ortalamaları yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Bir başka ifadeyle okul yöneticilerinin kıdemlerinin çok ya da az olması Açık Liderlik Ölçeği ve alt boyutları puan ortalamalarını etkilememektedir.

Okul Yöneticilerinin Örgütsel Adalet Algılarına İlişkin Bulgular

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının yaşa göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla verilerin yaş düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. P, E yaşa göre normal dağılım gösterirken; ÖAÖ, KV, Ö, K yaşa göre normal dağılım göstermemektedir. Bu durumda verileri analiz etmede P ve E için tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA); ÖAÖ, KV, Ö ve K için ise Kruskal Wallis H testi yapılmasına karar verilmiştir. ANOVA testi için analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 2.5'te, ANOVA sonucu Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo 2.5. P ve E Alt Boyutlarının Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri

Yaş	n		P	E
25-30	**15**	$\bar{X}$	27.60	23.40
		S	2.87	2.20
31-35	**25**	$\bar{X}$	28	23.48
		S	2.22	2.18
36-40	**52**	$\bar{X}$	27.38	22.73
		S	2.69	2.63
41-45	**49**	$\bar{X}$	27.67	23.20
		S	3.13	2.53
46 ve üstü	**50**	$\bar{X}$	27.76	22.96
		S	2.80	2.88

Tablo 2.5 incelendiğinde, Örgütsel Adalet Ölçeği planlama boyutu puan ortalamalarının 28 ile 27.38 arasında, etkileme boyutunun ortalamalarının 23.48 ile 22.73 arasında değiştiği görülmektedir. Sadece ortalamalar incelenerek ortalamaların yaşa göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ifade edilemez. ANOVA sonuçlarını incelemek gerekmektedir.

Tablo 2.6. Okul yöneticilerinin P ve E Alt Boyut Ortalama Puanlarının Yaşlarına Göre ANOVA Sonuçları

Ölçek/boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
P	**Gruplar Arası**	7.39	4	1.85	.24	.918	-
	Gruplar İçi	1455.80	186	7.83			
	Toplam	1463.19	190				
E	**Gruplar Arası**	13.30	4	3.32	.50	.739	-
	Gruplar İçi	1247.95	186	6.71			
	Toplam	1261.25	190				

Yapılan analiz sonucuna göre okul yöneticilerinin planlama [$F_{(4-186)} = .24$, $p > .05$] ve etkileme [$F_{(4-186)} = .50$, $p > .05$] puan ortalamaları yaşa göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Bir başka ifadeyle genç ve yaşlı yöneticiler planlama ve etkileme konularında benzer düşünmektedirler. ÖAÖ, KV, Ö ve K için yaşa göre Kruskal Wallis H testi sonuçları Tablo 2.6'da verilmiştir.

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının kıdeme göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla verilerin kıdem düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. ÖAÖ, P, Ö ve E normal dağılım göstermektedir. KV, K ve D normal dağılım göstermemektedir. Bu durumda verileri analiz etmede ÖAÖ, P, Ö ve E için tek

yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmasına karar verilmiştir. KV, K ve D için ise Kruskal Wallis H testi yapılmasına karar verilmiştir. ANOVA için analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 4.22'de, ANOVA sonucu Tablo 4.23'de verilmiştir. Kruskal Wallis H testi için ise Tablo 2.7'de verilmiştir.

Tablo 2.7. ÖAÖ, P, Ö ve E Alt Boyutlarının Yöneticilikte Kıdeme Göre Betimsel İstatistikleri

Kıdem	n		ÖAÖ	P	Ö	E
0-5	83	$\bar{X}$	171.78	27.78	28.04	23.18
		S	15.80	2.64	2.78	2.37
6-10	35	$\bar{X}$	169.51	27.11	27.51	22.80
		S	18.75	3.28	3.32	3.05
11-15	27	$\bar{X}$	169.70	27.33	27.56	22.37
		S	13.46	2.54	2.50	2.51
16-20	16	$\bar{X}$	179.56	28.75	29.25	24.19
		S	7.38	1.69	1.13	1.28
21 ve üstü	30	$\bar{X}$	172.90	27.63	28.10	23.07
		S	17.55	3.12	2.76	2.98

Tablo 2.7 incelendiğinde, Örgütsel Adalet Ölçeği toplam puan ortalamalarının 179.56 ile 169.51 arasında, planlama boyutunun ortalamalarının 28.75 ile 27.11 arasında, örgütleme boyutunun ortalamalarının 29.25 ile 27.515 arasında ve etkileme alt boyutunun ortalamalarının 24.19 ile 22.37 arasında değiştiği görülmektedir. Sadece ortalamalar incelenerek ortalamaların yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ifade edilemez. ANOVA sonuçlarını incelemek gerekmektedir.

Tablo 2.8. Okul yöneticilerinin ÖAÖ ve P, Ö ve E Alt Boyut Ortalama Puanlarının Yöneticilikteki Kıdemlerine Göre ANOVA Sonuçları

Ölçek/boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
ÖAÖ	Gruplar Arası	1300	4	325	1.29	.276	-
	Gruplar İçi	46879.11	186	252.04			
	Toplam	48179.11	190				
P	Gruplar Arası	33.59	4	8.40	1.09	.362	-
	Gruplar İçi	1429.61	186	7.69			
	Toplam	1463.19	190				
Ö	Gruplar Arası	38.95	4	9.74	1.29	.278	-
	Gruplar İçi	1410	186	7.58			
	Toplam	1448.95	190				
E	Gruplar Arası	36.76	4	9.19	1.40	.237	-
	Gruplar İçi	1224.49	186	6.58			
	Toplam	1261.25	190				

Yapılan analiz sonucuna göre okul yöneticilerinin Örgütsel Adalet [$F_{(4-186)} = 1.29$, $p > .05$], planlama [$F_{(4-186)} = 1.09$, $p > .05$], örgütleme [$F_{(4-186)} = 1.29$, $p > .05$] ve etkileme [$F_{(4-186)} = 1.40$, $p > .05$] puan ortalamaları yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 2.9. KV, K ve D Alt Boyutlarının Yöneticilikteki Kıdeme Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek/boyut	Branş	N	Sıra Ort.	sd	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
KV	**0-5**	83	94.82	4	2.94	.569	-
	6-10	35	91.71				
	11-15	27	90.28				
	16-20	16	115.88				
	21 +	30	98.82				
K	**0-5**	83	93.87	4	5.82	.213	-
	6-10	35	88.63				
	11-15	27	88.52				
	16-20	16	119.09				
	21 +	30	104.90				
D	**0-5**	83	95.54	4	6.19	.185	-
	6-10	35	87.04				
	11-15	27	85.22				
	16-20	16	119.59				
	21 +	30	104.85				

Tablo 2.9. incelendiğinde okul yöneticilerinin karar verme ($\square^2 = 2.94$, $p > .05$), koordinasyon ($\square^2 = 5.82$, $p > .05$) ve değerlendirme ($\square^2 = 3.70$, $p > .05$) ile ilgili görüşleri kıdemlerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 2.10. ÖAÖ Ölçeği ve KV, Ö ve K Alt Boyutlarının Yaşa Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek/boyut	Yaş	n	Sıra Ort.	sd	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
ÖAÖ	**25-30**	15	89.60	4	.93	.920	
	31-35	25	97.92				
	36-40	52	91.44				
	41-45	49	97.47				
	46 ve üstü	50	100.26				
KV	**25-30**	15	98.37	4	1.37	.850	
	31-35	25	90.36				
	36-40	52	91.13				
	41-45	49	97.58				
	46 ve üstü	50	101.63				
Ö	**25-30**	15	95.10	4	.91	.924	
	31-35	25	100.80				
	36-40	52	99.87				
	41-45	49	93.98				
	46 ve üstü	50	91.83				
K	**25-30**	15	98.20	4	.81	.937	
	31-35	25	98.12				
	36-40	52	91.07				
	41-45	49	95.97				
	46 ve üstü	50	99.44				

Tablo 2.10. incelendiğinde katılımcıların Örgütsel Adalet ($\square^2$ = .93, p > .05), karar verme ($\square^2$ = 1.37, p > .05), örgütleme ($\square^2$ = .91, p > .05) ve koordinasyon ($\square^2$ = 0.81, p > .05) ile ilgili görüşleri yaşlarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu bulguya göre farklı yaş grubunda olan yöneticiler Örgütsel Adalet ve alt boyutları konusunda benzer düşünmektedir. Bir başka ifadeyle, katılımcıların yaşları Örgütsel Adalet düzeylerini etkilememektedir.

Okul Yöneticilerinin Örgütsel Erdemlilik Algılarına İlişkin Bulgular

Ölçek ortalamalarının yaşa göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla verilerin yaş düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Ölçek puanlarının yaşa göre normal dağılım sağladığı görülmüştür. Bu durumda verileri analiz etmede tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmasına karar verilmiştir. ANOVA testi için analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 2.11'de, ANOVA sonucu Tablo 2.12'de verilmiştir.

Tablo 2.11. ÖEÖ Puanlarının Yaşa Göre Betimsel İstatistikleri

Yaş	n		ÖEÖ
25-30	15	$\bar{X}$	77.13
		S	11.64
31-35	25	$\bar{X}$	74.88
		S	12.18
36-40	52	$\bar{X}$	75.56
		S	11.16
41-45	49	$\bar{X}$	76.96
		S	9.73
46 ve üstü	50	$\bar{X}$	77.82
		S	10.62

Tablo 2.11 incelendiğinde, Örgütsel Erdemlilik Ölçeği toplam puan ortalamalarının 77.82 ile 74.85 arasında değiştiği görülmektedir. Sadece ortalamalar incelenerek ortalamaların yaşa göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ifade edilemez. ANOVA sonuçlarını incelemek gerekmektedir.

Tablo 2.12**.** Okul yöneticilerinin ÖEÖ Ortalama Puanlarının Yaşlarına Göre ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	214.87	4	53.72	.46	.767	-
Gruplar İçi	21876.50	186	117.62			
Toplam	22091.37	190				

Yapılan analiz sonucuna göre okul yöneticilerinin Örgütsel Erdemlilik Ölçeği puan ortalamaları yaşlarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir [F(4-186) = .46, p > .05]. Bu bulgu yaşın okul yöneticilerinin Örgütsel Erdemlilik'i etkilemediği şeklinde de yorumlanabilir.

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının kıdeme göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini saptamak amacıyla verilerin kıdem düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Verilerin normal dağılmadığı görülmüştür. Bu durumda verileri analiz etmede Kruskal Wallis H testi yapılmasına karar verilmiştir. Analiz sonucu Tablo 2.13'te verilmiştir.

Tablo 2.13. ÖEÖ'nün Kıdeme Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Kıdem	n	Sıra Ort.	sd	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
0-5	83	92.10	4	14.72	.005	0-5 ile 21+
6-10	35	97.01				6-10 ile 21+
11-15	27	71.39				11-15 ile 21+
16-20	16	99.25				
21 ve üstü	30	126.03				

Tablo 2.13. incelendiğinde okul yöneticilerinin Örgütsel Erdemlilik düzeylerinin kıdeme göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir ($\square^2$ = 14.72, p < .05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla ikili

Mann Whitney U testleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre 21 yıl ve üzeri kıdemi olanların Örgütsel Erdemlilik düzeyleri; 0-5, 6-10 ve 11-15 yıl kıdemli olanlardan daha yüksektir.

3. SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada, "okul yöneticilerinde Açık Liderlik ile Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdem bağlamındaki ilişki" incelenmiştir. Örgütte bulunan insan ve madde kaynaklarının örgütsel hedefler sürecinde etkili bir biçimde kullanılmasında yöneticinin yönetsel bilgi ve yetisinin yanında, liderlik niteliğinin de önemi yadsınamaz bir gerçektir. (Uçar, 2016). Liderler, personellerin motivasyonlarını güdülemede (Buble, vd., 2014) ve yaratıcı faktörleri uygulama sergilemelerinde manidar bir etkiye sahip olup çalışanların motivasyonlarını güdüleyerek yaratıcı çalışmaları kolaylaştırabilirler (Reiter Palmon ve Illies, 2004). Çalışanların motivasyonunu etkin kılmada, performanslarının yüksek seviyede oluşmasında önemli bir bileşendir (Thahier vd., 2014). Diğer yandan çalışanların yenilik ile yaratıcılıkları kurumların beslendiği ana damarıdır (Klemm, 2001). Örgütte çalışan bireylerin motivasyon ve yaratıcılıklarının ön planda olduğu günümüzde, eğitim sisteminde mühim bir görev ve sorumluluk üstlenmiş olan öğretmenlerin yaratıcılık ile motivasyonları incelemek için birçok araştırma uygulanmıştır. Ancak, bu çalışmaların çoğunluğunda okul yöneticilerinde Açık Liderlik, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdem arasındaki ilişki ele alınmamıştır. Bu sebeple, bu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın değerlendirme neticesine göre; okul yöneticilerinin Açık Liderlik, gücün kabulü, merakı destekleme ve sosyal ağlar puan ortalamaları yaşa göre anlamlı farklılık görülmemiştir. Bu durum, farklı yaş gruplarında yer alan okul yöneticilerinin Açık Liderlik seviyesinde benzer eğilimde olduklarını göstermektedir. Bu bulguyu destekleyen Caz (2018)'ın çalışmasını incelediğimizde, Açık Liderlik ile yaş değişkeni arasında anlamlı farklılık bulunmazken, Polat (2015) tarafından yürütülen çalışmada gücün kabulü ve sürekli paylaşım ve sosyal ağların etkin kullanımı boyutlarında yaş değişkeni gruplarına ait aritmetik ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı saptanmıştır (Li, 2010; Bakioğlu ve Demiral, 2013; Wahab vd., 2013)

Çalışmanın analiz sonucuna göre, okul yöneticilerinin Açık Liderlik, gücün kabulü, merakı destekleme ve sosyal ağlar puan ortalamaları yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Bir başka ifadeyle, okul yöneticilerinin kıdemlerinin çok ya da az olması Açık Liderlik Ölçeği ve alt boyutları puan ortalamalarını etkilememektedir. Başka çalışmaya göre, kıdem değişkeni Açık Liderlik bakımından incelendiğinde, farklı kıdemlere sahip akademisyenler arasında anlamlı farklılıklar görülmemiştir. Mevcut çalışmanın sonucu ile örtüşen ve akademisyenler üzerinde gerçekleştirilen çalışmada Açık Liderliğe ilişkin ölçeğin gücün kabulü ve sürekli paylaşım, merakı destekleme ve hesap verebilirlik ve sosyal ağların etkin kullanımı boyutlarında akademik kıdem değişkeni bakımından anlamlı herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır (Hulpia ve Devos, 2009; Hayytov, 2013; Polat, 2015; Caz, 2018). Literatüre bakıldığında ise, okul yöneticilerinin iş doyumu

ile ilgili araştırma sonucuna yansıyanlar arasında kıdem yılı artış gösterdiğinde içsel, dışsal ve iş doyumlarının da artış gösterdiği saptanmıştır. Bu artışın, çalışma hayatının süreçlerle beraber gelen ödüller, terfiler ve ücret durumundaki artışın etkilediğini ve bunun doyumla ilgili olduğu belirtilmiştir (Yazıcıoğlu, 2014; Başbekleyen, 2019).

Çalışmanın analiz sonucuna göre, okul yöneticilerinin yaşları Örgütsel Adalet düzeylerini etkilememektedir. Çakmak (2005), çalışanların adalet algısının yaşa göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Çelik (2011) de yaptığı araştırmada ilköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerinde Örgütsel Adalet'i incelerken dağıtımsal, işlemsel ve etkileşimsel adalet boyutlarında yaş aralıklarına göre farklılaşma bulmuştur. Kılıç (2013)'ın lise öğretmenlerinin Örgütsel Adalet'i incelediği çalışmasında dağıtımsal adalet alt boyutunda yaşa göre farklılaşma varken diğer alt boyutlarda farklılık anlamsız bulunmuştur.

Okul yöneticilerinin Örgütsel Adalet puan ortalamaları; planlama, örgütleme ve etkileme puan ortalamaları; okul yöneticilerinin karar verme, koordinasyon ve değerlendirme ile ilgili görüşleri yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermemektedir. İncelenen araştırmalarda öğretmenlerin Örgütsel Adalet algılarının kıdemlerine göre durumları ortaya konulmuştur. Beş çalışmada öğretmenlerin Örgütsel Adalet'in kıdemlerine göre farklılaşmadığı (Altınkurt ve Yılmaz, 2010; Baş ve Şentürk, 2011; Oğuz, 2011; Ay ve Koç, 2014), beş çalışmada ise kıdemlerine göre farklılık olduğuna dair ortak bulgulara ulaşılmıştır (Yılmaz ve Taşdan, 2009; Yılmaz, 2010; Çırak, 2013; Demirdağ, 2017; Terzi vd., 2017). Bazı çalışmalarda kıdemi az olan öğretmenlerde Örgütsel Adalet'in kıdemleri yüksek olanlara göre daha yüksek düzeyde bulunurken (Yılmaz, 2010; Çırak 2013), bazılarında ise tam tersi bir durum söz konusudur (Yılmaz ve Taşdan, 2009; Demirdağ, 2017). Bu bakımdan bulguların çelişkili olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada, Örgütsel Erdemlilik Ölçeği toplam puan ortalamalarının arasında değiştiği görülmektedir. Yapılan analiz sonucuna göre, okul yöneticilerinin Örgütsel Erdemlilik Ölçeği puan ortalamaları yaşlarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Yancı (2011)'nın çalışmasını irdelediğimizde ise, örgütte hoşgörü, dürüstlük ve bağışlayıcılık çerçevesinde tutumlar gösterilmesine yönelik inancın yaş aldıkça arttığını tespit etmiştir. Ayrıca, Aktaş (2015) ve Daft (1986)'ın çalışmalarında kişilerin yaşama dair deneyimlerinin artmasıyla beraber doğru orantılı olarak olumsuz durumlara karşı ılımlı tutum gösterme ve problemleri çözme yeteneklerinin de arttığını belirtmiştir. Bu çalışmanın bulgusuna göre, yaşın yöneticilerde Örgütsel Erdemlilik'i etkilemediği şeklinde de yorumlanabilir (Cameron vd., 2004; Caza vd., 2004; Bright vd., 2006).

Okul yöneticilerinin Örgütsel Erdemlilik düzeylerinin kıdeme göre, anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla ikili Mann Whitney U testleri yapılmıştır. Yapılan analiz sonucuna göre, 21 yıl ve üzeri kıdemi olanların Örgütsel Erdemlilik düzeyleri; 0-5, 6-10 ve 11-15 yıl kıdemli olanlardan daha yüksektir. Kotbaş (2018)'ın çalışmasını incelediğimizde benzer olarak, öğretmenlerin Örgütsel Erdemlilik algılarına hizmet yılı değişkeni bakımından analiz edildiğinde, anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ölçeğin toplamı, dürüstlük ve bağışlayıcılık

ile iyimserlik boyutlarında 11-20 ve 21 yıl üzeri hizmet süresine sahip öğretmenlerin algıları 1-10 yıl hizmet süresine sahip öğretmenlerden yüksek seviyede olduğu saptanmıştır. Ayrıca, Çetin ve Fıkırkoca (2010), Yancı (2011) ve Akbolat ve arkadaşlarının (2017), çalışmalarında kıdem süresi arttıkça adil olma, güven duyma ile affetme algılarının da arttığını saptanmıştır. Bu bulgulardan hareketle okul yöneticilerinin kıdemi arttıkça örgütlerine olan aidiyet hislerinin arttığı; daha özverili, dürüst, anlayışlı tutumlar sergileme eğiliminde oldukları ve bundan dolayı Örgütsel Erdemlilik algılarının arttığı söylenebilir (Caza vd., 2004; Bright vd., 2006; Burke vd., 2009).

Öneriler

Araştırma sonunda elde edilen neticelere dayanarak, eğitim ve öğretim örgütlerinde Örgütsel Adalet, Örgütsel Erdemlilik varlığının bir gerçek olduğu saptanmıştır. Bu bakımdan uygulayıcıların, okul yöneticilerinin gelecekteki öğretim politikalarının oluşturulması aşamasında bu durumu göz önünde bulundurmaları, ülkemizin eğitim ve öğretimin geleceği açısından önemlidir.

Bu bağlamda hem Yükseköğretim Kurumu (YÖK) hem de Millî Eğitim Bakanlığı genelinde yürütülebilecek bir proje kapsamında üniversiteler ile eğitim öğretim kurumları genelinde liderlerin, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdemlilik düzeylerinin tüm kurumlar seviyesinde yönetici görüşleri esasında tespitine yönelik bir genel tarama çalışması yapılmasına önayak olabilir. Böylesi bir projenin olası sonuçlarından birinin Türkiye'de eğitim öğretim vizyonunu saptama konusunda önemli neticeleri olabilir.

Eğitim öğretim kurumlarının üst kademesindeki yöneticiler için okullarda görevli tüm yöneticileri kapsayıcı, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Erdemlilik konusunda esnek daha yeni Açık Liderlik tutumları ve belirsizlikten kaçınma konusunda yöneticileri bilgilendirici ve eğitici belli başlı seminer, hizmet içi eğitim ya da genel kurs hizmetlerini konunun uzmanlarını da sürece dâhil edilebilirler.

Benzer çalışma, örneklem sayısı arttırılarak bölge/bölgeler bazında yapılabilir v Aynı çalışma nitel yöntemlerle araştırılabilir.

Kaynakça

Akbolat, M., Durmuş, A., & Ünal, Ö. (2017). Örgütsel Erdemliliğin Personel Güçlendirmeye Etkisi ve Otantik Liderliğin Aracı Rolü. *İşletme Bilimi Dergisi,* 5(2): 71-88.

Aktaş, İ. (2015). *Eğitim Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algılarının ve Örgüt Kültürünün Bilgi Paylaşımı Üzerindeki Etkileri: Örgüt Kültürünün Aracı Rolü*, (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Karpaz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.

Akyol,B; Akçay R.C.(2013) Yönetim Süreçlerinde Örgütsel Adalet Ölçeği: Geçerlilik Güvenirlik Çalışması, *The Journal Of Academic Social Science,* 6(5): 147-164.

Altınkurt, Y., ve Yılmaz, K. (2010). Değerlere Göre Yönetim ve Örgütsel Adalet İlişkisinin Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Algılarına Göre İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16 (4): 463-485.

Ay, G.,ve Koç, H. (2014). Örgütsel Adalet Algısı ile Örgütsel Bağlılık Düzeyi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Öğretmenler Üzerinde Bir İnceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 67-90.

Bakioğlu, A. ve Demiral, S. (2013). Okul yöneticilerinin Belirsizlik Durumlarını Algılama ve Karar Verme Tarzları. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, (38): 9-35.

Baş, G.,ve Şentürk, C. (2011). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet, Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Güven *Algıları. Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi Dergisi*, 17 (1): 29-62.

Başbekleyen, M. A. (2019). *Okul yöneticilerinin dönüşümsel, etkileşimsel liderlik davranışları ile iş doyumu arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Beycioğlu, K. (2016). Liderlik Psikolojisi. N. Güçlü ve S. Koşar (Ed.), *Eğitim Yönetiminde Liderlik: Teori, Araştırma ve Uygulama içinde.* Ankara: Pegem Akademi, 17-40.

Buble, M., Juras, A., & Matić, I. (2014). The Relationship Between Managers' Leadership Styles and Motivation. Management: *Journal Of Contemporary Management İssues*, 19(1): 161-193.

Burke, R. J., Ng, E. S. W. and Fiksenbaum, L. (2009). Virtues, Work Satisfactions and Psychological Well-Being Among Nurses. *International Journal Of Workplace Health Management*, 2(3): 202-219.

Bursalıoğlu, Z. (2008). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Cameron, K. S., Bright, D. ve Caza, A. (2004). Exploring The Relationship Between Organizational Virtuousness and Performance. *The American Behavioral Scientist* 47(6): 766-790.

Caz, Ç. (2018). *Açık Liderlik ile Örgütsel Sinizm İlişkisi ve İşgören Performansına Etkisi: Spor Eğitimi Veren Yükseköğretim Kurumları Üzerine Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Chegini, Mehrdad. G. (2009). The Relationship Between Organizational Justice and Organizational Citizenship Behavior, *American Journal Of Economics and Business Administration*, 1(2): 171-174.

Coşkun, Z. (2006). *Okul Müdürlerinin Yönetim Süreçleriyle İlgili Davranışlarının Öğretmenlerin Verimliliği Üzerine Etkisi Konusunda Öğretmen ve Okul Müdürlerinin Görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çakmak, K. (2005). *Performans Değerlendirme Sistemlerinde Örgütsel Adalet Algısı ve Bir Örnek Olay Çalışması* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çelik, O. T. (2011). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinin ve Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algıları ile İş Doyumları Arasındaki İlişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Çetin, F., Fıkırkoca, (2010). Rol Ötesi Olumlu Davranışlar Kişisel ve Tutumsal Faktörlerle Öngörülebilir Mi? *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65(4): 41-66.

Daft, Richard L. (1997). *Management* (4.Baskı). Orlando: Dryden Press.

Demirdağ, S. (2017). Ücretli Öğretmen Algılarına Göre İlkokul yöneticilerinin Örgütsel Adalet, Örgütsel Güven ve Yıldırma Davranışları Arasındaki İlişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1): 132-153.

Demirtaş, H., Güneş, H. (2002). *Eğitim Yönetimi ve Denetimi Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Doğan, S. (2016). Çağdaş Liderlik Yaklaşımları (Vizyoner Liderlik-Dönüşümcü Liderlik-İşlemci Liderlik). (Ed.: Nezahat Güçlü; Serkan Koşar), *Eğitim Yönetiminde Liderlik: Teori Araştırma ve Uygulama*, Ankara: Pegem Akademi.

Eisenberger, R., Fasolo, P. ve Davis-Lamastro V. (1990). Perceived Organizational Support and Employee Diligence, *Commitment, and İnnovation. Journal Of Applied Psychology*, 75(1): 51-59

Eren, E. (1993). *Yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta.

Eren, E. (1993). *Yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta.

Erkmen, T.,ve Esen, E. (2012). Örgütsel Erdemlilik Ölçeğinin Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması/Adaptation Of The Organizational Virtuousness Scale: *Validity and Reliability Studies. Business and Economics Research Journal*, 3(4): 107-121.

Ertürk, M. (2010). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş* (4. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Genç, Nurullah. (2008). *Meslek Yüksek Okulları İçin Yönetim ve Organizasyon* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Greenberg, J. (1987). A Taxonomy Of Organizational Justice Theories. *Academy Of Management Review*, 12(1): 9-22.

Greenberg, Jerald. (1996). *The Quest For Justice On The Job: Essays and Experiments. Thousand Oaks*, California: Sage Publications.

Güçlü, N. (2016). Liderliğe Genel Bir Bakış. (Ed., Nezahat Güçlü; Serkan Koşar) *Eğitim Yönetiminde Liderlik: Teori, Araştırma ve Uygulama*. Ankara: Pegem Akademi, 1-16.

Güney, S. (2000). *Yönetim ve Organizasyon El Kitabı*, Ankara: Nobel Yayın.

Gürsel, M. (2003). *Okul Yönetimi* (5. Baskı). Konya: Eğitim Kitabevi.

Gürüz, D., Gürel, E. (2006). *Yönetim ve Organizasyon*. Ankara: Nobel Yayınları.

Hayytov, D. (2013). *Eğitim Okul Yöneticilerinin Teknoloji Liderliği Yeterlik Algıları ile Öğretmenlerin Teknolojiye Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hulpia, H., Devos, G., & Rosseel, Y. (2009). The Relationship Between The Perception Of Distributed Leadership in Secondary Schools and Teachers' and Teacher Leaders' Job Satisfaction and Organizational Commitment. *School Effectiveness and School Improvement*, 20(3): 291-317.

İşbaşı, Janset Ö. (2001). Çalışanların Okul Yöneticilerine Duydukları Güvenin ve Örgütsel Adalete İlişkin Algılamalarının Vatandaşlık Davranışının Oluşumundaki Rolü, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 51-90.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın.

Kılıç, Y. (2013). *Lise Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet ve İş Doyumu Algıları Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Kıranlı, S., Ilğan, A. (2007). Eğitim Örgütlerinde Karar Verme Sürecinde Etik, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(14): 150-162.

Kırmaz, B. (2010). Bilgi Çağı Lideri. *Ankara Barosu Dergisi*, 68(3): 207-222.

Klemm, WR. (2001). Behavioral Arrest: In Search of The Neural Control System. *Progress in Neurolobiology*, 65(5): 453-471.

Kotbaş, S. (2018). *Örgütsel erdemlilik ile örgütsel sağlık arasındaki ilişkinin öğretmen algılarına göre incelenmesi* (Doctoral dissertation, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı).

Li, C. (2010). *Open Leadership: How Social Technology Can Transform The Way You Lead.* (1st Edition). San Francisco: A Wiley Imprint.

Lin, Nan. (1976). *Foundations of Social Research*, Usa: Mc Graw-Hill.

Mucuk, İ. (2006). *Temel İşletme Bilgileri* (4. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Oğuz, E. (2011). Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ile Okul Yöneticilerinin Liderlik Stilleri Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3(3): 377-403.

Özkalp, E., ve Kırel, Ç. (2016). *Örgütsel Davranış*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Polat, M. ve Arabacı, İ. B. (2014). Eğitimde Açık Liderlik ve Sosyal Ağlar. *Journal Of World Of Turks/ Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 6(1): 257-275.

Rego, A., Ribeiro, N. ve Cunha, M. P. (2010). Perceptions Of Organizational Virtuousness and Happiness As Predictors Of Organizational Citizenship Behaviors. *Journal Of Business Ethics*, (93): 215-235.

Reiter-Palmon, R., ve Illies, J. J. (2004). Leadership and Creativity: Understanding Leadership From A Creative Problem-Solving Perspective. *The Leadership Quarterly*, 15(1): 55-77.

Şişman, M. (2012). *Öğretim liderliği*. Ankara: Pegem Akademi.

Thahier, R., Ridjal, S., & Risani, F. (2014). The Influence Of Leadershıp Style and Motıvatıon Upon Employee Performance In The Provıncıal Secretary Office Of West Sulawesı. *International Journal Of Academic Research*, 6(1): 119-126.

Uçar, P. (2016). *Örgütsel Adalet Algısı ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Ugwu, Fo (2012). Are good morals often reciprocated? Perceptions of organizational virtuousness and optimism as predictors of work engagement. *Asıan Journal of Social Sciences & Humanities*, 1(3): 188-198.

Wahab, J. A., Hamid, A. H. A., Zainal, S., & Rafik, M. F. M. (2013). The Relationship Between Headteachers' Distributed Leadership Practices and Teachers' Motivation İn National Primary Schools. *Asian Social Science*, 9(16): 161.

Yancı, F. (2011). *Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki (Şanlıurfa İli Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Yancı, F. (2011). *Ortaöğretim Okulu Öğretmenlerinin Duygusal Zekâ Düzeyleri ile Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki (Şanlıurfa İli Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Yazıcıoğlu, İ. (2014). Konaklama İşletmelerinde İş görenlerin Örgütsel Güven Duyguları ile İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetleri Üzerine Bir Alan Araştırması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30): 235-249.

Yılmaz, K. (2004). Okul Yöneticilerinin Destekleyici Liderlik Davranışları ile Okullardaki Güven Arasındaki İlişki Konusunda İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(8): 117-131.

Yılmaz, K., ve Taşdan, M. (2009). Organizational Citizenship and Organizational Justice in Turkish Primary Schools. *Journal Of Educational Administration*, 47(1): 108-126.

CHAPTER 5

International Academic Studies on Social and Education Sciences

Uluslararası Hukukta Devletin Sorumluluğunun Hukuki Sonuçları (Beyza Özturanlı Şanda)

Uluslararası Hukukta Devletin Sorumluluğunun Hukuki Sonuçları

Beyza Özturanlı Şanda
Doktor Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, bozturanli@bartin.edu.tr

Özet

Bir uluslararası hukuk kişisi olarak devletin, uluslararası hukuka uygun veya uluslararası hukuka aykırı olmakla birlikte zarara neden olan fiillerinden dolayı, yine bir başka uluslararası hukuk kişisine karşı sorumluluğu ve bu sorumluluğun hukuki sonuçları arasında oldukça anlaşılır bir bağlantı mevcuttur. Bununla birlikte devletin sorumluluğu meselesi, süjeleri egemen ve eşit devletlerden oluşan uluslararası hukuk alanında en çok tartışılan konulardan biridir. Zarar gören devletin haklarını korumaya yönelik olan sorumluluk kurumunun, devletlerarasındaki hukuki sonuçları, bu kurumun etkinliğinin sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

1. Giriş

Uluslararası hukuk, geçmişi yakın tarihe dayanan, gelişmekte olan bir hukuk dalıdır. Bugün yasak olarak kabul edilen fiillerin birçoğu, daha önceki yüzyıllarda devletler için hak olarak görülmekteydi. Sorumluluğa ilişkin uluslararası hukuk kuralları da bu gelişime paralel olarak çok daha yakın geçmişe dayanmaktadır. Bunun nedeni, devletlerin halen kıskançlıkla sahip çıktıkları egemenlikleridir. Bugün bile modern uluslararası hukukun sınırlı egemenlik anlayışını benimseyen devletler, hala bazı konularda uluslararası hukuk kurallarını uygulamakta isteksiz davranmaktadırlar. Bu da değişen egemenlik anlayışına ve uluslararası toplumun hızla küreselleşmesi gerçeğine rağmen, pek çok devletin hala egemenlikleri konusunda korumacı tavır takındıklarını göstermektedir.

Egemenlik olgusundaki değişim bir yana, uluslararası toplumun doğası gereği üstün bir otoritesi ve kanun koyucusu, düzenli ve etkili bir yargı sistemi ve yaptırım mekanizması olmaması, uluslararası hukuk kurallarının ihlali karşısında başvurulacak "sorumluluk" olgusunu daha da önemli hale getirmektedir.

Hak ve yükümlülüğün söz konusu olduğu her yerde bunların doğal bir gereği olarak sorumluluk da vardır. Hangi hukuk disiplininde olursa olsun sorumluluk fikri, bir zararın oluşması ve bu zararın tamiri olaylarına dayanır. Zarara kim tarafından, ne şekilde neden olunduğu, zararın derecesi, tamirinin kim tarafından ve nasıl tespit ve takdir olunacağı bir hukuk tekniği meselesidir. Bunu da toplumun ahlakı ve kurumlarının gelişmişlik derecesi ile uyumlu bir hukuk politikası belirler[1].

1 ALSAN, Zeki Mesud, Yeni Devletler Hukuku, Birinci Cilt, 2. Baskı, İstanbul 1955, s. 451.

Sorumluluk kavramı, toplumsal adalet ve toplumsal menfaat dengesini sağlama amacına hizmet ettiği için temelinde ahlaki değerler taşır. Bu nedenle gelişimi de içinde bulunduğu toplumun psikolojik şartlarına bağlıdır. Sorumluluğun niteliği, sebepleri, sonuçları ve zararın tazmini hakkındaki hukuk kuralları, toplum hayatının gelişme seviyesine paralellik arz eden kurallardır[2].

Sorumlu ve *sorumluluk* sözcükleri, bir kimsenin zarar veren bir olgudan ötürü giderimle yükümlü olduğunu ve bu anlamda başkasının zarar görmesini gerektiren bir şeyden ötürü (bir şey için) ya da bir kimseden ötürü (bir kimse için) sorumlu bulunduğunu anlatır. Burada bir zararı giderim borcu, meydana gelen zararı karşılama yükümü söz konusudur[3].

Sorumluluk, hukuki bir kavram olarak, *mesuliyet, uyulması gereken bir kurala aykırı davranışın hesabını verme; tazminatla yükümlü tutulma, işlenmiş olan bir suçun gerektirdiği cezayı çekme* olarak tanımlanır[4].

Aşağıda, iç hukukta son derece başarılı şekilde savunulan ve icra edilen hukuk kişilerinin sorumluluğu meselesinin, uluslararası hukuktaki karşılığı ve sonuçları açıklanacaktır. Uluslararası hukukta, devletin sorumluğunun doğabilmesinin koşullarını oluşturan, uluslararası hukuka aykırı ya da uygun olmakla beraber zarara neden olan fiil, zarar, illiyet bağı ve zarara neden olan fiilin devlet isnat edilmesi gerekliliğine ilişkin hususlar, ön kabul olarak varsayılmış ve bu çalışmanın sınırlılığı içerisine alınmamıştır.

2. Uluslararası hukukta sorumluluk kavramı

İç hukukta sorumluluk konusundaki hukuk tekniği tamamen oturduğu ve ilerleme olanağı bulduğu halde, uluslararası hukukta bu konu henüz gerekli gelişmeyi gösterememiştir. Uluslararası hukukta sorumluluğa ilişkin kurallar, ilk olarak örf adet kurallarında kendisini göstermiş, uluslararası hukukun bazı genel ilkelerinden yorum yolu ile çıkartılmış, son olarak da Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Hukuk Komisyonunun konuya ilişkin kodifikasyon çalışmaları ile yazılı hale getirilmiştir.

Uluslararası hukuk alanında sorumluluk, uluslararası toplumun ve ahlak anlayışının farklı özellik göstermesi nedeniyle iç hukuktaki sorumluluktan ayrılmaktadır. Ancak iç hukuk alanındaki sorumluğun gelişimi üzerinde etkili olan unsurlar, uluslararası alandaki sorumluluk konusunda da rol oynamaktadır. Devletin kişiliği, hâkimiyeti ve uluslararası toplumun niteliği hakkındaki anlayışlar, devletin uluslararası sorumluluğunu etkileyen unsurlardır. Ancak konu, uluslararası hukukun en ihtilaflı konularından biridir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz üzere, uluslararası alanda, sorumluluğu takdir edecek pozitif ve kesin kurallar, uyuşmazlık halinde ise uyuşmazlığı zorunlu yargı yetkisi ile kesin olarak çözebilecek yargı organları, kısaca uluslararası topluma hükmeden merkezi bir otorite bulunmamaktadır[5].

Uluslararası hukuk açısından 19. yüzyıl, egemenliğin en uç noktada ve en mutlak şekilde anlaşıldığı dönem olmuştur. Mutlak egemenliğe ilişkin görüşler, uygulamada devlete, her türlü hukuki endişeden uzak bir icraat

2 ALSAN, Yeni Devletler Hukuku, s. 449.

3 KARAHASAN, Mustafa Reşit, Sorumluluk Hukuku, Birinci Kitap: Kusura Dayanan Sözleşme Dışı Sorumluluk, İkinci Kitap: Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk, İstanbul 1995, s. 59.

4 YILMAZ, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Genişletilmiş 4. Baskı, Ankara 1992, s. 813.

5 ALSAN, Yeni Devletler Hukuku, s. 451.

keyfiliği tanımaya varmaktayken; bu mutlak egemenlik anlayışına karşı iç hukuk alanında doğan tepkiler, uluslararası hukuk alanında da etkili olmuştur.[6] Çünkü her devletin egemenliğinin, uluslararası alanda, hukuki bakımdan kendisine eşit olan diğer devletlerin egemenliği ile çatışmakta olduğu anlaşılmıştır. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren devletler arasındaki ilişkilerin seyrinde, teknolojinin, ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi, devletlerin birbirlerine olan gereksinimlerinin artması ile değişiklikler olmuştur. 20. yüzyıl başında yaşanan savaşlar sonrası uluslararası sorumluluk daha kapsamlı şekilde tartışılmaya başlanmış, bu gelişmeler ve yaşanan acı tecrübeler, BM Şartına da yansımıştır[7]. Bu döneme kadar egemenliklerine şiddetle sahip çıkan devletler de uluslararası barış ve güvenliğin yadsınamaz öneminin farkına varmışlardır. Örneğin insan haklarının korunması konusunda, BM dönemine dek üzerinde tartışılan birçok uluslararası hukuk kuralının ihlalinin uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendirdiğinin benimsenmesi, bazı konularda iki taraflı sorumluluk anlayışının da ötesine gidilmesine neden olmuştur[8]. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise özellikle sanayi devrimi sonrasında gerçekleşen hızlı teknolojik gelişme, çevreye verilen zararın boyutlarını artırmış[9], bu konuda önlem alma gereği doğmuş ve uluslararası hukuka aykırı olmayan bazı eylemlerden dolayı da sorumluluk doğabileceği tartışılmaya başlanmıştır. Bir taraftan da tüm bu gelişmelerin, BM bünyesinde Uluslararası Hukuk Komisyonunca, kodifiye edilmesine girişilmiştir.

21. yüzyılın başında uluslararası toplumun küreselleşmesi, entegrasyonu ve parçalanması aynı anda gerçekleşmiştir. Devletler hala merkezi otorite kimliklerini devam ettirseler de başka önemli aktörler devreye girmiştir. Uluslararası örgütlerin, hükümet dışı kuruluşların, ortaklıkların, ulusal üstü toplulukların ve bireylerin uluslararası arenadaki ağırlıkları giderek artmaktadır. Uluslararası toplum, bundan 50 yıl öncesi ile karşılaştırılamayacak kadar karmaşık bir yapı arz eder hale gelmiştir. Bu süreç içerisinde devletler, uluslararası bir düzen kurarak; bu düzeni sağlayan uluslararası hukukun öngördüğü yükümlülüklerin ihlali durumunda, kendilerine karşı sorumluluğun ileri sürülebilmesine imkân sağlamışlardır[10]. BM Uluslararası Hukuk Komisyonunun Devletin Sorumluluğu Üzerine Taslak Maddeleri[11] büyük ölçüde, uluslararası hukuk sisteminin bu geleneksel halini yansıtmaktadırlar. Bu maddeler, normlara ve devletlerin kendi belirledikleri taahhütler çerçevesinde, birbirlerini sorumlu tutabilmeleri anlayışına odaklanmıştır.[12]

Uluslararası Hukuk Komisyonunun uluslararası hukukun kodifiye edilmesi çerçevesinde, uluslararası sorumluluğa ilişkin kurallar üzerine

---

6 MERAY, Seha, Devletler Hukukuka Giriş, 1. Cilt, Ankara 1959, s. 235.

7 HAKYEMEZ, Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı, s. 109.

8 UZUN, Elif, Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu, İstanbul 2007, s. 24.

9 POYRAZ, Yasin, Uluslararası Hukukta Objektif Sorumluluğun Düzenlenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2000, s. 14.

10 HAKYEMEZ, Mutlak Monarşilerden Günümüze Egemenlik Kavramı, s. 122.

11 Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, International Law Commission, 2001, Report of Fifty-Third Session (buradan sonra "Final Draft Articles" olarak gösterilecektir),A/56/10, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (12/02/2020)

12 WEISS, Edith Brown, "Invoking State Responsibility in the Twenty-First Century", The American Journal of International Law, Oct., 2002, Vol. 96, No. 4. s. 798.

çalışmaları halen devam etmektedir. Bir taraftan BM Genel Kurulu, 50 yılı aşkın bir süredir, Komisyonu sorumluluk meselesini kodifiye etmekle görevlendiren kararlar çıkarmaya devam etmekteyken, bu süre zarfında uluslararası toplumun yapısındaki değişim ve devlet dışı unsurların giderek artan rolü, uluslararası hukuk sisteminin evrim geçirmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Komisyonun 21. yüzyılın şartlarına kendisini adapte etmesi gereği doğmuştur.[13]

Toplumu oluşturan kişiler arasındaki hukuki ilişkiler, hak ve yükümlülükler ihtiva etmektedir. Aynı şekilde uluslararası toplumu oluşturan uluslararası hukuk kişilerinin de birbirleriyle ya da uluslararası toplumla olan ilişkilerinde, hakları olduğu gibi yükümlülükleri de vardır. Uluslararası sorumluluk, geleneksel uluslararası hukuk anlayışı çerçevesinde, uluslararası hukuka aykırı bir hareketin neticesi olarak değerlendirilmektedir[14]. Uluslararası hukukun süjeleri, uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmedikleri ve diğer süjelere verdikleri zararı tamir etmedikleri takdirde; zarar veren ile zarar gören süjeler arasında, uluslararası hukukun kendisine sonuç bağladığı bir hukuki durum ortaya çıkmaktadır. İşte bu hukuki durum uluslararası sorumluluktur[15]. Eğer bir devlet kastı ya da ihmali sonucu, bir uluslararası yükümlülüğünü ihlal ederse ya andlaşma hükmü gereği ya da uluslararası teamül hukuku kuralları gereği sorumluluk altına girer. Bu anlayış, günümüz uluslararası hukukunda, uluslararası hukukun yasaklamadığı birtakım fiillerden dolayı da sorumluluk doğabileceği şeklindeki bir değişime uğramaya başlamıştır.

Genel olarak, uluslararası sorumluluk kurumu aracılığı ile verilen bir zararın uluslararası düzende giderilmesi sağlanmaktadır. Bu anlamda, "*...günümüz uluslararası hukuku açısından uluslararası sorumluluk, bir uluslararası hukuk kişisinin neden olduğu uluslararası hukuka aykırı fiillerin ya da uluslararası hukuka uygun faaliyetlerinden kaynaklanan belirli birtakım zararların etkilerini zarar gören uluslararası hukuk kişisine karşı ortadan kaldırma amacına yönelik bir uluslararası hukuk kurumudur*"[16].

3. Sorumluluğu zayıflatan bir neden olarak uluslararası hukukta zorlama mekanizmasının bulunmayışı

Uluslararası hukukta zorlama mekanizmasının olmayışı, bu düzende kurallara uyulmaması halinde bunu saptayacak ve durumun düzeltilmesine ya da haksız fiili işleyen kişinin cezalandırılmasına karar verecek zorunlu bir yargı sisteminin bulunmayışı ve icra mekanizmasından yoksunluk, uluslararası hukukun tamamına yönelik bir eleştiri olarak ileri sürülmektedir. Uluslararası hukuk süjelerinin yaygın ve açık ihlalleri de buna kanıt olarak gösterilmektedir. Çoğunlukla uluslararası hukuk kurallarına riayet ya da ihlallerin cezasızlığı meselelerine iç hukukla mukayese yapılarak yaklaşılmaktadır. Oysa bu iki hukukun uygulandığı toplumların yapısı farklıdır. İç hukukta düzenleyici yetkiyi elinde tutan bir devlet unsuru olmasına rağmen, uluslararası hukuk düzeninde devletlerin üzerinde herhangi bir üstün

13 WEISS, "Invoking State Responsibility in the Twenty-First Century", s. 799.
14 ÇELİK, Edip, "Milletlerarası Mesuliyet", İÜHFM, 1957, C. XXI, S. 1-4, s. 67.
15 AVCI, Sedat, Organlarının Haksız Fiilleri Dolayısıyla Devletin Milletlerarası Mesuliyetinin Şartları (Yayımlanmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Ankara 1972, s. 10.
16 CRAWFORD, James, Public International Law, 8th Edition, Oxford 2008, s. 540; PAZARCI, Hüseyin, Uluslararası Hukuk Dersleri, Gözden Geçirilmiş 3. Bası, Ankara 2005, s. 401.

otorite bulunmamaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi hukukun sorumluluk alanındaki gelişmişliği, hitap ettiği toplumun yapısı ile yakından ilgilidir. Eğer bu iki hukuk arasında bir mukayese yapılacaksa, önce bu iki hukukun geçmişine bakılmalıdır. 19. yüzyıldan sonra oluşmaya başlayan uluslararası hukuku, binlerce yıllık geçmişi olan iç hukukla karşılaştırmak ve aradaki farklılıklardan yola çıkarak uluslararası hukukun varlığını reddetmek yerinde bir yaklaşım olmaz. Sanılanın aksine uluslararası hukuk çok fazla ihlal edilmemektedir. "Milletlerarası hukukta *yaptırımların* işlemediğini savunanlar dikkatlerini 'yüksek politika' ve 'hayati çıkarların' karıştığı hukuk ihlalleri üzerinde toplamaktadırlar. Kamuoyunun dikkatini çeken de bu hususlardır. Genellikle bu tür konular haber yapılmaktadır. Hukuka riayet normal bir davranış olduğu için habere konu olmamaktadır".[17] Aslında çoğu uluslararası hukuk kuralına da uyulmaktadır. Bugün yürürlükte olan birçok uluslararası andlaşma kusursuz uygulanmakta, ama dikkat çeken ihlaller hep belli konulara ilişkin olmaktadır. Oysa gözden kaçırılmaması gereken nokta, uluslararası hukukun gelişmekte olan bir hukuk dalı olmasıdır. Örneğin son yüzyıla kadar savaşa başvurmak gayet hukuki bir fiil iken, aynı fiil milli hukuklarda binlerce yıldır hukuka aykırı kabul edilmektedir. Zamanla uluslararası hukuk da geliştiği ve hukuki standartları yükseldiği için "riayet" meselesi gündeme gelmiştir. Geçmişteki birbirinden farklı hukuk ihlallerine bakıldığında, insan davranışlarını yönlendirmede, düzenlemelerin etkisizliğinin çok az rol oynadığı anlaşılmaktadır. İç hukuk ya da uluslararası hukuk kurallarına riayet edilmesinde etkili olan, alışkanlık, durumun elverişliliği, vicdan, gayri resmi baskılar, kişisel çıkarlar gibi birçok faktör vardır. Çeşitli davranışlara yönelmekte özgür olan devlet, başka devlet ya da devletler üzerinde ekonomik ya da askeri güç kullanabilmektedir. Çünkü egemen devletler icra mekanizması düşüncesine karşıdırlar. Geçmişte Milletler Cemiyeti bugün ise BM, hukukun merkezileşmiş icra görevini sınırlı şekilde temsil eden ve bu icra faaliyetine çok istisnai hallerde başvuran uluslararası hukuk kişileridir. BM yalnızca, uluslararası hukuka aykırı olan ihlal milletlerarası barış ve güvenliği bozuyor ya da tehdit ediyorsa, ortak harekete geçme ve yaptırım uygulama yetkisi olan bir organizasyondur[18]. Bu anlamda uluslararası hukuka yöneltilen eleştirilerin, sadece icra mekanizmasından yoksunluk anlamında haklılığını kabul etmek gerekir.[19] Zira eğer bir hukuk normunun varlığından söz ediyorsak, bunun, gerekiyorsa fiziksel güç kullanılarak icra edilebilir olması beklenilir. Özetle uluslararası hukukta sorumluluk kurumu vardır; ancak bunun bazı konularda icra edilebilirliği tartışılabilir.

4. Uluslararası sorumluluğun süjesi olarak devlet

Sorumluluk, uluslararası bir yükümlülüğün ihlalinin sonuçlarından biridir. Bunun bir hukuk kişisine yüklenebilmesi ise, söz konusu yükümlülüğün süje ya da süjelerine bağlıdır. Bu anlamda geleneksel

17 GÜNDÜZ, Aslan, Milletlerarası Hukuk, İstanbul 2013, s. 13.

18 SCHLEICHER, Charles P., "Enforcement in International Law" in International Relations: Cooperation and Conflict, Second Printing, N.J. 1963, s. 385.

19 Schleicher'e göre, "...Gerçekten de Birleşmiş Milletler Şartı, uluslararası hukukta ciddi bir karmaşaya neden olmaktadır. Devletlerin kuvvet kullanmalarını ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklar ama üyelerine yasak getirecek organlara da çok sınırlı yetki bahşeder. Birleşmiş Milletler Şartı icra edilebilirliği ortadan kaldırarak uluslararası hukuku ilga etmiştir..." (SCHLEICHER, "Enforcement in International Law", s. 386).

uluslararası hukuk, sadece devletin uluslararası yükümlülük yüklenme yeteneğinin olduğunu kabul etmekteydi. Çünkü devletler çok kısa bir zaman öncesine kadar uluslararası hukukun tek kişisi olarak kabul edilirlerdi[20]. Günümüz uluslararası hukuk sisteminde ise devlet uluslararası hukukun yükümlülük yüklediği yegâne unsur değildir. Uluslararası Adalet Divanının, BM Hizmetinde Uğranılan Zararların Giderilmesi başlıklı Danışma Görüşünde, uluslararası örgütlerin de uluslararası hukuk kişiliğine sahip olduğu kabul edilmiş, bu kararda uluslararası hukuk kişiliğini haiz olabilmek için, uluslararası hukuktan kaynaklanan hak ve yükümlülüklere sahip olma yeteneği ve uluslararası hukuktan doğan hakları uluslararası düzeyde koruyabilme yeteneği aranmıştır[21].

Uluslararası hukukta devletlerin sorumluluğu yanında, bireylerin cezai olarak sorumlu tutulabilmelerinin, işlemiş oldukları uluslararası suçlardan dolayı ulusal ya da uluslararası mahkemelerde cezalandırılmalarının sağlanması, uluslararası ceza hukukunun bir amacıdır. İnsanlığın maruz kaldığı zalimane uygulamalar sonrası uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası ceza hukuku gelişmiş ve bu iki dal uluslararası hukuktan bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Devletlerin kendi vatandaşlarını uluslararası suç sebebiyle ulusal mahkemelerde yargılamak istememesi nedeniyle de uluslararası insan hakları mahkemeleri ve uluslararası ceza mahkemeleri kurulmuştur. Bu gelişmeler uluslararası ceza hukuku bakımından, uluslararası suçların kabul edilmesi, bireylerin uluslararası nitelikte cezai yargılama yetkisine sahip bir organ tarafından cezai sorumluluklarının tescil edilmesi ve sürekli bir Uluslararası Ceza Divanının kurulmasının sağlanması bakımından şüphesiz çok önemli yere sahiptir[22]. Günümüz uluslararası hukukunun temel eğilimlerinden biri, insan haklarını korumak amacı ile "adaletin uluslararası standardını" yakalamaktır[23]. Bu anlamda son elli yıllık süreçte insan haklarını koruma amaçlı sözleşmelerin sağladığı yargı mekanizmalarının, bireyleri de uluslararası hukukun kişisi haline getirdiği iddia edilmiştir.[24]

Tüm bu gelişmelerin uluslararası hukukun devlet dışındaki süjeleri sorununa yeni bir görünüm kazandırdığı bir gerçektir. Ancak uluslararası sorumluluk kavramını insan haklarının uluslararası düzeyde korunması mekanizmalarından ayırmak gerekir. Zira hak ve yükümlülüklerin nitelik ve kapsamına göre, hukuki kişilik kavramını sınırlı-sınırsız ya da tam-kısmi şeklinde ayıracak olursak, sadece devletler tam bir uluslararası hukuk kişiliğine sahiptir. Çünkü yalnızca devletler, uluslararası hukukun tanıdığı

---

20 AMADOR, Garcia, "State Responsibility in the Light of the New Trends of International Law", The American Journal of International Law,, Jul., 1955, Vol. 49, No. 3, s. 340.

21 BISHOP, William W., "Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations", The American Journal of International Law, Jul. 1949, Vol. 43, No. 3, ss. 589-602; Ayrıca bkz. MERAY, Seha, "Birleşmiş Milletler Hizmetinde Uğranılan Cismani Zararın Tazmini Meselesi", AÜSBFD, 1954, C. IX, S. 1, ss. 85-134.

22 AKSAR, Yusuf, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku, Ankara 2003, s. 18-19.

23 AMADOR, "State Responsibility in the Light of the New Trends...", s. 344.

24 Meray'a göre, "Bugün yazarların büyük çoğunluğu, milletlerarası tatbikatı da göz önünde tutarak, devletler hukukunda başta gelen şahısların yine devletler olmasını kabul etmekle birlikte, fertlerin de, gittikçe gelişen bir ölçüde, devletler hukuku kaidelerine doğrudan doğruya muhatab olduklarını belirtmekte, ferde de, devlet yanında, sınırlı bir şekilde milletlerarası şahsiyet tanımaktadırlar" (MERAY, Devletler Hukukuna Giriş, s. 182). Aynı yönde ALSAN, Yeni Devletler Hukuku, s. 209 ve ÇELİK, Milletlerarası Hukuk, s. 284).

bütün hak ve yükümlülüklerin taşıyıcısı olabilirler. Bu nedenle uluslararası örgütler ve bireyleri uluslararası hukukun sınırlı ya da kısmi kişisi olarak kabul edebiliriz[25]. Uygulamada uluslararası hukuk, bireylere yönelik olarak, savaş suçları, insanlığa ve barışa karşı suçlar gibi sorumluluk yükleyen suçları kabul etmiştir. Ancak bu suçlar açısından ya da insan hakları sözleşmeleri ile korunan haklar bakımından sorumluluk ile çalışma konumuz olan uluslararası sorumluluk arasında farklar vardır. İlk olarak insan haklarının korunmasında amaç, bir zararın giderilmesinden ziyade, insan kişiliğinin ve değerlerinin korunmasıdır. İkincisi, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması ile hem bir devletin vatandaşlarının hem de yabancıların haklarının korunması amaçlanırken; uluslararası sorumluluk kurumu, kişiler söz konusu olduğunda, yalnızca yabancılar için koruma sağlamaktadır. Ayrıca insan haklarını koruma mekanizmasının bireylerce harekete geçirilmesi mümkünken, uluslararası sorumluluk kurumu yalnızca devletler ve uluslararası örgütlerce harekete geçirilebilmektedir.[26] Kısaca bireylerin, uluslararası alanda hak iddia edebilmesi ile ilgili önemli hukuki gelişmelere rağmen, geleneksel bakış açısıyla uluslararası hukuk süjesi olarak görülmeleri halen istisna olmayı sürdürmektedir.

5. Devletin sorumluluğunun hukuki niteliği

Uyulması gereken bir kurala aykırı davranışın hesabını verme, tazminatla yükümlü tutulma, işlenmiş olan bir suçun gerektirdiği cezayı çekme olarak tanımlanan sorumluluk kavramı, hem hukuki hem de cezai sorumluluğu kapsamaktadır. Ceza hukukundaki kişisellik ilkesi gereği, devletin soyut kişiliğini cezalandırmak mümkün olmadığından,[27] uluslararası hukukta devletin uluslararası sorumluluğu denildiğinde bu sorumluluk, en azından sonuçları bakımından hukuki sorumluluk olarak anlaşılmaktadır.[28] Zira uluslararası sorumluluk, oluşan zarardan dolayı, "giderim yükümlülüğü" altında olan devletin, uluslararası bir yükümlülüğü ihlalinin sonuçlarından biri olarak addedilir[29]. Sonuç giderim yükümlülüğü olduğuna göre uluslararası hukukta devletin sorumluğunun da hukuki sorumluluk olduğu söylenebilir.

Uluslararası hukukta devletin sorumluluğunun hukuki sorumluluk olduğunu söyledikten sonra, hukuki sorumluluğun kusur sorumluluğu mu yoksa objektif sorumluluk mu olduğu konusundaki görüşlere de değinmek gerekecektir. Objektif sorumluluk iç hukukta yeni bir gelişme değildir. 20. yüzyıla kadar sorumluluğun harekete geçirilebilmesi için kusurun varlığı gerektiğinden, zararın giderimi için de davalının kasıt ya da ihmalinin ispatlanması zorunluluğu kabul edilmekteydi. Ancak muhtelif ekonomik ve sosyal ihtiyaçların ortaya çıkması ve menfaatlerin dengelenmesi zorunluluğunun doğmasıyla yeni bir sorumluluk anlayışı öncelikle özel hukuk

25 DÖNER, Ayhan, İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi, Ankara 2003, 23-24; Aynı yönde bkz. MERAY, Devletler Hukukuna Giriş, s. 182 ve ÇELİK, Milletlerarası Hukuk, s. 284.

26 PAZARCI, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 401-402.

27 ALSAN, Yeni Devletler Hukuku, s. 200.

28 POYRAZ, Uluslararası Hukukta Objektif Sorumluluğun Düzenlenmesi, s. 23.

29 Report on International Responsibility by Mr. F.V. Garcia AMADOR, Special Rapporteur, Yearbook of International Law Commission, 1956, Vol. 2, s. 180, https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1956_v2.pdf, (11/02/2020)

alanına yansımıştır.[30] Daha sonra kamu hukukunda da tehlikeli faaliyetlerden zarar gören ve giderim elde edemeyen mağdurun içinde bulunduğu adaletsiz durumu gidermek maksadı ile sorumluluğun doğması için kusur aranmamaya başlanmıştır.[31] Uluslararası hukukta da süreç, iç hukuktaki gibi aşamalı olarak ilerlemiştir. Geleneksel uluslararası hukuk doktrininde uluslararası sorumluluğun, uluslararası hukuka aykırı bir hareketin neticesi olduğu görüşü 20. yüzyıla kadar hâkimdir.[32] Sanayi devrimi sonrası ise devletin yargı yetkisi altında yürütülen, nükleer enerji kullanımı, endüstriyel faaliyetlerin sınır ötesi etkiler doğurması, nehir ve su yolları üzerindeki tasarrufların komşu devletlerin su kullanımını etkilemesi, daha basitçe hayvanların komşu devlet sınırını geçerek ürünlere zarar vermesi, yangının sınırın diğer tarafına atlaması gibi, içinde bulunduğu dönem için sosyal değerlerin yüksek olduğu alanlarda, uluslararası hukukça yasaklanmamış olsa bile, başka devletlerin ülkesinde zarara neden olan fiillerden dolayı devletin sorumlu olabileceği tartışma konusu olmuştur.[33]

6. Uluslararası hukukta sorumluluk konusunun kodifikasyonu

Uluslararası sorumluluk konusunun kodifikasyonu çalışmaları BM kapsamında görevlendirilen Uluslararası Hukuk Komisyonunca gerçekleştirilmektedir. Komisyon 1949'daki ilk toplantısında, devletin sorumluluğu konusunu, kodifikasyon başlıklarından biri olarak seçmiştir.[34]

İlk yıllarda Komisyonun amacı, bir Taslak Maddeler dizisi oluşturmadan önce, uluslararası sorumluluğu oluşturan ve bunun devlete yüklenmesini sağlayan şartları saptamak iken, daha sonraki yıllarda ise Komisyon, ilk olarak devletin uluslararası hukuka aykırı fiillerden dolayı (*internationally wrongful act*) sorumluluğunu açıklamış ve sonrasında uzaydaki denemeler ve nükleer denemeler gibi hukuka uygun fiillerden doğan sorumluluk meselesini çalışma programına dahil etmiştir. "Devletin uluslararası sorumluluğu" çalışması, uluslararası sorumluluğun temeli ve sorumluluğun içeriği şeklinde iki başlık altında incelenmiştir. Bu çerçevede devletin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden dolayı sorumlu tutabilmek için gerekli ispat koşulları uluslararası sorumluluğun temelini oluşturmakta; farklı olay ve durumlarda, uluslararası hukuka aykırı fiile yüklenen sonuçların belirlenmesi ise sorumluluğun içeriğini göstermektedir. Bu başlıklar tamamlandığında, Komisyonun, "devletin sorumluluğunun icra edilmesinin" (*implemention*) ne anlama geldiğini açıklaması ve devletin sorumluluğuna başvurmaya ilişkin uyuşmazlıkların çözümü ile ilgili sorunları içeren üçüncü bir başlığın metne eklenip eklenmeyeceğine karar verebilmesi beklenmektedir.

Ancak Komisyon yaklaşık kırk yıldır sorumluluğun icra edilebilmesi sorunu üzerinde önemli bir aşama kaydedebilmiş değildir. Bununla beraber Komisyonun çalışmaları sırasında hazırladığı Taslak Maddeler, özellikle, eğer

---

30 BROWNLIE, Ian, Principles of Public International Law, 6th Edition, Oxford 2003, s. 423; XUE, Hanqin, Transboundary Damage in International Law, Cambridge 2003 s. 297; TAGLE, GonzaloSánchez, "The objective international responsibility of states in the Inter-American human rights system", Mexican Law Review, Vol. 7, Issue 2, 2015, s. 127.

31 BROWNLIE, Principles of Public International Law, s. 425.

32 ÇELİK, "Milletlerarası Mesuliyet", s. 67.

33 SVARLIEN, Oscar, Introduction to the Law of Nations, London 1955, s. 133.

34 Report of the International Law Commission on the work of its first Session, 12 April 1949 , Official Records of the General Assembly, Fourth Session, Supplement No. 10, parag. 16.

ileride "devletlerin uluslararası hukuka aykırı fiillerden dolayı sorumluluğu" konusuna ilişkin bir sözleşme kabul edilecek olursa, bu sözleşmeye temel teşkil edebilecek şekilde kaleme alınmıştır. Komisyon çalışmalarının imza ve onaya tabi sözleşmelere dönüşmesinin, uluslararası sorumluluğun bağlayıcı hale getirilmesi bakımından ne derece mantıklı bir adım olduğu tartışmalıdır.[35] Ancak yine de Komisyon, Sözleşme hazırlamak şeklinde de olsa hem devletin sorumluluğu konusu hem de uluslararası hukukun yasaklamadığı fiillerden kaynaklanan zararlı sonuçlar konusu için bir çözüm bulma gerekliliğini tanımış ve önemsemiş olduğunu göstermiştir.

Komisyona göre, 2001 tarihinde kabul edilen, Devletin Uluslararası Hukuka Aykırı Fillerinden Dolayı Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddelere koyulan sınır sadece, Komisyonun, devletin uluslararası hukukun yasaklamadığı faaliyetlerden doğan zararlı sonuçlardan dolayı sorumluluğu başlığına ilişkin çalışmalarını, devletin uluslararası hukuka aykırı fiillerden dolayı sorumluluğu başlığına ilişkin çalışmalarından ayrı olarak yürüteceği anlamına gelmektedir.[36] Bu nedenle Komisyon, bu Taslağın başlangıcındaki "devletin sorumluluğu" başlığının "devletin uluslararası hukuka aykırı fiillerden dolayı sorumluluğu" şeklinde anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Komisyon ayrıca devletin sorumluluğu konulu Taslak Maddelerde, uluslararası hukukun asli kaynaklarından ayrı ve farklı olan, bu kaynaklar çerçevesinde saptanan yükümlülüklerin yerine getirilmemesinden doğan hukuki sonuçları ifade eden, tali nitelikteki kuralları tanımlamayı amaçlamıştır. Bununla birlikte, uluslararası hukukun asli kaynaklarından çıkan kuralların devlete yüklediği yükümlülüklerin kapsamı içeriği ve niteliği, uluslararası hukuka aykırı fiillerden dolayı sorumluluğa ilişkin kuralları belirlemede önemini korumaktadır. Burada, bir kuralın ve bir yükümlülüğün içeriğini, yükümlülüğün ihlal edilip edilmediğini ve ihlale ne gibi sonuçlar bağlanması gerektiğini belirleyen normlar halen aynıdır. Devletin sorumluluğu üzerine Taslak Maddeler sadece, devletin uluslararası hukuka aykırı fiillerden dolayı sorumluluğuna ilişkin kuralları "genel olarak" kodifiye etmekte olup, uluslararası suçlar ve uluslararası haksız fiiller konularında konsensüs sağlanamaması nedeniyle çalışmaların devam etmesi planlanmıştır.[37] Sonuç olarak "Devletin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeleri" başlığı, "Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu" olarak değiştirilmiş ve Nihai Taslak Maddeler kabul edilmiştir[38]. Nihai Taslak Maddelerde devletin uluslararası hukuka aykırı fiili, emredici kuralları çerçevesindeki yükümlülüklerin ihlali, fiilin devlete isnat edilmesi, başka bir devletin fiiliyle bağlantılı olarak bir devletin sorumluluğu, sorumluluğunun kapsamı, sorumluluğun ileri sürülmesi, giderim meselesi ve karşı önlemler gibi önemli başlıklar yer almaktadır.

Komisyon, uyuşmazlıkların çözümü için Taslak Maddelerle bağlantılı bir mekanizma kurulabileceği fikriyle, Genel Kurula, konunun önemine

35 ALLOTT, Philip, "State Responsibility and the Unmaking of International Law", Harvard International Law Journal, Winter 1999, Vol. 29, No. 1, s. 1.

36 Summaries of the Work of the International Law Commission, "State Responsibility", https://legal.un.org/ilc/summaries/9_6.shtml (20/02/2020).

37 Ibid., para. 11.

38 Official Records of General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10), parag 69, 70, 76 ve 77.

binaen, tam yetkili temsilcilerin toplanacağı bir konferans düzenleyerek, konferansta devletin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden dolayı sorumluluğunun bir Sözleşmeye bağlanmasını tavsiye etmiştir[39]. Genel Kurul daha sonra hükümetlerden Nihai Taslak Maddelere ilişkin olarak itiraz ve yorumlarını istemiştir[40]. 2006 yılında Komisyon, 2001 tarihli 19 maddelik "Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınıraşan Zararın Önlenmesi" Nihai Taslak Maddelerinin ikinci parçası niteliğindeki "Uluslararası Hukukun Yasaklamadığı Fiillerden Kaynaklanan Zararlı Sonuçlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk- Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınıraşan Zararın Paylaştırılması" Taslak İlkelerini kabul etmiş,[41] daha sonraki yıllarda da konuya ilişkin çalışmaları ajandasına almıştır.[42]

Komisyonun devletin sorumluluğu üzerine çalışmalarından beklenilen, bir devletin hukuka aykırı fiilinin saptanması ve fiilin sonuçlarından doğan sorumlukla devletin itham edilebilmesidir. Uluslararası hukuk konularının kodifikasyonu ile görevli olan Uluslararası Hukuk Komisyonu, diğer uluslararası hukuk konularının kodifikasyonunda kullandığı metodu sorumluluk başlığının kodifikasyonunda da kullanmıştır. Komisyon her zamanki gibi taslak maddeler oluşturmuş, bunları hükümetlerin itiraz ve yorumlarına sunmuş, bu itiraz ve yorumlar çerçevesinde taslak maddeler tartışılmış ve sonunda imza ve onaya tabi bir Sözleşme tasarısı formunda Taslak Maddeler kabul edilmiştir. Bu maddelerin taraf devletleri bağlayıcı, yasaklayıcı hiçbir rolü olmadığı için devletlerin davranışlarına da yön veremediği gerekçesiyle eleştirildiği bir gerçektir.[43] Ancak bu çalışmaların sıklığı ve devlet desteği ile karşılanması, uzun vadede teamül hukukuna katkı sağlaması bakımından önemlidir.

7. Uluslararası sorumluluk ve devletin sorumluluğu kavramları

Uluslararası Hukuk Komisyonunun devletin sorumluluğu genel başlığı üzerine yaptığı çalışmalar devam ederken, 1960'lı yılların sonlarında, devletin sadece uluslararası hukuka aykırı fiillerinden ya da diğer devletlere karşı yükümlülüklerini yerine getirmemesinden değil, hukuka uygun faaliyetlerinin zararlı sonuçlarından da sorumlu olması fikri gündeme gelmiştir. Ancak Komisyona göre, devletin sorumluluğu konusunun kodifikasyonu çalışmaları "hukuka aykırı" fiillerle sınırlı kalmalı ve hukuka uygun faaliyetlerden kaynaklanan sorumluluk, daha sonra yapılacak bir çalışmada değerlendirilmelidir.[44] Bu çerçevede, ayrıca, barış ve insanlık aleyhine suçları da kapsayan, devletlerin uluslararası cezai sorumluluğuna ilişkin bir

39 Ibid., parag. 72 ve 73.

40 Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/56/83 https://undocs .org/en /A/RES /56/83 (01.02.2020).

41 Draft principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities, Yearbook of the International Law Commission, vol. II, Part Two, UN General Assembly, Document A/CN.4/L.686, 26 May 2006.

42 Uluslararası Hukuk Komisyonu çalışmalarına tematik bir bakış için bkz. https://legal. un. org/ilc/guide/9_6.shtml (29/02/2020).

43 ALLOTT, "State Responsibility and Unmaking of International Law", s. 2.

44 Report of the International Law Commission on the work of its twenty-first session, 2 June - 8 August 1969, Official Records of the General Assembly, Twenty-fourth Session, Supplement No. 10 (A/7610/Rev.1) Vol. 2, s. 229, para. 79 ve 83.

düzenleme yapılması da gündeme alınmıştır.[45] Genel olarak sorumluluk kavramının "*state responsibility*" ve "*international liability*" olarak bölünmesi de bu şekilde gerçekleşmiştir. Uluslararası sorumluluğu (*international liability*), sorumluluğun (*responsibility*) diğer türlerinden ayıran noktanın, uluslararası sorumluluğun varlığının, hukuka aykırı davranış ya da herhangi bir yükümlülük ihlaline *a priori* ihtiyaç duymuyor oluşu tartışılmıştır. Ancak Komisyon, çalışmalarının başından beri bu terimleri birbirinin yerine kullanmıştır. Oysa "*responsibility*" kavramının özellikle bir yükümlülüğün ihlalinin söz konusu olduğu durumlara özgülenmesi, buna karşılık "*liability*" kavramının ise daha genel kapsamda faaliyetler için kullanılması gerekliliği dile getirilmiştir.[46] Raportör Ago'a göre, "*liability*" sözcüğü tazmin etme gerekliliğini de kapsar ve bu nedenle bu Taslakta kullanılması gereken doğru kelime, her iki kavramı da açıklayabilecek olan Fransızca "*responsabilité*" kelimesidir.[47] Gerçekten de, Komisyon çalışmalarında bu iki kavram, "sadece hukuk dilinin göreceli acizliği nedeniyle", hem hukuka aykırı fiillerden sorumluluğu hem de hukuka uygun fiillerden kaynaklanan zararlı sonuçlardan dolayı sorumluluğu ifade edecek şekilde sürekli kullanılagelmektedir[48]. Ancak bu kavramların birbirinin yerine kullanılması, kullanılan dilin acizliğinden ziyade, konunun üzerinde fazla durmamaktan kaynaklanmaktadır. Oysa "*responsibility*" kavramı yerine "yükümlülük" kelimesi kullanılabileceği gibi, "*liability*" kavramı yerine de "sorumluluk" kelimesi kullanılabilir.

Örneğin 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesinin 139. maddesinin 1 ve 2. fıkralarındaki, "*responsibility*" ve "*liability*" kavramlarına bakıldığında, birbiriyle bağlantılı fakat bir o kadar da farklı hukuki ilişkileri ifade etmekte oldukları dikkat çekmektedir.[49] "Kurallara Riayeti Sağlama Sorumluluğu ve Zarardan Hukuki Sorumluluk" başlıklı maddeye göre, "Taraf devletler, Saha içinde, gerek taraf devletler gerekse taraf devletlerin vatandaşlığını haiz veya onlar tarafından veya vatandaşları tarafından etkili şekilde kontrol edilen devlet teşebbüsleri veya gerçek veya tüzel kişiler marifetiyle yürütülen faaliyetlerin bu kısma uygun şekilde yürütülmesini sağlamaktan sorumlu (*responsible*) olacaklardır. Aynı sorumluluk, milletlerarası teşkilatların Saha içinde yürüttükleri faaliyetler bakımından da geçerlidir…bir taraf devletin veya milletlerarası teşkilatın bu kısımdan doğan sorumlulukları (*responsibilities*) yerine getirmemesi yüzünden sebep olunan zarar, sorumluluğunu (*liability*) doğurur…"

Görüldüğü üzere "*responsibility*" bir görevi ya da sosyal bir rolü yerine getiren hukuk sisteminin gerektirdiği standartları ifade etmektedir. "*liability*" ise, bir yükümlülüğü yerine getirmemenin ya da yerine getirme standartlarına uymamanın sonuçlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Başka bir deyişle, "*liability*", "*responsibility*" bir kere oluştuğunda ve bu sorumluluğu yerine

45 Report of the International Law Commission on the work of its Thirty-fifth session, 3 May - 22 July 1983, Official Records of the General Assembly, Thirty-eighth session, Supplement No. 10, Vol. 2, Part 1, s. 137.

46 Report of the International Law Commission on the work of its twenty-fifth session, 7 May - 13 July 1973, Official Records of the General Assembly, Twenty-eighth session, Supplement No. 10, Vol. 1, s. 121, para. 37.

47 Ibid., s. 121, para. 38

48 Ibid., s. 121, para. 39.

49 Convention on the Law of the Sea, Dec. 10, 1982, 1833 U.N.T.S. 397.

getirmemenin sonucunda da zarar oluştuğunda ortaya çıkan düzeltme yükümlülüğünü ifade etmektedir.[50]

Bu iki kavram arasında başlangıçta ayrım yapan Uluslararası Hukuk Komisyonu, aralarında nasıl bir fark olduğu sorusuna net bir cevap verebilmiş değildir. Sorumluluk kelimesine yüklenilecek farklı anlamlara ilişkin tartışmaların vakit kaybına neden olmaması adına, Komisyonun, ya bu iki kavram yerine tek bir kavram kullanması, ya da ikisi arasındaki farkı net olarak ifade etmesi gerekmektedir.

8. Devletin sorumluluğunun hukuki sonuçları

Bir devlet, uluslararası hukuka aykırı fiili nedeniyle "devletin sorumluluğunu doğurması" dışında bir takım ek hukuki sonuçlarla karşı karşıya olacaktır. Örneğin bir andlaşmanın ihlali, zarar gören devletin andlaşmayı kısmen ya da tamamen durdurma ya da askıya alma hakkının doğmasına neden olacaktır.[51] İlgili devletin taraf olduğu bir andlaşmadan kaynaklanan spesifik bir yükümlülüğü yoksa uluslararası hukuk, başta fiilden kaynaklanan zararlı sonuçların giderilmesi olmak üzere, sorumlu devlete yeni yükümlülükler yüklemektedir. Uluslararası yükümlülüğün ihlali ile onun giderimi yükümlülüğü şeklinde ortaya çıkan hukuki sonuç arasındaki yakın ilişki, Uluslararası Adalet Divanının Statüsünün 36. maddesinin ikinci fıkrasında da tanınmaktadır. Buna göre "İş bu statüye taraf olan devletler, herhangi bir anda, aynı yükümlülüğü kabul eden bir başka devlete karşı, konusu hepsine ilişkin olarak Divan'ın yargı yetkisini fiilen ve özel andlaşma olmaksızın zorunlu olarak tanıdıklarını bildirirler". Yargı yetkisinin kapsadığı konulardan biri de maddenin devamında ifade edildiği üzere, "…uluslararası bir yükümlülüğe aykırılık oluşturabilecek her vakıaların tespitidir". Bu durumda giderimin kapsamı ve niteliği de bu uluslararası yükümlülüğün ihlaline göre belirlenecektir.[52]

Uluslararası hukuka aykırı bir fiilin hukuki sonuçlarının özünde, sorumlu devletin, hukuka aykırı fiili durdurmak ve uluslararası hukuka aykırı fiilin neden olduğu zararlı sonuçları tam olarak gidermek yükümlülükleri vardır. Uluslararası hukuka aykırı fiilin, genel uluslararası hukukun bir *jus cogens* kuralına dayanan bir yükümlülüğün ciddi ihlalini oluşturduğu durumlarda ihlal hem sorumlu devlet hem diğer devletler açısından başka sonuçlar da gerektirebilir. Özellikle, böyle durumlarda, kimi yazarlara göre

50 GOLDIE, L.F.E., "Transfrontier Pollution – From Concepts of Liability to Administrative Conciliation", Syracuse Journal of International Law & Comparative, 1985-1986, Vol. 12, s. 185. Goldie'e göre göre bu durum İngiliz dilinin gelişimi sonucu ortaya çıkmıştır. Bir kişi, hukuk gereği bir davranış şekli ya da standardı ona yüklenmişse ve bu standarda uymamanın sonuçlarından biri de zararsa, o zarardan sorumludur (responsible). Ancak aynı kişinin, hukuken kendisine yüklenen sorumluluğu (responsibility) yerine getirmemesinin bir sonucu olarak oluşan zarardan da şarta bağlı sorumlu (contingently liable) olduğu söylenebilir. Gerçekten de bu, sorumluluğun (liability) bu şarta bağlı niteliği, her iki durumda da bir sorumluluk (responsibility) oluştuğunda, "responsibility" kavramını "liability" kavramından ayırır.

51 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, Madde 60/2, GÜNDÜZ, Milletlerarası Hukuk, s. 80.

52Statü'nün tam metni için bkz. GÜNDÜZ, Aslan, Milletlerarası Hukuk, Genişletilmiş ve güncellenmiş 6. Baskı, İstanbul 2013, s. 276.

tüm devletlerin ihlali sonlandırmak için iş birliği yapma ve söz konusu durumu yarattığı ileri sürülen sorumlu devlete yardım etmeme yükümlülüğü vardır.[53]

Bir devlet uluslararası yükümlülüğünü ihlal ettiğinde, iki devlet arasındaki hukuki ilişkinin geleceği bakımından iki önemli sorun daha gündeme gelecektir. Bunlar sorumlu devletin davranışının ihlal ettiği yükümlülüğe etkisi ve eğer ihlal devam ediyorsa bunun durdurulmasıdır.

8.1. İhlalin yükümlülüğe etkisi

Uluslararası hukuka aykırı fiilin bir sonucu olarak, uluslararası yükümlülüğün karşı tarafındaki devlet ya da devletler ile yükümlülüğü ihlal eden devlet arasında yeni bir dizi hukuki ilişki doğmaktadır. Ama bu, asli yükümlülüğün kurduğu önceki hukuki ilişkinin ortadan kalktığı anlamına gelmeyecektir. Sorumlu devlet, hukuka aykırı fiili durdursa ve neden olduğu zararı tamamen tazmin etse bile, ihlal ettiği yükümlülüğü yerine getirme zorunluluğundan kurtulamayacaktır.[54]

Bazı durumlarda ihlalin nihai etkisi, yükümlülüğün sona ermesi olabilir. Örneğin iki taraflı bir andlaşmanın ihlalinden zarar gören devlet, andlaşmayı sonlandırmayı tercih edebilir. Ancak Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin hükümleri bu konuda açıkça, andlaşmanın sırf ihlali ya da inkâr edilmesinin andlaşmayı sonlandırmayacağını belirtmektedir.[55] Bir andlaşma ihlalden dolayı usulüne uygun olarak durdurulduysa, bu durdurma, durdurma öncesinde andlaşma çerçevesinde gerçekleşmiş olan, ihlalden dolayı tazmin yükümlülüğünü de içeren hukuki ilişkiyi etkilemeyecektir[56]. Kısaca genel uluslararası hukuk çerçevesinde bir yükümlülüğün ihlali, yükümlülüğün kendisini etkilemez. Aksine, ikincil nitelikteki devletin sorumluluğu hukuki ilişkisi, ihlalin varlığından kaynaklanır ve sorumluluğun doğması için zarar gören devletin bu konudaki herhangi bir girişimi gerekli değildir[57].

8.2. Durdurma ve tekrarlamama yükümlülüğü

Uluslararası yükümlülüğün ihlalinden dolayı sorumlu olan devlet, eğer ihlal devam ediyorsa, fiili durdurma ve tekrarlamayacağına dair uygun güvenceyi sunma yükümlülüğü altındadır.[58] İhlalin durdurulmasından kasıt, uluslararası hukuka aykırı fiilinden dolayı sorumlu olan devletin, hukuka aykırı fiili kesmesidir ki buradaki "fiil" kavramı ihmalleri de kapsar. Bu nedenle durdurma yükümlülüğü, belli faaliyetlerden kaçınmayı da

53 BASSIOUNI, Cherif, "Accountability of International Crime and Serious Violations of Human Rights: International Crimes: Jus Cogens and Obligation Erga Omnes", Law & Contemporary Problems, Vol. 59, 1996, s. 63.

54Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts with Commantaries (bundan sonra Final Draft Articles with Commantaries), YILC, 2001, vol. II, Part Two, s. 215, para. 2.

55 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 60/4. madde, GÜNDÜZ, Milletlerarası Hukuk, s. 80.

56 Gabcikovo Nagymaros davasında Macaristan, Çekoslovakya'nın ihlalinden dolayı 1977 tarihli andlaşmayı durdurmasının hukuki sonuçlarının sadece muhtemel olduğunu ve diğer tarafın şimdiye kadar doğmuş olan haklarını etkilemeyeceğini kabul etmiştir. Divan da andlaşmanın hala yürürlükte olduğuna, karşılıklı hukuka aykırı eylemlerin andlaşmayı sona erdirici etkisinin olmadığına karar vermiştir. Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), ICJ., Summary of the Judgement of 25 September 1997, "Legal Consequences of the Judgement", para. 2.

57 Final Draft Articles with Commantaries, s. 215, para. 3.

58 Final Draft Articles, Article 29.

gerektirebileceğinden, devletin davranışının fiil ya da ihmal olmasına bakılmaksızın bütün hukuka aykırı fiiller için geçerli olur[59].

Uluslararası yükümlülüğü ihlal etmekte olan davranışın durdurulması, hukuka aykırı davranışın sonuçlarının bertaraf edilmesi için ilk şarttır. Durdurma, sıklıkla bir uluslararası yükümlülüğün ihlali içerisinde olan davranışın ortaya çıkardığı ihtilafın merkezinde yer almaktadır ve sadece devletler değil, uluslararası hukukun ciddi ihlalleri ile yüz yüze gelen Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul gibi uluslararası örgütlerin organları tarafından da sık sık talep edilmektedir.[60]

Olayın başka bir yönü ise, eğer durum gerektiriyorsa sorumlu devletin ihlalin tekrarlanmayacağına dair gerekli teminat ve garantileri sunması yükümlülüğüdür. Teminat ve garantiler, durdurmadan daha esnek nitelikte olup, her olayda gerekli olmamakla birlikte, sürmekte olan ilişki içerisinde güvenin yeniden sağlanmasına yöneliktirler. Bu tür talepler her zaman teminat ya da garanti adı altında olmayabilir. Ancak hepsinin ortak özelliği, zarar gören devletin geleceğe dönük potansiyel ihlal endişesi taşımasından kaynaklanmalarıdır.

Tekrarlamama teminatı sunma yükümlülüğünün, bir uluslararası hukuka aykırı fiilin hukuki bir sonucu olup olmadığı sorunu Uluslararası Adalet Divanı önünde görülen La Grand davasında tartışılmıştır[61]. Dava, ABD ve Almanya arasında, 1963 Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesinin 36. maddesi gereği konsolosluğa bilgi verilme yükümlülüğünün yerine getirilmemesine ilişkindir. Almanya, ABD'den Sözleşmenin gelecekte uygulanmasına ilişkin teminatlar istemiştir. ABD bu tür teminatlar sunmanın Sözleşme yükümlülükleri kapsamının dışına çıktığını ve Divan'ın da bu konuda yetkisiz olduğunu ileri sürmüştür. Yargı yetkisine ilişkin olarak Divan, "… Almanya'nın iddia ettiği şekilde, Sözleşmenin ihlali için uygun hukuki çarelere ilişkin olan bir uyuşmazlık, Sözleşmenin uygulanmasından ya da yorumundan kaynaklanan bir uyuşmazlıktır ve bu nedenle Mahkemenin yargı yetkisi içerisindedir…" kararına varmıştır[62]. Divan'a göre, yabancı vatandaşların hapsedilmesi, uzun süre tutuklu bırakılması ve yabancı vatandaşın Konsolosluğuna bildirilmemesine ilişkin bir olayda, özür yeterli değildir[63]. Ancak bu yükümlülüğün yerine getirilmesine dair ABD'nin gelecekte atacağı adımlara ilişkin olarak ise Divan, "… ABD'nin, Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirecek şekilde özel önlemler almaya yönelik ifadelerinin, Almanya'nın tekrarlanmamasının garanti edilmesi talebini karşılayacak nitelikte olması gerektiğini…" belirtmiştir[64].

---

59 Preliminary Report on State Responsibility, by Arangio-Ruiz, Special Rapporteur, Document A/CN.4/410 ve Add. 1-5, YILC, 1988, Vol. II, Part I, para. 47; CRAWFORD, Public International Law, s. 567.

60 LILLICH, Richard B., "The Role of the UN Security Council in Protecting Human Rights in Crisis Situations: UN Humanitarian Intervention in The Post-Cold War World", Tulane Journal of International & Comparative Law, Vol.3, 1994, s. 1-17.

61 La Grand (Germany v. United States of America), Merits, ICJ, Judgment of 27 June 2001, https://www.icj-cij.org/en/case/104 (20/02/2020).

62 Ibid., para. 48.

63 Ibid., para. 123.

64 Ibid., para. 124.

8.3. Giderim yükümlülüğü

Bir uluslararası hukuk kişisinin herhangi bir fiili nedeniyle uluslararası sorumluluğu kabul edildiği takdirde, bu kişinin zararı giderme yükümlülüğü doğmaktadır. Sorumlu devlet, uluslararası hukuka aykırı fiilinin neden olduğu zararı tamamen gidermek yükümlülüğü altındadır. Söz konusu zarar, maddi ya da manevi olabilir[65]. Giderim yükümlülüğü, tazmin ve eski hale getirme yükümlülüklerini kapsamaktadır.

Giderim yükümlülüğü, sorumlu devletin, uluslararası hukuka aykırı fiili işlemesinin sonucunda ortaya çıkan, durdurma ve tekrarlamama yükümlülüğünden sonra gelen, ikinci genel yükümlülüğüdür. Uluslararası sorumluluk doğuran bir zararın giderilmesi amacı ile söz konusu zararın niteliğine göre üç değişik yönteme başvurma imkânı vardır. Bunlar, eski hale getirme, tazminat ve manevi onarımdır.

8.3.1. Eski hale getirme

Uluslararası hukuka aykırı fiilinden dolayı sorumlu olan devlet, eski hale getirme yükümlülüğü altındadır ki bu yükümlülük, durumu yeniden, fiil işlenmeden önceki haline getirmektir. Eski hale getirme yükümlülüğü kapsamına, fiziksel olarak eski hale getirmenin imkânsız olduğu durumlar ile eski hale getirmenin amacına uygun olmayan külfetler girmemektedir.[66]

Eski hale getirme ilkesi, Uluslararası Daimi Adalet Divanının Chorzow Fabrikası kararında şöyle ifade edilmektedir: "… Sorumlu devletin, girişimini eski hale getirme yükümlülüğü vardır ve eğer bu mümkün değilse devlet, eski hale getirmenin mümkün olmadığı zamanda değeri belirlenen bir tazminatı ödeme yükümlülüğü altındadır". Görüldüğü gibi Mahkeme, eski hale getirme yolu artık anlamını yitirmiş ve etkisizse tazminattan söz etmektedir. Uygulamadaki zorluklarına rağmen, devletler iddialarında çoğunlukla tazminat ödemek yerine, eski hale getirme üzerinde ısrar etmektedirler[67].

Eski hale getirme, maddi açıdan eski hale getirme ya da toprağın, kişilerin, malların iadesi ya da hukuki bir fiilin geri alınması şeklinde olabilir. Maddi açıdan eski hale getirmeye, tutuklu kişilerin salıverilmesi, bir devletin ülkesinde alıkonulan kişilerin teslim edilmesi, gemilerin ya da diğer maddi varlıkların eski haline getirilmesi gibi örnekler verilebilir. Hukuki açıdan eski hale getirmeye, sorumlu devletin hukuk sistemi içerisindeki bir hukuki durum ya da onun zarar gören devletle olan hukuki ilişkileri çerçevesinde bir hukuki durumun değiştirilmesinin gerektiği hallerde başvurulabilmektedir.

Eski hale getirme yolu, bozulan uluslararası düzenin yeniden tesisi için büyük önem taşımaktaysa da bazı durumlarda, eski hale getirmek maddi açıdan imkânsız olduğu gibi, bu yöntem, zarar gören devlet açısından artık önemini yitirmiş de olabilir. Böyle durumlarda zararın tazmin edilmesi ya da fiilin niteliğine göre manevi giderim yoluna başvurulması mümkün olacaktır.[68]

---

65 Final Draft Articles, Article 31; BROWNLIE, Principles of Public International Law, s. 446; PAZARCI, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 422; CRAWFORD, Public International Law, s. 567.

66 Final Draft Articles, Article 35; CRAWFOR, Public International Law, s. 570; BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ, Devletler Hukuku, s. 289.

67 The Factory At Chorzow (Claim for Indemnity, The Merits), Germany v. Poland, 1928, ICJ Series A, No. 17, s. 48; Final Draft Articles with Commantaries, s. 239, para. 3.

68 UZUN, Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu, s. 101.

8.3.2. Tazminat

Uluslararası hukuka aykırı bir fiilden dolayı sorumlu olan devlet, neden olduğu zararı, eğer zarar eski hale getirme yolu ile giderilemiyorsa, tazmin etme yükümlülüğü altındadır. Tazminat, ispat edildiği kadarıyla mali anlamda her türlü takdir edilen zararı ve mahrum kalınan kâr kaybını içermektedir.[69]

Eski hale getirmenin kısmen ya da tamamen mümkün olmadığı birçok olayda, ya da mümkün olsa bile eski hale getirmenin olayın hiç yaşanmamış olmasını sağlama ve tüm zararları giderme ihtiyacını karşılamadığı hallerde zararın, tazminat ödenmesi yolu ile karşılanmasına başvurulmaktadır.[70]

Tazminat ödenmesi yoluna gidildiğinde, uluslararası mahkemeler yalnızca doğrudan zararların ödenmesini kabul etmekte, zararın doğrudan ya da dolaylı olmasına ilişkin değerlendirmelerinde ise zarar ile zarara neden olan fiil arasındaki illiyet bağının yakınlığını göz önüne almaktadırlar. Bu anlamda aradaki illiyet bağının uzak olduğu durumlar dolaylı zarar olarak değerlendirilip, tazminat kapsamı dışında bırakılmaktadır.[71] Yine hukuka aykırı fiil dışındaki ayaklanma, isyan gibi olaylara bağlı olarak ortaya çıkan zararlar da, devletin etkin kontrolü çerçevesinde işlenmemişse tazminat kapsamında değerlendirilmemektedir.[72] Zarar, maddi ya da manevi zarar olabilecektir. Maddi zararların değerlendirilmesinde uğranılan maddi kayıp ile ümit edilen, beklenen kazançtan yoksun kalma arasında bir ayrıma gidilmektedir. Maddi kayıp için tazminat ödenmesi konusunda bir tartışma olmayıp, hukuka aykırı bir fiilin yoksun kalınan kâr anlamında zarar doğurup doğurmayacağı konusunda ise olağan ve meşru beklentiler çerçevesindeki kayıplar için tazminat ödenmesi kabul edilmektedir.[73] Bu konuda somut olayda gerçekleşen zarar ile hukuka aykırı fiil arasındaki illiyet bağının sıkılığına göre değerlendirme yapılacaktır.

Devletin uluslararası hukuka aykırı fiilinin sonuçlarından kaynaklanan tazminat yükümlülüğünün kapsamı, Nihai Taslak Maddelerin tazminata ilişkin 36. maddesinde "her türlü takdir edilebilen zarar" ifadesi ile sınırlanmıştır ki her türlü zarar, parasal bir karşılığı olan zararlardır. Genel olarak söz konusu zarar, onarım tarihindeki ticari değerin hesaplanması ile belirlenir. Takdir edilebilen zarar, hem devletin bizzat maruz kaldığı zararları (kişilerinin ya da mallarının gördüğü zarar ya da uluslararası hukuka aykırı fiilin sonuçlarını ortadan kaldırmak için yapılan harcamalar) hem de diplomatik koruma çerçevesinde, gerçek ya da tüzel kişi olarak vatandaşlarının gördüğü zararları kapsar.[74] Devlete verilen zarar, uçaklarının vurulması, gemilerinin batırılması, diplomatik bina ya da kişilere saldırı, diğer kamu mallarına verilen zarar, sebep olunan kirliliğin maliyetleri ya da hukuka aykırı fiilin sonucunda devlet

69 Final Draft Articles, Article 36; PAZARCI, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 424; CRAWFORD, Public International Law, s. 574.

70 POYRAZ, Uluslararası Hukukta Objektif Sorumluluğun Düzenlenmesi, s. 78.

71 CHENG, Bin, General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals, London 1953, s. 233-240.

72 Home Frontier and Foreign Missionary Society of the United Brethren in Christ (Unıted States) v. Great Britain, December 18, 1920, s. 423-426, Reports of International Arbitral Awards, Vol. VI, 1955, s. 42, parag. 106; BROWNLIE, Principles of Public International Law, s. 437; PAZARCI, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 423; BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ, Devletler Hukuku, s. 289.

73 BROWNLIE, Principles of Public International Law, s. 444.

74 Final Draft Articles with Commantaries, s. 246, para. 5; BOZKURT/KÜTÜKÇÜ/POYRAZ, Devletler Hukuku, s. 290.

görevlilerinin tıbbi harcamalarını gerektirecek zararlar olabileceği gibi bu konuda sınırlayıcı bir liste yapılamayacaktır.

8.3.3. Manevi giderim

Manevi giderim, sık başvurulan bir giderim yöntemi değildir. Bir devletin uluslararası hukuka aykırı fiilinin neden olduğu zarar birçok olayda eski hale getirme ya da tazminat ile giderilir. Bu yola sadece diğer iki giderim yolu ile giderimin sağlanamaması durumunda başvurulmaktadır. Manevi giderime konu olan zarar, bir devletin hukuka aykırı fiilinin neden olduğu maddi ya da manevi zarar olabilir. Diğer yandan manevi giderim, parasal takdiri yapılamayan, devletin onurunu zedeleyen türden zararlar için başvurulacak yoldur. Bu zararlar genelde sembolik karakterdedir ve ilgili devlet için maddi sonuçlarına bakılmaksızın yükümlülüğün ihlalinden kaynaklanır. Manevi giderim, ihlalin kabul edilmesi, pişmanlık ifadesi, özür ya da duruma uygun başka bir şekilde gerçekleştirilebilir.[75] Örneğin Rainbow Warrior hakemliğinde Mahkeme, "... Devletlerin ve uluslararası mahkemelerin uzun zamandır süregelen uygulamasında, uluslararası yükümlülüklerin ihlalinde manevi giderim, bir giderim yolu olarak kullanılmaktadır. Bu uygulama özellikle doğrudan devlete verilmiş hukuki ya da manevi zararlara ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır..." gerekçesi ile Fransa'nın, Yeni Zelanda'nın özür talebine olumlu karşılık vermesi yönünde karar vermiştir[76].

9. Sorumluluğun ileri sürülmesi

Uluslararası hukuka uygun ya da uluslararası hukuka aykırı olmakla birlikte zarara neden olan devletin fiilinin, devletin sorumluluğunu doğuracağı açık olmakla birlikte, söz konusu sorumluluk kurumunu ne şekilde harekete geçirileceği de önemlidir. Zarar gören devlet, iddiasını net bir şekilde ifade edebilme imkanına sahip olacaksa, diplomatik görüşmeler nezdinde bu sorumluluk karşı devlete karşı ileri sürülerek zararın giderilmesi veya siyasi bir tavrın ya da tutumun değiştirilmesi istenebilecektir. Taraflar arasında zarara neden olan olayların bir uyuşmazlık şeklinde belirmesi ve bir uluslararası mahkeme önünde karşı karşıya gelmesi halinde ise söz konusu mahkemenin yargı yetkisini tanıyan hukuki enstrüman çerçevesinde belirlenmiş olan usul uygulanmalıdır.[77] Kısaca uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl çözüm yolları, taraflar arasında netliğe kavuşmuş karşılıklı iddiaların uzlaştırılması çerçevesinde başvurulacak yollardır.

Zarar gören devletin, uluslararası yargı makamları önünde giderim talep ettiği hallerde, yargı yetkisi meselesi karara bağlandıysa en önemli husus, söz konusu zararın ispatıdır. Ulusal yargı makamları önündeki uyuşmazlıklarda göreceli olarak daha kolay aşılabilen ispat sorunu, eğer dava konusu zarar, devletlerarası bir sözleşmenin ihlali gibi ulusal bir makamın maruz kaldığı zarar ise üstesinden gelinebilen bir sorun olacaktır. Örneğin devletin vatandaşlarının başka bir devletçe zarara uğratılması gibi durumlarda zararın ispatı ve nitelenmesi zorlayıcı olabilecektir. Bununla birlikte,

---

75 Final Draft Articles, Article 37.

76 DAVIDSON, Scott, "The Rainbow Warrior Arbitration Concerning the Treatment of the French Agents Mafart and Prieur", International & Comparative Law Quarterly, Vol. 40, Issue 2, 1991, s. 451.

77 BROWNLIE, Principles of Public Internaational Law, s. 455.

günümüzde uluslararası yargı organlarının ispata ilişkin usul kuralları kapsayıcı ve yol gösterici niteliktedir.

10. Sonuç

Herhangi bir sosyal topluluğun bir üyesinin, başka bir hukuk kişisinin menfaatlerini ihlal etmesi, içinde bulunduğu hukuk sisteminin muhtelif şekillerde belirlediği sorumluluğuna neden olacaktır. Uluslararası sorumluluk da tıpkı hukuk sisteminin diğer süjelerinin tabi olacağı şekilde, devletin tabi olduğu sorumluluk türüdür. Ancak uluslararası hukukun diğer hukuk sistemlerinden farkı, uluslararası sorumluluğun ileri sürülmesi ve icra edilmesinde birtakım farklılıklara neden olmaktadır. İcra mekanizmasından yoksunluk uluslararası hukukun tamamına yönelik bir eleştiri olarak devamlı dile getirilse de uluslararası hukuk sistemi içerisindeki spesifik ihlalleri bir tarafa bırakacak olursak, işleyen bir mekanizmanın, yani uluslararası hukukta sorumluluk kurumunun varlığı tartışılamayacak kadar ortadadır.

Devletin uluslararası sorumluluğunun ise iki yanı vardır. Öncelikle bu sorumluluk, devlet açısından, bir görevi işaret etmekte ya da bir sosyal rolü yerine getiren hukuk sisteminin yüklediği standartları ifade etmektedir. İkinci olarak, sorumluluk, bir yükümlülüğü yerine getirmemenin ya da yerine getirme standartlarına uymamanın sonuçlarını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Uluslararası hukukta sorumluluk meselesi, sadece uluslararası hukuka aykırı fiillerden sorumluluğu değil, uluslararası hukukun yasaklamadığı fiillerden dolayı sorumluluğu da kapsamaktadır. Her iki halde de sorumluluğun devlet bakımından hukuki sonuçları, başta durdurma ve tekrarlamama yükümlülüğü olmak üzere, zararın giderilmesi yükümlülüğü kapsamında tazminat ve eski hale getirme yükümlülüklerini işaret etmektedir. Zarar gören devletin giderim talebinde bulunabilmesi için devletin sorumluluğunun, uyuşmazlıkların barışçıl çözüm yolları çerçevesinde ileri sürülmesi gerekmektedir. Bu yolların başarısı, taraflar arasındaki ilişkilerin sağlığı ile yakından ilgidir. Zira diplomatik çözüm yolları, taraf devletlere hiçbir çözümü garanti etmeyecektir. Ancak yetkisi tanınan bir uluslararası mahkeme önünde taraf devlet, ispat kuralları çerçevesinde ileri sürdükleri zararın giderilmesini talep edebileceklerdir.

Uluslararası hukuk konularının kodifikasyonu ile görevli olan Uluslararası Hukuk Komisyonunun, bağlayıcı yönü olmaması nedeniyle eleştirilen devletin sorumluluğuna ilişkin çalışmaları, tüm bu aşamalarda, konunun teorik altyapısını oluşturması ve ileride kabul edilmesi muhtemel olan sorumluluğa ilişkin andlaşmalara ön ayak olması açısından önemlidir. Ancak daha da önemlisi, uluslararası sorumluluk hukuku kurumunun uygulamada desteklenmesidir. Bu desteğin somutlaşacağı mecralar, öncelikle devletlerarasındaki uyuşmazlıkların barışçıl çözümünü amaçlayan diplomatik yollar ile taraf devletlerin iddialarını hukuki gerekçelere dayandırdığı yargısal yollardır. Her ne kadar yargı yetkisinin kabul edilmesi devletlerin ihtiyarında olan uluslararası mahkemelerin etkinliği tartışmalı olsa da, devletin sorumluluğunu nihai bir kararla tespit etmesi ve karardaki esaslı noktaların ileride teamül hukuku kuralı olarak benimsenmesi bakımından bu etkinlik küçümsenmemelidir. Zira uluslararası hukukun bu bakımdan etkinliğinin reddedilmesi, pratikte barışa bir getiri sağlamayacaktır. Aksine böyle

kurumların hem literatürde savunulması ve eklemlendirilmesi hem de uygulamada desteklenmesi gerekmektedir.

CHAPTER 6

International Academic Studies on Social and Education Sciences

Türk Banka Hukukunda Kıyı Bankacılığının Konumu
(Buket Çatakoğlu Aydın)

Türk Banka Hukukunda Kıyı Bankacılığının Konumu

Buket Çatakoğlu Aydın
Nevsehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Ticaret Hukuku Anabilim Dalı, buketcatakoglu@nevsehir.edu.tr

1. Giriş

Kıyı bankacılığı (off-shore banking), ülke dışından fon sağlayan ve bunu yine ülke dışına kullandırma temeline dayanan bir uluslararası bankacılık türüdür. Bu tür bankacılık faaliyetinin en önemli özelliği, bulunduğu ülkenin dışındaki ülkelerin fon ve kredi işlemleri için aracılıkta bulunmasıdır. Zira bankalar kuruldukları ülkelerde karşılık bulundurma zorunluluğu, vergi ve faiz gibi konularda politik müdahalelerle karşı karşıyadırlar. Bu nedenle bankalar için yurt dışında şubeler açarak faaliyette bulunma ve böylece ulusal bankacılık mevzuatının dayattığı kısıtlamalardan kurtulma, alternatif bir yol olarak gözükmüştür. Bu da kıyı bankacılığı faaliyetinin oluşup gelişmesindeki ana etkenlerden biri olmuştur[1].

Dıştan dışa bankacılık olarak da adlandırılan bu tür, genellikle ulusal bankacılığı düzenleyen kanunlara tabi olmamakta ve işlemlerinde de uluslararası paritesi olan yabancı paralar kullanılmaktadır[2].

2. Kıyı Bankacılığının Tanımı ve Faaliyet Alanları

Kıyı bankacılığını, doğrudan faaliyetleri kurulu bulunduğu ülkede yerleşik olmayanlara yönelik olan, asgari denetim gereklilikleri ve bilgi ifşasının söz konusu olduğu, düşük vergilendirme programları gibi elverişli düzenlemelere tabi olan bankacılık şeklinde tanımlamak mümkündür[3]. Yani kıyı bankacılığı ülke sınırları dışına finansal hizmet ihracatı ve sunumuna odaklanmış bir bankacılık şeklidir. Dolayısıyla da kıyı bankaları, yerleşik bulunduğu ülke ekonomisinin büyüklüğü ve finansmanı ile orantılı olmayan ölçekte finansal hizmetler sunmaktadır. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) kıyı bankalarını, finansal hizmetler için avantajlı alternatif vergi düzenlemelerine ve vergi bilgilerinin sınırlı ifşasına dayanması itibariyle "vergi cenneti" olarak değerlendirmektedir[4].

Kıyı bankaları klasik bankacılık faaliyetleri arasında bulunan mevduat toplamak, kredi vermek, döviz ve dövize bağlı işlemler, dış ticaret finansmanı, sendikasyon kredileri, faktoring, forfaiting, finansal kiralama (leasing), para ve faiz swapları, arbitraj, altın işlemleri, menkul kıymet portföylerinin yönetimi gibi işlemleri de yapabilmektedirler[5]. Ancak genellikle kıyı bankaları kurulu bulunduğu ülke sınırları dışındaki fon sahiplerinden mevduat toplayarak borçlanabilmekte ve yine kurulduğu ülkede yerleşik bulunmayan kişi ya da

---

[1] Pehlivan, Pınar/Yurtsever, Hatice, Türk Bankacılık Sektörü ve Mali Yükümlülükleri, 1. Baskı, İstanbul, (Kasım) 2016, s.15-16.
[2] Yasa, Dilek, Kıyı Bankacılığı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993, s.1.
[3] Donghun, Kim, "*OffShore Banking and Economic Growth: A Cross- Country Analysis*", Global Economic Review, Vol.44, No.3, 2015, s.308, https: // doi.org/ 10.1080/ 1226508X.2015.1072472, E.T.: 25.02.2020.
[4] Donghun, s.309.
[5] Yasa, s.3; Pehlivan/Yurtsever, s.16.

kurumlara kredi verebilmektedir. Bu bankalar ülkelerin kendi sınırları içinde oluşturdukları "serbest bölgeler"[6]de faaliyet göstermekle beraber, ülke sınırlarının tamamını kıyı bankacılığına açan ülkelerin var olduğu da görülmektedir. Kıyı bankacılığı faaliyetleri ile ilgili olarak ev sahibi ülkeler çoğunlukla ulusal bankacılık düzenlemelerinden bağımsız bir şekilde düzenleme yapma yoluna gitmişlerdir[7].

3. Kıyı Bankacılığının Tarihi Gelişimi ve Başlıca Kıyı Bankacılığı Merkezleri

1960'lı yıllardan sonra uluslararası piyasalarda fon artışının etkisine bağlı olarak gizlilik, vergisel avantaj gibi arayışlara yanıt olarak gelişmeye başlayan kıyı bankacılığı, 1973 petrol krizi sonrasında fonların yeniden uluslararası dolaşıma sokulmasında kilit rol oynayan faktörlerden biri olmuştur[8]. İkinci Dünya Savaşına kadar bankacılık ulusal bir faaliyet olarak görülürken, savaş sonrasında gerek yıkılan Avrupa'yı yeniden oluşturmak ve gerekse uluslararası iş hacmine dahil olabilmek için uluslararası bir finans gücü ihtiyacı doğmuştur. Zira savaş sonrasında Avrupa ülkelerinin sermayesi neredeyse hiç kalmamış, tüm sektörlerde üretim durmuş, dış pazarlar daralmış; para ve mevduat hacmindeki artışlar da enflasyonu oldukça yükseltmiştir. İkinci Dünya Savaşını takiben imzalanan Bretton Woods anlaşmasıyla doların dünya parası işlevini görmesi ve bu gelişmeyle oluşan Eurodolar piyasası da kıyı bankacılığının temelini atan önemli gelişmelerden biri olmuştur. Şöyle ki bu piyasada Avrupa bankaları dolar bakiyelerini kendi adlarına ABD'ye transfer etmeyip Fransa ve İngiltere'deki muhabir bankalarda bırakmaya başlamış, muhabir bankalar da bu dolar bakiyelerini ödünç vererek (plase ederek) kâr etmeye başlamıştır[9]. Söz konusu durum, kıyı bankacılığının açıkladığımız en önemli özelliği olan kurulduğu ülke dışındaki fon transferi için aracılık işlevini belirgin şekilde gözler önüne sermektedir.

1970'li yıllardan sonra bazı Asya, Ortadoğu ve Pasifik hükümetleri, yaptıkları yasal düzenlemeler ve uyguladıkları vergi politikalarıyla ülkelerinde yabancı banka kuruluşunu özendirme gayreti içine girmişlerdir. Coğrafi konum avantajı da bulunan bu ülkeler Avrupa ve Amerika finans merkezlerine rakip olmaya başlamış ve bunların sunduğu bankacılık avantajlarından yararlanmak isteyen bazı batılı bankalar da bu ülkelerde şubeler açmaya başlamıştır. Söz konusu bu gelişmeler, anılan ülkelerin kıyı bankacılığı merkezi olmasını sağlayan ilk atılımlardır, denilebilir. Şimdilerde ise bu ülkeler uluslararası finans dünyasındaki faaliyetleri bakımından Londra ve New York'a çok yakın bir konuma gelmişlerdir. Dünyadaki önemli kıyı bankacılığı merkezleri arasında, Aruba, Bahama Adaları, Bahreyn, Cayman Adaları, Dublin, Malta, Singapur, Uruguay, Hong Kong, Panama, Lüksemburg, İsviçre, Bermuda, Liechtenstein, Andorra, Barbados, Costa Rica,

---

[6] Serbest bölgeler, bir ülkenin ulusal sınırları içinde olup gümrük sınırları dışında olan, ekonomik faaliyetlerin teşvik edildiği, dış ticaret ve gümrük konularındaki yasal kısıtlamaların kısmen veya tamamen devre dışı bırakıldığı, her türlü kişiye ve mala ilişkin serbest giriş çıkış esasının geçerli olduğu bölgelerdir (Güçlü, Hakan, "*Kıyı (Off-Shore)Bankacılığı ve İmar Bank Off-Shore Ltd.*", s.9, https://www.hakanguclu.com/calismalar/Off_shore.pdf, E.T. : 25. 02. 2020).

[7] Güçlü, s.4.

[8] Yasa, s.1.

[9] Cimat, Ali/ Taş, Mahir, "*Türkiye'de ve Dünyada Kıyı Bankacılığı Uygulamaları ve Vergi Cennetleri Üzerine Bir Değerlendirme*", Mevzuat Dergisi, Y.7, S.80, (Ağustos) 2004, https://www.mevzuatdergisi.com/2004/08a/02.htm, E.T.: 20.02.2020.

Dominik Cumhuriyeti, Filipinler, Granada, İngiliz Virgin Adaları, Güney Kore, Jamaika, Gibraltar, Guernsey, Hollanda Antilleri, Liberya, Madeira, Manile, Monako, Vanatu, İrlanda, Batı Samua, Birleşik Arap Emirlikleri, Cook Adaları ve Marshall Adaları sayılabilir[10].

Sıraladığımız kıyı bankacılığı merkezleri ise, işlemlerin yapılış şekline göre kayıt merkezleri ve fonksiyonel merkezler olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Kayıt merkezleri, başka yerlerde gerçekleştirilen finansal işlemlerin burada kayda geçirilerek önemli vergisel avantajların sağlandığı yerlerdir. Fonksiyonel merkezler ise, mevduat toplama, kredi verme gibi her türlü uluslararası bankacılık faaliyetinin gerçekleştirildiği yerlerdir[11].

4. Türkiye'de Kıyı Bankacılığının Yasal Gelişim Seyri

Türkiye'de kıyı bankacılığının gelişimini, bankacılık mevzuatımız çerçevesinde, 3182 ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile şu an yürürlükte bulunan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri, ayrıca ilgili dönemlerde yayınlanmış Bakanlar Kurulu Kararnameleri ile BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) Yönetmelikleri çerçevesinde ele almak gereklidir.

4.1. 3182 ve 4389 Sayılı Bankalar Kanunu Döneminde Kıyı Bankacılığı

1990'lı yıllarda yaşanan Körfez Krizi ve sonrasındaki gelişmelerin etkisiyle kıyı bankacılığı merkezleri olan Kuveyt ve Bahreyn'in öneminin azalacağı ve bu nedenle Ortadoğu kıyı bankacılığı merkezlerini Türkiye'ye çekme düşünceleriyle, İstanbul'un uluslararası bir finans merkezine dönüştürülmesi ve dış kaynaklardan elde edilecek fonların yurt içi yatırımlara kanalize edilmesi amaçlanmış ve bu çerçevede kıyı bankacılığına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır[12]. 3182 sayılı Bankalar Kanunu, "Serbest Bölgelerde Bankacılık" başlıklı m.74 hükmünde, "serbest bölgelerde banka kurulması veya şube açılması ve bu suretle faaliyet gösterilmesi bu Kanun hükümlerine tabi olur. Ancak Bakanlar Kurulu serbest bölge bankacılık faaliyetleri için istisnalar ve off-shore bankacılık faaliyetleri için de yeni düzenlemeler getirmeye yetkilidir. Türkiye'de fiilen bankacılık faaliyetlerinde bulunmamakla beraber, sadece serbest bölgelere münhasır bankacılık işlemleri yapmak üzere şube açılmasına veya müstakil banka kurulmasına..... Bakanlar Kurulunca izin verilir", denilmekte idi.

Öte yandan 512 sayılı KHK m.33 kanunun bu hükmünü değiştirmiş ve "kıyı bankacılığı" başlığı ile, Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyetinde bulunmak üzere banka kurulmasına veya yabancı bankalarca şube açılmasına ilişkin hususlar, faaliyet esas ve alanları..... Bakanlar Kurulunca belirlenir. Münhasıran kıyı bankacılığı faaliyetinde bulunan bankalar hakkında bu Kanun'un diğer maddeleri ile 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu'nun 40, 43 ve 44. maddeleri uygulanmaz, düzenlemesiyle kıyı bankacılığının çoğunlukla ulusal bankacılık mevzuatı kapsamı dışında olduğuna vurgu

---

[10] Söz konusu merkezlerde kıyı bankacılığı faaliyetlerinin ortaya çıkışı ve gelişimi hakkında detaylı bilgi için bkz. Cimat/Taş, https://www.mevzuatdergisi.com/2004/08a/02.htm; Yasa, s.5 vd.; Güçlü, s.7-8.

[11] Cimat/Taş, https://www.mevzuatdergisi.com/2004/08a/02.htm.

[12] Güçlü, s.11.

yapıldığını görüyoruz. Ayrıca 3182 sayılı Kanun'da, kıyı bankacılığı dışında serbest bölgelerdeki bankacılık faaliyetleri hakkında bu Kanun hükümleri uygulanır, denilerek serbest bölge bankacılığı ve kıyı bankacılığının iki ayrı tür ve kapsamda bankacılık faaliyetlerini ifade ettiğine dikkat çekilmiştir[13].

4389 sayılı Bankalar Kanunu, serbest bölge ve kıyı bankacılığına ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir.

4.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Döneminde Kıyı Bankacılığı

5411 sayılı Bankacılık Kanunu m.3 hükmü kıyı bankacılığını, bankacılık faaliyetleri kurulu bulunulan ülke dışı ile sınırlı tutulan veya ülke genelinde uygulanan ekonomik ve mali mevzuata tabi olmayan ya da kurulu bulunulan ülkede yerleşik olanlardan mevduat ve fon kabulünün yasaklandığı bankacılık, şeklinde tanımlamıştır. Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyetinde bulunmak üzere banka kurulması veya yurt dışında kurulu bankalarca bu amaçla şube açılmasının, bunların faaliyet alanları, finansal raporlama ve denetim usulleri ve faaliyetlerinin geçici veya sürekli olarak durdurulması hususlarının Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) kararıyla belirleneceği ifade edilmiştir (m.6/3). Bu düzenleme ile kıyı bankacılığının BDDK'ca yapılacak bir ikincil düzenleme ile mümkün olduğunun değil de, sanki olay bazında değerlendirilerek karar verilecek şekilde anlaşıldığı doktrinde ileri sürülmüştür[14]. Ancak bu görüşe katılmıyoruz. Banka kuruluşu ve faaliyet izni süreçleri kanunda düzenlendiğine göre, söz konusu genel hükme dayanarak kıyı bankalarının kuruluş ve faaliyet izni sürecini tamamlaması hukuken mümkün gözükmektedir. Ancak kıyı bankacılığının özellikle vergisel boyutu ve mevduat sahiplerinin korunması hususunda arzettiği özel önem nedeniyle, ikincil düzenlemeler yerine bizatihi kanunda açık ve net bir çerçeveye oturtulması gerektiği kuşkusuzdur.

Bankacılık Kanunu, Türkiye'de kurulan bankaların kıyı bankacılığı bölgeleri de dahil olmak üzere yurt dışında şube veya temsilcilik açmaları, ortaklık kurmaları veya kurulmuş ortaklıklara katılmalarının ise, bu Kanunda yer alan kurumsal yönetim hükümleri ile koruyucu hükümlere ve Kurulca belirlenecek esaslara uyulması kaydıyla Kurulun iznine tabi olduğunu belirtmiştir (m.14).

5. Kıyı Bankacılığının Mevduat Güvencesine İlişkin Hukuki Düzenlemeler Karşısındaki Konumu

5.1. Genel Olarak Mevduat Güvencesi Sistemine Bakış

Ekonomik hayatta fon fazlası ve fon ihtiyacı olanlar şeklinde iki grup vardır. Fon fazlası olan grup finansal birikimlerini güvenli olarak işletip kâr elde etmek ister. Fon ihtiyacı ya da açığı olan grup ise ticari, tarımsal veya sınai faaliyetleri için ödünç fon arayışı içindedir. İşte bankalar bu noktada tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları (mevduatı), fon ihtiyacı olan gruplara ödünç (kredi) olarak vermek suretiyle aracı olurlar. Bu nedenle hemen her dönemde bankacılığın temel rolü ve hedefinin fon fazlası olanlar ile fon açığı olanlar arasında etkili aracılık yapmak ya da kısa yahut uzun vadeli

[13] Karacan, Ali İhsan, Bankacılık Kurumları Hukuku, C.I, 1. Baskı, İstanbul, (Eylül) 2017, s.127-128.
[14] Karacan, s.129.

kaynak aktarımı olduğu ifade edilmiştir[15]. İşte bankaların topladığı kaynak ya da fonun adı olan mevduat, istenildiğinde ya da belirli bir sürenin sonunda geri alınmak üzere bankaların topladığı para, şeklinde tanımlanmıştır. Bankaların en temel işi, topladıkları mevduatları kredi olarak kullandırmak suretiyle aradaki faiz farkından kâr elde etmektir. Hangi türde yapılırsa yapılsın mevduat, banka ile müşteri arasındaki sözleşme ilişkisine dayanır. Banka, kendisine yatırılmış parayı kullanma ve saklama hak ve yükümlülüğüne tabidir. Mevduat olarak yatırılan parayı geri vermek durumunda olan banka, parayı kullanıp saklarken oluşacak zarardan da sorumludur. Müşteri kusurlu değilse banka doğacak zararı karşılamalıdır[16].

Mevduat hareketlerindeki istikrar, bankaların finansal sistemdeki işlevlerini sağlıklı yürütebilmeleri için çok önemlidir. Özellikle piyasada belirsizliklerin çoğaldığı ekonomik kriz dönemleri veya bankaların kendi mali bünyelerine ilişkin özelde ortaya çıkabilecek problemler, bir yerden sonra bankacılık sektörünü de aşarak ekonominin genelini etkileyecek panik davranışlara dönüşebilmektedir. İşte piyasadaki bu tür paniksel tepkilerin yönetimi ve denetimi amacıyla "mevduat güvencesi mekanizmaları" yaygın olarak kullanılan bir koruma sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Dünyada bugüne dek uygulanagelen ve halen uygulanan mevduat güvencesi mekanizmalarının ortak yanı, finansal piyasalarda istikrarı sağlama amacına yönelmiş olmalarıdır[17]. Mevduat güvencesi konusu dünyanın her yerinde ve her dönemde ayrı bir öneme sahip olmuş ve ülkemizde de 1929 Dünya Ekonomik Krizinde pek çok bankanın iflası nedeniyle 1933'te çıkarılan kanunla bu sistemin kabulünden itibaren halen aşama kaydeden ve önemini koruyan bir mesele olmaya devam etmiştir[18].

5.2. Mevduat Güvencesine İlişkin Yasal Çerçeve

Dünyada ilk mevduat güvence mekanizması ABD'de 1933 yılında Glass-Steagall Kanunu olarak anılan bankacılık kanunu çerçevesinde resmen kurulmuş ve Federal Mevduat Sigortası Kurumu (FDIC: Federal Deposit Insurance Corporation) 1934'te faaliyete geçmiştir. 1980 sonrası ise gerek OECD ülkelerinde gerekse gelişmekte olan ülkelerde mevduat güvencesi uygulamalarının artarak yaygınlaştığı gözlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler Avrupa Birliği (AB)'nde de 1994 yılından itibaren standart uygulama olarak kabul edilmiş, geçtiğimiz yıllarda da IMF tarafından "En İyi Uygulamalar Kod"una alınarak desteklenmiştir[19]. AB mevduat garanti sistemlerinin uyumlaştırılması konusundaki ilk düzenleme Directive 94/19/EC ile yapılmıştır. Ancak 2008 krizi AB bankacılık sistemini sarsmıştır. Bu nedenle Haziran 2012'de Avrupa Bankacılık Birliği (European Banking Union) kurulmuştur. Bu birlik Avrupa Mevduat Garanti Planı (Single European

[15] Vurucu, Mehmet/Ufuk Arı, Mustafa, A'dan Z'ye Bankacılık, C.I, 2. Baskı, Ankara, (Eylül) 2017, s.21-22; Barth, James R./Caprio Jr., Gerard/Levine, Ross, "Bank Regulation and Spervision: What Works Best?", NBER Working Paper No.9323, (November) 2002, s.2.
[16] Gündoğdu, Aysel, Bankacılık Hukuku, 6. Baskı, Ankara, (Eylül) 2019, s.31-32.
[17] Altınok, Tevfik/İlseven, Nebil, "*Mevduat Güvencesi ve Türkiye*", Güncel Dergisi, Y.24, S.86, (Ocak) 2010, s.12-13.
[18] Altınok/İlseven, s.13; Vurucu/Ufuk Arı, s.25.
[19] Altınok/İlseven, s.16-17.

Deposit Guarantee Scheme-EDGS) hazırlamış, ancak henüz ortak bir mevduat sigorta planı oluşturulamamıştır[20].

Türkiye'de mevduat güvencesine ilişkin ilk yasal düzenleme 30.05.1933 tarih ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu'dur. Bu kanuna göre bankaların zorunlu karşılık olarak TCMB nezdinde bulundurdukları mevduat, ilgili bankalardaki tasarruf mevduatı hesaplarının karşılığı olarak kabul edilmiş ve üçüncü kişilerce haczedilemeyeceği belirtilmiştir. Bunu 1936, 1958 ve 1960 yıllarında yürürlüğe giren banka kanunları ile yapılan düzenlemeler izlemiş; bankalar hakkında 70 sayılı KHK ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurularak, mevduat güvencesi meselesinin bir sigorta sistemi içinde çözümlenmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Bu tarihten sonraki zamanlarda TMSF'ye tasarruf mevduatını sigorta etme işlevinin yanı sıra, bankaların mali bünyelerini güçlendirme ve gerektiğinde yeniden yapılandırma görevi de verilmiştir. Halen yürürlükte olan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda da TMSF'nin mevcut işlevlerinin aynen devam ettirildiği görülmektedir[21].

5411 sayılı Bankacılık Kanunu m.63'te, kredi kuruluşları nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının TMSF'ce sigorta edileceği belirtilmiştir. Kredi kuruluşları, nezdlerindeki tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarını, sigortaya tâbi kısım üzerinden sigorta ettirmek ve bunun üzerinden prim ödemek zorundadır. Sigortaya tabi olacak tasarruf mevduatı ve gerçek kişilere ait katılım fonlarının kapsamı ve tutarı, Merkez Bankası, BDDK ve Hazine Müsteşarlığının olumlu görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu tarafından belirlenir. Risk esaslı sigorta priminin tarifesi, tahsil zamanı, şekli ve diğer hususlar Kurulun görüşü alınmak suretiyle Fon Kurulu tarafından belirlenir. Faaliyet izni kaldırılan kredi kuruluşları nezdinde bulunan ve doğruluğu hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde kanıtlanan mevduat ve katılım fonunun sigorta kapsamındaki kısmı, Fon kaynaklarından ödenir.

5.3. Kıyı Bankacılığının Mevduat Güvencesi Karşısındaki Durumu

Bankacılık Kanunu tasarruf sahiplerinin hangi tür birikiminin ve ne kadarının sigorta kapsamında olacağına ilişkin detaylı düzenleme yetkisini TMSF'ye vermiş ve TMSF de bu konuda "Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları ile TMSF'ce Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik"i yayımlamıştır[22]. Bu yönetmelik uyarınca, Türkiye'de faaliyet gösteren bir kredi kuruluşunun yurt içi şubelerinde gerçek kişiler adına açılmış olan ve münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan Türk Lirası, döviz ve kıymetli maden cinsinden; a) Tasarruf mevduatı hesaplarının anaparaları ile bu hesaplara ilişkin faiz reeskontları toplamının, b) Katılma hesapları birim hesap değerlerinin ve özel cari hesapların her bir gerçek kişi için 150 bin Türk Lirasına kadar olan kısmı sigorta kapsamındadır (m.4/1). Yönetmelik, "sigortaya tabi olmayan mevduat ve katılım fonu" başlığı altında, Türkiye'de münhasıran kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan kredi kuruluşlarında bulunan mevduat ve katılım fonlarını da saymak suretiyle

[20] Baglioni, Angela, The European Banking Union: A Critical Assesment, Palgrave Macmillan, 2016, s.7.
[21] Altınok/İlseven, s.19-20; Gündoğdu, s.92.
[22] RG: 07.11.2006, S.26339.

kıyı bankalarına para yatıran tasarruf sahipleri açısından mevduat sigorta sisteminin söz konusu fonlar için işlemediğini belirtmiştir (m.5/1-ç).

Görüldüğü üzere mevduat sigortasının kapsamına her finans kuruluşuna yatırılan mevduat girmez. Mevduatın yatırıldığı kuruluşun Bankacılık Kanunu kapsamında "banka" niteliğine sahip olması ve Türkiye'de faaliyette bulunan bir banka olması şartları aranır. Kıyı bankalarındaki mevduat ise, anılan bankalar Türkiye'de faaliyette bulunmalarına karşın mevduat sigortası kapsamı dışında tutulmuştur. Türkiye'de kıyı bankacılığı faaliyeti göstermek üzere kurulan bankalardaki mevduatın yanı sıra, yurt dışında kurulu bir kıyı bankasına Türkiye'den gönderilen mevduatın da sigortadan faydalanması mümkün değildir. Bu nedenle mevduatın yatırılmasında Türkiye'deki bir bankanın aracı olması, bu mevduatın sigorta kapsamında kabulü için yeterli değildir. Örneğin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde kurulu bir kıyı (off-shore) bankasına Türkiye'deki bir banka aracılığıyla para yatıranlar, aracı bankadan ya da TMSF'den herhangi bir talepte bulunamazlar. Bu tür mevduat sahiplerinin karşısındaki muhatap, hesabın açıldığı off-shore bankası ile varsa faaliyette bulunduğu ülkenin sigorta fonudur[23].

5.4. Kıyı (Off-Shore) Banka Hesap Sahiplerinin Korunması Meselesi

Yasal düzenlemeye göre kıyı bankalarına yatırılan mevduat sigorta kapsamında olmamakla beraber, uygulamada yukarıda bahsettiğimiz şekilde bir kıyı bankasına mevduat yatırılmasında aracılık yapan ve muhabir banka denilen bankalarla hesap sahiplerinin, mevduatın geri ödenmemesi durumunda karşı karşıya geldikleri ve hatta bu davaların bazılarında TMSF'nin de davalı olarak yer aldığı görülmekte ve bu sorunun çözümü hususu önem kazanmaktadır.

Off-shore hesaplarındaki paranın vadesi geldiğinde veya mevduat sahibinin talebine binaen ödenmesi halinde herhangi bir problem söz konusu olmaz. Ancak bazı durumlarda mevduat sahibine ödeme yapılmamakta ve muhabir banka ile aynı ülkede bulunan mevduat sahibinin karşı karşıya gelmesi mevzu bahis olmaktadır. Mevduat hesabının açıldığı kıyı bankasının bu parayı talep üzerine geri ödemesi gerektiği tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle mevduat sahibinin öncelikle hesabın açıldığı banka nezdinde hukuki sorumluluk mekanizmasını işletmesi gerekir. Ancak buradan bir sonuca ulaşamayan mevduat sahibinin hukuken ne yapabileceği noktasında ise bir ayrıma gitmek gerekir: Bu da mevduat sahibinin hesabın off-shore hesap niteliği taşıdığına yönelik bir bilgisinin olup olmadığına göre yapılacak bir ayrım olmalıdır[24]. Eğer mevduat sahibi hesabın off-shore niteliği hususunda bilgiye sahipse, muhabir bankaya herhangi bir hukuki sorumluluk yüklememek gerekir. Nitekim Yargıtay da birçok kararında bu hususu vurgulamıştır[25]. Ancak mevduat sahibinin bilgi ve talimatı dışında hesaptaki

---

[23] Çeker, Mustafa, "*Offshore Hesaplar ve Bankaların Sorumluluğu*", Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, C.10, S.2, (Aralık) 2006, s.99-100.

[24] Çeker, s.102-103.

[25] "Davacının açıkça kabul ettiği ve dosyaya ibraz edilen delillerle de anlaşıldığı gibi paranın Off-shore hesabına havale edilmesi konusunda talimatı bulunduğu konusunda uyuşmazlık yoktur. Davalı bankada ise dava dışı ayrı bir tüzel kişiliği bulunan Y. Security Off-Shore Ltd.Şti.'nin temerküz hesabı bulunduğu, anılan hesapta mevduat hesaplarının üzerinde bir faiz oranı verildiği, zaten davacının da bu yüksek faiz oranı nedeniyle off-shore hesabı tercih ettiği bir gerçektir. Davalı

paranın off-shore bankasına aktarılması durumunda muhabir banka mevduat sahibine karşı hukuken sorumlu olmalıdır. Zira parayı usulsüz olarak üçüncü bir kişiye ödemiş olmaktadır. Paranın talimat ve bilgi harici off-shore hesaba aktarılmasında, banka ile müşteri arasındaki mevduat sözleşmesi bankaca ihlal edilmiş olmaktadır. Bu durumda bankanın sorumluluğu TBK.112 vd. hükümlerine tabi olacak ve mevduat sahibi off-shore bankasına başvurmasına gerek olmaksızın doğrudan muhabir bankayı dava ederek alacağını tahsil edebilecektir[26].

Benzer biçimde muhabir banka beyan yükümlülüğünü ihlal etmek suretiyle mevduat sahibine bilgi vermeksizin off-shore hesaba para aktarmışsa, yine muhabir bankanın hukuken sorumlu olduğunu söylemek mümkündür. Muhabir bankanın hesabın mevduat güvencesi altında olduğu şeklinde beyanlarıyla mevduat sahibini yanıltması, BDDK Kararı uyarınca gerekli duyuruları yapmaması gibi durumlarda da muhabir bankanın şahsi sorumluluğu yoluna gitmek gereklidir. Burada bankanın bilgi verme ve aydınlatma yükümünü ihlalini, TBK. 49 çerçevesinde haksız fiil esasına dayalı ve dolayısıyla bankanın kusurunun ispatı gerekli olan bir sorumluluk esasına dayandırmak icap etmektedir. Ayrıca müşterinin muhabir bankadan talepte bulunabilmesi için zarara uğradığını da ispat etmesi gereklidir[27].

6. Sonuç

Sağladığı vergi muafiyeti gibi avantajları nedeniyle 1990'lı yıllarda oldukça rağbet gören, ancak bozuk mali bünyeleri nedeniyle devlet tarafından fona devredilen yerel bankalarımızın yarattığı off-shore bankacılık mağdurlarının haklarını aramaları karşısında devletin bunlara fondan yardım çabası ve bunun karşıtı yönde oluşan kamuoyu, bankacılık ve mali sistemimizde bir karmaşaya neden olmuştur. 1994 mali krizinde paniği önlemek ve istikrarı sağlamak adına mevduata kısa süreli de olsa % 100 devlet güvencesi getirildi. Ancak kıyı bankacılığı yasal düzenlemeler gereği mevduat güvence sisteminin dışında tutulduğu için, fazla kazanma arzusuyla parasını bu bankalara yatıran mevduat sahipleri, anılan bankaların batması ve fona devrini takiben mağdur olmuş ve pek çoğu da muhatap olarak TMSF'yi hedef almıştır[28].

Çalışmamızda bu bağlamda kıyı bankalarına mevduat yatıran hesap sahiplerinin Türk bankacılık hukuku bağlamında nasıl korunabileceği hususunda birtakım tespitlerde bulunmaya çalıştık. Özellikle mevduat sahiplerinin off-shore hesaplara para aktarılması noktasında herhangi bir bilgi

---

Y. A.Ş. deki hesap sahibinin bu bankanın ayrı bir tüzel kişiliği olan Y. Security Off-Shore Ltd. Şti. olduğuna göre öncelikle davacının bu şirketten talepte bulunması gerekmektedir. Bu durumda dava henüz erken açılmış bir davadır", Yarg. 11. HD., Tarih: 18.03.2003, E.2002/11135, K.2003/2518, www.kazanci.com.tr, E.T.: 26.02.2020; ".....mevduatın bir kıyı bankasına yatırılmasında Türkiye'de faaliyet gösteren bir bankanın aracılık etmesinin tek başına mevduata sigorta güvencesi bahşetmeyeceği", Yarg. 19. HD., Tarih: 30.09.2019, E.2018/2249, K.2019/4543, www.legalbank.net, E.T.: 20.02.2020.

[26] Çeker, s.104-105. Ayrıca bkz. Yarg. 11. HD., Tarih: 02.07.2001, E.2001/3847, K.2001/6016, E.T.: 26.02.2020.

[27] Çeker, s.105.

[28] Cimat/Taş, https://www.mevzuatdergisi.com/2004/08a/02.htm.

ve talimatları yoksa ve bu aktarım Türkiye'de faaliyette bulunan bir muhabir banka aracılığıyla olmuşsa, hesap sahiplerinin hukuken sadece kıyı bankasının sorumluluğuna gitmeleri gerektiğini söylemek, hakkaniyetli bir yaklaşım olmaz. Fakat mevduat sahipleri muhabir banka aracılığı ile off-shore hesaba para aktarılması hususunda açık veya örtülü bir irade sergilemişse, bu noktada muhabir bankanın hukuki sorumluluğu da söz konusu olmamak gerekir. Ancak ne yazık ki söz konusu tespit ve önerilerimizi, banka ile müşteri arasındaki mevduat sözleşmesi ilişkisi çerçevesinde ve dolayısıyla genel borçlar hukuku sorumluluk ilkeleri üzerine ve Yargıtay'ın yerleşik uygulamaları üzerine oturtmak durumunda kalmaktayız. Bu nedenle kıyı bankacılığına ilişkin söz konusu bu mevduat güvencesi ve hukuki sorumluluğa ilişkin meselelerin, detaylı ve belirsizlikleri ortadan kaldıracak yasal düzenlemelerle acilen çözüme kavuşturulması gerektiğini düşünüyoruz.

7. Kaynakça

Altınok, Tevfik/İlseven, Nebil. "*Mevduat Güvencesi ve Türkiye*", Güncel Dergisi, Y.24, S.86, (Ocak) 2010, s.11-41.

Baglioni, Angela. The European Banking Union: A Critical Assesment, Palgrave Macmillan, 2016.

Barth, James R./Caprio Jr., Gerard/Levine, Ross. "Bank Regulation and Spervision: What Works Best?", NBER Working Paper No.9323, (November) 2002.

Cimat, Ali/ Taş, Mahir. "*Türkiye'de ve Dünyada Kıyı Bankacılığı Uygulamaları ve Vergi Cennetleri Üzerine Bir Değerlendirme*", Mevzuat Dergisi, Y.7, S.80, (Ağustos) 2004, https:// www.mevzuatdergisi.com/2004/08a/02.htm, E.T.: 20.02.2020.

Çeker, Mustafa. "*Offshore Hesaplar ve Bankaların Sorumluluğu*", Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, C.10, S.2, (Aralık) 2006, s.95-107.

Donghun, Kim. "*OffShore Banking and Economic Growth: A Cross-Country Analysis*", Global Economic Review, Vol.44, No.3, 2015, s.308-323, https: //doi.org/10.1080/1226508X.2015.1072472, E.T.: 25.02.2020.

Güçlü, Hakan. "*Kıyı (Off-Shore)Bankacılığı ve İmar Bank Off-Shore Ltd.*", s.1-26, https://www.hakanguclu.com/calismalar/Off_shore.pdf, E.T. : 25. 02. 2020.

Gündoğdu, Aysel. Bankacılık Hukuku, 6. Baskı, Ankara, (Eylül) 2019.

Karacan, Ali İhsan. Bankacılık Kurumları Hukuku, C.I, 1. Baskı, İstanbul, (Eylül) 2017.

Pehlivan, Pınar/Yurtsever, Hatice. Türk Bankacılık Sektörü ve Mali Yükümlülükleri, 1. Baskı, İstanbul, (Kasım) 2016.

Vurucu, Mehmet/Ufuk Arı, Mustafa. A'dan Z'ye Bankacılık, C.I, 2. Baskı, Ankara, (Eylül) 2017.

Yasa, Dilek, Kıyı Bankacılığı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.

Yararlanılan İnternet Siteleri

www.kazanci.com.tr

www.legalbank.net

CHAPTER 7

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Inequality about Lusin-Area Integral on Generalized Vanishing Local Morrey Spaces (Ferit Gürbüz)

Inequality about Lusin-Area Integral on Generalized Vanishing Local Morrey Spaces

Assoc. Prof. Dr. Ferit Gürbüz
Hakkâri University, Faculty of Education, Department of Mathematics Education, Hakkâri 30000, Turkey, E-mail: feritgurbuz@hakkari.edu.tr

1. Introduction

Suppose that $S^{n-1} = \{x \in \mathbb{R}^n : |x| = 1\}$ is the unit sphere in $\mathbb{R}^n$ $(n \geq 2)$ equipped with the normalized Lebesgue measure $d\sigma$.

Let $\Omega \in L_s(S^{n-1})$, $1 < s \leq \infty$. Ω is the function defined on $\mathbb{R}^n \backslash \{0\}$ satisfying the homogeneous of degree zero condition, that is,

$$\Omega(\lambda x) = \Omega(x) \text{ for any } \lambda > 0, x \in \mathbb{R}^n \backslash \{0\}$$

and the integral zero property (=the vanishing moment condition) over the unit sphere S^{n-1}, that is,

$$\int_{S^{n-1}} \Omega(x') d\sigma(x') = 0, \tag{1}$$

where $x' = \frac{x}{|x|}$ for any $x \neq 0$. The Lusin-area integral is defined by

$$\mu_{\Omega,S}(f)(x) = \left(\int \int_{\Gamma(x)} \left| \frac{1}{t} \int_{|y-z|<t} \frac{\Omega(y-z)}{|y-z|^{n-1}} f(z) dz \right|^2 \frac{dydt}{t^{n+1}} \right)^{\frac{1}{2}},$$

where $\Gamma(x) = \{(y,t) \in \mathbb{R}_+^{n+1} : |x-y| < t\}$ and $\mathbb{R}_+^{n+1} = \mathbb{R}^n \times (0,\infty) (n \geq 2)$.

It is well known that the Lusin-area integral plays an important role in harmonic analysis and PDE (for example, see [1-4]). Therefore, it is a very interesting problem to discuss the boundedness of the Lusin-area integral. In [1], Ding et al. studied the weighted L_p boundedness of the area integral $\mu_{\Omega,S}$. In [4], the authors investigated the boundedness of $\mu_{\Omega,S}$ on the weighted Morrey spaces.

Finally, inspired by [3], in [2], the author has considered the boundedness of Lusin-area integral on generalized local Morrey spaces. Using the pointwise estimate of $\mu_{\Omega,S}$ and the definition of generalized local Morrey space, he has studied the boundedness of the $\mu_{\Omega,S}$ on generalized local Morrey spaces, which extend the previous results. Also, the techniques and non-trivial estimates which have been used in the proof of his main result are quite different from [3]. For example, using inequality about the weighted Hardy operator H_w in [3], in [2] he has only used the following relationship between essential supremum and essential infimum

$$\left(essinf_{x\in E} f(x)\right)^{-1} = esssup_{x\in E} \frac{1}{f(x)},$$

where f is any real-valued nonnegative function and measurable on E (see [2] for more details).

First of all, we recall some basic definitions and notations used in the paper.

Here and henceforth, $F \approx G$ means F≳G≳F; while F≳G means $F \geq CG$ for a constant $C > 0$; and C stands for a positive constant that can change its value in each statement without explicit mention. And, we recall the definitions of generalized local (central) Morrey space $LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}$ and generalized vanishing local Morrey space $VLM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}$ in the following.

Definition 1 [2] **(Generalized local (central) Morrey space)** Let φ(x, r) be a positive measurable function on $\mathbb{R}^n \times (0,\infty)$ and $1 \leq q < \infty$. For any fixed $x_0 \in \mathbb{R}^n$, generalized local Morrey space $LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}} \equiv LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}(\mathbb{R}^n)$ is defined as the spaces of functions $f \in L_q^{loc}(\mathbb{R}^n)$ such that

$$\| f \|_{LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}} = \sup_{r>0} \varphi(x_0,r)^{-1} \, |B(x_0,r)|^{-\frac{1}{q}} \, \| f \|_{L_q(B(x_0,r))} < \infty.$$

And we denote

$$LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}} \equiv LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}(\mathbb{R}^n) = \left\{ f \in L_q^{loc}(\mathbb{R}^n) : \| f \|_{LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}} < \infty \right\}.$$

For brevity, in the sequel we use the following notation

$$\mathfrak{M}_{q,\varphi}(f; x_0, r) := \frac{|B(x_0,r)|^{-\frac{1}{q}} \|f\|_{L_q(B(x_0,r))}}{\varphi(x_0,r)}.$$

Then, we introduce the following definition.

Definition 2 (generalized vanishing local Morrey space) The generalized vanishing local Morrey space $VLM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}(\mathbb{R}^n)$ is defined as the spaces of functions $f \in LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}(\mathbb{R}^n)$ such that

$$\lim_{r\to 0^+} \sup_{r>0} \mathfrak{M}_{q,\varphi}(f; x_0, r) = 0.$$

Everywhere in the sequel we assume that

$$\lim_{r\to 0^+} \frac{r^{\frac{n}{q}}}{\inf_{r>0} \varphi(x_0,r)} = 0, \tag{2}$$

and

$$\sup_{0<r<\infty} \frac{r^{\frac{n}{q}}}{\inf_{r>0} \varphi(x_0,r)} < \infty. \tag{3}$$

The space $VLM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}(\mathbb{R}^n)$ is a Banach space with respect to the norm

$$\| f \|_{VLM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}} \equiv \| f \|_{LM_{q,\varphi}^{\{x_0\}}} = \sup_{r>0} \mathfrak{M}_{q,\varphi}(f; x_0, r).$$

Inspired by [2,3], in this work, we consider the boundedness of Lusin-area integral on generalized vanishing local Morrey spaces. Using the pointwise estimate of $\mu_{\Omega,S}$ and the definition of generalized vanishing local Morrey space, we study the boundedness of the $\mu_{\Omega,S}$ on generalized vanishing local Morrey spaces, which extend the previous results.

2. Main Result

Now we are ready to give the following main result with their proof.

Theorem 1 Let $x_0 \in \mathbb{R}^n$, $\Omega \in L_s(S^{n-1})$, $1 < s \leq \infty$ satify (1) and $max\{s', 2\} < q < \infty$, where $s' = \frac{s}{s-1}$ is the conjugate exponent of s. Let also the pair (φ_1, φ_2) satisfies conditions (2)-(3) and

$$\int_r^\infty \varphi_1(x_0,t) \frac{dt}{t} \leq C_0\, \varphi_2(x_0,r), \tag{4}$$

where C_0 does not depend on $r > 0$, and

$$C_\delta := \int_\delta^\infty \sup_{t>0} \varphi_1(x_0,t) \frac{dt}{t} < \infty \tag{5}$$

for every $\delta > 0$.

Then the operator $\mu_{\Omega,S}$ is bounded from $VLM_{q,\varphi_1}^{\{x_0\}}$ to $VLM_{q,\varphi_2}^{\{x_0\}}$. Moreover,

$$\|\mu_{\Omega,S} f\|_{VLM_{q,\varphi_2}^{\{x_0\}}} \lesssim \|f\|_{VLM_{q,\varphi_1}^{\{x_0\}}}. \tag{6}$$

Proof. The estimation of (6) follows from Theorem 3.1 in [5] and (4). That is,

$$\left\|\mu_{\Omega,S}f\right\|_{VLM_{q,\varphi_2}^{\{x_0\}}} = \sup_{r>0} \frac{|B(x_0,r)|^{-\frac{1}{q}} \|\mu_{\Omega,S}f\|_{L_q(B(x_0,r))}}{\varphi_2(x_0,r)}$$

$$\lesssim \sup_{r>0} \frac{1}{\varphi_2(x_0,r)} \int_r^\infty \varphi_1(x_0,t) \left[\frac{\|f\|_{L_q(B(x_0,t))}}{\varphi_1(x_0,t)t^{\frac{n}{q}}}\right] \frac{dt}{t}$$

$$\lesssim \|f\|_{VLM_{q,\varphi_1}^{\{x_0\}}} \sup_{r>0} \frac{1}{\varphi_2(x_0,r)} \int_r^\infty \varphi_1(x_0,t) \frac{dt}{t}$$

$$\lesssim \|f\|_{VLM_{q,\varphi_1}^{\{x_0\}}}.$$

Now, let us show that

$$\lim_{r\to 0^+} sup_{r>0} \frac{r^{-\frac{n}{q}} \|\mu_{\Omega,S}f\|_{L_q(B(x_0,r))}}{\varphi_2(x_0,r)} = 0.$$

For $0 < r < \delta_0 < \infty$, by Theorem 3.1 in [5], we have

$$\frac{r^{-\frac{n}{q}} \|\mu_{\Omega,S}f\|_{L_q(B(x_0,r))}}{\varphi_2(x_0,r)} \leq C\left[I_{\delta_0}(x_0,r) + J_{\delta_0}(x_0,r)\right], \tag{7}$$

where

$$I_{\delta_0}(x_0,r) := \frac{r^{\frac{n}{q}}}{\varphi_2(x_0,r)} \int_r^{\delta_0} \varphi_1(x_0,t) \sup_{0<r<t} \left[\frac{\|f\|_{L_q(B(x_0,t))}}{\varphi_1(x_0,t)t^{\frac{n}{q}}}\right] \frac{dt}{t},$$

and

$$J_{\delta_0}(x_0,r) := \frac{r^{\frac{n}{q}}}{\varphi_2(x_0,r)} \int_{\delta_0}^\infty \varphi_1(x_0,t) \sup_{0<r<t} \left[\frac{\|f\|_{L_q(B(x_0,t))}}{\varphi_1(x_0,t)t^{\frac{n}{q}}}\right] \frac{dt}{t}.$$

For any $\epsilon > 0$, now we can choose any fixed $\delta_0 > 0$ such that whenever $r \in (0,\delta_0)$,

$$sup_{r>0} \sup_{0<r<\delta_0} \frac{\|f\|_{L_q(B(x_0,r))}}{\varphi_1(x_0,r)r^{\frac{n}{q}}} < \frac{\epsilon}{2CC_0},$$

where C and C_0 are constants from (4) and (7), which is possible since $f \in VLM_{q,\varphi_1}^{\{x_0\}}$. This allows to guess the first term properly from the type $r \in (0,\delta_0)$ such that

$$\sup_{r>0} CI_{\delta_0}(x_0,r) < \frac{\epsilon}{2}.$$

For the second term, in view of (5) and by choosing r small enough, we obtain

$$J_{\delta_0}(x_0,r) \leq C_{\delta_0} \frac{r^{\frac{n}{q}}}{\varphi_2(x_0,r)} \|f\|_{VLM_{q,\varphi_1}^{\{x_0\}}},$$

where C_{δ_0} is the constant from (5) with $\delta = \delta_0$. Since φ_2 satisfies conditions (2)-(3), it is sufficient to choose r small enough such that

$$\sup_{r>0} \frac{r^n}{\varphi_2{}^q(x_0,r)} \leq \left(\frac{\epsilon}{2CC_{\delta_0}\|f\|_{VLM_{q,\varphi_1}^{\{x_0\}}}} \right)^q.$$

Hence,

$$\sup_{r>0} \mathrm{C}J_{\delta_0}(x_0,r) < \frac{\epsilon}{2}.$$

As a result,

$$\frac{r^{-\frac{n}{q}}\|\mu_{\Omega,S}f\|_{L_q(B(x_0,r))}}{\varphi_2(x_0,r)} < \epsilon,$$

which means that

$$\lim_{r\to 0^+} \sup_{r>0} \frac{r^{-\frac{n}{q}}\|\mu_{\Omega,S}f\|_{L_q(B(x_0,r))}}{\varphi_2(x_0,r)} = 0,$$

which completes the proof of (6). Therefore, the proof of Theorem 1 is completed.

3. Acknowledgement

"This work was supported by Research Fund of the Hakkari University. Project Number: **FM20BAP1**"

4. References

[1] Y. Ding Y, D. Fan and Y. Pan, Weighted boundedness for a class of rough Marcinkiewicz integrals, India Univ. Math. J., 48 (3) 1999, 1037-1055.

[2] F. Gürbüz, The boundedness of LusinArea integral on generalized local Morrey spaces, International Ankara Conference of Scientific Research, Ankara, 45-49. ISBN: 978-605-7811-18-9.

[3] H. Mo, R. Ma and X. Wang, Commutators generated by Lusin-area integraland local Campanato functions on generalized local Morrey spaces, J. of Math.(PRC), 38 (3) 2018, 381-391.

[4] S. Tao and X. Wei, Boundeness of Littlewood-Paley operators with rough kernels on the weighted Morrey spaces, J. Lanzhou Univ., 49 (3) 2013, 400-404.

CHAPTER 8

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

A Worthy Social Media Alternative Tool: WeChat (Mihalis Kuyucu)

A Worthy Social Media Alternative Tool: WeChat

Mihalis (Michael) Kuyucu
E-mail: michaelkuyucu@gmail.com

1. Introduction

Human communication has changed its complexion in recent decades drastically by going cyber, without it being necessary for people to have direct contact with whomever it is that they interact. Facebook and Twitter have become the platforms offering excellent communication opportunities along with a range of other features, yet they are far from alone in providing the respective services. These and other well-known social media may have been facing increasing competition from WeChat, a China-based social platform, that has come to offer a wide range of opportunities ranging from communication and gaming to business analytics and bill payment. Despite not being a long-standing player in the market and having some minor disadvantages, it has gained a huge following. Where its users are largely based, according to Bhagat (2016), is in China, yet it can increase the user base with the passage of time by stepping up its foreign presence. Thus, WeChat is an excellent alternative to top social media platforms with a multitude of features that make it a must-use or must-copy network that may have quite a bright future, especially if outside China.

2. WeChat History

According to Millward (2018), in October 2010, a small team got working on a mobile chat app in a Tencent office in the southern Chinese city of Guangzhou. On January 21, 2011, Tencent debuted the messaging app called Weixin in Chinese that offered three basic features, such as sending photos, creating voice clips, and text messaging. In August 2011, WeChat added a “find nearby users” function as well as video clips. In March 2012, the platform reached a high of 100 million registered users when it was just 14 months into its life. In April 2012, an update added in the Portuguese, Indonesian, Vietnamese, and Thai languages, with English added earlier. In June 2012, Tencent pushed the platform into India with a celebrity-filled launch involving expensive ads on Facebook. In July 2012, video and voice calls are introduced. In January 2012, WeChat was caught censoring its users across the globe. In January 2013, the landmark of 300 million users was reached. In February 2013, WeChat managed to surpass Weibo as the favorite social app in China.

In July 2013, the platform made a promotional effort by recruiting Lionel Messi, a renowned soccer star. In May 2014, Tencent permitted businesses of whatever size to launch a store insider a brand account registered on WeChat. In June 2014, the feature of cash transfers was brought into existence. In January 2015, big brands started purchasing ads that found their way into the WeChat Moments feed letting users comment on and like ads. In March 2015, the platform announced it had reached the rate of 500 million monthly users by the end of 2014. While seeking to tap into the country’s big-

spending tourists, the platform went global with its in-store payments in February 2016. To this end, the network signed up stores across the globe provided that they were ready to scan QR codes with their cash registers. The 700-million mark was reached in March 2016. In summer 2016, WeChat became responsible for 35% of the time Chinese residents spend using their phones. WeChat began 2017 by introducing mini-programs apps (Millward, 2018).

In May 2017, a search engine was launched that became equivalent to the internet as such as the content posted to WeChat daily was aplenty, including news posted by media outlets. In November 2017, the platform approached the 1-billion mark as it has 980 million users on a monthly basis, while the valuation of WeChat climbed to $0,5 trillion in the same month. The next month, the platform brought about instant games, including Tiao Yi Tiao that went viral despite being but a jumping challenge. In December 2017, WeChat became the storage option for the national identity cards in one of the cities, with ID cards connected with WeChat via facial recognition. Furthermore, a number of cities enabled riders to scan their phones swiftly at the gate to pay for transport. In January 2018, reports spread of WeChat storing the chat history of users, which the network denied. In the same month, Tencent reconciled with Apple having previously fallen out over the in-app tips for bloggers provided by WeChat (Millward, 2018). Over these years, WeChat has managed to secure quite an imposing position amongst the social-media elite.

3. WeChat Performance Data: Rankings & Regional Presence

The number of app users was estimated at almost 700 million as of the time of writing (Bhagat, 2016). In what is to follow, a different figure is produced as the evidence of WeChat's exponential growth although the platform is not close enough to matching the audience of top competitors like Facebook. Bucher (2019) provided an overview of the share enjoyed by each social platform as of July 2019. Facebook is atop the standings with 2 billion and 375 million unique users. YouTube sits second with 2 billion users. WhatsApp made the top three with 1,6 billion. FB Messenger lies fourth with 1,3 billion users. Weixin otherwise known as WeChat has 1 billion and 112 million individuals using it in some way or other. When it comes to the social apps' situation in the Asia-Pacific region, the Chinese product does not hold a superior position either. WhatsApp tops the list with 1 billion users. Behind it stands Facebook Messenger used by 800 million residents. Position #3 is held by WeChat employed by 650 million users (Bucher, 2019). Thus, WeChat has slightly more than half Facebook's audience, yet laying Facebook and its messenger spinoff end to end gives over 3 billion users, which is triple the consumer base of WeChat. For the Chinese social platform to be somewhat lagging behind the industry heavyweights may be down to its heavy presence in mainland China rather than elsewhere, which would give a chance to win over a larger share of the international social media audience. Brennan (2015) showed that mainland China was the chief region of WeChat use suggesting that 87% of its users come therefrom. By contrast, the rest of the world is responsible only for 13% of the platform's users (Brennan, 2015). Unfortunately, researchers have not sought fit to provide the by-continent

breakdown of the platform's application that seems rather scarcely represented beyond China. Still, chances are that the percentage of non-China WeChat users will swell in the coming time given the platform's benefits shaped by its features making for unique and entertaining user experience.

4. The Benefits and Features That WeChat Offers

4.1. The Unique World of WeChat

According to Bhagat (2016), the Chinese messaging app WeChat appears akin to its western analogs, such as Viber and Facebook-owned WhatsApp, which it does on the surface. By enabling users to share videos, photos, or other files and send text messages to others over the internet, it approaches major social platforms like Facebook. At a closer inspection, it is possible to see that WeChat does better than enabling messaging. Still, rather than be but a messaging platform, it is more of a mixture of social media, social gaming, and messaging. Paying bills, ordering noodles, playing games, using the Moments feature, keeping up with what friends are doing, sending a text message, using the voice call feature, or talking to a friend has never been easier (Bhagat, 2016). It would be better not to look at the utility of the platform from an overly generalized perspective; thus, a specific look should be optimal.

4.2. WeChat, a Worthy Social Media Alternative for the Chinese

There where Western social platforms are under the ban, a social media alternative like WeChat is as good as any, yet it may be even better in some ways. Bhagat (2016) showed that "Moments" were the major social media feature of WeChat that is virtually a blend of Twitter and Facebook that lies on top of the base WeChat experience. Similarly to the mentioned platforms, "Moments" allow users to maintain a user profile where to post things, such as photos and the updates of one's current status. Users are at liberty to like posts made on the friend's "Moments" page and attach comments. The principal selling points, in this case, is the improved privacy that enables one to do things, such as controlling, which of friends can see what a user comments on or likes. Lastly, since Facebook is forbidden in the People's Republic of China, a social media service, such as WeChat, fills the vacuum (Bhagat, 2016). Apparently, by offering a legitimate alternative to popular social media like Facebook, WeChat seems to fail-safe its asset as Chinese users attracted by the appeal of chief global social platforms may wish to use VPN if only to bypass the Great Firewall and create a Facebook account. Having a full alternative, they may be likelier to stick thereto, which may ensure WeChat can target a huge audience, without fearing that a part thereof is courted and hijacked by a media giant. Those who struggle to enjoy the joys of the alternative can make use of the acquaintance-finding feature.

4.3. WeChat, the Connecting Platform

While presenting the WeChat Shake feature, Bhagat (2016) stated that it was a very simple concept with far-reaching outcomes. If bored and lonely, a user can opt to meet a new WeChat buddy. To this end, one needs to go to the Discover tab, to tap the Shake button, and to begin shaking the phone. Once the feature identifies an individual to have activated the same buddy-finding feature, it sends the person a notification enabling chat initiation. Much

as this may seem strange to some extent in the west, it is a superb way for Chinese youngsters to meet new friends after leaving rural homes and heading to big megacities the caliber of Shenzhen and Shanghai (Bhagat, 2016). As appears, the feature spares WeChat users the need for engaging in a time-consuming quest for friends that is not certain to allow one to find friends. Scouring Facebook for potential friends may prove pointless, for there is no knowing if any person is keen on becoming a pen friend of a user's. If snubbed at an effort to approach an unfamiliar individual on a social platform, a user can feel rejected if not uninteresting and unappealing, which can evoke an inferiority complex and inflict a psycho-emotional trauma on one. By matching two individuals willing to share a chat together, WeChat averts the onset of frustration and other adverse effects of futile efforts to find acquaintances. If users do not feel like chatting to unfamiliar users, they can pick a game to play, without leaving their account.

4.4. WeChat, a Gaming Platform

Social media users may want to while away their time doing other than chatting with newfound buddies, WeChat can offer a decent gaming experience. Bhagat (2016) suggested that an integrated gaming platform was one of the most popular features of WeChat, which is unsurprising, since Tencent, the parent company of WeChat, is the world's biggest gaming company that has what it takes to bring gaming to the network in terms of the respective expertise. The users of the social platform can visit the in-app store if they wish to download games, launch ones from within the app, and proceed to make use of the built-in social features to add a more social dimension to the gaming experience. More importantly, these games are more than simple 2D-pixel art style titles. Some titles, such as Dragon Warriors and Thunder Raid, are completely fleshed out 3D experiences that resemble console games in the way of technical experience (Bhagat, 2016). If users do not find a WeChat game to their liking, they can buy one for their consoles or PCs using the payment feature of the platform.

4.5. WeChat, the Payment Platform

If willing to buy, WeChat users can do so, without leaving their favorite platform that has put them in a position to perform acquisitions whenever needed. As shown by Bhagat (2016), as from 2013, WeChat users came transferring money, sending monetary gifts on special occasions, and even paying bills through the integrated WeChat Pay feature. The messaging app enables users to pay for everything from a doctor's fees to utility bills (Bhagat, 2016). Users seemingly like the payment-related utility of WeChat as the social platform seems to be growing without a breach of continuity in terms of its payment service as Graziani (2018) showed that its application increase to twice its previous level in most situations presumably in 2015-2017, which is especially true of daily-life expenses, such as online shopping, food payments, and supermarket payments. An offline environment shaped by restaurants and supermarkets is the most popular application case for the payment feature. When it comes to online shopping, it is not far behind being utilized by 45,2% of users. Beyond the country, the platform has similarly experienced further growth. While in Japan, Chinese tourists are active in the

way of WeChat Payment use as the number of stores obtaining payments via the financial feature rose by 35 times in 2017 only (Graziani, 2018). WeChat seems to facilitate unconventional payments as well. Even if WeChat users should find themselves wanting to donate some money, they should be able to do so with ease. Graziani (2018) described the number of WeChat users donating to charities through the platform as having reached a high of 40,3% in 2017, which exceeds that from two years earlier twofold.

Age-wise, the penetration of the service feature is anything but even though. As shown by Graziani (2018), its penetration within the category of young consumers went from being 38% to becoming 97,3%. The comparable index for silver-haired users stood at 46,7% in 2017 having risen from 33,3% in 2015 (Graziani, 2018). The indicator rose the fastest in the young age cluster where it increased by two and a half times. In the older group, it rose by slightly more than one-third the previous level. Strange somewhat may be that the younger Chinese are the ones who waste little time embracing the payment option of the social platform, since it is they who are less well placed to spend and who are often cash-strapped not having a stable source of income that often comes with a job. Older residents have higher spending power; therefore, they should be expected to make more buying decisions. If so, they should be likelier to adopt the social platform's feature more quickly. Defy logic as this may, the contrasting pace of age group penetration can be rationalized. In all likelihood, younger residents may be more inclined to experiment. Conversely, older residents are likely more conservative. What they also are, are not technologically competent enough to be using social media. Rather than indicate their reluctance to test WeChat, the data possibly reflect the dearth of general enthusiasm to familiarize themselves with the technological product on the part of adults. These are the reasons why the older Chinese could have been slow to choose WeChat relative to the younger demographic group in the mentioned timeframe. While the platform does facilitate spending, it can help save funds too.

4.6. WeChat, Users' Thriftiness Enabler

According to Bhagat (2016), many a time do people go out for dinner during an outing with friends never to leave happy after. They are presented with a long, complicated bill with numerous counts of items, service charges, tax charges, and the like. Then, they need to split it up making sure they have the correct money denomination and amount, which is an exercise in frustration. The WeChat's Go Dutch feature bypasses this frustration by performing all the calculations for users and enabling them to pay what they exactly owe, through the app, to any of his/her contacts via the WeChat Pay feature (Bhagat, 2016). Whether users put the money saved into a business of their own or source funds from elsewhere, they can keep using WeChat even while running a business.

4.7. WeChat, the Business Assistant

The social network in question is increasingly becoming a business assistant in its own right and businesses are not shy of putting them to good use in some way or other. Graziani (2018) showed that WeChat mini-programs had seen the adoption rate rising critically. By the end of 2017, there had been

580,000 such programs created by 1 million developers, with 170 million daily active users drawn by mini-programs. They are richly applied, including by offline stores. Thus, for example, after adopting WeChat mini-programs, Yonghui Superstores had its users' digitization soar from 30% to 87%. Walk the Chat (2017) explained that WeChat mini-programs were sub-applications within the ecosystem of the social platform. What they enable is to offer advanced features to users, including but not limited to coupons, task management, and e-commerce (Walk the Chat, 2017).

As for other business-conducive features of the network, WeChat at work has reportedly gained 30 million active users from an estimated 1,5 million registered enterprises across 50 industries. Around 40% of businesses applied the accounts to provide customer service or services (Graziani, 2018). Businesses would not be using the platforms if it were not for their efficiency. Truly, Graziani (2018) revealed that WeChat Official Accounts have proved satisfactory to their operators, of whom 34% noted that the application of the accounts made it possible for them to cut costs by over 30%. Furthermore, 32% have sold products via accounts (Graziani, 2018). This success is far from surprising considering the nature of official accounts that the platform has to offer to businesses. Graziani (2017) explained that these accounts that were equivalent to Facebook pages were an interface a company could utilize in a variety of ways. To collect followers, to send them push notifications, and redirect them to a website/e-commerce is what businesses can do (Graziani, 2017). Thus, it seems that WeChat allows businesses to assemble its own audience online to communicate the brand message to them and alert them to new products via push notifications that will pop up inviting social media users to review updated offerings, which is why WeChat appears to be a potent promotional tool for businesses that go online. Its potency manifests itself easily in the mentioned sets of data reflecting the financial return on companies' investments in terms of time resources and marketing efforts.

There is one business-conducive feature that may deserve special attention. Businesses can avail themselves of the analytics tool of WeChat if they need to. Nanjing Marketing Group (2017) confirmed that the network had a built-in analytics platform that tracks the buying behavior and consumer interaction. Although it gives less information than Baidu Tongji and Google Analytics do, it breaks down important elements that may need to improve the strategy or content of the company to engage followers on a better level (as cited in Zhang, 2018). WeChat Analytics provides such features, as the amounts of likes and view of each post, Chinese province & city, although there is no geo-date for users beyond China, language, gender, user demographics, although these figures may lack reliability due to it being users who provide the input, and day-by-day date on the overall number of followers, whether canceled or otherwise. These data are filterable by source (Zhang, 2018). Given its benefits, whether auxiliary or otherwise, WeChat is unsurprisingly a social platform that competitors may believe needs replicating.

4.8. WeChat, a Solid Platform that Social Media Giants Want to Replicate

If there is something that can speak volumes for the utility of WeChat, it is the willingness of its biggest competitor to imitate its features. According to Bhagat (2016), Facebook sent waves across its audience in the weeks preceding the article's publication for the introduction of the feature enabling users to send money via Facebook Messenger. Given the feature regarded as a great innovation for the platform, Facebook was one step closer to consolidating its messenger as the ultimate lifestyle platform. In truth, WeChat has outpaced Facebook in this regard enabling payments through the app's WeChat Pay feature at least 3 years earlier, which was around 2013 (Bhagat, 2016). This is not the only feature that the US-based global market leader would like to have invented on its own, without needing to copy one from WeChat. Social Media China (2016) reported Facebook to be copying WeChat menus in efforts to enable users to converse with companies and public accounts. To provide some "suggested answers" to users, it registered 11,000 messenger bots. In general, Facebook is attempting to ramp up income from services rather than ads (Social Media China, 2016). WeChat is not flawless though despite being replicated by Facebook.

4.9. WeChat Cons or What Facebook Would not Want to Replicate

Despite having plenty of benefits to its name, WeChat is not flawless, yet some skepticism may relate to social media in general more than it does to the Chinese network. Kantar (2016) commented on the stance of people on social media like WeChat reporting that the number of people who regard social platforms as such that have a positive effect on their lives is on the decline. In 2016, it was 4% down from 2015. An estimated 15% share an understanding that their life got worse due to social media use, which marked a 2% increase in a single year over a comparable period. In China, the social media satisfaction score fell from 73,4% to 67% between 2014 and 2016 (as cited in Rong, 2016). It is understandable why people are none to happy as social media users. Although linking people who are hundreds of kilometers apart, these platforms replace the live conversation that paves the way for joint entertainment and traveling, which keeps the individual restricted to a single space, without much being seen, tasted, or felt outside the cyber world of social media. Thus, rather than being a fault of WeChat, the dissatisfaction with social media and its drivers are inevitable in the light of the nature of social media that often leaves users lacking live communication.

While WeChat can be associable with technical issues, it can be faultless as well. Aaron (2018) noted that WeChat users could encounter a number of resolvable issues, such as an account being unable to verify a user, which is a mandatory sign-in procedure, which may be down to a few reasons, one being that the verification code sent via SMS is provided very often, which may cause the user to overlook the latest one and apply the wrong code. At other times, the security app installed on the phone can get the code message blocked. If email is specified as a verification code recipient, a message can end up in the spam folder. Lastly, a possibility exists that the phone number or email address was entered wrongly (Aaron, 2018). For the user to apply an earlier code has nothing to do with WeChat, which is more of a sign of

inattentiveness, yet it may be said to be induced by the sign-in procedure requiring the use of verification messages. If a security app or email block or misdirect the code message or the correct email/phone details were not provided, WeChat does not seem responsible either, with the human factor and performance of nonrelated apps/services to blame, such as the email and antivirus.

At the same time, the social platform cannot be in a position to control whatever fraudulent activities occur that involve users' accounts, yet they do have place. Poh (2016) acknowledged that WeChat had become a breeding ground for escorts looking for their next client who may consent to the meeting proposal. Still, before meeting up, females may request of a male to purchase Alipay or iTunes credits and some do pay sometimes many times before getting to understand they are cheated out of cash. Sometimes, victims can be approached by a threatening male trying to get them to pay more via intimidation. Millions are already believed lost to the scheme. As for other cheating ways, WeChat users can stumble upon nude video extortionists. Men can have messages sent to them by appealing young women who make them believe they are irresistible and get them performing a striptease, which they record, only to demand a ransom for not posting the video on social platforms or pornography sites. One of the scammers caught turned out to be a 17-year-old who succeeded in forcing a victim to part with $100,000 (Poh, 2016).

What WeChat also facilitates are sham marriages when foreigners propose to a victim and offer money as if to obtain a visa in doing so. Other victims can be matched with website scam asking to borrow a large amount of cash, inviting to partake in bogus investment, pleading for some monetary help claiming to have been hospitalized or kidnapped, or asking victims to pay the courier company money for a gift they send. The National Crime Prevention Council's Scam Alert website reported the loss of $250,000 by a female victim (Poh, 2016). Other reports mention smaller figures as Tarmizi (2014) reported a case involving the loss of $35,000 by a single mother aged 33 defrauded by a male Casanova who pretended to be a rich mining businessman from China who went on to fritter away RM30,000 of the victim's own money along with RM50,000 she had to borrow from loan sharks (Tarmizi, 2014). Not all episodes of the match-finding feature of WeChat end well as a report surfaced that a female had been ambushed and killed by a male stalking her via the "people nearby" feature, which he did in an attempt to rob the victim (Millward, 2018).

Instead of blocking the accounts of fraudsters or felons, the platform ends up terminating those of politically active users. Zhou (2018) stated that some WeChat users could find their accounts blocked permanently after they had done so little as incidentally mention some political issues while on the website. Speaking of mentioning the issues or otherwise showing disagreement, political dissidents along with other presumed offenders ought to beware of the possibility of judges being helped by WeChat keeping everything stored. Millward (2018) reported that some Chinese judges had begun using the text and photo-sharing features of the network in the course of trials. As for other notable disadvantages of WeChat, the status aspect seems poorly developed, as follows from Mahapatra (2013) who was critical of the network over its inability to equip the product with the indicators of users'

current status. For example, there is no “online” or “offline” status; nor is it easy to make out if the app has been removed from the phone of an individual user or if the user is still active (Mahapatra, 2013). Lastly, some users may struggle to make use of its services, including that, which finds a pen friend, since there is a language issue caused by the nature of the ethnic composition of the social platform’s users. Mahapatra (2013) confirmed the language barrier noting that the audience of WeChat was largely composed of Chinese users. Whether Chinese nationals will keep dominating the platform’s audience remains to be seen, so do other trends.

4.10. What Lies Ahead

The share of Facebook/Twitter users in corporate China may dwindle, while that of WeChat may rise, yet the odds of this happening remain to be identified. Dai (2019) reported Twitter and Facebook to have chosen to take down what they presumed to be Chinese-government-backed accounts, the idea being to curb the proliferation of disinformation on protests in Hong Kong, in a move that may earn the Western social media backlash in the Chinese market. Although blocked in the PRC by the Great Firewall, the two platforms are said to be garnering advertising income in the world’s second-biggest economy that comes from Chinese companies that are set to expand and penetrate foreign markets. Director at Shenzhen-based China Development Institute Liu Guohong opined that Chinese companies purchasing ads targeting the foreign audience would have to rethink their advertising ways now that the national interest is at stake (Dai, 2019). Chinese companies may have to reconsider their media partner and reconsider they most likely will, seeing that the government can force them into abandoning Facebook through repressive economic tools like tax or capital policies. The question that is waiting to be answered here is whether WeChat stands to gain from Chinese businesses being prohibited from using foreign competitors.

Then again, this is not to suggest that the share of WeChat consumers or revenue shaped thereby bids fair to expand as Chinese companies will need somewhere to advertise their products, for the coverage of the Chinese social platform seems rather geographically restricted in the sense that it has yet to come anywhere near reaching the application parity with top media the caliber of Facebook beyond mainland China. If not using Facebook that combines a multimillion audience of consumers, they may have no way of reaching their target audience. What is the good of using WeChat when non-Chinese users are not to be compared with Chinese peers in terms of their number? Therefore, the Chinese government’s foreign policy pursuits that can cost Chinese businesses the ability to access strong media will get WeChat operating in an alternative-free social media space to their financial detriment, which can backfire on the authorities whose soft power depends on budgetary arrivals, yet this is a different discourse matter.

It is highly unlikely for WeChat to grow a huge following in no time, whatever the utility of the platform. One the one hand, it could be regarded as an alternative to Facebook now often associated with spying as many reports feeding this perception can be circulating, including one by Saenz (2011) claiming the government to employ Facebook for spying on unsuspecting users whose private data may be reviewed by law enforcers. On the other hand,

Western users, for example, cannot be expected to switch over to WeChat whose link to the government is none the less, as may follow from Chen (2018) stating that many a millennial was abandoning WeChat over the lack of privacy and surveillance fears. While it is domestic users who fear lest they be spied on, foreign users should not be expected to rest easy as many are being paranoid, as confirmed by Wilson (2018) acknowledging there to be paranoid spying fears over the Chinese state in the West.

Then again, WeChat may fare well, without there being an increment in foreign users, inasmuch as the loss of some domestic ones may not make itself felt to the brand much. That millennials are heading towards the exit door is not good news for WeChat, for the youth is still the major demographical group of social platforms, yet this does not hold good for WeChat. Graziani (2018) demonstrated that older generations are more dependent on the platform. For users aged 60-plus, the network accounts for upwards of 50% of data use for 60% of users from this age cluster. By comparison, for users ages 18 and 35, WeChat is responsible for less than 30% of data use for around 50% of social platform users from this demographic category (Graziani, 2018). The aging of the nation seems to be playing into the hand of WeChat, seeing that it services older generations more than it does the youth. The Collective Responsibility (2016), which is a knowledge platform, offered an insight into the aging trend in China. The percentage of 60-plus Chinese has risen from around 7,5% to about 17,5%. As forecast, it will have risen to 38,5% by the mid-2050s (The Collective Responsibility, 2016).

Whatever the age group and the aging trend, there is a reason for each not to feel discouraged by surveillance concerns. Describing plenty of residents as inspired by loyalty, Thomas (2019) explained that at the root of such allegiance are the accomplishments of the government. They come on the shape of the growth of the economy at the median rate of 9,5% and a colossal increase in GDP per capita from $307 to $7,755 since reform and opening in 1978 (Thomas, 2019). If paired with positive growth and, seemingly, the collateral benefits thereof, such as personal welfare improvement, the government will evoke more positive emotions, with spying concerns likely being unable to lead people to grow disillusioned. The Chinese have it in them to declare loyalty to the ruling elite as a nation that, according to Hofstede Insights (2019), scores high on power distance, the score being 80, which, as Elvira and Dávila (2005) explained meant that the local society was more collectivist. This means that its members are reliant on authority figures (Elvira and Dávila, 2005), obedient (Killen, 2013), and compliant with authorities (Usunier, Van Herk, and Lee, 2017). This compliance is characteristic of vertical collectivist societies (Usunier, Van Herk, and Lee, 2017), such as China (Wels, 2002).

Although there can be no convincing some, it is unlikely that there will be any significant drain from WeChat, for China keeps major competitors blocked and gets VPN users punished. Summers (2019) showed that it was like the Chinese government to shut down the cell phone service of VPN users. It applies the measure to whomever they please, be they natives or foreign nationals, only for the individual to go through an annoying bureaucratic unblocking procedure involving law enforcers (Summers, 2019). This example alone goes to show that, by punishing the users of VPN that allows bypassing

the ban and using Facebook, the government discourages the use of non-domestic media and gives an additional commercial impetus to WeChat and similar home social platforms. The most hardcore rebels in the camp of social media users not swayed by shutdowns or other measures should know better than to trade superior utility for perceived privacy benefits if none of the social platforms guarantees one. Besides, one can keep his/her account private by doing so little as making correct choices in settings. Even if these residents do not come to understand this privacy lifehack, the government can theoretically disperse their doubts. Considering the important role played by WeChat in the economy of China, it may be that the government will reconsider its intrusive influence and stop short of utilizing it for surveillance if it does do so. If so, the platform should ramp up its following along with the revenue that comes with users and consumers' presence online.

On the negative side, the platform has as good as overgrown the region where it was born and where it secures the best part of its income. Graziani (2018) showed that the network has mostly bled dry its growth potential in the People's Republic. A further piece of evidence was produced to support the claim, with it being said that WeChat had in excess of 1 billion monthly active users (Graziani, 2018). It does not seem to have any room for growth, since the remaining population cannot be converted into active users for a variety of reasons. Some are too poor to afford a personal computer or more portable devices like cell phones or smartphones; others are too young to use social platforms; others are too ill; thus, they cannot so much as move, even less use WeChat and its features. These groups of Chinese residents cannot be used to extend the current user audience of WeChat. The young age group may be worth using the better to visualize the exhausted state of the social media audience.

PopulationPyramid.net (2019) estimated the percentage of children aged between 0 and 4 at 3,1% and 2,7% of boys and girls respectively, which is otherwise equivalent to around 43 and 37,3 million male and female children. Overall, the population of China is close to 1,4 billion people (PopulationPyramid.net, 2019). This means that slightly less than a quarter of the 400-million population of non-active users largely cannot be targeted as they are still to come of age to use the platform. It is not that those aged 5 to 9 are a potential category to work with as children may gradually embrace the world of social media rather than plunge into it, immediately they gain writing and communication types of competence that are not fully mastered until children turning 7 most likely. Bruce (2019) confirmed this stating that 6-7 is the age period, during which writing and reading are taught. Most countries around the world favor this age period (Bruce, 2019). Absent reading and writing competencies alone, children may struggle to use social platforms; therefore, over 90 million of the Chinese under 4 can be joined by a large share of those from the 5-9 age cluster in the group of residents that WeChat cannot target, which further reinforces its domestic expansion limitedness and shows that it would be better off expanding internationally if it is to keep growing. This, however, may be feasible if the government of China behaves itself in a way that does not breed suspicions on the part of foreign consumers of Chinese products being used by the government of the PRC in an unethical fashion, such as surveillance performance.

5. Conclusion

Thus, WeChat is a social platform that has garnered over one billion users despite not being in the market for as long as major social media have. This result it has achieved by introducing new features like a “find nearby users” function and laying the platform accessible to a broader audience through the diversification of the range of usable languages. While it is nowhere near matching its principal competitor, the Facebook Inc., sitting fifth on the list of top social media in part due to its yet-poor foreign market penetration relative to key rivals, WeChat has what it takes to expand its current audience that cannot but fall for its characteristics, including the WeChat Shake feature finding a match for those who have no one to talk to presently, a gaming platform, an integrated WeChat Pay feature enabling all manner of payments, the WeChat's Go Dutch feature that performs all calculations needed to ensure a user is not left out of pocket, and a built-in analytics platform that helps businesses understand its consumer base. All of these features allow WeChat to position itself as a worthy equivalent of Facebook that is especially welcome in the social media landscape deprived of competition by the censorious government.

The platform has been successful, such that Facebook appears eager to replicate its features, including its menus and the money transfer feature. If it were not a proper alternative with much to offer, WeChat would not be copied in some ways by Facebook any more than there would be a multi-million user base. Still, WeChat is not flawless and the most notable fallouts include the use of the text and photo-sharing features by judges, the lack of users’ status information, and a language barrier that, however, are solvable. The barrier issue, for example, may be solved if the platform does go global diversifying its audience, which will enable it to match users with an identical linguistic background. As for what is to come, WeChat is much immune from the aging problem, for its audience tends to be older. Still, if it is to grow, its needs to move beyond the PRC, since it cannot transform the share of the population not using WeChat into active users due to their age, health, and other characteristics that deduct from the willingness and/or ability of the non-user cluster to employ WeChat and its services that may sometimes require the availability of funds, as is the case with the payment feature. Foreign growth, however, depends much on how the government behaves itself in geopolitical terms, which contributes much to the perception of the nation and its products and shapes the WeChat usage willingness accordingly. Put otherwise, the current spying and intellectual property theft paranoia shaped by actual precedents is unlikely to increase the number of WeChat enthusiasts abroad; therefore, if the Chinese government mends its ways, WeChat may stand to gain from a renewed interest in the Chinese social media product.

6. References

Aaron, J. (2018, August 29). How to fix WeChat won’t let me log in. *Tenor Share*. Retrieved from: https://www.tenorshare.com/iphone-fix/fix-wechat-unable-to-log-in.html

Bhagat, R. (2016. September 29). 5 WeChat features that WhatsApp should really use. *Forbes*. Retrieved from: https://www.forbes. com/sites /rahilbhagat/2016/09/29/5-wechat-features-that-whatsapp-should-really-use/#279713e27eea

Brennan, M. (2015, December 20). WeChat China vs. rest of the world. *China Channel*. Retrieved from: https://chinachannel.co/top-10-apps-in-china/wechat-china-vs-rest-of-the-world2/

Bruce, T. (2019). *Educating young children: A lifetime journey into a Froebelian approach: The selected works of Tina Bruce*. Routledge. Retrieved from: https://books.google.com/books?id= 4HCdDwA AQBAJ&pg=PT521&dq=children+learn+to+write+by+7+years+of+a ge&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwi9zq70rpflAhWiwqYKHfjhBvAQ6 AEIKTAA#v=onepage&q=children%20learn%20to%20write%20by %207%20years%20of%20age&f=false

Bucher, B. (2019, August 4). WhatsApp, WeChat, and Facebook messenger apps – global messenger usage, penetration, and statistics. *Messenger People*. Retrieved from: https://www.messen gerpeople.com/global-messenger-usage-statistics/

Chen, L. (2018, July 22). Why China's tech-savvy millennials are quitting WeChat. *South China Morning Post*. Retrieved from: https://www. scmp.com/news/china/society/article/2156297/how-growing-privacy-fears-china-are-driving-wechat-users-away

Dai, S. (2019, August 20). Facebook, Twitter may face backlash over removal of China accounts related to Hong Kong protests. *South China Morning Post*. Retrieved from: https://www.scmp.com/tech/big-tech/article/3023601/facebook-twitter-may-face-backlash-over-removal-china-accounts

Elvira, M.M., and Dávila, A., eds. (2005). *Managing human resources in Latin America: an agenda for international leaders*. Psychology Press. Retrieved from: https://books.google. com/books?id=XV wwJrepp1o C&pg=PA5&dq=collectivist+people+are+loyal+to+the+authorities&h l=uk&sa=X&ved=0ahUKEwibkcin5pblAhXNfZoKHdFRCgIQ6AEI RTAD#v=onepage&q=collectivist%20people%20are%20loyal%20to %20the%20authorities&f=false

Graziani, T. (2017). WeChat official account: A simple guide. *WalktheChat.com*. Retrieved from: https://walkthechat.com/wechat-official-account-simple-guide/

Graziani, T. (2018, July 4). WeChat impact report 2018: All the latest WeChat data. *WalkTheChat.com*. Retrieved from: https://walkthechat.com/wechat-impact-report-2016/

Hofstede Insights. (2019). China. Retrieved from: https://www.hofstede-insights.com/country/china/

Killen, M. (2013). *Handbook of moral development*, 2nd ed. Psychology Press. Retrieved from: https://books.google.com /books?id= PTVHAQAAQBAJ&pg=PA13&dq=collectivist+people+are+loyal+to +the+authorities&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwibkcin5pblAhXNfZo KHdFRCgIQ6AEINDAB#v=onepage&q=collectivist%20people%20a re%20loyal%20to%20the%20authorities&f=false

Mahapatra, A. (2013, July 14). WhatsApp, WeChat, and line: The pros and cons. *AMB*. Retrieved from: http://anind yamahapatra. blogspot.com/2013/07/whatsapp-wechat-and-line-pros-and-cons.html

Millward, S. (2018, January 21). 7 years of WeChat. *Tech In Asia*. Retrieved from: https://www.techinasia.com/history-of-wechat

Poh, J. (2016, June 2). WeChat scams and other expensive love or sex-related cons Singaporeans are falling for. *Stomp*. Retrieved from: https://stomp.straitstimes.com/singapore-seen/wechat-scams-and-other-expensive-love-or-sex-related-cons-sporeans-are-falling

PopulationPyramid.net. (2019). China 2019. Retrieved from: https://www.populationpyramid.net/china/2019/

Rong, M. (2016). *WeChat impact on social and economic in China*. Oulu University of Applied Sciences. Retrieved from: https://www. theseus.fi/bitstream/handle/10024/120360/Rong_Mengmeng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Saenz, A. (2011, May 18). The government is spying on you through Facebook right now. *Singularity Hub*. Retrieved from: https://singularityhub.com/2011/05/18/the-government-is-spying-on-you-through-facebook-right-now/

Social Media China. (2016, September 27). Facebook and WeChat, the main differences. *Marketing to China*. Retrieved from: https://www. marketingtochina.com/facebook-wechat-main-differences/

Summers, J. (2019, September 30). Is it legal to use a VPN in China? The answer may surprise you. *Travel China Cheaper*. Retrieved from: https://www.travelchinacheaper.com/is-it-legal-to-use-a-vpn-in-china

Tarmizi, J.A. (2014, September 25). Casanova cons single mum of more than $35,000. *Asia One*. Retrieved from: https://www.asia one.com/malaysia/casanova-cons-single-mum-more-35000

The Collective Responsibility. (2016). Elderly economics: Offsetting the graying of China. Retrieved from: https://www.corespon sibility.com /economic-effects-aging-population/

Thomas, N. (2019, October 2). Opinion: These numbers show why U.S. policy makers are misjudging popular support for China's government. *Market Watch*. Retrieved from: https://www.market watch.com/ story/these-numbers-show-just-how-much-the-lives-of-everyday-chinese-have-improved-in-recent-decades-2019-10-02

Usunier, J.-C., Van Herk, H., and Lee, J.A. (2017). *International and cross-cultural business research*. SAGE. Retrieved from: https://books.google.com/books?id=E0mjDgAAQBAJ&pg=PT28&dq=collectivist+people+are+loyal+to+the+authorities&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwibkcin5pblAhXNfZoKHdFRCgIQ6AEIKTAA#v=onepage&q=collectivist%20people%20are%20loyal%20to%20the%20authorities&f=false

Walk the Chat. (2017). What are WeChat mini-programs? A simple introduction. *Medium*. Retrieved from: https://medium. com/walk thechat/ what-are-wechat- mini-programs-a- simple-introduction-9ed6a2d6c32c

Wels, H. (2002). *Culture, organization, and management in East Asia: Doing business in China*. The USA: Nova Publishers. Retrieved form: https://books.google.com/books?id=AhGkBpXal_QC&pg=PA49&dq=china+is+a+vertical+collectivist+society&hl=uk&sa=X&ved=0ahUKEwiulOWs6ZblAhUK7aYKHXKBD94Q6AEIPDAC#v=onepage&q=china%20is%20a%20vertical%20collectivist%20society&f=false

Wilson, S. (2018, December 15). Are Chinese spying fears just paranoia? *Money Week*. Retrieved from: https://moneyweek.com/499403/meng-wanzhou-huawei-are-chinese-spying-fears-just-paranoia/

Zhang, K. (2018, October 2). Who uses WeChat and why is WeChat so popular in China? *Medium*. Retrieved from: https://medium .com/@KaitlinZhang/who-uses-wechat-and-why-is-wechat-so-popular-in-china-c8df11577489

Zhou, V. (2018, July 27). Why some of Tencent's WeChat users are feeling locked out of an online life. *South China Morning Post*. Retrieved from: https://www.scmp.com/tech/article/2157048/why-some-tencents-wechat-users-are-feeling-locked-out-online-life

CHAPTER 9

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Cengiz Han'ın Soyu ve Moğolların Kökeni Hakkında Görüşler (Yunus Emre Tansü, Semra Çerkezoğlu)

Cengiz Han'ın Soyu ve Moğolların Kökeni Hakkında Görüşler

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ, Semra ÇERKEZOĞLU
Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ytansu@gmail.com
Gaziantep Üniversitesi, Soyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, semracc27@gmail.com

ÖZET

Moğollar ve Türkler Ural- Altay coğrafyasının, iki kardeş kavmini oluşturur. Bu iki kavim aynı ağacın, birer dalı gibidirler. Orta Asya'da asırlarca süren Türk hükümdarlığından sonra, Cengiz Han bu bölgede, büyük bir güç olarak yükselmiştir. Cengiz Han'ın Türk kökenlimi yoksa Moğol kökenlimi olduğu bugün hala tartışma konusudur. Cengiz Han'ın soyunun nereden geldiğini açıklayan Moğol efsanelerinin en önemlisi Ergenekon Efsanesi'dir. Bu Bozkurt efsanesi Göktürklerde ve diğer bozkır kavimlerinde de vardır. Cengiz Han, Göktürklerden devir aldığı, hâkimiyetinin gücünü, bozkır ve Türk kültürüne dayandırmıştır. Bilim dünyası tarafından kabul edilen, Irk antropoloji sonuçlarına göre, üç büyük ırk ailesi vardır. Bunlar; Mongoloid, Negrid, Eropid'dir. Türkler, Europid ırkına bağlıdır. Moğolların temsil ettiği ırk ise Mongoloide ırkıdır. Moğollar ve Türklerin ayrı iki ırk tipi olduğu, bilimsel olarak ispatlanmıştır. Dilde benzerliklerin olması, doğal olup aynı soydan geldiklerini göstermez. Türkçe ve Moğolca, Ural-Altay dil sınıfına mensupturlar. Her iki dilin uzak mazisi, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Vladimirtsov, Poppe, Ramstedt gibi dil bilimcilerin, araştırmaları ile Türkçe ile Moğolcanın aynı dil olup olmadığı meselesi aydınlanmıştır. Buna göre; dillerinde benzerlikler olması ile kavimlerin soy itibari ile aynı kökten geldikleri ispatlanamaz. Moğol İmparatorluğu'nda nüfusun çoğunluğu Türkler oluşturmaktadır. Ayrıca devlet ve ordu teşkilatlanmasında, Türk devlet teşkilatı usulleri, birebir model alınmıştır. Ordu ve idari teşkilatta da Türklerin sayısı oldukça ağır basmaktadır. Nitekim Moğol İmparatorluğu dağıldıktan sonra, bu devletin olduğu coğrafyada, Türk hanlıkları kurulmuştur. Cengiz Han'ın bu iki ırktan, hangi ırka mensup olduğu meselesi araştırmacıları ikiye bölmüştür. Cengiz Han'ın ulaşılan soy ağacı bilgilerinde, genel olarak dokuzuncu ceddine kadar olanlar doğru bilgi kabul edilmiştir. Cengiz'in mensup olduğu Kıyan kabilesinin, bir Oğuz boyu olan Kayı boyu ile aynı menşeyiden gelip gelmediği tartışma konusudur. Moğol Kaylarla, Oğuz Kayı boyunun aynı olduğunu savunan araştırmacılar olduğu gibi, aksini savunan araştırmacılarda mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Han, Moğol, Türk, Irk, Soy, Kabile, Köken

Genghis Khan' Geneolagy and Vıews on the Orıgin of the Mongols

ABSTRACT

The Mongols and the Turks form two fraternal tribes of the Ural-Altaic geography. These two tribe are like branches of the same tree. After centuries

of Turkish reign in Central Asia, Genghis Khan rose in this region as a great power. It is still a matter of debate today that Genghis Khan is of Turkish origin, or of Mongolian origin. The most important of the Mongol legends, which explains where Genghis Khan's lineage came from, is the Ergenekon Legend. This Bozkurt legend is also found in Gokturk and other steppe tribes. Genghis Khan based on the power of his domination, steppe and Turkish culture, which he took over from the Gokturks. According to the results of race anthropology, accepted by the scientific world, there are three large race families. These; It is Mongoloid, Negrid, Eropid. Turks belong to the Europid race. The race represented by the Mongols is the Mongoloid race. It has been scientifically proven that Mongols and Turks are two separate racial types. Turkish and Mongolian fall into the Ural-Altaic language class. The fact that there are similarities in the language is natural and does not indicate that they come from the same lineage. The distant past of both languages is closely connected. With the research of linguists such as Vladimirtsov, Poppe, Ramstedt, the question of whether Turkish and Mongolian is the same language has been clarified. According to this; With similarities in their languages, it cannot be proved that the tribes came from the same root as the lineage. In the Mongolian Empire, the majority of the population is Turks. In addition, the Turkish state agency procedures were taken as a model for the state and army organization. The number of Turks outweigh the army and administrative organization. As a matter of fact, after the Mongolian Empire broke up, Turkish khanates were established in the geography of this state. The question of which race Genghis Khan belongs to from these two races divided the researchers into two. In Genghis Khan's genealogical information reached, the ones up to the ninth lineage in general were accepted as correct information. It is a matter of debate whether the Kıyan tribe, which Cengiz belongs to, comes from the same origin as the Kayı tribe, which is a Oguz tribe. There are researchers who claim that Mongolian Kays and Oguz Kayı are the same, as well as researchers who do not accept it.

Keywords: Genghis Khan, Mongolian, Turkish, Race, Geneolagy, Tribe, Origin

1. GİRİŞ

Moğollar, Türkler Ural-Altay kavimlerinin Altay zümresine mensup olup, bu zümrenin iki kardeş kavmini teşkil ederler (Togan, 1981: 66). Bu coğrafyada Bozkırların tarihi, otlakları ele geçirmek için mücadele eden, Türk ve Moğol kavimlerinin tarihinden ibarettir (Grosset, 1980: 186). Bu kavimler göçebe, bozkır, orman, avcı çoban gruplar ayrı ayrı kabilelere ayrılmışlardı. Bunların her biri aynı Moğol dilinin farklı lehçelerini konuşuyordu, yaşayış tarzları açısından birbirinden farklı idiler. Moğol adı bu tarihte Moğolların ortak adı olarak kullanıyordu (Kemaloğlu, 2016). Moğollar köklü bir devlet geleneğine sahip olan Türkleri, kendilerine devlet teşkilatı konusunda model almışlardır. Moğollar ve Türkler aynı ağacın birer dalı olarak görünmüşlerdir (Türker, 2011: 7-8). Moğollar ve Türkler'de şamanlık, savaş teknikleri, sürek avları, ad verme ve defin adetleri, hükümdar sülalesi mensuplarının kanlarının akıtılmaması kabile teşkilatı rakamların oynadığı rol, ordu, mukaddes dağ kültü v.s gibi usul, adetlerin birbirine çok yakın hatta bazen aynı olduğunu da

burada belirtmeliyiz (Kafesoğlu, 2011: 135). Moğollar İmparatorluğu, herkesten çok Türkleri ilgilendirir. Orta Asya'da Türkler ve Moğollar bin yıldan beri pek çok başkentte ve özellikle Ötüken'de hüküm sürmüşlerdir. Moğollar İmparatorluğu döneminde Türkler, Ötüken'deki yerlerini Moğollara bırakmışlardır (Roux, 2008:268).

Cengiz Han*, Şecere-i Türk, Şibani-nâme* ve *Cengiznâme*'ye göre 1155 yılında doğmuştur (Gömeç,: t.y.(a): 447-450). Cengiz'in babası Yesugey Tatar savaşlarından içlerinde Temuçin adında bir Tatarında olduğu esirlerle, döndüğü sıralarda, Yesugey'in karısı Ölen-uçin Onon ırmağı kıyısında Cengiz'i doğurur. Cengiz'in annesi Ölen-uçin (Ho'elun), Torgut kabilesine mensup Olhunout'lardan'dır. Rivayete göre Cengiz Han doğarken sağ elinde pıhtılaşmış kan tutuyordu. Cengiz-Han'a Tatarlar'dan esir alınan Temucin-uge'nin ismi verildi. (Temir, 1986: 3-19). Avuç içindeki kanın ne manaya geldiği konusunda, halk içinden biri onun büyük bir hakan olacağını söylemiştir. Bu rivayet, Orta Asya tarihinde genelde vardır. Hükümdarlar doğarken avuç içlerinde kan vardır. Bu yiğitliğe ve hâkimiyete yorumlanmıştır ki; Şecere-i Türk'te bu hususta, bu kişilerin yüce bir hükümdar olacağını yazmıştır (Gömeç,: t.y.(a): 447-450).

Cengiz Han güçlü rakibi Naymanları yendikten sonra Moğolistan'da büyük bir güç olmuş, 1206'da yılında topladığı büyük kurultayda, Cengiz adını aldığı bütün kaynaklarca sabittir. Cengiz adını ilmi bir şekilde ilk izah eden P.Pelliot olmuştur. Bu ismin etimolojisini Türk-Moğol kelimesi olan tengiz deniz, kelimesine bağlamıştır (Turan, 1941: 267-271). Bu kurultayda Cengiz Kağan; *Okyonus Han, Evrenin Hanı, Dengiz Han* ünvanını almıştır (Roux, 2008: 274). Cengiz Han, 1227 yılında Tangutlara karşı düzenlediği hareket sırasında vefat etmiştir. Cengiz Han'ın mezarı kayıp bir mezardır, genel kabul cenazesinin Moğolistan'a getirildiği ve Burhan Haldun'da defnedildiği yönündedir. Fakat kesin ve net bilgi yoktur. Roux: ''*Cengiz Han'ın mezarı, o nerede? Eğer en büyüğün uyduduğu yeri bilmiyorsak, onun yüzde biri gücündekileri nasıl daha iyi tanıyacağız*?'' diye yazmıştır. (Tural, 2018: 199).

Cengiz Han, 1100 yıllarında Orta Asya steplerinde büyük bir güç olarak yükselmiş, 800 yıl sonra "müngke tengriyin küçüdür." (mengü tanrının gücü ile) diyerek başlayan bir yazı ile Washington Post gazetesinin düzenlediği ankette "*1000 yılın adamı*" seçilerek, National Geographic dergisine kapak olmuştur (Konuksever, 2009: 8).

2. CENGİZ HAN'IN SOYU HAKKINDA

Cengiz'in dokuzuncu ceddi Alangoa efsanevi bir kadındır. Kadınların hakim olduğu bir ülkede yaşar ve Heradod'da Amazon diye geçen bir kadınlar ülkesinin sakinlerindendir. Kukenor taraflarında bir kadınlar ülkesinden, Çinlilerin Bey-şu tarihinde, bahsedilir. Burada bir hükümdarın adı da Alangoa'dır. Bu tarihi kayıt Cengiz'in efsanevi ceddinin tarihine bağlanır. Rua Kyunar, 1961 'de ''*Orta Asya kavimlerine ait Çin kayıtları''* adı ile bu konuyu yayınlamıştır. Bir Çek alimi, Cengiz'in neslini tarihlerden dokuzuncu cedde kadar takip etmiştir ve bu alime göre Cengiz'in ceddi dokuzuncu cedde kadar doğru, dokuzuncu cedden öncesi efsanedir (Z.V. Togan, 1969: 25).

Alangoa, eşi Dobunmergan'ın ölümünden sonra, kocasız olduğu halde üç oğlu olmuştur. Bunların isimleri Buhu-hadagi, Buhatu-salci ve Bodonçar-munghah idi (Temir, 1986: 3-19). Alangoa devri, Cengiz'in ecdadının henüz

Kukenor taraflarında yaşadığı devre aittir. Çin kaynaklarının Alangoa'dan bahseden kayıtlar mevcuttur. Timur'un mezar kitabesinde de Alangoa'dan, Hz. Meryem gibi saygı ve hürmetle bahsedilir.

Alangoa'nın ölümünden sonra beş kardeş mallarını kendi aralarında taksim ederler. Fakat Bodançar'a akılsız ve zayıf diye hakkını vermezler. Bodançar akrabadan sayılmadığını görünce atına binip onlardan ayrılarak yola çıktı. Bodançar, Börciginlerin ceddi olur. Bodançar'ın ilk karısından doğan oğlunun ismi, Barin-şiyilatu-habiçi'dir. Habiçi-ba'atur'un oğlu Menen-tudun'dur. Menen-tudun'un yedi oğlundan biri Haçi-külug'dur. Haçi-külug'un oğlu Haidu'dir. Haidu'nun üç oğlundan biri olan Baişinghor-dohşin'in oğlu Tumbinai-seçen'dir. Tumbinai-seçen'in iki oğlundan biri olan Habul-hahan'dır. Habul-hahan'ın yedi oğlundan biri olan Bartan-ba'tur, Bartan-ba'atur 'un dört oğlundan biri olan Yesugai-ba'atur'dur (Temir, 1986: 3-19).

Ötemiş Hacı'da bu soy kütüğü; Nuh, Yafes, İtip Bakır, Kara Han, Oğuz, Kök Han, Kara Maral, Togan Çolpan, Kaçu Mergen, Bedençü, Dutu Han, Kaydu Han, Baysungur, Tümene Han, Kabul Han, Berbeyan Bahadır, Yesugey, Cengiz Han şeklindedir (Gömeç, t.y.(a): 446).

Prof. Z.V.Togan'ın ders notlarında, Cengiz'in seceresi kısaca şöyledir: Cengiz, Yesükey, Börten Bahadır, Çabul Han, Tümone Han, Baysunku, Qaydu, Dutun Nenen yani Tudun Menen, Buka, Buzencer yahut Budunçar, Alangoa, Duyun Bayan, Ümene, Yulduz Han (Z.V.Togan,1969-70: 27).

Hikaye ve kıssalardan çıkan şu ki, Cengiz'in ceddine anne tarafı hakimdir ve Cengiz han'ın sülalaesinde birçok kadın hükümdar olmuştur. Cengiz'in soyuna ait şecerelerde gerçek bilgilerimiz dokuzuncu cedden bu tarafa olandır, öncesi net ve kesin bilgi değildir.

Cengiz'in soyuna ait hikayelerin en önemlilerinden biride Aybek ed-Devaddarî'nindir. Diğeri 1820'de basılan *Destan-ı Nesl-i Cengiz Han* adı ile Kıpçak rivayetidir. Bu kaynaklarda Moğolca hiçbir kelime yoktur (Z. V. Togan, 1969: 25-27).

2.1. Cengiz Han Kayı Boyunamı Mensuptu?

Cengiz Han'ın mensup olduğu aile Borçigin kabilesinin, *Kiyat* oymağına bağlıydı. Daha sonra, Cengiz Han'ın zaferinden sonra Moğol aşiretlerin; Kiyat'lara mensup olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayırmak geleneği yerleşmiştir. Birinciler, Alangoa'nın soyu, ışığın oğullarını, saf olanları, Nirun'ları teşkil ederken, diğerleri, Dürlügin'ler daha az bir şöhrete sahiptiler. Bunların daha güneydoğuda, Tatar ülkesine yakın Kingonların kuzey tarafında göçebe hayatı yaşarlardı (Grosset, 1980 :190).

Hannâme'de Gün Han oğlu Kimeri'nin soyundan gelen Kıyat isimli bir han vardır. Kıyat devri Turan ülkesi için parlak bir dönemdir. Kıyat'ın, Dürligin adında bir oğlu olur ve Kıyat ölünce de babasının tahtına geçer. (Z.V.Togan, 1981: 67-70).

Moğollar'ın Gizli Tarihi adlı eser 63. kısmında Cengiz Han'ın babasının adı *Esugei-Kiyan* olarak geçer ve aynı faslın *Altan Topçi* yazmasındaki açıklamasında ise ondan ''*Kiot klanından Esukei*'' diye bahsedilir (Mızrak, 2017).

Prof. Z.V.Togan'a göre; Cengiz Han'ın tarihinde, Reşideddin'de zikri geçen bir çok kabilelerin isimleri de X.asırdan evvelki Moğolistan tarihine ait kayıtlarda görülmektedir. O dönem için hangi kabilenin ana dilinin Moğolca

olup olmadığı tam bilinememektedir. Kayat, Kankliyut ve Bayaut isimlerini taşıyan kabilelerin, aslen Türk olup Cengiz'in hükümdarlığı zamanına kadar Moğollaşmış olma ihtimalleri yüksektir (Z. V. Togan, 1981: 67-70).

Bu kavimler içinde en kudretlilerinden birisi Kıyatlardır. Kay'lara çoğul halde Kıyat denmiştir. Bunlar dört kabiledir: Yörikin, Yörük,Yasar, Çenkşiyut, Börçegin Kıyatları. Çenkşi, hükümdar müşaviri anlamında Çince bir kelimedir (Z. V. Togan, 1969: 25-27).

Cengiz'in soy ağacı, Börçegin sülalesinin menşeyi, Şato aşireti hanlarıdır. Bunlar Uysun ve Qay aşiretlerine dayanmışlardır. Şato sülalesi Kansu'da hakim olmak için Uygurlarla savaş yapmış, XI. yy ilk yarısında Tangut'larla savaşlar sonucunda, Moğolistan'ın güneybatısını terkederek bu ülkenin güneydoğusuna ''Şivi'' kavimleri ile beraber göç etmişlerdir.

Prof. Z. V. Togan, *Türk Umumî Tarihine Giriş* adlı kitabında; 1221'de güney Çin'in Sung sülalesi hükümdarının, Moğolistan'a yolladığı elçi Çiao-Hong, Cengiz Han'ı ziyaret etmiş ve Moğollar hakkında notlarında, Cengiz Han'ın soyu Şato Türklerinden olarak kaydedilmiştir. Bu dikkate değer bir kayıttır. Çünkü Şato'ların hanları, Göktürkler'dendir (Z. V. Togan, 1981: 67-70).

Barthold, Şa-toların, hiç olmazsa bir kısmı X. ve XII. asırlarda Aral gölünün kuzeyinde göçebe hayatı yaşıyan Doğuz Oğuz aşiretlerinden çıktığını ileri sürmektedir. Nitekim Şa-to'lar, VII. asırdan itibaren Barkul'un doğusunda yaşamak üzere Batı Göktürklerinin büyük kısmından aynlmışlardı. 712'de Tibetli çeteler Barkul civarını yakıp yıkmaya başayınca Şa-to'lar hafifçe batıya, Ku-çeng istikametine doğru çekilmişlerdi. 808'de yine Tibet akınlarının sonunda bu bölgeden de çekilmek zorunda kalınca Çin'in himayesini istemeye gelmişlerdi. Tang sarayı onları federe aşiret olarak, Ordos'un kuzeyine yerleştirmişti. 946'da neredeyse tamamen Çinlileşmiş olan bu Türkler, Moğol soyundan Kıtay'lar tarafından devrilmişlerdir (Grousset, 1980:135).

Prof. İ. Kafesoğluna göre; 1221 yılında Moğolistan'a gelen Çin elçisi Çiao-Hong'un Cengiz' in soyunun, Şa-to'lardan geldiğini söylediği kesin değildir. Prof. Z. V. Togan, *Türk Umumî Tarihine Giriş* adlı kitabında, bu husustaki kaydı Çiao-Hong seyahatnamesinin V.P.Vasiliev tarafından yapılan Rusça tercümesinden almıştır. P.Pelliot 1930'da yayınladığı bir makalesinde V.P. Vasiliev'in eseri Rusça'ya yanlış tercüme ettiğini ve bu seyyahın asla Cengiz Han'ı tanımadığını, seyehatnamede Cengiz'e atfedilen konunun, doğrudan doğruya Moğolların Şark Orduları kumandanı Mukali'ye aid olduğunu açıklamıştır. Aynı şekilde Vladimirtsov, Pelliot'nun açıklamalarında haklı oduğunu görmüş ve Rusça tercümenin kendisinide yanlışlığa sürüklediğini belirtmiştir (Kafesoğlu, 2011: 130-131).

Prof. Z.V.Togan'a göre; Cengiz'in kabilesi Çin menbalarında yazıldığı şekli ile Aşina, neslinden geliyor. Oğuz efsanelerinde hakanlık Kay nesline aitti ve Cengiz Han'ın kökeni, Kıyat yani Kay'lardan geliyordu, bu eski Şato hanlarının Moğol aşiretleri arasında, Moğollaşan bir kabilesidir. Bu kabile eskiden doğuda bulunan, Şato hanlarına tabi bir kabile idi (Z.V. Togan, 1981: 67-70).

Prof**.** İ. Kafesoğlu'na göre; bir Oğuz kabılesi olan Kayı'ların Moğol Kay'larla alakası olmadığı hem İslam kaynaklarında hem de Çin vekayinâmelerinde iyice belirtilmiş bulunuyor. Prof. Ebhard, Çin kaynaklarında Kayı'larla Kay'ların isimlerinin ayrı ayrı tesbit edilmiş

olduğunu, adları ‘’köle’’ manasına gelen Kay’ların etnik ve kültür bakımından Shih-Wei diye anılan ilk Moğollara mensup bulunduklarını ve Türk Kayı’lardan kesin çizgilerle ayrıldıklarını göstermiştir. Kay kabilesinin doğuda bulunan Şa-to Türkleri zümresine dahil bir kabile olduğu hakkında da bir bilgi yoktur. Şa-to’ların tarih, teşkilat ve kültürlerini araştıran Eberhard, bunlardan, hükümdar ailesinin neş’et ettiği Chu-yehlerle eskiden bir Türgeş kabilesi olan So-ko’lardan başka hiçbir kabilenin malum bulunmadığını söylüyor. Bazı Kay’lar, diğer bazı Moğollarla birlikte, Şa-to ordusunda hizmet görmüşlerdir. Moğol Kay’ların Şa-to’lara mensubiyetine istinaden Cengiz’in Türklüğüni iddia etmek yetersizdir. Şa-to hanları Göktürklerden değildi. Yani Göktürk hükümdar ailesi ile Şa-to hanları arasında bir münasebet tesbit edilememiştir. Çin mutâlarının gösterdiği veçhile Türk soyundan gelen Şa-to’ların Göktürk İmparatorluğunu teşkil eden Dokuz Oğuzlardan olduğunu ilk defa Mesudî’nin bir kaydına dayanarak, Barthold ileri sürmüştü. Mes’udi’de geçen Dokuz Oğuz’ların Şa-to’larla aynı kavim oldukları kesinlikle ispat ve Dokuz-Oğuzların nefs Göktürkler olduğu kabul edilmiş bulunsaydı, o zaman belki Şa-to hükümdarlarının Göktürkler’den gelebileceği düşünülebilinirdi. Fakat Dokuz Oğuz ve Şa-to ayniliği henüz şüpheli olduğu gibi bizzat Dokuz-Oğuzlar’ında doğrudan doğruya Göktürklere mensubiyeti iddiası son zamanlarda reddedilmiş bulunmaktadır (Kafesoğlu, 2011: 130-131).

Prof. O. Karatay’a göre; Önce Birûnî ve ardından Kaşgarlı’nın, nihayet Avfî’nin doğudaki bir Türk topluluğu olarak verdiği ama günümüz tarihçilerin sırf çok doğuda bulundukları için Moğol asıllı saydıkları ‘*Kay*’ boyunu getirip, Kayı’yı ondan türetmek gereklimidir.? Kaşgarlı’da ‘*Kayı’* kelimesi de geçer ve bunlar ayrı yazılır. Kay’lardan bir topluluk doğuda yükselen Hıtayların baskısı ile X.yy başında batıya doğru göçmüş ve Kıpçak birliğine katılmıştır. Ne onlarda ne de Osmanlı hanedanı soy kökündeki Kayı boyunda Moğolluk izi bulunmuyor. Belki tersinden bakarak, Türk asıllı bir topluluk olan Kay’ların doğuda kalan kısmının X. yy’dan sonraki dönemde Moğollaştığı ve Cengiz Han’ın ait olduğu Kıyat (Kıylar/Kaylar) kabilesinin bunları temsil ettiğini söylemek daha isabetli olabilir. XI. yy itibari ile Oğuz birliğinin hanedanını çıkartan Kınık’tan sonra ikinci sıradaki Türk topluluğu olan Kaylardan gelen bir soyun XIII. ve XIV.yy da Moğol oluşundan bahsedilemez (Karatay, 2017:18-19).

Prof. O. Karatay, Prof. Z.V.Togan ile aynı tezi savunarak Cengiz Han’ın Kay’lara mensup olup, Türk menşeyi olduğunu savunmuştur.

3. MOĞOLLARIN KÖKENİ MESELESİ

Moğolların kökeni meselesi ile yakında ilgilenen, Parisli Matthew Yahudilerin, Moğolların soydaşı olduğunu ve Moğolların, Gog ve Mogogların[106] soyundan geldiğini izah eder. Ruslar Moğolların Kafkasya kökenli olmadıklarını bildiklerinden, Papaz Petrus, Moğolların Medyalıların soyundan geldikleri ve ana yurtlarının ise *Etreu bozkırı* olduğunu ifade eder. Moğolların Yahudilerin soyundan geldiklerine dair inanç zamanla azalır (Özcan, 2012: 442).

[106] Yeni Ahit’in Vahiy Kitabı’nda, Kur’an’daki “Yeʾcūc ve Meʾcūc” a karşılık gelecek şekilde “Gog ve Magog” olarak zikredilmektedir. Gog ve Magog, şeytanın etrafında toplanan yeryüzünün bütün milletleri için kullanılan bir isimlendirmedir(Meral, 2018: 164).

Hannâme'de, Alangoa'dan doğan Bodun Çor'un dedesinin Hz. Muhammed'e bağlanmıştır. *Şecere-i Türk*'te Moğolların, Kıyan'ın soyundan geldikleri, Ergenekon'dan çıkarken onların başında Kurulas urugundan Börte Çona'nın olduğu yazar (Gömeç, t.y.(a): 434).

Moğolların Gizli Tarihi'nde ve Reşideddin'de Türk ve Moğolların tarihlerinin iç içe olduğu birbirinden keskin hatlar ile ayrılamayacağı yazar. Kimin Türk, kimin Moğol olduğu konusundaki görüşler ise değişmektedir. Oğuz boyları Türklerinden olup Moğollaşmış olanlar, Kırkız, Nayman, Kerait, Tangkut, Öngüt Bekrin idi. Eskiden beri Moğol olarak bilinenler ise Turkan-i Moğol yani Moğolların Türkleri, bunlar; Dobun Bayan ve Alangoa'dan önce yaşamış ve Ergenekon'a gitmiş olan Nüküz ve Kıyan'ın neslinden gelen Törülki'lerdir (İ.Togan, t.y: 242).

3.1. Ergenekon Efsanesi ve Moğollar

Cengiz'in ecdadına yönelik efsanelerin en önemlisi Ergenekon Efsanesi'dir. Bu efsanede Cengiz'in ceddi bir kurttan doğar. Kurt efsanesi Göktürklerde de vardır. Kurt çocuğunu düşmanlardan kaçırıp, batıdan doğu sahiline kaçırmıştır. Batıdan doğuya geçiş burada söz konusudur. Bu destan değişik şekillerde yazılmıştır mesala birisi British Museum'da bulunan *İbret ün Naziri* adında Timurlular devrinde yazılmış bir eserdir. Burada H. 200 senelerinde Nüküz ve Kıyan adında iki prens mağaraya kaçmış, dağlar arasında saklanmıştır diğer bir rivayete göre bunlar kadındır ve hamile kalıp, çocukları olmuştur. Kurdukları devlet ise Amazonlar ülkesi olmuştur (Z.V.Togan, 1969: 27).

Rivayete göre çok eskiden, Türkler düşmanları tarafından yok edilmişler ve içlerinden yalnızca bir çocuk kalmıştı. Dişi kurt tarafından kaçırılan bu çocuk, kurt tarafından emzirilerek beslenmişti. Kurt, Turfan'ın kuzey doğusunda bir mağaradan içeri girerek kurtulmuştu. Dişi kurt ve bu çocuk evlenmiş, *on oğlu* olmuştu.

Bu on oğuldan da, *on boy* türemişti. Cengiz Han'a uyarlanmış bu Ergenekon Destanı, yarım kalmış olan bu Göktürk Destanı'nı tamamlıyordu. Bu efsanedeki Moğol kavimleri, Göktürk çağındaki *On Ok* Türklerinin yerini almışlardı. On Ok'lar, Batı Göktürk devleti ile Oğuz ve Türkmenlerinin atalarıdır. On boydan biri olan *Aşina* ailesi, hanedan olarak Göktürk Devleti'ni kurmuştur.

Cengiz ailesi de kendini Göktürklerin yerine koyup hakimiyetinin gücünü, Orta Asya'nın bu çok eski inanışından alıyordu. Oğuz Destanı'da Cengiz Han ailesinin tarihi ile destanların başında yer alıyordu. Cengiz Han Devleti'nin başkenti, Orhun kıyılarındaki Kara- Kurum denilen bir yerde idi. Göktürk Yazıtları'nın Bengü İl, yani ''Ebedi Devlet'' diye tanıttığı Türk Devleti, Cengiz Han'dan Osmanlı Devletine uzanıyordu, çünkü bu Oğuz Destan geleneği Osmanlılarda da devam edecektir (Ögel, 2016: 65).

B.Ögel burada; Moğol Devleti'nin, Oğuzlar geleneğinden gelen bir Türk Devleti olduğu tezini savunarak, Prof. Z.V. Togan ile aynı görüşlere sahiptir.

Prof. İ. Kafesoğlu'na göre; Bozkır kabilelerin ortak motifi olan Bozkurt efsanesi, büyük hükümdarın mutlaka bu efsaneye bağlı Türk hakanları neslinden geldiğini göstermez. Efsanenin, Göktürk imparatorluğu devrinde, bu Göktürklere bağlı çeşitli kavimler ve Moğol şubeleri tarafından bilinmesi çok doğaldır. Cengiz hükümdarlığı zamanında efsanedeki Türk hükümdarları

yerine, Cengiz ve ailesinin konması pek ala mümkündür. Böyle tabiatüstü destan, rüya ve şair hikayelerin zaman zaman birçok hükümdar sülalerine mal edildiğine dair örnekler çoktur. Örneğin; Uygurlar, tıpkı Moğollardaki gibi, semavî bir ışıktan, Kırgızlar kırk kızdan, Karakırgızlar da köpekten neş'et etmişlerdir. Moğollardakine benzer ve Cengiz'den, öncesine yani V. Asra kadar geri giden bir dişi geyik efsanesi Macarlar'da da vardır. Cengiz Han ve sülalesinin Oğuz efsanesinin ecdad çerçevesi içine kondurulduğu, *Klaproth, Marquart, Pelliot* taraflarından tesbit edilmiş ve *Alföldi* tarafından kabul edilmiştir. Ortak efsaneler, Cengiz'i Türk hakanları nesline bağlamak için kâfi bir delil değildir (Kafesoğlu, 2011: 126-128).

Prof. İ.Kafesoğlu burada Prof. Z.V. Togan'ın, Cengizoğulları, Türk'tür tezinin doğrulanması için yeterli delil görememiştir.

Asırlardır, Türklerle beraber yaşayan, nüfus olarak Türklerden daha az olan Moğollar, hem kültür, hem de devlet teşkilatı bakımından, Türklere ait çok şey Moğol toplumuna da yansıdı. Cengiz Han, devlet içinde çoğunluk nüfusa sahip, Türklere kendisini kabullendirmek durumundaydı. Durum böyle olunca muhtemelen etrafındaki Uygur danışmanları tarafından, ona bir şecere uyduruldu, buda Türklerin Oğuz Kağan ve Ergenekon destanlarının birer kopyasıydı. Moğollar, milli destanlarını oluştururlarken Arslanlar (Aşite) ve Börülüler (Aşina) ailelerini örnek aldı, Moğol kültüründeki, Nirun ve Dürligin ailesinin tam karşılığını Çin ve Türkçe kaynaklarda Börüler (Aşina) ve Arslanlar (Aşiteler) şeklinde görmekteyiz.

Cami'üt-Tevarih'de, Dürliginler Ergenekon'da çoğalanların neslidir, olarak geçer. Kıyat Han öldükten sonra yerine oğlu Dürligin geçer. Nirun ve Dürliginlerin adını *Moğolların Gizli Tarihi*'nde geçmez. Prof. S.Y. Gömeç'e göre Reşideddin tarafından kaleme alınan Oğuz Kağan ve Ergenekon Destanları, Moğollara ve Cengiz Han'a yeni bir nesep uydurmak amacıyla değiştirilmiştir. Bu durum araştımacıların çoğu tarafından aşağı yukarı kabul görmüştür.

Oğuz Kağan ve Ergenekon Destanı'nın Moğollara bir şekilde geçtiğini çoğu noktada görülür. Mesela, Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz'un çocuklarına okları teker teker ve sonra da birlikte kırdırma hikayesinin bir benzeri Alangoa hikayesinde de geçer. Alangoa, tıpkı Oğuz Kağan gibi çocuklarına şöyle nasihatta bulunur: " *Eğer ayrı ayrı hareket ederseniz, deminki beş yalnız ok misali kolayca parçalanırsınız. Ancak bir araya bağlanmış beş ok gibi davranırsanız, size kimse zarar veremez".* (Gömeç, t.y.(b): 5-6).

Prof. S. Y. Gömeç, İ.Kafesoğlu ile aynı tezi savunmaktadır. Oğuz Kağan ve Ergenekon Destanı'nın Moğollara bir şekilde geçtiği, yada uyarlandığını savunarak, Cengiz Han'ın soyunu Oğuzlara dayandırmaz.

3.2. Oğuz Destanı ve Moğollar

Anonim *Cengiz-nâme*'de; Duyın Bayan'ın kurt olup, Alangoa ile birleşmesinin ardından Cengiz Han'ın dünyaya geldiği belirtilir. Bu anlatılanlarda dikkatimizi çeken konu, Oğuz Kağan'ın doğumu ile Cengiz'in dünyaya gelişi arasında birtakım benzerliklerin olduğu yolundadır. Reşiddedin tarafından kayda geçirilen *Oğuz-nâme*'de; "*yine günlerden birgün Ay Kağan 'ın gözü parladı. Doğum ağrıları başladı ve bir erkek çocuğu oldu. Bu oğlanın yüzü gök, dudakları ateş gibi kırmızı, gözleri ak, saçları ve kaşları kara idi. Meleklerden daha güzeldi. Bu çocuk anasının göğsünden ilk sütü emdi ve bir*

daha emmedi. Çiğ et, çorba istedi. Dile gelmeğe başladı. Kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynadı. Ayakları öküz ayağı, beli kurt beli, omuzları samur omuzu, göğsü ayı göğsü gibiydi. Vücudu tamamen tüylü idi. At sürüleri güder, at biner, ava gider, kuş salardı. Günlerden ve gecelerden sonra bir yiğit oldu". Cengiz Han'ın doğumu adeta Oğuz Kağan'dan esinlenmiştir (Gömeç,: t.y.(a): 447).

Oğuz Kağan, yetmişbeş yıl amcalarının aşiretleri ile savaşır ve nihayet onları yener ve Türkistan'dan sürer. Onlar Oğuz Kağan'a itaat etmediler ve Karakurum'a kadar sürüldüler. Oğuz Kağan onlara ''*Muval*'' adını verdi, Bu ad, her zaman kaygılı, gönlü dar ve zavallı olunuz; köpek derisi giyip av eti yiyiniz, anlamına gelmekteydi Türkmenlerin inanışına göre Moğollar Or-Han, Küz-Han, Kür-Han'ın neslinden türemiş ve doğu taraflarına sahip olmuşlarıdır.

Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terakime'sinde, *Mungol* ismi Oğuz Han'ın dedesi olarak zikredilir. Reşideddin'in eserinde *Muval* şeklinde yazılmıştır. Oğuz bu savaşlardan sonra kendi tarafta ve dostları ile bir şölen yaptı. Kendisine itaat eden bir kavme *''Uygur''* adını verdi. Türk dilinde izinden giden, uyan demektir (Z. V. Togan, 1982: 84-132).

Ermeni Rahibi Grigor'da Moğolların kendi yurtları olan Moğolistan'dan kovularak doğu taraflarına giderek, ordaki yoksul yaşamlarından bahseder. Grigor'un bu bilgileri bizzat Moğollardan edindiğini bilmekteyiz (Cihan, 2002: 279)

3.3. Tatar Kelimesine Dair Görüşler

Moğol kabileleri arasında Türk soylu olup sonradan Moğollaşan kabileler de vardı coğrafi yakınlık dildeki ortak kelimeler hayat tarzı ve devlet yapısı ile teşkilatta ki benzerlikler, Moğol ve Türk kabileleri arasında kesin ayrım yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu kabilelerden Tatarlar; Buyir Nor Gölü yakınlarında, Kereitler; Orhan ve Tula nehirleri boyunda, Naymanlar; Hangay ile Altay dağları arasında yaşıyorlardı. Kereitler'in kuzeyinde ise Merkitler yerleşikti. Büyük Çin Seddi civarında, Öngüt Kabilesi ile Tatarlar arasında ise Kongrat kabilesi mevcuttu. Bu kabileler arasındaki en büyüğü Tatarlar idi. Cengiz Han'ın aralarından çıkacağı ve daha sonra Moğol adı altında birleşen kabileler şimdiki XII. yüzyılda Tatarlarla Kereitler arasında, Onon ve Kerülen ırmakları boyunca Kabul Kağan başkanlığında Börçigin Kabilesi yaşıyordu (Kemaloğlu, 2016).

Bertold, Barthold, Spuler Moğol-Tatar ayrımına yönelik araştırmalar yapmıştır. Rubrouck'un gezi notlarında ve *Moğolların Gizli Tarihi*'de Moğolların Tatar olarak adlandırılmasının yanlışlığı anlaşılmaktadır. Rubrouck, Moğolların Tatar olarak adlandırılmalarından hoşnut olmadıklarını gezileri esnasında, şahit olmuştur. Cengiz'in babası Yegüsey'i öldürenler Tatardı. Moğollar ile Tatarlar arasında kan davası vardır (Şen, 2012:240-242).

Tatarlar, Göktürkler çağında otuz boy halinde idiler. Otuz Tatar'dan, dokuzu siyasî birlik halindedir ve onlara Tokuz Tatar denir. Tatarların yurtlarının Tula'nın doğusunda Onon ve Kerülen boylarında yani çok sonraları Moğolların yaşadıkları yerler oldukları anlaşılıyor. (Sümer, 2016: 28).

Tatarlar, ''*Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-it Türk*'' de bir Türk boyu olarak gösterilmiştir. Tatarlar Çinliler tarafından medeniyet durumlarına göre üçe ayrılmışlardır. Bunlara; Yabani Tatarlar, Ak Tatarlar, Kara Tatarlar, ismini

vermişlerdir. Çinlilere göre, Cengiz Han Karatatarlardandır. Cengiz'in mensup olduğu Börçeginler kabilesi ise Kara Tatarların bir koluydu. Kültegin kitabesinde "*Otuz Tatar*" adı ile, Bilge Kağan Kitabesi'nde de "*Dokuz Tatar*" olarak bahis edilmiştir (Ağaldağ, t.y.:1)

Tatar ismi Moğolistan'da yaşayan Moğol ve Türk kavimlerinin olduğu coğrafya ile sınırlandırılmış görünüyor (Z.V. Togan, 1981: 67-71).

Eski Çin Vekayinameleri, *Tatar* adı altında anılan kavimleri, Türkler'den kesin suretle ayırmışlardır. Yuan-Şih, Moğolların asıl Moğollar ve Moğolloşmış kavimler olarak iki grup oluşturduğunu söyler (Kafesoğlu, 2011).

3.4. Moğol Devleti'nde Türk Dilinin Yeri

Hun İmparatorluğu içinde Moğolca konuşan boylar, yüksek ihtimal ile mevcuttu. Bazı Tatarlar Türkçe konuşmuşlardır. Tabğaçların arasında da, Moğolların bulunduğunu biliyoruz. Avarlar'ı Moğollar ataları olarak görürler. Orhun kitabelerinde, bazı proto-Moğol boylarından Şığvey şeklinde söz edilir. (İ.Togan, t.y: 242).

Cengiz Han tarafından kabilelerin, Gök Moğollar bayrağı altında toplanmasından önce şimdiki Moğolistan'ın bir kısmında Türkler yaşamaktaydı. Moğolların ve hatta Tunguzların kuzeyinde, Kuzey Buz Denizi'nin kenarında Behring Boğazı doğrultusunda Türk kütlesinin varlığı bizi, Türk, Moğol ve Tunguzların itibari durumları hakkında çok tedbirli davranmaya davet eder. Pelliot ve Guillaume de Hevelsy gibi dilciler, Altay dilleri ile Ural'larda çekirdekleşmiş Fin Ugur dilleri arasında, menşe bakımından bir ortaklık olduğunu reddederler (Grosset, 1980 :186).

Moğolların içinde yaşadıkları iktisadi, içtimai ve hayat tarzı şartları başka başkadır; antropoloji bakımından da ayrılık gösterdikleri gözlenmektedir. Lehçe ve şivelerinde farklılık görünür. Moğol lehçelerinden biri ana dili olan kabilelere Moğol denir (Vlademir, 1995: 13).

Moğol İmparatorluğu sınırlarında çoğunluk Moğolca, bazıları Türkçe konuşuyordu. Cengiz Han'ın Moğolca'nın yanı sıra Türkçe'de bildiği tahmin edilmektedir. Aynı şeyi oğulları için de söylemek mümkündür. Cengiz'in kendisine danışman olarak aldığı Tatatung adlı Uygur'un görevi yalnızca Cengiz'in mühürünü korumak değil, aynı zamanda çocuklarını eğitmekti. Cengizoğullarının yanı sıra diğer ileri gelen Moğollarda Uygurlar tarafından eğitildi. Yazı dili olarak ise Moğollar, Uygurlardan benimsedikleri Uygur alfabesini kullandılar (Kemaloğlu, 2016).

Prof. Togan'a göre, o zamanki Moğolistan'da etnik münasebetin karışıklığı önünde Cengiz'in kendisini milliyet itibari ile hem Moğol ve hem Türk sayması haklıdır (Z.V. Togan, 1981: 67-70).

Prof. Z.V. Togan'ın, 1913'de Buhara'da, Türkçe aslını gördüğü *Hanname*'de bir ''Zeban-ı Buzencer'in bahsinin geçtiği kısımda, Cengiz Han'ın ecdadı, Türkçe konuşmaktadır (Z.V.Togan, 1969: 25). Cengiz Han'ın, Türkçe'nin bazı lehçelerini bildiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Devlet teşkilatı konusunda Uygurlardan destek alınmış ve resmi yazışmalarda, Uygur alfabesi kullanılmıştır (Magemizoğlu, 2016: 9).

Kadı Vahideddin Fuşancîye, Afganistan'da Cengiz Han'ı ziyaret etmiş '' *Peygamberimim Muhammed her şeyi önceden bilmiş diyorsunuz; acaba benim zuhur edeceğim hakkında ne demiş?* '' diye sormuş. Kadı, Hz. Muhammed'in:

'Türkler size dokunmadıkça siz de onlara dokunmayınız, demiş olduğunu nakletmiştir. Cengiz'de bunun çok gerçek bir söz olduğunu söylemiş ve kendini Türk olarak nitelemiştir.

Cengiz Han'ın ve oğlu Tuluy'un ağzından ''Mehmed-ogri'', ulug tengri'' gibi kelimeler kullanıldığı bilinmektedir. Ulug-Bek'in tarihihinde Cengiz'e Türkçe bir şiir, nisbet edilmiştir. Güyük Han'ın Papaya yazdırdığı Farsça mektubun başında '*'ulug ulusnun tuluynung khan yarlıgımız''* diye Türkçe yazı yazılmıştır, Cengiz'in ismine Maveraünnehir'de, Mengü Kaanın Tiflis'te basılan sikkeler üzerinde de Türkçe cümleler yazılmıştır (Z.V. Togan, 1981: 67-70).

İ. Kafesoğlu'na göre; Cengiz Han'ın bütün Altay dillerinde müşterek bir kültür kelimesi olan tanrı sözünü bilmesi, veya oğri kelimesini kullanması veya Cengiz'den asırlar sonra Uluğ Beğ tarafından yazılan bir tarih kitabında Cengiz'e Türkçe sözler ve şiir isnad olunması gibi Cengiz' in Türkçe bildiği hakkında ileri sürülen deliller son derecede kıymetsizdir. Fakat bu hususda, *Minhâc Sirâc üd-Din'in Tabakat-ı Nâsırî*'si ile, yine Moğol tarihinin en başta gelen kaynaklarından *Cihângûşâ* ve *Câmi üt -Tevârih*'de mevcud kayıdlar mühimdir. Bunların her üçünde de şu hadise bulunuyor: Ogodai'ya zamanında kardeşi Çagatai ve diğer Moğolo ileri gelenleri müslümanları takibata uğratması için Kaânı sıkıştırıyorlardı. Bir gün Türk şamanlarından biri Ogodai'ya giderek dedi ki '*'Cengiz hanı rüyamda gördüm Sen onun oğIusun ve onun napettiği hükümdarsın. Elbette onun fermanlarındaan ayrılamazsın. Cengiz Han rüyamda bana, Çinden İrana kadar uzanan memleketim izdeki müslümanları öldürmek, onlardan iz bırakmamak hususundaki emirlerini sana hatırlatmamı söyledi, Devletin zeval bulmaması için vazifeni yap*'' Ogodai akıllı ve insaflı idi. Bu sözlerin yalan olduğunu meydana çıkarmak için, huzuruna çağırdı noyanların, bahadırların yanında rüyayı tekrarlamasını şamana emretti. Sonra ona şöyle sordu: '*'Sen Moğolca mı biliyorsun yoksa Türkçemi Yoksa her ikisini de mi?*'' Şaman: '*'Ben Türkçe bilirim, Moğolca bilmem*'' dedi. O zaman Kaân orada hazır bulunanlara hitaben; '*'hepinizce malumdur ki, Cengiz Han Moğolcadan başka dil bilmezdi''* demesi üzerine noyanlar ve bahadırlar onu tasdik ettiler, Sonra Kaân şamana : '*'Cengiz Han bu fermanı sana hangi dille söyledi, Sen Moğolca bilmiyorsun, o da Türkçe bilmezdi*'' dedi ve şamanın yalancılığını tahakkuk etti.

Şimdi Cihângüşâ'da bizi ilgilendiren kısmı görelim: Fıkra – Türk şamanı yerine Arapça konuşan biri olarak devam ediyor. Ogodai soruyor: *Sen Türkçe ve Moğolca bilirmisin*? Hayır cevabını alınca ilâve ediyor: *Hiç şüphe yoktur ki, Cengiz Moğolca'dan başka dil bilmezdi*. Cüveynî'den nakleden Câmi üt-Tevarih'e göre Cengiz yalnız Moğolca konuşuyor başka dil bilmiyordu (Kafesoğlu, 2011: 134)

Cengiz ve oğulları zamanında Moğol dili ile konuşan kavimler, Şivey kavimleri idi. Bunlar kalabalık kütle halinde, Amur nehri kuzeyinde, bugün Rusya'ya ait yerlerde yaşıyorlardı. Bunların arasında Mengü topluluğunun, sonradan Moğol ismini alan kavim olduğu anlaşılmaktadır. Bunların aralarında hayat tarzı itibari ile Türk oldukları görülen *Kumukhlar, Urenkhalar* ve *Su Tatarları* denilen kavimler vardı. Bu kavimler çok eski zamanlarda yani M.Ö. asırlarda zorunlu bir göç ile buralara gelerek yerleşen ve Moğol dilini alan kavimlerdi. Çin kaynaklarını tetkik eden Prof. Vasilief Mengu, Hsi ve Kmukhların batıda, yani Yenisey- Selenga taraflarında yaşayanlarının Türkçe

konuştuklarını Amur nehrinde yaşayanların ise Moğollaşmış olduklarını ileri sürmüştür. (Z.V.Togan. 1969: 19) Doğu Moğolistan'da yaşayan, Hıtayların Moğolca konuşan bir kavim olduğu anlaşılmıştır. Reşideddin de *Tatar, Katakın, Salciyut Dürben,* gibi kavimlerin dili Moğolca'dır. Yeniseyde'deki Tatarlar Moğolca konuşmuşlar, Altıntağ bölgesinde yaşayan, Çümül ve Şato Türkler'i ile birlikte yaşayan Tatar kütleleri Türkçe konuşmuşlardır (Z.V.Togan, 1981: 67-71).

Kurikanlar üç boydan meydana gelmişti. Kurikanların Yakutların ataları oldukları ileri sürülmüştür. Fakat Yakutların dilleri onların daha eski zamanlar Türk kültüründen ayrıldıklarını gösteriyor. Barthold, Cengiz Han devrinde Baykal'ın kuzeybatısında yaşayan Moğol asıllı Kurilerin, Kurikanlar olduğunu söyler. Kuriler, Cengiz Han devrinde Töles, Tumat, Burut ile birlikte bir topluluğun kollarını meydana getiriyorlardı. İslam coğrafyacıları Kırgızların doğusunda *Furi* adlı bir kavimden söz ederler. Furi ve Kurikanlar, Barthold'un da kaydettiğine göre aynı topluluğu ifade etmektedir. Bu durumda Göktürkler devrindeki üç Kurikan boyu, Moğol asıllı budundur (Sümer, 2016: 28).

İ. Kafesoğlu'na göre; Türk ve Moğol dilleri arasındaki ilişki meselesi son yıllar güzel tespitler yapan Altay dilleri mukayesesi yolunda bilhassa Ramstedt, Kotwicz ve Vladimirtsov gibi alimlerin tedkikleri sayesinde iyi aydınlanmıştır. her iki dilin uzak mazisi, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Vladimirtsov, Poppe, Ramstedt gibi Mongolistlerin, araştırmaları sayesinde bazı araştırmacıların (mesela Nemeth'in) itirazlarına rağmen, Türkçe ile Moğolcanın aynı dil olup olmadığı meselesi aydınlanmıştır. Moğol ile Türkçe Altay lisanları zümresinde birbirine yakın iki kardeş lisandır. Dillerinde birlikler görünen kavimlerin soy itibari ile aynı kökten gelip gelmedikleri meselesi ayrı bir mevzudur (Kafesoğlu, 2011: 109-117).

3.5. Europide Irk ve Mongoloide Irk

Türkler ve, Moğolların arasında ırk birliğinin olmadığı antropolojik malzemelerin incelenmesi sonucu anlaşılmıştır. (Ağaldağ, t.y.: 1). Bilim dünyası tarafından kabul edilen, ırk antropoloji sonuçlarına göre, üç büyük ırk ailesi *Mongoloid, Negrid, Eropid'dir*. Türkler, *Europid* ırkına bağlıdır. Moğolların temsil ettiği ırk ise Mongoloide ırkıdır.

Batı kaynaklarında ve Çin yıllıklarında, Türkler Moğol tipinde sarı renkli ve dolikosefal olarak tasvir edilir. Eski çağlarda Türklerin Mongoloid gösterilmeleri, bu iki bozkırlı kavmin yakın ilişkileri ile açıklanabilinir (Cihan, 2002: 280).

Araştırmalarda, Türk ana yurdu bölgesi ''*Turan*'' diye adlandırılmış, Turanide ırkın temsilcileri de Türkler olarak gösterilmiştir. Türklerin fiziksel özellikleri uzun boylu, ela gözlü, ince burunlu, gür sakallı olarak belirtilmiştir (Kafesoğlu, 2011:113).

Ermeni Grigor, Moğolları gözleri küçük, başları büyük, burunları yassı, çeneleri çıkık, belleri ince, bacakları kısa ve sakalları hiç yok şeklinde betimlemiştir. Bağdatlı seyyah Muvaffakuddin Abdüllatif adındaki bir tabibin aktardığına göre; "Moğollar Türklere nispetle daha yayvan yüzlü, renkleri daha esmer, daha geniş göğüslü, kol ve bacakları daha küçüktür (Şen, 2012:240-242).

Prof. Z.V. Togan'a göre; Cengiz Han'ın ailesi ela gözlüdür ve Moğollardan farklı bir etimoloji yapısı vardır. Reşideddin kitabında, *Börçegin*

(Bör-tegin) isminin, mavi gözlü anlamına geldiğini yazmıştır. Göktürk hakanları da ela gözlü sarışındır. Cengiz'le aynı ailenin bir kolundan gelen Temür ve oğulları, Şahruh, Baysunkur ve Uluğbek'in zamanlarında yapılan resimlerinden, mezarlarından çıkarılarak incelenen kafataslarından Türk tipi görülmektedir. Baysungur ve kardeşi, Cüki Mirzaların portre ve renkli resimlerinden sarışın oldukları görülür. Bütün bunlar Cengizoğullarının, Türk hükümdar kavimleri ile ayni menşeyiden geldiklerine delil gösterilebilinir (Z.V. Togan, 1981: 67-70).

4. SONUÇ

Moğollar ve Türkler Ural- Altay kavimlerinin iki kardeş kavmini oluşturur. Bu iki kavim genellikle aynı ağacın birer dalı olarak görünmüşlerdir. Gelenek, görenek, örf ve adetleri birbirinin neredeyse aynısı yada birbirinin kopyasıdır

Cengiz Han'ın mezarı bugün kayıp bir mezardır. Cengiz Han'ın Türk kökenlimi yoksa Moğol kökenlimi olduğu hala tartışma konusudur. Destanlardan anladığımız kadarı ile, Cengiz'in ceddine anne tarafı hakimdir. Cengiz'in soyuna ait şecerelerde gerçek bilgilerimiz dokuzuncu cedden bu tarafa olandır, öncesi net ve kesin bilgi değildir.

Ruslar, Moğolların Medyalıların soyundan geldikleri ve anavatanlarının ise *Etreu bozkırı* olduğunu ifade etmişlerdir. Cengiz'in ecdadına yönelik efsanelerin en önemlisi Ergenekon Efsanesi'dir. Bu kurt efsanesi Göktürklerde ve diğer bozkır kavimlerinde de vardır. Cengiz Han zamanında ortaya çıkmış olan bu Ergenekon Destanı, yarım kalmış olan bu Göktürk Destanı'nı tamamlar. Cengiz ailesi de kendini Göktürklerin yerine koyup hakimiyetinin gücünü, Orta Asya'nın Türk kültür ve gelenek ve destanlarından almıştır.

Prof. Z.V.Togan ve Prof.Bahaddin Ögel'e göre Cengiz Han'a uyarlanan Bozkurt efsanesi, Cengiz Han'ında Türk hakanları neslinden geldiğini gösteren bir delildir.

Prof. S.Y. Gömeç ve Prof. İ. Kafesoğlu'na göre; Bozkır kabilelerin ortak motifi olan Bozkurt efsanesi, büyük hükümdarın mutlaka bu efsaneye bağlı Türk hakanları neslinden geldiğini göstermez. Efsanenin, Göktürk imparatorluğu devrinde, bu Göktürklere bağlı çeşitli kavimler ve Moğol şubeleri tarafından bilinmesi çok doğaldır. Ortak efsaneler, Cengiz'i Türk hakanları nesline bağlamak için kâfi bir delil değildir. Türklerle beraber yaşayan, nüfus olarak Türklerden daha az olan Moğollar, hem kültür, hem de devlet teşkilatı açısından Türklere ait pek çok şeyi model aldılar. Türklerin türeyişi ve Oğuz Kağan destanlarının kopyası Moğollara göre uyarlandı.

Reşiddedin'deki Oğuz Destanı'na göre; Oğuz'un amcaoğulları Oğuz Kağan'a itaat etmediklerinden dolayı Türkistan'dan kovulur, doğuya giderler ve orada Moğol kavmi olarak bilinirler. Oğuz Kağan bunlara açlık sefalet içinde kalın, yok olun anlamında, *''Mungol''* adını vermiştir. Kendi izinden giden, kendisine itaat eden bir kavime *''Uygur''* adını vermiştir. Bu ad Türk dilinde izinden giden, uyan demektir. Ermeni Rahibi Grigor'da Moğolların kendi yurtları olan Moğolistan'dan kovularak doğu taraflarına giderek orda çok yoksul bir hayat sürdüklerinden bahseder.

Türk ve Moğolların tarihleri iç içe olup, birbirinden keskin hatlarla ayrılamayacağı araştırmacıların ortak tespitidir. Neredeyse tüm destan ve metinlerde, Cengiz'in soyunun, batıdan doğuya göçü görülmektedir.

Prof. Z. V. Togan'a göre; Cengiz Han'ın mensup olduğu aile Borçigin kabilesinin, *Kiyat* oymağına bağlıdır. Kayat, Kankliyut ve Bayaut isimlerini taşıyan kabilelerin, aslen Türk olup Cengiz'in hükümdarlığı zamanına kadar Moğollaşmış olma ihtimalleri yüksektir. Cengiz'in soy ağacı, Börçegin sülalesinin menşeyi, Şato aşireti hanlarıdır. Bunlar Uysun ve Qay aşiretlerine dayanmışlar.

Prof. O. Karatay'da, Prof. Z.V.Togan ile aynı tezi savunarak Cengiz Han'ın Kay'lara mensup olup, Türk kökenli olduğunu savunmuştur.

Prof. İ. Kafesoğlu'na göre; bir Oğuz kabılesi olan Kayı'ların Moğol Kay'larla alakası olmadığı hem İslam kaynaklarında hem de Çin vekayinâmelerinde iyice belirtilmiş bulunuyor. Kay kabilesinin doğuda bulunan Şa-to Türkleri zümresine dahil bir kabile olduğu hakkında da bir bilgi yoktur.

Tatar ismine dair çeşitli görüş ve kaynaklar mevcuttur. *Moğolların Gizli Tarihi adlı eserde*, Cengiz Han ile Tatarlar arasında kan davası vardır. Tatarların yurtlarının Tula'nın doğusunda Onon ve Kerülen boylarında yani çok sonraları Moğolların yaşadıkları yerler oldukları anlaşılıyor. Tatarlar, ''*Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-it Türk*'' de bir Türk boyu olarak gösterilmiştir. Çinlilere göre, Cengiz Han Karatatarlardandır. Cengiz'in mensup olduğu Börçeginler kabilesi ise Kara Tatarların bir koluydu. Eski Çin Vekayinameleri, *Tatar* adı altında anılan kavimleri, Türkler'den kesin suretle ayırmışlardır. Yuan-Şih, Moğolların asıl Moğollar ve Moğolloşmış kavimler olarak iki grup oluşturduğunu söyler. Hun İmparatorluğu içinde Moğolca konuşan boylar, yüksek ihtimal ile mevcuttu. Moğol İmparatorluğu'nu oluşturan kabilelerin ekseriyeti Moğolca bazıları Türkçe konuşuyordu. Cengiz Han'ın Moğolca'nın yanı sıra Türkçe'de konuştuğuna dair rivayetler bulunmaktadır. Devlet teşkilatı konusunda tecrübeli olan Uygurlardan faydalanır ve Uygur alfabesini devlet yazışmalarında kullanmışlardır.

Türkçe ve Moğolca, Ural-Altay dil sınıfına girerler. Her iki dilin uzak mazisi, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Vladimirtsov, Poppe, Ramstedt gibi Mongolistlerin, araştırmaları ile Türkçe ile Moğolcanın aynı dil olup olmadığı meselesi aydınlanmıştır. Buna göre dilde, birlikler görünen kavimlerin soy itibari ile aynı kökten gelip gelmedikleri meselesi ayrı bir mevzudur .

Bilim dünyasının, antropolojik araştırmaları sonucu Bu iki kavmin farklı ırklara ait olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Türkler, *Europid* ırkına bağlıdır. Bilim dünyası tarafından kabul edilen ve bizzat Moğolların temsil ettiği ırk ise Mongoloide ırkıdır.

Europid ırk özelliklerini taşıyan Türkler, beyaz tenli, uzun boylu, ela gözlü insanlardır. Moğollların temsil ettikleri Mongoloide ırkı ise kısa boylu, vücudlarının alt yanı çelimsiz, omuzları geniş, baş kısımları normalden fazla büyük, tenleri esmere yakın sarı, elmacık kemikleri çıkık, burun yassı, gözleri çukur küçük canlı, sakalsızdırlar.

Prof. Z.V. Togan'a göre, Cengiz Han'ın etimolojisi Moğollardan farklıdır. Reşideddin'de *Börçegin* ismi, mavi gözlü diye izah edilmiştir. Cengiz ailesi, ela gözlü ve sarışın idiler. Göktürk hakanları sarışın ve ela gözlü idi. Bu durum

Çingizoğullarının, kendilerini Aşina neslinden gelen Türk hükümdar sülaleri ile ayni menşeden geldiklerini göstermekte idi.

Sonuç olarak; Moğollar ve Türkler'in ayrı iki ırk tipi olduğu, dillerinde benzer özellikler olsada, farklı iki dil olduğu bilimsel olarak ispatlanmıştır. Dilde benzerliklerin olması doğal olup, aynı soydan geldiklerini göstermemektedir. Moğol İmparatorluğu'nda nüfusun çoğunluğunu, Türkler oluşturmaktadır. Ayrıca devlet ve ordu teşkilatlanmasında, Türk devlet teşkilatı usulleri, birebir model alınmıştır. Ordu ve idari teşkilatta Türklerin sayısı oldukça ağır basmaktadır. Nitekim Moğol İmparatorluğu dağıldıktan sonra, bu devletin olduğu coğrafyada Moğol hanlıkları değil, Türk hanlıkları kurulmuştur

Kaynaklarda taradığımız kadarı ile Moğollar ve Türklerin tarihlerinin iç içe olduğu, farklı ırkî özelliklere sahip oldukları, Moğol Devletinde nüfus olarak Türklerin ağır bastığı, Türklerin devlet kademelerinde ve orduda önemli görevler aldığı, araştırmacılar tarafından genel bir kabuldur. Burada tartışma konusu Cengiz Han'ın Türk'mü yoksa Moğol'mu olduğudur. Bu mesele araştırmacıları ikiye bölmüştür. Kesin deliller olmamakla beraber, Cengiz Han'ın dokuzuncu ceddine kadar olan bilgilerin, doğru olduğu savunulmuştur. Cengiz Han'ın mensup olduğu Kıyan kabilesinin, bir Oğuz boyu olan Kayı boyu ile aynı menşeyiden gelip gelmediği tartışma konusudur. Moğol Kaylarla, Oğuz Kayı boyunun alakası olmadığını savunan araştırmacılar olduğu gibi aksini savunanlarda mevcuttur.

Prof. Bahaddin Ögel; Göktürk Yazıtlarında geçen ''*Ebedi Devlet''* (Bengü İl), kavramının, Cengiz Han ile devam ettirilip, Osmanlı'ya kadar uzandığını belirterek, Cengiz Han'ın soyunu Oğuzlara dayandırmıştır. Prof. Osman Karatay; Cengiz Han'ın ait olduğu Kıyat'lar kabilesinin, Türk asıllı bir topluluk olan Kay'ları temsil ettiğini söyleyerek, Cengiz Han'ın soyunu Oğuzlara dayandırmıştır. Osman Gazi'nin 400 çadırlık aşiretten büyük bir devlete dönüşmesi ile Cengiz Han'ın küçük bir kabileden, imparatorluğa yükselmesi arasında da benzetme kurmuştur.

5. KAYNAKÇA

AĞALDAĞ, S. ''Moğol Devleti'', https://www.tarihtarih.com/, (13.02.2020)

CİHAN, C. (2002). ''Türkler İle Moğoların Irkı Münasebetleri'' *Türkler Ansiklopedisi,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, S.8, s.s.278-286

GÖMEÇ, S. Y., ''Çingiz-Nâmeler Üzerine Bir İnceleme: Çingiz Han'ın Soyu ve Moğol Tarihinin İlk Devirleri'', http://www.ttk.gov.tr/Dergiler/Belleten/294-Belleten/2-syagmur-gomec.pdf , (12.02.2020)

GÖMEÇ, S. Y., ''Türklerin ve Moğolların Tarihi İki Boyu'', http://asosindex.com.tr/TBTKK/tariharastirmalari/782207.pdf (15.02.2020)

GROUSSET, R. (1980). *Bozkır İmparatorluğu, Atilla / Cengiz Han / Timur, (*Çev.:Mehmet Reşat Uzmen), Ötüken Neşriyat, İstanbul

KAFESOĞLU, İ. (1953). ‘‘Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi’’ *Tarih Dergisi,* C.5, S.8, s.s.105-136.

KARATAY, O. (2017). *İlk Oğuzlar, Köken Türeyişve Erken Tarihleri Üzerine Çalışmalar,* Haz.Umut Ören, Ötüken Neşriyat, İstanbul

KEMALOĞLU, H. A. İ. (2016). *Avrasya’nın Sekiz Asrı Çengizoğulları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

KONUKSEVER, E. (2009). *Cengiz Han Yasalarının Dayandığı Tarihi Temeller ve Etkileri,*Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

MAGEMİZOĞLU, G**.** (2016). *Reşidüddin Fazlullah'ın Eseri Camiu't Tevarih ve Diğer Kaynaklar Kapsamında İlhanlılar,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, https://www.academia.edu/26869344/ (13.02.2020)

MERAL. Y. (2018). ‘‘Ye’cüc ve Me’cüc Kelimelerinin Etimolojisine Dair’’, *Ankara Üniversite İlahiyat Fakültesi Dergisi,* C. 59, S.2, s.s.161-169 Ankara

MIZRAK, E. (2017). *Bozkır Kavimleri, M.Ö. VII. Yüzyıldan, M.Ö. VI. Yüzyılın Ortalarına Kadar Batı Türkistan ve Kuzey Hindistanda’ki Bozkırlar,* Ötüken Neşriyat, İstanbul

ÖGEL, B. (2016). *Türklerde Devlet Anlayışı, -13 Yüzyıl Sonlarına Kadar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

ÖZCAN, A. T. (2013) ‘‘Moğol Tarihine İlişkin Latince Kaynaklarda Uygurlar’’ *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Konya S.34, s.s.147-163

ROUX, J.P. (2008). *Türklerin Tarihi, Pasifik’ten Akdeniz’e 2000 Yıl,* Kabalcı Yayınevi, İstanbul

SÜMER, O. (2016). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri- Boy Teşkilatı- Destanları,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul

ŞEN, M. E., (2012). ‘‘Bilim Tarihçisi Sübki’ye Göre Cengiz Han’’, *Gazi Akademik Bakış,* C.6, S.15, s.s.237-265.

TEMİR, A. (1986). *Moğolların Gizli Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

TOGAN, Z. V. 1969- 1970. *Çengiz Han (1155-1227),* Kış Sömestiri Ders Notları, https://issuu.com/lalemis/docs/zeki_velidi_togan_ (12.02.2020)

TOGAN, Z. V. (1982). *Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, Enderun Yayınları, İstanbul.

TOGAN, Z. V. (1981). *Umumî Türk Tarihine Giriş, En Eski Devirlerden XVI. Asra Kadar*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, Tarih Araştırmaları, No. 1534, İstanbul, C.I, S.2 .

TOGAN, İ. ''Çinggis Han ve Moğollar'', *Türkler Ansiklopedisi*, C.8, http://docs.neu.edu.tr/library/nadir_eserler_el_yazmalari/Ansiklopedi/08090 (12.02.2020)

TURAL, M. (2018). ''Moğol Toplum Hayatında Ölümünden Sonra Cengiz Han'' *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.13/2, s.s.197-210 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/606688 (13.02.2020)

TURAN. O. (1941). ''Çingiz Adı Hakkında'' *Belleten*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, C.V, S.19

TÜRKER, Ö. (2011). *Türkler ve Moğollarda Tarih Yazıcılığı, VII - VIII. yy,* Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Muğla https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/22200/238428 (15.02.2020)

VLADEMİR, B.Y. (1995). *Moğolların İçtimai Teşkilâtı, Moğol Göçebe Feodolizmi,* (Çev. Abdulkadir İnan) , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

CHAPTER 10

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

İstanbul'da Otopark İşletmeciliğine İlişkin Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Abdullah Demir)

İstanbul'da Otopark İşletmeciliğine İlişkin Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Abdullah DEMİR
Marmara Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Makine Müh. Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-Posta: ademir@marmara.edu.tr (ORCID: 0000-0003-4042-7626)

1. Giriş

Otoparkın tarihi, otomobilin tarihidir denebilir. Otomobiller yaklaşık 125 yıldır insanlığın hayatında önemli bir yer işgal etmektedir (Demir, 2019/a). Şehir mühendis ve mimarları aracın icadı ve yaygınlaşmasından yaklaşık 10 yıl sonra yol kenarı paklarda kamu alanlarının verimsiz kullanıldığı ileri sürmüşlerdir (Weinberger ve ark., 2010).

Dünya ülkelerindeki hızlı gelişme ve sanayi toplumu olma yolunda atılan adımlar beraberinde birçok kolaylıkları getirmiştir. Ancak bu kolaylıkların yanında zamanla içinden çıkılması gittikçe zorlaşan sorunlar da ortaya çıkmıştır. Özellikle büyük şehirlerde gün geçtikçe büyüyen ulaşım ve onun paralelinde otopark problemi çözüme kavuşturulması gereken sorunların başında gelmektedir (Arzu, 1990). Dünyanın büyük şehirlerinde, motorlu taşıtların sayısının büyük bir hızla artmasıyla trafik tıkanıklığı sorunu büyümüş, ulaşım ve erişimin negatif yönde etkilenmesine sebep olmuştur.

Gaston Bardet, "Şehirlerdeki özel otomobillerin 24 saatlik yaşamlarının, yaklaşık 2 saatinin "hareket halinde" ve geri kalan 22 saatinin "park halinde" geçtiğini belirtmektedir (Yardım, 2009). Litman ise, "Şehirlerde özel otomobillerin 24 saatlerinin yaklaşık 1 saati ***"hareket halinde"***, geri kalan 23 saati **"park etme"** halinde geçmektedir." olarak ifade etmiştir (Litman, 2018).

Birçok trafik problemi aracın hareket halinin ya da parklanma durumunun zaman ve mekânda örtüşmesi ve sürücü davranışları ile toplumsal alışkanlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu aşamada ortaya çıkan talebin büyüklüğü, ulaşım altyapısının sunduğu kapasitenin ilerisine geçtiği zamanlarda ise **trafik sıkışıklığı ya da otopark sorunu** olarak tezahür etmektedir (İOAP, 2016). Şehirlerdeki otopark sorunu; trafik tıkanıklığı, trafik kazaları ve çevre kirliliği gibi sorunlarla doğrudan ilişkilidir (Evaluation Report, 2017). Bu bağlamda düzenlenmiş otoparklar; ekonomik, sosyal, ekolojik, hareketlilik ve şehir yönetimi açısından ciddi faydalar sağlayarak otopark sorunlarının giderilmesinde en iyi çözüm araçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Demir, 2009). Kentiçi ulaştırma sisteminde ortaya çıkan park etme gereksiniminin, planlı ve sistematik bir şekilde yönetilmesi; bir taraftan trafik tıkanıklıklarında gözle görülür iyileşmeler sağlarken, diğer taraftan ulaşım planlamalarının etkili araçlarından birini oluşturmaktadır (Okubay, 2008). Otoparklar; ücretlendirme, kısıtlama ve sıkı kontroller ile trafik talep yönetiminin bir aracı olarak değerlendirilmektedir. Park yerleri iktisadi anlamda bir ara üründür ve bu ürün gereği gibi "fiyatlandırılmıyorsa" muhakkak ki bir "kapasite" problemi ortaya çıkacaktır. Bu kapasite problemi, kent merkezlerinde park yerlerine ayrılabilecek arazi miktarı kısıtlı olduğu için ancak uzun vadede çözülebilecek bir problemdir (İnci, 2011).

Kendi tarihselliği içinde gelişen, değişen ve çeşitlenen otopark arz politikaları temelde **geleneksel, piyasa odaklı ve talep yönetimi** (otopark yönetimi yaklaşımı) olmak üzere **üç** farklı yaklaşımla[1] yürütülmektedir (Barter, 2010; ADB, 2011; Şenbil ve Yetişkul, 2016; Külekçi ve diğ., 2016; Karasay, 2016). Avrupa'da otopark politikalarının gelişim süreci hiçbir düzenlemenin olmadığı aşamadan altı kademeli politikalarla talep yönetimi aşamasına erişmiştir (Şekil 1). İstanbul için bu üç otopark politikasının da kullanılması gerekmektedir. Bir taraftan otopark sunumu yapılırken, diğer taraftan da mevcut otoparkların yönetimi ve piyasa koşullarında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için de sokakların ciddi anlamda kontrol edilmesi gerekmektedir (Demir, 2019/b). Özellikle konut bölgelerinde, yol kenarı parklanmanın aşırı baskılandığı karma bölgelerde park planlamasına daha proaktif şekilde önem verilmeli ve transfer merkezlerinin etkinliğini arttıracak noktalarda ise özellikle P+R otoparklarına yönelik yer seçimleri yapılmalıdır.

Türkiye'de otomobiller için ayrılan alan Yalova İlinin toplam yüzölçümünden büyüktür. İstanbul'da ise bu alan Bakırköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Fatih, Kadıköy ve Şişli ilçelerinin toplam yüzölçümü mertebesindedir. Ancak, çok büyük bir arazi kullanımı olan bu ara ürün çoğu zaman bedava sağlanmaktadır. Burada fark edilmesi gereken önemli nokta ise park yerleri bedava sağlandığında başta arazi maliyetleri olmak üzere park yerlerinin maliyetleri buharlaşıp yok olmaktadır. Bu maliyetler şehirlerde satılan diğer ürün ve hizmetlerin fiyatlarının içerisine gizlenmektedir (İnci, 2019).

Bu çalışmada İstanbul'daki otopark yönetimine ilişkin temel sorunlar ve çözüm önerileri, siyasetin/siyasetçilerin (hükümet ve mahalli idareler), otopark işletmecilerinin, müşterilerin talepleri ve olması gerekenler bağlamında incelenmiştir. Bu incelemede sorun analizi; köklü stratejik yaklaşım eksikliği, hükümetlerden kaynaklanan sorunlar, emniyetin trafik hizmetlerinden kaynaklanan sorunlar, İBB yönetiminden kaynaklanan sorunlar, İSPARK'ın işletmeciliğinden ve kullanıcılardan kaynaklanan sorunlar olarak **6** temel başlıkta incelenmiştir.

2. İstanbul'da Otopark İşletmeciliği

Tarihsel olarak yol kenarındaki parklanmalarla karşılanan otopark alanları, otomobil sahipliliğinin artışı ile giderek şiddetli bir sorun alanı olarak

---

[1] **Geleneksel yaklaşım**; otopark talebini kontrol eden veya yöneten uygulamaları değil otopark talebini karşılamaya yönelik sunumu ölçen uygulamaları içermektedir (Barter, 2010; ADB, 2011). Bu yaklaşım, otomobil odaklı olup, park yeri ihtiyacının araç sayısı arttıkça arttırılmasına ve her fonksiyonun birbirinden bağımsız olarak otopark temin etmesine dayanmaktadır. Gelişmekte olan ülke kentlerinde gözlemlenen bu yaklaşımda otopark sorunu **arz sorunu** olarak görülmekte olup ***"talebi tahmin et ve gerekli arzı üret"*** şeklinde bir yaklaşımla yürütülmektedir. **Piyasa-odaklı yaklaşımda** ne kadar park alanı sunulacağı arz-talep etkileşimi içinde belirlenmektedir. Bu yaklaşım, araçların gece parklarında özellikle yol-kenarı park talebinin arzı geçtiği alanlarda özel amaçlı park alanları olarak ortaya çıkmaktadır (Demir, 2019/b). **Otopark talep yönetimi** ise Kuzey Amerika ve Avrupa'da uygulanan bir yaklaşım olup, diğer ulaşım türleri ile entegre bir otopark politikası oluşturulması esasına dayanmaktadır. Entegre toplu taşımanın etkin kullanımına yönelik olarak, merkezi alanlara özel araçlı yolculukları azaltacak park et devam et (P + R) otoparklarının yapılmasını teşvik eden ve otopark talebini **ücret, süre ve kısıtlamalara** dayalı bir şekilde yöneten bir yaklaşımdır (Barter, 2010; ADB, 2011; Şenbil ve Yetişkul, 2016; Külekçi ve diğ., 2016).

ortaya çıkmaktadır. Özellikle kentlerin merkezi alanlarında yapılaşmış çevre içindeki yol kenarı parklanmalarda yaşanan sorunlar ve kentsel ulaşımda otomobilin giderek toplu taşıma aleyhine pay kazanıyor olması, kent merkezinde kendini yenilemeyen ya da otopark problemini çözemeyen konut alanlarından kentin yeni gelişim alanlarındaki konut alanlarına doğru bir kayışı da başlatmıştır. Bu yeni gelişme alanlarındaki yaşam alanları ve konut özellikleri ile desteklenen bir sürecin de parçasıdır. Birçok açıdan kentin eski alanlarının **itmesi** (trafik sıkışıklığı, gürültü, egzoz emisyonu, otopark sorunu gibi), yeni alanların **çekmesi** sonucu oluşan yeni gelişme alanlarında otopark sorunları kısmen çözülmüş ancak sorun da genişlemiştir. Şimdilerde görülmektedir ki yeni gelişme alanlarında parseller içerisinde karşılanmamış olan otopark ihtiyacı karşısında, kamusal otopark alanı olarak görülen yol kenarları bile artık yetersiz kalmaktadır.

Türkiye'de araç sayısının en fazla olduğu şehirde, otopark sorununun şehrin değişik bölgelerinin gelişmesi ile doğrudan ilişkisi vardır. Diğer bir deyişle otopark sorununun bugün gelmiş olduğu durumun açıklanması **imar ve yapılaşma tarihi** ile de doğrudan ilişkilidir. Nitekim İstanbul'un Avrupa ve Asya Yakaları'ndaki otomobil sahipliliğinin öne çıktığı üst gelir grubu bölgelerinde görülmektedir ki buralardaki yapılaşmaların yıllar içindeki oluşumu otopark sorununu da günümüze farklı şekillerde getirmiştir. Anadolu Yakasında daha önce konakların parselleri içinde yapılan yüksek katlı apartmanların otopark ihtiyacı parsel içinde bırakılan açık alanlarda karşılanırken, Avrupa Yakasında açık alan bırakmadan mevcut binaların oldukları yerde yükselmesi ile ortaya çıkan konut alanlarında otopark ihtiyacı ancak yol kenarlarına taşarak çözülmüştür. Her iki durum zaman içerisinde artan araç sayısı ile değişik ölçülerde yetersiz kalmaya başlamıştır. Anadolu Yakasında yavaş yavaş parsel içindeki alanlardan sokaklara doğru yayılma gözlenirken Avrupa Yakası'nda ise sokakların park açısından kullanımının yoğunluğu giderek artmıştır. Anadolu Yakasında büyük parselleri olan konaklar yerine yüksek katlı apartmanlar yapılmış, Avrupa Yakasında ise daha küçük parseller üzerinde olan binalara ya kat eklenmiş ya da bina tamamı ile yıkılarak yeniden ve daha yüksek katlı olarak inşa edilmiştir. İstanbul'un yapılı çevresi oluşurken otopark yerleri genelinde ve büyük ölçüde ihmal edilmiştir (İOAP, 2016).

Kişi başına GSYH'si **65.041** lira (Sabah, 2019) olan İstanbul, yaklaşık 15,07 milyonluk nüfusu, 2,881 milyonu otomobil olmak üzere 4,187 milyonluk araç parkı (TUİK, 2019), **191**/1000 kişi (taşıt sahipliği ise **277**) otomobil sahipliği olan mega bir şehirdir.[2] Türkiye'de son yıllardaki hızlı gelir artışının İstanbul'da görülen bir yansıması da otomobil sahipliği olmuştur. İstanbul'un artan otomobil pazarının en olumsuz etkilerinden biri otopark sorunu olmuştur (İOAP, 2016).

[2] İstanbul'da 1987-1997 yılları arasında otomobil sayısı 1000 kişi başına 71'den 76'ya %7 oranında artış göstermiş iken, 2007 yılında 1000 kişi başına 103 otomobil sayısı ile 1997 yılına göre %35 oranında artmıştır (İUAPHA, 2012). İstanbul'da 2004 (Temmuz) ile 2009 (Haziran) arasında ise otomobil sayısı %95 oranında artış göstererek 1.777.271'e erişmiştir (TUİK, 2004/2009).

Şekil 1: Avrupa'da otopark politikalarının gelişim süreci (COST342, 2005).

İstanbul'da yol kenarı otopark işletmeciliği 2005 yılında İstanbul Otopark İşletmeleri Tic. AŞ - İSPARK AŞ'nin kurulmasıyla başlatılmıştır. Dip koçanlı fişlerle başlayan tahsilat, 2008 yılında yerini aşamalı olarak el terminaliyle tahsilata bırakmıştır. Ayrıca SMS park 2009 yılında lokal bazda uygulanmış olmasına rağmen halihazırda kullanılmamaktadır. Çok işlevli el terminalleri, park etme beyanının hem elektronik hem de görevli esasına göre yapılabileceği bir yazılımla kullanılmaktadır. Taşıt, park yerine girdikten sonra görevli tarafından ilgili peron numarasına göre sisteme elle plakası yazılır ve taşıt sürücüsünün kalmayı düşündüğü süre öğrenilerek ilgili seçeneklerle sisteme giriş yapılır. Bu bilgilerin bir çıktısı sürücüye de verilir. Ödeme; nakit, kredi kartı, akıllı kart, önceden veya sonradan ödeme şekillerine cevap verebilecek altyapıya sahiptir (Gurbetci ve diğ., 2014; Demir, 2019/b). İSPARK dışında Maltepe, Kadıköy ve Üsküdar ilçe belediyeleri de yol kenarı otopark işletmeciliği yapmaktadır.[3] Ayrıca şehrin bazı bölgelerinde çeşitli işyerleri tarafından yol kenarında vale hizmeti verilmek suretiyle de resmi/gayri resmi işletmecilik yapılmaktadır (İOAP, 2016).

İstanbul Ulaşım Ana Planı'nına göre otopark kontrolü ve yönetimi için; ***kısıtlamalar, standartlar, düzenlemeler ve ücretlendirme*** temel unsurlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca, araç parklanmaları trafik açısından **güvenlik sorunu, tıkanıklık** ve **yer sıkıntısı** gibi problemler açısından önemli yer teşkil etmektedir. Bunlar gibi otopark sorunları için; ***P+R, bisiklet parklar, yürüyüş, toplu ulaşım, özel araç kullanımını azaltacak tanıtımlar ve kampanyalar ile yol kenarı parkların kısıtlanması*** gibi öneriler de sunulmuştur (İUAP, 2011).

İstanbul'da yol kenarında toplam 1.348.268 araçlık otopark kapasitesinin (İOAP, 2016), iki yakada toplam 310 lokasyonda %1,23'lik dilimi yani 16.600 araçlık kısmı İSPARK tarafından ücretli otopark olarak işletilmektedir (Çakır,

[3] Ayrıca İSPARK tarafından Kadıköy'de 9 farklı yol kenarı lokasyonda 795 ve Üsküdar'da ise 7 farklı lokasyonda 561 araçlık ekstra kapasite işletilmektedir. Şirketin Maltepe'de yol kenarı otopark işletmeciliği bulunmamaktadır (Demir, 2019/b).

2019). Geri kalan %98,77'lik yol kenarı otopark alanları **büyük oranda kontrolsüz ve ücretsiz olarak** kullanılmaktadır. Bu durum doğal olarak kişilerin kendi mesken veya iş yerlerinin önündeki yol kenarı otoparkları sahiplenerek başka kullanıcılara izin vermemesine sebep olmaktadır. Ayrıca park yerleri ücretsiz ya da gereğinden ucuz olunca hem park yeri arama temelli ulaştırma maliyetleri hem de perakende fiyatları daha yükselmek olmaktadır (İnci, 2019). Şekil 2'de ilçeler bazında genel yol kenarı parkların mekansal dağılımı gösterilmiştir. Bu durum İstanbul genelinde son derece yaygın olarak gözlemlenmektedir. Park yeri gaspı hem kamusal kaynakların adaletsiz kullanımına neden olmakta hem de otopark kullanıcıları arasında sorunlara sebebiyet vererek, kamusal düzenin bozulmasına neden olabilmektedir. Araç geçiş yollarına ve yaya güzergahları üzerine hatalı park edilen araçlar hem ilgili bölgedeki araç trafiğini olumsuz etkilemekte hem de yaya konforu ve güvenliğini tehdit etmektedir. Hatalı park edilen araçlar acil durumlarda ulaşımı engelleyebilmekte, can ve mal kaybı açısından risk oluşturmakta ayrıca görüntü kirliliğine neden olarak şehir estetiğini de bozmaktadır (Uyur, 2015).

3. İstanbul'da Otopark Sorun Analizi

İstanbul'daki otopark sorunu[4] temelde imar ve yapılaşma tarihi ile doğrudan ilişkilidir. Yapılaşmaların yıllar içindeki oluşumu otopark sorununu da günümüze farklı şekillerde taşımıştır. Özellikle tarihi kent merkezlerinde ya da motorlu kara taşıtlarının günlük hayata girişi öncesinde yapılaşmış şehir parçalarında motorlu taşıtların parklanmaları her zaman sorun olmuştur. Motorlu araç sayısındaki artışlarla birlikte otoparkla ilgili sorunlar da artmaya ve çeşitlenmeye başlamıştır. 2000'li yıllardan itibaren hane halkı gelirinin artışı ile bağlantılı otomobil sahipliği hızlanmıştır. Bu durum mevcut yapılaşmış alan içinde en önemli eksiklerden biri olarak otopark sorununu günlük hayatta daha belirgin hale getirmiştir. Otopark sorunu motorlu taşıtlarla yapılan yolculukların da artışından beslenerek hem gündüz-gece5 hem de otomobillerin kullanımı ile çeşitlenmiştir. Ticari olmayan bir aracın park alanı ihtiyacı günün neredeyse tamamına yayılmış, kullanımı ise gün içindeki

[4] Avrupa'da otomobil sahipliliği düzeyi yaklaşık her iki kişi başına bir otomobilin düşmesi ve otopark sorunu konusunda oldukça fazla deneyim yaşamalarıdır. Ülkemizde otomobil sahipliliği Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça düşüktür. Otomobil sahipliliğine yerel yönetimlerin etkisi kısıtlı iken otomobil kullanımına etki edebilme imkânı daha fazladır. Özellikle toplu taşımanın desteklenmesi, kent merkezlerine olan özel araçlı yolculukların azaltılması, yol altyapı kapasitesinin kontrol edilebilmesi açısından (otopark politikaları ile) otomobil kullanımının kontrolü önem arz etmektedir. Otopark algısı, otopark problemi tanımının görünen tarafıdır. Otopark problemleri, sürücüler, bölge sakinleri, yerel yönetimler, müteahhitler olmak üzere temelde dört aktör için tanımlanabilir ve bu aktörlerin problemleri algılayışları da farklılık gösterir. Sürücülere göre; otopark problemi araçlarını bir şekilde park edememe, otoparklar ve ücretler hakkında, yeterli bilgilendirmenin olmaması, uygun olmayan ücretler ve ücretlendirme yöntemleri, rahatsız edici veya güvensiz otopark tasarımlarının bulunmasıdır. Bölge sakinlerine göre; bir kent içi trafik problemi olmasının yanı sıra, bölgelerini işgal eden yabancı araç kalabalığı, kent estetiğini ve çevreyi bozan yapılaşma problemidir. Yerel yönetimlere göre; sürücüler, kent sakinleri, ziyaretçiler, çalışanlar, vergi koyucu ve benzer şekilde konunun muhatabı farklı gruplar arasındaki sayısız anlaşmazlıkların kaynağı ve bunların çözülememesidir. Müteahhitlere göre; bina, iş ve alışveriş merkezleri gibi yapıların hem planlama hem yapım aşamasında, ihtiyaç duyulacak otoparkların finansal açıdan büyük yükler getirmesi ve mevzuatın zorlayıcılığı olarak algılanabilmektedir (Yardım, 2019).

[5] Gece saatlerinde otomobilin bırakılacağı yer sorunu olarak da karşımıza çıkmaktadır.

aktivitelerle mekânsal olarak dağılım göstermiştir6 (İOAP, 2016). Sokak ve caddelerin park etmek için yetersiz kaldığı bu duruma yönelik olarak yöneticileri, yol dışında bölge otoparkı yatırımlarının yapılmasıyla bu sorunun giderileceği şeklinde geleneksel bir tutuma yöneltmiştir. Mevcut durumda benimsenen bu yaklaşımla da otopark talebinin7 park yeri temin etme ile karşılanamayacağı açıktır (Külekçi ve diğ., 2016).

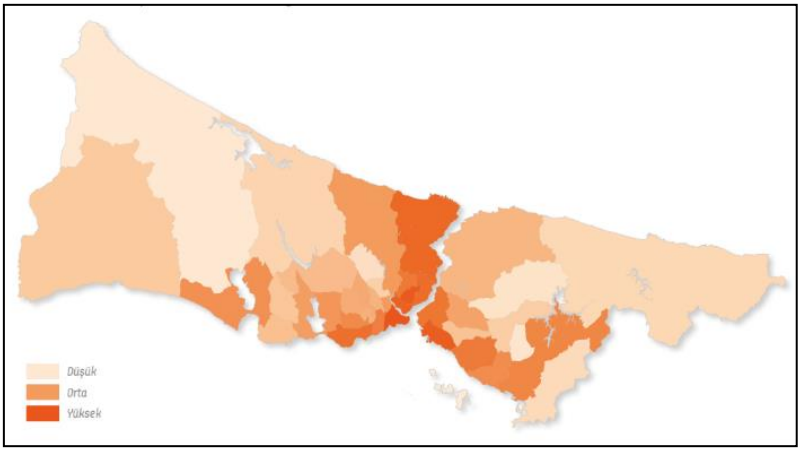

Şekil 2: Genel otoparkların mekansal dağılımı (İOAP, 2016).

İstanbul'daki otopark yönetimine ilişkin temel sorunlar ve çözüm önerileri 6 temel başlıkta incelenmiştir. Bunlar[8];

- *Genel/temel sorunlar ve köklü stratejik yaklaşım eksikliği,*
- *Hükümetlerden kaynaklanan sorunlar,*
- *Emniyetin trafik hizmetlerinden kaynaklanan sorunlar,*
- *İBB yönetiminden kaynaklanan sorunlar,*
- *İSPARK'ın işletmeciliğinden kaynaklanan sorunlar,*
- *Kullanıcılar kaynaklanan sorunlar.*

<u>Genel/temel sorunlar ve köklü stratejik yaklaşım eksikliği:</u>

- Makro politika eksikliği
- Hızlı kentleşme ve nüfus artışı
- Gecekondu geçmişi ile çok katlı yapılaşarak merkezileşmiş alanlar (Özellikle bazı bölgelerde talebin arzdan büyük olması)

---

[6] Gündüz parklanmalar, görülmekte olan aktivitelerin niteliklerine göre başlangıç saatleri açısından farklılıklar göstermektedir. Örneğin ücretli iş aktivitesine özel aracı ile erişim sağlayan çalışanların %75'inin saat 09[45] civarında park etmiş olduğu tespit edilmiştir (İUAP, 2011).

[7] Otopark talebi iki kategori altında değerlendirilebilir. Birincisi otomobil sahipliliğine bağlıdır. Otomobil uzun yıllar ilişkili olduğu parsel/yapı içinde ya da yakın çevresinde ortaya çıkardığı park talebidir. İkinci kategori ise araç kullanımı ile ortaya çıkmaktadır. Bu zaman ve mekânda dağınık ve sahipliğe göre daha kısa zaman aralıklarında araç için park yeri talebidir (İUAP, 2011).

[8] **Yararlanılan kaynaklar:** Yapılan sorun analizi önemli ölçüde kişisel gözlem, tecrübe ve okumalara dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca otopark konusunda uygulamada önemli görevlerde çalışmış yaklaşık 8 uzmandan da görüş alınmıştır. İlave olarak ta basılı kaynaklardan yararlanılmıştır (Otopark Konferansı, 2009; Ağrikli, 2009; İUAP, 2011; Demir, 2015; İOAP, 2016; Demir, 2019/b).

- Karayolu odaklı toplu taşıma yaklaşımı
- Otomobil-otopark odaklı geleneksel yaklaşımın -"ne kadar araç, o kadar otopark"- benimsenmesi
- Şehirdeki otopark ve ulaşım öncelikli olmayan plansız yapılaşma
- Otopark kapasitesinin yetersizliği (Yol kenarında doymuş kapasite ve kaldırım işgalleri)
- Otomobil sahipliğindeki artış[9]
- Yol dışı ruhsatsız otoparkların fazla olması, standartlarının düşük ve kayıt dışılık oranının yüksek olması
- İstanbul'un tarihi dokusu sebebi ile bazı bölgelerde yeni proje alanlarının oluşturulamaması
- Yol kenarlarında kuralsız ve bedava parklanma alışkanlığı
- Sürücüler için yol kenarı park etmenin dayanılmaz cazibesi ve dolayısıyla aşırı yol kenarı park talep basıncı
- Trafik sıkışıklığının yönetilememesi
- Hareketlilik oranının düşüklüğü

Hükümetlerden kaynaklanan sorunlar:

- İstanbul üzerindeki büyük imar operasyonlarının yapılması[10] Yüksek katlı binalar, rezidanslar ve AVM'ler gibi)
- Ulaşımdaki çok yapılı kurumsal sorumluluklar
- Çok hızlı ve kapsamlı yasal düzenlemelerin yapılmamış olması
- Yönetmeliklerin içeriğinden kaynaklanan sorunlar11
- Park alanları ile ilgili olarak sadece minimum standartların belirlenmesi
- Kamu yatırımlarının yetersizliği, yapımı teşvik edici düzenleme ve fonlama yapılmaması
- Düzenleme ortaklık payı olarak otoparkların yeterince değerlendiril(e)memesi
- Bugüne kadar çıkarılan yönetmeliklerin sürdürülebilir ve talep yönetimine elverişli olmaması
- Belediyelerin denetim yetkisinin sınırlı olması
- Kapalı otopark kapasitesinin azlığı ve kamu yatırımlarının yetersizliği, yapımı teşvik edici düzenleme ve fonlama yapılmaması

Emniyetin trafik hizmetlerinden kaynaklanan sorunlar:

- Yol kenarında denetim eksikliğinin olması,

---

[9] Avrupa'da otomobil sahipliliği düzeyi yaklaşık her iki kişi başına bir otomobilin düşmesi ve otopark sorunu konusunda oldukça fazla deneyim yaşamalarıdır. Ülkemizde otomobil sahipliliği Avrupa Birliği ülkelerine göre oldukça düşüktür. Otomobil sahipliliğine yerel yönetimlerin etkisi kısıtlı iken otomobil kullanımına etki edebilme imkânı daha fazladır. Özellikle toplu taşımanın desteklenmesi, kent merkezlerine olan özel araçlı yolculukların azaltılması, yol altyapı kapasitesinin kontrol edilebilmesi açısından (otopark politikaları ile) otomobil kullanımının kontrolü önem arz etmektedir.

[10] Bu sorun belli düzeyde İBB'nin de dahlindedir.

[11] Mevcut otopark mevzuatı otomobil odaklı, *"tahmin et-temin et"* şeklinde kurgulanan geleneksel bir yaklaşımı teşvik etmektedir. Bu yaklaşım otopark sorununun çözümünde yetersiz kalmaktadır (İUAP, 2011).

- Etkisiz ve ilkel çekici hizmetlerinin yürütülmesi[12]
- Ücretsiz yol kenarı otopark alanlarındaki kontrolsüzlük

İBB yönetiminden kaynaklanan sorunlar:

- Otopark harçlarının cezbedici olması (Müteahhitlerin ve belediyelerin harç tercihlerinin örtüşmesi)[13]
- Bölgeler arası farklılıkların park gereksinimleri yerine alınan harçlara yansıtılması
- Bölge otoparkları üretilememesi ve yüksek arsa maliyetleri
- İmar planlarında yeterli otopark alanlarının olmaması ve yer seçimlerinin çözüme katkısının sınırlı olması
- Kamil manada entegre ulaşım sisteminin gerçekleştiril(e)memiş olması
- Otopark konusunda İBB'de vizyoner bir bakış açısının olmaması[14]
- Belediye içindeki çok parçalı kurumsal yapı ve anlayış
- Tahakkuk eden - tahsil edilemeyen ücretler
- Etkin yaptırım/denetleme işleminin yapılamaması
- Yol dışı ruhsatsız otoparkların fazla olması, standartlarının düşük ve kayıt dışılık oranının yüksek olması
- Kapalı otopark kapasitesinin azlığı, kamu yatırımlarının yetersizliği, yapımı teşvik edici düzenleme ve fonlama yapılmaması
- Standart dışı otopark hizmetleri (AVM otopark ücretlendirmeleri, vale hizmetleri vs)
- Genel olarak açık otoparkların imar durumu gerçekleşinceye kadar geçici işletilmesi ve buradan kaynaklanan kırılganlık
- Özel sektör için otopark yatırımlarının risk barındırması
- Otomatik, yarı otomatik ve mekanik otopark gibi çözümlerin yeterince özendirilmemesi
- Hareketlilik oranının düşük olması

İSPARK'ın işletmeciliğinden kaynaklanan sorunlar

- İSPARK'ın henüz teknolojik dönüşümü yeterince sağlayamaması
- Tahakkuk eden, tahsil edilemeyen ücretlerin alınmasına yönelik çekinik politika güdülmesi
- Otopark ücreti ödemeye olan direnç[15]

---

[12] Araç çekme, kilitleme, ceza kesme gibi yaptırımların trafik akışına yönelik yapılmaması. Ayrıca içe emniyet müdürlüklerinin kazanç odaklı olarak kurdukları vakıflar vasıtasıyla araç çekme uygulaması.

[13] Bu sorun hem merkezi hükümeti hem de ilçe belediyelerini ilgilendiren bir sorundur.
Otopark yönetmeliğinin esnek uygulamalarından biri özellikle parsel ölçeğinde yapılan inşaatlarda müteahhitlerin *"düşük olan otopark harcını ödemek suretiyle otopark yapmaktan kurtulması, yapılmayan otopark alanını da daha yüksek bedelle daire ya da ticari bir alana (dükkan, depo vs) dönüştürmeyi"* tercih etmeleri olmuş ve bu tercih belediyelerce de cazip görmüştür. Bu tür esnek otopark uygulamaları yapılı çevrede otopark donatısının yetersiz üretilmesine, özellikle yapılaşmasını tamamlayan merkezi bölgelerde bölge otoparkı için arsa geliştirilememesine neden olmuştur (İUAP, 2011).

[14] İBB'de halihazırda bir otopark müdürlüğünün olmaması gibi. Ayrıca planlama faaliyetleri ve tahakkuk edip tahsil edilemeyen ücretlerdeki çekingen tutumu gibi hususlar.

[15] Otopark kültürünün yeterince oluşturulmamış olması ya da çok yavaş gelişmesi.

- ***"Resmi değnekçi"*** statüsünden öteye geçecek vizyoner projeler gerçekleştirememiş olması
- Giriş ücretlerinin yüksek olması ve kademeli ücretlendirmede sorunlu yaklaşım[16]
- Yol kenarında kısa süreli park etme uygulamalarına yönelik özendirici politikaların eksikliği[17]
- Niteliği düşük personel yapısı[18]
- Esneklik ve hizmet çeşitliliğinin yeterince olmaması
- Perakende ticaret aksları üzerinde uzun süreli parklanmalar
- Hizmet çeşitsizliği[19]

Kullanıcılardan kaynaklanan sorunlar:

- Otoparkların ücretsiz olması algısının yaygın olması, dolayısıyla yol kenarlarında kuralsız ve bedava parklanma alışkanlığının kabulü[20]
- Şehirli olamama ve halkın kamuya bakışının problemli olması[21]

3.1. Otopark Sorununa Yönelik Bazı Köklü ve Pratik Çözüm Yaklaşımları

Son 10 yılın değerleri dikkate alındığında İstanbul'da her gün ortalama 355 yeni otomobilin tescili yapılmaktadır. Bu değer, yaklaşık büyük bir katlı otoparkın araç sığasına eşdeğerdir (Demir, 2019/b). İstanbul'da gözlenen artan araç sayısı ve bu araçların gün içerisinde kullanımı ile ortaya çıkan 24 saate yayılmış park alanı sorunu giderek yoğunlaşmaktadır. Toplu taşıma sisteminin raylı sistemlere dönüşümü ve giderek daha etkin hale gelmesi, karayolu altyapısındaki iyileş(tir)meler İstanbul'daki otopark sorununu çözmek için yetersiz kalmaktadır. İmar Kanunu ve Otopark Yönetmeliği'nin yıllar içindeki işleyişi neticesinde İstanbul'da gelecek yıllarda öngörülen araç sayısını karşılayacak yeter ya da kabul edilebilir sayıda otopark yerinin eksikliği İstanbul özelinde radikal kararların alınmasını gerektirmektedir (İOAP, 2016). Bu bağlamda;

---

[16] Bu uygulamayla yol kenarında günlük park etmenin özendirilmesi.

[17] Bazı otoparklarda günlük park sınırının mak. 3 ve 4. saatle sınırlandırma gibi

[18] İSPARK'ın kuruluşunun ilk yıllarında değnekçinin tasfiyesine yönelik zaruri uygulanan geçiş dönemi politikaların zamanla yönetilememesi ve sonraki zamanlarda liyakate dayalı insan kaynakları anlayışının yerleştirilememesi.

[19] İSPARK'ın otopark hizmetleri çeşitliliği fazla değildir. Ancak otopark konusuna kısmen dokunan marina, heliport, taksi ve minibüs durakları yönetimi, taksi çağrı merkezi, otogar vs. gibi faaliyetlerde ciddi bir hizmet çeşitliliği vardır. Bu durum ana faaliyeti kısmen gölgelemektedir.

[20] Bu algı otomobil sahiplerinin konutları civarında uzun parklanmalarının ücretsiz olması gibi bir algıyı da beraberinde getirmektedir (İUAP, 2011). Bu durum sokakta parklanmanın giderek mekâna yayılmasına, konut alanlarında yapı ya da parsel bünyesinde yeterince otopark alanının üretilmemesine ve abonelik yoluyla ücretli otoparka park etme alışkanlığının da zayıf olmasına sebep olmaktadır.

[21] Devlet/Kamu malının hor ve bencilce kullanılması ve sahiplenilmesi.

Yeni bir paradigma oluşturucu öneriler:

- Tüm İstanbul "**açık otopark"** ilan edilerek çözüme **bütüncül yaklaşılması** gerekmektedir (Ağrikli, 2009). Böyle yapılmak suretiyle kullanıcılar nezdinde **İstanbul potansiyel açık otopark algısı** düzeltilmelidir Ücretli ve ücretsiz bölgeler birlikte yönetilmelidir. Bu yaklaşım **bölgeleme** çalışması için de gerekli bir yaklaşımdır.

- Ücretli yol kenarı otoparkların dışındaki otoparkların büyük bir bölümünde **denetimsizlik** hakim olduğundan dolayı etkin bir denetim ve kontrol yapıl(a)mamaktadır. Devlet, yol kenarı otoparklarda belediye adına işletmecilik yapan kuruluşlara denetim konusunda etkin destek vermeli ve gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Özetle emniyetin trafik denetleme birimi ana arterlerde yasa dışı yol kenarı parklanmalara engel olarak trafiğin akışını kolaylaştırılmalıdır.

- Ücretsiz, düşük ücretli ya da denetimsiz yol kenarı parkların bölgesel otopark yönetimiyle kontrol edilmesi gerekir. Ayrıca otopark taleplerinin etkin ve verimli yönetilmesi için yol dışı ve yol kenarı otoparklarının **bütünleşik olarak ücretlendirilmesi** çok önemlidir.

- Dünya örnekleri göstermektedir ki park alanları ile ilgili olarak sadece otoparklar için **minimum standartların** belirlenmesi sorunun çözümlenmesi anlamına gelmemektedir.

- Otopark alanları toplumun önemli bir kesimi tarafından bedava sunulan, ortak bir alan olarak algılanmaktadır. Bu yaklaşımın hâkim olduğu durumlarda **otoparkların ücretlendirilmesi**, ancak otopark sorununun kendini hissettirdiği, diğer bir deyişle, talebin sunumun ötesine geçtiği bölgelerde, sunumla uyumlu hale getirebilmek için **talebi ücretlendirme** toplum tarafından kabullenilmektedir. Bu algı, otomobil sahiplerinin konutları civarında uzun parklanmalarının ücretsiz olması gibi bir **algıyı** da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda otopark politikaları, sadece otopark ihtiyacı duyanların değil; etkileri ve sonuçları itibariyle herkesi ilgilendirdiğinden tüm topluma iyi anlatılmalı ve ortak bir anlayış oluşturulmalıdır. Anlayışın aktarımında **"her türlü trafik oluşturanların bedelini ödemesi gerektiği"**ne özel vurgu yapılmalıdır. Bu yapılırken, iyi bir halkla ilişkiler çalışması ve tamamlayıcı otopark politikaları ile güvenin ve bağlılığın arttırılması da sağlanmalıdır.

- Son 10 yıl içinde otomobil sahipliği 1000 kişi başına 133'den 191 düzeyine çıkmıştır. Bu gelişme otoparklar ile ilgili olarak daha sıkı ve agresif politikaların uygulanmasının elzem olduğuna işaret etmektedir. Dahası bu politikaların bugünden kurgulanması gerekmektedir.

- Genel olarak otopark alanlarının sunumu, otoparkın ortak, bedava sunulan bir alan olması algısı ile kira ya da satın alınan alan olması algısının değişik karışımlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda İstanbul için otopark arz politikaları **üç** *-geleneksel, piyasa odaklı ve talep yönetimi-* farklı yaklaşımla birlikte yürütülmelidir. Bir taraftan

otopark sunumu yapılırken, diğer taraftan da mevcut otoparkların yönetimi ve piyasa koşullarında değerlendirilmesi gerekir. Bunun için yol kenarları ciddi düzeyde kontrol edilmelidir (Demir, 2019/b).

- Mevcut otoparkların yönetilmesi ve piyasa çerçevesinde otopark sunumunun sağlanması amacı ile çeşitli politikalar geliştirilmelidir. Bunlardan biri de **feragat sisteminin** uygulanmasıdır. Bir binanın otoparksız olması durumunda bu binada ikamet edenlere ilçe dâhilinde **bedava otopark yeri** sağlanmaz. Araç sahipleri otopark sorununu kendi imkânları ile çözerler, ya bir otopark ile uzun süreli anlaşma yaparlar ya da mütemadiyen paralı otoparkları kullanırlar. Bu kiraların değişken olmasına da neden olabilecek bir etki oluşturabilir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, özel otoparkların ortak mekân olmaktan çıkarılıp, ayrıca **tapulandırılabilir** olması gerekir. Böylece meskenlerdeki otopark ve daire satışlarının birbirinden ayrılmasının (diğer bir ifade ile "**ayrı otopark yeri22**") önü açılır (Demir, 2015). Bu durum yatırımcılar için somut bir değer ifade edecek ve park yeri arzının oluşmasına da olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

- Yıllar içinde yapılı çevrenin oluşumu ve otopark mevzuatının işleyişi sonucu ortaya çıkan durumu iyileştirme, otopark sorununu da belli düzeyde çözme yolunda toplumsal mutabakata dayalı **"otopark barışı"**nı sağlama amacına yönelik olarak **otopark sertifikası23** uygulaması işlevsel bir yaklaşım sağlayabilir. İlave olarak mutlak kamusal alanlar altında yer alan yol kenarı park alanlarının kontrol edilmesi için gerekli yasal altyapının oluşturulması açısından da faydalı olabilir. Otopark sertifika hakkının tanınacağı ilk grup bölge sakinleri olur.

- **Piyasa odaklı otopark politikasının** şehir genelinde uygulanabilmesinin teşvik edilmesi için bunun kamu, kamu-özel, özel ortaklıklarla yapılabilmesinin önünün açılması gerekmektedir. Mevcut durumda piyasa mekanizması ile işleyen otoparkların piyasa mekanizmasına göre işleyebilmesinin önü kapalıdır. Bunun bir nedeni de sokakların kontrol edilmiyor ya da düzenlenmemiş olmasıdır. Birçok gelişmekte olan şehirde de sıkça karşılaşılan durum budur. Sokakların kontrol edilmiyor oluşu karşısında otoparklar yeter seviyede pazara sahip olamamakta, uygulanan park politikaları da

---

[22] **"Ayrı park yeri"** kavramı park alanlarının bina arazisiyle birlikte doğrudan gelmesi yerine ayrı ayrı satılması veya kiraya verilmesidir (Yardım, 2009). Örneğin bir kiracı, 2 park yeri hakkı olan bir daireyi aylık 1.500 TL'ye kiralamak yerine, aynı daireyi ihtiyacı olan park alanını tedarik etmek kaydıyla, daire için aylık 1200 TL ve her bir park yeri için de 150'şer TL vermeyi tercih eder (Demir, 2015). Bu uygulamayla; otopark tasarımı/üretimi, trafik sıkışıklığı ve park yeri arama, otopark arzı, finansal enstrümanlar, hak-hukuk gibi hususlardan kaynaklanan kayıplar azalacak ve daha yönetilebilir bir paradigma inşa edilecektir.

[23] İlgili idareler tarafından düzenlenen ve geçerliliği belli bir süreye bağlı olan (1, 3, 5 yıl gibi) binek taşıt sahiplerinin mesken yakınında belirlenen ve bölge otoparklarında park etmelerine imkan veren bir belgedir. Bu sertifikanın verildiği taşıtlar, usul ve esasları ilgili idare tarafından belirlenen bölgesel otoparklarda belirtilen sürelerde park ederler. Otopark sertifikası başlangıçta daimi ikametgâhın bulunduğu alanlarda uygulanır ancak ek çalışmalarla il geneli kullanım amacıyla da yaygınlaştırılabilir.

arzulanan sonucu vermemektedir. Sokakların kontrol edilmesi neticesinde kentin değişik bölgelerinde özellikle otopark sorunu karşısında kamu tarafından uygun cadde ve sokakların piyasaya yönelik park alanları ve meskûn mahal oturanlarına yönelik bölgesel otoparklar şeklinde planlanması günümüzdeki **park alanı baskısını** azaltacaktır. Özellikle paralı otoparkların gündüz trafiğine yönelik olması, akşam saatlerindeki uzun parklanmalar ile akşam ziyaretleri için yapılan parklanmaların kimi bölgelerde serbest bırakılması söz konusu olabilir. Buna karşın kentin merkezi alanlarının paralı park alanları ile çalışmasının gün içindeki saatleri, ücret düzeyleri konusunda trafik özellikleri ve toplu taşıma erişebilirliği ile ilişkili politikalar kurgulanmalıdır.

- Sokakların ve yol kenarı otopark alanlarının **engelli, yaşlı ve çocuklu aileler** için güvenli, yayalar için konforlu ve bisiklet kullanıcıları için emniyetli olacak şekilde yeniden tasarlanması gerekmektedir.
- Yürüme, bisiklet kullanımı, araç paylaşımı gibi uygulamaları özellikle teşvik etmek.

Pratik Çözüm Önerileri[24]:

- Yol kenarı ücretli otoparklarda kalma süreleri yıllar geçtikçe artmış ve **2 saat** sınırına dayanmıştır. Ayrıca yol kenarı otoparkların giriş ücreti, günlük ücretin minimum değerinin %67'si, maksimum değerinin ise %40'ıdır25 (Demir, 2019/b). Bu durum temelde giriş ve ara kademe ücretlerinin bilimsel bir sistematikle yönetilmemesinden kaynaklanmaktadır. Pilot uygulamayla başlamak suretiyle, tüm yol kenarı otoparklarda ***düşük ücretten yüksek ücrete doğru bir fiyatlandırmanın*** benimsenmesi ve merkezi alanlardaki işyeri sahipleri hariç yol kenarı parkların 3-4 saat ile sınırlandırılması için gerekli stratejiler ve uygulamalar yapılmalıdır.26
- Yol kenarı otoparkları kısa süreli park alanı olarak tanımlayan bir yönetimin hem **kısıtlayıcı** hem de **özendirici politikalar** uygulayarak otoparklardan daha fazla müşterinin yararlanabilmesine olanak sağlaması gerekir (Demir, 2019/b).
- **Tahakkuk edip ve tahsil edilemeyen ücretlerin** tahsiline yönelik caydırıcı, acil ve kalıcı bir yaklaşım getirilmelidir. Bu durum kullanıcı alışkanlıklarının da düzelmesine yol açacaktır.

---

[24] **Not:** Bu başlık altındaki bazı pratik çözümlerde ***Demir (2019/b)*** tarafından yapılan çalışmadan kayda değer şekilde yararlanılmıştır.

[25] Son 2,5 yıllık veriler baz alındığında ise günlük toplam yol kenarı park işleminin %29'u, 3 saatten daha uzun süre park eden araçlara aittir. Bu duruma giriş ücretlerinin çok yüksek, ara ücretlerin düşük olmasına sebep olmuştur (Demir, 2019/b).

[26] Otomobillerin çok uzun süre park halinde bulunmaları gibi çok fazla park yeri aramaları da istenmez. Bu nedenle otopark yerlerinin yönetimi **iki kısıt (fiziksel ve ekonomik)** ile en iyi şekilde yönetilmeye çalışılır.

Fiziksel Kısıt: Otomobillerin yol kenarında her zaman ve her yerde istedikleri her şekilde davranmalarını engelleyerek yol kapasitesinin en iyi şekilde kullanılabilmesi amacıyla uygulanır.

Ekonomik Kısıt: Yol kenarı otopark kullanıcılarını kimlik, süre ve ücret belirlemelerine göre yönetmek amacıyla uygulanır.

- Toplu taşıma kullanıcıları için çeşitli P+R noktalarında indirimli tarifleler ya da bedava park olanakları sağlanabilir. Bunun için çeşitli hedefler belirlenebilir. Örneğin belirli bir P+R noktasında bedava park edebilecek ilçeler belirlenebilir. Bu ilçelerin şehir dışında olması, park noktasının da şehir merkezi dışında ya da şehir merkezi arasında bir noktada bulunması gözetilebilir.
- Kimi şehir içi meskûn alanlarda **bisiklet kullanıcıları** için özellikli P+R noktaları oluşturularak, kişilerin toplu taşımaya bisiklet kullanarak erişmeleri ve araçlarını park etmeleri sağlanabilir. Ayrıca alanların topoğrafik yapısına ve gidilecek mesafeye göre **bisiklet kullanımı** teşvik edilmeli ve bunu destekleyici korunaklı bisiklet parklar oluşturulmalıdır.
- Otopark arzının verimli kullanılması ve ihtiyacı karşılayacak otopark yerlerinin sağlanması önemli bir politikadır.
- Hem kullanıcılar hem de yayalar için yol kenarı otoparkların tasarım ve kullanım standartlarının geliştirilmesi gerekir.
- %80-85 ve üzeri doluluğa[27] erişen otoparklarda fiyat-süre uygulamaları yeniden gözden geçirilmelidir. Özetle **talep duyarlılığına dayalı bir ücretlendirme** yapılmalıdır.
- **İnsana dayalı otopark işletmeciliğinin payı hızlı bir şekilde azaltılmalı** ve başta EDS gibi denetim çözümleriyle desteklenen; mobil/SMS park, parkmetre gibi teknolojik ödeme araçlarının daha yaygın uygulanmasına geçilmelidir (Demir, 2019/b).
- Şehir merkezlerinde sürücülerin yaklaşık %40'ı sürüş sürelerinin 10 ila 30 dakikasını park yeri ararken harcamaktadırlar. Bunların yaklaşık %34'ü de yasak/kontrolsüz park etmekte veya planlanan faaliyeti iptal etme gibi olumsuz davranışlara yönelmektedir (TCS, 2019). Bu bağlamda yol kenarı park ücretleri, **otopark yeri arayarak trafiği** yavaşlatan araç sayısını azaltmak ve kaldırım alanlarının daha etkin kullanımını iyileştirmek için düzenlenmelidir.
- Otopark düzenlemelerine ilişkin esasların net belirlenmesi ve yasal açıdan ihtilaflı hususların giderilmesi sağlanmalıdır.
- Şehir merkezi ve ana ticaret aksları üzerindeki yol kenarı uzun süreli park işgallerinin kaldırılarak, kısa süreli parklanmalara dönüştürmek ve daha fazla araç için devinim elde etmek gerekir.
- Özel aracı ile yolculuk edenlere; park yerleri, gerçek zamanlı doluluk boşluk oranları, ön rezervasyonlar, kurallar, ücretler ve seçenekler hakkında internet, SMS, telefon uygulamaları, sosyal medya kanalları, radyo-televizyon gibi mecralardan bilgilendirmeler yapılmalıdır.
- Ücretli yol kenarı otoparkların dışındaki otoparkların büyük bir bölümünde **denetimli işletmecilik** yapılmadığından dolayı, vale park

[27] Avrupa yakasında 14.00-15.00 saatleri arasında genel olarak **%86** doluluk oranına erişilmektedir (Demir, 2019/b).

düzenleme esaslarının net bir şekilde belirlenmesi, denetimli ve kayıtlı bir sistemin geliştirilmesi gerekir.

- Otoparklarda arz talep dengesinin bozulduğu zamanlarda, lokal stratejiler belirlenmelidir.
- Otopark personeli profilinin saygınlaştırılması için **kapsamlı eğitim çalışmaları** yürütülmelidir.
- Gelişmiş otopark yönetimi ve denetiminde akıllı/uzman ulaşım sistemlerinden (ITS) daha etkin şekilde yararlanılmalıdır. Bu uygulamalarla hem araç odaklı gürültü ve egzoz emisyonlarının azaltılması hem de daha kullanışlı ve emniyetli sürüş sağlanabilir.

4. Otopark Yönetimini İlişkin Yeni Bir Yönetim Sistematiği

Ülkemizdeki şehirlerinin gelişmesini iki temel unsur etkilemiştir. Bunlar yasal konut alanları ve gecekondu alanlarıdır. Bu ikili yapı içinde imar mevzuatına uygun yapılaşmış alanlar da bile bugün otopark sıkıntısının çekiliyor olmasının en önemli müsebbibi otomobil sahipliliğinin çok düşük olduğu zamanlarda yapılaşmanın herhangi bir otopark mükellefiyeti olmadan gerçekleşmiş olmasıdır. Bu durumda otoparklar ile ilgili olarak daha proaktif politikaların gecikmeksizin uygulanmasını gerektirmektedir. Dünya örnekleri göstermektedir ki park alanları ile ilgili olarak sadece minimum standartlar belirlenirse sorun çözümlenmemiş olmaktadır. Özellikle farklı kent bölgelerinde otopark davranışları birbirinden ciddi oranlarda farklılık gösterebilmektedir. Bu durumda otopark alanları yönetiminin bölge özelliklerine göre değişiklik göstermesi gerekmekte olup bunun tahakkuk ettirilebilmesi için her bir bölgenin arazi kullanımı ve gün içindeki yolculuk özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda ülkemizdeki yönetmelikler, uygulamalar ve yaşanan otopark sorunları dikkate alındığında İstanbul için önerilebilecek bir genel otopark yaklaşımı 3 ana ve 7 alt başlıkta aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir.

a. İlçe bazlı otopark sunumu

- Bina bazlı otopark düzenlemeleri (minimum ve maksimum)
- Bölge bazlı otoparklar düzenlemeleri

b. Otopark talep yönetimi

- P+R uygulamaları
- Bina bazlı uygulamalar
- Alan bazlı uygulamalar

c. Piyasa odaklı otopark politikaları yönetimi

- Bina bazlı otopark düzenlemeleri
- Bölge bazlı otoparklar düzenlemeleri

Etkili otopark yönetimi için temelde park yeri sayısı, lokasyon sayısı, park etme süreleri, park yeri ücretleri, park yeri imtiyazları ve park yeri denetim düzeylerini içeren bir politika uzayı vardır (İnci, 2019).

5. Sonuç

Ülkemiz şehirlerinin gelişmekte olan ülke şehirleri ile paylaştığı hızlı büyüme gibi özellikler yanında kendine has özellikleri de vardır. Gelişmekte olan ülke şehirlerine özgü şehirlerin ikili yapısının -yasal konut alanları ve

gecekondu alanları- ülkemiz şehirlerinde farklı bir gelişme süreci vardır. İkili yapı içinde imar mevzuatına uygun yapılaşmış alanlar da bile bugün otopark sıkıntısının çekiliyor olmasının en önemli müsebbibi otomobil sahipliliğinin çok düşük olduğu zamanlarda yapılaşmanın herhangi bir otopark mükellefiyeti olmadan gerçekleşmiş olmasıdır.

Özellikle farklı kent bölgelerinde otopark davranışları birbirinden ciddi oranlarda farklılık gösterebilmektedir. Bu durumda otopark alanlarının yönetiminin bölge özelliklerine göre değişiklik göstermesi gerekmekte olup, bunun tahakkuk ettirilebilmesi için her bir bölgenin arazi kullanımı ve gün içindeki yolculuk özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Otopark politikalarının ve planlamalarının stratejik düzeyde, İstanbul Ulaşım ve Otopark Ana Planları ile uyumlu olması gerekir. Taktik ve operasyonel düzeyde ise bölge ve ilçe şartları gözetilerek detaylandırılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda yayılmacı değil, akılcı gelişim politikaları öncelenmelidir.

İstanbul'da üretilecek olan otopark alanlarının mevcut talepteki gelişme ve kentsel alanın değişim dinamikleri göz önüne alındığında mevcut kapasiteleri ile yeterli olmayacaktır. Lakin yer seçiminde gözetilen öncelikler doğrultusunda mevcut durumda ya da çok yakın gelecekte park alanı konusunda önemli sorunların ortaya çıkacağı alanların öne alınması ile otopark sorununda bir nebze de olsa rahatlama sağlayacaktır. İstanbul için yüksek yol dışı otopark yeri üretimi park açığının iyileştirilmesine kısmen destek olabilecektir. Bunu tamamlayıcı olarak toplu taşıma sistemlerini destekleyen park et - devam et otoparklarının yaygınlaştırılması, organik ulaşım ve erişimin desteklenmesi, kayıtlı bir otopark ekonomisinin oluşturulması ve elde edilecek park arzı üzerinden talep yönetimi kapsamında süre ve ücret politikalarının geliştirilmesi problemin şiddetinin azaltılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu çalışma kırılganlaşan otopark arzının dirençli ve yönetilebilir bir kapasiteye dönüştürülmesi ve giderek büyüyen otopark sorununa kalıcı önlem alınabilmesinin bir yol haritası mahiyetindedir.

Not: Bu çalışma İBB'nin 17.12.2019 tarihinde İstanbul Kongre Merkezi'nde düzenlemiş olduğu ***"Sürdürülebilir Ulaşım Politikaları"*** konferansı otopark oturumunda davetli konuşmacı olarak yapılan sunumdan genişletilmiştir.

6. Kaynakça

Demir, A. (2019/a). İstanbul'da Otopark Yönetimine İlişkin Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Sürdürülebilir Ulaşım Politikaları - Otopark Oturumu, Kongre Merkezi, 17 Aralık, İstanbul.

Weinberger, R., Kaehny, J. and Rufo, M. H. (2010). U.S. Parking Policies: An Overview of Management Strategies. Institute for Transportation and Development Policy.

Arzu, K.A. (1990). *Yayalar ve Araçlar.* Ders Kitabı, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Basımevi, İstanbul.

Litman, T. (2018). Parking Pricing Implementation Guidelines. https://vtpi.org/parkpricing.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2018)

Yardım, M.S. ve Demir, A. (2009). İstanbul Otopark Yönetimde Akıllı Ulaştırma Sistemlerinin Kullanımı. İMO, 8. Ulaştırma Kongresi.

İOAP, (2016). İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), İstanbul Otopark Ana Planı.

Evaluation Report, (2017). On-Street Car Sharing Pilot Program. San Francisco Municipal Transportation Agency, Sustainable Streets Division-Parking.

Demir, A. (2009). Günümüzde ve Gelecekte Otomobil ve Otopark Trendi. 1. Kentiçi Ulaşımda Otopark Politikaları ve Uygulamaları Konferansı, CNR Expo, 27-28 May, İstanbul.

Okubay, M. (2008). Bölgesel otopark yönetimi ve stratejileri: Tarihi yarımada - Eminönü bölgesi örneği. YTÜ - Fen Bilimleri Enstitüsü - Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İnci, E. (2011). Bedava Park Etmenin Dayanılmaz Hafifliği. Uluslararası Otopark Politikaları ve Uygulamaları Sempozyumu, 25 May, İstanbul.

Barter, P. A. 2010. Off-Street Parking Policy without Parking Requirements: A Need for Market Fostering and Regulation. Transport Reviews, 30, 571-588.

ADB, (2011). Parking Policy in Asian Cities, Asian Development Bank, Manila.

Şenbil, M. ve Yetişkul, E. (2016). İstanbul için Gece Parklanma Davranışları Modellemesi. *İMO Teknik Dergi*, 2016 7515-7532, Yazı 457.

Külekçi, O., Ayözen, Y.E. ve İnaç, H. (2015). İstanbul Otopark Master Planı Çalışmaları. 4th International Transport and Vehicle Park Areas Management Symposium, CNR Expo, 27-28 May, İstanbul.

Karasay, T. (2016). Mekanik otopark tesislerinin yer seçimi ve boyutlandırılması için genetik algoritma tabanlı bir yaklaşım. İstanbul Teknik Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü - Bilişim Anabilim Dalı - Mimari Tasarımda Bilişim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Türkçe, İstanbul.

Demir, A. (2019/b). İstanbul'da Yol Kenarı Parklarda Kullanıcı Alışkanlıklarının İncelenmesi. *İMO Teknik Dergi*, 30(3), 9175-9211.

COST342, (2005). Parking Policies and the Effects on Economy and Mobility Report. https://www.europeanparking.eu/media/1207/cost-action-342-final-report-1.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2020).

İnci, E. (2019). Otoparkların Ekonomisi. Sürdürülebilir Ulaşım Politikaları - Otopark Oturumu, Kongre Merkezi, 17 Aralık, İstanbul.

Sabah, (2019). İl bazında GSYH verileri açıklandı! https://www.sabah.com.tr/apara/haberler/2019/01/07/il-bazinda-gsyh-verileri-aciklandi (Erişim Tarihi: 10.12.2019).

TUİK, (2019). Motorlu Kara Taşıtları, Eylül 2019, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30638 (Erişim Tarihi: 10.12.2019).

İUAPHA, (2012). İstanbul Ulaşım Ana Planı Hane halkı Araştırması, s: 46.

TUİK, (2004-2009). Karayolu Taşıt İstatistikleri.

Gurbetci, K., Demir, A. ve Karaahmet, A. (2014). *Otopark Uygulamalarında Teknoloji, Çevre ve Emniyet Faktörleri*. İlke Yayıncılık, ISBN: 978-605-5961-38-1, İstanbul.

İUAP, (2011). İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) - İstanbul Metropoliten Alanı Kentsel Ulaşım Ana Planı.

Çakır, M. (2019). İstanbul'da Park Etme ve Araç Park Alanı Konularındaki Mevcut Durum. Sürdürülebilir Ulaşım Politikaları - Otopark Oturumu, Kongre Merkezi, 17 Aralık, İstanbul.

Uyur, E. (2015). Otopark Sorununun Arz ve Talep Temelinde İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma: Kadıköy Merkez Örneği. Bahçeşehir Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü - Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi, Yüksek Lisans Türkçe, İstanbul.

Yardım, M.S. ve Ağrıklı, M. (2005). Otomatik Otoparklar ve Türkiye'deki Otopark Probleminin Çözümü İçin Uygulama Potansiyeli. 6. Ulaştırma Kongresi, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, 23-25 Mayıs, İstanbul.

Yardım, M.S. (2019). Moderatör Konuşması, Sürdürülebilir Ulaşım Politikaları - Otopark Oturumu, Kongre Merkezi, 17 Aralık, İstanbul.

Otopark Konferansı, (2009). 1. Kentiçi Ulaşımda Otopark Politikaları ve Uygulamaları Konferansı, CNR Expo, 28 May, İstanbul.

Demir, A. (2015). Otopark Mülkiyet Tapusu"nun Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi. 8. Uluslararası Ulaşım Teknolojileri Sempozyumu ve Fuarı, Transist 2015.

Ağrikli, (2009). Otopark Yapımındaki Engeller ve Dünyadan Çözüm Önerileri, 1. Kentiçi Ulaşımda Otopark Politikaları ve Uygulamaları Konferansı, İstanbul Fuar Merkezi, 28 Mayıs, İstanbul.

Yardım, M.S. (2009). Bölgesel Otopark Yönetimi. 1. Kentiçi Ulaşımda Otopark Politikaları ve Uygulamaları Konferansı, CNR Expo, 27-28 May, İstanbul.

TCS, (2019). The Future of Smart Parking Systems with Parking 4.0: Creating Smarter Mobility Networks. Tata Consultancy Services Ltd, https://www.tcs.com/content/dam/tcs/pdf/discover-tcs/Research-and-Innovation/driving-parking-4-0-the-next-gen-parking-management-system.pdf (Erişim Tarihi: 07.01.2020).

CHAPTER 11

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

İlişki Modelleri Bakış Açısı ile Stres - Performans İlişkisi

(Sare İrem Doğan, Cemile Çetin)

İlişki Modelleri Bakış Açısı ile Stres - Performans İlişkisi

Uzman Sare İrem DOĞAN[1], Dr.Öğr. Üyesi Cemile ÇETİN[2]
[1]*Univera A.Ş., bilen.irem@gmail.com*
[2]*Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, cemilegurcay@gmail.com / cemile.gurcay@deu.edu.tr*

1. Giriş

Bedenimizi etkileyen olumlu veya olumsuz herhangi bir talebe spesifik olmayan tepkisi olarak son yıllarda tetikleyici unsurları zaman içinde değişebilen görünümü ile stres, örgütlerde ve çalışma hayatında etkilerinin yanı sıra olumsuz sonuçları da giderek artma eğiliminde olan önemli ve öncelikli bir sorun ya da sorun kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Stres hem neden hem de sonuç olma niteliği ile etki alanı oldukça geniş bir görünüm sergilemektedir. Stres, bir bireyin istediği şeyle ilgili bir fırsat, talep veya kaynakla karşı karşıya kaldığı ve sonucun hem belirsiz hem de hayati olarak algılandığı güçlü bir durumdur. Selye 1936 yılında stresi ilk kez tanımladığında, bu güçlere direnen ve mevcut durumunu korumaya çalışan bireyin maruz kaldığı kuvvet, baskı veya gerilim olarak ifade etmiştir ve insanlar oluşan ve değişen koşullarla başa çıkamayacaklarını düşündüklerinde ortaya çıkmaktadır. Sonuçları bakımından bazı stresler iyi bazıları ise kötü olarak ifade edilmektedir.

Stres ve baskı hem birbirine karıştırılan hem de oluşumları ve yarattıkları sonuç itibari ile farklı iki kavramdır. Baskı, olumludur ve performansımızı artırmaya yardımcı olma özelliğine sahiptir. Her bir bireyin, iyi performans elde edebilmesi için bir miktar baskıya ihtiyacı bulunmaktadır. Bununla birlikte, baskı süreci ve sonucu yönetebilmeye fırsat tanımadan sıklaştığında ya da baskı yaratan kaynağa yönelik baş etme davranışları gerektiğinde baskı sorun haline dönüşerek strese doğru evrilebilmektedir. Bu durumda, motive edici olmak yerini çözülmesi ya da baş edilmesi gereken bir konuma bırakmaktadır. Beraberinde zihinsel, fiziksel veya davranışsal sorunlar da baş göstermeye başlayabilir.

Çalışanlar ve çalışma hayatı yönü ile stres, çalışanların onunla başa çıkabileceği düzeyde oluştuğunda olumlu bir etkiye sahiptir. Olumsuz sonuçlar ancak katlanılabilir sınırlar aşıldığında ortaya çıkmakta çeşitliliği yüksek değişkenlerle birlikte özellikle iş performansını etkilemektedir.

İş performansı, temel olarak birlikte çalışan üç faktörün sonucudur: beceri, çaba ve çalışma koşullarının doğası. Beceriler, çalışanın işe getirdiği bilgi, yetenek ve yetkinlikleri içermektedir. Çaba, çalışanın işi yapmak için koyduğu motivasyon derecesidir. Çalışma koşullarının doğası ise, çalışanların verimliliğini sağlamada bu koşulların var olma derecesidir.

Stres her zaman olumsuz ya da zararlı değildir ve aslında stresin olmaması ölümdür. Stres ve performans ilişkisini farklı değişkenler ile ele alan pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir.

Stres ve performans arasındaki ilişki üzerine ampirik bulgular, büyüklük ve yön açısından değişik ve hatta çelişki olarak tanımlanabilecek özellik göstermektedir. Nitekim bir yanda stresin uyarılmayı ve performansı bir

noktaya kadar arttırdığını daha sonra gerginlik ile performansta bir düşüş meydana getireceğini yorumlayan erken öğrenme araştırmaları yer almaktadır. Bu çerçeveye göre, insanların maruz kaldığı stres aralığına bağlı olarak stres-performans ilişkisi pozitif, sıfır veya negatif oluşabilmektedir. Bununla birlikte, stres ve performans arasında ters-U ilişkisi de mümkün olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan stres ve performans arasındaki ilişki stresin doğasına bağlı olarak açıklanmaktadır. Bu durum hem performans ve stres arasında rol belirsizliği, rol çatışması ve güçlükler gibi faktörlerle ilişkili olumsuz sonuçlarla hem zaman zaman işin düzeyi veya talepleriyle ilişkili olarak olumlu sonuçlarla bağlantılı açıklanmaktadır (Lepine vd., 2004: 883).

Çalışmada, stres - performans ilişkisi öncelikle kavramsal tanımlamalar olarak yapılandırılmış daha sonra literatürde yer alan ilişki modelleri araştırma sonuçları ile detaylandırılarak açıklanmıştır.

2. Stres Kavramı

"Stres" terimi 1930'larda endokrinolog Hans Selye tarafından üretilmiştir. Selye, hayvanları çeşitli zararlı uyaranlara maruz bıraktıktan sonra, hepsinin Genel Adaptasyon Sendromu(GAS) olarak adlandırdığı benzer bir reaksiyon gösterdiğini keşfetmiştir. GAS üç aşama içermektedir. Bunlardan ilki, organizmanın bir stresörü veya bir tehdidi tanımladığı ve vücudun bir alarm yanıtı verdiği **alarm aşaması**, ikincisi vücudun stres etkeni ile uyum sağlamaya ve baş etmeye çalıştığı **direnç aşaması** ve üçüncüsü kaynakların sürekli stres karşısında tükendiği ve vücudun normal işlevini sürdüremediği **tükenme aşamasıdır**. Tükenme aşaması, adrenal bezlerde ve bağışıklık sisteminde uzun süreli hasara yol açabilmekte bu da depresyon, kardiyovasküler problemler ve diğer zihinsel sorunların kaynağını oluşturabilmektedir (LeBlanc, 2009: 526). Selye aynı zamanda 1956 yılında stresi "bireysel performansı etkileyen çevresel güce tepki" olarak tanımlamıştır. Bashir ve Ramay (2010: 122-123)'ın tanımlarında ise stres, "insanların şiddetli baskılara veya üzerlerine gelen diğer taleplere karşı gösterdikleri ve istenmeyen bir tepkidir". Stres kavramı bilim dünyasına ilk olarak 17. Yy.da girmiş, elastiki bir nesne ve ona uygulanan dış güç arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere fizikçi Robert Hook tarafından kullanılmıştır (Roskies, 2010: 1).

Stres kelimesinin kökü, Latince "Estrica", eski Fransızca'da "Estrece" sözcüklerinden gelmektedir. Kavram, 17. yy'da felaket, bela, müsibet, dert, keder anlamlarında kullanılmıştır. 18 ve 19. yy'da ise kavramın anlamı değişmiş ve güç, baskı, zor gibi anlamlarda nesneye, kişiye, organa ve ya ruhsal yapıya yönelik ifade edilmeye başlanılmıştır. Buna bağlı olarak da nesne ve kişinin biçiminin bozulmasına karşı direnç anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Baltaş ve Baltaş, 2010: 304).

Kavramsal olarak, "Bireyin algıladığı çevresel tehditlere karşı fiziksel ve ruhsal bir tepki vermesidir" (Özmutaf, 2006: 75) olarak da ifade edilen stres Magnuson (1990: 24) tarafından "kişinin beklentileri ile gerçek dünya arasındaki farka gösterdiği tepki" olarak değerlendirilmektedir. İngiltere Sağlık ve Güvenlik Komisyonu'nun 1999 yılında yaptığı tanıma göre ise, "insanların aşırı baskı veya karşılaştıkları diğer zorlayıcı etmenlere karşı verdiği tepkidir" (Levi, 1999: 3).

Kahn ve Byostere, literatürden yola çıkarak strese dair üç noktada birleşmişlerdir. Bunlar; dış uyarandan kaynaklanan, kişisel değerlendirmeyi içeren, zihinsel, duygusal, fiziksel ve davranışsal işleyişi etkileyen bir süreç olması şeklinde ifade edilmektedir (Haybatollahi, 2009: 4). Stres, çalışanların performansını etkiler ve istenen hedeflere ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. İş stresi ise talepler yetenekleri aştığında reaksiyonlar ve sonuçlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak stres, "dışarıdan gelen uyarıcılara karşı gösterilen ve kontol edilmesi güç fiziksel ve psikolojik direnç" şeklinde tanımlanabilir. Günümüzde sıklıkla olumsuz durumlar için kullanılan stres, bazı durumlarda herhangi bir olaya karşı hazır olmayı sağlaması özelliği ile olumlu etki yaratabilmektedir.

Stres araştırmalarında temel olarak on bir öncül kullanılmaktadır. Bunlar (Bashir ve Ramay, 2010: 123; Qureshi, 2013: 765);

Aşırı yük: Aşırı çalışma ve kişinin kapasitesini aşan işler

Rol belirsizliği: Rolün yerine getirilmesi ile ilgili yetki yetersizliği ya da yetersiz bilgi

Rol çatışması : Çelişkili talepler

İnsanların sorumluluğu: İnsanlar, iş güvenliği ve mesleki gelişim sorumluluğu

Katılım: Kişinin mesleği ile ilgili kararlar üzerinde etkisi olduğu kapsam

Geri bildirim eksikliği: İş performansı hakkında bilgi eksikliği

Hızlı teknolojik değişime ayak uydurmak: Bilgi işlem alanındaki hızlı değişimlere ayak uydurmak

Yenilikçi bir role sahip olmak: Organizasyonda değişim yaratmak zorunda kalmak

Kariyer gelişimi: Statü farklılığının etkisi, iş güvenliği eksikliği, hırsın azalması

Örgütsel yapı ve çevre: Örgütün ve çevrenin taleplerindeki değişimler

Son dönem olayları: Boşanma ve yas benzeri oldukça stresli olan bazı yaşam olayları

3. Performans Kavramı

Performans kelimesi Türkçe'ye İngilizce "performance" kelimesinden geçmiştir ve Türk Dil Kurumu'nda yer alan karşılığı "başarım"dır (http://www.tdk.gov.tr). Cambridge Sözlüğünde ise " bir kişinin, bir makinenin vb.nin bir iş veya etkinliği ne kadar iyi yaptığı" olarak ifade edilmektedir (https://dictionary.cambridge.org/). Performans, bir kişinin belirli bir görevi yerine getirme yeteneğinin bir ölçüsüdür. İş performansı ise, çalışanların kurumsal hedeflere ulaşmak için ne kadar çaba harcadıklarıdır. Bir çalışan, örgütün amaçlarına ulaşmak için çaba gösterir ve örgütün oluşturduğu standarda, örgütsel hedeflerle ilgili eylemlere veya davranışlara dayalı olarak performansı çok boyutlu olarak görür. Görev performansı ve bağlamsal performans iş performansının iki boyutu olarak incelenmektedir. Bir kuruluşun teknik çekirdeğini elde tutma ve hizmet verme ile ilişkili davranış, görev performansı ve bağlamsal performans olarak adlandırılmakta olup kişinin kişilerarası becerilerinin işlevi olarak değerlendirilmektedir. Hem sosyal çevreyi destekler hem de örgüt içindeki imrenilecek davranışlara yardımcı ve işbirlikçi unsurları ile bağlantılıdır (Khalid, 2012:489).

İşgören açısından başarı, örgüt açısından verimlilik, sanatçı açısından ortaya çıkardığı sanat eseri benzeri anlamlarla karşımıza çıkabilen performans literatürde birçok farklı tanım ile yer almaktadır.

Genel anlamda performans, "amaçlı ve planlanmış nitel ya da nicel birçok etkinlik sonucu elde edilen bir kavramdır" (Williams, 1998: 35). Bilgin (2004: 13) tarafından "eldeki kaynaklarla en fazla üretimi gerçekleştirme çabasıdır" olarak tanımlanırken Bingöl(2010: 379)'e göre, "belirlenen koşullara göre bir işin yerine getirilme düzeyi ya da iş görenin davranış biçimi" olarak ifade edilmektedir. Songur(1995: 1) ise performansı, "amaca yönelik yapılan planların sonucunda ulaşılan noktayı kalite ve nicelik bakımından belirleyen bir kavram" olarak tanımlamıştır.

Landy ve Conte performansı davranış olarak tanımlamıştır. Bireyin, örgütün hedefleri ile ilgili olan davranışlarını içerir ve her birey açısından ölçülebilmektedir. Performans davranışların sonucu değil, eylemin kendisidir (Landy ve Conte, 2010: 175).

Bir kişinin performansına ait göstergeler olabileceği gibi örgütlerin de ortaya koyduğu bir performas düzeyi bulunmaktadır. Bu doğrultudan yola çıkarak performans, bir örgütün maddi ve manevi unsurlarından en üst düzeyde yararlanma derecesi ve önceden belirlenen amaçlara ulaşma düzeyi olarak da tanımlanmaktadır (Çakmak ve Ocaklı, 2006: 214). Erdoğan'ın tanımında "kişinin kendisi için tanınan, özellik ve yeteneklerine uygun işi kabul edilebilir sınırlar içerisinde gerçekleştirmesidir" (1991: 154) olarak ifade edilmiştir.

Farklı bakış açıları ve disiplinlere dayalı tanımlamaları olan performans amaçlara ne ölçüde ulaşıldığını dikkate alan içerikten günümüzde sonucu etkileyen kriterler bağlamındaki tanımlamalara ve içeriğe uzanan bir görünümde değerlendirilmeye ihtiyaç göstermektedir.

4. Stres ve Performans

Çalışanların, örgütlerdeki yeri ve önemi, yönetim anlayışının modernleşmesiyle birlikte giderek artmaktadır. Günümüzde çalışanların problemleri örgütü yakından ilgilendirdiğinden örgütler için ayrıca önem teşkil etmektedir. Örgütü oluşturan temel kaynaklardan biri insan olduğu için örgütün başarısı doğrudan çalışanların başarısına bağlı oluşmaktadır.

Sonuçların elde edilmesi sürecinde, genellikle iş stresine yatkın çalışanlar düşük performans gösterirler ve çoğunlukla ellerinden gelenin en iyisini yapamayabilirler. Nitekim, çalışanlar artan stres ile karşılaştıklarında performansları düşme eğilimine germektedir. Farklı sektörlerde gerçekleştirilen pek çok araştırmada, stres ve performans ilişkisi ile ilgili sonuçlar oldukça benzerdir ve genellikle iş stresi ile performans arasında negatif bir bağlantı bulunduğu ortaya konulmaktadır. Çalışanlar işlerinde stresle karşılaştıklarında, işlerine odaklanamazlar ve görevleri yerine getirmekte zorluk çekerler (Khalid vd., 2012: 489).

Öte yandan, stresin bireylerin hayatında önemli bir yeri olduğu yadsınamaz. Ancak işletmeler ve çalışanlar açısından stres unsurunun her zaman olumsuz olduğunu söylemek yanlış olur. Çünkü yüksek performans sergilemek için stres faktörüne ihtiyaç vardır. Belirli miktardaki stresi verimliliği ve etkinliği artıran bir unsur olarak görmek gerekmektedir (Özdevecioğlu vd., 2003 : 131).

5. Stres ve Performans İlişkisinde Modeller

Bireylerin çalışma ortamları, iş arkadaşları, yaptıkları işin gereksinimleri, hedefleri, beklentileri ve kişisel farklılıkları doğrultusunda stres kaynağına bakış açıları ve gösterdikleri tepkiler farklılaşmaktadır. Bu da performansına farklı görünümler ve sonuçlar olarak yansımaktadır (Gümüştekin ve Öztemiz, 2004: 282).

Çalışma ortamında, stres düzeyindeki belirli seviyedeki artışlar, performansta ve bireysel başarıda önemli artışlar sağlarken, bu seviye aşılırsa bireyin başarı oranı azalarak daha çok endişeli, yorgun ve yanılmaya daha yatkın hale gelmektedir. Stres ile performans arasındaki ilişki incelendiğinde kavramsal olarak dört farklı ilişki modeli ortaya çıkmaktadır (Sullivan ve Bhagat, 1992: 361). Bunlar, negatif doğrusal ilişki modeli, pozitif doğrusal ilişki modeli, ters U biçimi eğrisel ilişki modeli ve ilişki bulunmaması modelleridir (Türkmen, 2016: 10).

5.1. Negatif Doğrusal İlişki Modeli

Negatif İlişki modeline göre stres arttıkça performans azalmaktadır. Bu görüşe göre, bireyin stresle mücadele etmek için harcadığı enerji, onu zihinsel olarak yormakta, bu durumun meydana getirdiği gerilim ve olumsuz duygular performansı olumsuz yönde etkilemektedir. Stresli kişiler enerjilerini verimli işlerde harcamak yerine stresle mücadelede harcayacakları için performanslarında düşüş meydana gelebilmektedir (Ergül, 2012: 58).

Stresle karşı karşıya kalan bireyler, bunun üstesinden gelebilmek için zaman zaman istenmeyen davranışlarla mücadele etmek durumunda kalabilmektedir. Bu modelin sorunlarından biri, stresin olası olumlu sonuçlarını incelemekte başarısız olması olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan stresi deneyimlemek, bazı önemli konulara hazırlanmak için bireyleri motive de edebilmektedir (Sullivan ve Bhagat, 1992: 362).

Ivancevich ve Donnelly, 1975 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında, endişe odaklı stres ile çalışanların memnuniyeti ve performansları arasındaki bağlantıyı incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlardan biri, düşük endişe sonucu oluşan stresin, örgütün farklı yönetim düzeyinde çalışanların performansını geliştirdiği şeklinde olmuştur. Kanadalı bir firmada 305 mavi yakalı ve 325 yönetici işçiden oluşan rastgele bir örneklem ile gerçekleştirilmiş bir araştırmada iş stresi ile iş performansı arasında negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur (Bashir ve Ramay ,2010:123). Benzer şekilde inşaat sektöründe proje yöneticisi olarak çalışanlar ile gerçekleştirilen bir araştırmada, iş stresi ile görev performansı arasında ve fizyolojik stres ile örgütsel performans arasındaki ilişki negatif bulunmuştur (Leung vd., 2011: 312). Dar ve arkadaşları da farklı sektörlerde ve en az beş yıl çalışmış 143 kişi ile gerçekleştirilen araştırmalarında, iş stresi ile çalışanların iş performansı arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya konulmuş ve iş stresinin çalışanların iş performansını önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca, çalışma çalışanların demografik değişkenlerle iş performanslarını araştırmış ve erkek çalışanların kadın meslektaşları karşısında yüksek stres altında kalmakta oldukları sonucuna ulaşmıştır (Dar vd., 2013).

Stresin rol belirsizliği, rol çatışması ve iş yükü ile ilişkisinin ölçüldüğü çalışmalar, genel olarak stres ve performans arasındaki negatif ilişkiyi

desteklemektedir (Bouckenooghe vd., 2016: 11). Stresin yoğun yaşandığı iş ortamlarında bireyler kaçma ve uzaklaşma eğilimi gösterebilmektedir.

Westman ve Eden (1996), aşırı taleplerden kaynaklanan stres ile öğrencilerin performansları arasındaki ilişkiyi araştırmak için gerçekleştirdikleri araştırmalarında, stres ve iş performansı arasında negatif doğrusal bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Korelasyonel tasarımlar kullanan Jamal (1984), Leveck ve Jones (1996)ile Motowidlo ve arkadaşları (1986) hemşireler arasındaki yüksek iş stresinin düşük iş performansı ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır (AbuAlRub, 2004: 74).

Kazmi ve arkadaşları 7 farklı bölümden, 55 doktor ile gerçekleştirdikleri çalışmada iş stresi ile iş performansı arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuca göre, iş stresi yüksek olan doktorların iş performansı düşüktür (Kazmi vd., 2008: 138). Joiner tarafından, 78 Yunanlı yönetici ile gerçekleştirilen araştırmada, yöneticilerin iş stresleri azaldığında performansları artmaktadır (Joiner, 2001: 229).

Khalid ve arkadaşları tarafından, İslamabad ve Rawalpindi'de dört eğitim kurumunda çalışan bölüm başkanları, koordinatörler, öğretmenler ve bu kurumlarda görev yapan diğer yöneticilerden oluşan 169 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada iş stresi ve iş performansı arasında negatif ilişki bulunmuştur. Destekleyici liderlik düzenleyici olarak araştırmaya dahil edildiğinde, iş performansı ile pozitif ve iş stresi ile negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer ifade ile destekleyici liderlik altında çalışanların daha az iş stresine sahip oldukları ve işte daha iyi performans gösterdikleri ortaya konulmuştur (2012: 492).

Pakistan'da bankacılık sektöründe ve banka çalışanları üzerinde iş stresi ile iş performansı arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile gerçekleştirilen bir araştırmanın örneklemi 144 üst düzey banka çalışanı olmuştur. Elde edilen en önemli bulgu, çalışanların iş stresi ile iş performansları arasındaki ilişkinin negatif korelasyon ile anlamlı olduğu ve iş stresinin bireysel performansı önemli ölçüde azalttığı şeklinde oluşmuştur (Bashir ve Ramay, 2010: 122).

Jamal tarafından (2007: 175) yılında gerçekleştirilen bir çalışmada, Malezya (N = 305) ve Pakistan'da (N = 325) Kuzey Amerika merkezli çokuluslu şirkette çalışanlar arasında iş stresi ve iş performansı ilişkisi incelemiştir. Her iki ülkede de veriler, stres ve performans arasındaki negatif doğrusal ilişkiyi diğer ilişki türlerine göre daha fazla desteklemektedir. Genel olarak, karşılaştırmaların% 90'ı negatif doğrusal ilişkiyi desteklerken, u-şekilli / eğrisel bir ilişki örneklerin% 10'unda desteklenmiştir.

Pakistan'da, bankacılık sektöründe çalışanların stresle ilgili sorunları ve stres ile performans arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile 150 banka çalışanından elde edilen bilgilerle gerçekleştirilen araştırmada, sonuçlar, stresin tüm bileşenlerinin bankacılarda büyük strese neden olduğunu ve daha sonra performanslarını azalttığını göstermektedir (Shahid vd., 2011:46).

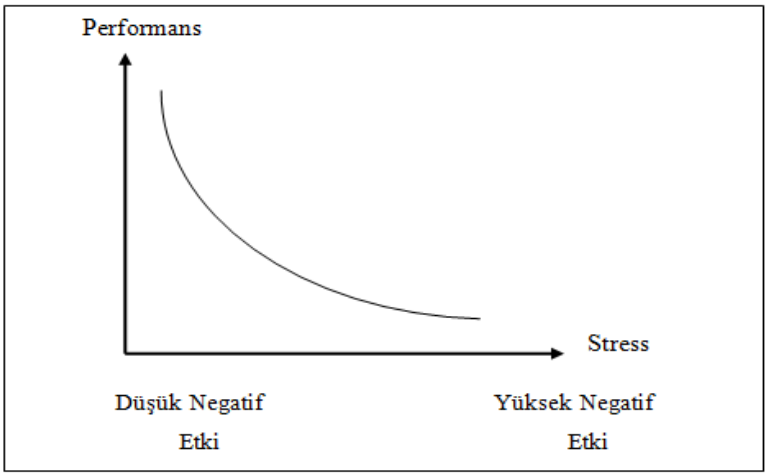

Şekil 1. Negatif Doğrusal İlişki Modeli
Kaynak: Bouckenooghe vd., 2016: 11

5.2. Pozitif Doğrusal İlişki Modeli

Stres ve performans arasındaki pozitif ilişki modeli, işyerinde karşılaşılan rekabet ortamının, zorlukların, endişelerin fırsata çevrilerek bireyi performans arttırıcı yönde harekete geçirmesi anlayışına dayanmaktadır. Stresin bireyi harekete geçirecek enerjiyi ortaya çıkardığı, bireyi etkin hale getirdiği ve performans artışı yarattığı düşünülmektedir (Ulukuş, 2001: 87).

Bu modele göre, düşük stres seviyesindeki bireyler herhangi bir zorlukla karşı karşıya kalmamaktadır ve bu nedenle performanslarını arttırmak olanaklı olmamaktadır. Orta derece stres seviyesindeki bireyler, bir miktar zorlukla karşılaştıklarında ortalama bir performans sergilemeleri muhtemeldir. Buna karşılık, yüksek stres seviyeleri, hem en iyi çaba hem de optimum performansla sonuçlanabilmektedir (Bouckenooghe vd., 2016: 11).

Bu modelde bazı yetersizlikler bulunmaktadır. Özellikle bireysel farklılıklar ve stresin farklı boyutlarını incelemedeki eksiklikler bu modelin zayıf yönünün oluşturmaktadır. Örneğin, başarıya odaklanmış hırslı kişiler rekabet ortamında iyi performans gösterse de, görevin ulaşılabilir olarak algılanması önemlidir. İsteksiz kişilerin yüksek stresli ve rekabet ortamında başarılı olmaları pek mümkün değildir (Gümüştekin ve Öztemiz, 2004: 283).

Keijser ve arkadaşları (1995) yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşireler arasında stres (tükenmişlik) arttıkça, nesnel iş performansının da artışı ile sonuçlanan olumlu bir ilişki bulmuştur (AbuAlRub, 2004: 74).

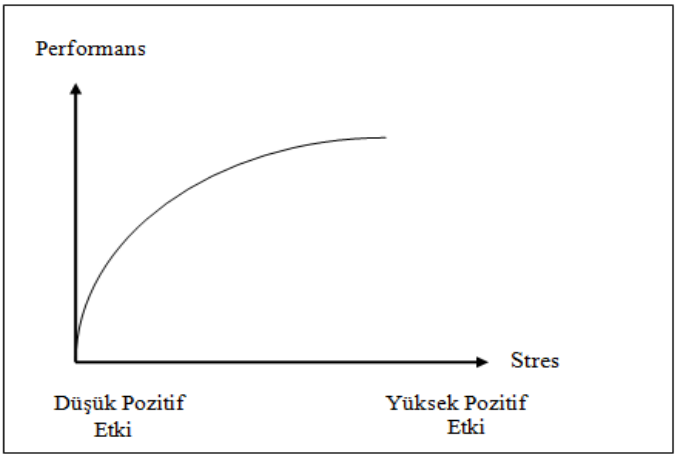

Şekil 2. Pozitif Doğrusal İlişki Modeli
Kaynak: Yılmaz, 2012: 100

5.3. Ters U Biçimi Eğrisel İlişki Modeli

Yerkes Dodson Kanunu olarak da belirtilen Ters U Biçimi ilişki modeli, 4 temel modelin ilki ve en eskisidir. Bu modele göre, düşük stres seviyelerinde bireyler yüksek performans için yeterince harekete geçmez ve ya uyarılmazlar. Benzer şekilde yüksek stres seviyesinde bireyler, performanslarını arttırma çabası yerine enerjilerini stresle mücadele etmek için harcarlar. Bu nedenle, makul stres düzeyinde performans en yüksek seviyededir (Bouckenooghe vd., 2016: 16). Bu modele göre bireyler, stresle mücadele ederek başa çıkmaya çalışmaktansa enerjilerini performans artışına harcamalıdırlar.

Amerika'nın Pensilvanya eyaletinde, toptan satış yapan 102 firmanın yöneticileri üzerinde yapılan bir araştırma ile stres ve performans arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada strese bağlı performansın ters U şeklinde bir yol izlediği görülmüştür. Bu hipotez stres uyarıcısının performans etkinliğini belirli bir noktaya kadar attırdığını ve daha sonra performans düzeyini olumsuz yönde etkileyip düşüşe neden olduğunu göstermektedir (Anderson, 1975: 154).

Kasırga taşkınlarından zarar gören küçük işletmelerden 93'ünün işletme sahiplerinin stres, baş etme davranışları ve performansları arasındaki ilişkinin incelendiği başka bir araştırmada, algılanan stres ve performansın eğrisel, neredeyse ters çevrilmiş bir U ilişkisi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Anderson, 1976: 30).

Hastane hemşireleri arasında hem işle ilgili stresin iş performansı hem de iş arkadaşlarının sosyal desteğinin stres-performans ilişkisi üzerindeki etkisini araştırmak için gerçekleştirilen bir araştırmada, iş arkadaşlarından algılanan sosyal desteğin, iş performansını artırdığı ve iş stresini azalttığı sonucu elde edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgulardan biri de iş stresi ile iş performansı arasında eğrisel (U şeklinde) bir ilişki olduğunun bulunmasıdır. Diğer taraftan orta düzeyde iş stresine sahip olan hemşireler, işlerini düşük veya yüksek düzeyde iş stresine sahip olanlardan daha iyi düzeyde gerçekleştirdiklerine inanmaktadırlar (AbuAlRub, 2004: 73).

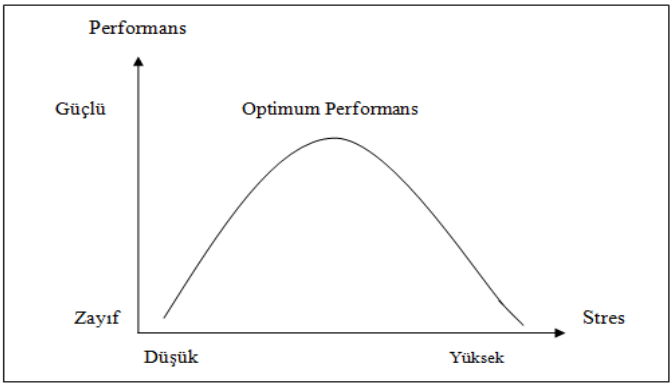

Şekil 3. Ters U Biçimi Eğrisel İlişki Modeli
Kaynak: Diamond vd., 2007: 3

Şekil 3'ten de görüldüğü üzere aşırı yüksek ve aşırı düşük stres, performans üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Stresin düşük olduğu noktada bireyi harekete geçirecek bir itici güç bulunmadığından performans seviyesi de minimumdur. Stresin yükselmeye başlayarak en uygun noktaya ulaştığı yerde ise performans seviyesi de artmakta ve optimum performans sergilenmektedir. Bu noktadan sonra stresin artarak devam etmesi birey üzerinde baskı oluşturmakta ve performansını düşürmektedir. Stresin en uygun noktası, herkes için aynı değildir, kişiden kişiye değişiklik gösterebilmektedir. Bunu en iyi kişinin kendisi ölçümleyebilmektedir.

5.4. İlişki Bulunamaması Modeli

Bu model, stres ve performans arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir. Temelde psikolojik sözleşme fikrine dayanmaktadır. Bireyler, performans sergilemeleri için ödeme yapılan varlıklar olarak görülmektedir. Bunun nedeni yaptıkları iş karşılığında ücret almalarıdır. Bireyler performansına engel olabilecek stres faktörlerini görmezden gelir ve üretkenliklerini engellemesine izin vermezler. Bireylerin rasyonel davrandığını kabul etmesi ve stres faktörünü görmezden geleceklerini varsayması hem modelin özünü hem de zayıf yönünü oluşturmaktadır (Bouckenooghe vd., 2016: 11).

Stres ve performans arasındaki ilişkiyi açıklayan modellere bakıldığında, ilişki bulunamaması modelinin diğer modellere göre biraz zayıf kaldığı düşünülmektedir. Günümüz yaşantısında bireylerin stres faktöründen etkilenmemesi oldukça zor bir durumdur. Bu çalışma hayatının başlangıcında sağlanmaya çalışılsa dahi ilerleyen zamanlarda bireylerde büyük ölçüde baskı unsuru oluşturması kaçınılmaz olabilmektedir.

6. Stresin Bireysel Performans Üzerine Etkileri

Stresin nedenleri veya stres faktörleri çoktur ve işyerinin herhangi bir yerinde bulunabilir. Stresi oluşturan nedenler arasında, tehlikeli çalışma koşulları, uzun çalışma saatleri, iş güvenliği endişesi ve iş monotonluğu benzeri faktörler yer alabilir. Stres zayıf bilişsel sağlık, kalp hastalığı, sırt ağrısı gibi rahatsızlıklar ile çok fazla alkol tüketme ve sigara içmek gibi uzlaşmaz

davranışlara yol açabilir. Stres çeşitliliği yüksek kazalara neden olabilir. Bir soruşturma da, kazaların nedeni ile ilgili tüm faktörlerden sadece birinin ortak bir payda olarak ortaya çıktığını ve bunun da kaza meydana geldiği anda kişinin içinde bulunduğu yüksek stres seviyesi olduğu raporlanmıştır. Tüm bu durumlar, çalışanlar arasındaki moralin düşmesinin yanı sıra ortaya çıkan düşük performans nedeniyle verimliliğin düşmesi şeklinde sonuçlanmaktadır (Kocakulah vd., 2016: 91).

Optimum düzeydeki stres performans artışında önemli bir rol oynadığı gibi performansı oluşturan unsurlar için de önemlidir. Bireyin işe odaklanması ve verimliliği için düşük stres düzeyi olumlu sonuçlar vermemektedir. Stres düzeyinin fazla olması ise bireyi tükenme aşamasına kadar getirebilmektedir (Yılmaz, 2012: 98). Stresin bu etkileri kişiden kişiye farklılık gösterebilir ve her bireyin aynı uyarıcıya gösterdiği duyarlılık farklı olabilmektedir.

Stresin bireysel performans üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Optimum düzeydeki stresin birey üzerindeki olumlu etkileri

- Yüksek enerji,
- Zihin açıklığı
- Yüksek motivasyon
- Baskı altında sakin kalabilme
- Sorunları analiz edebilme,
- Güçlü hafıza
- Algıda açıklık
- İyimser bakış açısı

şeklinde sıralanabilmektedir (Schafer, 1987: 310).

Uzun süreli ve yoğun stres, bireylerde birtakım sorunlara yol açmaktadır. Stresin bireysel performansa olumsuz etkilerinden bazıları (Gümüştekin, 2005: 284).

- İş arkadaşları, diğer çalışanlar ve müşterilerle yaşanılan iletişim sorunları,
- İşe odaklanma problemi
- Zaman yönetiminde sıkıntılar
- Organize olamama
- Karar vermede güçlük
- Motivasyon eksikliği
- Sorun çözme kabiliyetindeki zayıflama
- Vizyon yetersizliği

olarak sıralanabilmektedir.

7. Stresin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkileri

İşte yaşanan stres birçok işyeri için aynıdır. Zaman zaman stres normaldir, ancak uzun süre yüksek stres, çalışanların performansını, fiziksel ve duygusal sağlığını etkileyebilmektedir. Kişi kendi stres seviyesiyle ilgilenirse, sağlık sorunlarının azaltılmasına yardımcı olur ve ayrıca organizasyonu üzerinde olumlu etkiler yaratabilir. Normal stres gelir, bir süre kalır ve sonunda biter. Zararlı stres ise zaman geçtikçe gelen, kalan ve artan bir seyir izler bu hali ile normal stresten farklıdır. Zararlı stres genellikle olumsuz fiziksel ve zihinsel etkilere yol açar. İşyerinde stres düzeyi düşük olduğunda, çalışanı motive

edebilir, bu durum da çalışanın işyerinde daha yüksek performans göstermesine yol açabilir (Sohail ve Rehman, 2015: 110).

Gürültü, iş yükü, son teslim tarihleri, kararın daha az kontrolü, belirsiz roller, meslektaşlarla çatışmalar vb. gibi birçok çalışma koşulu işyerinde strese neden olmaktadır. Şiddetli iş stresi kaygıya, kötü performansa, hastalığa ve devamsızlığa neden olur.

Zamanın büyük çoğunluğunu işte ve iş arkadaşlarıyla geçiren bireyler, örgüt içinde yaşadıkları stresi her zaman dile getirmeyebilir. Bu durum zaman zaman sadece gözlemlenebilir iken bazen de bireyin davranışlarına yansıyabilir. Bireyin yaşadığı stres, parçası olduğu örgütü de yakından ilgilendirmekte, bireyin ve örgütün ayakta durabilmesi için önemli bir özellik taşımaktadır (Erdoğan, 2019: 76).

Stresin temel bir özelliği bulaşıcı olmasıdır. Bireyler bulundukları ortamda yaşadığı stres duygusunu hem diğer insanlara hem de ortamlara taşıyabilmektedir. Nitekim, gergin geçen bir toplantının ardından strese giren yönetici bunu iş arkadaşlarına yansıtabilir (Büyükfırat, 2009: 69).

Kişiler gibi organizasyonlarda, verimlilikleri ve etkililikleri üzerinde etkileri olan, gittikçe çeşitlenen bir dizi faktörle mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu faktörlerin, organizasyon üyeleri için toplam ve yoğun bir baskı yaratması, onları stresin olumsuz etkilerine karşı duyarlı hale getirebilmektedir. Çalışanlar arasında artan iş stresinin yaygınlığı ve şirketlerin işleyişine zararlı etkileri ile birlikte, giyim sektöründe işyerinde strese karşı yönetimsel tutumların araştırılmıştır. 44 şirketten yöneticilerle yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve yöneticilerin yüzde 70,5'inin şirketlerindeki çalışanların işyerinde stres yaşadıklarına inandıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Birçoğu bir dizi neden ve etki belirlemiş ve %81.4'ü stresin bireyler ve kuruluşlar için bir sorun olduğunu kabul ettiğini ifade etmiştir. Ancak, az sayıda şirkette stresli çalışanları tanımlamak ve onlara yardım etmek için herhangi bir mekanizma bulunmaktadır (McHugh, 1993: 18).

Bu bilgiler doğrultusunda stresin örgütsel performansa olan etkilerinin yarattığı sonuçlardan bazıları işe devamsızlık, iş kazaları ve işgücü devri konuları özelinde incelenebilir.

7.1. İşe Devamsızlık

Günümüzde örgütlerdeki en önemli sorunlardan biri işe devamsızlıktır. Sürekli stres dolu bir ortamda çalışmak, örgütteki çalışanların bağlılığını ve işe olan ilgilerini azaltmaktadır. Bu gibi durumlarda çalışanlar, iş ortamlarından uzaklaşma isteği duyabilir ve işe devamsızlık gösterebilir. Bu kaçma davranışı işe geç kalma, sık sık rapor alma ve verilen uzun molalar şeklinde de kendini gösterebilmektedir. Devamsızlık, verimlilik ve şirket performansındaki kayıpların temel nedeni olarak tanımlanmıştır.

2006 yılında gerçekleştirilen 16. yıllık CCH Planlanmamış Devamsızlık Araştırması, devamsız 3 çalışandan yaklaşık 2'sinin hasta olmadığını belirtmektedir. Planlanmamış devamsızlıkların sadece %35'i kişisel hastalık sebebi ile gerçekleşmektedir. Devamsızlık işletmeler için önemli maliyet kalemlerinden biridir. Nitekim, büyük bir havayolu şirketi, organizasyonda planlanmamış devamsızlıkların günde yaklaşık 1 milyon dolara mal olduğunu tespit etmiştir. Stres her yıl devamsızlığın sadece yüzde 12'sini oluştursa da, bir şirkete yüklenen parasal maliyetler önemlidir. Çalışan devamsızlıkları hem

maliyetli hem de yıkıcıdır ve bu eğilim yıllar içinde giderek artmaktadır. Kişisel hastalık ve aile sorunları planlanmamış devamsızlıkların temel nedeni olarak gösterilmektedir (Kocakulah vd., 2016: 90-91).

Örgütler açısından önemli bir sorun olan işe devamsızlık, çeşitli sağlık sorunlarından kaynaklanacağı gibi stresin bir sonucu olarak da görülebilmektedir. İngiltere'de yapılan bir araştırma özel sektörde işe devamsızlığın diğer sektörlere göre daha çok yaşandığı belirtilmektedir. Kısa süreli devamsızlıkların ana nedeni olarak soğuk algınlığı, karın ağrısı, migren, baş ağrısı gibi nedenler belirtilmiştir. Ancak dört haftadan fazla süren devamsızlıkların nedenine inildiğinde stres olduğu ortaya çıkmaktadır (Sarıer Aksu, https://www.kariyer.net/ik-blog/isyerinde-devamsizlik-yonetimi/).

Global işyeri hizmet sağlayıcısı Regus'un yaptığı bir araştırmada, ekonomik dalgalanmanın Türk çalışanlar üzerindeki baskıyı artırdığını gözlenmiştir. Ayrıca Türkiye'de çalışanlar üzerindeki stresin işe devamsızlığı yüzde 69 oranında artırdığı belirlenmiştir(https://www.haberler.com/regus-basin-bulteni-is-yasamindaki-stres-ise-5472400-haberi/).

4857 sayılı İş Kanunu'na göre çalışanlara, aynı işverene bağlı olarak çalıştığı süre boyunca her yılın belli dönemlerinde en az 14 gün olmak kaydıyla yıllık ücretli izin verilir. Yıllık izinlerin dışında işverenin çalışanlara sağlamış olduğu farklı izin türleri de vardır. Bu yaklaşım bir anlamda çalışanı iş stresinden uzaklaştırmak, dinlendirmek ve psikolojik açıdan rahatlama fırsatı sağlamaktadır. Bazı işyerlerinde iş stresini azaltmak amacıyla esnek çalışma saati uygulanmaktadır.

İşverenler bu hastalıkların geçerliliğini belirlemeye ve teşvikler sunmaya ve ailevi sorunlardan kaynaklananlar da dahil olmak üzere bu eksiklikleri azaltmak için olası çözümler önermeye çalışmaktadır. Hastalık, ailevi sorumluluklar, kişisel sorunlar ve stres işçilere zarar verir ve bu da işyerindeki morali, devamsızlıkları ve üretkenliği etkiler. Kanada İstatistik dahil olmak üzere bazı kaynaklar devamsızlığın bordro (doğrudan ve dolaylı) maliyetlerinin yüzde 15-20'sine yaklaştığını belirtmektedir (Kocakulah vd., 2016: 89).

İşe devamsızlık ile ilgili sorunların çözümü için, çoğu işveren disiplin tipi eylemlerden yararlanırken, bazıları çalışan destek programları ile çocuk bakımı ve esnek çalışma uygulamakta olup diğerleri devamsızlığı azaltmak için teşvikler kullanabilmekte ya da olumlu örgüt kültürü yaratılmaktadır (Kocakulah vd., 2016: 92-93). .

Disiplin uygulaması: Devamsızlık organizasyonlarda sorun haline geldiğinde, şirketler disiplin soruşturmaları ile ilerleyebilme gücüne sahip olabilmektedir. Bu genellikle her bir çalışana uygulanmaktadır. Bazı şirketler, bunu çalışanı sorgulayarak gerçekleştirmektedir. İngiltere'de yayınlanan bir haber makalesinde, bazı "İngiliz işletmeleri, devamsızlıkları ile dikkat çeken çalışanlar için yeni nesil ses analiz sistemleri ile yalan dedektörleri kullandıklarını" belirtmişlerdir. Bu uygulama devamsızlık devam ederse sonuçlarının olacağını gösteren korkutucu bir taktik olarak da değerlendirilmektedir. Bu uygulamaya alternatif bir yaklaşım, devamsızlık yönetimi programı oluşturulması olarak belirtilmektedir. Bu uygulama, çalışanların hazırlanmış formları doldurmasını ve hasta günler için bir doktordan kanıt sağlamasını gerektirmektedir. Ortaya konulan gerekçeler uygun olarak değerlendirilmezse, ücret azaltılması veya kişisel çalışma

günlerinde azaltılma uygulanarak, gün kaybı yaşanabilir. Doğru uygulandığında, bu tür bir program devamsızlıkları% 30'a kadar azaltabildiği tespit edilmiştir.

Çalışan destek programları: Devamsızlık sorunuyla uğraşırken şirketlerin enerjilerini genellikle işle ilgili olmayan konulara odaklamaları gerekmektedir. Çalışanların işyerine getirdiği konularla başa çıkmalarına yardımcı olmak için çalışan yardım programları (EAP) uygulanabilmektedir. Çoğu program uygulamasında, işverenler çalışanlarına yardım alabilecekleri bir dış hizmetin adını ve numarasını vermektedir. Amaç, ebeveynlik ve evlilik sorunları gibi konuların uzmanları aracılığı ile çözümüne destek olmak ve işyerinde çalışan üzerindeki etkisini en aza indirmektir.

Çocuk bakımı ve esnek çalışma: Şirket çocuk bakımı desteği, küçük çocuklu çalışanlar için çok değerli bir avantajdır. Sadece bir yıl içinde, yedek bir çocuk bakım programı bir şirketi toplamda 2.500 kayıp günden kurtarabilmektedir.

Nitekim, özellikle bebek bakıcıları hastalandığında ya da işe gelmediğinde çaresizlik yaşayan çalışanlar için oldukça önemli ve özellikli bir uygulamadır. Bir organizasyon şirkete bağlı günlük bakım hizmeti olasılığını araştırırken, 395 çalışanının hizmete kaydolacağını ve yaklaşık 1.400 devamsızlığın önleneceğini tahmin etmiştir. Uygulama başladığında 800 çalışan hizmeti almak için kaydolarak, tahmini olarak 2.528 çalışma günü ve maliyeti kurtarılmıştır. Çocuklarını bakım için çocuk bakım merkezine getiren ebeveynlerin yaklaşık % 68'i, şirket sponsorluğundaki gündüz bakım merkezi olmasaydı işlerini kaybedeceklerini belirtmişlerdir. Bu uygulamadan elde edilmekte olan çalışan memnuniyeti önemli bir noktadır ve çalışanlar mutlu olduklarında, işten kalan günleri kaçırmamak için özenle çalışmaya devam edeceklerdir. Bu çözüm, faydaların maliyetlerden çok daha ağır bastığı bir alternatif sunmaktadır.

Bir diğer olası çözüm, çalışanların evden çalışması için düzenlemeler sunulması olarak ifade edilmektedir. Bu uygulama, çalışanların üretkenliklerinde, iş doyumlarında, kişisel bütçelerinde ve genel yaşam kalitesinde önemli iyileştirmeler yapabilecek özellik taşımaktadır.

Teşvik kullanmak: Devamsızlığın azaltılmasına yardımcı olan çalışan teşvik programı uygulanması çalışma hayatında uzun süredir kullanılmakta ve sevgiyle "sopa yaklaşımı" yerine "havuç yaklaşımı" olarak adlandırılmaktadır. Teşvikler birkaç farklı şekilde sunulabilmektedir. Bunlardan biri, çalışanlarının almadığı her hastalık izni ve kişisel gün için çalışanlara ödeme yapılmaktır. Her yılın sonunda, çalışanlara kullanılmayan günleri için bir çek verilmektedir. Bu yaklaşımı kullanan işverenler, operasyonlarının sorunsuz ve verimli çalıştığını doğrulamaktadırlar.

Olumlu örgüt kültürü yaratmak: Birçok işveren, işyerini olumlu ve sıcak bir ortam haline getirerek işe gelmeme davranışını başlamadan önce azaltılabileceğine inanmaktadır. Olumlu bir şirket kültürü iş memnuniyetini artırmaya yardımcı olur ve iş doyumu devamsızlığı azaltmada en önemli faktörlerden biridir. Çalışan ve şirket beklentileri konusunda açık beklentilere sahip olmak ve gerçek bir eşleşme olmasını sağlamak iş memnuniyetini sağlamada önemli olarak değerlendirilmektedir. Bazı çalışmalar, çalışanların örgüt hakkındaki gerçek algı ve duygularına ilişkin yönetim bilgisi eksikliğinin kurum kültürünü olumsuz etkilediğini göstermektedir.

7.2. İş Kazaları

İşyerinde güvenlik, hafife alınamayan ve alınmaması gereken en önemli konulardan biridir. Küçük bir kaza olsa bile, kuruluş için ciddi ve büyük etkiye neden olabilir.

İş yaşamında strese yol açan faktörler arasında en önemli etkenlerden birisi, çalışanların iş ortamında maruz kalabilecekleri tehlikelerdir. Bazı iş kollarında riskler yüksek düzeyde iken bazı iş yerlerinde daha düşüktür.

Madencilik, metalurji, inşaat, havacılık, denizcilik, enerji ve nükleer santraller gibi iş kollarındaki her tehlike potansiyel bir stres unsurudur. Düşme, yaralanma, zehirlenme, radyasyona maruz kalma ve ölüm tehlikesi gibi durumlar çalışanları bir gerilim ve tedirginlik içerisine sokmaktadır(Eroğlu, 2009: 489-490). Benzer şekilde çalışanların dalgın olması, odaklanma problemi yaşamaları ve sahip oldukları işi yapmak istememeleri de iş kazalarına davetiye çıkarmaktadır.

İş yerinde stresin neden olduğu, ilk vakanın 1969'da Japonya'da tanı alması nedeniyle tükenmişlik sendromu kavramı ortaya çıkmıştır. Fazla çalışma kişide yüksek düzeyde iş stresine yol açarak iş ortamında ani kalp krizleri, beyin kanamaları, trombozlar ya da intiharlara yol açabilmektedir. İstanbul İşçi Sağlığı ve Güvenliği (İSİG) Meclisi'nin saptadığı verilere göre işyerinde karşılaşılan nedensiz ölümlerin birçoğu işe bağlı strestir (Akkurt, http://bianet.org/kurdi/biamag/175483-is-yerlerinde-stres-ve-yol-actigi-meslek-hastaliklari).

Trimpop ve ark. ark. (2010), iş stresi ile iş kazası arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. (Zakaria, 2012: 77).

İşyerinde psikolojik sıkıntı ve işyeri kazaları ile işyerinde başarısızlık ve başarı arasındaki ilişkileri araştırmakta olan bir çalışmada, 58 büyük işverenin 60.556 tam zamanlı çalışanından veri toplanmıştır. Çalışanlardan, son 30 gün içinde bir işyeri kazası, başarı veya başarısızlığın ("evet" veya "hayır") olup olmadığına ilişkin bilgiler istenmiştir. Sonuçlardan biri, orta ve yüksek psikolojik sıkıntının, bir işyeri kazası için olasılık oranını 1.4'e yükseltebildiği şeklinde oluşmuştur (Hilton ve Whiteford, 2010: 923). Amerika'da çalışanların ciddi psikolojik sıkıntılarının işteki yaralanmalarla ile ilişkisi olup olmadığı inceleyen bir çalışma, 18-64 yaş arası istihdamda yer alan kişilerin bilgilerini değerlendirmektedir. Çalışma sonunda, ciddi psikolojik sıkıntısı olan çalışanlarda işte yaralanma olasılığı cinsiyet, yaş, ırk, eğitim, meslek ve faaliyet sınırlaması için ciddi psikolojik sıkıntısı olmayan çalışanlara göre daha yüksek bulunmuştur (Kim, 2008: 200).

İş kazalarının azaltılabilmesi ile ilgili olarak işverenler tarafından alınabilecek önlemlerden bazıları (Zakaria vd., 2012: 85);

- Çalışma hayatı normundaki stres ve yorgunluk, çalışanlar için aynı anlama sahip olabilmektedir. Bu durum, iş kazasına katkıda bulunan faktörlerden biri olabileceğinden, şirket, çalışma biçimlerine her bölüm / departman için uygun olacak şekilde tasarlamalıdır. Genellikle geceleri çalışan kişilerin gündüz dinlenmeleri özellikle gece çalışmasına devam edebilmeleri için önemli ve öncelikli olmalıdır.
- Stres ve yorgunluktan kaynaklanan iş kazalarını azaltmanın bir başka alternatifi, çalışanların işlerini yaparlarken rahat

hissetmelerini sağlayarak motive etmektir. Eğer var ise, şikayet ettikleri konu ve durumlar yetkililer tarafından dikkate alınmalıdır.

- İşverenler, işyeri koşullarını ve gereksinimlerini çalışanların stres seviyelerini azaltmaya yardımcı olacak şekilde düzenleyebilirler.
- İşverenler, keyifli bir çalışma ortamı olmasını sağlayacak önlemleri alabilir, tüm personelin zaman yönetimi ve yetki verme konusunda eğitim almasını sağlayabilir. Böylece çalışanlar zamanlarını etkin bir şekilde yönetebilirler, sorunları ve endişeleri tartışmak için mevcut fırsatları kullanarak düzenli bir açık iletişime sahip olabilirler

şeklinde açıklanmaktadır.

İş kazası verileri ülkemizde Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'nın takibindedir. İş kazası gerçekleştiği günden sonraki 3 günü içerisinde SGK'ya bildirilmek zorundadır. Bildirilen resmi veriler doğrultusunda SGK'nın en son 2018'de yayınladığı rapora göre 2017'de ülkemizde 2.240 işkazası meydana gelmiştir (http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari).

Ancak unutulmaması gereken temel nokta, güvenli bir işyerinin oluşturulması sadece işverenin sorumluluğunda değildir. Çalışanlar da işyerlerini her türlü risk ve tehlikeden uzak tutmak için süreçte yer ve sorumluluk almalıdır. Bu nedenle, işyerindeki yaygın kazaların çoğu, hem işverenlerin hem de çalışanların sorumluluğu olarak görülmelidir. İşverenler, meydana gelebilecek olası kazalar için risk değerlendirmesi yapmak ve uyguladıkları sağlık ve güvenlik prosedürlerini kazaları önlemek için uyarlamak zorundadır. Çalışanlar ise, işverenleri tarafından uyarlanan sağlık ve güvenlik önlemlerini titizlikle izlemek ve operasyonel olarak etkin ve verimli bir şekilde yürütebilmelerini sağlamanın yanı sıra işyerindeki olası kazaları önlemeye yardımcı olmak sorumluluğunda davranmalıdır (Zakaria, 2012: 87).

7.3. İşgücü Devri / İşten Ayrılma

İşgücü devri, işçilerin istihdam ve işsizlik yaşadıkları dönemlerde işgücü piyasasında firmalar, işler ve meslekler arasında dönmeleri olarak tanımlanmaktadır. Hangi isim ya da biçim olursa olsun, işgücü devri, hem kamu hem de özel sektörde verimliliğin ve moralin düşmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Abbasi ve Hollman, 2000:). İşgücü devri, bir örgüte giriş ve çıkış yapan çalışanlar hakkında bilgi vermektedir. Naumann'a göre işgücü devri "bir çalışanın organizasyondan ayrılmasıdır". Ayrılma niyeti ise, organizasyondan ayrılmak için bilinçli ve kasıtlı bir isteklilik olarak tanımlanmaktadır (Qureshi, 2013: 765). İşgücü devrinin nedenleri işletme dışı etkenler ve işletme içi etkenler olarak ikiye ayrılmaktadır. İşletme dışı etkenler genel olarak ülke ve dünya ekonomisi, cazibesi artan meslekler, teknolojik değişimler gibi işletme dışından kaynaklanan nedenlerdir. İşletme içi nedenler ise yetersiz ücret, çalışma koşulları, bilgi eksikliği ve iş doyumu yetersizliği gibi işletmeden kaynaklanan etkenlerdir (Baysal Can, 1984: 81). Unsurların her biri strese neden olmakla birlikte çalışanları iş arama davranışına yönlendirebilmektedir.

Hay Group tarafından 2004 yılında yöneticiler, uzmanlar, idari memurlar, işçiler, satış çalışanları ve bilgi işlem çalışanları gibi farklı bölümler üzerinde bir çalışma yapılmış, örgüte bağlılığı en az olan bölümün satış olduğu gözlemlenmiştir. Bu grubu, bilgi işlem çalışanları, işçiler ve uzmanlar izlemektedir. Şirket bağlılığı en yüksek grubun ise yöneticiler olduğu belirtilmiştir. Nedenler arasında işte ilerleme olanaklarının olmaması, koçluk ve danışmanlık alamamak, yapılan işin niteliğinin uygun olmaması, çalışanlar arasında fark edilmemek gibi nedenler üst sıralarda yer almaktadır (Eren ve Saraçoğlu, 2011: 5).

Ulusal finansal hizmeti sunan bir şirketin 31 bölgesel alt biriminden gönüllü, gönülsüz ve küçülmeye dayalı olarak gerçekleşen işgücü devrinin kurumsal alt birim performansları üzerindeki etkileri bir araştırmada incelenmiştir. Her bir işgücü devir biçimi ele alındığında, alt birim performansları üzerinde olumsuz etkileri görülse de, araştırmada kısmi korelasyon sonuçları gönüllü ve gönülsüz işgücü devrinin etkilerine kıyasla küçülmeye dayalı devir (yani küçülme) daha büyük ve yaygın olumsuz etkiler ortaya koymuştur. Sonuçlar, işgücü devir araştırmalarında kullanılan geleneksel gönüllü-gönülsüz sınıflandırmanın ötesinde kurumsal küçülmenin performans üzerindeki olumsuz etkilerini doğrulamaktadır (McElroy vd., 2001: 1294).

Bir araştırmada, eğlenceli aktivitelerin ve eğlence planlanmasında yönetici desteğinin çalışan performansı ve işgücü devri üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Eğlenceli aktiviteler arasında verimlilik yarışmaları, sosyal etkinlikler, ekip oluşturma faaliyetleri ve iş başarılarının ve kişisel başarıların birlikte kutlanılması uygulamaları yer almaktadır. Buna karşılık, eğlence için yönetici desteği, genel olarak yöneticilerin çalışanların işte eğlenmesine izin verip vermemelerini yansıtmaktadır. Ulusal bir restoran zincirinden 195 kişiden oluşan bir örneklemle gerçekleştirilen çalışmada, eğlenceli aktivitelerin performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu ve bu sürecin yapılandırılmasında yönetici desteğinin olmasının işgücü devrini azaltmada olumlu bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlginç sonuçlardan biri, işyerinde eğlence için yönetici desteğinin olması performans üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu nedenle, eğlencenin ve sonuçlarının organizasyon ve çalışanlar için faydalı olup olmadığı eğlencenin türüne ve istenen insan kaynakları sonucuna bağlı olarak değerlendirilmektedir (Tews vd., 2013: 370).

Yönetim ve yöneticiler, çalışanların işten ayrılma niyetlerinin düşük olmasını hem yüksek kurumsal performans elde etmek hem de yeni çalışanların işe alınması ve eğitimi ile ilgili potansiyel maliyetlerden kaçınmak için oldukça yararlı olarak değerlendirmektedir. Tayvan'da bankacılık sektöründe ve 255 çalışanla gerçekleştirilen iş tasarımı yolu ile motivasyon sağlamaya yönelik bir araştırmada, yapısal eşitlik modellemesinin test sonuçları, rol çatışmaları, rol belirsizliği ve rol aşırı yükünün iş stresi üzerinde olumlu etkileri olduğuna dair kanıtlar sunmaktadır. Yüksek düzeyde iş stresi olan çalışanların ayrılmayı düşünmesi daha olası iken daha fazla adalet ödülü algılayanların ayrılma olasılığı daha düşüktür (Chen vd., 2010: 1327).

Daha yüksek düzeyde iş stresi olan çalışanların ayrılmayı düşünmesi daha olasıdır, ancak daha fazla adalet ödülünü algılayanların olasılığı daha düşüktür. Yönetim idaresi ve gelecekteki araştırmalar için çıkarımlar tartışılmaktadır.

Qureshi ve arkadaşları tarafından Pakistan'da 109 tekstil çalışanı ile gerçekleştirilen bir araştırmada, sonuçlar çalışanların devir niyetlerinin iş stresi ve iş yükü ile olumlu ilişkili olduğunu çalışma ortamı ile ise negatif ilişkili olduğunu ortaya konulmuştur (Qureshi, 2013: 764).

Çalışanları iş aramaya iten nedenler, koşullar değiştikçe farklılık gösterebilmektedir. Y kuşağının çalışma hayatında yer almasıyla birlikte, iş ortamından beklentiler değişmektedir. Beklentisinin karşılanmaması durumunda çalışan hayal kırıklığına uğrayarak tatmin düzeyi azalabilmektedir.

8. Sonuç

Çalışmada, stres ve performans ilişkisinin ilişki modelleri bağlamında araştırma sonuçları ile desteklenerek ele alınması amaçlanmıştır. Bu kapsamda literatür taramasına dayalı derleme olarak oluşturulan içerikte, öncelikle stres ve performans kavramları tanımlanarak, stres ve performans ilişkisi negatif doğrusal ilişki modeli, pozitif doğrusal ilişki modeli, ters U biçimi eğrisel ilişki modeli ve ilişki bulunmaması modelleri kapsamında detaylandırılmış ve stresin bireysel performans ile örgütsel performans üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Stres evrensel bir unsurdur ve yaşamın her döneminde -özel yaşam ya da çalışma hayatında- vardır ve olmaya devam edecektir. Bireyler ve bireylerden oluşan organizasyonlar onunla yüzleşmek, kabul etmek ve birlikte yaşamak zorundadır. Bu noktada stresin özellikleri, önemli ipuçları içermektedir.

- Stres, özneldir. Nitekim, bir olay ya da durum bir kişi için stres / sıkıntı iken, diğeri için öfke ya da başka biri için anlamı olmayan / anlamsız bir olay olarak değerlendirilebilmektedir.
- Bir stres kaynağı ya da stres nedeni ile bir görev arasındaki ilişki önemlidir. Bu ilişki, performansın artırılıp artırılmayacağını veya bozulup bozulmayacağını belirlemede etkili olabilmektedir.
- Stres dönemseldir. Sürekli yüksek ya da sürekli düşük olması yaşamsal ve örgütsel süreklilik için hem tehdit edici hem de yok edici bir özellik sergilemektedir.
- Oluştuğu yer, durum, zaman, insan ve süreçteki karşılığı, iç ve dış dünya/çevre arasında dengenin bozulduğuna işaret ediyor olması olarak değerlendirilmelidir.
- Performansın olumlu ve olumsuz ya da sürdürülebilir ya da sürdürülemez sonuçlarının çok yönlü belirleyicisidir.
- Bireysel ve örgütsel olarak varlığı ile hem yatırım hem de ipotek özelliği taşıyabilmektedir.
- Yok edilmesi ya da yok sayılması değil yönetilmesi gereken özelliktedir. Nitekim, stresin yokluğu ya da sıfır stres ölüm olarak nitelendirilmektedir.
- Aniden oluşmaz. Aşamalı geçişler fark edilme ile tamamlandığında yönetilmesi mümkün hale gelebilmektedir.
- Zihinsel, duygusal, fiziksel ve davranışsal işleyişi etkilemekte ve yönlendirebilmektedir.
- Çok değişkenlidir.
- Farklı unsur ve uygulamalar ile birlikte performansın önemli belirleyicilerden biri olma özelliğine sahiptir.

Stres sonuçları itibari ile örgütsel performansın düşmesine, çalışanların genel performansının düşmesine, iş kalitesinin düşmesine, personelin devir hızına ve anksiyete, depresyon, baş ağrısı ve sırt ağrısı gibi sağlık sorunlarından dolayı devamsızlığa neden olabilmektedir. Organizasyonlarda, performansı artıran ve stresi azaltan politikalar gereklidir.

Literatürde, iş stresi ile iş performansı arasındaki ilişki, 4 model çerçevesinde tanımlanmakta ve bu kapsamda farklı sonuçlar elde edilmektedir. Bu durumun başarılı bir şekilde yönetilebilmesi için çalışma hayatında stres-performans ilişkisi konusunda yapılması gereken öncelikli uygulama eğitim ve bilgilendirme olmalıdır. Çünkü, önlemenin tedavi etmekten ucuz olması gerçeği göz ardı edilmediğinde, eğitim sayesinde stresle ilgili etkili baş etme becerileri kişilere öğretilerek gerekli davranış değişikliğini gerçekleştirmek olanaklı hale getirilebilecektir. Bu kapsamda uygulanması gereken eğitim, **stres aşılama eğitimi** olarak tanımlanmaktadır**.** Eğitim ve sonrası yapılması gerekenler 3 aşama olarak tanımlanmaktadır.

- **İlk aşama**, amacı bireylerin stresin doğasını ve etkilerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmak olan **kavramsal eğitim aşamasıdır**.
- **İkinci aşama beceri edinimi ve prova/ deneme aşamasıdır**. Bu aşamanın amacı, kaygıyı azaltmak ve bireyi geliştirmek için baş etme becerilerinin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır.

Bu aşamada, birey stres reaksiyonları ve davranış değişikliği hakkında farkındalığı korumaya ve stresi azaltmak için uygun becerileri oluşturmaya yönelik olarak eğitilmektedir. Bu beceriler, fizyolojik tepkiler üzerindeki kontrolü artırmak için olumsuz duygu ve düşünceleri düzenlemeyi amaçlayan bilişsel yeniden yapılandırma ve gevşeme tekniklerinden oluşmaktadır.

- **Üçüncü ve son aşama başvuru/ uygulama / kullanma aşaması** olarak adlandırılmaktadır. Başa çıkma becerileri, iş ve özel yaşamdaki gerçek dünyaya ait stres ortamlarında uygulanmaktadır (LeBlanc, 2009: 531).

Bununla birlikte, çalışma ortamı çalışanlar için destekleyici olmalıdır. Bu desteğin en önemli aktörleri, yöneticiler ve liderlerdir. Yöneticiler konusunda Harshana (2018: 2)'nın "İş ortamı ve yönetim desteği, çalışanların iş yerindeki streslerini yönetmelerine büyük ölçüde yardımcı olacaktır" görüşü stres-performans ilişkisi ve sonuçları için önemli bir belirleyici olma özelliğini ortaya koymaktadır. Nitekim, organizasyonlar çalışanlarını hem çalışan için hem de kuruluş için kazan-kazan sonucu yaratacak şekilde stres ortamından olabildiğince uzak tutmak için önlemler almalıdır (çalışma ortamı, görev zamanlamaları vb.).

Stres performans ilişkisinin öznesinin insan olması özellikle olası sonuçlarını tanımlarken her ortam ve konumda kullanılabilirliği ya da geçerliği tam olan bir modelden ya da modeller arasında ön plana çıkabilen bir modelden söz edilebilmesini mümkün kılmamaktadır.

Nitekim, organizasyonlar ve yönetimler, yönetilebilir stres ve ulaşılabilir performans odaklı düzenlemeler ve uygulamalar gerçekleştirebildiği ölçüde hem organizasyon belirlediği sınırların ötesine geçebilecek hem de çalışanlar, işleri ve işyerleri için daha büyük istek, motivasyon, gayret ve zevkle

çalışabileceklerdir. Çünkü stres, fark edilip yönetilebildiği ölçüde istenen performansa ulaşmanın aracı olma özelliği ile var olmaya devam edebilecektir.

9. Kaynaklar

Abbasi, S.M. ve Hollman, K.W. (2000). "Turnover: The Real Bottom Line". **Public Personnel Management**. 29,3, September.

AbuAlRub, R.F. (2004). Job Stress, Job Performance, and Social Support Among Hospital Nurses. **Journal of Nursing Scholarship**, March, 36,1, 73-78.

Akkurt, İ. İş Yerlerinde Stres ve Yol Açtığı Meslek Hastalıkları, http://bianet.org/kurdi/biamag/175483-is-yerlerinde-stres-ve-yol-actigi-meslek-hastaliklari (Erişim Tarihi: 14.04.2019)

Aksu Sarıer, Y. Çalışanın Devamsızlığını Yönetmek Mümkün. (Erişim Tarihi: 03.10.2018).

https://www.kariyer.net/ik-blog/isyerinde-devamsizlik-yonetimi/ (Erişim Tarihi: 13.04.2019).

Anderson, C. (1975). Stress, Performance, And Coping: A Test Of The Inverted-U Theme", **Academy of Management Proceedings**, USA, 1975, 152-154.

Anderson, C. (1976). "Coping Behaviours as Intervening Mechanism in the Inverted-U Stress- Performance Relationship" **Journal of Applied Psychology,** 61(1), 30–34.

Aslan, Z. ve Cengiz, E. (2015). "Akademisyenlerin İş Stresi İle İş Motivasyonu İlişkisi". **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, 6, 12, 25-43.

Bashir, U. Ve Ramay, M.I. (2010). "Impact of Stress on Employees Job Performance A Study on Banking Sector of Pakistan". **International Journal of Marketing Studies,** 2, 1, May, 122-126.

Baysal, A.C. (1984). "İşletmelerde İşgücü Devri Sorunu". **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Güz(6), 81-97

Bilgin, K.U. (2004). "Kamu Performans Yönetimi Memur Hak ve Yükümlülüklerinin Performansa Etkisi". **Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü**, Yayın No: 323, Ankara.

Bingöl, D. (2010). **İnsan Kaynakları Yönetimi**. Beta Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

Bouckenooghe, D., Raja, U., Butt, A., Abbas,M. ve Bilgrami,S. (2016). "Unpacking the Curvilinear Relationship Between Negative Affectivity, Performance and Turnover Intentions: The Moderating Effect Of Time-Related Work Stress". **Journal of Management & Organization**, 1-19.

Büyükfırat, B. (2009). **Performans Değerleme Uygulamalarının Çalışanların İş Stresi Düzeyleri Üzerine Etkileri: İmalat Sektöründe Bir Alan Araştırması.** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Cambridge Dictionary, https://dictionary.cambridge.org/ (Erişim Tarihi: 05.01.2020).

Chen, M-F., Lin, C-P., Lien, G-Y. (2010). Modelling Job Stress As A Mediating Role In Predicting Turnover Intention". **The Service Endustries Journals.** 31, 8, 1327-1345.

Çakmak, N. ve Ocaklı, E. (2006). "Performans Değerlendirmesi Gerekli Midir? Neden?". **ÜNAK'06 Bilimsel İletişim Ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu**, 12-14 Eylül, Ankara, 212-230.

Dar, L., Akmal, A., Naseem, M.A., Khan, K.U.D. (2013). " Impact of Stress on Employees Job Performance In Business Sector of Pakistan". **Global Journal of Management And Business Research**, 11, 6, May. ISSN 2249-4588.

Diamond, D. M., Campell, A.M., Park, C.R. ve Halonen, J.D. (2007). "The Temporal Dynamics Model of Emotional Memory Processing: A Synthesis on the Neurobiological Basis of Stress-Induced Amnesia, Flashbulb and Traumatic Memories, and the Yerkes-Dodson Law". **Neural Plasticity**, 1-33.

Doğan, İ.S. (2019). **Çalışma Yaşamında Stresin Performans Üzerindeki Etkisi : Univera A.Ş. Örneği.** Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Erdoğan,İ. (1991). **İşletmelerde Personel Seçimi ve Başarı Değerleme Teknikleri**. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No:248, İşletme İktisadı Enstitüsü Yayı No:141, İstanbul.

Eren, A. ve Saraçoğlu,,B. (2011). "Gönüllü İşten Ayrılmalar Üzerine Ekonometrik Bir Yaklaşım". **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, 26, 1, 1-15.

Ergül, A. (2012). **Çalışma Yaşamında Stresin Bireysel Performans Üzerindeki Etkileri: Eğitim ve Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma.** Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eroğlu, F. (2009). **Davranış Bilimleri**, 9. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Gümüştekin, G.E. ve Öztemiz, A.B. (2004) "Örgütsel Stres Yönetimi ve Uçucu Personel Üzerinde Bir Uygulama". **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, 23, Temmuz-Aralık, 61-85.

Gümüştekin, G.E. ve Öztemiz, A.B. (2005). "Örgütlerde Stresin Verimlilik ve Performansla Etkileşimi". **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 14, 1, 271-288.

Harshana, S. (2018). "Work Related Stress: A Literature Review", **Annals of Social Sciences and Management Studies**, 2, 3, 1-7.

Haybatollahi, S.M. (2009).. **Work Stress in the Nursing Profession: An Evaluation of Organizational Causal Attribution, Department of Social Psychology.** Helsinki.

Hilton M. F., ve Whiteford H. A. (2010). "Associations Between Psychological Stress, Workplace Accidents, Workplace Failures And Workplace Successes". **Int Arch Occup Environ Health,** l83, 923 - 933.

Jamal, K. (2007). "Job Stress And Job Performance Controversy Revisited: An Empirical Examination in Two Countries". **International Journal of Stress Management**. 14(2), 175–187. https://doi.org/10.1037/1072-5245.14.2.175

Joiner, T. (2001), "The Influence Of National Culture And Organizational Culture Alignment On Job Stress And Performance: Evidence From Greece". **Journal of Managerial Psychology**, 16, 3, 229-242. https://doi.org/10.1108/02683940110385776

Kazmi, R., Amjad, S. ve Khan, D. (2008). "Occupational Stress And Its Effect On Job Performance A Case Study Of Medical House Officers Of District Abbottabad". **J Ayub Med Coll Abbottabad** 20(3), 135-139.

Khalid, A., Murtaza, G., Zafar, A., Zafar, M., Saqib, L. ve Mushtaq, R. (2012). "Role of Supportive Leadership as a Moderator between Job Stress and Job Performance". **Information Management and Business Review,** 4, 9, 487- 495, Sep., ISSN 2220-3796.

Kim, J. (2008). "Psychological Distress And Occupational Injury: Findings From The National Health Interview Survey 2000-2003". **Journal Preview Med Public Health**, 41, 200-207.

Kocakulah, C.M. Kelley, A.G., Mitchell, K.M., Ruggieri, M. P.R. (2016). "Absenteeism Problems And Costs: Causes, Effects And Cures". **International Business &Economics Research Journal,** May/June, 15, 3, 89-96.

Landy, F.J. ve Conte, J. M. (2010). **Work in The 21st Century**. California.

LeBlanc, V.R. (2009). "The Effects of Acute Stress on Performance: Implications for Health Professions Education". **Academic Medicine,** 84, 10 / October Supplement, 525-533.

Lennart, L.(1999). **Guidance On Work-Related Stres: Spice Of Life Or Kiss of Death**. Office for Official Publications of the European Communities, Belgium.

LePine, J. A., LePine, M. A., ve Jackson, C. L. (2004). Challenge and Hindrance Stress: Relationships With Exhaustion, Motivation to Learn, and Learning Performance. **Journal of Applied Psychology**, 89(5), 883-891. http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.89.5.883

Leung, M., Shan Isabelle Chan, Y. and Dongyu, C. (2011). "Structural Linear Relationships between Job Stress, Burnout, Physiological Stress, and Performance of Construction Project Managers**". Engineering, Construction and Architectural Management**, 18,3,312-328. https://doi.org/ 10.1108/ 09699981111126205

Magnuson, J. (1990). "Stress Management". **Journal of Property Management**, May-June, 55, 3.

McElroy, J. C., Morrow, P. C., ve Rude, S. N. (2001). "Turnover And Organizational Performance: A Comparative Analysis Of The Effects Of Voluntary, Involuntary, And Reduction-in-Force Turnover". **Journal of Applied Psychology**, 86(6), 1294–1299.

McHugh, M. (1993). "Stress at Work: Do Managers Really Count the Costs?". **Employee Relations**, 15, 1, 18-32. https://doi.org/ 10.1108/ 01425459310024901

Özdevecioğlu, M., Bulut, A., Tekçe, E. A., Çirli,Y. Gemici, T., Tozal, M. ve Doğan, Y. (2003). "Kadın ve Erkek Yöneticilerin Yönetimi Altındaki Personelin Motivasyon, Stres ve İş Tatmini Farklılıklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi,** 10, 2, 125-138.

Özmutaf, N.M. (2006). "Örgütlerde İnsan Kaynakları ve Stres: Ampirik Bir Yaklaşım". **Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi**, 23, 1-2, 75-81.

Roskies E. (2010). **Stresle Başa Çıkmada Kendimizle Olumlu Diyalog** (Çev. Nesrin Hisli Şahin). Ankara.

Pehlivan, İ. (2000). **İş Yaşamında Stres**. Pegem Yayıncılık, Ankara.

Qureshi, M.I., Iftikhar, M., Abbas, S.G., Hassan, U., Khan, K. ve Zaman, K.(2013). "Relationship Between Job Stress, Workload, Environment and Employees Turnover Intentions: What We Know, What Should We Know". **World Applied Sciences Journal**, 23 (6): 764-770, ISSN 1818-4952.

Shahid, M.N., Latif, K., Sohail, N. ve Ashraf, M.A. (2011). "Work Stress And Employee Performance In Banking Sector Evidence From District Faisalabad, Pakistan". **Asian Journal of Business and Management Sciences**. 1, 7, 38-47. ISSN: 2047-2528

Songur, H. M. (1995). **Mahalli İdarelerde Performans Ölçümü**. Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Yayın No:6, Ankara.

Sosyal Güvenlik Kurumu, http://www.sgk.gov.tr/ wps/portal/ sgk/tr/ kurumsal/istatistik/ sgk_istatistik_yilliklari (Erişim Tarihi: 14.04.2019).

Sullivan, S.E. ve Bhagat, R.S. (1992). "Organizational Stress, Job Satisfaction and Job Performance: Where Do We Go From Here?". **Journal Of Management**, 18, 2, 353-374.

Tews, M. J. Michel, J.W. ve Stafford, K. (2013). "Does Fun Pay? The Impact of Workplace Fun on Employee Turnover and Performance". Cornell Hospitality Quarterly. 54, 4, 370-382, November.

Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 02.03.2019).

Türkmen, A. (2016). "Organizational Stress Effects On Labour Performance". **Route Educational and Social Science Journal**, 3, 4, 1-27.

Ulukuş, K.S. (2001). **Stres ve İşverimi: Emniyet Personeli Üzerinde Bir Alan Araştırması**. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilgiler Üniversitesi, Sivas.

Williams, S.R. (1998). **Performance Management: Perspectives on Employee Performance.** International Thompson Business Press.

Yılmaz, V. (2012). **Stresin Bireysel Performans Üzerindeki Etkileri**. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Zakaria, N.H., Mansor, N. ve Abdullah, Z. (2012). Workplace Accident in Malaysia: Most Common Causes and Solutions. **Business and Management Review,** 2(5), 75 – 88, July.ISSN: 2047 – 0398

CHAPTER 12

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Secession: A Constitutional Process of Analysing Costs and Benefits (Hakan Kolçak)

Secession: A Constitutional Process of Analysing Costs and Benefits

Assistant Professor Hakan KOLÇAK
Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Law, Department of Public Law,
hakankolcak@icloud.com

1. Introduction

Secession is one of the central themes in the disciplines of constitutional law and politics. It is a main political, legal and constitutional event that creates a new sovereign state. The territory and population of this new state were formerly part of an existing sovereign state. The new state is the essential tool that enables its population to construct a full *demos* once it has obtained the status of sovereign statehood.

While empowering communities to form their own *demos*, secession may also oblige them to take some risks. Communities make their ultimate decision on full independence by analysing a scheme of secession that is made up of two primary keystones: the risks of secession – (i) losing the benefits of their membership in the host state and (ii) facing the costs of secession – and the motivations for secession – (a) the costs of membership in the host state and (b) the benefits of secession.

Once communities decide to construct their national *demos* by means of outright independence, this decision may result in the loss of all benefits provided by their host states. It may also lead to some costs of secession such as the peaceful or violent opposition of host states or international hostility against their full independence. Taking all risks is a decision that communities should make. If they determine that they can succeed in coping with all difficulties caused by such risks, they may successfully finalise their secessionist struggles.

As a comparative analysis of various secessions from all around the globe, this article seeks to understand the dynamics of secession in a constitutional manner. Various studies have analysed different separatist movements via political and legal approaches, but merely few studies have sought to examine the constitutional dynamics that stimulate communities to initiate secessionist movements. This study attempts to fill the research gap by coming up with a general scheme of secession that can be used in comprehending the constitutional motives of secessionist movements. It is organised as follows. The article initially examines some conceptual and theoretical issues pertaining to the notion of secession. Subsequently, it scrutinises outright independence in an analytical way and creates its scheme of secession that provides us with a chance to understand the constitutional dynamics of separatist movements.

2. Conceptual and Theoretical Dimension

Secession is an essential political, constitutional and legal event that is different from expulsion, revolution and group emigration. Secession is distinct from expulsion as the seceding territory lays no claim to the juridical identity of the existing state. If the territory challenges the entire unity of the

state and lays claim to its juridical identity, there is a case of expulsion in lieu of secession (Beran, 1984). Secession may be contrasted with revolution. The main purpose of the seceding territory is different from that of the revolutionary. The seceding territory limits the legal framework of the existing state. It does not aim to overthrow the existing government, nor does it aim to make fundamental constitutional, socio-political or economic changes within the existing state. These two goals should be achieved in completing any revolution (Buchanan, 1991b). Secession provides the seceding community with the chance to free itself from the authority of the existing state. This may also be the case with group emigration, but secession includes opposition to the existing territorial claim of the state, whilst emigration implies that a community removes itself from the jurisdiction of the existing state without questioning its boundaries (Buchanan, 1991b).

Hence, '[s]ecession is the formal withdrawal from an established, internationally recognised state by a constituent unit to create a new sovereign state' (Bartkus, 1999: 3). A similar definition is proposed by Pavkovic and Radan, who describe secession as 'the creation of a new state by the withdrawal of a territory and its population where that territory was previously part of an existing state' (2007: 5). The new state is, according to Pavkovic and Radan, the ultimate product of a process, during which delegates of the population settled in a certain territory in the existing state announce an independent state on that territory generally through a declaration of independence. If the announcement of independence is not questioned by the existing state, endorsed by the population of the seceding territory and the newly proclaimed state be recognised by other states, the new state may then complete its eventual secession (*ibid*).

Many other scholars come up with different definitions of secession. For instance, Australian academic James Crawford defines it as 'the creation of a State by the use of threat or force without the consent of the former sovereign' (Crawford, 2006: 378). This considers secession requires the use or threat of force and opposition from the host state. Norway's secession from Sweden in 1905, however, was peaceful.

Another definition of secession is proposed by Allen Buchanan as follows:

> [Secession is] a kind of collective action, whereby a group (whether officially recognised as a legitimate political subunit or not) attempts to become independent from the state that presently claims jurisdiction over it and, in doing so, seeks to remove part of the territory from the existing state (1991a: 75).

Buchanan defines not secession, what Pavkovic and Radan call, 'secessionist attempt' (2007: 5). This may turn into a successful secession when it is given adequate international recognition following the announcement of independence. It may become an unsuccessful secession due to the absence of the proclamation of independence, the lack of an endorsement from the population, or insufficient recognition of the newly proclaimed state by other states (*ibid*). Accordingly, I understand secession in the way Bartkus (1999), and Pavkovic and Radan (2007) define it, meaning

that it refers to political disintegration, territorial dismemberment and partition of the original state.

Scholarly perspectives to secession can be roughly classified under three subtitles, namely explanatory theories, normative theories and juridical approaches. The first are those that seek to expound how and why secession occur. They are concerned with the political and social conditions and processes leading to or causing secessions.[1] The second are theories that aim, by appealing to political or ethical standards, to give grounds for some secessions and to criticise others as unjustified or indefensible. There are two main types of normative theories, 'remedial right only theories' and 'primary right theories' (Buchanan, 1997: 34). Both types welcome *special* rights to secede, those rights generated by means of promising, contract or some exceptional relationships.[2]

Remedial right only theories stipulate that 'a group has a general right to secede if and only if it has suffered certain injustices, for which secession is the appropriate remedy of last resort' (Buchanan, 1997: 34-35). Different remedial right only theories identify different wrongdoings as guaranteeing the remedy of secession. According to Buchanan (1997), three kinds of injustice allow for unilateral secession: infringement of basic human rights (Bangladesh's secession from Pakistan); unjust annexation of territories (Baltic Republics of the Soviet Union); and systematic breaches of previous agreements on self-government (former Yugoslav republics). In addition to the three injustices, Seymour (2007: 395) considers 'a failure to comply with internal self-determination as an element leading to a remedial right to secede. According to Tamir (1993) minorities have a remedial right to secede if their cultural and linguistic identities are not expressed through state bodies. Finally, Birch (1984) argues that a group enjoys a remedial right to secede if the host state uses force during its integration process and fails to protect its legitimate interests that involve both rights, encompassing the right to physical security, and economic and political interests.

Primary right theories maintain that some group may secede unilaterally even in the absence of previous injustices. These theories fall into two chief classes: 'ascriptive group theories' and 'associative group theories' (Buchanan, 1997: 37-38). According to ascriptive theories, every nation is entitled to its own state that reflects its own characteristics, e.g. its common culture, history or language.[3] Their associative counterparts maintain that any community, no matter how heterogeneous, enjoys the right to secession if the majority of that community want it (*ibid*).[4]

---

[1] For some examples of explanatory theories, see Bookman (1992); Hechter (1992); Horowitz (1985); Smith (1979); Wood (1981).

[2] States may grant their constituents the right to secede (promising), e.g. the Norwegian peaceful secession from Sweden in 1905. Constitutions may include the right to secede (contract), e.g. the 1997 Soviet Constitution (Article 72) and the 1993 Ethiopian Constitution (Article 39). Founding agreements of states may include direct or indirect provisions that permit state components to secede at later points (exceptional relationship), e.g. the relationship between the American Southerners and the United States of America (US).

[3] For some examples of ascriptive theories, see Miller's (1995) nation-based theory; and Margalit and Raz's group-based theory (1990).

[4] For some examples of associative theories, see the anarcho-capitalist theory (Gordon, 2002); Beran's (1984) democratic theory; and Wellman's (2005) common habitat theory.

Juridical approaches on secession are rested upon a variety of legal sources, including United Nations (UN) resolutions, constitutional documents and court judgments. All of these sources are concerned with those attempts at withdrawing territories and populations from the administration of sovereign states.[5]

3. The Decision to Secede: Costs and Benefits

A community makes its eventual decision on outright independence through analysing a scheme of secession. This scheme is indeed the comparison of the following four variables: i) the benefits of membership in the existing state; ii) the costs of such membership; iii) the costs of secession; and iv) the benefits of secession. Losing the benefits of membership and facing the costs of secession are one side of the comparison that prevents secessions from taking place. The costs of membership and the benefits of secession are the other side that paves the way for secessions. Let us call the former the risks of secession and the latter the motivations for secession.

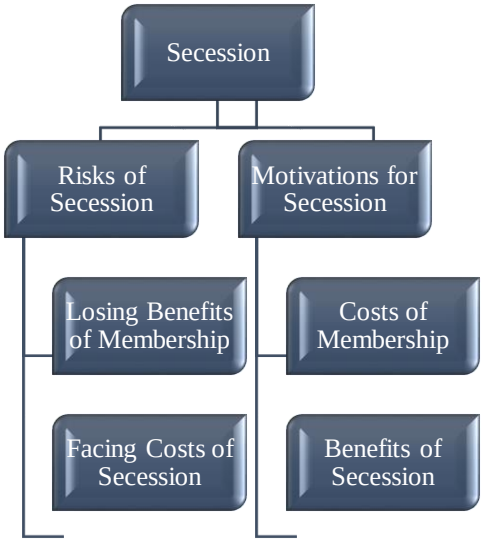

Figure 1: Scheme of secession

It is worth noting that there is no certain list of the risks or motivations that would apply to all cases. Instead, each secession has its own dynamics. An issue being considered as a benefit or cost of secession or of membership in a case may not have the same status in any other cases. Each secessionist case constructs its own framework in which any of the four variables may include different costs and benefits. Thus, we are now going to touch upon some *potential*, but not exact, costs and benefits.

3.1. The Benefits of Membership

The benefits of membership are the services and advantages provided by the existing state. They may be classified into three classes: security,

[5] For example, Kohen (2006) presents a juridical theory of secession.

economic/social and cultural. Security benefits manifest themselves in the existing state's maintenance of internal order. This enables individual citizens to be protected from any potential internal domestic violence and external foreign aggression. Promoting security is dependent upon military strength. Military capacity is a function of natural, industrial and human resources. Hence, larger populations or territories are theoretically expected to have more defensive capabilities than their smaller counterparts. Such an expectation may be a matter stimulating communities to pursue their membership in larger political entities (Bartkus, 1999).

The Czechs did not attempt to secede from the Austro-Hungarian Empire before the First World War on the grounds that they would be better safeguarded as a member of the Empire in the existence of the expansionist German threat. The Czech community had indeed presented solely limited demands for political and constitutional reforms before the Austro-Hungarian Compromise of 1867. Once this compromise created the Dual Monarchy, the Czech political elite initiated a political campaign seeking to convince Emperor Franz Josef I to strengthen the Kingdom of Bohemia. This would empower the Czech-occupied region to exercise a significant level of territorial autonomy analogous to that conferred on the Kingdom of Hungary.[6]

This campaign gained official status after the Austrian half of the Empire adopted universal male suffrage in 1906, enabling some Czech political parties and organisations to gain parliamentary seats in the *Reichsrat* in Vienna. Irrespective of their ideological differences, few of such parties and organisations advocated secession as the resolution for the Czech discontent. In 1909, Professor Tomaš Garrigue Masaryk, leader of the Czech Realist Party, declared that his party's goal was to establish a powerful regional Czech state in a federal Austria rather than supporting a clear secessionist political programme. Masaryk and his party believed that an outright independent Czech state may encounter some security problems in the presence of the expansionist, powerful Germany (see Mahoney, 2011: 130-131).

According to Czech historians Victor Mamatey and Radomir Luza, the prevailing security conditions and the real threat posed by Germany hindered the Czechs from making a concrete secessionist attempt. The Czechs believed that a full independent state would be unable to safeguard itself from intimidation and potential subjugation by the repressive German Empire. The Czechs perceived greater territorial autonomy within the decentralised Austro-Hungarian Empire as an option serving their interests better than outright independence (Mamatey and Luza, 1973).

The economic/social benefits of membership may enable states to unify their regional economies through a series of regulations, providing their citizens with several advantages, such as access to large markets and raw materials, integration into large communications and transport networks, etc. (Bartkus, 1999). States may also bestow their poorer communities with some economic/social benefits by means of implementing special policies on development assistance, subsidies for education and health programs, technology transfers, tax exemptions and so on. The economic/social benefits

[6] The Kingdom of Bohemia is the predecessor of Czechia. For more details on the Bohemian Kingdom, see Charvat (2010); Krueger (2009); Mahoney (2011).

of membership may play an important role in urging communities not to secede (Horowitz, 1985).

The Quebec business community revealed a sharp awareness of the economic/social advantages for the Francophone-dominated region of Canada. In the independence referendum of 1995, the Quebecers rejected their secession from Canada by a slim majority (50. 58 per cent No to 49.42 per cent Yes).[7] The Francophones were profiting from various economic and fiscal privileges during the 1990s, including federal grants for social and economic programs. The grants empowered the Francophone province to construct its own civil society, rendering its provincial government an effective actor in various social fields, including business, education and labour (Rocher, 2014).

All benefits were acknowledged by several respected leaders of the Quebec business community, e.g. Ghislian Dufour, head of the Quebec Council of Employers (the largest employers' organisation in Quebec); Paul Desmarais, a well-known financier; Purdy Crawford, chairman of Imasco Limited (a giant banking, retailing and tobacco corporation); and Claude Castonguay, founder of the Laurentian Group (one of the largest Canadian financial services conglomerates). These made forceful speeches against Quebec's secession before and during the referendum campaign. The leaders basically supported the perspective that Quebec's independence would bring about various difficulties, such as the loss of federal grants and American trade privileges, the narrowed pool of capital for investment, higher interest rates and higher unemployment (see Bartkus, 1999: 39-41; Brown and Rose, 1995: 249). These would potentially render Quebec 'one of the most indebted countries in the world … [who] would be in a weakened position among its trading partners' (Rocher, 2014: 38). There were, of course, other determinants (such as the willingness of the central government to recognise Quebec as a distinct society and to confer a constitutional veto right upon the Francophone province).

[7] Two independence referendums (1980 and 1995) have been held in Quebec so far. The first was held after the provincial election of 1976 in which the pro-independence Parti Québécois (PQ) beat the pro-federalist Quebec Liberal Party and came to power with a political programme aimed at establishing a sovereign Quebec associated with Canada. The promised referendum on the so-called 'sovereign-association' was eventually held on 20 May 1980. The Quebecers were asked whether they authorise the Quebec government to negotiate a new agreement with the rest of Canada which would be based upon the equality of the two nations. The Péquiste option of sovereignty-association was rejected by 59.56 per cent of voters. The failure of two constitutional accords in coming into force – the Meech Lake Accord of 1987 and the Charlottetown Accord of 1992 (agreements between the central and provincial governments to revise the Canadian Constitution, strengthen provincial powers and recognise Quebec as a distinct society) – left substantial uncertainty about the constitutional future of the country. It also paved the way for the second independence referendum. In the federal election of 1993, the Liberals won a majority whilst the Progressive Conservatives, associated with the failed accords, were virtually wiped out. The opposition was fractured along provincial lines, between the western-centred Reform Party and the pro-independence Bloc Québécois – the federal version of the PQ – which formed the official opposition. The constitutional debate over distinct society also brought the PQ back in power as a result of the provincial election of 1994. Just after his electoral victory, Premier Jacques Parizeau, leader of the PQ, promptly promised that a sovereignty referendum would be held before 1996. Having completed all legislative procedures, the so-called 'sovereignty-partnership referendum' was eventually held on 30 October 1995. The Quebecers were asked: 'Do you agree that Quebec should become sovereign, after having made a formal offer to Canada for a new economic and political partnership, within the scope of the Bill respecting the future of Quebec and of the agreement signed on 12 June 1995?'. For more details on the referendums, see Crepeau (1997); Keating (1996: 65-113); Rocher (2014); Trent (1995); Yale and Durand (2011).

Nevertheless, the economic/social benefits of membership had an influence in convincing the voters not to secede.

Similar to Quebec, the Soviet Central Asian republics – Tajikistan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan and Kyrgyzstan – were also inclined to pursue their membership during the decline and downfall of the Soviet Union since they were the beneficiaries of economic and social policies. Having adopted modernisation and industrialisation policies in the late 1950s, the Union sought to equalise education and development levels across its borders (Silver, 1974). As a corollary of this equalisation policy, the five republics retained 100 per cent of the income and turnover taxes collected within their boundaries, whilst the Baltic republics retained much lower proportion of their taxes (between two-thirds and three-quarters) (Roeder, 1991). The five republics also received additional subsidies to provide their peoples with better infrastructure, health and education systems. They received much higher rates of investment than those that would have been received in accordance with their level of economic development. As regards per capita expenditures on education and health programs, these expenditures were relatively equal among all Soviet republics, but revenues were far lower in the Central Asian republics (Bahry and Nechemias, 1981).

Not surprisingly, the five republics were those protesting most vehemently against the break-up of the Soviet Union. In late 1990, Kazak President Nursultan Nazarbaev worked tirelessly to rescue some form of confederation. His attempt resulted in the construction of the short-lived State Council. Before the coup against Gorbachev in the summer of 1991, most Soviet republics, including Azerbaijan, Estonia, Georgia, Moldova, Latvia, Lithuania and Ukraine, declared their independence (Roeder, 1991). But the five republics remained silent only with the exception of Tajikistan, whose president Kaklar Makhkamov openly supported the coup attempt. On the eve of the collapse of the Union, the five republics were the eagerest to partake in Gorbachev's proposal for a Soviet confederation, constructed upon an economic union treaty. Although the attempts of the Central Asian republics did not prevent the Soviet Union from its dissolution in December 1991, they at least contributed to the creation of various unions among the post-Soviet states, such as the Commonwealth of Independent States, the Eurasian Economic Union and the Eurasian Customs Union (Ericson, 1991).

The cultural benefits of membership are in fact not completely distinct from their economic/social counterparts. But nevertheless, they deserve a separate investigation. The cultural benefits are those policies provided by states with the essential purpose of protecting and promoting the identity of their distinct ethnic, cultural, linguistic or religious minorities. The cultural benefits may urge communities to pursue their membership in the existing states.

Such benefits played a crucial role in convincing the Slovaks to become a junior member of the newly created Czechoslovakian Republic in 1918. In the Austro-Hungarian Empire, the Slovaks had suffered from numerous Magyarisation policies. These were coercive assimilation policies implemented by Hungarian aristocrats, e.g. the rejection of the existence of Slovak nationhood; the restriction on the use of the Slovak language in public

institutions;[8] the limit on the usage of the Slovak language in schools;[9] the Hungarianisation of Slovak-origin personal and geographic names; to name just a few (Frank, 1996; Mahoney, 2011: 124-127; Maxwell, 2005; Pytlas, 2013).

Having witnessed numerous injustices and wrongdoings, the Slovaks entered a new period during World War I, when the leader of the *Hlas* (Voice) movement – the main Slovak nationalist movement – Vovro Srobar requested Czech *Reichsrat* deputies to speak about the unwillingness of the Slovak community to live in the Kingdom of Hungary. While welcoming the demand, the parliamentarians not only mentioned various Slovak grievances but also presented their proposal for a joint Czecho-Slovak state in the *Reichstrat* in the spring of 1917. The presentation was followed by a lobbying and negotiation process in which Czech and Slovak political leaders sought to determine the cornerstones of a potential union state. The process was eventually completed with the adoption of the Pittsburgh Agreement of 1918. The Agreement approved the unification of Czech and Slovak lands under the name of the independent state of the Czechoslovakian Republic. It also guaranteed that Czech leaders would assist the Slovak community in constructing their own administrative, governmental, legislative, judicial and educational bodies using Slovak as the official language. After adopting the Agreement, its primary author Professor Masaryk proclaimed the independence of the Czechoslovakian Republic in October 1918. He was then elected the first president of the Republic in November 1918. The international community recognised the statehood of the Republic after the First World War, which resulted in the disintegration of the Austro-Hungarian Empire (see Mahoney, 2011: 129-161).

According to Mamatey and Luza (1973), escaping from Hungarian repression was a reason triggering the Slovak community to become the junior partner of the Republic. They argue that the Slovaks might have preferred their outright independence to the membership in Czechoslovakia. However, the Slovaks realised the presence of new opportunities for cultural advancement by means of employing Czech-origin greater resources and experiences, encouraging them to become a member of the Czechoslovakian Republic (Mamatey and Luza, 1973).

In this section, we have just examined three potential benefits of membership, but as we have underscored at the beginning, there is no exact list of such benefits applying to all secessionist cases. There may be other benefits of membership; or, any of the above three may not be considered by a community as benefit. Without identifying a certain list of benefits, we can argue that losing the benefits of membership is one keystone of the framework in which the risks of secession are listed. Many communities have not taken the risk of losing such benefits when deciding upon their outright independence. Let us now examine the other keystone of the same framework, facing the costs of secession.

---

[8] Merely cultural organisations and lower-tier administrative offices were authorised to use Slovak as their language while Magyar remained the official language of general governance and higher-tier administrative bodies (Mahoney, 2011).

[9] Solely elementary schools were allowed to use Slovak as the language of instruction while Magyar remained the language of higher education (Mahoney, 2011).

3.2. The Costs of Secession

The benefits of membership stimulate communities not to consider secession as a viable alternative. Some communities may not see the benefits enough to persuade them to give up their secessionist attempts. They may take the risk of losing the benefits. These communities may run into another barrier at this juncture: the costs of secession.

There is no exact list of the costs that apply to all cases. We can touch on *potential* costs such as state opposition and international hostility (Bartkus, 1999). These costs may oblige a community to postpone or give up its secessionist struggle, or to find alternatives other than secession such as unification with another state.

State opposition takes its shape in at least two different forms, peaceful and violent. The Scottish case is a good example of the peaceful opposition. In the Scottish parliamentary election of 2011, the Scottish National Party (SNP) surprisingly obtained a majority with 69 seats. It came to power with a political programme aimed at holding an independence referendum. While not supporting the independence of Scotland, the central government of the United Kingdom (UK) welcomed the result of the election. It authorised the Holyrood (Scottish) devolved Parliament to legislate for a single-question referendum on Scotland's constitutional feature in accordance with the Edinburgh Agreement of 2012. In November 2013, the Scottish Parliament adopted the Independence Referendum Bill, which then received Royal Assent in December 2013, officially starting the referendum campaign. During the campaign, all British mainstream parties – the Conservative Party, the Labour Party and the Liberal Democrats – were opposed to Scottish independence. They supported a more powerful Scotland within the UK. Just two days before the vote, the leaders of the three parties issued the Vow, which summarised their pledge to confer extensive new powers upon Scotland. On 18 September 2014, the Scots were eventually asked whether Scotland should be an independent country. From a record voter turnout of 84.7 per cent, 55.3 per cent of the voters rejected independence. Support for Scottish independence remained at 44.7 per cent. Thus, the Scots postponed their secession as the main consequence of the 2014 referendum. There were various factors affecting the referendum result, but one of the main factors that should be highlighted was the peaceful UK opposition and its pledge for the post-referendum period that played a crucial role in convincing the Scots to adjourn their secession.[10]

The South Ossetian case is a good example of the violent opposition. South Ossetia proclaimed independence from Georgia in September 1990. Open warfare started in January 1991, just after the parliamentary election in which nationalist leader Zviad Gamsakhurdia came to power. Following his victory in December 1990, Gamsakhurdia rescinded South Ossetia's autonomous oblast status, rendering it an ordinary Georgian region. He also announced a state of emergency in the region, where the commander of Georgian Interior Troops was appointed as the mayor of Tskhinvali, the capital of South Ossetia. The Georgian government then sent several thousand troops to South Ossetia,

[10] For more details on the Scottish case, see Cetra and Harvey (2019); Henderson and Tierney (2018); Keating (2019); Kenny and Sheldon (2019).

where an urban warfare started in January 1991 (Waters, 2014; Wheatley, 2010).

The 1991-92 South Ossetia War, during which the secessionists succeeded in controlling most of the region with the help of Russia, eventually ended in July 1992. At that time, the Russia-brokered Sochi Ceasefire Agreement was signed between Georgia and the Moscow-backed South Ossetian Government. According to the Agreement, the South Ossetian Government was authorised to control the districts of Java, Znauri, Tskhinvali and some parts of Akhalgori. The administration of the rest of Akhalgori and some ethnic Georgian villages in Tskhinvali was acknowledged as the responsibility of the Georgian Government (International Crisis Group, 2004).

The Agreement generally provided the region with a peaceful environment until mid-2004, when Mikheil Saakashvili was elected as President of Georgia with a political programme aimed at the restoration of the territorial integrity of the country (Papava and Tokmazishvili, 2006). In June 2004, Saakashvili made his first attempt at breaking a twelve-year deadlock. He sent Georgian police to the region with the task to close down the Ergneti Market, a black market selling both illicit (arms and drugs) and licit (cigarettes, fuel, nutrition products, etc.) goods smuggled from Russia (Kupatadze, 2007). This attempt was not welcomed by the South Ossetian Government, who saw such black markets as the region's main sources of revenue, resulting in a violent clash between Georgian troops and South Ossetian militias. The clash ended with a ceasefire deal in August 2004, having left dozens dead and wounded (Baev, 2006; MacFarlane, 2004; Welt, 2005).

The ceasefire was broken as its previous counterpart. On 7 August 2008, Georgia launched a new extensive military operation against South Ossetia with the purpose of restoring the constitutional order. The operation started after a massive Georgian protest against the increasing economic and political Russian presence in South Ossetia (Fawn and Nalbandov, 2012). In the 2008 South Ossetia War, Georgia failed to restore its territorial integrity because South Ossetian militias and Russian forces pushed back the Georgians. The War ended with a France-brokered ceasefire agreement signed on 12 August 2008 (Broers, 2013).

Since Georgia's dramatic defeat in 2008, South Ossetia has functioned as a *de facto* state relying to a large extent on political, financial and military support from Russia. It is recognised by Russia, Nicaragua, Nauru and Venezuela as independent state. Neither other independent states nor the UN recognise the statehood of South Ossetia. The lack of recognition by the UN renders South Ossetia a pseudo state that does not enjoy equal status with independent states at the international level (Sotiriou, 2019).

This quasi status is one of the main factors urging South Ossetia to find alternatives to its secession. In March 2015, Russian President Vladimir Putin and Leonid Tibilov – the *de facto* president of South Ossetia – signed an agreement on the Russian-South Ossetian alliance and integration, encouraging the South Ossetian Government to support the unification of the region with Russia. Tibilov have argued since 2016 that a referendum on South Ossetia's unification with Russia would be held (Toal, 2019). In such a referendum, the Ossetians may authorise their government to change the *de facto* constitution of the break-away region in a way that paves the way for the

unification process. The potential outcome of the referendum is not the question that we should answer here. But nevertheless, we may underscore that any possible unification would probably not be recognised by the international community, who still recognises South Ossetia as a *de jure* region of Georgia. All in all, South Ossetia, which has suffered from an international hostility against its independence, asks for an option other than secession, namely unification with Russia.

Losing the benefits of membership is the first keystone of the framework in which the risks of secession are enumerated. Facing the costs of secession is the other keystone of the same framework. It is worth noting that there may be many other potential costs of secession different from those examined in this section. Thus, a certain list of such costs cannot be presented. Instead, each secessionist case determines its own costs of secession that may not include those analysed above. Having scrutinised the risks of secession, let us now turn our attention to the motivations for secession.

3.3. The Costs of Membership

The costs of membership are the first cornerstone of the framework in which the motivations for secession are listed. Since each secessionist case has its own dynamics, there is no exact list of the costs. We are now going to look at some *possible* costs that may not apply to all cases. Mortal threat and ethno-cultural threat are potential costs that may stimulate a distinct community to secede from its host state.

A host state may make a mortal threat to its distinct community in various forms such as dispossession, starvation, mass killing and genocide. All these forms are potential factors urging the community to successfully complete its secessionist struggle, enabling it to establish its sovereign independent state.

The Bengali case is a good example. The Pakistani mortal threat to the Bengalis resulted in the outright independence of Bangladesh. The Bengalis did not declare their independence before the Pakistani army commenced a massacre of unarmed Bengali civilians. Rather, the Awami League, the principal political voice of the Bengali community, backed territorial autonomy, allowing the Bengalis to administer all governmental matters with the exceptions of defense and foreign affairs that would be the responsibility of the Pakistani Government (Dos Santos, 2007; Raghavan, 2013).

The autonomy-centred political programme of the League (Six Point Program) was endorsed by the Bengalis in the first democratic Pakistani general and provincial elections held in December 1970. The elections recorded a clear victory of the Awami League, who gained not only almost all parliamentary seats in the Provincial Assembly of East Pakistan (Bangladesh) (298 seats out of 310), but also an outright majority in the National Assembly of Pakistan (167 seats out of 313) (Beachler, 2007: 472; Rao, 1991: 156).

Following its victory, the Awami League was not allowed by General Yahya Khan, the President of Pakistan, the Pakistani People's Party (PPP), the main political party in West Pakistan, and the Pakistani army to form a government, resulting in numerous mass protests across East Pakistan, calling on the Pakistani military junta to accept the results of the 1970 elections (Adeney, 2009; Raghavan, 2013). As a response, having failed to reach an agreement with the Awami League on the issue of the distribution of power,

President Yahya Khan, encouraged by both the Pakistani army and Zulfikar Ali Butto, leader of the PPP, declared martial law. He initiated the so-called 'Operation Searchlight', the military operation conducted by the Pakistani Armed Forces in East Pakistan with the purpose of suppressing all Bengali calls for self-government (Ahsan, 2005; Bose, 2011).

On the night of 25 March 1971, the Pakistani army launched its first attack on the Bengali people and killed thousands of civilians in Dhaka, the capital of East Pakistan (Debnath, 2011). Just after this violence, Major Ziaur Rahman, head of the provincial government of East Pakistan, declared the independence of Bangladesh on behalf of Sheikh Mujibur Rahman – the leader of the Awami League who was arrested by the Pakistani army on the evening of 26 March 1971 – leading to a nine-month-long war between Pakistan and Bangladesh (Adeney, 2009; Raghavan, 2013).

Pakistani troops reconstructed the authority of the central government in East Pakistan during the early months of the war, when the Bengalis suffered from various Pakistani atrocities, including systematic tortures and rapes, indiscriminate killings of civilians, targeted massacres of intellectual and professionals, and mass killings of religious minorities (Akmam, 2002; Saikia, 2011; Sharlach, 2000). With Indian support for the Bengali Liberation Army (*Mukti Bahini*), the situation on the battlefield began to change in July 1971. The Bangladesh Liberation War ended with the victory of the allied forces of Bangladesh and India on 16 December 1971, eventually rendering the People's Republic of Bangladesh an independent state fulfilling the empirical and juridical conditions of sovereignty (Ganguly, 1997; Raghavan, 2013: 205-263). The violence perpetrated by Pakistan was the main factor motivating the Bengalis to successfully complete their secessionist struggle, ending with the creation of an internationally recognised Bengali Republic (Dos Santos, 2007; Raghavan, 2013).

Having examined a case of mortal threat, let us now look at that of ethno-cultural threat, namely the South Sudanese case. It is initially noteworthy that an ethno-cultural threat may take its shape in several forms, e.g. internal deportation, involuntary segregation, assimilation, cultural repression, etc. Irrespective of its form, an ethno-cultural threat is a potential element stimulating communities to successfully complete their secession.

Before the Northern-dominated Sudanese central government began to spread Islam and the Arabic language into Southern Sudan, where a majority of the population were practicing Christianity or animist religions, in the late 1950s, the Southern Federal Party (SFP) – the main political party of the Southern Sudanese which obtained 40 of the 46 parliamentary seats allocated to the southern region in the first Sudanese general election of 1958 – supported territorial autonomy for the South, enabling the Southern Sudanese to form their own separate army and grant the English language and Christianity formal equal status with the Arabic language and Islam (Hannum, 1996; Malwal, 1990).

The SFP started to change its position on the constitutional future of Sudan once General Ibrahim Abboud, the first president of Sudan who took up the reins of government following a military coup staged in November 1958, rejected its federal proposal. He initiated a political programme based on Islamic fundamentalism (Poggo, 2002). The Southern Sudanese perceived the

political programme as an ethno-cultural threat to their existence in Sudan. The programme was a coercive assimilation plan aimed at discouraging the usage of indigenous languages, dissuading the observance of African faiths and traditions, expelling all Christian missionaries and closing all Christian schools (Laki, 1996; Poggo, 2002). The South repeatedly protested against the political programme, but their protests generally suffered from the violent repression of the central government from the late 1950s to the late 1960s, transforming the armed conflict between the Sudanese State and the *Anyanya* – an armed rebel group formed in 1963 with the purpose of establishing a full independent South Sudan – into a three-year-long civil war between the Sudanese State and the Southern Sudanese Liberation Movement in 1969 (Kevlihan, 2007; Yongo-Bure, 1994).

The war ended with the 1972 Addis Ababa Agreement. Under the Agreement, the central government abandoned its goal of constructing an Islamic state. Moreover, Southern Sudan was bestowed with a degree of territorial autonomy recognising and respecting the characteristics of the South (Frahm, 2015; Laki, 1996). The autonomy created a period of relative peace until 1983, when President Numayri declared that Sudan would become an Islamic republic (Anderson, 1999).

The President began to implement his Islamisation programme through a series of decrees issued between 1983 and 1985, known as the 'September Laws'. The Laws made the *Sharia* (Islamic law) the basis of Sudanese law. They adopted new codes of penal law, commercial law and civil procedure that were constructed upon Islamic jurisprudence. The Laws led to another civil war between the North and South (Anderson, 1999; Hannum, 1996). The war cost more than 2 million lives and ended with the Comprehensive Peace Agreement, signed between the Government of the Sudanese Republic and the Sudan Peoples' Liberation Movement/Army in Naivasha in January 2005 (Frahm, 2015; Hirblinger, 2015).

As a culmination of the previously agreed six protocols,[11] the Naivasha Agreement provided the South with a strong form of territorial autonomy. Furthermore, it set a timetable for holding an independence referendum in Southern Sudan (Belloni, 2011; De Simone; 2015). Having completed all procedures, the referendum took place in the South from 9 to 15 January 2011. The referendum commission published the final results on 7 February. According to the results, 98.83 per cent of the voters endorsed the independence of Southern Sudan with a voter turnout of 95 per cent which was well over the required 60 per cent turnout (Belloni, 2011: 411). On 9 July 2011, Southern Sudan became an independent state under the name of the Republic of South Sudan, whose statehood was recognised by the UN on 14 July 2011 (Wassara, 2015). It is recognised by many scholars – e.g. Belloni (2011) and Medani (2011) – that this new republic is a product of the ethno-cultural threat of the Sudanese central government to the South.

[11] The six protocols signed from July 2002 to May 2004 are the followings: the Protocol of Machakos (a broad framework agreement setting forth the general principles of governance, the transitional process and the constitutional structures of government in addition to Southern Sudan's right to self-determination); the Protocol on Security Arrangements; the Protocol on Wealth-sharing; the Protocol on Power-sharing; the Protocol on the Resolution of Conflict in Southern Kordofan/Nuba Mountains and the Blue Nile states; and the Protocol on the resolution of Conflict in Abyie (Belloni, 2011).

The costs of membership are one of the two keystones of the framework in which the motivations for secession are enumerated. As there is no certain list of the costs, we have just noted some potential costs that might not be the case in all secessionist struggles. Let us now look at the other keystone, the benefits of secession.

3.4. The Benefits of Secession

There is no exact list of the benefits of secession that may apply to all cases. Instead, each secession may bring about different benefits. Nevertheless, there is a benefit that is most likely in all secessions, the opportunity to construct a sovereign state. Constructing such a state motivates numerous communities to secede from their host states. Let us look at just two examples: a) Norway's secession from Sweden in 1905; and b) Croatia's secession from Yugoslavia in 1992.

The Party of the Left (PoL), a coalition of some liberal groups and peasant representatives, broke down the unionist Norwegian cabinet in 1881. It formed a pro-independence new government in autonomous Norway in 1882. In power, the PoL made several reforms, including the adoption of universal manhood suffrage, compulsory primary education and the introduction of ministerial accountability. It also launched a political programme aimed at persuading the Norwegian people to establish their own sovereign state rather than remaining an autonomous Swedish region.

According to the PoL, Norway was at least equal, or in some aspects (e.g. maritime commerce) superior, to Sweden. But its autonomous status did not allow Norway to enjoy equal status with Sweden. In the PoL's eyes, the unification with Sweden was political inequality and national humiliation since it 'subjugated Norway to Swedish rule and put the former in a subordinate and inferior position to the latter' (Pavkovic and Radan, 2007: 71).

While there was no immediate public support for the programme, the Norwegian people began to stand up for the establishment of their sovereign state in the early 1890s. At that time, the Swedish Kingdom rejected a PoL proposal for establishing Norwegian consular offices abroad. The Norwegian press and political organisations considered the Swedish rejection as offensive snub undermining the equal status of the two nations. This enabled the PoL to mobilise all segments of Norwegian society, including the peasantry, the labour movement, the middle class, the merchants and industrialists, rendering the creation of separate Norwegian consular services a matter of national honour in 1903 (Tysdal, 2007).

The PoL adopted a law on the establishment of the consular office with the support of all political parties in the Norwegian Parliament (*Storting*) in March 1905. Not long after its adoption, on 28 May 1905, Swedish King Oscar II refused to sanction the law that had already been expected by the *Storting*. This refusal was the last destination where a certain public awareness on the inequality of the two nations was raised in Norway, stimulating the Norwegian coalition government, led by Christian Michelsen, to resign. As a constitutional task, the King must have appointed a new Norwegian government following the resignation. However, the full opposition of the *Storting* to the Swedish Crown prevented him from appointing a new government (Pavkovic and Radan, 2007; Young, 1994).

On 7 June 1905, the King declared himself unable to perform his constitutional task of appointing a replacement government in Norway. This empowered the Norwegian Parliament to proclaim, on the same day, the unilateral secession of Norway on the grounds that the Swedish King could no longer function as King of Norway upon his constitutional failure (Berg, 2013). The Swedish authorities – the Swedish Government, the Swedish Parliament (*Riksdag*) and the Swedish King – initially refused to recognise the unilateral secession. But then, on 28 July 1905, the King asked the *Storting* to hold a referendum on Norwegian independence. The King also guaranteed that if a majority supported Norwegian independence, the two governments would then negotiate an agreement laying the foundation for a full independent Norway (Pavkovic and Radan, 2007).

Having heard the King's request, some radical leftist deputies in the Norwegian Parliament that viewed the King as oppressor rejected both any potential referendum and any possible negotiation with the Swedish Crown. Nonetheless, the *Storting* accepted the request since it was unlikely for its act of unilateral secession to be recognised at the international level without holding an affirmative referendum (Sperry, Buchanan, Hale, Scott and Butler, 1907). On 8 August 1905, the Norwegian Government conducted the referendum, which recorded the victory of the pro-independence camp. From a voter turnout of 85.4 per cent, 99.95 per cent of the voters were in favour of independence whilst solely 184 voters, amounting to 0.05 per cent of the voters, rejected it (Bartkus, 1999: 173; Sperry et al., 1907: 443).

Not long after the affirmative vote, on 23 September 1905, the Swedish and Norwegian Governments signed the Karlstad Agreement on the dissolution of the Union. The Agreement was ratified by the *Riksdag* and *Storting* in October 1905 (Berg and Jakobsson, 2006; Young, 1994). The last step of the peaceful secession of Norway from Sweden was taken on 26 October 1905, when Sweden recognised Norway as independent constitutional monarchy. This recognition encouraged other independent states, including the UK and US, to recognise Norway's independence, eventually resulting in the creation of a full independent Norway (Sperry et al., 1907).

An independence argument was also the case in Croatia. As a natural corollary of numerous mass rallies aimed at the foundation of a sovereign Croatia in the 1980s, the pro-independence Croatian Democratic Union (*Hrvatska Demokratska Zajednica*, HDZ) won a majority in the Croatian Parliament (*Sabor*) in the first multi-party elections held in April/May 1990. The HDZ was the first opposition party in the Socialist Yugoslav Republic of Croatia, established in January 1989 by former Yugoslav Communist General Franjo Tudjman. He became a leading figure of Croatian nationalism since the 1970s (Pavkovic and Radan, 2007: 146-147).

The new *Sabor* held its first session on 30 May 1990, when Tudjman launched his manifesto for a new constitution aimed at Croatian independence (Horncastle, 2015). In July 1990, the newly established HDZ government made its first amendments to the Croatian Constitution. This dropped the prefix 'socialist' from the country's name. Its communist flag was replaced with an anti-communist counterpart emphasising on Croatian traditional and national symbols (Biondich, 2005: 434).

A more crucial attempt was made in December 1990, when the *Sabor* adopted a new liberal Croatian constitution. At the promulgation ceremony of the new constitution, President Tudjman declared that the ultimate purpose of the Croatian people was 'to enjoy a full, international recognised state sovereignty of Croatia outside federal Yugoslavia' (cited in Pavkovic, 2000: 490). The constitution not only defined Croatia as democratic state of the Croatian nation, but also bestowed the *Sabor* with the right to leave Yugoslavia (Hayden, 1992: 656-657).

Following the adoption of the new constitution, in February 1991, the *Sabor* accelerated the process of constructing a Croatian independent state by acknowledging the supremacy of the Croatian Constitution and Croatian legislation over federal Yugoslav laws, including the 1974 Federal Constitution of Yugoslavia (Biondich, 2005: 435). The Parliament then, on 25 April, adopted a law on holding a Croatian independence referendum that came into effect on 2 May. In accordance with this law, the Croatian independence referendum was held on 19 May 1991. The Croats endorsed their independence with a voter turnout of 78 per cent, of whom 93 per cent supported Croatian secession from Yugoslavia (Huszka, 2014: 94).[12]

Having been empowered by this affirmative referendum, the *Sabor* proclaimed the independence of the Croatian Republic from Yugoslavia on 25 June 1991. However, Croatian independence was postponed for a three-month period in accordance with the Brioni Agreement, signed on 7 July 1991 between Croatia, Slovenia – another Yugoslav republic declaring its independence in June 1991 (see Horncastle, 2013; Radan, 1994) – and Yugoslavia under the European Community's political sponsorship.[13]

Just after the completion of the three-month postponement, on 10 October, the Croatian Parliament approved the declaration of independence. The declaration was recognised by various western independent countries, including the UK, Germany, Canada, Portugal and Belgium, in January 1992. Croatia earned its sovereign statehood in May 1992, when the UN recognised its independence upon confirming the dissolution of Yugoslavia in April 1992.

4. Conclusion

Secession is an essential subject examined in the disciplines of constitutional law and politics. It enables communities to establish sovereign states. Numerous studies have scrutinised secessionist movements around the world via political and legal approaches, but merely few studies have analysed the constitutional dynamics that urge communities to embark on separatist movements. This study has sought to fill the research gap.

According to this study, communities make their decision on outright independence by evaluating a scheme of secession. This scheme is made up of two main cornerstones: (1) the risks of secession (losing the benefits of

[12] It is worth noting that Croatian Serbs, with whom the Croatian State had engaged in an armed conflict since August 1990, boycotted the referendum. Moreover, they did not allow ethnic Croats and other groups inhabiting the Serb-dominated regions to go to polls (see Huszka, 2014: 92-93).

[13] With respect to the Croatian case, the Agreement mainly sought to ease ethnic tensions between the Croats and Serbs, a territorially concentrated national minority in the Croatian Region of Krajina who supported the unity of Yugoslavia. For more details on the ethnic tensions, see Cigar (1997); Pavkovic (2011); Zakosek (2008).

membership and facing the costs of secession); and (2) the motivations for secession (the benefits of secession and the costs of membership). The scheme demonstrates us all significant constitutional dynamics identified in most secessionist cases.

Once a community decides to complete its secession and form a sovereign state, it may be obliged to take some risks. It may lose all benefits provided by its membership in the host state; or, it may encounter some costs of secession, e.g. the opposition of the host state or that of the entire international community. Thus, secession compels the community to take some risks while enabling it to construct its sovereign state. Taking such risks is a decision the community ought to make. Should it determine that it can cope with all difficulties caused by such risks, it may successfully complete its secessionist struggle, eventually empowering it to embrace its independence.

5. References

- Adeney, K. (2009) The Limitations of Nonconsociational Federalism: The Example of Pakistan. *Ethnopolitics*, 8(1): 87-106.

- Ahsan, S. B. (2005) Bangladesh since 1971: How far has it Come?. *Asian Affairs*, 36(2): 149-157.

- Akmam, W. (2002) Atrocities against Humanity during the Liberation War in Bangladesh: A Case of Genocide. *Journal of Genocide Research*, 4(4): 543-559.

- Baev, P. K. (2006) Russian Perceptions of State Failure and Russia's Involvement with Fragile States. *Canadian Foreign Policy Journal*, 13(2): 167-179.

- Bahry, D. and Nechemias, C. (1981) Half Full or Half Empty: The Debate over Soviet Regional Equality. *Slavic Review*, 40(3): 366-383.

- Bartkus, O. B. (1999) *The Dynamic of Secession*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Beachler, D. (2007) The Politics of Genocide Scholarship: The Case of Bangladesh. *Patterns of Prejudice*, 41(5): 467-492.

- Belloni, R. (2011) The Birth of South Sudan and the Challenges of State-building. *Ethnopolitics*, 10(3-4): 411-429.

- Beran, H. (1984) A Liberal Theory of Secession. *Political Studies*, 32(1): 21-31.

- Berg, R. (2013) From 'Spitsbergen' to 'Svalbard'. Norwegianization in Norway and in the 'Norwegian Sea', 1820-1925. *Acta Borealia*, 30(2): 154-173.

- Berg, R. and Jakobsson, E. (2006) Nature and Diplomacy: The Struggle over the Scandinavian Border Rivers in 1905. *Scandinavian Journal of History*, 31(3-4): 270-289.

- Biondich, M. (2005) Croatia. In: Frucht, R. (ed), *Eastern Europe: An Introduction to the People, Lands, and Culture*. California: ABC-CLIO, 413-476.

- Birch, A. H. (1984) Another Liberal Theory of Secession. *Political Studies*, 32(4): 596-602.

- Bookman, Z. M. (1992) *The Economics of Secession*. New York: St Martin's Press.

- Bose, S. (2011) The Question of Genocide and the Quest for Justice in the 1971 War. *Journal of Genocide Research*, 13(4): 393-419.

- Broers, L. (2013) Recognising Politics in Unrecognised States: 20 Years of Enquiry into the De Facto States of the South Caucasus. *Caucasus Survey*, 1(1): 59-74.

- Brown, D. M. and Rose, J. W. (eds) (1995) *Canada: The State of the Federation 1995*. Kingston: Institute of Intergovernmental Relations.

- Buchanan, A. (1991a) *Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*. Boulder: Westview Press.

- Buchanan, A. (1991b) Toward a Theory of Secession. *Ethics*, 101(2): 322-342.

- Buchanan, A. (1997) Theories of Secession. *Philosophy and Public Affairs*, 26(1): 31-61.

- Cetra, D. and Harvey, M. (2019) Explaining Accommodation and Resistance to Demands for Independence Referendums in the UK and Spain. *Nations and Nationalism*, 25(2): 607-629.

- Charvat, P. (2010) *The Emergence of the Bohemian State*. Leiden: Brill.

- Cigar, N. (1997) Croatia's War of Independence: The Parameters of War Termination. *The Journal of Slavic Military Studies*, 10(2): 34-70.

- Crawford, J. (2006) *The Creation of States in International Law*. 2nd Ed. Oxford: Clarendon Press.

- Crepeau, F. (1997) The Law of Quebec's Secession. *American Review of Canadian Studies*, 27(1): 27-50.

- De Simone, S. (2015) Building a Fragmented State: Land Governance and Conflict in South Sudan. *Journal of Peacebuilding & Development*, 10(3): 60-73.

- Debnath, A. (2011) British Perceptions of the East Pakistan Crisis 1971: 'Hideous Atrocities on both Sides'. *Journal of Genocide Research*, 13(4): 421-450.

- Dos Santos, A. N. (2007) *Military Intervention and Secession in South Asia: The Cases of Bangladesh, Sri Lanka, Kashmir, and Punjab*. London: Praeger Security International.

- Ericson, R. E. (1991) The Classical Soviet-Type Economy: Nature of the System and Implications for Reform. *The Journal of Economic Perspectives*, 5(4): 11-27.

- Fawn, R. and Nalbandov, R. (2012) The Difficulties of Knowing the Start of War in the Information Age: Russia, Georgia and the War over South Ossetia, August 2008. *European Security*, 21(1): 57-89.

- Frahm, O. (2015) Making Borders and Identities in South Sudan. *Journal of Contemporary African Studies*, 33(2): 251-267.

- Frank, T. (1996) From Austria-Hungary to the United States: National Minorities and Emigration 1880-1914. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 24(3): 409-423.

- Ganguly, R. (1997) The Consequences of Partisan Intervention in Secessionist Wars: Lessons from South Asia. *Contemporary South Asia*, 6(1): 5-26.

- Gordon, D. (2002) *Secession, State, and Liberty*. Piscataway: Transaction Books.

- Hannum, H. (1996) *Autonomy, Sovereignty and Self-determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Hayden, R. M. (1992) Constitutional Nationalism in the Formerly Yugoslav Republics. *Slavic Review*, 51(4): 654-673.

- Hechter, M. (1992) The Dynamics of Secession. *Acta Sociologica*, 35(4): 267-283.

- Henderson, A. and Tierney, S. (2018) Can Referendums Foster Citizen Deliberation? The Experience of Canada and the United Kingdom. In: Keating, M. and Laforest, G. (eds), *Constitutional Politics and the Territorial Question in Canada and the United Kingdom: Federalism and Devolution Compared*. London: Palgrave Macmillan, 159-177.

- Hirblinger, A. T. (2015) Land, Political Subjectivity and Conflict in Post-CPA Southern Sudan. *Journal of Eastern African Studies*, 9(4): 704-722.

- Horncastle, J. (2013) Reaping the Whirlwind: Total National Defense Role in Slovenia's Bid for Secession. *The Journal of Slavic Military Studies*, 26(3): 528-550.

- Horncastle, J. (2015) Croatia's Bitter Harvest: Total National Defence's Role in the Croatian War of Independence. *Small Wars & Insurgencies*, 26(5): 744-763.

- Horowitz, D. (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.

- Huszka, B. (2014) *Secessionist Movements and Ethnic Conflict: Debate-Framing and Rhetoric in Independence Campaigns*. Oxon: Routledge.

- International Crisis Group (2004) *Georgia: Avoiding War in South Ossetia*. Brussels: International Crisis Group.

- Keating, M. (1996) N*ations against the State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland*. New York: Palgrave Macmillan.

- Keating, M. (2019) Can the Anglo-Scottish Union Survive Brexit?. *French Journal of British Studies*, 24(4): 1-12.

- Kenny, M. and Sheldon, J. (2019) *Will a no Deal Brexit Lead to the Break-up of the UK?*. Cambridge: Bennett Institute for Public Policy.

- Kevlihan, R. (2007) Beyond Creole Nationalism? Language Policies, Education and the Challenge of State Building in Post-conflict Southern Sudan. *Ethnopolitics*, 6(4): 513-543.

- Kohen, M. G. (ed) (2006) *Secession: International Law Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Krueger, R. (2009) *Czech, German and Noble: Status and National Identity in Habsburg-Bohemia*. New York: Oxford University Press.

- Kupatadze, A. (2007) Radiological Smuggling and Uncontrolled Territories: The Case of Georgia. *Global Crime*, 8(1): 40-57.

- Laki, S. M. (1996) Self-Determination: A Solution to the Sudan Problem. *Northeast African Studies*, 3(2): 7-20.

- MacFarlane, S. N. (2004) Security and Development in the Caucasus. *Conflict, Security & Development*, 4(2): 133-148.

- Mahoney, W. M. (2011) *The History of the Czech Republic and Slovakia*. California: Greenwood.

- Malwal, B. (1990) The Agony of the Sudan. *Journal of Democracy*, 1(2): 75-86.

- Mamatey, V. and Luza, R. (eds) (1973) *A History of the Czechoslovak Republic, 1918-1948*. Princeton: Princeton University Press.

- Margalit, A. and Raz, J. (1990) National Self-determination. *Journal of Philosophy*, 87(9): 439-461.

- Maxwell, A. (2005) Multiple Nationalism: National Concepts in Nineteenth-Century Hungary and Benedict Anderson's 'Imagined Communities'. *Nationalism and Ethnic Politics*, 11(3): 385-414.

- Medani, K. M. (2011) Strife and Secession in Sudan. *Journal of Democracy*, 22(3): 135-146.

- Miller, D. (1995) *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press.

- Papava, V. and Tokmazishvili, M. (2006) Becoming European: Georgia's Strategy for Joining the EU. *Problems of Post-Communism*, 53(1): 26-32.

- Pavkovic, A. (2000) Recursive Secessions in Former Yugoslavia: Too Hard a Case for Theories of Secession?. *Political Studies*, 48(3): 485-502.

- Pavkovic, A. (2011) Recursive Secession of Trapped Minorities: A Comparative Study of the Serb Krajina and Abkhazia. *Nationalism and Ethnic Politics*, 17(3): 297-318.

- Pavkovic, A. and Radan, P. (2007) *Creating New States: Theory and Practice of Secession*. Hampshire: Ashgate.

- Poggo, S. S. (2002) General Ibrahim Abboud's Military Administration in the Sudan, 1958-1964: Implementation of the Programs of Islamization and Arabization in the Southern Sudan. *Northeast African Studies*, 9(1): 67-101.

- Pytlas, B. (2013) Radical-right Narratives in Slovakia and Hungary: Historical Legacies, Mythic Overlaying and Contemporary Politics. *Patterns of Prejudice*, 47(2): 162-183.

- Radan, P. (1994) Secessionist Self-determination: The Cases of Slovenia and Croatia. *Australian Journal of International Affairs*, 48(2): 183-195.

- Raghavan, S. (2013) *1971: A Global History of the Creation of Bangladesh*. Massachusetts: Harvard University Press.

- Rao, K. (1991) *Prepare or Perish: A Study of National Security*. New Delhi: Lancer Publishers.

- Rocher, F. (2014) Self-determination and the Use of Referendums: The Case of Quebec. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 27(1): 25-45.

- Roeder, P. G. (1991) Soviet Federalism and Ethnic Mobilization. *World Politics*, 43(2):196-232.

- Saikia, Y. (2011) Insāniyat for Peace: Survivors' Narrative of the 1971 War of Bangladesh. *Journal of Genocide Research*, 13(4): 475-501.

- Seymour, M. (2007) Secession as a Remedial Rights. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 50(4): 395-423.

- Sharlach, L. (2000) Rape as Genocide: Bangladesh, the Former Yugoslavia, and Rwanda. *New Political Science*, 22(1): 89-102.

- Silver, B. (1974) Levels of Sociocultural Development among Soviet Nationalities: A Partial Test of the Equalization Hypothesis. *The American Political Science Review*, 68(4): 1618-1637.

- Smith, A. D. (1979) Towards a Theory of Ethnic Separatism. *Ethnic and Racial Studies*, 2(1): 21-37.

- Sotiriou, S. A. (2019) The Irreversibility of History: The Conflicts in South Ossetia and Abkhazia. *Problems of Post-Communism*, 66(3): 172-185.

- Sperry, C. A., Buchanan, W. I., Hale, C., Scott, J. B. and Butler, C. H. (1907) The Dissolution of the Union of Norway and Sweden. *The American Journal of International Law*, 1(2): 440-444.

- Tamir, Y. (1993) *Liberal Nationalism*. Princeton: Princeton University Press.

- Toal, G. (2019) Borderization Theatre: Geopolitical Entrepreneurship on the South Ossetia Boundary Line, 2008-2018. *Caucasus Survey*, 7(2): 110-133.

- Trent, J. E. (1995) *The 1995 Quebec Referendum: A Practical Guide*. Toronto: Dialogue Canada.

- Tysdal, O. (2007) The Dissolution of the Union Between Norway and Sweden and the Scandinavian Americans. *Scandinavian Studies*, 79(2): 167-196.

- Wassara, S. S. (2015) South Sudan: State Sovereignty Challenged at Infancy. *Journal of Eastern African Studies*, 9(4): 634-649.

- Waters, C. (2014) South Ossetia. In: Walzer, C., von Ungem-Sternberg, A. and Abushov, K. (eds), *Self-Determination and Secession in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 175-190.

- Wellman, C. H. (2005) *A Theory of Secession: The Case for Political Self-Determination*. New York: Cambridge University Press.

- Welt, C. (2005) Political Change and Border Security Reform in Eurasia: The Case of Georgia. *The Nonproliferation Review*, 12(3): 503-537.

- Wheatley, J. (2010) The Case for Asymmetric Federalism in Georgia: A Missed Opportunity. In: Weller, M. and Nobbs, K. (eds), *Asymmetric Autonomy and the Settlement of Ethnic Conflicts*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 213-230.

- Wood, J. R. (1981) Secession: A Comparative Analytical Framework. *Canadian Journal of Political Science*, 14(1): 109-135.

- Yale, F. and Durand, C. (2011) What did Quebeckers Want? Impact of Question Wording, Constitutional Proposal and Context on Support for Sovereignty, 1976-2008. *American Review of Canadian Studies*, 41(3): 242-258.

- Yongo-Bure, B. (1994) Islamism, Arabism, and the Disintegration of the Sudan. *Northeast African Studies*, 1(2-3): 207-222.

- Young, R. A. (1994) How Do Peaceful Secessions Happen?. *Canadian Journal of Political Science*, 27(4): 773-792.

- Zakosek, N. (2008) Democratization, State-building and War: The Cases of Serbia and Croatia. *Democratization*, 15(3): 588-610.

CHAPTER 13

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Osmanlı Kadını ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Örnek: İstanbul Avrat Pazarı (Özge Gündem)

Osmanlı Kadını ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Örnek: İstanbul Avrat Pazarı

Özge Gündem
Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, ozge.gundem@msgsu.edu.tr

1. Giriş

Günümüzde "Pazar"[1] kelimesi; mekânsal anlamda geçici ya da sabit alışveriş alanlarını çağrıştırmaktadır. Esnafın, çiftçinin veya üreticinin kalkınması için, ulusal ya da uluslararası ticaretin en önemli kamusal yerleşkeleri olan pazarlar dünyanın pek çok yerinde antik dönemden günümüze mevcudiyetlerini sürdürmektedirler. Kuruldukları yerin şehirle olan ilişkisi bağlamında nüfus, ulaşım, coğrafi koşullar ve daha birçok faktör üzerinden süreklilik sağlaması muhtemel pazarlar; ekonomik açıdan kullanıcılara sağladığı avantajlar üzerinden de değerlendirilirler.

Anadolu'da Selçuklu dönemi pazarları ve panayırları tipoloji açısından çeşitlilik gösterirken genellikle kervansaraylar, hanlar, camiler etrafında biçimlenmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu hükümdarlığı süresince de pazarlar, tüccarlar için oldukça önemli mekânsal yerleşkeler olmuşlardır. Kamusal alan olmanın yükümlülüğü, yapıların / mekânların mimaride kent üzerinde bir nirengi noktası oluşturacak ve akılda kalacak bir konumda olmasını gerektirir. Dolayısı ile büyük şehirlerde ekonomik faaliyetlerin en yoğun olduğu bölgeler limanlara yakın alanlardadır. 17. yüzyıla kadar erkek egemenliği altındaki bu muhafazakâr toplumda "kadın" kimliği kamusal alanda karşımıza pek de çıkmamaktadır. Osmanlı pazarlarında kadın, akla ilk olarak köle ticaretinin yapıldığı yerleri getirse de "Avrat Pazarları" kavramı ile bu bakış açısının değiştiği görülmektedir. Özkan Ertuğrul'un "Osmanlılar'da alıcıları da satıcıları da kadın olan pazar, kadınlar pazarı" olarak tanımladığı bir mekândır bu. Kadınların ekonomik anlamda kendilerini ya da ailelerini kalkındırmak için kendi ürettikleri el işi ürünleri, tarımsal ya da hayvansal gıdaları herhangi bir aracıya gereksinim duymaksızın sattıkları bu pazarlar; şehirde yaşayan kadınlara önemli bir iş kolu oluşturmaktaydı. Alıcı ve satıcıların kadınlardan oluştuğu bu mekânlarda ticaretin yanı sıra elbette sosyal ve kültürel etkileşimler de zengin / fakir ya da halk /saraylı ilişkisi bağlamında gelişmekteydi.

Günümüzde Türk kadınının meslek hayatında bulunduğu nokta oldukça cesur, bağımsız ve üretkendir. Bu başarının temelleri ise 17. yüzyılda kamusal alanda ortaya çıkan Osmanlı dönemi halk kadınları tarafından atılmıştır. Saray soyundan gelmeyen bu kadınların kent üzerinde oldukça önemli bir mekânsal

[1] Aslı Farsça bâzâr olan kelime, sözlükte "alıcı ve satıcıların ticaret için belli zamanlarda toplandıkları üstü açık kamu alanı" mânasına gelir. Anlam genişlemesiyle şehrin bir plana göre düzenlenmiş geleneksel iş bölgesini veya caddesini/sokağını yahut bunun belli meslek erbabınca işletilen dükkânlar kümesinin oluşturduğu kesimini ifade eder. Cengiz Kallek, "Pazar", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islam ansiklopedisi. org.tr/ pazar#1 (28.08.2019).

statüsü olan pazarlarda yarattığı iş kolu, Tanzimat sonrası zanaat dışında ebelik, öğretmenlik, fabrika işçiliği, çavuşluk gibi daha farklı alanlarda çalışmalarına önayak olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda sadece kadınlara ait bu mekânlardan bir tanesi olan ve günümüzde İstanbul Haseki semti civarına denk gelen konumu ile varlığını 1912'ye kadar sürdürmüş olan Avrat Pazarı bu çalışmanın esas konusudur. Doğu Roma İmparatorluğu'ndan kalan Arkadios (Arkadyus) Forumunun simgesi olan Arkadios sütununun çevresinde kurulan pazar; sütunun adının bile daha sonraları "Avrat Sütunu" olarak anılmasına sebep olacaktır. Osmanlı Kadını ve mekân ilişkisi üzerinden ele alınacak olan bu çalışmada Constantinapole şehrindeki pazar dinamiği; ekonomik, ticari, dini, sosyal ve kültürel faktörler de göz önünde bulundurularak incelenecek olup, tarihi arşivlerde yer alan farklı betimlemeler, seyyahların anlatıları ve çizimler üzerinden değerlendirilecektir.

2. Osmanlı'da Kadın Kimliği ve Faaliyetleri

Osmanlı toplumunda kadının yeri, sanılan genel kanının aksine oldukça aktif ve önemlidir. Toplumsal alanda olduğu kadar ekonomiye de katkılarıyla bilinen ve faaliyetleriyle kent kültür ve ticaretine çeşitlilik katan kadınlar; gündelik hayatı tüccarlarla yaptıkları alım-satımlar, gayrimenkul değerlendirmeleri, borç / kredilendirme gibi çeşitli işlerle besleyerek yalnızca geleneksel el sanatları alanında çalışabilmenin dışına çıkmayı başarmışlardır. Oryantalist söylemlerde örtünme ve harem kültüründen kaynaklanan olumsuz betimlemelerle tasvir edilen Osmanlı kadınları, aile hayatında olduğu kadar sosyal ve ekonomik hayatta da mahkemelerce korunan yasal haklara sahip olmaları sebebi ile mal sahibi olabiliyor ve imza atabiliyorlardı. "Köle" kavramını çağrıştıran ve bu minvalde anımsanan Osmanlı kadını aslında kendi özgürlüğünü içinde bulunduğu dönemin ve muhafazakâr toplumun parametreleri esas alındığında; oldukça başarılı bir şekilde kazanmıştır.

1715 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na büyükelçi olarak atanan kocası Edward Wortley Montagu ile birlikte İstanbul'a gelerek iki senesini burada geçiren Lady Mary Wortley Montagu'nun Türkçeye "Şark Mektupları" olarak çevrilen eserinde, kendisinden önce şehri ziyaret eden seyyahların yorumları ile çelişen fikirlerini okuduğumuzda Osmanlı kadınlarının sadece eve kapatılan birer nesneden ibaret olmadığını, "söz hakkı" olan bireyler olduğunu görmekteyiz. (Solak ve Uysal, 2014) Julia Pardeo ve Lady Ramsey gibi farklı toplumsal değerlerle yetiştirilmiş yabancı uyruklu kadın seyyahların; Osmanlı kadını hakkındaki betimlemelerinin yine Montagu'yu destekler nitelikte olmaları da kadın gözüyle kadının anlatıldığı bir dönemin tarihine ışık tutmaktadır. Ramsey'in özellikle kadının evin yönetimini elinde bulundurması ve annelik statüsüyle kazandığı saygı hakkındaki gözlemleri Osmanlı'da gündelik hayatta kadının yerinin önemini vurgulamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu süresince kırsalda yaşayan kadınların tarım ve hayvancılıkla uğraşarak aile ekonomisine katkıda bulunmaları bilinen bir gerçek iken, şehirli kadınlar da farklı meslekleri icra etmeyi başarmışlardır. Bazı araştırmalar Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar kadınların çalışma hayatları olmadığını öne sürse de, aksini öne süren farklı yorumlar da mevcuttur. XVI. ve XVII. yüzyıllarda şehirde yaşayan kadınların ev hizmetçiliği, dokumacılık ya da ebelik yapmak dışında çok seçeneği yoktu ve

o dönemde hizmetçilik işleri için köleler kullanılmaktaydı. Gayrimenkul işletme hakları ile ancak küçük işler yürütebilen kadınların yeni bir iş kolu yaratmaya ihtiyacı vardı. Evde ürettikleri el işi ürünleri satabilmelerine imkân sağlayan "Avrat Pazarı" mekânsal anlamda kadınların ticaret ağını geliştirmiş ve kendi ekonomik özgürlüklerini kazanmalarında büyük rol oynamış aynı zamanda evlere yönelik satış ticaretini yani bohçacılığı da geliştirmiştir.

Ahmet Refik Altınay; "Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı" adlı eserinde 17 Haziran 1571 tarihinde İstanbul kadılarına gönderilen bir hükümle dükkânlarda çamaşırcı kadınların çalıştırılmalarının zina ihbarları nedeni ile engellendiğini; işsiz kalan kadınlarında fuhuş sektörüne yönelmek zorunda kalmış olabileceğinden bahsetmiştir.

> "Faroqhi, 1678 yılında Bursa'da bulunan ip eğirme tezgâhlarının yaklaşık yarısının sahibinin ya da kullanıcısının kadın olduğunu belirtmektedir. Dokuma tezgâhları evde bulunan kadınlar da dokumacı olarak çalışmakta ve ekonomiye katkı sağlamaktaydılar. Ergenç, seyyahların gözünden, Ankara'da hem kırsal alanda hem de şehirlerde kadınların tiftiği eğirerek iplik haline getirip sattığını ve sof kumaşın yapıldığını ifade eder. Yine şer'iye sicili kayıtlarına dayanarak da Ankara'da çeşitli mahallelerde ailelerin, evlerinin bir bölümüne dokuma tezgâhı kurarak sof dokuduklarını belirtir. Buradan yola çıkarsak, iplik eğirme, kumaş ve kilim dokumanın kadınların yaygın uğraşları olduğu görülür" (Dingeç, 2010).

Osmanlı'da kent üzerinden kadının varlığını değerlendirecek olursak, cinsiyetçi ayrımların daha net bir şekilde göz önüne çıktığını söylemek mümkündür. Dolayısı ile mimarisinin de bu yaklaşımla biçimlenmiş olması anormal sayılamaz. Burada dini yapılarda kadın ve erkeğin ibadet yerinin ayrılması üzerinden şehre yayılan bir ayrışmadan söz edebiliriz. Osmanlı kentlerinde mahalle kültüründeki avlulu evlerle oluşan mahremiyet, kadını konutun içine hapseden unsurların başında gelir çünkü pencerelerin sokağa değil de avluya baktığı evler dış dünya ile ilişiği net bir biçimde kesmektedir. Kırsaldan kente göçün de yarattığı çarpık kentleşme, işsizliğin artışını da beraberinde getirerek evinde üretim sağlamak isteyen kadınlara konutlarının içinde küçük atölyeler düzenlemeyi mecbur kılmıştır. Lale Devri'nde kadının çarşafının kalınlığı ve biçimi bile devlet tarafından belirlenirken, erkeklerle yan yana yürümeleri de yasaklanmıştı. İslamiyet temelli bir toplumsal ve siyasal kimlik üzerine kurulu Osmanlı İmparatorluğu'nun kadına tanıdığı haklar yüzyıllar içerisinde ancak evrimleşerek Tanzimat sonrası daha medeni / az muhafazakâr bir hale gelmiştir. Osmanlı kadınının kamusal alanda serbest dolaşım hakkı genel olarak ne yazık ki hamam ve mesire yerleri (1752'de yasaklanmıştır) gibi birkaç eğlence / sosyalleşme mekânıyla sınırlıdır (Resim1).

Resim 1: Kâğıthane'de Kadınlar Minyatürü, Zenname, Enderunlu Fazıl, XVIII. Yüzyıl

Padişahın düzenlediği ve onun izniyle izleyebildikleri şölenlerin dışında dışarıdaki eğlencelerde görülmeleri pek hoş karşılanmayan kadınlar için bazı dönemlerde çeşitli sokaklar, semtler ve mesire yerleri de yasaklanmıştır. 1900'lü yılların başında bile tiyatroya gitmesi ya da şarkı söylemesi yasak olan kadınların hal böyle iken XVI. ve XVII. yüzyıllarda semt pazarlarında kendi ürettikleri el işi ürünlerini ya da meyve-sebze satabilmeleri oldukça önemlidir.

> "Osmanlı toplumunda olmayan unsur kadınla erkeğin beraberliğidir. Sözünü ettiğimiz durum, bugüne kadar etkisi süren ilginç bir boyuttur. Kadının serbestlik derecesini tartışmıyoruz. Hiçbir zaman XVI-XVII. yüzyıllarda İstanbul kadınının, Batı'daki kadınlardan daha çok baskı altında olduğu, kafes arkasında kaldığı kanısında da değiliz. Belge ve bilgiler de bu kanaatimizi destekliyor. Ama bu iki cinsiyetin diyalogu açısından bir şey ifade etmiyor, bu toplumda kadınla erkeğin beraberliği yoktu ve halen de aksayan bir beraberlik var. Geçmişte bu toplumda erkekler ve kadınlar ayrı eğleniyorlardı" (Ortaylı, 2001).

Müslüman kadınların ticari faaliyetlerinin, esnaflık kimliğinin sadece erkeklere has olmadığını ispat etmesi Osmanlı toplumundaki alışılagelmiş "evdeki kadın / cariye" imgesini yıkmaktadır.

3. İstanbul Avrat Pazarı

Osmanlı İmparatorluğunda köle / esir ticareti Batılı ülkelerde de olduğu gibi birçok büyük şehirde mevcuttu. İngilizlerin baskısı üzerine Basra Körfezindeki esir ticareti 1847'de bir ferman çıkartılarak yasal olarak kaldırılsa da ülkenin birçok yerinde bir süre daha devam etmiştir. Sultan Abdülmecit'in özellikle İstanbul'daki köle pazarının kaldırılmasını istemesi Tanzimat reformunun etkilerinden kabul edilir. Osmanlı İmparatorluğunda kölelik sisteminde savaşta tutsak edilen, kaçırılarak alıkoyulan, satın alınan ya da anneden babadan köle doğan kadın ve erkekler çeşitli işlerde çalıştırılmaktaydılar. Siyah, beyaz ya da Etiyopyalı ırka mensup esirler çoğunlukla ev hizmetlerinde ya da gemilerde çalıştırılırlardı (Toledano, 1994).

Fetihten önce esir ticaretinin sokaklarında yapıldığı İstanbul'da, Fatih Sultan Mehmet döneminde bu iş kapalı mekânlarda gerçekleştirilmeye başlamıştır. İlk binanın hangisi olduğu belgelere dayandırılamamakla birlikte bu konuda çeşitli tartışmalar yapılmaktadır.

> "Halil İnalcık, Hüseyin Ağa Mescidi Mahallesi'nde Tavuk Pazarı olarak bilinen yerde Kürkçüler Çarşısı ile yan yana olan bir binanın Esir Pazarı olarak kullanıldığını yazmaktadır. Mekân, Kapalıçarşı'nın güneyindedir. Ben bu binanın Cevahir Bedesteni olma ihtimalinin yüksek olduğunu düşünüyorum Ancak bu görüşümü destekleyecek bir kaynak maalesef yoktur. Bu sonuca ulaşmamda fetihten sonra bina edilen ilk bedestenin Cevahir Bedesteni olmasıdır. Sandal Bedesteni inşa edilinceye kadar başka bir yapının köle satışı için müsait olmayacağı varsayımı dikkate alınmalıdır. Zira Yeni Bedesten olarak adlandırılan Sandal Besteni 1487 yılı kayıtlarda köle satışının yapıldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır" (Yağcı, 2017).

Mekânsal olarak zaman içerisinde yer değiştirerek han, kervansaray ve bedestenlerin kullanıldığı esir pazarları arasında en büyüğü olan İstanbul Esir Pazarı; Kapalıçarşı'da tavuk pazarı olarak bilinen lokasyonda (daha sonra NuruOsmaniye Camii mevkii olarak anılacaktır) 1600'lü yılların başında kurulmuştur (Resim 2).

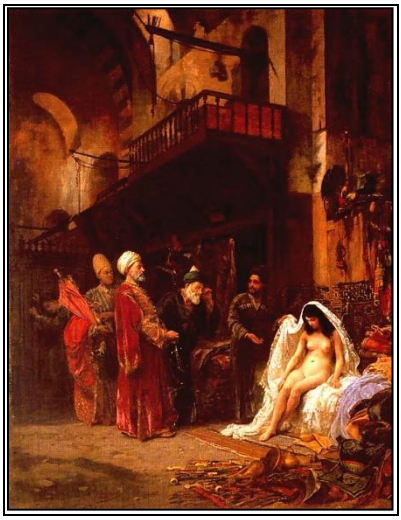

Resim 2: İstanbul'da Köle Alımı, Stanislas von Chlebowski, 1879

Haseki Sultan Mahallesi'ndeki Arkadyus Sütunu'ndan yaklaşık üç kilometre ötede bulunan Kapalıçarşı'daki İstanbul Esir Pazarı; Avrat Pazarı ile aynı işlevi taşımamaktadır. Bilinen kanının aksine bu iki pazar farklı işlevler taşımakta ve mekânsal olarak da birbirlerinden ayrışmaktadırlar. Antik dönemden itibaren insanlar tarafından ticaret için kullanılan ve mekânsal olarak toplanma faaliyetini gerektiren çarşı alanları "Pazar" kavramına dönüşürken süreklilik göstermeleri ile gelenekleri korumayı başarmıştır. Haftanın belirli günlerinde kurulan pazarlar; panayır ve sabit çarşılardan farklılık gösteren parametrelere sahiptir.

> "Hafta pazarı ile panayır fiziki anlamda ayrılır. Panayır, yılda bir iki kez kurulurken, hafta pazarı haftada iki üç kez kurulur" (Mortan ve Küçükerman, 2007).

Geçmişte halk arasında " kadın" yerine kullanılan "avrat" kelimesi Arapça kökenlidir ve günümüzde karı - eş anlamına gelmektedir. "Avrat Pazarı" Özkan Ertuğrul'a göre "Osmanlılarda alıcıları da satıcıları da kadın olan pazar, kadınlar pazarı" olarak tanımlanırken Necdet Sakaoğlu ise bu tanımı "Satıcıları ve alıcıları çoğunlukla kadın olan, haftada bir gün kurulan eski semt pazarlarıdır." diye betimlenmiştir. İngiliz mimar Thomas Allom (1804- 1872) ve İrlandalı tarihçi Robert Walsh'un (1772-1852) seyahatnamesinde "The Aurut Bazaar or Slave Market" yani "Avrat Pazarı ya da Esir Çarşısı" olarak dilimize çevirebileceğimiz bir bölüm başlığı bulunmaktadır. Avrat Pazarını kelime anlamı bağlamında kölelikle bağdaştıran bu terim bizi yanılgıya düşürebilir. Gravürün betimlenmesinde de kadınların satışa sunulduğu bir sahneyi görmek mümkündür (Resim3). Fakat Eyice'ye göre kadın esirlerin satıldığı pazar, Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye tarafında, Kürkçüler Kapısı ile Divanyolu arasındaki alanda, Çemberlitaş yakınlarında bulunan bir hanın içindedir. Burada bir sokağın adı 20. yüzyılda bile "Esir Pazarı Sokağı" olarak anılmıştır. (Eyice, 1965) Walsh'un Avrat Pazarı betimlemesi Arkadyus sütununu çevresinde barındırmadığı için başka bir esir pazarı ile karıştırılmış olması ihtimali yüksektir. Avrat kelimesi, özellikle seyyahlara köleliği çağrıştırdığı için bu, algıda kavram karmaşasına yol açmış olabilir. Buna göre yabancı kaynaklardaki Avrat Pazarı tanımlamalarının çoğunun esir pazarı ile bağdaştırılmış olması mümkündür. Reşat Ekrem Koçu; Avrat Pazarının Cerrahpaşa-Kocamustafapaşa Caddeleri boyunda; kısmen de Arkadyus Sütunu önünden Taşmektep, Bayrampaşa medrese ve türbesine çıkan Yağhane sokağında ve Haseki Caddesi'nin buraya düşen parçası üzerinde kurulduğunu belirtmiştir (Resim 4).

Resim 3: "Avrat Pazarı ya da Esir Çarşısı" Gravürü, Thomas Allom, 1838

Avrat Pazarının geçmişine ilişkin en eski tarih 1470 yılında Eğriboz Adası seferinde Osmanlılar tarafından esir alınan Giovan Maria Angiolello'nun Theodosios Sütunu'na benzer başka bir sütunun etrafında kurulan pazardan bahsetmesi ile belgelendirilmektedir (Yerasimos, 1988). Roma dönemindeki

adı ile Theodosios Forumu, sonraları Arkadyus Forumu olarak anılıp, farklı tarihlerde Dikilitaş Çarsısı gibi terimlerle de ifade edilmiştir. Katib-zâde Sâkıb Mustafa'nın 1660 İstanbul yangını üzerine yazdığı Tarih-i İhrak-ı Kebir isimli destandaki manzumede Dikilitaş Çarşısı terimi kullanılmıştır (Sakaoğlu, 1994).

> "Allom'un İngiltere, Fransa, Belçika gibi Avrupa ülkelerinin dışında Çin'e dair resimleri de vardır. XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerini dolaşan ve bu arada İstanbul'da uzunca bir süre kalan ressam pek çok desen yapmış ve bunlar çelik gravür olarak ünlü İngiliz hakkâkları tarafından işlenip İstanbul'da İngiliz elçiliği rahibi Robert Walsh'ın kaleme aldığı açıklamalı bir metinle birlikte Constantinople and the Scenery of The Seven Churches of Asia Minor (İstanbul ve Küçük Asya'nın yedi kilisesinden manzaralar) adıyla iki cilt halinde Londra'da yayımlanmıştır (1838)" (Eyice, 1991).

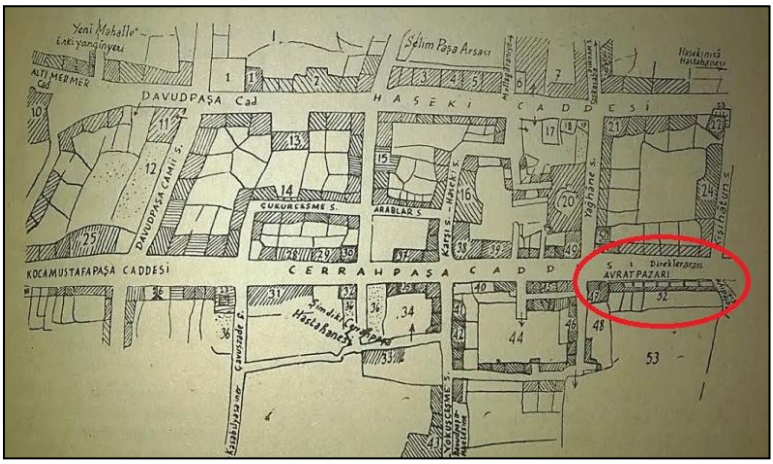

Resim 4: Reşad Mimaroğlu'nun 1896 Hatıratına Göre Çizdiği Cerrahpaşa Bölgesi Kroki Planı (Koçu, 1960)

Esir / köle pazarları insanlık tarihinde son derece korkunç ve aşağılayıcı bir rol almasına rağmen İslam dünyasında da oldukça önemli bir yere sahipti. Kadın esirlerin satış esnasında cinsel istismara da uğradıkları ve küçük düşürüldükleri bu pazarların aksine Osmanlı'daki Avrat Pazarları (karı pazarları olarak da bilinirler) böylesi bir imparatorluğun toprakları üzerinde Osmanlı kadınlarının kamusal alandaki mevcudiyetinin önemli mekânlarıdır. İstanbul Avrat Pazarı; kadın kimliğinin gücünü yansıtan ve şehrin en önemli mimari öğelerinden biri olan Hürrem Sultan Külliyesi etrafındaki yapıların çeperinde gelişerek, imparatorluktaki güçlü ve soylu kadınların, fakir ve çalışmak zorunda olan kadınlara sağladığı imkânları kent haritasında belirli bir bölgede toplayarak vurgulamaktadır. Ancak pazarın fiziksel ve kültürel geçmişini külliyenin kuruluş tarihinin ardından yönlendirmek yanlış olacaktır.

> "1546 yılında hazırlanan İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde, Davud Paşa Camii'nin Pazar-ı Zenan'da (Kadınlar Pazarı) inşa edildiği belirtilmiştir. 1546'da Pazar-ı Zenan adıyla bölgenin

tarif edilmiş olması bile, 1538-1551 yılları arasında inşa edilen Haseki Külliyesi'nden öncesine işaret eder. Öte yandan tahrir defterleri vakfiyenin aslından yola çıkarak yapılan bir teftişi anlattıklarından, sıklıkla vakfiyenin aslına gönderme yapar, vakfın tanımını orijinal vakfiyeden aynen alırlar. Bu nedenle 1485 yılında, Davud Paşa Camii yapılırken bölgenin Pazar-ı Zenan yani Avrat Pazarı olarak anıldığını düşünülebilir"(Kuban ve Taştan, 2013).

İstanbul'da Kocamustafapaşa, Galata, Kasımpaşa, Mehmedağa gibi farklı semtlerde de haftanın belirli günlerinde kurulan pazarlar olsa da; büyük Avrat Pazarı, bölgesel açıdan kadınların kısmen de olsa özgür kılındığı bir kamusal alan yaratmıştır. Haftada bir gün Pazar günleri kurulduğu bilinen pazarda gıdalar dışında mum, bez, çiçek ya da havlu gibi diğer ürünler de satılmaktaydı. İstanbul'daki Venedik konsolosu Giovanni Soranzo 'nun 1600'lü yıllarda şehirdeki anılarının yer aldığı ve Alessandro Taddei'ye göre kısaca Memorie Turche (Türk Hatıraları) olarak anılan yazmada bulunan bir minyatürde Arkadyus sütununun önünde kurulan pazarda katın ve erkek satıcı ve alıcıların pazarlık yaptığını görmekteyiz. Üç kadının pazarda erkeklerin arasında yer aldığı minyatür, dönemin "kadın ve ticaret" anlayışını gözler önüne sermektedir (Resim 5). Eremya Çelebi Kömürciyan (1637-1695) "Büyük şehirde çeşitli çarşılarla iki bezestandan başka muhtelif semtlerde kurulan pazarlarda alım satım yapılır. Pazar günü Arkadius Sütunu'nun bulunduğu Avrat Pazarında pazar olur" diyerek Avrat Pazarının haftada bir gün kurulan bir semt pazarı olduğu bilgisini pekiştirmektedir.

Resim 5: Giovanni Soranzo'nun 17. Yüzyılın Ortalarında İstanbul'da Yaşadıklarının Anlatıldığı El Yazmasında Yer Alan Bir Minyatür, Venedik Correr Müzesi

4. Sonuç

İstanbul Avrat Pazarının mevcudiyetine 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar çeşitli belgelerde rastlamaktayız. Harvard Üniversitesi Kütüphanesi harita arşivinde incelenebilecek olan Polonya'lı seyyah Carl Stolpe'nin 1882'de

çizdiği ve şehirde yaşayan farklı dinlere mensup kişilerin dağılımını gösteren İstanbul haritasında Avrat Pazarının hala orada yer aldığını görmek mümkündür. 1915, 1916 (L. Thuillier tarafından çizilen) ve 1918 tarihlerinde yabancı gezginler tarafından yayınlanan üç farklı İstanbul (Constantinapole) şehir haritasına bakıldığında da pazar yeri bu çalışmalarda hala mevcuttur. Söz konusu üç harita Fransa Ulusal Kütüphanesi Harita Arşivi'nde (Bibliothèque Nationale de France) görülebilmektedir. Ayrıca yakın geçmişte yürütülen restorasyon çalışmaları esnasında Haseki Medresesi'nin doğusundaki Avrat Pazarındaki dükkânlara ait olduğu düşünülen tonozlar bulunmuştur. (Alioğlu ve Aydemir, 2011)

Osmanlı kadını ve mekân ilişkisi bağlamında; Osmanlı İmparatorluğu tarihinde kadınlara tanınan haklar doğrultusunda kent ölçeğinde harem ve gezmelerine izin verilen bazı mesire alanları haricinde kadınlar tarafından en sık ve özgürce kullanılan İstanbul Avrat Pazarı; günümüzde Haseki olarak bilinen semtte "kadınlara özel bir pazar yeri" olarak varlığını sürdürmese de; kültürel tarihimize ışık tutmaktadır. Günümüz Türk kadınının ticaret hayatının geçmişine öykünen bu mekân; eski İstanbul haritalarında varlığını sürdürmekte ve toplumumuzun "Pazar" kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Buna göre; tarihi değer taşıyan bölgede, 21. yüzyıla adapte edilmiş, kadınların ürettikleri ürünleri satabilecekleri ve ticaret yapabilecekleri yeni bir pazar mekânı kurulması, modern kent kadınının Osmanlı kadınından aldığı cesaret ve ilhamla sosyal, kültürel ve ticari faaliyetlerini aynı semtte devam ettirmesi oldukça önemlidir. Arkadyus sütununa 500 metre uzaklıkta kurulan Fındıkzade semt pazarı, İstanbul'da senelerdir benzer bir şekilde işlevini sürdürse de sadece kadınlar için bir çalışma ve alışveriş alanı değildir. Elbette günümüzde böyle bir mekân kurgusu, seksist yaklaşımlara veya bunu bağnazlık doğrultusunda değerlendirerek farklı karşıt söylemlerden oluşan eleştirenlere maruz kalacaktır. Ancak; mekâna tarihi bir değer yüklemek ve burada yüzyıllarca sürmüş olan; kadın gücünü simgeleyen özgürleşme çabası ve direnişe sahip çıkarak aynı yerde aynı işlevi sağlamak çok da zor olmasa gerek. İstanbul Avrat Pazarı; geçmişten günümüze farklı anlamlarda değerlendirilmiş olsa da, temsil ettiği gerçeklik Osmanlı kadınının gücü ve cesaretidir.

5. Kaynaklar

Aktaş, G., "Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri " Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 27, 2017, sf. 141.

Alioğlu, E.F., ve Aydemir, O., "Haseki Hürrem Sultan Külliyesi, Tarihsel Veriler Bağlamında Külliyenin Konumlanma Özellikleri", Vakıf Restorasyon Yıllığı, 2011, Sayı 2, s. 6-18.

Allom, T., ve Walsh, R., "Constantinapole and the Scenery of The Seven Churches of Asia Minor" Londra, 1838, sf.37.

Altınay, A.R., "Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı" Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, sf. 70.

Baktır, H., "Lady Montagu'nün Türkiye Mektuplar'ına Etnografik Bir Bakış", Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Dergisi, Sayı 1, Kayseri, 2016, sf. 12-22.

Dingeç, E., "Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları", International Journal of History, Yıl:2010 Cilt: 2 Sayı: 1, sf. 15,16.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C.8, 1995.

Ertuğrul, Ö., "Avrat Pazarı", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul 1991, s. 125.

Eyice, S. (1965): İstanbul'un Mahalle Adları ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme. Türkiyat Mecmuası. Cilt 14, s.210.

Gökkaya, E.K., "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Günlük Yaşam ve Türk Resim Sanatında Çağdaş Dönem Öncesine Yansımaları", Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi, Sayı 2, 2012.

Karta, N., "The Role of Women on the Ottoman Economics" Journal of Economics Finance and Accounting, Vol 3, No:2, 2016, sf.110.

Keçici, Z.C., "Osmanlı İstanbul'unda Kadın Emeğinin Sosyal ve Mekânsal Alanda Görünürlüğü: Avrat Pazarı" Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın II,Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun,2016, sf.891.

Koç, N., "Everyday Life in Turkey Eserinde Mrs. W. M. Ramsay'ın Osmanlı Ülkesindeki Kadınlara Dair İzlenimleri", History Studies: International Journal of History, Volume 4 Issue 2, 2012, sf. 235-256.

Koçu, R.E. ve Akbay, M. A., " İstanbul Ansiklopedisi Neşriyatı" Cilt 3,1960, sf. 1356-1357.

Kuban, Z. ve Taştan, H., Tez (Yüksek Lisans) İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2013, sf.159.

Kömürcüyan, E.Ç., "İstanbul Tarihi - XII. Asırda İstanbul", 2. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

Küçükerman, Ö., ve Mortan, K., "Çarşı ,Pazar,Ticaret ve Kapalı Çarşı", İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

Lady Montagu, "Şark Mektupları", Çev. Ahmet Refik, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998, sf. 117.

Ortaylı, İ., "Osmanlı Toplumunda Aile", Pan Yayıncılık, İstanbul 2001, sf.117-118.

Özgüven.,B., “A Market Place in the Ottoman Empire: Avrat Pazarı and Its Surroundings”, Kadın/ Woman 2000, KAEM, Sayı. 2, 2002, sf. 67-85.

Sakaoğlu, N., “Yangınlar – Osmanlı Dönemi”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. C.7, 1994, s.427-438.

Sancar, A.,“Osmanlı Kadını Efsane ve Gerçek”, Kaynak Yayınları, İzmir, 2009.

Solak, İ. ve Uysal, Z., “Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)” , Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014.

Toledano,E. R., “Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890”, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Çeviren: Y. Hakan Erdem, İstanbul, 1994.

Ürekli, F., “Osmanlı Döneminde İstanbul’da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 8, Sayı 16, 2010, sf.113.

Yağcı, Z.G., ve Yaşa, F., ve İnan, D., “İstanbul Esir Pazarı”, Osmanlı Devletinde Kölelik: Ticaret, Esaret, Yaşam, ed. Tezkire Yayınları, İstanbul, 2017,sf.57-90.

Yenilir, T., “İngiliz Sanatçı Thomas Allom (1804-1872) ve Osmanlı Dünyasına İlişkin Eserleri “Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 4, Sayı 10, Kasım 2017, sf. 153-163.

Yerasimos, S., “Givan Maria Angiolello ve İstanbul’un Fethinden Sonraki İlk Tasviri”, Tarih ve Toplum, Sayı 58, 1988, s. 226-233.

CHAPTER 14

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Türkiye Afet Yönetim Sisteminin Gelişimsel Süreci (Serpil Gerdan, Esma Buluş Kırıkkaya)

Türkiye Afet Yönetim Sisteminin Gelişimsel Süreci

Serpil GERDAN[1], Esma BULUŞ KIRIKKAYA[2]
[1]*Kocaeli Üniversitesi, İzmit MYO, sgerdan@kocaeli.edu.tr*
[2]*Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, bulus@kocaeli.edu.tr*

1. Giriş

Afetler genel tanımı ile, *fiziksel, ekonomik ve sosyal kayplara neden olan, normal yaşamı ve insan faalyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak, toplulukları olumsuz etkileyen doğal, teknolojik (insan kaynaklı) olaylar olarak* ifade edilmektedir. Bir başka deyişle bir olayın veya tehlikenin afet olarak nitelendirilmesi belirli bir topluluğun o tehlike karşısında olumsuz etkilemesi ve yaşamsal faaliyetlerinin kesintiye uğraması olarak ifade edilebilir. Bu durumda afet olarak nitelendirilen şey aslında tehlikenin kendisi değil toplum üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlardır (Atlı, 2006). Afetler; *Avrupa Atlantik Afet Müdahale Merkezi Yönergesine* göre yaygın olarak kökenlerine göre sınıflandırılmakta ve doğa kaynaklı ve teknolojik kökenli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gülkan, 2003). Dünyada olduğu gibi ülkemizde de doğa olaylarından ve teknolojik olaylardan kaynaklanan birçok afet yaşanmaktadır. Teknolojik afetler nükleer santral kazaları, kimyasal ve endüstriyel kazalar, uçak, demiryolu, ve gemi kazalarından kaynaklanabileceği gibi bir doğal telikenin tetikleyeceği sonuçlar da olabilir. Türkiye'de özellikle deprem başta olmak üzere, sel, çığ heyelan gibi doğa olayların yol açtığı afetlerle sürekli karşılaşılmakta ve bunlar ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Kentsel yaşama ilginin artması ile tehlikelerin olası riskleri de artma eğilimi göstermektedir. Türkiye'de kentsel yaşamın plansız ve hızlı gelişimi nedeniyle yerleşim alanlarındaki riskler gün geçtikçe artma eğilimi göstermektedir (Şengezer ve Kansu, 2001). Afetlerin olası risklerine dayanarak hazırlanan 2016 yılı raporunda dünyadaki 171 ülke arasında, Türkiye 5,20 Dünya Risk İndeks Puanı (WRI) ile risk düzeyi düşük ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin WRI sıralaması 106 olarak görünmektedir. Türkiye 5,20 ile düşük riskli ülkelerden biri olmasına rağmen afetlerle başedebilme risk puanı (%69,11) ile afete maruz kalma risk puanı (%12,25) açısından yüksek değerlere sahip görünmektedir. Afete maruz kalma ve afetlerle başedebilme kapasitesi açısından ise ülkemiz maalesef yüksek riskli ülkeler arasında yer almaktadır Ersoy, 2017).

İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığınca (AFAD), "Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri" raporuna göre Türkiye'de ortalama olarak beş yılda bir can ve mal kaybına neden olacak büyüklükte bir deprem meydana gelmektedir. Türkiye'de 1900-2017 yıllarında en az 6,0 büyüklüğündeki 210 depremde 86 bin 802 kişi yaşamını yitirmiş, 597 bin 865 konut ise ağır hasar görmüştür. 1900 yılından günümüze meydana gelen büyük depremler açısından ülkemiz 77 deprem ile dördüncü sırada yer almaktadır. Ülkemizde 117 yılda 210 büyük deprem yaşanmıştır. Bu depremlerde toplam 86 bin 802 insan hayatını kaybederken 597 bin 865 konut ağır hasar görmüştür. 1950-2018 yılları arasında ülkemizde toplam 6334 sel/su baskını, 23041 heyelan/kaya düşmesi ve 1539 çığ meydana gelmiştir (AFAD,

2018, URL-1). Türkiye'nin yüzyüze olduğu tehlikeler ve yaşanan kayıplar dikkate alındığında ülkemizin bir afetler ülkesi olduğunu söylemek mümküdür. Bu kayıpların en az seviyeye indirilmesi ve daha güvenli bir çevrenin oluşturulmasının sağlanması ise iyi bir afet yönetim sistemi ile mümkündür.

Afetleri yönetmek için geliştirilen ideal bir yönetim modeli afet öncesi, sırası ve sonrası faaliyetleri içerisinde barındıran bir süreçler bütünüdür. Bir başka deyişle, bir olay karşısında etkili uygulamayı sağlayan, olaylardan edinilen deneyimlerle sistemi besleyen ve geliştiren bir yönetim yaklaşımı ve uzmanlık dalıdır. Süreklilik gerektirmesi nedeniyle de dinamik bir yönetim şeklidir (Akdağ, 2002). Afet Yönetim Sistemlerinin etkili olabilmesi için, farklı alanlardan sorumlu kurumların belirlenerek birbirleri ile koordinasyonunun sağlanması gerekir. Afet öncesi çalışmalar ile afet anı ve sonrası yapılacak çalışmalardan farklı birimlerin sorumlu olması nedeniyle koordinasyon büyük önem taşımaktadır. Koordinasyonu sağlayacak kurum, ilgili sorumluları bir araya getirerek ortak bir plan oluşturmaya liderlik etmelidir.

Bu çalışma ile, doğal veye teknolojik kaynaklı birçok afete maruz konumda olan Türkiye'nin 1999 depremleri sonrası afet yönetimi açısından değişim ve gelişim süreci incelenmiştir. Ülkemizin afet yönetimi açısından geldiği noktayı değerlendirebilmek için 4 döneme ayrılan sürece ait yasal ve kurumsal düzenlemeler bu çalışma içerisinde detaylandırılmıştır.

2. Türkiye'de Afet Yönetim Süreci

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de afet yönetim sistemi yaşanan afetlere göre şekillendirilmiştir. Yaşanan afetin ortaya koyduğu olumsuz etkiler ve kayıplara bağlı olarak geliştirilen müdahale ve mücadele yöntemleri afet yönetiminin temellerini oluşturmaktadır. Ülkemizin fay haritasına bakıldığında çok sayıda diri (deprem üreten) fayın var olduğu açıkça görülmektedir. Anadolunun kuzeyinden ülkeyi doğu-batı doğrultusunda kesen ve yaklaşık 1100 km uzunluğuna sahip Kuzey Anadolu Fayı (KAF) ile Türkiye'nin doğusunda kuzey-güney yönünde uzanan Doğu Anadolu Fayı sıklıkla yıkıcı depremler üretmektedir.. Bu iki önemli fay sisteminin varlığı, ülkemizin afet yönetim sisteminin çoğunlukla depremle mücade üzerine kurulmasına sebep olmuştur (Şaroğlu vd.-URL2; Yazılıtaş-URL-3). Bu nedenle Türkiye'de afet yönetiminin önemine ilişkin ilk farkındalık, tarihi dönemde yaşanan deprem kayıtlarına kadar uzanmaktadır. Her ne kadar ülkemizin afet yönetimini faaliyetleri yaşanan afetler sonrası kayıplara bağlı olarak geliştirilmiş olsa da ancak 1999 depremleri sonrasında müdahale odaklı kriz yönetimi anlayışının ötesine geçilmiş ve afet yönetimi, afetin öncesi ve sonrasıyla bütüncül ve sistemli olarak ele alınmaya başlanmıştır (Toprak, 2014; TAYSB, 2015). Ülkemizin afetlerle ilgili yazılı en eski afet kaydı 14 Eylül 1509 tarihinde yaşanan, 13 kişinin hayatını kaybetmesi, 109 cami ve 1047 binanın yıkılması ile sonuçlanan İstanbul depremidir. 26 Aralık 1939 tarihinde yaşanan ve 33 bin insanın hayatını kaybettiği, 100 bin insanın yaralandığı ve 117 bine yakın binanın yıkıldığı veya hasar gördüğü Erzincan depremi ise Cumhuriyet tarihinin en büyük afeti olarak kayıtlara geçmiştir (Ergünay, 2010).

Literatürde, Türkiye Afet Yönetim süreci; 1944 yılı ve öncesi, 1944-1958 yılları arası, 1958-1999 yılları arası ve 1999 yılı sonrası dönem olarak değerlendirilmektedir. Yaşanan 1999 Marmara depremlerinin sonucunda sadece 17 Ağustos 1999 Gölcük depreminde; Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre; 66.441 konut ve 10.901 işyeri ağır hasara, 67.242 konut ve 9.927 işyeri orta hasara, 80.160 konut ve 9.712 işyeri hafif hasara uğramıştır. 17.479 kişi hayatını kaybetmiş ve 43.953 kişi yaralanmıştır (Özmen, 2000).

2.1. 1999 Öncesi

Türkiye'deki afet yönetim sisteminin tarihsel gelişimine bakıldığında ülkemizi gerek can kaybı gerekse ekonomik açıdan sarsan 1999 depremlerinin bir dönüm noktası niteliğinde olduğu açıkça görülmektedir. Her ne kadar afet yönetimine ait çabalar genel anlamda 4 ayrı dönemde değerlendiriliyor olsa da afet yönetim sistemi ve kurumsal yapılanmalar genel anlamda 1999 öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemde değerlendirilebilir. 1999 öncesi dönem, sadece müdahale amaçlı çalışmalardan, zarar azaltma çalışmalarına kademeli olarak geçişlerin yaşandığı üç farklı dönemde ele alınabilir (Gerdan, 2000).

2.1.1. 1944 Yılı Öncesi

1944 yılı öncesi dönem, afetlere yönelik sadece müdahale faaliyetlerinin yürütüldüğü, etkilenen topluluklara devlet imkanları ile barınma, beslenme, tıbbi ihtiyaçların sağlandığı dönemdir. Acil yardımların çoğu 1868 yılında kurulmuş olan Türkiye Kızılay Derneği ve gönüllü kuruluşlar aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu dönemde, hasarların onarımları yerel imkanlar ile sağlanmaya çalışılmış, devlet vergi indirimi, vergi affı, geri ödemeli faizsiz kredi imkanları ile afetzedelere destek olmuştur. Zarar azaltmaya yönelik çabalar ise 1939-1944 yılları arasında 43,000 den fazla insanın yaşamını yitirmesine neden olan arka arkaya yaşanan depremler sonrasında farklı bir boyut kazanmış, yeni yasal düzenlemelerle depremlerden önce alınacak önlemlere yönelik çabaların temelleri atılmıştır (JICA, 2004). 1933 yılında çıkarılan "Belediye Yapı ve Yolları" kanunu dolaylı da olsa zarar azaltma çalışmalarına katkı sağlayan düzenlemeler olarak örneklendirilebilir. 1939 yılında yaşanan ve ülkemiz için en büyük afetlerden biri olarak Kabul edilen Erzincan depreminde yaşanan can kayıpları, mevzuatın yetersizliğini ortaya komuştur (AFAD, 2018). 1939 yılında Bayındırlık Bakanlığının kurulması ile, yerleşme yapılaşma ve doğa kaynaklı afetlerle ilgili faaliyetler "Yapı ve İmar İşleri Reisliği" adıyla kurulan birim tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 1935-1944 yılları arasında yaşanan sel baskınları ve depremler sonrasında ise yeni yasalar ve düzenlemeler yapılmıştır (JICA, 2004).

2.1.2. 1944-1958 Yılları Arası

1944 yılına kadar yaşanan doğa kaynaklı afetlerde çok sayıda can ve mal kayıplarının olması sadece afetlerden kaynaklanan yıkımların giderilmesinin yani müdahaleye yönelik faaliyetlerin olası zararlarının azaltılması için çözüm olmadığını açıkça göstermiştir. Bu nedenle bu yıllar arasında afet zararlarının azaltılmasına yönelik yasalar, bu dönemde çıkarılmıştır. Bu gelişmeleri, Bayındırlık Bakanlığı ve üniversiteler işbirliği ile gerçekleştirilen "Deprem

Bölgeleri Haritası" nın oluşturulması ve ardından "Depreme Dayalı Yapı Yönetmeliği"nin çıkartılması takip etmiştir.

Bu dönemde meydana gelmiş önemli derecede can ve mal kayıplarına neden olan afetler, bu dönemde çıkarılmış kanun ve yönetmelikler ile kurumsal yapılanma Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. 1944-1958 yılları arası yaşanan afetler ile yasal ve kurumsal gelişmeler

Afet Tarihi	Kanun ve Yönetmelikler	Kurumsal Yapılanma
1944 Gerede depremi	1944- 4623 sayılı Kanun	
	1945 Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası ve Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği	
1946 Varto-Hınıs depremi		
1948 Eskişehir sel	1948- 5243 sayılı Kanun 1948-5663 sayılı Kanun	
1949 Karlıova depremi		
	1953- 6188 sayılı kanun	1953 Deprem Bürosunun Kuruluşu 1953 DSİ'nin kuruluşı (6200 sayılı yasa
	1956- 6785 sayılı İmar Kanun	
	1958- 7126 sayılı Sivil Müdafaa Kanunu	1958 İmar ve İskan Bakanlığının kurulması
	1959- 726 sayılı Afetler Kanunu	

Kaynak: (AFAD, 2018)

2.1.3. 1958-1999 Yılları Arası

1958 yılı ve sonrası gerek Türkiye'de gerekse dünyada afet yönetimi ve zarar azaltma çalışmaları açısından dikkat çekici gelişmelerin yaşandığı ve uluslararası standartlarda afet yönetim anlayışının yerleşmeye yönelik politikaların geliştirildiği dönem olarak ifade edilebilir.

1958 yılında, 7116 sayılı Kanun ile İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlık, bölgesel planlanma çalışmalarının yanısıra afetlerden önce ve sonra gerekli tedbirleri almak, kentsel altyapıyı gerçekleştirmek ve belediyelerle ilişkileri düzenlemek konularında da görevlendirilmiştir. 3.07.1972 tarih ve 1609 sayılı Kanun ile Bayındırlık Bakanlığı'nın kuruluşu ve görevleri yeniden

düzenlenmiş, 13.12.1983 tarih ve 180 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile İmar ve İskan Bakanlığı ile birleştirilerek Bayındırlık ve İskan Bakanlığı adını almıştır (URL-4). Bu yıllar, afetler öncesi ve sonrası önlemlerle ilgili çalışmaların yürütülmesinde önemli gelişmelerin olduğu dönemdir. Bu dönemde meydana gelmiş afetler, çıkarılmış kanun ve yönetmelikler ile kurumsal yapılanma Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. 1958-1999 yılları arası yaşanan afetler ile yasal ve kurumsal gelişmeler

Afet Tarihi	**Kanun ve Yönetmelikler**	**Kurumsal Yapılanma**
	1959-7269- Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun	
1960 su baskınları, heyelanlar		1965 Afet İşleri Genel Müdürlüğünün kuruluşu
1966 Varto depremi		
1967 su baskınları, heyelanlar		
	1968- 1051 sayılı kanun 1968-88/12777 sayılı Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik	
1970 Gediz depremi		
1971 Bingöl depremi	1972- 1571 sayılı Kanun	
1975 Lice depremi	1977-2090 sayılı Kanun 1981-2479 sayılı Kanun	1982 Atom Enerjisinin kuruluşu
1983 Erzurum depremi	1983 Olağanüstü Hal Kanunu 1985- 3194 sayılı İmar Kanunu	1983 Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Kuruluşu

1992 Erzincan depremi	1992- 3838 sayılı Kanun
1995 Dinar depremi	1995-4123 sayılı Kanun
1995 Senirkent toprak kayması	1995- 4133 sayılı Kanun 1997- 96/8716 sayılı Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Yönetmeliği 1996-22635 Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik 1997- 4264 sayılı Kanun
1998 İzmir, Aydın, ve Manisa su baskınları, batı Karadeniz sel felaketi 1998 Adana Ceyhan depremi	

Kaynak: (Şengezer ve Kansu, 2001), (Yılmaz, 2003), (Gülkan ve diğ., 2003) (AFAD, 2018).

2.2. 1999 Sonrası

Fiziksel ve sosyo-ekonomik kayıpları 20 milyar dolara, 18000'in üzerinde can kaybına neden olan 17 Ağustos 1999 Gölcük (Kocaeli) depremi Türkiye'deki afet politikaları açısından dönüm noktası olarak tanımlanabilir (Erdik, 1999). 1999 depremleri sonrası alınan önemli tedbirlerden biri de Dünya Bankası desteği ile kurulan zorunlu deprem sigorta sistemidir. 4452 sayılı "Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Tazminatı" hükmüne dayanarak 587 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 27 Aralık 1999 tarihinde kurularak Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu kararname ile sigorta kapsamındaki bölgelerde yer alan konutlara sigorta zorunluluğu getirilmiş, 27 Eylül 2000 tarihi itibariyle de "Zorunlu Deprem Sigorta Sistemi"ni uygulamaya koymak amacıyla Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur (Serdar, 2010). Depremden hemen sonra kısa sürede çıkarılan kanun hükmünde kararnameler (KHK) ile deprem bölgelerindeki sorunların hızla çözümlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Deprem zararlarının azaltılması için çok önemli olan bu KHK ve yönetmeliklerden bazıları ile 1999 yılı sonrası mevzuatın gelişimi ve kurumsal yapılanma Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. 1999 yılı sonrası mevzuatın gelişimi ve kurumsal yapılanma

Afet Tarihi	Kanun ve Yönetmelikler	Kurumsal Yapılanma
1999 Gölcük (Kocaeli) Depremi	1999 4452 sayılı Kanun (4434 ve 4540 sayılı kanunlar ile değiştirildi)	1999 Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğünün kurulması (583 sayılı KHK)
1999 Düzce Depremi	1999 / 574, 575, 576, 580, 584, 586 sayılı KHK	
	587 sayılı KHK	Zorunlu Deprem Sigortasına dair KHK
	2000 593 sayılı KHK Ulusal Deprem Konseyi Kurulması (UDK)	
	2000 595 sayılı Yapı Denetimi Hakkında KHK	Depreme dayanıklı kaliteli ve güvenli yapı elde etmek, denetimsiz ve kaçak yapı yapılmasını önlemek, tüketici konumunda olan bina sahiplerinin kusurlu yapımlar nedeniyle uğrayacakları kayıpları sigorta sistemi aracılığıyla karşılamak, mühendislik ve mimarlık hizmetlerinin kalitesini arttırmak amacı ile düzenlenmiştir.
	2000 596, 597, 598, 599, sayılı KHK lar	
	2001 4708 sayılı KHK	
2003 Bingöl Depremi	2003 4837 sayılı KHK	
	2006 5511 4837 sayılı KHK	
	2007 Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar hakkında Yönetmelik	2007 Ulusal Deprem Konseyinin kapatılması Yapı Deprem ile ilgili güncel konularda bilimsel tartışmalar sonunda ulaşılan uzlaşma sonuçlarının sağduyu çerçevesinde kamuoyuna duyurulması amacıyla kurulan konsey 6 Ocak 2007 tarihli Başbakanlık genelgesiyle "uygulama alanı kalmadı" gerekçesiyle lağvedilmiştir.
	2007 Kat Mülkiyeti Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (5711 sayılı Kanun)	

Kaynak: (Şengezer ve Kansu, 2001), (Yılmaz, 2003), (Gülkan ve diğ., 2003), (Yunak, 2005), (Göktürk ve Yılmaz, 2005), (AFAD, 2018).

3. Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma

Ülkemizdeki Afet ve Acil Durum Yönetimine yönelik kurumsal yapılanmayı genel olarak 2009 yılı öncesi ve sonrası olarak ele almak mümkündür. Her ne kadar 1999 yılında yaşanan depremler ülkemizin afet yönetim süreci için hem yasal hem de kurumsal anlamda bir dönüm noktası niteliğinde olsa da 1999 depremleri sonrası yapılan yeni düzenlemeler ve Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğünün kurulması afet anında çok sayıda kurumun olaylara dahil olmasını engelleyememiştir. Bu bölümde 2009 yılı öncesi ve sonrası kurumsal yapılanma süreci kısaca özetlenmiştir.

3.1. 2009 Yılı Öncesi Kurumsal Yapılanma

Ülkemizde afet yönetimi ve zarar azaltma faaliyetlerinin yürütülmesini ve herhangi bir afet anında arama- kurtarma faaliyetlerini sağlamak amacı ile yasalarla kurulmuş veya yetki verilmiş birden fazla kurum mevcuttur. Afetlerden sorumlu temel kurumlarla beraber Sağlık, Dışişleri, Ulaştırma, Milli Savunma, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Çevre ve Orman Bakanlıkları ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Başkanlığı, Kızılay gibi bakanlık ve kamu kurum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir (AFAD, 2018). Bu noktada her bir afet için farklı kurumların sorumluluklarının bulunması afetleri yönetme açısından yetki ve sorumluluk konusunda karmaşaya neden olmaktadır. 2009 yılındaki yeni düzenlemeye kadar ülkemizde afet konusundaki yetkili mevcut kurum ve kuruluşlar ile görevleri aşağıda kısaca özetlenmiştir.

3.1.1. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü

Bakanlığın kuruluş ve görevleri, 13.12.1983 gün, 180 sayılı "Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", 8.6.1984 gün, 209 sayılı "180 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapan Kanun Hükmünde Kararnamesi", 7269 sayılı "Afetler Kanunu", 775 sayılı "Gecekondu Kanunu" ve 3194 sayılı "İmar Kanunu" ve ilgili diğer kanunlarla düzenlenmiştir (Atlı, 2006; Gerdan, 2010). Polat ve diğ. (2003), Atlı (2006) ve JICA (2004)'e göre müdürlüğün görevleri kısaca aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

- Afet olduğunda acil yardım uygulaması ve koordinasyonunu yapmak, afete uğramış bölgelerde süratle geçici yerleşme ve barınmayı sağlayıcı kısa ve uzun süreli tedbirlerin alınmasını uygulamak ve uygulatmak, bu bölgelere götürülmesi uygun görülen hizmetleri yapmak, ilgili bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyon ve iş birliği sağlamak, tabii afete uğrayabilecek yerleri bölgeleri tespit etmek, afetlerin önlenmesi için gerekli tedbirleri almak, bu bölgelerde afetlerden en az can ve mal kaybı ile kurtulmayı sağlayacak tedbir ve esasları ilgili bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içinde belirleyip uygulamasını sağlamak,
- Afet haberlerinin alınmasından sonra bölgeye ihtiyaca göre acil yardım ödeneği göndererek, Afetler Merkez Koordinasyon Kurulunu göreve çağırmak, yapılacak ön hasar tespitine yardımcı olmak,
- Kızılay tarafından sağlanacak çadırlı geçici iskan dışında, afet bölgesi içinde ve dışında geçici iskanı sağlamak üzere prefabrik binalar yapmak ve resmi kuruluşlardan bina tahsisi veya kiralama yaptırmak Afet nedeniyle

yapılacak yurt içi ve yurt dışı bağışlar için ilgili bankalarda hesap açtırmak ve bu konuda gerekli koordinasyonu sağlamak,

- Özel ve resmi binaların hasar tespitlerini yaptırmak, bu tespit sonuçlarını ilgili kuruluşlara duyurmak, hasar tespit sonuçlarına göre can ve mal kaybına neden olabilecek yıktırılması gereken binalar için raporlar düzenlemek ve ilgili kuruluşlara bildirmek,
- Afet nedeniyle bölgedeki belediyelerin içme suyu, elektrik ve kanalizasyon tesislerinde meydana gelen hasar tespitini yapmak, onarıma yardımcı olmak,
- Karayolları Genel Müdürlüğü işbirliğinde afet bölgesindeki il ve devlet yollarında ve sanat yapılarında meydana gelen hasarları süratle giderip, kısa sürede ulaşımı sağlamak, baraj, nehir ve gölet taşması sonucu su baskınından etkilenebilecek bölgeleri belirlemek, askeri ve sivil makamlar aracılığı ile halkın uyarılmasını sağlamak ve gerekli önlemleri almak için ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak.

3.1.2. İçişleri Bakanlığı, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü

1959 yılında kurulmuş olan Sivil Savunma Genel Müdürlüğünün (SSGM) başlıca görevleri AFAD, 2018'e göre aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

- Kamu kuruluşları ve özel sektörde sivil savunma hizmetlerini düzenlemek ve bu hizmetlerin planlamasını, uygulanmasını ve koordinasyonunu sağlamak ve denetlemek.
- Acil durumlarda arama kurtarma ve ilkyardım faaliyetleri için personeli hazır tutmak ve ihtiyaç halinde olay yerine göndermek.
- Yangınlara karşı önlem almak, itfaiye standartlarını belirlemek, bu faaliyetleri yerine getirmekle sorumlu personeli eğitmek ve denetlemek.
- Arama ve kurtarma ekiplerini hazır tutmak.
- Sivil savunma konusunda halka bilgi vermek.
- Afet sonrasında ilk yardım, acil iaşe ve geçici barınma hizmetlerini yerine getirmek (AFAD, 2018).

3.1.3. Başbakanlık, Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü

Başbakanlık, ulusal güvenliği tehdit eden büyüklükte doğa kaynaklı afetler, teknolojik kazalar ile nüfus hareketlerinde acil durum yönetimini yürütmek, afet öncesi, anı ve sonrasında faaliyetleri yürütmekle sorumlu kurumlar arasında gerekli koordinasyonu sağlamaktan sorumludur. 1999 yılında yaşanan depremler sonrası 583 ve 600 sayılı KHK'ler Başbakanlığa bağlı olarak Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü (TAY) kurulmuştur (AFAD, 2018). TAY'ın görevlerinden bazıları aşağıda belirtilmektedir: Genel Müdürlüğün temel sorumlulukları Polat ve diğ. (2003)'e göre aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

- Acil durum yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarınca acil durum yönetimi merkezlerinin kurulmasını sağlamak, çalışma esaslarını belirlemek ve bu merkezler arasında koordinasyonu sağlamak,
- Acil durum yönetimi gerektirecek olayların önlenmesi ve zararlarının azaltılması için kurum ve kuruluşlarca gerekli önlemlerin alınmasını, kısa ve

uzun vadeli planların hazırlanmasını ve bilgi bankalarının kurulmasını izlemek ve değerlendirmek,

- Acil durum yönetimine geçilen hallerde kamu ve özel sektöre ait her türlü kara, deniz ve hava taşıtları ile kurtarma ve yardım araç ve gereçlerinden yararlanılmasında koordinasyon hizmetlerini yürütmek,
- Acil durumlarda yardım sağlayan gönüllü kuruluş ve kişiler için teşvik edici düzenlemeler yapmak, yardım malzemelerinin teslim alınmasını, korunmasını ve ihtiyaç noktalarına sevk edilmesinde koordinasyonu sağlamaktır (Polat ve diğ., 2003).

3.2. 2009 Yılı Sonrası Kurumsal Yapılanma

3.2.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

1999 yılında yaşanan depremlerin ülkemiz için afet boyutuna ulaşması ve mevcut kurumların afet zararlarının azaltılması ile afetlerin yönetilmesi konusunda ne kadar yetersiz olduğunu göstermesi, 1999-2009 yılları arasında kurumsal anlamda yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Ancak, edinilen tecrübeler, eşgüdümün sağlanabilmesi için afet ve acil durumlarda yetki ve koordinasyonun tek bir elde toplanmasının zorunluluğunu ortaya koymuştur. Aradan geçen 10 yılın ardından Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve 1999 yılında kurulan Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak 2009 yılında 5902 sayılı yasa ile Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurulmuş, yetki ve sorumluluklar tek bir çatı altında toplanmıştır.

AFAD 15 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır. AFAD, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının süratle tamamlanması amacıyla gereken faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve etkin uygulanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında işbirliğini sağlayan, esnek ve dinamik yapıda teşkil edilmiş bir kurumdur (AFAD, 2018). Şekil 1'de AFAD'ın teşkilat yapısı şematik olarak gösterilmiştir.

Başkanlık, illerde doğrudan valiye bağlı İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri ve 11 ilde bulunan Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlükleri aracılığıyla faaliyetlerini yürütmektedir. AFAD afet ve acil durumların yönetilmesine ilişkin tek yetkili kurum olup, afet veya acil durumların itelik ve büyüklüğüne bağlı olarak Genelkurmay Başkanlığı, Dışişleri, Sağlık, Ulaştırma ve Altyapı vb. ilgili diğer bakanlıklar ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir (AFAD, 2020).

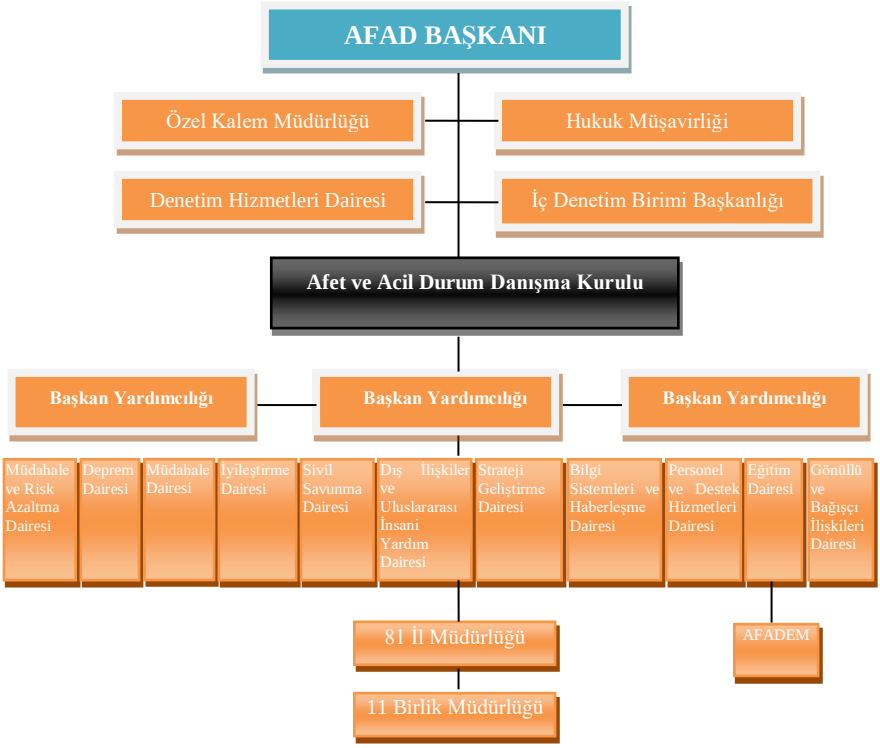

Şekil 1. AFAD Teşkilat Şeması (AFAD, 2018)

4. Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)

Kısaca, TAMP olarak bilinen Türkiye Afet Müdahale Planı, ülkemizde yaşanacak her ölçekteki afet veya acil durumlara müdahalede görev alacak bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile özel sektör, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve gerçek kişileri kapsayan etkin müdahale için entegre planlama yaklaşımı ve modüler yapısı ile operasyon sırasında riskleri en aza indirecek 28 hizmet grubunun görev aldığı bir sistemdir (TAMP, 2014, AFAD, 2018). Türkiye Afet Müdahale Planının (TAMP) amacı; afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektir. 03 Ocak 2014 tarih ve 28881 sayılı kanun ile hazırlanmış olan "Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)"ın hedefleri;

- Hayat kurtarmak,
- Kesintiye uğrayan hayatı ve faaliyetleri en kısa sürede normale döndürmek,
- Müdahale çalışmalarını hızlı ve planlı bir şekilde gerçekleştirmek,
- Halk sağlığını korumak ve sürdürmek,
- Mülkiyet, çevre ve kültürel mirası korumak,
- Ekonomik ve sosyal kayıpları azaltmak,

- İkincil afetleri önlemek ya da etkilerini azaltmak,
- Kaynakların etkin kullanımını sağlamaktır.

ve temel prensipleri ise;

- Kapsamlı olması (Hazırlık, müdahale, ön iyileştirme aşamaları),
- Her tür ve ölçekteki tehlikeleri kapsaması,
- Tüm ana ve destek çözüm ortaklarının rol ve sorumluluklarını içermesi,
- Ulusal, bölgesel ve yerel afet müdahale kapasitesini anında harekete geçirmeyi esas almasıdır (TAMP, 2014).

4.1. Plan Türleri ve Entegrasyonu

TAMP planları stratejik, taktik ve operasyonel yaklaşımla hazırlanan planlardır. Stratejik planlar, kurum ve kuruluşların orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, hedeflerine ulaşabilmek için izlenecek eylem ve yöntemler ile kaynak dağılımını içerir. Operasyonel planlarda ise personel, ekipman ve kaynak yönetimi gibi detaylar yer alır. TAMP, taktik yaklaşımla hazırlanmış olup afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak, hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamaktadır. TAMP, ulusal ve yerel boyutta afet ve acil durumlarda müdahale çalışmalarının nasıl yürütüleceğini ortaya koyan bir üst plan olarak muhtemel afet ve acil durumların türü ve ölçeğine göre uyarlanabilir, esnek ve modüler yapıya sahip müdahale organizasyon sistemini açıklamaktadır. Şekil 2 ve Şekil 3'de TAMP plan türleri ve plan entegrasyonu şematik olarak gösterilmiştir (TAMP, 2014)

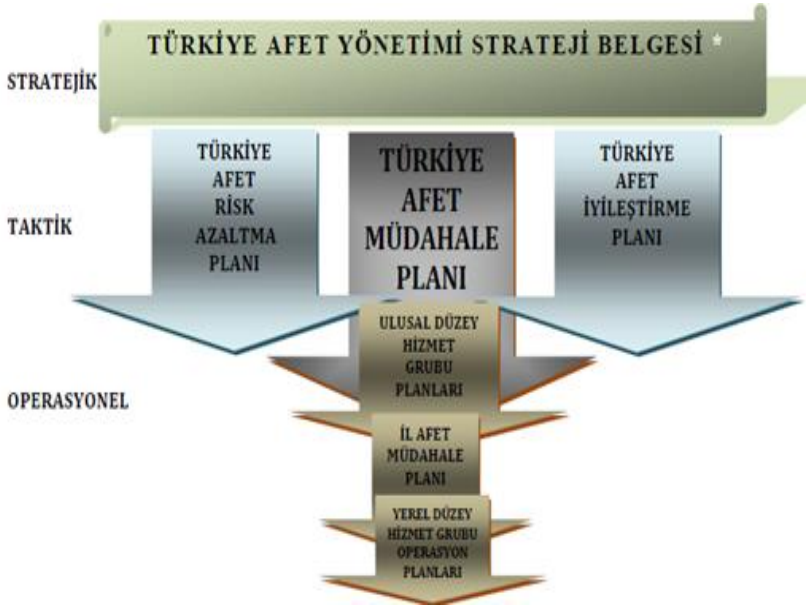

Şekil 2. TAMP Plan Türleri (TAMP, 2014)

Şekil 3. TAMP Plan Entegrasyonu (TAMP, 2014)

Planın hazırlanma süreci; organizasyon, analiz, kapasite geliştirme ve entegrasyon süreci olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Süreçler Şekil 3'de şematik olarak gösterilmiştir. Planın 3. Bölümünde ana çözüm ortakları ile sorumluluk ve görevleri tanımlanmıştır. Yine aynı bölümde ana çözüm ortakları ile koordineli olarak çalışacak olan alt servis hizmet grupları ile görev ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Şekil 4'de plan hazırlama süreci şematik olarak gösterilmiştir.

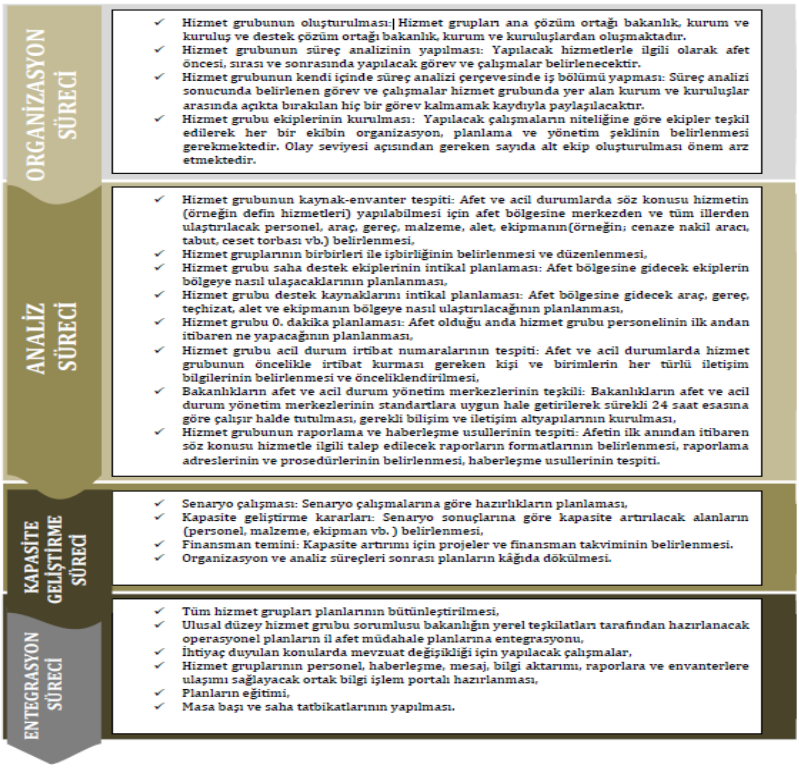

Şekil 4. Plan hazırlama süreci (TAMP, 2014)

5. Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi

Yaşanan afetler ve kayıplar sonrası değişim ve gelişim gösteren Türkiye Afet Yönetim Sistemi afet öncesi veya sonrası ayrıştırması yapmaksızın tüm süreçlerde afet risklerinin önlenmesi ve olası zararlarının azaltılmasına önem veren bir yönetim boyutuna gelme çabası içerisindedir. Bu doğrultuda geleneksel kriz yönetimi anlayışının yetersiz kaldığından yola çıkarak afet yönetiminde risk yönetimi anlayışı benimsenerek 2015 yılında Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi (TAYSB) hazırlanmıştır. Bu belge, ulusal strateji, plan ve eylemler için afet yönetimi ile ilgili yol haritası niteliği taşımaktadır. Belgede*," ülke vizyonu ortaya konulmakta, ilkeler tanımlanmakta, etkili bir afet yönetimi için sistematik bütünlüğü, etkili kaynak kullanımını ve sorumluluk paylaşımını esas alan bir model sunulmaktadır."* Belge, olası tüm afet riskleri ile afet ve acil durumlar ve afet yönetim süreçlerini kapsayıcı nitelikte olup merkezi ve yerel düzeyde ilgili tüm kurum ve kuruluşlar, özel sektör, akademik kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, bireyler, tüm toplum ile uluslararası kuruluşlar afet yönetiminin paydaşları olarak tanımlanmaktadır. Belge, uluslararası çerçeve belgelerle uyumlu olarak hazırlanmış olup yasal dayanağını 29.5.2009 tarihli ve 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) oluşturmaktadır. Belgenin vizyonu *"Afetlerin ülkemiz üzerindeki etkilerini en aza indirmek"* tir. Bu vizyon doğrultusunda amaçları ise şöyle özetlenmektedir.

- Afetlerden kaynaklanan can kayıplarını önlemek,
- Afetlerden etkilenen insan sayısını azaltmak,
- Afetler sonucu oluşacak ekonomik kayıpları azaltmak,
- Kritik altyapı ve kaynaklar ile tarihi ve kültürel mirası afetlere karşı korumak (TAYSB, 2015).

Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi (TAYSB)'nde Türkiye afet yönetim modeli, risk odaklı, toplumsal katılımlı, yerelden yönetimi benimseyen, sürdürülebilir kalkınma ile bütünlük içerisinde, sürekli gelişimi benimseyen, esneklik ve millilik olmak üzere yedi politika etrafında şekillenmektedir. Belge, afet yönetimi için tanımlanan mevzuat, teknik düzenleme, kapasite geliştirme ve bunlara ait uygulamaları içeren temel esaslar ile afet yönetiminin evreleri olan zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerini bir bütün olarak kabul etmekte ve paydaşlar ile süreçler arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Paydaşların süreçlerle ilgili sorumluluklarının diğer süreçlerin geliştirilmesine katkısına da vurgu yapmaktadır. Belgede, izleme ve değerlendirme konusunda sorumluluk AFAD tarafından oluşturulacak İzleme ve Değerlendirme Birimine verilmiştir. İki yılda bir paydaşlardan toplanan bilgiler derlenerek "İzleme Raporu" Afet ve Acil Durum Yüksek Kuruluna sunulur. Belgede, Türkiye'nin Afet Yönetim konusunda stratejisinin güncellenmesi ile ilgili "*Türkiye Afet Yönetim Stratejisi, gerekli görüldüğünde, uygulamalardan edinilecek bilgi ve deneyimler ile güncel gelişmeler ışığında güncellenir*" ifadesi yer almaktadır. Belgede yer alan yönetim modeli öğelerinin etkileşimi Şekil 5'de ve stratejik öncelikler Şekil 6'da şematik olarak verilmiştir.

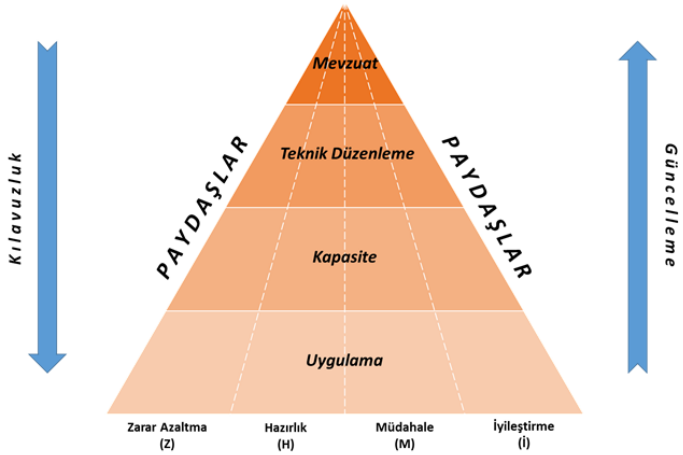

Şekil 5. Yönetim Modeli Öğelerinin Etkileşimi

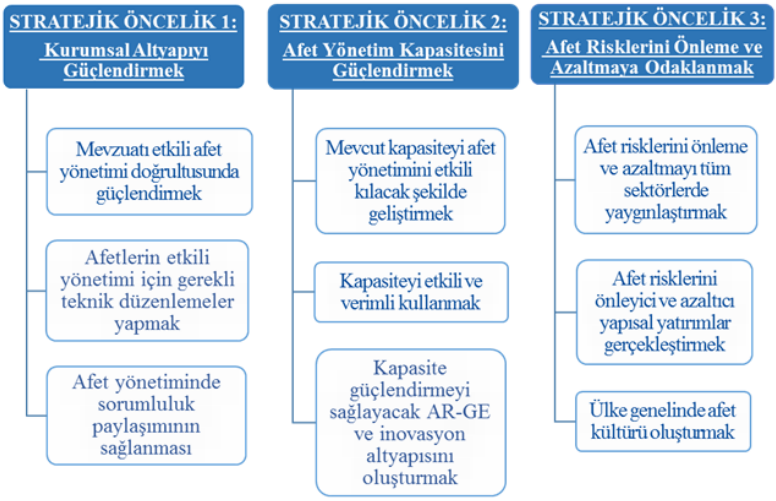

Şekil 6. Stratejik öncelikler

6. Afet Yönetimi- Afet Farkındalığı İlişkisi

Hyogo ve Sendai Eylem Planları ile önem kazanan afetlere karşı dirençli toplulukların oluşturulması kavramının temelini bireylerin/toplumun kendini güvende hissetmesi oluşturmaktadır. Toplumun bu güven seviyesine taşınması ancak farkındalık geliştirme eğitimleri ve kapasite geliştirme programları ile mümkün olacaktır. Toplumda afetler açısından bir güven kültürünün oluşturulabilmesi için, bireyin yaşadığı bölgedeki tehlike ve risklerinin farkında olması gerekir. Gerek merkezi, gerekse yerel otoriteler tarafından afetlerin bir kader olmadığı, zararlarının azaltılmasının mümkün olduğu fikri eğitimlerle kazandırılmalıdır (Kırıkkaya ve Vural, 2017). Bireyin/toplumun

afetler hakkında bilgi sahibi olması farkındalığı, farkındalık ise tavır değişikliğini sağlayacaktır (Kundak, 2018).

Afetlerle baş etmek demek tehlikenin nereden, nasıl geleceğini doğru tespit edebilmek demektir. Afetlerle ilgili toplumun bilinçlendirilmesi çalışmalarında sürekli afetlerin olumsuz etkilerinden ve kayıplardan bahsetmek toplumu karamsarlığa ve ümitsizliğe sürükler. Oysa afetlerle baş edebilir hale gelmek demek riskleri bilmek, algılamak, farkındalık ve mücadele becerisini geliştirmek demektir (Kundak, 2018). Afet farkındalığının geliştirilmesinde, afetlerin doğal, teknolojik ya da insan kaynaklı bir olay mı yoksa farkındalık eksikliğinden kaynaklanan sosyal bir sorun mu olduğu bilinmesi çok önemlidir. Tehlikenin kendisinin doğal bir süreç olarak anlaşılması olay sonrası süreçlere ağırlık verilmesini sağlarken aynı zamanda tehlike ile olası risklerinin algılanması ve azaltılmasının mümkün olabileceği fikrini de kazandırır (Aydıner, 2014). Temel olarak afet bilinci ve farkındalığı toplulukların çevrelerindeki tehlikelerden haberdar olmalarını sağlayarak hazırlanmaları için onlara altyapı sağlama yaklaşımıdır (DA, 2018, RDDA, 2018).

Kundak, 2018'e göre, farkındalık yaklaşımını umursamaz ve kaderci yaklaşımdan ayıran en büyük özellik, bireyin veya topluluğun tehlike kaynağı ve olabilecekler hakkında bir fikir sahibi olmasıdır. Şekil 7'de tehlike algısı ile farkındalık arasındaki ilişki şematik olarak gösterilmektedir. Bu farkındalık bireyde veya toplumda kaygı teslimiyet duygusundan çok imkanlar doğrultusunda önlem alma eğilimini tetikler (Kundak, 2018).

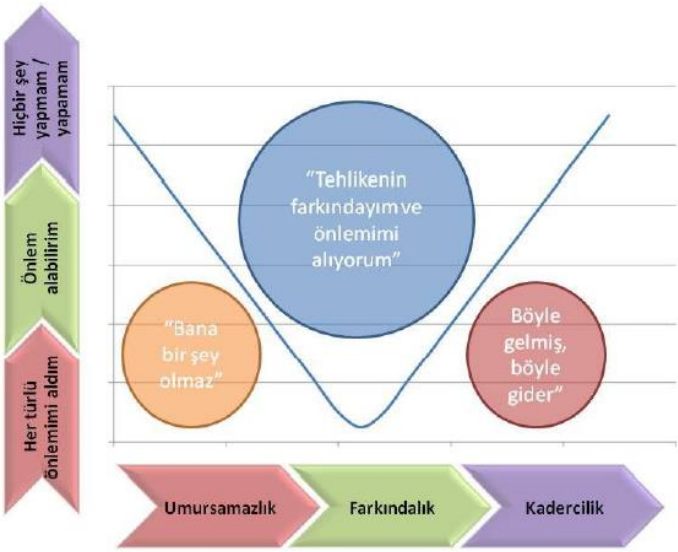

Şekil 7. Tehlike-farkındalık ilişkisinin önemi (Kundak, 2018)

5902 sayılı kanun ile kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) politika ve bütçe üretmenin afet konusunda öncelikle yerelde durumun anlaşılması, gerekli tedbirlerin alınması, toplumdaki farkındalığın yerelde artırılması konusunda da çalışmalarını sürdürmektedir. Ülkemizin

birçok ilinde özellikle deprem riski yüksek bölgelerinde gerek yerel yönetimler gerekse AFAD tarafından farkındalık eğitimleri gerçekleştirilmektedir.

7. Sonuç

Türkiye, maalesef pek çok tehlikenin afete dönüştüğü ülkelerden biridir. Deprem, sel, heyelan gibi doğa kaynaklı afetin yanı sıra jeopolitik konumuna bağlı olarak insan edimli afetlere de maruz konumdadır. Türkiye Küresel Risk Endeksi'ne göre 191 ülke arasından 5.00 endeks puanı ile 45. Sırada ve "**yüksek risk**" grubunda yer almaktadır (AFAD, 2018). Bu nedenle ülkemizin artık afet sonrası çalışmalara değil afet öncesi risk azaltma çalışmalarına ağırlık vermesi kaçınılmazdır. Risk azaltma ve dirençlilik kavramı günümüzde hem dünya çapında hem de yerel düzeyde afetlerle mücadelenin öncelikli konularından biridir. Ülkemizin afet ve acil durum yönetim süreci; 1999 öncesi müdahale odaklı çabalar, 1999-2009 yılları arası afet yönetim politikalarının geliştirildiği geçiş dönemi ve 2009 AFAD sonrası 3 dönem olarak değerlendirilebilir. Özellikle AFAD'ın kurulması ile afetlerin yönetilmesinin tek bir çatı altında toplanması ve TAMP'ın hayata geçirilmesi ile risk azaltma odaklı faaliyetler hız kazanmakla birlikte afet ve acil durum planlamasına ait süreçler henüz istenen düzeye ulaşamamıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri gerek kurumsal gerekse toplumsal anlamda afetlerin zararlarını azaltacak risk yönetim süreci faaliyetlerinin yeterli düzeye ulaşamamış olmasıdır. AFAD'ın kurulması ve TAMP'ın hayata geçirilmesiyle birlikte kurumsal ve planlama anlamında büyük adımlar atıldığı bir gerçektir. Ancak; ulusal düzeyde afet müdahalesini yönetmek üzere hazırlanan TAMP (2014)'ta taktik ve müdahaleye yönelik görev ve sorumluluklar ile hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait roller açıkca tanımlanmış olmakla birlikte il düzeyinde müdahale planının hazırlanması ve ilgili kurumların işbirliği ve kurumsal yeterlilikleri açısından hala sıkıntılar devam etmektedir (Erkal ve Değerliyurt, 2009).

Afet yönetiminde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi risk yönetimine ve adaptasyon çalışmalarına önem verilmesi gerekmektedir. Hazırlanan planların başarılı olabilmesi için;

- Afetler öncesi hayat kurtarıcı önlemlerin alınması,
- Kurumsal işbirliği ve koordinasyon faaliyetlerinin kesintisiz sürdürülmesi,
- Alan uzmanlarının arttırılmaması ve eğitim faaliyetlerinin etkin hale getirilmesi,
- Bölgesel risk azaltma çalışmalarına ağırlık verilmesi,
- Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) gibi teknolojilerin gerek risk gerekse kriz yönetiminde etkin kullanımının sağlanması,
- Toplumda afet bilinci ve kültürünün arttırılası

gibi olmazsa olmaz faaliyetlerin bütüncül bir yaklaşım ile sistematik hale getirilmesi kaçınılmazdır.

Ülkemizin yaşadığı 1999 depremleri sonrasından çeşitli kurumlar tarafından değişik zamanlarda afetlere yönelik gerçekleştirilen eğitim ve farkındalık çabaları küçümsenemez. Ancak bu çabaların başarıya ulaşabilmesi için toplumun ve sistemin dirençli olması gerekir ki bu da ancak çok disiplinli bir yaklaşım ve işbirliği ile mümkündür. Gerek teknik gerekse eğitim gibi

toplumsal tüm çaba ve girişimlerin ilgili tüm kurumların işbirliğinde ve belirli standartta yürütülmesi gerekir. Bu nedenle yerel yönetimlerin gerçekleştirdikleri eğitimlerin afete dirençlilik odaklı olarak her seviyede uygulanması ve sürdürülebilir olması önemlidir. Afet farkındalığının arttırılması, afetlere hazırlık ve zarar azaltma konularında proaktif yaklaşıma dayalı geliştirilen politikaların afetlerin olası zararlarını azaltacağı unutulmaması gereken en önemli konudur.

8. Kaynaklar

AFAD. 2020. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Resmi Web Sitesi. https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda

AFAD. 2018. Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa kaynaklı Afet İstatistikleri.

Akdağ, S. E. 2002. *Mali Yapı ve Denetim Boyutlarıyla Afet Yönetimi*, Sayıştay Başkanlığı, Ankara.

Atlı, A., 2006. *Afet Yönetimi Kapsamında Deprem Açısından Japonya ve Türkiye Örneklerinde Kurumsaş Yapılanma*. Asil Yayın, ISBN: 975-9091-97-6, 1. Baskı.

Aydıner, T., 2014. Doğal Afet Yönetişimi: Türkiye'de Doğal Afet Yönetimi Uygulamalarının Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, SBE, Pamukkale Üniversitesi,

DA, 2018, Disaster Awarenes, http://pngndc.gov.pg/?page_id=53

Ergünay, O. 2010, Türkiye'nin Deprem Gerçeği Paneli, H. Can ve B. ÖZMEN (Ed), *Gazi Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Ankara.

Erkal, T., Değerliyurt, M., 2009. Türkiye'de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 14, Sayı 22, 148-164

Ersoy, Ş. 2017. 2016 Yılı Doğa kaynaklı Afetler Yıllığı "Dünya ve Türkiye". *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayın No:131*

Gerdan, S. 2000. *Kocaeli Üniversitesi Afet ve Acil Durum Yönetim Sistemi Modeli*. Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Kocaeli.

Gülkan, P., 2003. Türkiye'nin Afet Yönetiminin Kiritik Değerlendirilmesi. *Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Deprem Şurası Bildirileri,* Ankara.

Gülkan, P., Balamir, M., Yakut, A. 2003. Afet Yönetiminin Stratejik İlkeleri: Türkiye'deki ve Dünyadaki Politikalara Genel Bakış. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi*, Eylül.

JICA (Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı). 2004. Türkiye'de Doğal Afetler Konulu Ülke Strateji Raporu.

Kırıkkaya, E., Varol, N., 2017, Afetler Karşısında Toplum Dirençliliği, *Resilience,* 1(1), 1-9

Kundak, S. 2018. Şehirler, Afetler ve İnsan, http://dosya.toprak isveren.org.tr/makale/2011-92-sedakundak.pdf

Özmen, B. 2000. 17 Ağustos 1999 İzmit Körfezi Depremi'nin Hasar Durumu (Rakamsal Verilerle). Türkiye Deprem Vakfı Deprem Raporu TDV/DR 010-53, Ankara.

RDAA, 2018, Raising Disaster About Awareness, http://pprdeast2. eu/en/povyshenie-osvedomlennosti/

Serdar, İ., 2010. Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK), *Türkiye'nin Afet Yönetimi 12. Yuvarlak Masa Toplantısı*, ODTÜ Afet Yönetim Merkezi, Ankara,

Şengezer, B., Kansu, H. 2001. *Kapsamı Afet Yönetimi*. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, 3-200.

Yılmaz, A. 2003. *Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi.* 1.Baskı, Pegam A Yayıncılık.

TAMP .2014). Türkiye Afet Müdahale Planı, Resmi Gazete, http://www. resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140103-12.htm (Erişim tarihi: 01 Nisan 2018)

TAYSB- Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi, 2015

Toprak, Z. 2014. Adetleri Yönetmek "Afet Algısından Afet Sonrası Çalışmalara", Kamu Yöneticilerinde Afet Algısının Önemi, *Değişim Yayınları,* s:21-35

URL-1 http://www.gunes.com/yasam/afad-istatistikleri-acikladi-turkiye-117-yilda-210-buyuk-deprem-yasadi-974798

URL-2 Şaroğlu, F., Emre, Ö., Herece, E., Türkiye Diri Fayları ve Depremselliği, http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/12772.pdf

URL-3 Yazılıtaş, A., Türkiye Afet Yönetim Sisteminde Risk Odaklı Yönetimin Önemi, http://www.tid.gov.tr/Makaleler/T%C3%BCrk %20Afet %20Y%C3%B6netim %20Sisteminde %20Risk %20Odakl %C4%B1%20Y%C3%B6netimin%20%C3%96nemi.pdf

URL-5 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012

CHAPTER 15

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Turizm ve Rekreasyon Pazarlaması (Yusuf Er)

Turizm ve Rekreasyon Pazarlaması

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ER
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu (eryusuf@kmu.edu.tr)

1. Giriş

Rekabetin küreselleşmesi ve yoğunlaşması ile birlikte birçok alanda olduğu gibi pazarlama alanında da bir takım gelişmeler ortaya çıkmıştır. Günümüzde, bütün mal ve hizmetlerin birbirleriyle çok benzer hatta neredeyse aynı özelliklere sahip hale gelmesiyle, pazarlama yönetimi ve işletmeler farklılaşmaya giderek işlev ve görevden ziyade deneyim üzerine odaklanarak gelişme göstermektedir. Bunun en büyük sebebi ekonominin ilerlemesi ve değişmeye devam etmesiyle birlikte mal ve hizmetlerden elde edilen ekonomik değerin yerini deneyimler yoluyla elde edilen ekonomik değere bırakmasıdır. Tüketiciler ise sadece sorun çözmek ve ürün fonksiyonlarından faydalanmak için değil, aynı zamanda eğlenmek ve haz almak için satın alma davranışında bulunmaya başlamışlardır (Akyıldız, 2010: 1)

Eğlence pazarlamasının nihai beklentilerinden biri tüketicilere eşsiz deneyim yaşatarak müşterileri markaya bağlı hale getirmektir. Bu bağlamda eğlence ile (rekreatif) deneyim birbiri ile son derece ilişkili kavramlardır. Ancak her iki olgu sebep ve sonuç bakımından farklı etkilere sahiptir. Pazarlamacılar tarafından tüketicilere yaşatılan deneyim sonucunda eğlence olgusu ortaya çıkmış olur. Tersi durumu da söylemek mümkündür. Tüketiciler eğlendikleri aktiviteleri deneyim yaşama olarak değerlendirebilmektedirler (Argan, 2007: 25-80).

Eğlence pazarlamasının iki bakımdan ele alınıp değerlendirilmesi gerekir. İlk olarak eğlence pazarlanabilecek bir ürün olarak görülür. İkinci yaklaşım, diğer ürünlere dikkat veya ilgi çekmek üzere eğlencenin ne şekilde kullanıbileceğinin ortaya koyan yaklaşımdır. Bir ürün olarak eğlenceyi pazarlama, eğlence için ödeme yapabilecek insanların serbest zamanlarını izlemeyi gerekli kılar. Bir mal veya hizmeti pazarlamak için eğlencenin kullanılması ise organizasyonların (maçların) pazarlanıp seyircilerin arttırılmasında çok önemli bir etkendir (Kaser ve Oelkers, 2008).

Gün içerisindeki iş dışındaki kısa süreli boş zamanlarını evlerinde yapabilecekleri faaliyetlerle geçiren insanlar, haftasonu tatili gibi daha uzun süreli serbest zamanlarını ise sinemaya, tiyatroya, müzeye giderek ya da çeşitli spor müsabaklarıyla değerlendirebilmektedir. Yıllık izinler gibi birden fazla günü kapsayan tatil aralıklarında ise, kalıcı olmayan sürelerle bulundukları ortamdan ayrılan bireyler, yurt içi ve yurt dışı seyahatleri sırasında turizm faaliyetlerinde katılabilmektedirler. Turizm etkinliklerine ayrılan boş zamanlar, konaklama yerlerinde değerlendirilebileceği gibi, seyahatin edildiği bölgede ya da çevresindeki tarihsel mekânları ve müzeleri ziyaret etmek gibi kültürel faaliyetlerle de gerçekleştirilebilmektedir.(Özgören, 2007: 1).

Spor ürünleri pazarlaması dendiğinde sadece kulüplerin ya da markaların sportif ürünleri akla gelmemelidir. Her kulübün kendisine ait bir marka/logo değeri vardır ki bu da kulüplerin bilinirliği için çok önemlidir ve bu değerin yükseltilmesi gerekmektedir. Kulüplerin marka ve logo değerlerini arttırmada

rekreatif eğlence pazarlaması çok önemli bir rol oynamaktadır. Marka bilinirliğini arttırmada iki etken hayati önem taşımaktadır;

- Etkili bir reklam ve markanızı iyi pazarlamak
- Başarılı bir performans sergileyerek yapacağınız organizasyonlara seyirci çekebilmek.

Rekreatif eğlence pazarlamasında kulüplerin bizden olan değerler etrafında bir reklam ve pazarlama stratejileri hazırlamaları amaca ulaşması bakımından çok önemlidir. Örneğin, Coca Cola"nın Türkçe karakter ve isimlerle yaptığı reklam ve Beşiktaş Jimnastik Kulübü"nün uyguladığı "FEDA"önemli bir pazarlama başarısı olarak göze çarpmaktadır. Bunların yanında Anadolu Efes Basketbol kulübünün sinema salonunda ve oyuncuların haberinin olmadan yaptığı "senden daha güzel" reklamı halk arasında ciddi beğeni toplayan bir reklam kampanyasıydı. Basketbol kulüplerimizin başarılı kulüpleri takip ederek ama kendi değerlerimizi de işin içine katarak bir pazarlama modeli oluşturmaları kulübe olan aidiyet duygusunu arttıracaktır. Bununla birlikte kulüpler pazarlama modellerini oluştururken sadece para kazanma üzerine değil aynı zamanda salona gelen seyircilerin serbest zamanlarınıda en iyi şekilde nasıl değerlendirebilirler ve en fazla haz ile nasıl ayrılabilirler bunun üzerinede odaklanmaları gerekmektedir (Pala ve Edin, 2015: 3-4)

Boş zaman sektöründe geleneksel ürün tasarımlarından ziyade, tüketicilere deneyimsel fırsatlar sağlayan boş zaman yöneticileri, tüketicilerle ilişkisini kuvvetlendirmek için deneyimsel pazarlamaya odaklanmışlardır. İnsanların boş zamanlarını geçirerek tüm olanaklardan faydalandıkları ve sonucunda elde ettikleri deneyimleri kapsayan boş zaman kavramında ana tema; bireyin fizyolojik psikolojik ve sosyal ihtiyaçları dışında boş zamanını geçirmek için katıldığı tüm faaliyetlerin sonucunda ruhsal olarak rahatlığa kavuşması ve pozitif deneyimler elde etmesidir. Bu nedenle boş zaman yöneticilerine düşen asıl görev tüketicilere benzersiz ve unutmayacakları deneyimler yaşatmak olmalıdır (Akyıldız, 2010: 1)

2. Turizm Kavramı ve Özellikleri

Turizm ifadesi Latince'de dönmek eyleminden üretilmiştir. Kavram, ilk olarak "Tornus" olan kökeninden İngilizceye "Tour" olarak geçmiştir. Turizm kelimesi bir yönden başlayan aksiyonun aynı başladığı yere doğru yönelmesini anlatmaktadır. Kelimeye getirilen -izm eki hareket olarak algılanmış; hareketlilik, dinamizm ve mobilite içeren bir kavram oluşturmuştur. Turizm kelimesiyle anlatılmak istenen, bir yerden başlayan ve tekrar aynı yere giden ve orada biten hareketler bütünüdür. (Erdavletov, 2003: 1). Turizm kavramının temel ögesi insandır. Turizmin kökeninde bireylerin psikolojik olarak tatmin olma durumu vardır. Turizm olayının içinde yer alan temelini oluşturan bireye turist denmektedir. "Turist, devamlı olarak yaşadığı yer de kalmayan sürekli kaldığı yerlerin dışına çıkan ve tüketici olarak gezilerde bulunan, konaklayan ve daha sonra tekrardan yaşadığı bölgeye dönen insandır." Turistlerin gittiği yerlerde bir günden az kalması durumunda bu kişilere turist değil günü birlikçiler (excursionits) denir (Sarı, 2007: 4).

Turizm, insanların ikamet ettikleri, çalıştıkları ve stabil olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışındaki başka bir bölgeye eğlence, tatil, kültür, arkadaş ve akraba ziyareti, aktif spor, toplantı, görev, iş, öğrenim, sağlık, transit vb. amaçlarla gezi düzenlemeleri ve buralardaki turizm işletmelerinin

ürettiği mal ve hizmetleri arz ederek kalıcı olmayan konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkilerin tamamıdır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2001, s. 4). Turizm, insanların, ikâmet ettikleri yerlerden geçici olarak farklı bölgelere giderek, gezmek, görmek, dinlenmek, eğlenmek ve öğrenmek gibi psikolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptıkları seyahatler olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2011:55). Dünya Turizm Örgütünün tanımına göre ise turizm; kişinin yaşamakta olduğu yerden farklı bir yere, belirli bir zaman diliminden daha az süreyle ve temelinde gidilen yerde para kazanmak amacı gütmeyen, sadece seyahat etmeye yönelik faaliyetleri şeklinde belirtilmiştir (Doğanay ve Zaman, 2013: 1).

Turizmin olgunlaşması aynı zamanda ilerlemesi, yerel ve milletlerarası öneme sahip olması kendi kurumunun içerisinde de belli başlı kendine has durumların meydana gelmesine sebep doğmaktadır. Turizm hadisesinin kendine göre istisnai durumları mevcut olup aşağıdaki gibi sayılabilir (Ürger, 1992: 13).

- Turizm bir hizmet endüstrisidir. Turizm endüstrisinde üretilen ürünler o onda ve üretilen yerde tüketime sunulmaktadır. Bu endüstride misafir; ürünlerin meydana geldiği konumda tüketim olayını gerçekleştirir.
- Turizm endüstrisinde oluşturulan mal ve hizmetin harcanması için insanların boş zaman yaratması gerekmektedir.
- Turizm endüstrisi içinde işlevi olan seyahat acentelerinin ve tur operatörlerinin arz talep arasındaki dengenin korunmasındaki rolü büyüktür.
- Turizmde talep artışına cevap verecek arzın, sunulması uzunca bir zamana yayılmaktadır.
- Turizm olgusu içerisinde yer alacak bireylerin, karar alması gereken dürtünün tesiri ile oluşması gereken, karar sürecinin uzun bir zamana yayılması gerekmektedir.
- Turizm olaylarının gerçekleştiği zamanlarda misafir sayıları da artış göstermekte ve buna bağlı olarak da ülkelerin o dönemlerinde canlılık söz konusu olmaktadır.
- Ülkelerin turistik özellik taşıyan bölgelerinde, o coğrafya üzerinde olağanüstü farklı bir yerleşime neden olmaktadır. Buna bağlı olarak da turizm olayı da bu yoğun yerleşim bölgelerinde arz etmekte ve ülkelerin turizm yoğunluğu yöresel bir görüntü oluşturmaktadır.

Günümüzde ücretli tatil hakkı, boş zamanın artması, kişi başına düşen gelirlerin artması, refah düzeyinin artması ve eğitim seviyesinin yükselmesi turizmin gelişmesini sağlayan faktörlerin başında gelmektedir. Bütün bu etkenler turizmin ekonomik bir olay olarak görülmesine neden olmuştur (Alakbarova, 2012:2).

2.1. Turistik Ürün Kavramı

Turistlerin hayatlarını idame ettikleri konutlarından ayrılmalaından itibaren başlayarak ve tekradan evlerine dönmelerine kadar geçen zamanda satın aldıkları ya da faydalandıkları mal ve hizmetlerin oluşturduğu paket veya deneyimlerin hepsi "turistik ürün"olarak tanımlanabilmektedir. (Usal ve Oral, 2011, s.125). Middleton (1988, s.78) turistik ürünün, toplam turistik ürün ve de ticari turistik ürün olmak üzerede iki aşamada anlaşılması gerektiğine

değinmektedir. Toplam turistik ürün, ziyaretçinin evinden ayrılıp yeniden evine dönünceye kadar geçen sürede tükettiği tüm hizmet öğelerinden meydana gelmektedir ve genellikle turistlerin turistik üründen kazandıkları toplam deneyimleri gösterir. Ticari turistik ürünler ise toplam turistik ürünün bileşenlerdinden oluşmaktadır.

Turizm sektörü, hizmet odaklı ve emek yoğun bir sektör olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla hem hizmet üretiminin yapısı gereği hem de sektörün temelinde insanın olması bu ekonomik yapının diğer endüstriyel üretim yapılan sektörlerden farklı özellikler taşımasına neden olmaktadır. Bu bağlamda turizm sektöründe üretilen turistik ürünün özellikleri diğer endüstriyel ürünlerden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Olalı, 1990: 140):

- **Turistik Ürün Bileşiktir:** Bir turistik ürün, bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar, konaklama, yiyecek içecek, eğlence ve bir takım diğer ürünlerin bileşiminden oluşmaktadır. Turistlerin yaşadıkları yerden konakladıkları yere kadar geliş ve dönüşlerinde kullandıkları bütün ürünlerin bileşimi turistik ürün olmaktadır (Litvin vd., 2008:458).
- **Turistik Ürün Sübjektiftir:** Bir turistik ürün, her ne kadar somut nitelikler taşısa da esas itibariyle soyut bir ürün olmaktadır. İnsanların temel fiziksel gereksinimleri için değil, moral ve psikolojik gereksinimlerini gidermek için üretilmektedir.
- **Turistik Ürün Emek Yoğundur:** Turistlerin tüketimine sunulan her bir ürün veya hizmet nihayetinde insan eliyle o an gerçekleştirilmektedir. Turistik ürünün oluşumu için gereken emek insan kaynağı tarafından sağlanmaktadır. Bu bağlamda, turistik ürün düşünüldüğünde, hizmeti meydana getiren insanların göz ardı edilmesi mümkün olmamaktadır.
- **Turistik Ürün Stoklanamaz:** Turistik ürün, ancak ve ancak üretim ve tüketim tarafları bir araya geldiğinde oluşabilen bir üretim tipidir. Dolayısıyla diğer endüstriyel ürünler gibi üretildikten sonra bekletilip satış aşamasına geçilemez. Başka bir güne aktarılamaz. Tüketicinin geldiği an ve geldiği yerde tüketilmek zorundadır.
- **Turistik Ürünün Standartlaştırılması Zordur:** Bir turistik ürünün standartlaştırılması temel olarak mümkün olmamaktadır. Bu durum iki temel boyutta açıklanmaktadır. Birinci boyutta, hizmetin üretiminde, insan en temel etken olmaktadır. Dolayısıyla bireylerin üretim anındaki psikolojik ve manevi durumlarının kalitede esas belirleyici faktör olduğu görülmektedir. Turistik ürünün tüketimini içeren diğer boyutta ise turistlerin beklentileri, istekleri ve gereksinimleri doğrultusunda farklı alt bileşenleri bir araya getirebileceğinden standart bir ürün tipi oluşturulamamaktadır (İçöz, 1996: 28).
- **Turistik Üründe Tüketici Baş Aktördür:** Bir turistik hizmetin meydana gelmesi için hizmetin üretileceği yere tüketicinin gitmesi gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle bir tatil aktivitesi sadece turistin tatil bölgesine gitmesiyle başlamaktadır. Bu noktadan hareketle turistik bir hareketin olmadığı bir tatil hareketinden söz edilememektedir.

- **Turistik Üründe Paydaşlar Vardır:** Bir turistik ürününü üretiminden en son tüketimine geçen sürede bütün paydaşların tam katılımı çok önemlidir. Zira paydaşlar arasında turistle, işletmeler, iş görenler, yerel yönetimler yer almaktadır. Dolayısıyla söz konusu gruptaki tüm katılımcıların birlikte ve tam koordinasyon içerisinde hareket etmesi gerekmektedir.
- **Turistik Ürün Kolay Ulaşılabilir Olmalıdır:** Bir turistik ürün dünyanın neresinde olursa olsun, her ülkeden tatil amaçlı ziyaretçi çekebilmektedir. Ancak bu sayıların yüksek olması için söz konusu bölgenin kolay erişilebilir olması gerekmektedir. Bir turistik ürün her ne kadar güzel olursa olsun ne kadar çekici de gelse kolay ulaşılabilir olmazsa tercih edilmesinde o derece zorluklar görülmektedir. Bu bağlamda ulaşım araçları, ulaştırma işletmeleri ve kamu yönetimi ile kusursuz bir çalışma gerekmektedir. (Kozak, 2008: 130; Olalı, 1990: 140).

Turizm ürününü oluşturan faktörler beş ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; çekicilik, ulaşılabilirlik, etkinlikler, turizm işletmeleri ve imajla aşağıdaki şekilde ilişkilendirilmektedir (Boz, 2004; Demir, 2015; Pehlivan, 2009; Sarı, 1996; Uygur, 2007):

Çekicilik: Turistin bir destinasyonu seçmesinde etkili olan doğal, kültürel ve yapay kaynaklardır. Çekicilik turist belirli bir yere gitmeye motive etmede oldukça etkilidir.

Ulaşılabilirlik: Turizm ürünlerinin kayda değer bir işlevini oluşturan ulaşılabilirlik, turizm alanlarına ve turizm işletmelerine kolaylıkla erişilebilmesine ilişkin alt yapı olanaklarının bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Etkin bir ulaşım aracı ağı ile birbirine bağlanan turistik yerler, maksimum sayıda turisti ağırlayabilir.

Etkinlikler: Turizm ürününü meydana getiren farklı bir ögede etkinliklerdir. Bahar şenlikleri, yaz festivalleri, fuar alanları , kongre ve spor organizasyonları gibi etkinlikler söylenilebilir.

Turizm işletmeleri: herhangi çekim merkezinde turiste ihtiyaç/ihtiyaçlarını karşılama imkanı sağlayan yerlerdir. Barınma , ulaştırma, gezi acentaları, tur şirketleri ve diğer farklı işletmeler olarak da gruplandırılabilir.

İmaj: Turistin ziyaret etmeyi düşündüğü bir ülke, bölge veya işletme için turistin ne beklediğine yönelik zihninde oluşturduğu bir çerçevedir. Turizm ürününü oluşturan önemli faktörler arasındadır.

2.2. Turizm Ve Rekreasyon İlişkisi

İnsanların hoş ve eğlenceli vakit geçirebilmek için çeşitli rekreasyon aktivitelerine veya turizme katılmasıyla, rekreasyon ve turizm arasında güçlü bir ilişkinin varlığından, literatür aracılığıyla, söz edilebilmektedir. Çünkü turizmin tanımları, turizme ilişkin faaliyetlerin, boş zaman ve çalışma zamanı (iş turizmi) ile ilgili olduğunu nitelerken, rekreasyona ilişkin tanımlar da rekreasyona ilişkin faaliyetlerin sadece boş zamanda gerçekleştirildiği belirtmektedir (Argan, 2007:423). Bireylerin sağlıklı, mutlu, kendilerini önemseyen, özsaygı ve özgüven kazanımlarına sahip bireyler olması, kaygı ve stresten uzak yaşamalarını sağlamak için bireyin zamanını verimli, aktif ve kaliteli bir biçimde geçirmelerine bağlıdır. Serbest zamanın verimli bir şekilde geçirilmesi benlik gelişimi ve yaşam doyumu açısından çok önemlidir. Birey

yaşam boyu gelişim ve değişim gösteren bir varlıktır ve benlik gelişimi genel ruhsal durumunun gelişmesini sağlama açısından büyük bir öneme sahiptir (Uzun vd., 2017: 958). Turizm teriminin doğasında ise, evden uzakta, konaklamayı içeren ve tatilin bir parçasını oluşturan aktivitelerin gerçekleştirilmesi varken; rekreasyon, evden uzakta olmayan ve günlük normal rutinler içinde gerçekleştirilebilen aktiviteleri de içerir (Bell, 2008:1; Karaküçük, 2008:188).

Rekreasyon ve turizm ilişkisini iki açıdan ele almak mümkündür (Türkay, 2009: 255).

- **Turizm seyahatinin bir parçası olarak rekreasyon;** kişilerin seyahat süresince katıldıkları rekreaktif faaliyetler bu ilişki içinde yer alabilir. Örneğin, rafting, trekking, yüzme gibi sportif etkinlik; müze ve tarihi yerlerin gezilmesi gibi kültürel etkinlikler; oyunlara katılma, konserlere gitme gibi sosyal etkinlikler vb. sayılabilir.
- **Rekreasyon faaliyeti olarak turizm;** Turizmin boş zamanı olan kişilerin yemeiçme, eğlenme, gezme-görme gibi kendilerini mutlu eden faaliyetlerde bulunması ile gerçekleşen bir olaydır. Dolayısıyla hemen hemen her turizm etkinliği bir rekreasyon faaliyeti olarak görülebilir.

Turizm ve rekreasyon aktiviteleri bir çok anlamda birbirleriyle iç içe gibi görünseler de birbirlerinden belli noktalarda ayrıldığı da net bir şekilde görülebilmektedir. Turizm ve rekreasyon kavramları arasındaki farklılıklar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Turizm ve rekreasyonun karşılaştırılması (Sertkaya, 2001: 371).

TURİZM	REKREASYON
Herhangi bir bireyin sürekl,i olarak bulunduğu konumdan bir iş gayesi olmamak kaydıyla tatil beldesinde kalıcı olmayarak konaklayarak eğlenmesidir.	Ev ve iş hayatı dışında çevresindeki faaliyetere gönüllü olarak katılarak gerçekleştirilen ktivitelerdir.
Rekreasyonel faaliyetleri daha fazla bir süre gerektirir. Minimum 1 gece konaklama söz konusudur.	Rekreasyonel aktivitelerde geceleme söz konusu değildir.
Turizm isteği ülkelerin farklı bölgelerinden ya da diğer ülkelerdeki sosyal alanlardan kaynaklanmaktadır.	Rekreasyon isteği, belirli bölgede yaşamını sürdüren yerleşik halk tarafından meydana getirilmektedir.
Kaynak temellidir. Yani sonrasında , ilgili kaynakların devam ettirebilrliğine de bağlıdır.	Kullanım temellidir. Yani kullanılacak kaynağın kullanım amacı yerinde olmalı, her şeyin üzerinde ulaşılabilir olmalıdır.
Turistler, tatil beldesi ve tatil olanakları seçiminde çok daha fazla şansa sahip diyebiliriz.	Rekreasyonel faaliyetlere katılanlar (rekreasyonist) bulundukları yerlerden uygun mesafelere yerleştirilmiş olan imkân ve olanaklarla kısıtlandırılmışlardır.
doğal ya da yapay turizmdeki kaynaklar temel işlevdir. Bundan dolayı turistler genellikle pek çok tatil yerleri arasında geniş kapsamda seçim yapma şansları bulunmaktadır.	Rekreasyonda doğal kaynaklar yetersiz kalsada amaç yerel halkın memnun edilmesi olduğundan ötürü turizmden farklılık göstermektedir.
Mevsim boyunca kullanım söz konusudur, aşırı talebe karşı aşırı duyarlıdır.	bayram tatillerinde ve yıllık izinlerde yoğunlaşır, kalabalığa karşı tolete edilmemiştir.
Kapital akışı, iş olanakları ve turist harcamalarından dolayı ekonomik faydası yüksektir.	Sınırlı iş olanakları ve harcamalardan dolayı ekonomiye faydası düşüktür.
Çevresel boyuttan bakıldığında tek veya ayırt edici nitelik ve o bölgenin tesiri kayda değer bir etkendir.	Kent çevresi , kırsal alanlar önemlidir.

3. Rekreasyon Pazarlaması Kavramı

Kotler ve Armstrong pazarlamayı, "Bireylerin ve grupların gereksinimlerini ve isteklerini, yarattıkları ürünleri ve değerleri; başkalarıyla değişerek elde ettikleri sosyal ve yönetimsel bir süreçtir." diye tanımlamaktadır (Kotler ve Armstrong, 2005: 3; Ekmekçi vd., 2010: 26). Mucuk pazarlamayı, "Sosyal çevrenin ve tüketen toplumun geneli için önemli değerler oluşturma, tüketen toplumun bunu duymasını sağlama, müşteri ilişki ve iletişimini oluşturma ve yönetme süreci" olarak tanımlamaktadır (Mucuk, 2014: 5).

Doyle ise pazarlamayı, "Herzaman farklı olma üstünlüğü oluşturacak stratejiler geliştirip yürütmek, yüksek sermayeye sahip müşterilerle güvene dayalı ilişkiler kurmak, işletmenin kazancını arttırmaya yönelik çalışmalar

yapmak ve yönetim sürecini iyi idare etmek" diye tamımlamaktadır. Bu tanım, işletme içinde pazarlamanın amacına uygun stratejilerin ortaya koyulup koyulmadığını ifade etmektedir. İşletmelere olan katkısı, hissedarlarının kazancını yükseltmek, doğru müşterileri seçmek, güvene dayalı ilişkiler kurmak ve farklı olma üstünlüğü yaratacak stratejileri formüle etmektir (Doyle, 2000: 139; Yavaş, 2005: 57). Kabul görmüş genel pazarlama ilkelerinin rekreasyon etkinliklerine ve ürünlerine uyarlanmasına "Rekreasyon Pazarlaması" diyebiliriz. Rekreasyon pazarlamasına ilgili detaylı bir tanım ise, "işletmecilerin ve işletmelerin amaçlarının gerçekleştirilmesi ve tüketicilerin istekleri doğrultusunda ve ihtiyaçlarından memnun bırakılması amacıyla rekreasyon ürünlerinin artırılması fiyatlandırılmasını, dağıtılmasını ve tutundurulmasını içeren süreç" biçiminde tanımlanabilir.(Özel vd., 2013: 64).

Rekreasyon pazarlaması, kendine has yapısıyla beraber pazarlamada ayrı bir önemi mevcuttur. Ticari işletmeler açısından bakıldığında rekreasyon işletmeleri, insanların harcayabilecekleri kazancı için mücadele etmektedir. Rekreasyon önümünün talep eden insanlar, kendilerine sunulan önümler arasından istediklerini seçme hakkına sahiptirler. İnsanların vaktini ve parasını uygun bir şekilde değerlendirmesini sağlayan işletmeler ise geliştirdikleri rekreasyon önümleriyle insanları kendi ürünlerini satın alması için ikna etmek için çaba sarfetmektedirler. O yüzden bu noktada rekreasyon pazarlaması ön plana çıkmaktadır. (Özgören, 2007).

Rekreasyon ürünlerinin pazarlanmasında, pazarlamanın ana ilkeleri göz önüne gelmektedir. Rekreasyon pazarlaması çoğu pazarlama türünde olduğu gibi geleneksel pazarlamanın kabul edilmiş temalarını alana özgü uygulamalara uyum sağlamasıdır. Bu dönemde pazarlamacıları yönlendiren ana etken, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının tam bir şekilde saptanması bu arzuların ve ihtiyaçların en uygun ekilde karşılanması gerekmektedir. Bu sebeple, rekreasyon pazarına ilişkin yapılacak bir tanımda, geleneksel olmayan pazarlama tanımlarından çok da uzak olmayacağı ortadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, genel bir tanım yapma ihtiyacı duyarsak rekreasyon pazarlaması; pazarlama hususlarunun rekreasyon ürünlerine uygulanma şeklidir. Rekreasyon pazarlamasına ilgili daha detaylı bir tanım ise "işletmelerin amaçlarına ulaşabilmesi ve tüketici istek ve ihtiyaçlarnı memnun edilmesi şartıyla rekreasyon ürünlerinin üretilmesini, fiyatlandırılmasını, dağıtılmasını ve tutundurulmasını kapsayan zaman " doğrultusunda yapılabilir (Özel ve ark., 2013: 64).

Rekreasyon pazarı; sanatsal etkinlikler, turizm etkinlikleri, sportif etkinlikler, eğlenceyi ve sosyalleşme amacını kapsayan etkinlikler olmak üzere çok daha fazla alanı içeren geniş bir yelpazedir. Çoğu farklı büyüklüklerdeki işletmeleride içine alan bu pazarda rekabetin sıklığıda da giderek artmakta olduğunu dile getirmek yanlış olmayacaktır. Rekabetin yoğun bir şekilde gerçekleştiği bu pazarda kalıcı bir yer edinmek isteyen işletmeler için kendilerini başarıyı kazandıraacak etkili pazarlama yaklaşımlarını benimsemeleri gerekmektedir.(Argan, 2007: 25-80). Bunun yanında, rekreasyon ürünlerinin kendilerine özgü bazı niteleyici faktörlerinin yanı sıra rekreasyon pazarlaması da bazı ayırt edici özelliklerde mevcuttur. (Horner ve Swarbrooke, 2005). Rekreasyon pazarlamasının ayırt edici özellikleri aşağıda sıralanmıştır;

• Rekreasyon ürünleri, yalnızca fiziksel üründen ibaret değildir. Aksine, bireylerin rekreatif zamanlarında katıldıkları faaliyetlerden kazandıkları tatmin edici pozitif tecrübeleri de kapsamaktadır. Bu durum, soyut ürünler olan rekreasyon ürünlerinin pazarlanmasında insan faktörünün önemini arttırmaktadır. İnsan unsurunun önemli bir boyutunu oluşturan personel, rekreasyon pazarında kaliteli hizmetlerin müşerilere sunumunda gerekse müşteri memnuniyetinin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Diğer bir deyişle personel, rekreasyon işletmelerinin algılanan yüzüdür (Hoffman ve Bateson, 2006). Personel, aynı zamanda müşteriler tarafından hizmetin kendisi olarak da algılandığı için, rekreasyon ürünlerinin pazarlanması işlevini yerine getirmektedir (Öztürk, 2008).

Rekreasyon pazarında sunulan ürünlerin önemli bir kısmı, doğrudan doğruya müşterilerin önünde üretilmekte ve sunulmaktadır. Bu nedenle aynı ortamda bulunan diğer müşterilerin davranışları, rekreasyon ürünlerinin üretilmesinde, sunulmasında ve müşteriler tarafından algılanmasında kritik öneme sahiptir (Özel ve ark., 2013).

• Boş zaman ve rekreasyon ürünlerinin yapısı gereği, boş zaman ve rekreasyon pazarlaması, pazarlamayı bütünleşik bir yaklaşımla ele almaktadır. Çünkü, boş zaman ve rekreasyon pazarlaması, hizmet pazarlamasıyla, endüstriyel pazarlama ile turizm pazarlaması ile ve spor pazarlaması ile ilişkilidir. Diğer bir deyişle, boş zaman ve rekreasyon pazarlaması pek çok pazarlama uygulamasının eklektik hali olarak değerlendirilebilir. Örneğin, aracı kuruluşlar veya üreticiler tarafından cazibe merkezi olmuş bir turistik destinasyon için ziyaret planlaması yapılırken; ulaşım, barınma , sportif etkinlikler , konaklayabilme gibi çok daha fazla değişkenin de göz önünde bulundurulması belirtilmektedir. (Akyıldız, 2010).

• Rekreasyon pazarlaması, ürünün doğal yapısı gereği müşteriye ulaştırılmadan önce kalite denetiminin yapılamaması nedeniyle de bazı zorluklar içermektedir. Bilindiği gibi, genellikle soyut ürünler olan rekreasyon ürünlerinin üretiminde ve müşteriye sunulmasından önce kalitesinin denetimi genellikle olanaksızdır. Zira bu ürünlerin eşzamanlı üretilmeleri ve tüketilmeleri, kalitenin denetimini zorlaştırmaktadır. Hizmet kalitesinin saptanmasında insan unsurunun genellikle birincil öneme sahip olması da kalite denetimini güçleştiren bir diğer önemli öğedir. Bu sebepten ötürü, rekreasyon pazarlamasının ürünün en baştan ve en doğru şekilde üretilmesine odaklanması gerekmektedir (Özgören, 2007).

• Rekreasyon ürünlerinin stoklanması mümkün değildir. Bu nedenle, rekreasyon ve rekreasyon işletmelerinde kapasite yönetiminde güçlükler ortaya çıkabilmektedir. Talebin düşme gösterdiği durumlarda hizmetlerin stoklanması, bunun yanı sıra aşırı artış gösterdiğinde ise stoklardan yararlanılması mümkün değildir. Örneğin, eğlence parkına olan talep yüksek olduğu zamanlarda bu talebin bir kısmının stoklanması mümkün değildir. Bu nedenle pazarlama çabalarının talepteki dengesizliği ortadan kaldıracak şekilde organize edilmesi gerekmektedir (Özel ve ark., 2013).

• Boş zaman ürünleri için, mamul pazarlamasındaki dağıtım kanallarının tersine işleyen bir dağıtım kanalı sistemi söz konusudur. Hizmet sektörünün genelinde olduğu gibi, rekreasyon pazarlamasında da dağıtım kanalı tersine çalışır. Yani rekreasyon ürünleri müşterinin ayağına götürülemediğinden, müşterinin hizmetin sunulduğu mekâna gelmesi

gerekmektedir. Örneğin, boş vakitlerinde tenis oynamak isteyen müşteriler, tenis kortunun olduğu yere gelmek durumundadırlar (Özel ve ark., 2013).

- Rekreasyon pazarlamasını önemli hale getiren bir diğer özellik de rekreasyon faaliyetlerinin zorunlu olmaması, diğer bir deyişle bireyin hiçbir baskı altında kalmadan bu faaliyetlere yönelebilmesidir. İnsanlar, boş zamanlarını değerlendirmede pek çok seçeneği bulunmaktadır ve bu seçimi daima herhangi baskı altında kalmadan icra etmektedir. İnsanı, belirli bir rekreasyon faaliyetinin seçimine ikna etme görevi, zorlu bir iş yükü aşırı derecede pazarlama becerisi gerektirmektedir. Bunun yanı sıra , hiçbir rekreasyon etkinliği zorunluluk içermemektedir. Rekreasyon faaliyetlerinin macburiyet içermemesi, belirli faaliyetler içerisinde tüketicinin rızasını almak için pazarlamacıların çok daha fazla çalışması gerektiği manasına gelmektedir (Özgören, 2007).

3.1. Rekreasyona Yönelik Pazarlama Yaklaşımları Ve Tüketici Davranışı

Geçen yirmi yıldan bu güne Pazarlama,rekreasyon hizmeti icra eden müşterilerin ilgisini çeken bir kavram olmuştur (Horner ve Swarbrook, 2005).

Rekreasyona yönelik pazarlama alanların genişletilmesiyle ile beraber , pazarlama uzun zamandır tüzel ve kamu sektöründeki rekreasyon alanı araştırmalarında kendine yer bulmuştur. Pazarlama yaklaşımlarının kullanımı, kamu hizmetlerinde ve bilhassa rekreasyon yönetimine yeni bakış açıları kazandırmaktadır. Rekreasyon için pazarlama, esas kitleye rekreasyon ile ilgili ürünün sunulması faaliyetlerini içeren bir zaman olarak karşımıza çıkmaktadır. Rekreasyon pazarlaması, geleneksel pazarlamanın onaylanmıs birden bire tüm ilkelerini alana has faaliyerlere uyum sağlatır. Her bir pazarlama ve tutundurma karma elemanı, rekreasyonun doğası ve karışıklığı göz önünde alınarak bütünüyle incelenir . Rekreasyon hizmet ya da faaliyetlerinde esas oluşturacak temel yaklaşım, tüketicinin istekleri ve gereksinimleri ön plandadır. Sektörün özel istek ve gereksinimlerine özel sunumları, pazarlama karmasına adapte etmeyi ve değişiklik yapmayı veya sektörle alakalı çoğu uygulamayı birleşik bir boyunttan değerlendirmeyi kayda değer kılabilir (Henderson, 1995: 53-57).

Rekreasyonu ilgilendiren ürünlerin büyük kısmı temel olarak hizmetlerle ilgilidir. Ancak, hizmetleri tbütünleştiren malların ve fiziksel etkenlerinde rekreasyona bağlı olarak çeşitli düzeylerde meydana geldiği görülmektedir. Bu sektördeki pazarlamanın niteliklerini anlamak için, hem rekreasyon hem de hizmet literatürünün beraber değerlendirilmesi gerekmektedir. Hizmet konusu da ele alınırken turizm sektörünü de içine alan yaklaşımlardan özellikle faydalanıldıgı görülür Buna istinaden, söz gelişi ziyaretçi atraksiyonları değerlendirildiğinde, turizm destinasyonları, farklılaşarak ortaya çıkmış olur. Ziyareti arzulanan destinasyonun tüketici memnuniyetininde sağlaması gerekir (Argan, 2007: 25-80). Destinasyon konusu ile ilgili olarak, ürünle il beş önegili esas konu ortaya çıkar. Bunları: Destinasyon atraksiyonları, destinasyon imkan ve hizmetleri, destinasyona erişilebilrlilik, destinasyon görünümüve maliyetidir(Middletton,1988).

Hizmet pazarlaması literatürü, çeşitli endüstrilerde üzerine alınan faaliyetlerin düzeyleriyle ilişkili tartımalı sorunları ortaya çıkarmada rehber görevini üstlenebilir (Edget ve Parkinson, 1993: 19-39). Turizm, spor, rekreasyon, eğlence ve sanat pazarlamasının birçok birleşim aşamasında

burada faydalanılmak durumundadır. Mesela, sanat sergisini gezgiği sırada oluşan bir yaklaşımda, sergi salonunun küratör yöneticileri, sanat eserini fiyatlandırmada eserinin kendine has niteliklerinde ve tüketicinin sanat eserine bakış açısından oldukça etkili bir sekilde faydalanmaktadır. Benzer şekilde, bir spor mücadelesinde pasif katılım sırasında spor pazarlamasının sonuçların öngörülmezliği, çekirdek ürün üzerinde denetim açığı gibi benzersiz özelliklerin göz önünde olduğu söylenilebilir. (Argan ve Katırcı, 2002). Rekreasyon pazarlaması hangi bölüm veya disiplinlerle doğrudan veya dolaylı açıdan ilgili olursa olsun, rekreasyon pazarlamasında, pazarlama incelemeleri, mücadele analizleri, etkili bölümlendirme ve konumlandırma, pazarlama denetim mekanizmaları ve uygulamaları, pazarlama ve tutundurma karma yöntemlerin bölümüne has olarak detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir (Argan, 2007: 25-80).

Rekreasyon mal ya da hizmetlerinin belirleyici özelliklerini de göz önüne geetirerek bütünleşik bir yaklaşım içerisinde , pazarlama stratejilerini başarıya ulaştırabilir . Rekreasyon atraksiyonları için pazarlama ihtiyacı; hizmet pazarlaması (Lovelcok, 1996), endüstriyel pazarlama, spor pazarlaması ve turizm pazarlamasının gri bölgeleri olan kesişim bölgelerini işaret eder. Rekreasyonla bağlantılı organizasyonlar tarafından tüketicilere sunulan mal ve hizmetler çok geniş bir bölümü içermekle beraber tüketici davranışı ve tecrübesi açısında değerlendirildiğinde, bir takım belirleyici nitelikleri meydana getirmektedir. Bu özellikler (Horner ve Swarbrooke, 2005):

- Rekreasyon mal ve hizmet dağıtımında çok karmaşık bir yapıya sahiptir.
- Sunulan rekreasyonun fiyatı, sağlanan olaklar ve tatildeki plaj gibi etkenlerin bedava olması bazı temel unsurlardan dolayı daima gerçek ücretlendirmeyi yansıtmaz.
- Çevresel faktörler , rekreasyon tüketicilerin üzerinde kayda değer bir etkiye sahiptir.
- Rekreasyon müşterileri daima tüketici konumunda değildir.
- Rekreasyon tüketicileri, sunulan rekreasyon ürünleri ile ilgili yüksek beklentilere sahiptir.
- Rekreasyon , genelde diğer etkenlerin bileşenini içerir.
- Rekreasyon , çoğu zaman satın alım hizmetlerinide kapsar.
- Rekreasyon, genel olarak satın alımı azdır , fakat bu satın alımlar yüksek maliyetleri kapsar.
- Rekreasyon mal ve hizmetleri genelde kalitesi gereği yaşam biçimi ile doğrudan ilişkilidir.

Müşterilerin rekreatif faaliyet tutumlarına anlamaya yönelik olarak yapılan çalışmalarda üzerinde durulan konulardan biri zamandır. Rekreasyon davranışları ve tüketim örnekleri hizmet pazarlaması ile de ilgili olan dört boyutu ortaya koymaktadır. Bunlar: Sosyal yönelimler , geçici yönelim, planlama yönelimi ve polikronik yönelimlerdir. Sosyal yönelim, müşterinin bizzat ve diğer bireyler için gönüllükle ayırdı zamanın sınıflandırılmasını ifade eder. Geçici yönelim, insanların geçmişteki başardıkları ve o anda hissetiklerini ve geleceğine dair bakış açılarını kapsar. Planlama yönelimi, zaman yönetimin bir türü olup, analitik olmaktan çok anlık olmaya kadar iki uçlu bir yelpazeyi içerir. Son olarak polikronik yönelim ise, üstlenilen görev

adeti kadar ilgili olup, tüketicinin o anda görev verilerek vazifelendirilmesini veya tek bir şeyi yapmak istemesini meydan getirir. (Argan,2007: 25-80).

Bütün bunlarla beraber , rekreasyonla ilgili tüketim incelemeri sıra dışı deneyim tecrübelerini, rafting ve dalış gibi çok riskleri bulunan faaliyetleri sporun pasif katılım olgusunu ve tarihini en baştan yaratma için bir araya getirilmiş temalar çeşitli aktivitelere ,merak duyan tüketicilerin tutum ve davranışlarını da beraberinde araştırır. Başka bir değişle , araştırmacılar ticari ve markalı ürünlerle ilgili faaliyetler ve kasıtlı olarak icra edilen tüketimin anlamı gibi konular üzerinede değinmektedir. Rekreasyonel aktivitelere katılım genelde mal ve hizmetin bir bileşimini satın almayı gerektirir. Katılımcı ders, uygulama, ekipman ve bir tesis ya da seyahat etmesi için zaman ve para taahhüdü göstermelidir. Kamu ve tüzel tesislerin mal ve hizmetlerini özel insan gruplarına tanıtmada ve kombine etmede kolaylaştırıcı fırsatlar bulunmaktadır. Mal veya hizmeti planlama, rekreasyonel bir spor tesisinin oluşturulmasında kullanılan kopya çizimler olarak önemli sayılır. Rekreasyonel sporların pazarlama planı bir yaş grubundan çok müşterinin ilgisini çekmelidir. İnsanlar hayatları boyunca fiziksel aktivite yapmaya zaman ayırır. Rekreasyonel aktiviteler değişim içeren jenerasyonlarıda içine çeker .(Sevim ve Özer, 2013).

4. Sonuç

Milyarlarca insan günümüzde , bulunduklar bölgeden kalıcı olmayacak sürelerle ayrılarak gittikleri bölgelerde zaman geçirme, dinlenme, eğlenme ,festivallere katılma gibi ihtiyaçlarını görmektedir. S osyal ve kültürel manada yaygın etkiler ortaya çıkaran bu olaya, turizm denir . Bu doğrultuda halkın bütün kesimini tesiri altına alan turizm , günümüz medeniyetin esas etkinliklerinde birini meydana getirmektedir . Turizm, kalıcığa dönüşmeyecek ve kazanç elde etmeyecek herhangi bir etkinlikle ilgili olmayacak şekilde seyahat etmelerinden ve barınmalarından kaynaklanan olayların ve konuların tamamıdır. Seyahat, konunun dinamik boyutunu; konaklama ise konunun statik boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Pazarlama, temelde insanların gereksimimlerini istek ve ihtiyaçlarını doyurmaya yönelik bir müdahale biçimidir. Burada müdahaleden kasıt , tarafların birbiriyle yaptığı takas faaliyeti olarak da adlandırabiliriz. Bu değiş-tokuş işlemi bütünüyle gönüllü ve her iki veya ikiden daha fazla insanın ihtiyacını gidermeye yönelik olarak ilgili tarafların karşılıklı iletişim kurmasıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca bu işe katılan her tarafın mal, hizmet, fikir ve bazı değerleri para, alacak, kredi vb. başka değerlerle takas etmekte faydanılacağına inanması gerekmektedir (Özgören, 2007: 244-249).

Boş zaman sektörü: evde veya dışarıda ya da bölgesel, ulusal ve uluslararası bir alana serbest zaman olanağı sunan pek çok şirketten meydana gelmektedir. Bunlar: oteller, restoranlar, sinemalar, tiyatrolar, müzeler gibi bireylerin serbest zamanlarını verimli geçirecekleri etkinlikleri gerçekleştiren işletmelerdir. Pekçok çeşitli etkinlik ve işletmeyi içeren boş zaman sektörünün tanımı oldukça kapsamlıdır. Kişiler, boş zamanlarını değerlendirmede pek çok seçeneğe sahiptir ve birey bu seçimi hiçbir zorlama olmadan tercih edebilmektedir Bireyi, belirli bir boş zaman etkinliğinin seçimine ikna etme görevi zorlu ve fırsatlarla dolu bir iş olduğundan aşırı derecede pazarlama yeteneği gerektirir. Yanı sıra hiçbir boş zaman etkinliği mecburiyeti

kapsamaz. Bundan dolayı boş zaman faaliyetlerinin mecburiyeti kapsamaması , belirli bir faaliyetin tercih edilmesinde tüketicinin rızasını almak için pazarlamacının çok daha fazla çalışması gerektiği gözler önüne çıkmaktadır.(Özgören, 2007: 244-249).

5. Kaynaklar

1. Akyıldız, M. (2010). Boş zaman pazarlamasında deneyimsel boyutlar: 2009 Rock'n Coke Festivali katılımcılarına yönelik bir araştırma (Master's thesis, Anadolu Üniversitesi).

2. Alakbarova, A. (2012). Azerbaycan'ın Güney Bölgesinin (Lenkeran Bölgesi) Turizm Arz Olanakları Ve Halkın Turizme Bakış Açısı.Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

3. Argan M. ve Katırcı H. (2002). Spor Pazarlaması, Nobel Yayınevi. Ankara.

4. Argan, M. (2007). Eğlence Pazarlaması, Ankara: Detay Yayıncılık; s:25-80.

5. Bell, S. (2008). Design for outdoor recreation. USA: Published by Taylor&Francis.

6. Boz, M. (2004). Turizmin gelişmesinde alternatif turizm pazarlamasının önemi. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, İstanbul.

7. Demir, S. (2015). Yerli turistlerin turizm pazarlamasına yönelik talep düzeylerini etkileyen faktörlerin yeniden satın alma davranışlarına etkisi: Sinop İli Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

8. Doğanay, H. ve Zaman, S. (2013). Türkiye Turizm Coğrafyası, 4.Baskı, Erzurum: Pegem Akademi Yayıncılık.

9. Edget, S., ve Parkinson, S. (1993). Marketing for Service Industries. A Reviwe, The Service Industriel Jurnal; Vol:13 No:4: 19-39.

10. Erdavletov, S. (2003). Turizm Tarihi: Gelişimi ve Bilimsel Araştırılması. Almatı: Rauan Yayınları.

11. Henderson, K. (1995). Marketing Recreation and Physical Activity Programs forFemales, Journal of Physical Education, Recreation& Dance; 66,6: 53-57.

12. Hoffman, K. D. ve Bateson, J. E. G. (2006). Services Marketing: Concepts, Strategies & Cases, Mason, OH: Thomson /South-Western.

13. Horner, S. Ve Swarbrooke, J. (2005). Leisure Marketing A Global Perspective, Elsevier.

14. İçöz, O. (1996). Turizm İşletmelerinde Pazarlama. Ankara: Detay Yayıncılık.

15. Karaküçük, S. (2008). Rekreasyon boş zamanları değerlendirme. Ankara: Gazi Kitapevi.

16. Kaser, K., & Oelkers, D. B. (2008). Sports and Entertainment Marketing. Ohio: Thompson South-Western.

17. Kozak, M., Kozak, N., & Kozak, M. (2001). Genel Turizm İlkeler-Kavramlar. Ankara: Detay Yayıncılık.

18. Kozak, N. (2008). Turizm Pazarlaması. Ankara: Detay Yayıncılık.

19. Litvin, S. W., Goldsmith, R. E., & Pan, B. (2008). Electronic Word-of-Mouth in Hospitality and Tourism Management. Tourism Management, 29: 458-468.

20. Middleton, V.T.C. (1988). Marketing in Travel and Tourism, Oxford: Heinemann Professional Publishing Ltd.

21. Olalı, H. (1990). Turizm Politikası ve Planlaması. İstanbul: Yön Ajans, İşletme Fakültesi Yayını.

22. Özel, Ç., Yüncü, D., Çoşkun, İ., Sevil, T., Yıldırım, K. (2013). Rekreasyon Yönetimi. Editör; Argan, M. Anadolu Üniversitesi Yayınları; S: 64. Eskişehir.

23. Özgören, F. (2007). Boş Zaman Pazarlaması ve Müzecilikte Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü işletme Anabilim Dalı Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, İstanbul.

24. Öztürk, S. (2008). Hizmet Pazarlaması, 8. Baskı. Eskişehir: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

25. Pala, A., & Edin, İ. D.D. (2015). Rekreatif Eğlence Pazarlamasının Spor Organizasyonlarına Katılımı Arttırmadaki Rolünün İncelenmesi.

26. Pehlivan, N. (2009). Turizm pazarlamasında tüketici tercihlerinin istatistiksel yöntemlerle analizi ve Fethiye İlçesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

27. Sarı, F. (2007). Türkiye'deki Turizm Eğitiminin Turizm Sektöründeki İstihdama Etkisi ve Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. İzmir : Dokuz Eylül Üniversitesi.

28. Sarı, Z. (1996). Turizm pazarlaması ve Malatya"daki turistik belgeli konaklama iş letmelerindeki turizm pazarlaması uygulamaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ġnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

29. Sertkaya, Ş. (2001). Bartın İli Kıyı Bölgesinin Turizm ve Rekreasyon Potansiyelinin Saptanması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, S:371.

30. Sevim, N. ve Özer, A. (2012). "Eğlence Pazarlaması". Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1738. Eskişehir.

31. Türkay, O. (2009). Rekreasyon, 2. Baskı, Editörler: Şehnaz Demirkol, Burhanettin Zengin, Turizm İşletmeleri, Sakarya, Değişim Yayınları.

32. Usal A., Oral S., (2001). Turizm Pazarlaması, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.

33. Uygur, S. M. (2007). Turizm Pazarlaması. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

34. Ürger , S. (1992). Genel Turizm Bilgisi. Antalya : Akdeniz Üniversitesi.

35. Yıldız, Z. (2011). Turizm sektörünün gelişimi ve istihdam üzerindeki etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3(5):54-71.

36. Uzun, M., İmamoğlu, O., Yamaner, F., Deryahanoğlu, G., & Yamaner, G. (2017). Rekreatif etkinliklere katılımı engelleyen faktörlerin incelenmesi: Kız lisesi örneği. Journal of Human Sciences, 14(1), 950-962.

CHAPTER 16

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Consumers'wearable Technology Usage Intentions (Râ'na Özyurt Kaptanoğlu)

Consumers'wearable Technology Usage Intentions

Râ'na Özyurt Kaptanoğlu I[1]
[1]*E-mail:ranaozyurt77@gmail.com*

1. Introduction

The technological developments in the last fifty years have almost changed the world and the life of societies. This development, which has brought a new era in the institutions from management to marketing and especially production, has also shown its effect in our daily lives. The biggest change in society came with mobile phones called "smart devices". In addition, many electronic devices, called "Wearable Devices", "Wearable Technology" or "Wearables" for short, have been made wearable for the human body and provided many data about the individual. This advancement brought certain risks with it. In addition, this rapid advancement has also encountered resistance as it is naturally develops against every new idea, although it makes life much easier. In this study, the factors that affect the advancement off wearable technology in our country and in the world, especially its use in the field of health and the intention of the individuals for usage of the wearable technology are discussed. A questionnaire was applied to 571 students who were selected from Beykent University undergraduate students for the measurement of consumers usage intention by clustering method. With multiple regression analysis, total effect of factors affecting intention was tested. The model turned out to be meaningful, but it has been observed that only the Expectation of Effort, Social Impact, Pleasure Motivation and Price-Value variables affect the intention of use, Performance Expectation and Facilitation variables have no effect on intention. Gradual regressionn analysis was performed to measure the effects of the independent variables in the model to the wearable technology usage intention. As one of the current issues of today, this study is thought to be a contributor in academic and social fields, as it is rare in the literature.

1.1. Wearable Technology, Its Yesterday And Today

While the technology is being called "Wearable Device", "Wearable Technology" or "Wearable", all of the terms that take place today includes as the technology (Sağbaş vd., 2016) of electronic or computer containing clothing and accessories, which can be worn comfortably (Sağbaş vd., 2016) or can be attachable (Tehrani & Michael, 2016).The wearable technology combines with the body and works in parallel with the mobile technology group, thus providing the desired data transfer for the individual. The word "smart", which we often hear at the beginning of electronic products, has came together in a definition combined with wearable technology. The advanced face of the technology, which is also called "Smart Wearable Systems", can be defined as the realization of the necessary tracking with the help of micro and nano scale technology thanks to small size products that can be worn / attached in the home environment (Chan vd., 2012). People are more interested in wearable technology than portable technology. Because the

sensor data of these devices in the operating system is different from the laptop computers.

The first known device is a shoe-based timing device and was designed by Edward Thorp in 1955 with the purpose of cheating in games. Claude Shannon, together with Thorp, manufactured the device in 1961 (Throp, 1998). The 1980s werea period of considerable development in wearable technology. Steve Mann has designed a system with video and multimedia features mounted on the back device (http://aprsnworld.blogspot.com). The system, which has evolved over time, has been called "Lifelogging" and the system monitors the person's entire life through photographing or videotaping. Mann developed wearable wireless webcam in 1994 and Lifelogging was both the first and the main idea of this invention (https://techopedia.com Access Date: 22.04.2019). It can be said that the most well-known examples of wearable technology in these dates are the calculator which was added as a new function in wristwatches in the 1980s, although notebooks can be counted in the 1990's, one of the first known examples of them were wearable glasses produced by Google. (www.visualcapitalist.com). The device, which was developed in 2002 and placed on the shoulder named as sociometer, was used to measure the face-to-face communication of people (Choundhury & Petland, 2002). Ward vd with a microphone and sensor placed on the individuals armaimed to identify the action of the individual in 2006. Again in 2006, Giansanti (2006) used kinetic sensors with a similar system and aimed to prevent falls. Bourke designed a similar work in 2007 (Bourke, 2007). Google Glass has announced that it will produce a head-mounted reality device and presented it to the public between 2013 and 2015. The company, with the reaction from the public stopped production, but reported that they will improve this device. (https://www.techopedia.com). Lemur Studio has designed a wearable mine detector that can detect metal pieces in two meters area (https://newatlas.com/lemur-studio-saveonelife/30569/ Access Date: 15.05.2019). Today's technology has reduced the use of computers to a minimum and individuals have been able to perform many actions they take with a computer via mobile phones. In this way, devices used in normal life started to respond more needs (www.webrazzi.com). The process has developed rapidly from computer to tablet, from mobile and recentlyto technology that can be worn. All marketing researches agree that wearable technology will become indispensablein our lives if it becomes easier to reach. After 2014, companies have started to invest more in wearable technology and advancement has gained a rapid momentum. In the report of the Juniper research company, the rate of the smart wearable market is eight billion dollars at the end of 2013, and this figure will be approximately 53 billion dollars at the end of 2019. Figure 1 shows how the market share of wearable technology has changed over the years.

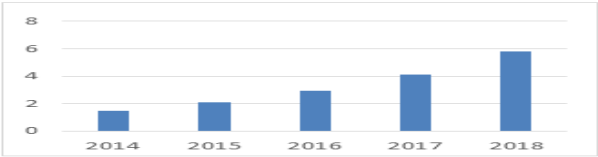

Figure 1. Distribution of Wearable Technology Market Share Over the Years

Source: http: //www.statistacom/topics/1556/wearable-technology/ (E.T. 03/05/2017)

In the coming years, it is expected that many products will be designed such as clothes can charge the device, personal air cleaning devices, clothes embedded vision systems, lenses that can adjust near and far, etc.

2. Method

2.1. Model and Research Question

The research question is whether a whole composing of price-value, performance expectation, pleasure motivation, social impact, facilitation and effort expectation has an impact on consumers' wearable technology usage intention.In the study, The Information Technologies User Acceptance Model developed in 2012 by Vankatesh vd. (2012) was used. According to the model developed in 2003 and additioned version made in 2012by Vankatesh vd., the acceptance of technology by the consumer depends on the pleasure motivation power, performance expectation, facilitation, social impact, price-value comparison and effort expectation (Vankatesh vd., 2012). In this context, the model of the research is as follows.

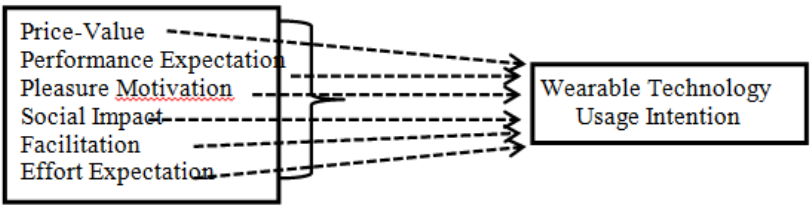

2.2. Independent Variables in the Model

Performance expectation (PBE); it is determined by its ease of use, its relative advantage, output expectation and business compatibility (Yu, 2012).

Effort expectation (CAB); expresses ease of use. Studies with a positive and negative effect of effort expectation on the usage intention can be found in the literature (Martins vd. 2014).

Social impact (SET);these variables are measured according to the uses, thoughts or recommendations of the people given importance by public opinion. As it is in the effort variable, studies in which positive or negative effects related to this variable are measured can also be found in the literature (Oechlein vd., 2014).

Facilitation (KOL); It has been measured as a degree of belief in supporting the usage of new technology with technical support and infrastructure. One of the most prominent studies in the literature has concluded that it has a negatives effect on usage intention (Oechslein vd., 2014).

Pleasure motivation (HVM);the variable has a significant effect on usageintention. It has been measured to what extent the use of technology makes the consumer happy and gives pleasure to the consumer. The result of the positive relationships betwen the independent variable and the dependent variable mentioned in the literature, first appeared in the study of Rodrigez and Trujillo (2014).

Price-Value (FID); indepented variablehas been added to the model afterwards. In 2014, Xu vd. conducted the study thatshows the positive and significant relationship between this variable and the dependent variable in the literature.Wearable Technology usage intention is symbolized as KULN in the analysis.

2.3. Sampling, Method and Hypotheses

The data were collected by applying a questionnaire to associate students studying at Beykent University in Istanbul. Students were sampled by random sampling methods according to the clusters, and the First and Emergency Aid Program, Dialysis Program, Anesthesia Program, Healthcare Institutions Management Program and Operating Room Services Program all 1st and 2nd grade students were reached and their participation is achieved. A total of 580 students were surveyed. 9 questionnaires were deemed invalid and analyzes were continued on a total of 571 questionnaires. In the questionnaire directed to the participants, gender and class information are included among the demographic featuresin the first part. In the second part, 24 questionnaire questions were asked in accordance with the scale of Vankatesh vd. In the questionnaire with a total of 26 questions (2 + 24), the nominal scale was used in the first part and the interminent type (5-point Likert) scale type was usedin the second part. The reliability of the questions regarding the factors was determined with Cronbach Alpha. The findings of the study were evaluated with SPSS (Statiscal Package for Social Sciences) statistical test. Descriptive mean, multiple regression and progressive multiple regression analysis were used.

H1: Performance expectation positively affects the wearable technology usage intention.

H2: Effort expectation positively affects wearable technology usage intention.

H3: Social impact positively affects wearable technology usage intention.

H4: Facilitating situations positively affects wearable technology usage intention.

H5: Pleasure motivationpositively affects wearable technology usage intention.

H6: Price-Value positively affects wearable technology usage intention.

H7: The whole consisting of price-value, performance expectation, pleasure motivation, social impact, facilitation and effort expectationpositively affects wearable technology usage intention.

2.4. Findings

When the demographic characteristics of the participants were analyzed, it was observed that 52.54% were girls and 47.6% were boys, and 34.8% of the students were second-year students and 65.15% were first-year students. In the analysis on the validity and reliability of the data, the Cronbach Alpha coefficient was 0.946 for all of the data.

Table 1. Validity Reliability Analysis

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,943	,946	26

Since the sufficient coefficient has been reached, no questions have been removed from the questionnaire. Multiple regression analysis was conducted to measure the effect of all independent variables on the dependent variable. As can be seen in Table 2, the analysis gave all the independent variables at the same time.

Table 2. Regression Analysis Model Table

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	FIDT, SETT, HVMT, PBET, KOLT, CABT[b]	.	Enter

Table 3.Multiple Regression Analysis Summary Table

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin Watson
1	,764[a]	,584	,579	,71995	1,746

In Table 3, it is observed that independent variables explain the dependent variable by 57.9%. As can be seen in Table 4, the model has been evaulated assignificant at 5% security level.

Table 4. Multiple Regression Analysis ANOVA Table

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig .
1	Regression	410,588	6	68,431	132,024	,000[b]
	Residual	292,854	565	,518		
	Total	703,442	571			

Table 5. Multiple Linear Dependency Table

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1	(Constant)	,169	,128		1,322	,000		
	PBET	,023	,052	,020	,444	,657	,361	2,767
	KOLT	,057	,052	,050	1,091	,276	,350	2,854
	CABT	,995	,207	,404	4,816	,000	,021	3,856
	SETT	,236	,035	,228	6,747	,000	,643	1,556
	HVMT	,255	,044	,233	5,838	,000	,462	2,163
	FIDT	-,597	,192	-,555	-3,107	,002	,023	3,219

The VIF values observed in Table 5 and the Durbin-Watson coefficient observed in Table 3 showed that there were no sequential dependencies and multiple linear dependencies and the Multiple Regression Analysis which were performed by including all the independent variables showed that its conditions were met.In Table 5, which of the independent variables has the

statistically significant relationship in between isalso observed. According to the table, Effort Expectation, Pleasure Motivation, Price-Value, and Social Impact independent variables showed that there were statistically significant effects on the Wearable Technology Usage Intention and Performance Expectation and Facilitation arguments had no effect whatsoever. The study also looked at the remains and the following figures were obtained:

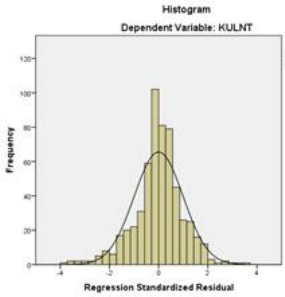

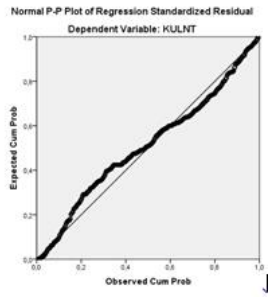

As can be seen in the figures, the remains are in normal distribution. Interminent regression analysis was conducted to observe the power of the independent variables and the table below was obtained.

Table 6. Interminent Regression Analysis Table

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin Watson
1	,691[a]	,478	,477	,80267	
2	,736[b]	,541	,539	,75321	
3	,758[c]	,575	,572	,72582	
4	,763[d]	,582	,579	,72001	1,746

a. Predictors: (Constant), CABT **b.** Predictors: (Constant), CABT, SETT **c.** Predictors: (Constant), CABT, SETT, HVMT **d.** Predictors: (Constant), CABT, SETT, HVMT, FIDT **e.** Dependent Variable: KULNT

A

ccording to the table, independent variables that most strongly explain the dependent variable; Effor Expectation, Social Impact, Pleasure Motivation and Price-Value. H2 and H4 Hypotheses were rejected and H1, H3, H5, H6 and H7 hypotheses were accepted.

3. Conclusion

It can be said thatwearable technology have entered our lives after the 1960s. It is possible to say that the wearable technology, which has shown advancement with the fast technology development up to the present, has taken over on the items we use in daily life. Rapid advancement that attracts our attention a lot, facilitates our lives on the one hand and brings new problems alongside. Cyber attacks, attacks over network connections, briefly internet attacks and bullying are among these problems.Especially on wearable technological products used in the health fielda similar attack is likely to result in death. In addition, collecting data in a place that is easily accessible is beneficialyet risky in terms of patient privacy. In order to minimize this

problem, it is necessary to use a mobile network specially developed for data transfer instead of the currently used mobile network.

The security threats of the technology that is being used should be examined very well and precautions should be taken against all possible situations. In addition, the data is generally transmitted by mobile platforms and there is a shortage of integrated hardware that will efficiently process the data generated today. Even if it is assumed that all measures are taken for the attacks coming from outside,there will be continuous monitoring althoughthere is only one physician for the patient.In this case, whether the patient knows or does not know that he/she is constantly being monitored,the subject of how it can be perceived by the patient and how much it can affect his/her psychology may be the subject of research as a new problem. As the wearable usage increases, the size of the collected data will increase. As the data size increases, this will increase in parallel with protecting the data. In addition, the data collected is raw data and must be properly monitored and interpreted by healthcare professionals. The integrated system required for this may be insufficient. It should also work in harmony with the automation systems used.

4. References

Aslantaş V ve Kurban R. (2006). "Cep Bilgisayarı (PDA) Tabanlı Taşınabilir Kablosuz Elektrokardiyogram İzleme ve Alarm Sistemi.". *Elektronik ve Bilgisayar Müh. Sempozyumu Fuarı*, 6-10.

Bayrak T., vd. (2015). "Ameliyat Sonrası Hasta Üzerinden Alınan Biyoelektrik Sinyallerin Radyo Frekans (RF) Haberleşme Sistemi İle Taşınması İçin Sistem Tasarımı". *Elektrik, Elektronik ve Biyomedikal Müh.*, 13.

Bergenstal R.M. et all. (2010). "Effectiveness of Sensor-Augmented Insulin-Pump Therapy In Type 1 Diabetes". *New England Journal of Medicine*, 363 (4), 311 - 320.

Bonato P. (2003). "Wearable Sensors/Systems And Their Impact On Biomedical Engineering". *IEEE Engineering in Medicine & Biology Magazines*, 22 (3) , 18 - 20.

Bonato P. (2010) "Advances in Wearable Technology And Its Medical Applications". *In Engineering in Medicine and Biology Society*, 2010 Annual International Conference of the IEEE, 2021 - 2024.

Bourke A.K., O'brien J.V. & Lyonss G. M. (2007) "Evaluation of a Threshold - Based Tri-Axial Accelerometer Fall Detection Algorithm". *Gait & Posture*, 26 (2), 194 - 199.

Chan V., Ray, P. and Paramesvaran, N. (2008) "Mobile e-Health Monitoring: An Agent - Based Approach". *IET Communications*, 2 (2), 223 - 230.

Chan M., et al. (2012) "Smart Wearable Systems: Current Status And Future Challenges". *Artificial Intelligence In Medicine*, 56 (3), 137 - 156.

Çetin G. D., v.diğ. (2012). "Application of An On-Line Medical Monitoring System". *In Signal Processing and Communications Applications Conference*, 1 - 4.

Demir B. E. &Güler İ. (2010) "Microcontroller Controlled ECG simülatör". *In Biomedical Engineering Meeting*, 1 - 4.

Duru A. and Ertas G. (2014) Wireless Monitoring Of Body Temperature And Heart Beat Rate At Home Healthcare Based On Zigbee Technology". *Tıptekno*, 117 - 119.

Eriş Ö., v.diğ. (2010) "Internet Üzerinden Hasta Takibi Amaçlı PIC Mikrodenetleyici Tabanlı Kablosuz Pals-Oksimetre Ölçme Sisteminin Tasarımı ve LabVIEW Uygulaması". *TURKMIA*, 10, 16-25.

Giansanti D. (2006) "Investigation Of Fall-Risk Using A Wearable Device With Accelerometers And Rate Gyroscopes". *Physiological Measurement*, 27(11), 1081.

Goodwin J., Elkattah R. A. and Olsen M. (2014) "Wearable Technology in Obstetrical Emergency Simulation: A Pilot Study". *International Journal of Health Sciences Education*, 2 (2), 3.

Kramme R. et all. (2011). "*Springer Handbook of Medical Technology*". Springer Science Business Media.

Lewy, H. (2015). "Wearable Technologies–Future Challenges For Implementation In Healthcare Services". *Healthcare Technology Letters*, 2 (1), 2 - 5.

Martins C., Oliveira T. And Popovic A. (2014) "Understanding The Internet Banking Adoption: A Unified Theory Of Acceptance And Use Of Technology And Perceived Risk Application". *International Journal of Information Management*, 34(1), 1-13.

Patel, S., et al. (2009). "Monitoring Motor Fluctuations in Patients With Parkinson's Disease Using Wearable Sensors". IEEE Transactions On Information Technology In Biomedicine, 13 (6), 864 - 873.

Pentland, A. (2005). "Healthwear: Medical Technology Becomes Wearable". *Studies In Health Technology And Informatics*, 118, 55 - 65.

Shahriyar R. Et al. (2009). "Intelligent Mobile Health Monitoring System" *In International Conference on Electronic Healthcare*, 5 – 12.

Tehrani K ve Michael A. (2014) Wearable Technology And Wearable Devices: Everything you need to know". *Wearable Devices Magazine*. Viitatu, 12.

Oğuz U. v.diğ. (2014). "Monosemptomatik Nokturnal Enürezis Tedavisinde Ailelerin Alarm Cihazını Kullanımına Uyumu". *Turkishh Journal of Urology*, 40 (1).

Oechslein O, Fleischmann M. and Hess T. (2014). An Application of UTAUT2 on Social Recommender Systems: Incorporating social Information for Performance Expectancy. In System Sciences (HICSS), 2014 47 th Hawaii International Conference, 3297 - 3306.

Thorp EO. (1998). "The Invention Of The First Wearable Computer. In Wearable Computers", *Digest of Papers. Second International Symposiums*, 4 - 8.

Vallurupalli S., et al. (2013). Wearable Technology to Improve Education and Patient Outcomes in a Cardiology Fellowship Program-A Feasibility Study. Health and Technology, 3(4), 267-270.

Wang L., Lo B.P. and Yang, G.Z. (2007). Multichannel "Reflective PPG Earpiece Sensor With Passive Motion Cancellation". *IEEE Transactions on Biomedical Circuits And Systems*, 1(4), 235-241.

Ward J.A., et al. (2006). "Activity Recognition of Assembly Tasks Using Body - Worn Microphones And Accelerometers". *IEEE Transactions on Pattern Analysis And Machines Intelligence*, 28(10), 1553 - 1567.

Wiederhold B. K. (2013). "Time to Port Augmented Reality Health Apps To Smart Glasses". *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16 (3), 157 - 158.

Xu C., Peak D., and Prybutok V. (2015). A Customer Value Satisfaction and Loyalty Perspective of Mobile Application Recommendations. Decision Support Systems, 79, 171 - 183.

Yalçınkaya B. ve Yılmaz D.(2011). "Elektronik Tekstillerin, Tekstil Endustrisindeki Yeri ve Giyilebilir Tekstilde Kullanilan İletken Lifler". *Tekstil Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 5 (1), 61-71.

Yu C.S. (2012). Factors Affecting Individuals To Adopt Mobile Banking: Empirical Evidence From The UTAUT Model". *Journal of Electronic Commerce Research*, 13 (2).

Yang B.H. ve Rhee S. (2000). "Development of The Ring Sensor For Healthcare Automation". *Robotics and Autonomous Systems*, 30 (3), 273 -281.

http://aprsnworld.blogspot.com/p/teknoloji-haberleri.html (Erişim Tarihi: 10/06/2018).

http://www.biolinq.me/ (Erişim Tarihi: 13/02/2018).

https://www.fitbit.com/, (Erişim Tarihi: 11/01/2018).

https://www.juniperresearch.com/press/press-releases/smart-wearables-market-to-generate-$53bn-hardware (Erişim Tarihi: 04/05/2018).

https://newatlas.com/lemur-studio-saveonelife/30569/ (Erişim Tarihi: 15/15/2018).

https://www.protezortez.com/enuresis-idraralarm-cihazi-ciseson,PR-1164.html (Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 21/04/2017).

https://shiftdelete.net/gecmisten-gunumuze-iphone-54876 (Erişim tarihi: 03/04/2018).

https://www.techopedia.com/definition/16339/wearable-computer (Erişim Tarihi: 22.04.2019).

http://www.visualcapitalist.com/the-history-of-wearable-technology/ (Erişim Tarihi: 01/04/2018).

https://webrazzi.com/2017/03/04/giyilebilir-teknoloji-satislari-2016nin-son-ceyreginde-yuzde-16-9-artti/ (Erişim Tarihi: 05/06/2018).

https://webrazzi.com/2017/01/18/lg-google-is-birligiyle-iki-yeni-akilli-saat-geliyor/ (Erişim tarihi: 03/04/2018).

Bozkurt H., Kahraman B.,ve Keskin, A.Ü. Mikrodenetleyici Kontrollü İnsülin Pompası Tasarımı ve Gerçekleştirilmesi Design and Realization of a Microcontroller based Insulin Pump,

http://bme.yeditepe.edu.tr/Faculty/AUK/LS5.pdf (Erişim Tarihi: 01/06/2018).

CHAPTER 17

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Devlet Ortaokul Öğretmenlerinin Tükenmişlik Algılarının Demografik Özellikler İle İlişkisi: Kocaeli İli Örneği (Nilay Karasakal, Fatma Ezgi Erbaş Kelebek)

Devlet Ortaokul Öğretmenlerinin Tükenmişlik Algılarının Demografik Özellikler İle İlişkisi: Kocaeli İli Örneği

Dr.Nilay KARASAKAL[1], **Fatma Ezgi ERBAŞ KELEBEK**[2]
[1]*Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO, nkaleli78@hotmail.com*
[2] *Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO, erbasez@hotmail.com*

1. Giriş

Günümüzde gerek küresel gerekse yerel anlamda, bireylerin hem özel yaşantılarında hem de iş yaşantılarında maruz kaldıkları değişimler mevcuttur. Özellikle dünyada yaşanan değişimlerin bireylerin çalıştıkları kurumlara etki etmesi ve bu etkilerinde bireyler üzerinde baskı oluşturması söz konusu olmaktadır. Bu baskının bireyde yarattığı sonuç ise strestir. Stres, çalışma hayatında psikososyal bir faktör olarak kendini gösterir.

Keser (2012)'e göre, stres üç aşamada gerçekleşir, Bu aşamalardan ilki, alarm, ikincisi, direnme ve üçüncüsü ise, tükenme aşamasıdır. Bireyin stresi fark etmesi ile birlikte, onunla mücadele etme ya da ondan kaçma süreci başlar. Birey mücadeleyi seçerse direnir ve farklı iki davranış gösterir. Bu noktada, strese ayak uydurmaya çalışabilir ve başarılı ya da başarısız olur. Başarısız olduğu anda da, tükenme aşaması başlar ki işte bu sonuç istenmeyen bir sonuçtur ve bireyde fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal olarak sıkıntılara yol açar.

Tükenmişlik durumu bireylerin yaşamış olduğu stresten kaynaklı olarak, strese kendilerini teslim etmelerinin bir sonucu olarak görülebilir.

Tükenmişlik kavramı, kavram olarak 1974 yılında ilk kez psikolog Herbert Freudenberger tarafından alınyazına kazandırılmış ve Freudenberger tükenmişlik kavramını içsel bir biçimde ele alarak, tükenmişliği, 'bireyin başarısız olması, yıpranması, enerji ve güç kaybı yaşaması ve bunlara bağlı olarak, kendi iç kaynaklarında tükenmişlik hali' olarak tanımlamıştır (Peker, 2002: 306).

Tükenmişlik konusunun araştıran araştırmacıların öncülerinden Maslach ve Jackson, bireylerin yaptıkları işlerden kaynaklı olarak yoğun taleplerle karşılaşmaları durumunda, fiziksel, duygusal ve zihinsel tükenmelerin yaşandığını ve bireydeki bitkinlik, kronik yorgunluk, ümitsizlik, çaresizlik gibi duyguların gelişmesi ile birlikte, iş hayatındaki, çevresindeki insanlara karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergileyebileceğini ifade etmektedirler (Toprak, 2013: 7; Erdoğan, 2018: 99).

Maslach ve Jackson tükenmişliği üç boyutu olan bir sendrom olarak görmektedir. Bu boyutlar; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda azalma şeklinde gruplandırılabilir (Schorn ve Buchwald, 2007: 152). Duygusal tükenme, tükenmişliğin temelini oluşturmakta, aslında tükenmişlik sendromunun ilk aşaması olarak tanımlanmaktadır. Çalışanın karşılaştığı iş yoğunluğu ile duygusal anlamda baş edebilecek manevi gücünün son bulduğunu hissetmesi diğer bir deyişle çalışanın duygusal kaynaklarını yitirmesi olarak ifade edilmektedir (Çankır, 2017: 197).

Bu durum yorgun ve bitkin hissetme ile gerginlik ve kaygı duygusunu beraberinde getirebilir. Bu durumu üzerinden atamayan kişiye ertesi gün tekrar

işe gitme düşüncesi çok zor gelmektedir. İşinde duygusal olarak tükenme yaşayan çalışanın, aile hayatının da olumsuz olarak etkilendiği ve ek olarak işten ayrılma niyeti taşıdığı görülebilir (Toprak 2013: 12).
Duyarsızlaşma, yabancılaşma ya da insanlardan uzaklaşma, tükenmişliğin ikinci boyutu olarak karşımıza çıkar. Bu aşamada birey, başkalarına insan değil de bir nesneymiş gibi davranarak, alaycı tutumlar sergileyebilir (Storm ve Rothmann, 2003: 35).
Bireylerin çevresindekiler ile arasına mesafe koyması, işe karşı tepkisizleşmesi de duyarsızlaşmanın bir göstergesidir (Sezgin ve Kılınç, 2012: 104).
Ayrıca, tükenmişlik yaşayan bireylerde, insanları sınıflandırma, onlara karşı katı ifadeler kullanma ve işyerinde gereğinden uzun molalar verme gibi eğilimler de duyarsızlaşmanın belirtileri olarak söylenebilir (Yücel, 2006: 15).
Tükenmişliğin son boyutu olan kişisel başarı hissinde azalmada ise birey, kendini iş konusunda başarısız ve yetersiz olarak algılamakta, iş hayatında ilerleyemediğini, hatta gerilediğini hissetmekte, ve suçu kendilerinde aramaktadır. Ayrıca, gösterdikleri gayretin bir karşılığını alamayacaklarına inanmaktadırlar. Bunların bir sonucu olarak, kendilerine olan saygılarını kaybetmeleri ve depresyona girmeleri de olasıdır (Basım ve Şeşen, 2005: 59).
Tükenmişlik kavramı; yorgunluk, iş tatminsizliği ve yıpranma anlamlarında kullanılmasının yanı sıra, bitkinlik, çaresizlik, ümitsizlik, işe yaramama gibi duygular anlamında da ifade edilmektedir. Bu noktada, bitkinlik, çaresizlik, ümitsizlik ve işe yaramama duygusu aslında bireyin diğer insanlara karşı olumsuz tavırlar barındıran zihinsel, duygusal ve fiziksel bir durum olarak da görülebilmektedir (Meydan vd.,2011: 47).
Bireyin kendini bitkin ve yorgun hissetmesi, baş ağrısı, mide ve bağırsak rahatsızlığı, nefes alma zorluğu çekmesi şeklindeki belirtiler, tükenmişliğin fiziksel belirtileri olarak söylenebilir. Davranışsal anlamda ise, birden öfkelenme, anlık kızgınlıklar, engellendiği duygusuna kapılma, kendini güvensiz hissetme, paranoya yaşama, etrafında oluşan değişmelere karşı tahammül edememe şeklindeki belirtiler olarak kendini gösterebilmektedir (Kaşlı, 2009: 44).
Tükenmişliğin fiziksel, duygusal ve zihinsel belirtilerine ek olarak sosyal belirtileri de görülebilmektedir. Bu belirtileri detaylı bir biçimde şu şekilde ifade etmek mümkündür. Baş ağrısı, düzensiz uyku, sırt ağrıları, çene kasılması ve ya diş gıcırdatma, kabızlık, ishal ve kolit, döküntü, kas ağrıları, hazımsızlık ve ülser, yüksek tansiyon veya kalp krizi, aşırı terleme, iştahta değişiklik, yorgunluk veya enerji kaybı, kazalarda artış fiziksel belirtileridir. Kaygı veya endişe, depresyon veya çabuk ağlama, ruhsal durumun hızlı ve sürekli değişmesi, asabilik, cinsel ve duygusal ilişkilerde bozulma, gerilme, özgüvenin azalması veya kendini güvensiz hissetme, aşırı hassas veya kırılgan olma, öfke patlaması yaşama, saldırgan davranışlar gösterme, duygusal açıdan tükendiğini hissetme belirtileridir. Bireyin konsantrasyonunda düşme, güç karar verme, unutkanlık yaşama, zihin karışıklığı hissetme, gereksiz hayaller kurma, tek bir fikir veya düşünceyle meşgul olma, mizah anlayışı kaybı, düşük verimlilik, iş kalitesinde düşüş, hatalarda artış, muhakemede zayıflama, zihinsel olarak tükenme belirtileridir. İnsanlara karşı güvensizlik, başkalarını suçlamak, randevulara gitmemek veya çok kısa zaman kala iptal etmek, insanlarda hata bulmaya çalışmak ve sözle rencide etmek, haddinden fazla savunmacı tutum, birçok kişiye birden küs olmak, konuşmamak, aşırı

endişelenme ya da kayıtsızlık, ölüm ve intihar düşüncelerinin sıklığı ise sosyal tükenmişlik belirtileri olarak görülmektedir (Braham, 1998, s.52).
Son zamanlarda yapılan araştırmalar, tükenmişlik bireyde sadece fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal olumsuzluklar yaratmamakta, örgütte devamsızlık ve iş gören devir hızının artması ve verimin azalması gibi örgüt için olumsuz sonuçları da beraberinde getirdiğini göstermektedir.
Tükenmişliğin örgüte bağlılığın azalmasına ve çalışanların örgütsel kararlara katılmada isteksizleşmesine de sebep olduğu görülmektedir (Storm ve Rothmann, 2003: 35).
Tükenmişlik tek olarak onu yaşayan kişilere zarar veren bir olgu olmakla kalmayıp, aynı zamanda kişinin çevresindeki, her şeyi ve herkesi yıkıma sokabilen bir olgu olarak görülmelidir (Yücebalkan ve Karasakal, 2016: 190).
Tükenmişlik kavramının bireyin sahip olduğu demografik özellikleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı da araştırılması ve üzerinde durulması gereken konulardan birisidir. Çünkü, bireyin cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, geliri, çalışma süresi gibi özellikleri tükenmişlik duygusu yaşamasında etkili olmaktadır.
Alanyazın incelemeleri sonucunda, tükenmişlik ile demografik özellikler ilişkisi incelendiğinde, Ifeagwazi (2006), Santen ve ark. (2010), Schorn ve Buchwald (2007), Sepehrmanesh ve ark. (2010) ve Tümkaya ve Çavuşoğlu (2010)'nun yapmış olduğu araştırmalarda, tükenmişliğin cinsiyet, yaş demografik özelliklerine göre farklılık göstermediği görülmektedir.
Haris ve Smith (2009), Hu ve Schaufeli (2009), Ried ve ark. (2006), Riter ve ark. (2008), Salmela ve ark. (2008), Yang (2004) ve Weckwerth ve Flyn (2004)'nın yapmış olduğu araştırmalarda ise tam tersine tükenmişlik düzeyinin yaş ve cinsiyete göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.
Dahlin ve ark. (2007)'nın öğrenciler üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre, duygusal tükenme açısından kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek oranda tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Durán ve ark. (2006) ve Uludağ ve Yaratan (2010)'ın araştırmalarında da, yaş artıkça tükenmişlik düzeyinin de artığı görülmektedir.
Yine yapılan alanyazın incelemeleri sonucunda sadece tükenmişlik ile demografik özellikler ilişkisini ortaya koymaya çalışan araştırma sonuçları incelenmiştir.
Balkıs ve ark. (2011)'nın öğretmen adayları üzerinde yapmış olduğu araştırma sonucunda, tükenmişliğin duyarsızlaşma alt boyutu açısından, erkek üniversite öğrencilerinin kız öğrencilere göre daha dezavantajlı durumda oldukları görülmektedir.
Cemaloğlu ve Şahin (2007)'in ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenleri üzerinde yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin yaşı, medeni durumu, kıdemi ile tükenmişlik arasında ilişki olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin yaşının duygusal tükenme ve duyarsızlaşmalarını etkilediği, dul öğretmenlerin duygusal tükenme düzeylerinin fazla olduğu, kıdemli öğretmenlerin duyarsızlaşma ve duygusal tükenme düzeylerinin yüksek olduğu, ilköğretim okulu öğretmenlerinde duyarsızlaşmanın daha fazla olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.
Güllüce ve Kaygın (2013)'ın banka çalışanları üzerinde yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, cinsiyet, yaş, medeni durum, kıdem ile tükenmişlik arasında bir ilişki bulunamamıştır.

Demir ve ark. (2015)'nın akademisyenler üzerinde yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, tükenmişlik ile cinsiyet arasında ilişkinin olmadığı, ancak medeni durum, yaş, gelir ve kıdem arasında ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır.
Ertürk (2012)'ün okul öncesi öğretmenler üzerinde yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre, tükenmişlik üzerinde yaş, cinsiyet ve görev yapılan okul türünün etkili olduğu sonucuna varılmıştır.
Yapılan bu çalışma ile devlet ortaokullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile demografik özellikler arasında bir ilişkinin olup olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Alan yazın incelemelerinde de görüldüğü üzere, sadece devlet ortaokullarında çalışan öğretmenler üzerinde, tükenmişlik ve demografik özellikler ilişkisini ortaya koymaya çalışan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan, çalışmanın alanyazına akademik olarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Metodolojisi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı, devlet ortaokullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile demografik özellikler arasında bir ilişkinin olup olmadığı ortaya koymaktır. Araştırmanın kapsamını devlet ortaokullarında çalışan öğretmenler, örneklemini ise, Kocaeli İli, İzmit ilçe merkezindeki tesadüfi seçilmiş devlet ortaokulu öğretmenleri oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Araştırmanın yöntemi, nicel araştırma yöntemidir. Veri toplama yöntemi olarak, anket yöntemi tercih edilmiş ve ankette 'Maslach tükenmişlik ölçeği' kullanılmıştır. Toplam katılımcı sayısı 74'tür.
Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir;
Kocaeli İli, İzmit merkez ilçesinde bulunan, tesadüfi olarak seçilmiş devlet ortaöğretim okulunda çalışan öğretmenler üzerinde araştırma yapıldığından, diğer okullar kapsam dışı bırakılmıştır. Tek bir sektör ve tek bir meslek grubu üzerinde araştırma yapılmıştır. Eğitim sektöründe idari kadrolar kapsam dışı bırakılmış sadece öğretmenler çalışma kapsamına alınmıştır.

2.3. Araştırmanın Bulguları

Yapılan analizler neticesinde, anketten elde edilen verilere göre, aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır. Anketin ilk bölümünde demografik özelikleri bildiren bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler, aşağıda tablo 1'de görüldüğü gibi çapraz tablo matrisi şeklinde gösterilmiştir. Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan toplam 74 çalışanın, % 78'i evli, % 82'si kadın, % 36'sı 25-34 yaş aralığında, % 30'u 6-10 yıl kıdeme sahiptir

Tablo 1: Demografik Bilgilerin Dağılımı

		n	%
Medeni durum	Evli	58	78
	Bekar	13	18
	Diğer	3	4
Cinsiyet	Kadın	61	82
	Erkek	13	18
Yaş	25 altı	2	3
	25-34	27	36
	35-44	26	35
	45-54	8	11
	55 ve üzeri	11	15
Eğitim	Lisans	60	82
	Lisans üstü	14	18
	1 yıldan az	16	22
	1-5 yıl	34	46
	6-10 yıl	14	18
	11-15 yıl	7	10
Mevcut işyerinde çalışma süresi	16 yıl ve üstü	3	4
	0-5 yıl	6	8
	6-10 yıl	22	30
	11-15 yıl	16	22
	16-20 yıl	12	16
	21 yıl üstü	18	24
Toplam çalışma süresi			
	2000-3000	6	8
	3000-4000	4	5
	4000-5000	9	12
Aile gelir düzeyi	5000 üstü	55	75
Toplam		**74**	

Değişkenler arasındaki bağımlılık yapısını yok etmek ve değişkenler kümesindeki varyans-kovaryans yapısını daha az sayıdaki faktörle açıklamak, yorumlamak için bir boyut indirgeme yöntemi olan faktör analizi tekniği, bu çalışmada kullanılmıştır. Sorulara faktör analizi uygulandığında, birbirine benzer ifadelerin spss analizinde elenmesi neticesinde, toplam 7 ifade değerlendirilmeye alınmıştır.

Faktör analizi tekniği ile katılımcılar için anlamlı olan ifadeler aynı başlık altında toplanmıştır. Yapılan Kaiser-Meyer-Olkin testi sonucuna göre örnekleme yeterliliğinin yüksek ve çalışmanın anlamlı olduğu tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: KMO and Bartlett's Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,763
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	132,903
	df	21
	Sig.	,000

Temel bileşenler analizi, analizin ikinci aşamasını oluşturmaktadır. Bu analiz ile, toplam varyans açıklanarak, faktör sayısı ortaya çıkmıştır. Özdeğerleri 1'den büyük olan faktör sayısı 2'dir ve bu sonucu tablo 3'de görmek mümkündür. Bu 2 faktörün tümü, toplam varyansın %60,379'unu açıklamaktadır. Faktörler ise, sırasıyla toplam varyansın %44,184'ünü ve %16,194'ünü açıklamaktadırlar.

Tablo 3: Açıklanan Toplam Varyans

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings[b]
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	3,093	44,184	44,184	3,093	44,184	44,184	2,927
2	1,134	16,194	60,379	1,134	16,194	60,379	1,736
3	,967	13,813	74,191				
4	,621	8,866	83,057				
5	,509	7,278	90,335				
6	,453	6,475	96,810				
7	,223	3,190	100,000				

Bu analizden ortaya çıkan ilk sonuca, dik döndürme yöntemlerinden Direct Oblimin yöntemi (faktörler arası bağ beklentisinden dolayı) uygulanmıştır. Buna ait bulgular tablo 4'de verilmiştir. Ortaya çıkan faktörlerin içerisinde yer alan değişkenler de tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4: Döndürülmüş Faktör Matrisi(Direct Oblimin Yöntemi)

	Component	
	1	2
T1	,924	
T2	,851	
T8	,756	
T3	,724	
T22		,766
T14		,707
T15		,528

Tablo 4'de görülen faktörlere ait değişkenlerin karşıladığı sorular aşağıda tablo 5'de görülmektedir.

Tablo 5: Faktör Değişkenlere Ait Sorular

FAKTÖR 1	
S 1	İşimden soğuduğumu hissediyorum
S 2	İş dönüşü kendimi ruhen tükenmiş hissediyorum
S 8	Yaptığım işten yıldığımı hissediyorum
S 3	Sabah kalktığımda bir gün daha bu işi kaldıramayacağımı hissediyorum
FAKTÖR 2	
S 22	İşim gereği karşılaştığım insanların bazı problemlerini sanki ben yaratmışım gibi davrandıklarını hissediyorum
S 14	İşimde gücümün üstünde çalıştığımı hissediyorum
S 15	İşim gereği karşılaştığım insanlara ne olduğu umurumda değil

Katılımcılara sorulan sorulardan elde edilen 2 faktörün içerisinde yer alan değişkenler göz önüne alındığında, bu iki faktör aşağıda tablo 6'daki isimlerle ifade edilmiştir.

Tablo 6: Faktör İsimleri

Faktör 1	BIKKINLIK
Faktör 2	DUYARSIZLIK

Örnek dağılımının normal dağılıma uygun olup olmadığını test etmek için uygulanan kolmogorov-smirnov test sonuçları ve dağılım grafikleri aşağıda tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
bıkkınlık	,193	74	,000	,850	74	,000
duyarsızlık	,138	74	,001	,947	74	,004

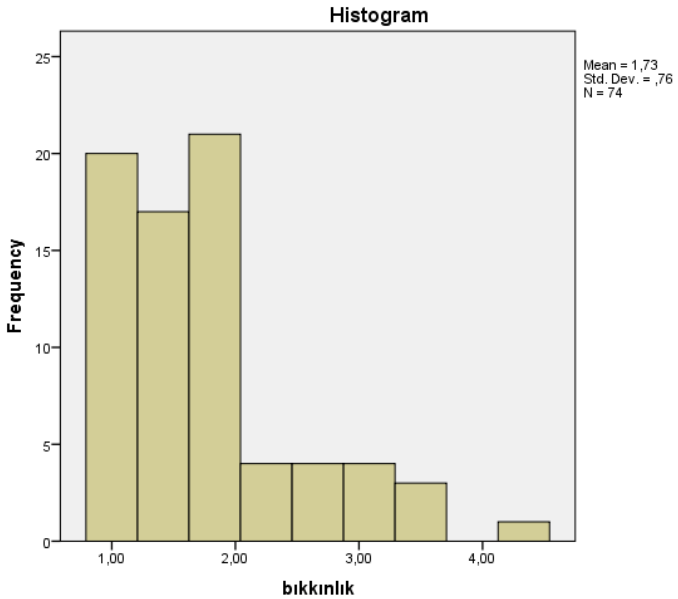

Şekil 1: Bıkkınlık Faktörüne Ait Verilerin Dağılımı

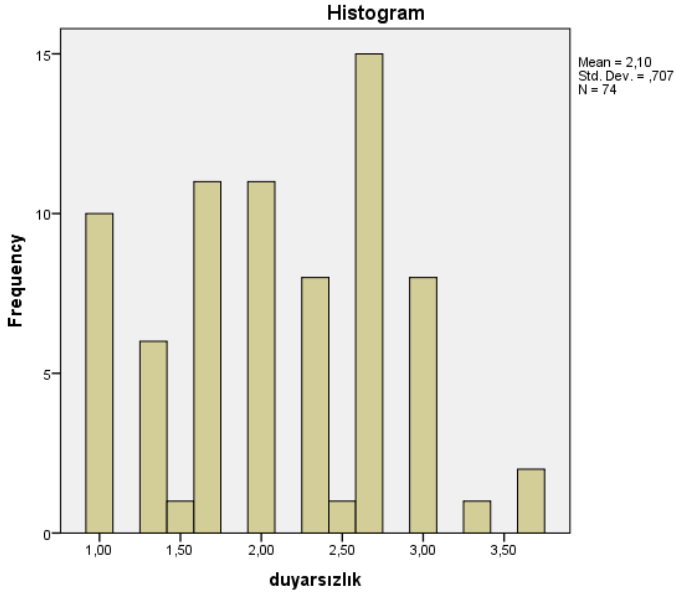

Şekil 2: Duyarsızlık Faktörüne Ait Verilerin Dağılımı

Yukarıdaki grafiklerden de anlaşılacağı üzere, verilerin normal dağılmadığı görülmektedir. Örneklem sayısının düşük olması ve verilerin normal dağılıma yakın olmamasından hareketle, demografik özellikler ile faktörler arasındaki ilişkinin tespitinde, Mann-Whitney U testi ile Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Bu testlerden elde edilen sonuçlar da aşağıda verilmiştir.
Cinsiyet ile bıkkınlık ve duyarsızlık arasında bir ilişki olup olmadığı, Mann-Whitney U testi ile değerlendirildiğinde, p değerinin 0,05 den düşük olmadığı tablo 8'de görülmektedir. Dolayısıyla aralarında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 8: Cinsiyet İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Bıkkınlık	Duyarsızlık
Mann-Whitney U	355,500	270,000
Wilcoxon W	433,500	2161,000
Z	-,159	-1,444
Asymp. Sig. (2-tailed)	,874	,149

Yaş ile bıkkınlık ve duyarsızlık arasında bir ilişki olup olmadığı, Kruskal Wallis testi ile değerlendirildiğinde, p değerinin 0,05 den düşük olmadığı tablo 9'da görülmektedir. Dolayısıyla aralarında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 9: Yaş İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Bıkkınlık	Duyarsızlık
Chi-Square	8,763	6,050
df	4	4
Asymp. Sig.	,067	,195

Medeni durum ile bıkkınlık ve duyarsızlık arasında bir ilişki olup olmadığı, Mann-Whitney U testi ile değerlendirildiğinde, p değerinin 0,05 den düşük olmadığı tablo 10'da görülmektedir. Dolayısıyla aralarında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 10: Medeni Durum İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Bıkkınlık	Duyarsızlık
Mann-Whitney U	371,000	345,000
Wilcoxon W	476,000	450,000
Z	-,506	-,876
Asymp. Sig. (2-tailed)	,613	,381

Eğitim ile bıkkınlık ve duyarsızlık arasında bir ilişki olup olmadığı, Mann-Whitney U testi ile değerlendirildiğinde, p değerinin 0,05 den düşük olmadığı tablo 11'de görülmektedir. Dolayısıyla aralarında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 11: Eğitim İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	Bıkkınlık	Duyarsızlık
Mann-Whitney U	292,500	354,000
Wilcoxon W	1945,500	2007,000
Z	-1,560	-,657
Asymp. Sig. (2-tailed)	,119	,511

Mevcut çalışma süresi ile bıkkınlık ve duyarsızlık arasında bir ilişki olup olmadığı, Kruskal Wallis testi ile değerlendirildiğinde, p değerinin 0,05 den düşüklüğünün sadece bıkkınlık faktöründe olduğu tablo 12'de görülmektedir. Dolayısıyla aralarında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 12: Mevcut Çalışma Süresi İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Bıkkınlık	Duyarsızlık
Chi-Square	10,945	4,888
df	4	4
Asymp. Sig.	**,027**	,299

Tablo 13'e bakıldığında ortalama sıra değerinin mevcut iş yerindeki kıdemi 1 yıldan az olanlarda daha yüksek olduğu ve bıkkınlık yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 13: Mevcut İşyerinde Çalışma Süresi İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Ortalama Sıra Değerleri

	MEV. İŞ.ÇAL.SÜRESİ	N	Mean Rank
Bıkkınlık	1 yıldan az	16	49,19
	1-5 yıl	34	39,21
	6-10 yıl	14	29,14
	11-15 yıl	7	25,64
	16 yıl ve üstü	3	22,50
	Total	74	
Duyarsızlık	1 yıldan az	16	38,78
	1-5 yıl	34	39,76
	6-10 yıl	14	39,86
	11-15 yıl	7	21,29
	16 yıl ve üstü	3	31,83
	Total	74	

Toplam çalışma süresi ile bıkkınlık ve duyarsızlık arasında bir ilişki olup olmadığı, Kruskal Wallis testi ile değerlendirildiğinde, p değerinin 0,05 den düşüklüğünün sadece bıkkınlık faktöründe olduğu tablo 14'de görülmektedir. Dolayısıyla aralarında anlamlı bir fark vardır.

Tablo 14: Toplam Çalışma Süresi İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Bıkkınlık	Duyarsızlık
Chi-Square	15,064	6,449
df	4	4
Asymp. Sig.	**,005**	,168

Tablo 15'e bakıldığında ortalama sıra değerlerinin toplam çalışma kıdemi 16-20 yıl ile 6-10 yıl olanlarda daha yüksek olduğu ve bıkkınlık yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 15: Toplam Çalışma Süresi İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Ortalama Sıra Değerleri

	TOP.C.SURESI	N	Mean Rank
Bıkkınlık	0-5 yıl	6	28,00
	6-10 yıl	19	45,08
	11-15 yıl	16	31,00
	16-20 yıl	12	48,38
	21 yıl ve üstü	18	25,28
	Total	71	
Duyarsızlık	0-5 yıl	6	23,42
	6-10 yıl	19	42,16
	11-15 yıl	16	37,25
	16-20 yıl	12	40,54
	21 yıl ve üstü	18	29,56
	Total	71	

Aile gelir düzeyi ile bıkkınlık ve duyarsızlık arasında bir ilişki olup olmadığı, Kruskal Wallis testi ile değerlendirildiğinde, p değerinin 0,05 den düşük olmadığı tablo 16'da görülmektedir. Dolayısıyla aralarında anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 16: Gelir İle Faktörler Arasındaki İlişkinin Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Bıkkınlık	Duyarsızlık
Chi-Square	1,510	1,406
df	3	3
Asymp. Sig.	,680	,704

3. Sonuç

Sonuç olarak tükenmişlik ile katılımcıların mevcut işyerindeki kıdemleri ve toplam kıdemleri arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve tükenmişliğin bıkkınlık boyutu ile ilişkili çıkmıştır. Aslında alanyazında da belirtildiği gibi, tükenmişliğin ilk boyutu duygusal tükenmedir ve bıkkınlık faktörünü oluşturan ölçek sorularına bakıldığında aslında, Devlet ortaokullarında çalışan öğretmenlerin içerisinde toplam kıdemi 16-20 yıl arasında olan öğretmenlerde tükenmişlik duygusunun yani bıkkınlık duygusunun yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu bıkkınlığın nedenlerinin neler olabileceğine bakıldığında, net bir yorum yapmak bu araştırma ile mümkün olmayacaktır.

Çünkü katılımcılara tükenmişliklerinin nedenlerinin neler olabileceği noktasında sorular sorulmamış sadece tükenmişlik ile katılımcıların demografik özellikleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın bir sonraki aşamasında devlet okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik nedenlerinin neler olabileceği ile ilgili sorular sorulması, bizlere sorunun ne olduğu değil, sorunun nedenlerinin ne olduğu açısından bilgi verecektir.

4. Kaynakça

Balkıs, M., Duru, E., Buluş, M., Duru, S. (2011), Tükenmişliğin Öğretmen Adayları Arasındaki Yaygınlığı, Demografik Değişkenler ve Akademik Başarı ile İlişkisi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29, 1, 151-165.

Basım, N., Şeşen, H (2005), Çalışma Yaşamında Tükenmişlik: Sosyal Hizmet Uzmanları İle Hemşireler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Toplum Ve Sosyal Hizmet, 16(2), 57-70.

Braham, B. J. (1998), Stres Yönetimi. Ateş Altında Sakin Kalabilmek. İstanbul: Hayat Yayınları.

Cemaloğlu, N., Şahin, D. (2007), Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi, Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(2), 465-484.

Çankır, B. (2017), 'Akademisyenlerde Tükenmişliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerine Etkisi', Yönetim Bilimleri Dergisi, 15(29), 193-209.

Dahlin, M., Joneborg, N., Runeson, B.(2007), Performance- Based Self Esteem And Burnout İn A Cross Sectional Study Of Medical Students. Medical Teacher, 29, 1, 43-48.

Demir, R., Türkmen, E., Doğan, A. (2015), Akademisyenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, International Journal of Social Sciences and Education Research, 1(4), 986-1008.

Durán, A., Extremera, N., Rey, L., Fernández-Berrocal, P., & Montalbán, F. M. (2006), Predicting Academic Burnout And Engagement İn Educational Settings: Assessing The İncremental Validity Of Perceived Emotional İntelligence Beyond Perceived Stress And General Self-Efficacy, Psicothema, 18, 158-164.

Erdoğan, P. (2018), 'Pozitif Psikolojik Sermayenin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Örgütsel Sinizm Ve Tükenmişlik Üzerine Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama', Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.

Ertürk, M. (2012), Özel Ve Devlet Okullarında Çalışan Okul Öncesi Öğretmenlerin Demografik Değişkenlere Bağlı Olarak Mesleki Tükenmişlik Ve Anksiyete Düzeylerinin Karşılaştırılması, Maltepe Ün., SBE, Psikoloji ABD, Klinik Psikoloji Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Güllüce, A., Kaygın, E. (2013), Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27(2), 235-252.

Haris, Brandonn S., Smith, Meredith L.(2009), The Influence Of Motivational Climate And Goal Orientation On Burnout: An Exploratory Analysis Among Division I Collegiate Students Athletes. The Online Journal of Sport Psychology, 11, 2.

Hu, Q., Schaufeli, WB.(2009), The Factorial Validity Of The Maslach Burnout Inventory-Student Survey In China. Psychological Report, 105(2), 394-408.

Ifeagwazi, C. M. (2006), The Influence Of Marital Status On Self-Report Of Symptoms Of Psychological Urnout Among Nurses.Omega, 52(4), 359-373.

Kaşlı, M. (2009), 'Otel İşletmelerinde İş görenlerin Kişilik Özellikleri, Lider-Üye Etkileşimi Ve Tükenmişlik İlişkisinin İncelenmesi', Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Balıkesir.

Keser, A. (2012), Güncel Yaklaşımlarla İş Yaşamında Stres ve Kaynakları,

Meydan, C., Şeşen, H., Basım, N. (2011), Adalet Algısı Ve Tükenmişliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Üzerindeki Öncüllük Rolü, İş Ve Güç Enerji İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi, 13(2), 41-62.

Peker, R. (2002), İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişliklerine Etki Eden Faktörler, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 305-318.

Ried, L. D., Motycka, C., Mobley, C., & Meldrum, M.(2006), Comparing Self-Reported Burnout Of Pharmacy Students On The Founding Campus With Those At Distance Campuses, The American Journal of Pharmaceutical Education, 70(5), 114, 1-12.

Riter T.S, Kaiser D.A, Hopkins J.T, Pennington T.R, Chamberlain R, Eggett, D. (2007), Presence Of Burnout In Undergraduate Athletic Training Students. Athletic Training Education Journal, 2, 57-76.

Salmela-Aro, K., Tolvanen, A. and Erik-Nuirmi, J. (2009), Achievement Strategies During University Studies Predict Early Career Burnout And Engagement. Journal of Vocational Behavior.

Santen, Sally A.; Holt, Danielle B.; Kemp, Jean D.; Hemphill, Robin R. (2010), Burnout in Medical Students: Examining the Prevalence and Associated Factors. Southern Medical Journal, 103(8), 758-763.

Schorn, N. K. & Buchwald, P. (2007), Burnout in Student Teachers. In P. Roussi, E.Vasilaki, K. Kaniasty, & J. D. Barker (Eds.),Electronic Proceedings of the 27th Conference of the STAR Society, 13-15July 2006, University of Crete, Rethymnon, 150 - 159.

Sepehrmanesh, Z., Ahmadvand, A., Akasheh ,G., Saei, R. (2010), Prevalence of burnout in senior medical students. European Psychiatry, 25, Supplement 1, 723.

Sezgin, F., Kılınç, A.Ç. (2012), 'İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri İle Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Arasındaki İlişki', Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad), 13(3), 103-127.

Storm, K., Rothmann, S. (2003), 'The Relationship Between Burnout, Personality Traits And Coping Strategies In A Corporate Pharmaceutical Group' Journal Of Industrial Psychology, 29(4), 35-42.

Toprak, E. (2013), 'Mesleki Tükenmişlik Düzeyi İle İş Tatmini Arasındaki İlişki: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma', Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.

Tümkaya, S., Çavuşoğlu, İ. (2010), Sınıf Öğretmenliği Son Sınıf Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(2), 468–481.

Yang, Hui-J. (2004), Factors Affecting Student Burnout And Academic Achievement İn Multiple Enrollment Programs İn Taiwan's Technical–Vocational Colleges, International Journal of Educational Development, 24, 283-301.

Yücebalkan, B., Karasakal, N. (2016), 'Akademisyenlerde Duygusal Emek İle Tükenmişlik Düzeyi Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma: Kocaeli Üniversitesi Örneği', Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 1(2), 187-200.

Yücel, G.F. (2006), 'Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı', Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

CHAPTER 18

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Bosna - Hersek Savaşı ve Srebrenitsa'da Yaşanan Süreç

(Mehmet Biçici)

Bosna - Hersek Savaşı ve Srebrenitsa'da Yaşanan Süreç (War in Bosnia and Herzegovina and the Process in Srebrenitsa)

Mehmet BİÇİCİ*
Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, bicici@gaziantep.edu.tr

Giriş

II. Dünya savaşından sonra Balkanlarda yeni bir otorite olarak baş gösteren Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, Tito'nun da vefatıyla beraber 1991-1995 yılları arasında dağılma sürecine girmiştir. Yugoslavya'da yaşanan bu iç savaş zamanla bağımsızlık ve milliyetçilik akımına evrilmiştir. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın daha kötüye gitmesi Yugoslavya'nın dağılma sürecini hızlandırmıştır(Emgili, 2012: 58). Bu zaman zarfında bağımsızlığını ilk ilan eden ülke Slovenya olmuştur. Slovenya'nın ardından Hırvatistan'da bağımsızlık mücadelesini kazanarak yoluna devam etmiştir. Bu süre zarfında Bosna-Hersek'te bağımsızlığını ilan etmek için 1 Mart 1992 tarihinde referandum gerçekleştirmiştir(Dalar, 2018: 95). Referandum sonucunda halkın % 65 Bosna'nın bağımsızlığı yönünde oy kullanmıştır. Bosna'nın bağımsızlığını kabullenemeyen Sırplar hız kesmeden Bosna'ya karşı saldırı hazırlıklarına başlamıştır. 1992 yılında Sırpların yoğun saldırıları sebebiyle BM Srebrenitsa ve çevresini Güvenli Bölge ilan etmiştir. Sırpların saldırılarıyla Boşnaklar katledilmiştir(Alp, 2017: 155). Bu katliama[1] ilk etapta Avrupa ve BM sessiz kalmıştır. Bu durum Sırpların Büyük Sırbistan düşüncesini programlı şekilde sürdürmesine katkı sağlamıştır. Ratko Mladiç'in önderliğinde Sırp Ordusu Saldırılarını tüm hızıyla devam ettirmiştir. Güvenli bölge sebebiyle Boşnak halkın elindeki tüm silah ve cephaneler alınmıştır. Bu sebepten dolayı Boşnak Halkı Sırpların katliamına karşılık veremeyecek duruma gelmiştir(Dikici,2005: 198).

BM'ye bağlı Barış Gücü kendilerine verilen görevleri yerine getirememiştir. Srebrenitsa ve çevresinde BM Barış Gücüne sığınan halkı kendi elleriyle Sırplara teslim eden Hollanda Askerleri, koruması gereken insanların katledilmesine sebep olmuştur. 24 bin nüfusa sahip Srebrenitsa diğer bölgelerden gelen göçlerle birlikte 60 bin nüfusa ulaşmıştır. Nüfusun bu şekilde artış göstermesi Srebrenitsa'nın açlık ve hastalıklarla mücadele eden bir şehir haline gelmesine sebep olmuştur. Maddi ve manevi anlamda zor günler geçiren Boşnak halkı, açlık susuzluk ve sağlık sorunlarını hat safhada yaşamıştır(www.bosnahersek.ba, 10.10.2019). BM Barış Gücü Boşnaklara gelen insani yardımların geçişine öncülük etmediği için Bosnalı Sırpların

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, bicici@gaziantep.edu.tr

[1] 2004'te Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi ve 2007'de Uluslararası Adalet Divanı tarafından soykırım olarak nitelendirilmiştir.

kontrolünde ilerleyen yardım konvoylarının bir kısmı Boşnaklara ulaşmıştır. Boşnaklar bu şekilde bilinçli olarak güçsüz bırakılmıştır(Demirel,2016:119).

Sırplar Srebrenitsa ve çevresini ele geçirmek için Krivaya 95 Operasyonunu başlatmıştır. Sırplar ilk etapta BM Barış Gücüne gözdağı vermek için Güvenli Bölgedeki Hollanda Askerlerinin bir bölümünü esir almıştır(Durukoğlu, 2015: 40). Barış Gücünü bu şekilde sindiren Ratko Mladiç Srebrenitsa'daki katliam için en uygun ortamı sağlamayı amaçlamıştır. Bu süre zarfında Boşnak Halkı Hollandalı komutan Thom Karremans'tan topladıkları silahların geri verilmesini talep etmiş; fakat Karremans bu teklifi reddetmiştir. Bu nedenle Boşnak Halkı kendini savunamayarak katliama uğramıştır.

10 Temmuz 1995 tarihinde Ratko Mladiç'in Komutasındaki Sırp Ordusu Srebrenitsa'yı işgal etmiştir. Bu işgalden itibaren Srebrenitsa ve çevresinde insanlık tarihi açısından utanç verici günler yaşanmıştır. Sırp Askerleri Boşnak köylerini basarak, köyde bulunan halkı katletmiş ve büyük bir insanlık dramının yaşanmasına sebep olmuştur. Srebrenitsa ve Jepada herhangi bir direnişin olmaması Sırp güçlerinin kısa sürede bölgede ilerlemesine ve katliamların hızlanmasına neden olmuştur (http://www.tuicakademi.org, 10.10.2019). Uluslararası Kurumlardan cesaret bulan Sırplar beş gün içerisinde 8372 kişiyi katletmiştir. Bu zulme daha fazla seyirci kalamayan ABD ve BM ateşkes için devreye girmiştir. Taraflar arasında yapılan mutabakat sonucunda, 14 Aralık 1995 tarihinde Dayton Antlaşması imzalanmıştır. 100.000'in üzerinde insanın hayatını kaybettiği 2.000.000'dan fazla kişinin evsiz kaldığı etnik çatışma Dayton Antlaşmasıyla son bulmuştur(Türkan, Türkölmez, 2012: 224-226). Srebrenitsa ve çevresinde bulunan Groblye, Kameniçko Brdo, Potoçari, Nova Kasbası, Tserska Dolina, Yadar, Kravitsa depoları, Tişça Orahovats, Sandiçi, Hayduçko, Nova Kasabası, Petkovatsarajı Branyevo askeri iktisat tesisi, Pilitsa Kültür Evi, Kozluk'ta toplu mezarlar ortaya çıkarılmıştır(www.fikriyat.com, 10.010.2019).

Srebrenitsa ve çevresinde yaşanan bu katliam II. Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen en büyük etnik temizlik olarak tarihe geçmiştir. Srebrenitsa ve Potoçaride yaşanan katliamlar devam ederken BM Kamplarına sığınan Boşnak Halkı Sırplara teslim edilmiştir. Boşnak Halkı hazırlanan bir plan çerçevesinde acımasız şekilde katledilmiştir. Gerçekleştirilen bu etnik temizlik karşısında NATO, BM ve ABD sessiz kalmıştır. Yaşanan bu soykırım dünya tarihinde kara bir leke olarak yerini almıştır(http://www.balgoc.org.tr/2004/srebrenica.html, 10.10.2019).

1. Balkanlardaki Etnik Yapı

Balkan toprakları üzerinde Müslüman-Hristiyan ilişkilerinin en huzurlu günleri Osmanlı Devleti döneminde yürütülen hoşgörü politikasıyla sağlanmıştır. 19. Yüzyılda boy gösteren milliyetçilik akımları huzur ve hoşgörü ortamının kaybolmasına neden olmuştur. Bölgede meydana gelen etnik sorunlar huzursuz bir ortamın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Sırp, Yunan ve Bulgarların geçmişten getirdikleri kine dayalı dini ve milliyetçi düşüncelerle bölgeyi huzursuzluğa ve istikrarsızlığa itmiştir. Osmanlı Devleti'nden ayrılma ve bağımsızlığını kazanma süreci bir süre sonra Türkleri Avrupa ve Balkanlardan atma çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. *Osmanlı Devleti gücünü kaybetmemiş olsaydı Balkanlar ve çevresinde yaşayan Türk ve*

Müslümanların öldürülmesini, memleketlerini terk etmesinin önüne geçebilirdi. Azınlıklar arasındaki milliyetçiliğin yayılması ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin lehine topraklarını genişletmesine, Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybetmesine sebep olmuştur. (Arslan, 2008: 66).

Balkanlarda sivil halka karşı uygulanan baskı, Balkan savaşlarından önce başlamıştır. Özellikle Sırp ve Karadağlı yöneticiler, kurmuş oldukları orduları ile Türklere karşı organize olarak mücadele etmişlerdir. Sırp kral Petar Kumanova baskı politikasının baş aktörü olarak bilinmektedir. Bu durum Ağanoğlu tarafından şu şekilde ifade edilmiştir. Sırp Kralı Petar, Kumanova'ya giderken yolda rastladığı bir grup Arnavut esiri gördüğünde arabasında ayağa kalkarak şöyle demiştir: "*Bu adamlar benim ne işime yarar? Öldürülsünler, yalnız kurşunlanarak değil; o cephane israfı olur; değneklerle dövülere*k(Ağanoğlu, 2012: 79)

Osmanlı Devleti'nin I. Balkan Harbinde ağır yenilgiler alması Balkanlardan çekilmesine neden olmuştur. Savaşta alınan yenilgiler sonrasında Osmanlı Devleti siyasi olarak büyük bir boşluğa düşürmüştür. Bu durumdan yararlanan Balkan devletleri savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nden alınan toprakların bölüşülmesi konusunda birbirlerine düşmüşlerdir. Osmanlı Devleti her ne kadar Balkanlarda meydana gelen karışıklıktan faydalanmak istese de burayı terk etmek zorunda kalmıştır. Balkan Savaşları sonucunda Arnavutluk bağımsızlığını ilan etmiş bunun yanı sıra Batı Trakya, Ege Adaları ve Makedonya kaybedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkan toprakları üzerinde tutunacak son dalı Doğu Trakya ile sınırlı kalmıştır. Balkan Savaşları sonucunda yoğun bir göç trafiği meydana gelmiş olup Balkanların nüfus yapısında değişiklikler meydanda gelmiştir(Sancaktar, 2011: 33). Balkanlarda yaşayan Müslüman-Türk halk azınlık durumuna düşmüştür. Balkan Savaşları sonrasında Balkan devletlerinin bağımlı olduğu güçlü devletler, mutlak otorite sağlamak için silahlanma yarışına girip devletlerarası bloklaşmaya sebebiyet vermiştir. Bu bloklaşma içerisindeki tüm devletler kendini zamanla I. Dünya savaşının içerisinde bulmuştur. I. Dünya savaşı ilk olarak Balkanlarda Avusturya-Macaristan ile Sırplar arasında başlamıştır. Daha sonra bu savaşa İtalya, Rusya ve Bulgaristan dâhil olmuştur. Rusya'nın amacı Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ı devre dışı bırakıp Balkanlara hâkim olmaktır. Fakat İttifak Devletleri zamanla savaşın yükü altında ezilerek savaşı kaybedecektir. 1. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmalar 2. Dünya Savaşı'nın başlamasına sebep olmuştur. Balkanlarda Sırp-Sloven ve Hırvatların oluşturduğu krallık kurulmuş ve kurulan bu krallık 1929 yılında Yugoslav adını taşımıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası Tito'nun öncülüğünde Yugoslavya Sosyalist Federasyonu adıyla yeni bir devlete dönüşmüştür(Kahraman, Emgili, 2012: 345).

2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci ve Bosna Hersek

Yugoslavya etnik sorunlar karşısında 1960 yılından itibaren daha ılımlı hareket etmiştir. Boşnakların millet olarak farklı olduğu ilk kez kabul edilmiştir. *Yugoslav sistemi, kendisini oluşturan 6 Cumhuriyet (Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna Hersek ve Karadağ) ve Sırbistan içindeki 2 özerk bölgeyi Kosova ve Voyvodina geniş haklar tanıyarak âdemi merkeziyetçi bir yapıyı benimsemiştir(https://tarihibilgi.org, 17.10.2018).* Yugoslavya'nın bu rahat yapılanma şekli ileride kötü sonuçlar doğurması

muhtemel olacaktır. Öyle ki içerisinde bulundurduğu milletler birliktelik yerine ayrılıkçılık faaliyetleriyle bu birliğin bozulmasına sebep olmuştur. Ulus devleti şeklinde sürecek bu gelişme kısa sürede bölünmelere sebebiyet vermiştir. 1991 yılına gelindiğinde dağılma süreci başlamıştır. Yugoslavya etnik sorunlar karşısında dünyada ve Balkanlarda en ılımlı ve hoşgörülü devlet olarak karşımıza çıkmıştır. Tito'nun ölümüyle beraber bu hoşgörü yerini etnik sorunları en kanlı biçimde yaşayan bir coğrafya olarak karşımıza çıkmıştır.

Bosna'ya karşı ilk saldırı 1 Nisanda Sırbistan'dan gelen paramiliter birimleri Bijeljina'ya hücumu ile başlamıştır. Savaş başlangıcı olarak alınacak bir diğer tarih ise Ravno adlı bir Hırvat köyünün tahrip edildiği 1991 Ekiminin ilk günleridir (İzzetbegoviç, 2003: 130). Makedonya lideri Gligorov ile Boşnak lider Izzetbegoviç'in yumuşak bir federasyon oluşturma düşünceleri bu saldırılarla sonuçsuz kalmıştır. Bu süreç içerisinde bağımsızlığını ilk ilan eden ülke Slovenya olmuş ve yaşananlar sonucunda Belgrad Slovenya'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Yine bağımsızlık için uğraş veren bir diğer ülke de Hırvatistan'dır. Fakat Hırvatların bağımsızlık isteği Slovenya kadar kolay olmamıştır. Hırvatistan, Hırvat-Sırp gibi farklı etnik grupları bünyesinde bulunduran bir yönetimdi. Hırvatların da bağımsızlık ilanıyla ülke iç savaşa doğru sürüklenmiş ve savaşın önüne geçilmesi için Carrington Planı devreye sokulmuştur. Plana göre 6 Cumhuriyet de bağımsız olacaktır. 1990 yılında bağımsızlığını ilk ilan eden Bosna Hersek Cumhuriyeti 1992'de Bosna'da yapılan referandumunda Hırvatlar, Bosna'nın bağımsızlığı için oy kullanmıştır. Referandum sonucunun açıklanmasından hemen sonra Sırplar bu sonucu tanımadıklarını bu topraklar üzerinde kendi devletlerini kuracaklarını dile getirmişlerdir (Azarkan, 2016: 46). Referandumdan hemen sonra Miloseviç yönetimindeki Yugoslav ve Sırp askerleri Boşnak yerleşim birimlerinin % 70'ini işgal etmiştir. Taarruza geçen Sırp Askerleri Boşnak ve Hırvat halkın yaşadığı bölgelere gelerek onları göçe zorlamıştır. Bu baskı sonucu halkın bir kısmı evlerini terk ederken bir kısmı da katliama kurban gitmiştir(Semercioğlu, 2017: 1342)

2.1. Bosna Hersek ve Srebrenitsa Katliamı

Yugoslavya topraklarında dağılma süreci başlamadan önce Doğu Bosna'da özellikle Drina Nehri boylarında Biyelna, Zvornik, Gorajde, Çayniçe ve Foça yerleşim yerlerinin çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktaydı. *Yugoslavya'da resmi olarak yapılan son nüfus sayımlarında 1991 yılı Srebrenitsa ve yakınlarında 36.666 kişi yaşamaktaydı ve bu netice sonucunda Müslüman Boşnaklar nüfusun %75'ini oluştururken Sırplar bu oranın %23'ünü oluşturmaktaydı. Geriye kalan %2'lik dilim ise Yugoslav ve diğerleri olarak kayda geçirilmiştir(Alp, 2017: 155).* Yukarıda belirttiğimiz şehirlerin Büyük Sırp Devletini kurma aşamasında çok önemli olduğunun farkında olan Sırp yetkililer sadece Sırpların yaşayabileceği ve diğer milletlerden arındırılmış bir ülke hayal etmekteydi. Karadağ ve Sırp ordusu işgal ettiği birçok yerin yanı sıra Jepa, Srebrenitsa ve Grojdeye karşı saldırı hazırlıklarını tamamlamıştır. 6-25 Temmuz 1995 tarihlerinde Doğu Bosna'ya düzenlenecek olan kapsamlı taarruzun adı Operatsiya Krivaya 95 (Krivaya harekâtı) olarak adlandırılmıştır. Yapılan bu plan gereğince Bosna'nın Doğu yerleşim birimleri işgal edilmiştir. Drina Nehri boyunca tüm Boşnakları katledilmiştir. Etnik temizlikten kaçabilen Boşnaklarsa sürgün edilmiştir. İşgal

edilen bölümlerde planlandığı gibi sadece Sırpların yaşayabileceği bir bölge hayal edilmiştir (https://www.academia.edu/38877403/SIRBiSTAN,17.10.2019).

Avrupa'da 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleştirilen en acımasız, en korkunç katliamlar 11 Temmuz 1995'ten ile 18 Temmuz 1995'te Srebrenitsa civarında gerçekleşmiştir. 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da meydana gelen bu katliam en ağır savaş suçu sayılıp kabul edilmiştir. Esir alınan binlerce Boşnak Sırplar tarafından katledilerek toplu mezarlara gömülmüştür. Katledilen Boşnak Halkın giysileri, ayakkabıları, oynadıkları oyuncaklar ve öldürüldüklerinde yanlarında bulunan cüzdan ve tüm eşyaları Saraybosna'da bulunan Savaş Tiyatrosu'nda sergilenmektedir. Sırplar; Boşnak Kadınlara tecavüz etmiş bunun yanı sıra binlerce insanı da kamplara hapsetmiştir. *Uluslararası Kızıl Haç Komitesi yalnızca katliamın ilk dört gününde sivil ve asker 7.079 kişinin öldürüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Bu nihai rakam değil (İzzetbegoviç, 2003: 262).* Sırplar Özellikle kadın ve çocuklardan oluşan 30.000 insanı zorla farklı bölgelere göçe ettirmiştir. Sırplar 14 gün gibi kısa bir sürede yaşları 12 ile 60 arasında değişen 8000'den fazla Boşnak erkeği katledip toplu mezarlara gömmüştür. Bölgede yaklaşık 43 ay süren bu savaşta 200.000 ile 250.000 arasındaki Boşnak Halk planlı şekilde katledilmiştir. Bosna halkına yapılan zulüm ve katliama sessiz kalan Avrupa devletleri hiçbir siyasi girişimde bulunmamıştır(tr.euronews.com, 28.10.2019). Dünyanın değişik bölgelerindeki Müslümanlar Bosna da yaşanan katliam için tepki göstermiştir. Çeşitli ülkelerden Bosna'ya gelen bu insanların bir kısmı Sırp çeteleriyle savaşarak yaşamını yitirmiştir. Lider Aliya İzzetbegoviç tüm dünyaya seslendi; *Burada soykırım yapılıyor. Bize yardım edin* diye dünyaya haykırmıştır (Balcı, 2015).

3. Srebrenitsa'da Yaşanan Süreç

Srebrenitsa Kasabası, Bosna'nın doğusunda Drina Nehri ile Sırbistan'a sınır bir konumda önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Srebrenitsa Sırplar için önemli bir hedef haline gelmiştir. 1992 yılında yapılan referandumdan sonra Bosnaya saldırı düzenleyen Yugoslav ve Sırp Askerleri Bosna'nın birçok yerleşim yerini ve Srebrenitsa'yı işgal etmiştir. Taarruza geçen Sırp ordusu 1993 yılının ilk günlerinde Nova kasabası, Konyeviç, Kamenitsa, Tserska ve polye kasabalarını işgal etmiştir. Bu işgal sonucunda Srebrenitsa ile Jepa arasındaki bağ tamamen kesilmiş olup Sırp saldırılarından korkup kaçan halk Srebrenitsa ve etrafına sığınmıştır(Alp, 2017: 158). Sığınma sonucunda artan nüfus sebebiyle temel ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmiştir. Sırp askerleri gelen insani yardımların hiçbir şekilde yapılmasına izin vermemiştir. İnsanlık dramı yaşanan Srebrenitsa'da temel ihtiyaç maddelerinin temini ve tıbbi malzemeler konusunda oldukça zor günler geçirmiştir. Sırp Askerleri tam bir kaos ortamı yaratarak Srebrenistsa'yı bir mülteci kampı haline dönüştürmüştür(Demirel, 2016: 121). Naser Oriç'in önderliğinde Boşnak askerleri Sırplara karşı kahramanca direniş göstermiştir. Sırplar teçhizat ve asker sayısı bakımında üstün olsada Boşnaklar; baskınlar ve karşı saldırılarla Bosna'nın güneyinde bulunan Jepa kasabasına ulaşmayı başarmıştır. *Bizler hâlâ az ya da çok yoğun olan bu saldırı ile karşı karşıyayız ve bunun duracağına dair hiçbir umudumuz yok(İzzetbegoviç, 2012: 155-159).*

Barış Gücü Generali Fransız Philippe Morillon 10-11 Mart 1993'te Srebrenitsa'ya giderek Sırp kuşatmasının etkisiyle yaşanılabilir ortamın kalmadığını Boşnak halkın BM korumasında olduğunu dile getirmiştir(Dikici, 2005: 192-200). Sırplar 16 Nisan 1993 tarihinde Boşnak savunmasını geçerek Srebrenitsaya doğru yaklaşmıştır. Naser Oriç'in önderliğindeki Boşnaklar saldırılarla Sırp Askerlerini geri püskürtmüştür. Bu başarılı direnişin hemen ertesinde Srebrenitsa ve çevresi Güvenli Bölge ilan edilmiştir. Güvenli Bölge kelimesinden kasıt neydi açıkçası tam bilinmiyordu. Güvenli Bölge ilanından sonra Sırpların işgal ve katliam yapma olanakları ardına kadar aralanmıştır. Güvenli Bölgede Boşnaklar dışında kimse silah teslim etmemiştir. Boşnak Halkı gibi Sırplarında tüm silahlarını BM bağlı Barış Gücüne vermesi gerekmekteydi. Aksine Sırplar Barış Gücü'ne silah teslim etmek yerine saldırı hazırlıklarını tüm hızıyla devam ettirmiştir. BM Barış Gücü Güvenli Bölgede hava operasyonu konusunda da hep çekingen davranışlar sergilemiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 16 Nisan 1993 tarihi itibariyle Bihaç, Gorajde, Tuzla, Jepa ve Srebrenitsa Güvenli Bölge olarak teşkil etmiştir. Srebrenitsa ve çevresi her türlü düşmanca hareketlere karşı korunacak ve silahlı hiçbir çatışmaya izin verilmeyecektir. Bunun yanı sıra Sırplar'ın bu bölgeden çekilmesi istenmiştir. *BM Genel Sekreteri Boutros Ghali, BM Barış Komutanı Generali Wahlgren'e, Güvenlik Konseyi'nin 819 sayılı kararının alınması sırasında gönderdiği talimatıyla Güvenlik Konseyi'nin kararıyla UNPROFOR'a (BM Koruma gücü) güvenlik bölgesinin korunması için askeri müdahalede bulunma görevinin verilmediği kanaatinde olduğunu vurgulamıştır(Alp, 2017: 158-165).* Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararla Ghali'nin bu talimatı tamamen zıttı. Ghali'nin tarafından alınan bu karar BM Güvenlik Konseyi üyelerine hiçbir şekilde bildirilmemiştir. BM'ye bağlı Barış Gücünün görevi sadece insani yardımların dağıtılmasıyla sınırlandırılmış ve Boşnaklar Dünya kamuoyunda kandırılmıştır. Srebrenitsa ve çevresinin Güvenli Bölge ilan edilmesinin üzerinden 2 yıl geçmesine rağmen değişen hiçbir şey olmamıştır. Sırplara ciddi yaptırımlar uygulanmazken Boşnak savunması kırılmaya başlamıştır. Boşnak bölgeleri Sırplar için hazır hedef haline getirilmiştir. Güvenli Bölgeye saldırı gerçekleştiren Sırplara karşı Barış Gücü olayları sadece seyretmekle yetinmiştir. Sırplar 6 Temmuz 1995 sabahı Srebrenitsa ve etrafını bombardıman atışlarıyla yıkarak buraya ağır hasarlar vermiştir. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Hollandalı Komutan Albay John Karremans NATO'dan hava desteği talep etmiştir(Türkan, 2012: 229). *Fransız Komutan Janvier; Karremans'ın talebine karşı çıkarak hava saldırısının gerekli olmadığını dile getirmiştir. Srebrenitsa semalarında uyarı anlamında birkaç görüntü veren Nato uçakları hiçbir şey yapmadan üstlerine geri dönmüştür.(Dikici, 2005: 202).*

Srebrenitsa'da bulunan Hollanda Askeri ve Barış Gücü sayıca Sırplardan çok az durumdaydı. Bunun yanı sıra Boşnak halkının da kendini savunabileceği ne silahı ne de cephanesi bulunmaktaydı. Sırpların Srebnrenitsa'ya saldırıya geçmesi durumunda az sayıdaki Hollanda askerinin buna nasıl karşı koyacağını merak eden halk bu konuda oldukça tedirgin bir hal içerisindeydi. Sırp saldırılarına karşı Barış Gücü geri adım atarak karşılık vermiştir. Sırplar adım adım Srebrenitsa'yı ele geçirme yolunda büyük yol kat etmiştir. Durum gittikçe vahim sonuçlara yol açmıştır. Sırplar keskin nişancı ve topçu atışlarıyla yer yer bölgesel saldırılarda bulunmuştur. Barış Gücü'nün

zafiyetinden yararlanan Sırplar bunu avantaja çevirerek saldırı sayılarını günden güne artırarak ilerleyişlerini kolaylaştırmıştır. Ağır top ve silah atışları altına giren Srebrenitsa'da insanlar acımasız şekilde katledilmiştir. Bu olayı canlı yaşayan Hasan NUHANOVİÇ söyle anlatmaktaydı; *Beklemek Üzerimize ateş açılmasından çok daha berbat bir durumdu(Dikici, 2005: 140)*. Srebrenitsa Kuşatması sırasında Sırplara destek olarak gelen Yunan, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan ve Rusya askerleri hiçbir tereddütte yaşamayarak milli üniformalarıyla bu katliama taraf olduklarını göstermişlerdir. Askeri destek dışında cephane, petrol ve akla gelecek tüm yardımlar ambargolar delinerek yapılmıştır. Srebrenitsa ve çevresinde savunmaya geçen Boşnak askerleri silah ve teçhizat olarak yetersizdi. Eskiden kalma av tüfeği ve miadı dolmuş tüfeklerle Sırplara karşı koyarak Srebrenitsa'yı Sırplara teslim etmemişlerdi. Srebrenitsa'nın her şeye rağmen savunulup elde tutulması bir kahramanlık timsali karşımıza çıkmıştır. *Edebiyat alanında Nobel Ödülü almış Yugoslav Yazar Ivo Andriç Drina Köprüsü romanındaki Müslüman bir Boşnak karaktere; Ölüm bizim hayatımız, mezar vatanımız oldu(Vatansever, 2011: 3)*. Şeklinde sözleriyle katliamı dile getirmiştir.

3.1. 6-10 Temmuz Olayları

Radovan Karaciç'in emri ile 31 Mayıs 1995 tarihinde Srebrenitsa'da askeri harekât başlamıştır. 1995'te Sırplar, Hollandalıların elinde bulunan ilk gözlem noktasını zapt etmiştir. Bu harekâta Birleşmiş Milletler başta olmak üzere NATO ve Amerika hiçbir şekilde tepki göstermemiştir. Sırplar 6 Temmuz 1995 tarihinde saat 04.00'te güvenli bölgeyi metal atışlarıyla bombalamaya başlamışlardı. Kısa süre içerisinde piyadeler de saldırıya geçmiştir. Bu durum karşısında Birleşmiş Milletler Koruma Gücü hiçbir faaliyet göstermemiştir(Arzu, 2010: 21). Barış Gücünün Sırplara karşı koymaması Sırpları daha da cesaretlendirmiştir. 8 Temmuz'da Lyunbisaviç ve Bilyek Barış Gücü'ne bağlı askeri tesisleri ele geçirmiş ve buradaki Hollanda askerlerini esir almıştır. Barış Gücü'ne karşı yapılan bu saldırılara hiçbir tepki vermeyen büyük devletler burada yapılabilecek bir soykırıma da ayrıca yeşil ışık yakmışlardı. İlker Alp'in Zilha Mastaliçten aktardığına göre Radovan Karaciç katliam sürecince ölüm emirlerini şu şekilde sıralamıştır: "*Batı Slovenya örneğinde olduğu gibi, herkesi öldürmelisiniz yakalayabileceğiniz herkesi öldürün!" Şeklinde insan dışı bir istekte bulunmuştu(Alp, 2017: 167)*. 10 Temmuz ve sonrası Srebrenitsa ve çevresinde durumlar vahim sonuçlar doğurmuştur. Sırplar daha önce belirlemiş oldukları planları yavaş yavaş faaliyete geçirmiştir. Sırplar halkın yoğun olduğu bölgelere daha çok öncelik vererek buraları yoğun tank, top ve tüfek atışlarıyla dövmüştür. Boşnak Halkı yapılan saldırılara karşı koyamamış ve çareyi Potoçari'deki Barış Gücüne sığınmakta bulmuştur.

3.2. 11 Temmuz Olayları

Albay Karremans 11 Temmuz gecesi Boşnak askeri yetkililerle yaptığı görüşme sonucunda saldırganlara güvenli bölgeden çekilmelerine dair nota verdiklerini belirtmiştir. Bu karara uymamaları halinde Barış Gücü'nün olaylara müdahale edileceğini bildirmiştir. Ayrıca Albay Karremeans Srebrenitsa ve çevresinde bulunan tüm sivil halka sığınaklara ve korunaklı bölgelere geçmeleri talimatını vermiştir. Boşnak askerleri ise verilen bu emri

yerine getirerek 11 Temmuz sabahı başlatacağı taarruzu başlatmama kararı almıştır. Verilen bu kararın yanlış olduğu zaman içinde anlaşılmıştır. Çünkü saldırgan Sırp askerleri bu olaydan faydalanarak hedeflerine daha çabuk ilerleme şansı bulmuştur. Sırp Askerinin işgale başlaması üzerine Karremans Nato'dan acil yardım talebinde bulunmuştur ancak NATO bu talebe ilk etapta karşılık vermemiş fakat daha sonrasında havadan Sırp askerlerine göstermelik taciz ateşi açarak cevap vermiştir. Barış Gücü tarafından silahlardan arındırılmış olan Srebrenitsa ve çevresi 11 Temmuz sabahı Ratko Mladiç'in emriyle saldırıya uğrarmıştır. BM Barış Gücü'ne Bağlı Hollanda Askerleri Boşnakları korumak yerine bölgeyi terk ederek kendi üstlerine çekilmiştir. Güvenli Bölgede güvensiz duruma düşen Boşnak Halkı aleni şekilde Sırpların insafına bırakılmıştır(Dikici, 2005: 205).

Sırp ordusu tanklar eşliğinde 11 Temmuz'da Barış Gücünün Güvenli Bölge ilan ettiği Srebrenitsa 'ya girmiştir. İşgalci güç kısa bir süre içerisinde Srebrenitsa çevresine yayılma fırsatı bulmuştur. Kısa bir süre içerisinde yayılma alanı bulan Sırp askerleri şehir merkezini ele geçirmiştir. İlker Alp'in aktardığına göre Ratko Mladiç Srebrenitsa Meydanı'nda halka şu sözleri söylemiştir: *11 Temmuz 1995'te Sırpların Srebrenitsa'sında bulunuyoruz. Bugün Sırplığın yeni bir bayramıdır. Bu kasabayı Sırp milletine hediye olarak sunuyoruz. Nihayet bu alanda, Osmanlılara karşı giriştiğimiz ayaklanmanın hatırasına, Türklerden intikamımızı alma anı gelmiştir(Haliloğlu, 2018: 976).* Mladiç'in alanda yaptığı kibirli ve aşağılayıcı konuşması televizyonda günlerce tekrar tekrar yayınlanmıştır. Müslümanlara karşı düzenlenen saldırılara destek veren Yunan ve Rus askerlerine de defalarca teşekkür ederek Sırp Halkı adına minnetlerini gizlemeden, açık açık dile getirmiştir. Fransız entelektüel Henry Levi'nin *Avrupa, Bosna'da öldü(Altıntaş, 2017: 4)* sözleriyle Rönesans ve Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren Avrupa'nın Bosna'da insanlığa karşı sessiz kalışını en güzel şekilde ifade etmiştir.

Srebrenica saldırıları korku, kargaşa, katliam ve tecavüz şeklinde devam etmiştir. Boşnak Halkı Srebrenitsa'dan kaçarak Potoçari yakınlarındaki Barış Gücü kampının önüne gelmiştir. Kampın önünde toplanan Boşnak Halkın bir kısmı içeriye girmeyi başarırken bir kısmı dışarıda kalmıştır. Savaşamayacak durumdaki bu kişiler çocuk, kadın ve yaşlılardan oluşmaktaydı. En temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar ağır şartlarda uykusuz ve bitkin bir halde Barış Gücü'ne sığınmışlardı. Fakat bu insanların mevcut durumu göz önünde bulundurulmaksızın Sırp Askerler tarafından acımasızca katledilmiştir. Potoçari ve çevresinde yığılan Boşnak Halkı Sırplar için işini kolaylaştırmıştır. *Sırplar esir aldıkları 20.000 ile 25.000 kişilik bu gruptan (Kadın ve küçük çocuklar) ayırdıkları, 14'ten 65 yaşına kadar (hatta daha yaşlı olanlar) da 8 ile 12 bin arasındaki bütün Boşnak erkeklerini boğazlayarak, kurşuna dizerek ve işkenceye tabi tutarak katletmişlerdi(Alp, 2017: 173).* Potoçari'de vahşet yaşanmıştır. Barış Gücü ise olayları sadece izlemekle yetinmiştir. Barış gücü o kadar pasif durumdaydı ki kendilerine sığınan Boşnak halkı elleriyle Sırplara teslim etmişlerdi. Srebrenitsa üzerine çalışma yapan Hollandalı Norbert Both ve Jan Willem Honig adlı iki araştırmacı Sırpların Boşnaklara yaptığı katliamı şu şekilde ifade ederler: Sırp Askerlerinin iki gün boyunca Boşnak erkekleri ailelerinden ayırmalarını BM'ye bağlı Hollandalı Mavi Bereliler sadece seyretmiş ve birçoğu bu katliama şahit olmuştur. Boşnak erkeklerden çoğu korkunç bir kaderle karşılaşmıştır. Birçoğu öldürülmeden önce işkenceye tabi

tutulmuştur. Boşnak Halkın birçoğu öldürülmüş ve isimleri kaydedilmeden toplu mezarlara atılmıştır(http://www.bosnia.org.uk, 05.11.2019).

Boşnak Halkı Sırplara güvenilmeyeceğini düşünerek toplanma alanında gizlice kaçmaya çalışmıştır. Mayınlı alanlarda dağ, bayır kaçamaya çalışan Boşnaklar Tuzlaya ulaşmak için çaba sarf etmiştir. 15 bin kişiden oluşan bu sivil halk yaşlı, kadın ve çocuklardan oluşmaktaydı. Sırp Askerleri bu kaçışı önceden tahmin ederek sivil halkın bölgeden fazla uzaklaşmasına izin vermeden Bokçin Irmağı civarında Boşnakları pusuya düşürmüştür. Silahsız masum insanların üzerine makineli tüfeklerle mermi yağdıran Sırp askerleri kimsenin kaçmasına izin vermemiş kalan sağları da esir etmiştir. Srebrenitsa'nın işgal edilmesinden sonra halkı hunharca katleden Sırp askerleri bölgede insanlık suçu işlemişlerdir. Evleri yakılıp-yıkılan insanlar ne yapacağını bilemiyordu. Bu olayların cereyan ettiği saatlerde BM Özel Temsilcisi Akashi New York'ta bulunan BM Barışı Koruma Misyonu Şefi Kofi Annan'a raporla iletmiştir. Akashi bu raporunda*: Konvoy halinde ilerlemeye çalışan Boşnakların yakınlarında patlayan bazı patlayıcılar grup içerisinde paniğe yol açıyor(Alp, 2017: 175)*. Tarzındaki açıklamasıyla burada meydana gelen katliamı ve vahşeti gizlemiştir.

3.3. 12 Temmuz Olayları

Srebrenitsa'da yaşanan bu korkunç katliam BM Konseyi'nde gündeme getirilerek konseyin olağanüstü toplanmasına sebep olmuştur. 12 Temmuz 1995 tarihinde BM Konseyinin New York'taki toplantısında şu karar çıkmıştır: Bosna-Sırp Kuvvetleri taarruzlarını bir an önce durduracak ve Srebrenitsa çevresinden çekilecektir(Dikici, 2005: 197)**.** Alınan bu kararda yaptırımının tam anlamda sağlanamadığı devam eden Sırp işgallerinde görülebilmiştir. BM sadece gelen tepkilere karşı bu kararı almıştır. BM'nin aldığı kararı Mediha Akarsan şu şekilde yorumlar: *Bütün bunlar BM'nin şov yaptığını gösteriyor. Bunları göz ardı edemeyiz. Müslümanlar kendi dertlerini kendileri halletmeyi öğrenmek zorundadırlar(Arslan, 1993: 21).* Sırplar, Potoçari ve Kladany için önceden hazırlanmış olan planı en iyi şekilde yönetmiştir. Buradaki kadın, çocuk ve yaşlılar otobüs, kamyon gibi vasıtalarla götürülerek katletme planını uygulanmıştır. Srebrenitsa ve çevresinde bulunan tüm Boşnak Halkı katletme planı başarılı şekilde ilerlemiştir. İşgalci Sırplar 12 Temmuz ve sonrasında kamuoyu oluşturmak ve insanları yanıltmak için basın karşısında insancıl konuşmalar düzenleyerek tepkileri yok etme gayreti gütmüştür. Boşnak Halkın sükûnette olmasını istemiş ve onlara hiçbir zararın gelmeyeceğini ifade etmiştir. Toplanan tüm Boşnak Halkın güvenli şekilde Kladany kentine gönderileceğini ve bunun için panik yaşanmamısını dile getirmiştir. Tüm bu yapay iyi niyet konuşmaları Mladiçi'in katliam planının olumlu şekilde gerçekleştiğinin göstergesi olmuştur(https://avim.org.tr, 06.11.2019).

Sırplar korkunç katliamlar gerçekleştirmeye devam etmiştir. Sırplar esir alınan Boşnaklara çok kötü muamelelerde bulunmuştur. Sırp vahşeti bununla da kalmayarak Srebrenista ve çevresinde bulunan tüm evler, ibadethaneler en ağır şekilde tahrip edilmiştir. Bölgede bulunan kadın ve erkekler ayırtılarak kadınlar Kladany'e erkeklerse Potoçari'deki Biyela Kuça (Beyaz ev) adında eve götürülmüştür. Erkekler binaya girerken üzerlerindeki tüm özel eşyalar, giysiler, kimlik vb. her şeye el konulmuştur. Çok zaman geçmeden buradaki tüm erkekler teker teker vahşice katledilmiştir. Bu yaşanan vahşet ve katliamı

görmezden gelen BM Özel Temsilcisi Akashi şu şekilde raporlar: *Kampın boşaltılması sırasında bazı Sırp askerlerinin sivillere silah doğrulttukları iddia edilmiş ancak yapılan araştırmalar bunun doğru olmadığını, askerlerin bilakis şeker ve çikolata dağıttıklarını ortaya koymuştur. Potoçari kampında havanın sıcak olması, sağlıklı ve tedavi imkânlarını bulunmaması ve aşırı kalabalıkla başa çıkılmaması güç bir durum ortaya çıkarmıştır. Ancak şu ana kadar Sırpların herhangi bir sivile yönelik saldırısı rapor edilmemiştir(Alp, 2017: 175).* Yaşanan bu katliamı başta BM Özel Temsilcisi Akaşhi, Hollanda askerleri, Batılı diplomatlar ve Batı medyası sansürlemeye çalışmıştır.

3.4. 13 Temmuz Olayları

13 Temmuz günü Potoçari ve çevresinde yakaladıkları erkek, kadın ve çocukların bir kısmını ayırt etmeksizin katleden Sırp askerleri bölgede tansiyonu bir an olsun düşürmemiştir. Sırplar Potoçari'de çocuk ve kadınları erkeklerden ayırarak araçlarla Bratunats'a götürmüştür. Bratunats'a götürülen kadınlar önce tecavüze uğrayıp sonrasında katledilmiştir. Bu vahşet çığlıklarla ve feryatlar eşliğinde sabahın ilk ışıklarına kadar devam etmiştir. Sırplardan kaçan Boşnak Halkı dere kenarlarında boğazlanarak toplu ve derin çukurlara atılmıştır. Konyeviç-Brantunats ve Miliçi-Polye arasında hayatını kurtarmak için kaçan Boşnak grubu kuşatan Sırplar buradaki insanlara insan haklarına uygun şekilde davranılacağını ve kaçmamaları yönünde söylemlerde bulunarak teslim olmalarını istemiştir. Bu söylemlere itibar eden Boşnak Halkı teslim olarak Sırplara esir düşmüştür. 6000'den fazla erkek Boşnak çeşitli gruplarla farklı bölgelere gönderilmiştir. Bu esirlerden 1000-4000 arasındaki kişi Sandiçi'de bir ovaya götürülmüştür. Geriye kalan 1000 ile 3000 arası esirde Nova Kasabası stadyumuna götürülür. Bu iki gruptan bir kısım Boşnak Halkı Yadar Nehri civarında katledilmiştir. Yine esir alınan 14'le 50 yaş arasında elleri arkadan tellerle bağlı masum Boşnak halkı Tserska kurşuna dizilerek vahşice öldürülmüştür(Alp, 2017:178). *Bu iki ordu arasındaki klasik bir savaş değildi. Bu bir ordunun soykırım uygulayarak kültürel ve dini objeleri inanılması güç bir biçimde tahrip ederek sivillere karşı giriştiği bir savaştır(İzzetbegoviç, 2012: 155-159).* Konyeviç, Polyede esir alınan bir grup Boşnak genç Tırnovo'ya ve Yahorina götürülerek özel birlikler tarafından katledilmiştir. Kravitsa'daki cinayetler kapalı depolarda tüm hızıyla devam etmiştir. Sırp Askerleri depolarda esir ettikleri 1000 ile 1500 kişi arasındaki Boşnak Halkı makineli tüfek ve bombalarla acımasızca katletmiştir. BM temsilcileri bu vahim olay sonrası Kravitsa'yı gezdiklerinde kan, saç ve insanlara ait et parçalarının depoların duvarlarına yapışmış olduğunu görmüşlerdi. İncelemelerden elde edilen sonuca göre Sırplar 6000 civarında Boşnak'ı esir almış ve birkaç gruba ayırarak büyük bir kısmı öldürmüşlerdi(Dikici, 2005: 207).

Sırp yetkililerin talimatıyla Bratunatsaya çok sayıda esir getirilmiştir. Getirilen bu esirler o kadar çoktu ki bunlar gruplandırılarak okul, stadyum ve depo gibi yerlere konulmuştur. Buradaki insanlara insafsız davranışlarda bulunulmuştur. İnsanların yiyecek ve su ihtiyaçlarını hiçbir şekilde karşılanmamıştır. Sırp güçleri esir aldıkları insanları vahşi şekilde öldürmüştür. *Bu adaletsiz mücadelenin sonucunda ülkemizin % 70'i savaşın ilk birkaç ayı içerisinde işgal edildi. 200.000'den fazla sivil katledilmiştir. Bir milyonun üzerinde yurttaşımız yerlerinin edildi yüzlerce kasaba ve köy tahrip*

edildi(İzzetbegoviç, 2012: 159). Sırp Genelkurmay Başkanlığının verdiği emirle Boşnak Halkı okul, stadyum, depo, fark edilmeksizin kurşunlanarak toplu şekilde katledilmesi emrini vermiştir. Radovan Karaciç ve General Mladiç'in verdiği emirler anında yerine getirilmiştir. Orahovats, Zvornikte toplu etnik temizlik yapılmış ve buradaki insanların kimlik bilgileri, tanınmasını sağlayacak tüm eşyalar yakılarak imha edilmiştir. Soykırım izlerini yok etmek isteyen Sırplar 5-27 Temmuz, 7-27 Eylül arasında açtıkları tüm toplu mezarları makinelerle düzleştirmiştir(Alp, 2017: 179).

3.5. 14-23 Temmuz Olaylar

14 Temmuz günü Gırbavtsi okullarından 1000'e yakın Boşnak esir araçlarla Oranhovats'a yakın alanlara götürülmüştür. Bu esirler Ratko Mladiç'in gözetiminde otomatik silahlarla toplu şekilde katledilmiştir. Sırplar 14 Temmuz'da Bratunats'dan 1.500-2.000 arasındaki genç Boşnak esiri Petkovats'a taşımıştır. Petkovats Barajı yakınlarına taşınan Boşnak esirlerin elleri ve yüzleri bağlı şekilde 5'er ve 10'arlı gruplar halinde kurşuna dizilmiştir. İnfazlar bir taraftan devam ederken Sırp Ordusu katlettikleri bu masum halkı açtıkları derin çukurlara atmışlardı. Yine 14 Temmuz Srebrenitsa'dan Pilitsa Köyü'nün okuluna 1200 Boşnak erkeği getirilmiştir. Boşnak esirler 16 Temmuzda Branyevo'daki askeri iktisat tesisinde gruplar halinde katletmiştir(Alp, 2017: 180).

16 Temmuz'da Pilitsa kültür Evi'nde 500 kişi otomatik silahlarla katledilmiştir. Katledilen bu cesetler Branyevo'ya da toplu olarak derin çukurlara atılmıştır. Sırplar Branyevo, Pilitsada planlı soykırım yaparak 3.500 civarında Boşnak erkeği katletmiştir. Kozluk yakınlarında 500 Boşnak katledilerek toplu mezarlara atılmıştır. 18 Temmuz 1995 tarihinde Vinko, Pandureviten gelen emirle hiçbir esirin taşınmamasını tüm esirlerin bulundukları yerde aynı anda öldürülmesini emretmiştir. 21 Temmuz'a kadar önlerine çıkan tüm Boşnak Halkı katleden Sırplar hastanede yatan yaralıları dahi katletmiştir. Yaşanan bu olayların içinde kalan küçük bir kız çocuğunun günlüklerinden yaşananlara tepkisi şu şekilde olmuştur: *Katiller! Bu kadar aptal ve körü körüne aşağılık davranmalarından ve bazı belli insanlar önünde kendilerini küçültmelerinden dolayı onlara acıyorum. Bu dehşet verici bir şey(Yasa, 1994: 60).*

3.6. Toplu Mezarlar ve Srebrenitsa

Bu şehirde 12 bini aşkın yeni mezar kazıldı. Mezarlar yerleri dolduğundan park, bahçe ve avlularımızı mezar yeri dönüştürdük. Dünyada tek istisna olarak kalmasını ümit ve arzu ettiğim futbol stadyumu dahi mezarlık olarak kullanılmaktadır(İzzetbegoviç, 2012: 136). Srebrenitsa katliamı sonucunda Bosna-Hersekli bilim adamları büyük özveri ve gayet göstererek Srebrenitsa'daki toplu mezarları ortaya çıkarmıştır. Sırp Askerlerinin nerelerde toplu katliam yaptıklarını tek tek belirleyen bilim adamları bu alanları şu şekilde belirtmiştir: Hayduçko, Groblye, Brdo, Kozluk, Potoçari Kameniçko, Tserska, Sandiçi, Yadar, Kravitsa depoları, Dolina, Tişça, Orahovats, Branyevo askeri iktisat tesisi, Petkovatsarajı, Nova Kasabası ve Pilitsa Kültür Evi olarak not etmiştir. Sırplar toplu katliamı saklamak için birarada gömülen masum insanları bir mezardan çıkarıp diğer mezara diğer mezardan çıkarıp bir başka mezara gömerek soykırım izlerini silmek istemiştir. Sırplar katledilen

insanların cesetlerini ellerinden geldiğince savaş cephesi arasında yaymaya çalışmıştır. Buradaki asıl amaç toplu mezarların önüne geçmektir. Katledilen insanların cesetleri 49 farklı belediyenin arazisine dağıtılmıştır(Alp, 2017: 181).

4. Dayton Antlaşması

4 Nisan 1993 ile 22 Temmuz 1995 yılları arasında Srebrenitsa, Jepa ve Gorajde'nin Boşnaklara verilmesi göz önünde tutulmuştur. Bu kararda BM'nin ve diğer büyük devletlerin Sırplar üzerinde baskın olmaması Sırpları cesaretlendirmiştir. Sırplar Srebrenitsa ve Jepa başta olmak üzere buradaki halka zulüm uygulayıp sonrasında kanlı katliamlar yaşatmıştır. Sırplar 1993 yılında AB Harekât planı ve İrtibat Grubuna ait haritayı zorla değiştirmiştir. Bu gelişmeler üzerine AB ve ABD'nin de devreye girmesiyle 14 Aralık 1995 tarihinde Paris'te Dayton Antlaşması imzalanmış ve Sırp İşgali resmi olarak kabul edilmiştir. *Ben Avrupa'ya giderken kafam önümde eğik gitmiyorum. Çünkü biz çocuk, kadın ve ihtiyar öldürmedik. Çünkü hiçbir kutsal yere saldırmadık. Oysa onlar bunların tamamını yaptılar. Hem de Batı'nın gözü önünde; Batı medeniyeti adına*(Küçükaltan, 2018: 15). İzzetbegoviç, Dayton anlaşmasını imzalarken yapılan adaletsizliğin farkındaydı. İzzetbegoviç Boşnak Halkına yapılan katliamı hiçbir şekilde unutmamış ve anlaşmada dik duruşunu göstermiştir. *Savaşa zorla sokulduğumuz zorla itildiğimiz bu müzakerelerde barışı da zorla kabul etmeyeceğiz, taviz vermeyeceğiz. Şayet bu müzakerelerden olumlu bir karar çıkmazsa ki öyle görünüyor tek çaremiz savaşı sürdürmek, kurtarmış olduğumuzu korumak ve suçluları cezalandırmaktır(Akarslan, 1993: 21). Sonuçta savaştan önce nüfusun büyük bir çoğunluğunun Müslümanların oluşturduğu Srebrenitsa ve Jepa, Republika; Sırpska adını taşıyan Bosna-Sırp Cumhuriyetine dâhil edilmiştir. Sırpların yaptıkları bu katliam ve vahşet neticesinden soykırım suçlusu olarak yargılanması gerekirken ABD, AB ve BM tarafından mükâfatlandırılmıştır. Uluslararası Adalet Divanı Srebrenitsa da meydana gelen tüm katliamları soykırım olarak tanımlarken, BM Güvenlik Konseyi bu katliamı etnik temizlik şeklinde yorumlayarak Soykırım Sözleşmesi kurallarını uygulamaktan kaçınmıştır(Alp, 2017: 189).*

5. Srebrenitsa Soykırımının Uluslararası Alanda Yankısı

Yugoslavya'nın dağılışından sonra Bosna-Hersek'te bağımsızlığını ilan etmek için referanduma gitmiştir. 1 Mart 1992 tarihinde Halkın %65'i bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. Referandum sonuçlarını kabul etmeyen Sırplar, Boşnak halkın bulunduğu alanları işgal etmek için taarruza geçmiştir. Boşnaklar Jepa, Srebrenitsa ve Grojde'yi kahramanca savunmuştur. Sırplar gerçekleştirdiği katliamlarla Boşnak Müslümanlara karşı soykırım gerçekleştirmiştir. 11-18 Temmuz 1995 tarihinde Srebrenitsa ve çevresinde katliamlar gerçekleştirilmiştir. Sırplar ele geçirdiği bölgelerdeki Boşnak halkı katlederek toplu mezarlara atmışlardı. *Sırplar, Bosna-Hersek'te felakete sebep olmuşlardı. Bosna Hersek'te İşgalci Güçler 1030.000 kişiyi bulundukları yerlerden zorla kovmuşlardı. 2.200.000 kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. 43 ay süren bu savaşta 200.000-250.000 arasında sivil halk planlı bir şekilde katledilmiştir(Özlem, 2016: 119).*

26 Ocak 2007 tarihinde ICTY Eski Yugoslavya Milletlerarası Suçlar Mahkemesi, Milletlerarası Adalet Divanı Srebrenitsa ’da meydana gelen katliamların planlı bir soykırım olduğunu doğrulamıştır. Buna bağlı olarak Milletlerarası Adalet Divanı Sırpların siyasi lideri Radovan Karaciç, Bosna-Sırp Ordusu’nun Komutanı General Ratko Mladiç, Yugoslavya devlet başkan Slobodan Miloşeviç, Bosna Sırp Demokrat Partisi Başkanı Bosnalı Sırp General Radislav Kırstiç, ve Bratunats Savaş Komisyonu Başkanı Miroslav Deronyiçile çok sayıda askeri ve siyasi Sırp yetkiliyi soykırımı sistemli bir şekilde planlama ve emir icra ettirmekten suçlu bulunmuştur(Dikici,2005:189). *Bosna-Hersek Savaşı süresince Bosna Sırp Cumhuriyeti ordusu’nun bünyesinde Beyaz Rus, Bulgar, Ukraynalı, Rus, Romen, Yunanlılardan oluşan 10.000 civarında gönüllü Ortodoks’un savaşa katıldığı tespit edilmiştir(Alp, 2017: 190).* Yaşanan bu katliamın sorumluluğunu daha önce kabul etmeyen Hollanda Hükümeti gerekli adımlar atmaktan sürekli kaçınmıştır. Bu konu ile ilgili kurulan Parlamento Araştırma Komisyonu’nun 27 Ocak 2003 tarihinde açıkladığı raporda katliamdan Hollanda Hükümeti sorumlu tutmuştur.

Sarayevo Üniversitesi, İnsanlığa ve Milletlerarası Hukuka Karşı İşlenen Suçlar Araştırma Enstitüsü’nün elemanları, özellikle Enstitü Müdürü ve Soykırım Uzmanı Prof. Dr. Smail Çekiç, konu üzerinde Titiz, ciddi ve İlmi araştırmalar yapmışlardır. Bilim adamları bu araştırmalar sonucunda başta Srebrenitsa olmak üzere, ülkenin tamamında Sırplarla Hırvatların yaptığı soykırımı bütün ayrıntılarıyla, sebepleri, sonuçları, devletlerarası boyutlarıyla bilimsel bir şekilde ispatlamış ve dünya kamuoyunun bilgisine sunmuştur(Alp, 2017: 190). ABD’li Araştırmacı ve New York Times Muhabiri David Rohde yayınlarla, Sırpların Bosna ve çevresinde gerçekleştirdiği etnik temizliğe gözlerini ve kulaklarını uzun süre kapatan Avrupa’nın görmesini sağlamıştır. Rohde’un 1995 yılında The Christian Science Monitor’da Boşnak Halka karşı yapılan katliamları bir makalede Son Oyun Srebrenitsa’nın Düşüşü ve ihanet şeklinde 1997 yılında yayınlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da meydana gelen en büyük katliam başlığıyla kitabı büyük yankı uyandırmıştır. David Rohde bu çalışmalarıyla tüm dünya kamuoyunun dikkatini Srebrenitsa'daki vahşete çekmeyi başarmıştır. Rohde’nin, kitabında yer alan belge ve deliller katliamın gerçek boyutlarını gözler önüne sermiştir. O, bu Soykırımın yapılmasından dolayı yalnızca Sırpları suçlamamıştır. BM ve Hollanda Hükümeti suçlu olduğunu ortaya koyarak belgelemiştir(http://www.balgoc.org.tr/2004/srebrenica.html, 06.11.2019).

Batı ülkelerinin Avrupa’nın ortasında meydana gelen katliama sessiz kalması tamamen Türk ve Müslüman karşıtlığından gelmektedir. Buradaki katliam Müslümanlara karşı bilinçli şekilde yapılmıştır. Avrupa’nın da bu katliamı geri planda desteklemesiyle Sırplar emellerine ulaşmaya çalışmıştır. Saraybosna’yı kuşatan Milis Kuvvetleri komuta eden 3 Sırp Tarih Profesörü, ABD'nin önde gelen New York Time Tribüne gazetesine verdikleri demeçlerde aynen şöyle demişlerdi: *“Bundan 603 yıl önce cereyan eden Kosova Meydan Muharebesi'nin öcünü alıyoruz ve bütün bunları Avrupa'yı Türklerden kurtarmak için yapıyoruz. Aynı tarihlerde Sırpların Enformasyon Bakanı kendilerinin Avrupa'yı İslam'a karşı koruyan Haçlı savaşçıları olduklarını ve dünyayı İslam komplosuna karşı koruduklarını*

söylemişlerdir(Akarslan, 1993: 28). Sırplar Boşnak Halkını, Türk olarak gördükleri için onları vahşi bir şekilde katlederek toplu mezarlara atmıştır. Asırlarca aynı topraklar üzerinde yaşayan bu halkın Müslümanlara vahşice saldırıp katletmeleri Büyük Sırp ideasının en büyük göstergesi olmuştur. *Savaşta büyük zulme uğradınız. Zalimler affedip affetmemekte serbestsiniz. Ne yaparsanız yapın ama Soykırımı unutmayın. Çünkü unutulan soykırım tekrarlanır(https://tr.m.wikiquote.org, 26.08.2019).*

Sonuç

Avrupa'daki Müslüman karşıtlığının en iyi örneğini teşkil eden Srebrenitsa Katliamı Sırpların tarihten beri Müslüman düşmanlığını tüm açıklığıyla göstermektedir. Bosna-Hersek katliamına asıl sebep olan Sırp milliyetçiliğidir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla kendini ön plana çıkaran Sırplar Boşnak Halkına düşmanca tavırlar sergilemiştir. Sırpların askeri ve ekonomik anlamda güçlü olmaları Boşnaklara karşı giriştikleri katliamlarda başarı sağlamıştır. Aynı toprakta bir ömür beraber yaşayan Sırpların bu vahşi tutumu soykırımla sonuçlanmıştır. Kendilerini Haçlıların devamı şeklinde niteleyen Sırplar Avrupa'nın ortasında terör estirerek kıyımlar gerçekleştirmiştir.

Srebrenitsa Katliamı sonucunda meydana gelen bu soykırım dünyada ve Balkanlarla sürekli tartışma alanı bulacaktır. Bu katliamdan sadece etnik temizlik ya da arındırma olarak bahsetmemiz mümkün değildir. Srebrenitsa ve çevresinde gerçekleştirilen katliamların tamamı bilinçli ve planlı şekilde yapılmıştır. Sırpların buradaki tek amacı Büyük Sırp devletini kurmak istemesidir. Bu devleti kurmak için yaptıkları ilk şey ise bölgedeki Boşnak Halkı katletmek olmuştur. Bölgedeki barış ancak tarafların yatıştırılmasıyla sağlanacaktır. Sırpların "Büyük Sırbistan" planını engellemedeki ilk iş ise BM ve ABD'ye düşmektedir. Bu şekilde kurum, kuruluş ve devletlerin bir araya gelmesiyle süreç daha olumlu şekilde ilerleyecektir.

Bu vahşetin yaşanmasında elbette Avrupa, ABD, NATO ve BM'nin de büyük rolü olmuştur. Bu tutum Srebrenitsa ve çevresindeki insanların katledilmesine ayrıca kadın ve küçük yaştaki çocukların tecavüzlere uğramasına sebep olmuştur. Yaşanan bu olaylar BM kontrolündeki askerlerin görevlerini yerine getirmediklerinin apaçık göstergesi olmuştur. Katliam ve vahşetin üzeri sürekli kapatılmaya çalışılmıştır. Pariste 14 Aralık 1995 tarihinde imzalanan Dayton Antlaşması Sırplarla Boşnaklar arasındaki savaşı sona ermiştir. 43 ay devam eden bu savaşta 200.000-250.000 arasında sivil halk katledilmiştir. Sırpların; Boşnak Halka karşı uyguladığı bu katliamın izlerini hiçbir antlaşma silemeyecektir.

Milletlerarası Adalet Divanı 26 Ocak 2007 tarihinde aldığı kararla Srebrenitsa'da planlı katliamların bir soykırım olduğu tespitini doğrulamıştır. Başta Radovan Karaciç ve Bosna-Sırp Komutanı Ratko Mladiç savaş suçlusu olarak yargılanmıştır. Bosna'daki Katliam özellikle de Srebrenitsadaki Soykırım uluslararası platformlarda unutturulmaya çalışılmıştır. Bu katliam hem Müslümanlara hem de Türklere karşı yapılmış vahşi bir insanlık dramıdır."Svi Turci u Tursku" bütün Türkler Türkiye'ye şeklindeki sloganları hala Srebrenitsa duvarlarında yer almaktadır. Bu slogan Irkçılığın ve gericiliğin en açık göstergesi olmuştur. Güvenli Bölge olan Srebrenitsa'da yaşanan bu Soykırım Avrupa'nın ortasında meydana gelen ve izleri halen canlı olan kara bir lekedir.

Bosna ve Srebrenitsa katliamında Sırplara karışı direnişin en önemli kahramanları Aliya İzzetbegoviçin ve Naser Oriçtir. Sırp katliamlarına karşı cephelerde sürekli boy gösterip uluslararası alanda haklılıklarını dile getirmişlerdi. İzzetbegoviçle gelen bu bağımsızlık sonucunda Bosna-Herksek'in ilk Cumhurbaşkanı da İzzetbegoviç olmuştur. Yaşanan bu katliamın unutturulmaması için her yıl "ölüm yolu" "Sırplara esir düşmemek için üç günde 100 km yürüyerek Tuzlaya geldikleri yol" olarak bilinen bu yolda "Barış Yürüyüşü" düzenlenmektedir. Srebrenitsa başta olmak üzere Jepa, Potoçari, Grojde ve diğer bölgelerde Sırplar tarafından katledilen Boşnak Halkı tarihte yerini almıştır.

Kaynaklar

Ağanoğlu, H.Yıldırım. (2001). *Osmanlıda Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi: Göç*. İz Yayınları. İstanbul.

Akarslan, Mediha. (1993). *Bosna-Hersek ve Türkiye*. Ağaç Yayıncılık. İstanbul.

Alp, İlker. (2017). Srebrenitsa Soykırımı (Temmuz 1995). *Avrasya Etüdleri*. Sayı: 52. ss.153-197.

Altıntaş, Samet (2017). *Bursa'da Zaman Dergisi*. Bursa Büyükşehir Belediyesi Yerel Süreli Yayın. Sayı:23. Ankara.

Arslan, Sezer. (2008). Balkan Savaşları Sonrası Rumeli'den Türk Göçleri Ve Osmanlı Devleti'nde İskânları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne.

Azarkan, Ezeli. (2016). Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek Devletlerinin Tanınmasında Siyaset ve Hukukun Etkisi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt:21. Sayı:35. s.s.1300-2929.

Besiri, Arzu. (2010). İstanbul Bilgi Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans* Programı(İnsan Hakları Hukuku). S.21.

Dalar, Mehmet. (2008). Dayton Barış Antlaşması Ve Bosna-Hersek'in Geleceği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:1. Sayı:16.

Demirel, Naim. (2016). FSM *İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Dergisi*. Sayı:8. s.s.111-132.

Dikici, Ali. (Yaz 2005). Bosna Savaşında Bir İhanetin Öyküsü: Srebrenitsa *Katliamı Karadeniz Araştırmaları.* Sayı:6. s.s.136-156. Ankara.

Durukoğlu*, Salim ve SALİK, Sevim(2015). Türklerin Uğradığı İşkence, Sürgün, Katliam ve Soykırım Sözlüğü. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi. Cilt:3 Sayı.7.*

Emgili, Fahriye. (2012). Bosna-Hersek Trajedisinde (199-1995) Türk Birliği. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi.* Sayı: 21. ss. 57-87.

Filipoviç, Zlata. (1994). *Zlata'nın Günlüğü*. Barbaros Yasa.(Çev). Real Yayıncılık. Baskı: 4. İstanbul.

Haliloğlu, Gülten. (2018). Bosna Hersek'in İdari-Siyasi Yapısı ve Kimlik Sorunu. Doktora, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı. Edirne. s.976.

İzzetbegoviç, Aliya. (2003). *Tarihe Tanıklığı*. Klasik Yayınlar. Baskı: 2. İstanbul.

İzzetbegoviç, Aliya. (2012). *Konuşmaları*. Klasik Yayınlar. Baskı: 15. İstanbul.

Kahramanoğlu, Mustafa ve EMGİLİ, Fahriye.(2016-2). Avrasya Etüdleri. Sayı: 50.

Küçükaltan, Ensar. (-).Yenide Yükselen Sırp Milliyetçiliği ve Bosna Katliamı. İHH İnsani ve Sosyal Araştırma Merkezi. (20.12.2018)

Özlem, Kader. (2016). *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikası*. (1991-2014). Baskı:1. Dora Yayıncılık. Bursa.

Sancaktar, Caner. (2011). Balkanlarda Osmanlı Harekâtı ve Siyasal Mirası. Eğe Stratejik Araştırmalar Dergisi. Cilt 2. Sayı 2.

Semercioğlu, Harun. (2017). Bosna Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:16. Sayı:63. s.s.1339-1360.

Türkan, Hüseyin. (2012). Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi. *Yirminci Yüzyılda BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcisi 5 Devletin İşlediği Soykırım ve Gerçekleri*. s.s.224-226.

Vatansever, Muzaffer. (2011). Zamanın Unutturamadığı Dram: Srebrenitsa. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK). Analiz No: 10.

İnternet Kaynakları

BALCI, Arslan. (2012). Bosna-Hersek: Özgürlüğün Adı. https://www.academia.edu/7912169/Yeniden_y%C3%BCkselen_S%C4%B1rp_Milliyet%C3%A7ili%C4%9Fi_ve_Bosna_Katliam%C4%B1_-_Ensar_K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkaltan Erişim: 15.08.2019.

TANIK, Emre :Sırbistan.

https://www.academia.edu/38877403/SIRBİSTAN Erişim: 17.10.2019.

http://www.balgoc.org.tr/2004/srebrenica.html

http://www.bosnahersek.ba/srebrenitsa/

http://www.bosnia.org.uk/about/bi_books/long_reviews.cfm?book=37

http://www.tuicakademi.org/jahja-muhasilovic-ile-yugoslavya-nin-dagilmasi -ve-srebrenitsa-soykirimi-uzerine

https://tarihibilgi.org/yugoslavyanin-kurulmasi-dagilmasi

https://www.academia.edu/38877403/SIRBİSTAN

https://www.fikriyat.com/dunya/2018/07/11/dunyanin-gozleri-onunde-yasanan- vahset-srebrenitsa-soykirimi

http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf

http://www.icty.org/x/cases/krstic/acjug/en/krs-aj040419e.pdf

www.academia.edu

www.tr.m.wikiquote.org

CHAPTER 19

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

The Effects of International Migration to International Relations within the Context of Turkey-EU Immigration Policies (Faruk Türk)

The Effects of International Migration to International Relations within the Context of Turkey-EU Immigration Policies

Faruk TÜRK[1]
[1] *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, farukturk@kmu.edu.tr*

1. Introduction

International migration is on the top of the current international agenda with an increasing rate because of the vast migration movements from conflict areas to the western countries. Besides, migration is not a homogeneous event; yet quite a complex issue with political, social, security and human rights dimensions. Migration policies at the global level are highly influenced by the tragedies and intense influx of migrants during migration. Starting with the Syrian crisis in 2011, the intense wave of immigration to Europe in the summer of 2015, reached a level that would cause a crisis within the EU. In this study, the migration event was discussed in the historical process and the relevance of this great event, which led to the emergence of new societies on different continents and the shaping of history, was examined in international relations. In addition, the political changes which migration caused on the foreign policies of the nations have been discussed particularly on the migration policies of the European Union and Turkey.

2. Migration and Its Background

According to the Directorate-General for Migration and Home Affairs of the European Commission, in a global context people migrate beyond the international borders (international migration) or within a state (internal migration) for more than a year (Migration and Home Affairs, 2005). Here the tools and methods used, whether the movement is involuntary, regular or irregular is not important. Migration is not only a human-specific case, but animals also migrate from one place to another for food and safety. In migration, the goal is mostly to reach safe living conditions and satisfying nutrition sources. In addition, immigration was carried out for religious purposes as in the rise of religions such as Christianity and Islam. The type and duration of migration may change temporarily or permanently. On the other hand, the need to migrate can be internal or external. When living things think that the food or security conditions are not sufficient, they can decide to migrate with their own decisions. During the industrial revolution between 1843 and 1939, more than 50 million people left Europe to settle in the US, Canada, Argentina, Australia, New Zealand and South Africa (eSchoolToday, 2014). Most of them voluntarily left Europe because of poverty. However, in some cases administrative or military forces oblige migration. Before and during the Second World War, Hitler's attacks, the Serebrenitsa and Rwandan genocides of the mid-1990s, the Rohingya genocide in Myanmar in 2017 and the Arab Spring, and the civil war that began and has been still ongoing in Syria, have forced people to migrate to neighbouring countries to survive and find a safe place.

Migration is not a new situation and it is also not limited to a country or continent. History has witnessed many international migration movements. International migration is very important for the discipline of international relations (Karapınar, 2017). Migration has played an important role over the centuries in shaping the world and has been indispensable to humans and civilizations (Le Mesurier, 2012). As the world went through mercantilism, colonialism, industrialization, post-industrialization, and globalization, international migration had a pioneer role in the rise and fall of empires, states, and federative or confederative state groups (Mullan, 2009). The most important migration movement towards Europe occurred between 375-538 AD. During the migration of tribes, the Western Roman Empire was invaded and destroyed by Germanic, Hun and Slavic tribes. These migrations dubbed 'barbarian invasions' by the Romans and Greeks, changed the social structure of the European continent (Guy, 2007). On the other hand, there is also a cross-link between religion and immigration. The spread of Christianity (Catholicism) by the Portuguese and Spanish over 11th and 12th centuries; migration cases to Abyssinia and Medina during the time of the Prophet Muhammad (PBUH) in Islam; Jews' migration first from the East to Western Europe and overseas, next to the United States of America (USA) in the 19th century and finally their systematic migrations from the 1950s to the present day into the land of Israel from all over the world reveal the religious dimension of international migration. Religion plays a fundamental role in both triggering mass population movements and influencing the displacement, lives, and conditions of migrants. Today, the intersection between religion and immigration, or "transnational religion," is at the centre of contemporary immigration debates (Le Mesurier, 2012).

In the age of discoveries between 15-17th centuries, many Europeans, particularly the Portuguese and the Spanish, set out to reach India by sea, had reached America, Africa, Asia and Oceania. They had established colonies in their newly discovered lands and started migration from their homeland to this trans-oceanic lands. Trade relations between the colonies and the homeland had developed and this had led to the development of the economies of both countries. While many European countries had been competing to colonize strategic regions, commercial and strategic factors had accelerated migration to colonies at that time. The increasing prosperity in the homelands, the developing industry, and the declining population with immigration had enormously increased the need for labour force. In order to cope with this need, sailors had started the slave trade which was the shame of Europe in this century. Thousands of people had been transferred from colonies to the homelands and worked as slaves until the middle of the 19th century.

After the World War I, population changes occurred in large-scale between the newly established states in south-eastern Europe and the Ottoman territories. In neighbouring countries such as Turkey and Greece, large-scale migrations occurred through intercountry agreements for those who wish to move to their own countries. The other large-scale migration wave took place in Europe from 1935 until the end of World War II. During the invasion and destructive war that Hitler started in Europe under the policy of lebensraum, thousands of people started to migrate to non-war countries to save their lives.

Although some of these migrations were voluntary, they were mostly compulsory due to the fear of death in concentration camps.

At the end of the 20th century, with the collapse of the countries like the Soviet Union and Czechoslovakia, there was again immigration activity among the states that declared their independence. The massacres especially in Bosnia and Herzegovina and Kosovo triggered population mobility. Again, in the 21st century, the genocide against Muslims in Myanmar started a large-scale migration movement towards neighbouring countries under difficult geographic conditions. The pragmatist policies of the United States on humanitarian intervention caused delays or ineffectiveness in international initiatives to stop these tragedies, as in the case of Bosnia and Kosovo. With the outbreak of the Syrian civil war in 2011, migration movements started towards the neighbouring countries Lebanon, Iraq, and Turkey. The inconsistent policies of the United States and other western allies have still been causing periodical migrations due to proxy wars in this geography with the intervention of different actors.

Maybe for the first time in the history of migration, the need for increasing labour force in Europe after the industrial revolution created a mutual gain relationship both for the undeveloped countries with high levels of emigration and for the rapidly industrializing European countries. Besides this period, migration has often caused crises between immigrants and indigenous communities. The current informal migration towards developed countries leaves these countries in a difficult position due to their stagnant economic growth performance. It causes economic, political and social crises, and causes widespread non-moral and anti-human right movements such as islamophobia, xenophobia and racism among the indigenous peoples in developed countries. In order to solve this problem, the EU and the US are trying to maximize border security through different practices. While the EU is trying to solve the problem with readmission agreements with neighbouring countries, the US is building walls on the Mexican border.

The international nature of the migration event necessitates cooperation between countries. For this reason, the issue has been being discussed at a very high level within the United Nations, the human rights of migrants have been being protected under the supervision of the UN High Commissioner for Refugees, and solution attempts have been being sought through negotiations between the countries receiving, sending and on transit routes. The Global Forum for Migration and Development (GFMD), established in 2007, is an international, informal and non-binding process in order to help its participants to direct the problem of migration and development globally. It provides a flexible, multi-participant area where governments can evaluate multidimensional ways, opportunities and challenges of migration and development. Thus, it enables governments - in dialogue with NGOs, the private sector, the UN institutions and other relevant stakeholders - to analyse and discuss sensitive matters, to reach a consensus, to find innovative solutions to the problem of migration (GFMD, 2019).

3. Global Policies Related to Migration

According to Social Contract theory, it is the states' responsibility to protect the rights of their citizens. If governments are unable or unwilling to

do so, as in the case of a failed or collapsed state, people are forced to leave their countries in search of security. In this case, the country of destination is obliged to respect the fundamental rights of refugees in accordance with the "international protection" rule. The 1951 Convention on the Status of Refugees and the 1967 Protocol form the fundamental international protection system along with the regional agreements and declarations for refugees. However, states can deactivate international refugee law through practices such as isolation. International refugee law should therefore be considered together with international human rights law, which includes the 1948 Universal Declaration of Human Rights and International Humanitarian Law (Nicholson & Kumin, 2017). Each state transfers the international regulations on migration to its own constitution and other legal legislation. However, some differences in application might be observed.

International migration is gaining more and more attention in policy discussions. Understanding the causes and consequences of international migration is based on understanding key trends in immigration policies (United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2017). In this section, global migration policies are examined through the current and accessible population data and analyses of population trends and development outcomes for all countries and regions conducted by The Population Division of the United Nations Office of Economic and Social Affairs.

International migration is increasing day by day. In 2017, the number of international immigrants living in a country other than the country of birth reached 258 million. This figure corresponds to an increase of + 85 million or 49 percent compared to 2000. This increase is mainly due to the rapid growth in the number of immigrants from countries in the Southern Hemisphere. Economic and social factors are the main reasons for the migration of people. Global migration trends are also affected by political instability and conflicts. Today, the number of displaced persons in the world has exceeded the period of World War II and the number of refugees and asylum seekers has reached 26 million.(United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2017)

Table 1. Number of international migrants (million) by country of origin between 1990 and 2017.

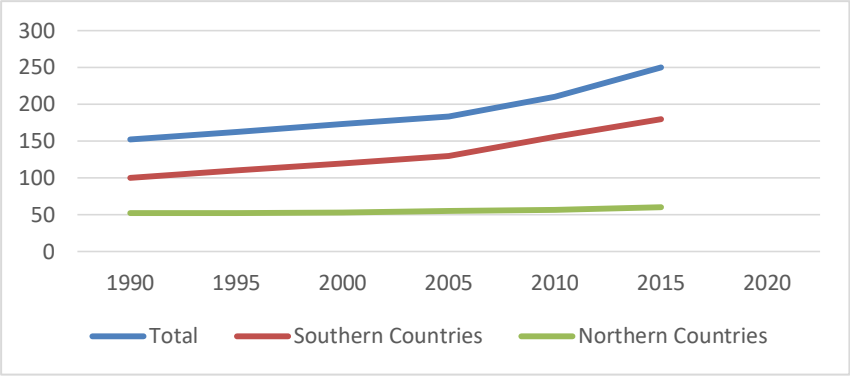

The "northern" countries mentioned in the table are all countries or regions of Europe and North America, as well as Australia, New Zealand and Japan. The "southern" countries are all countries or regions of Africa, Asia (except Japan) and Latin America and the Caribbean, as well as Melanesia, Micronesia and Polynesia (according to data available from 196 countries) (United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2017).

The international community has acknowledged the importance of the connection between international migration and development. In the 2030 Sustainable Development Agenda prepared by the United Nations, the issue of integration of immigrants and immigration is of great importance. In particular, the 10.7th of the Sustainable Development Goals call on countries to mediate the migration of people properly, safely and responsibly through appropriate planning and well application of migration policies. Other objectives related to migration in the 2030 Agenda contain supporting health care workers in developing countries, granting scholarships for education in foreign countries, dissolving human trafficking, respecting the rights of migrant workers, especially women migrants, reducing the cost of money transfers and providing legal identity for all (United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2017). The United Nations' approach to migration, one of the most important current issues, is a holistic framework. The problem is reflected in the studies carried out in all areas of interest to the migration problem.

Many countries have developed a special policy on international registered migration. Besides, according to UN data, the majority of governments (61%) at the global level have a policy of maintaining current immigration levels, 13% of governments have a policy of reducing the level of migration towards their countries, and those with raising policies by 12%. The other 14% do not have any official policy on migration (United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2017).

Table 2. Levels of Affected Migration by Government Policies by Regions (%), 2015

Type of Policy/ Regions	Augmenting	Retention	Cutback	Non-Interference/ Official Policy
World	12	61	13	14
Africa	4	43	13	40
Asia	10	65	23	2
Europa	32	55	9	5
Latin America and Caribbean	6	76	9	9
North America	0	100	0	0
Oceania	6	94	0	0

The region with the highest migration raising policy among all regions is Europe with 32%. Europe is followed by Asia with 10%. The region in which governments have the highest migration reducing policy among all regions is Asia with 32%. Asia is followed by Africa with a rate of 13%. Meeting labour force demands is the highest reason for countries' policies to increase migration. There is a significant increase in the number of countries with policies to attract highly qualified labour. At the global level, the presence of policies to promote the integration of immigrants in more than half of the countries is noteworthy. Almost all countries have taken policy measures on irregular migration. Few governments around the world are clearly seeking to increase their level of emigration to other countries. Less than half of governments have policies to encourage investments with their Diasporas. Many governments have established policies to encourage the return of their citizens. (United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 2017)

From a Realist point of view, there is no consensus among governments on the issue of international migration even at the regional level. While a country on the same continent considers migration as a means of meeting the need for labour, a neighbouring country can be a supporter of reducing all forms of migration. Some countries accept only qualified migrants. Some countries just fulfil obligations arising from international agreements. Worse, some authoritarian regimes fail to meet their international obligations on migration and migrants, as well as conduct human rights violations. The measures taken by international organizations and especially the UN on immigration are mostly realized at the level of the rights of migrants and human rights. Although it is known that the steps to be taken regarding the source and prevention of migration depend on the steps taken by the states and especially the great powers, their reluctance makes it difficult for international organizations. This makes migration a more complex global problem. Deep disagreements between policies on migration are noteworthy.

The same differences are also observed in liberal democratic European countries. According to Freeman (1995), different migration backgrounds enabled them to develop their own unique popular attitudes towards migration and ethnic heterogeneity, and this influenced the institutionalization of migration policies. English-speaking communities have extensive organizational networks with periodic open migration histories, migration planning and regulation mechanisms, and competitive policies of interest

groups. The institutionalized policies of these countries support expanding migration policies and are relatively immune to the rapid changes in migration. Unlike English-speaking countries, many other European countries experienced mass immigration only after World War II, accepting a lot of minorities from outside Europe. The migration policies of these countries are, on the other hand, a partially institutionalized, highly variable and controversial structure that was seen as the unfortunate result of World War II. Spain, Portugal, Italy and Greece, the European countries that emigrated until recently, have faced migration pressure for the first time in their modern history in the context of crisis conditions and the harmonization of migration policies in the European Union. Although the countries in the second group are unlikely to adjust to the policies of English-speaking democracies, which are sole examples of their tolerance to extensive migration, their approach to immigration is still expected to be liberal democratic (Freeman, 1995).

4. Migration Policy of the European Union

Borders are in fact the most important reflection of European migration policies. Although border controls have increased globally in recent years, the EU probably has the strongest link between border and migration control. This is because the European border and migration regime is a system in which migration control is shared with all countries in a wide network, as well as its institutions, practices and border policies. The process of Europeanization, moving from a nation state to a more transnational union with its contemporary governance, has led to the inclusion of a large number of actors in this particular network. When the general trends in European immigration policy are analyzed in the last thirty years, the general tendency in Europe after the Fordism crisis is that immigration should not be desired and should preferably be reduced to zero. With the establishment of the asylum institution, migration policies in Europe have progressed towards a repressive and security approach (European Commission Migration and Home Affairs, 2016; Kasparek, 2016).

Historically, the emerging link between borders and migration at European level was first embodied in the 1985, 1990 Schengen agreements. While the Amsterdam Treaty incorporated the Schengen agreements into the EU's legal framework, the creation of the Common European Asylum System (CEAS) was declared as one of the top priorities in the field of Justice and Home Affairs. The Amsterdam Treaty (1997) was the next and most decisive step towards a common European migration policy. In the 2000s, serious attempts were made to strengthen migration policy at European level, especially in asylum and external border issues. Among these innovations, CEAS aimed to create a completely new European asylum system, rather to homogenize or unify the different national asylum policies in the EU. To this end, a series of regulations and directives were adopted in 2003 with funding measures such as the European Refugee Fund. Less binding regulation, directives have sought to establish minimum standards for asylum procedures, asylum admissions conditions, refugee recognition criteria and family reunification. However, legally stronger regulations formed the basis of CEAS. The Dublin II regulation incorporated the Dublin Convention into EU law, which also included EU countries largely outside the Schengen area in the common migration policy, while the 2005 Eurodac regulation established an

administrative fingerprint database(European Commission Migration and Home Affairs, 2014; Kasparek, 2016).

From the 1990s onwards, the concept of zero migration and migration control over external borders, which has led to developments in European migration and border policies, was faced with a reality test in 2005. In the autumn of that year, African immigrants tried to collectively cross the fences separating Ceuta and Melilla from Morocco, the Spanish exclaves in North Africa. Groups of close to 500 people tried to cross 3m high barbed wire fences with simple ladders. Moroccan and Spanish police used physical violence to repel immigrants. These events, which are on the global media agenda, triggered the change in the EU's migration policy with the effect of CNN. On October 27, 2005, the Council of Europe met at an informal summit at the Hampton Court Palace in the UK to determine a new strategy on the migration issue. The general opinion that emerged at this summit is that borders are not a suitable and sufficient means to control migration (Kasparek, 2016). In December 2005, the Commission published a new policy document entitled The Global Migration Approach (European Commission, 2011) for a wider strategy underlining the need to develop new instruments alongside border controls. The EU's Global Migration Approach, adopted in 2005, has added a dimension of European migration policy that intersects with the expectations of EU members and external countries in cooperation with non-EU member states. At the same time, the European Commission has sought to facilitate the path to legal migration to Europe, but these efforts have been largely unsuccessful due to the objections of some member states. As of 2010, Common European Asylum System (CEAS), European external borders reinforced by high technology, externalization, i.e. prevention of migration through cooperation with transit and origin countries, and experimental initiatives to regulate legal migration at European level are four major articles in European migration policy (European Commission Migration and Home Affairs, 2014; Kasparek, 2016).

The Global Approach (European Commission Migration and Home Affairs, 2005) can be interpreted as a new draft of immigration policy above the national framework prepared by European institutions. With this draft, the term “migration management” came to the fore. Migration management emphasizes the impossibility of stopping migration completely as a social and global phenomenon rather than keeping migration under control. In this case, however, what states or the EU have to do is to maximize the positive effects of migration and minimize the negative ones (Kasparek, 2016). In this sense, migration is redefined as a valuable resource for profitability. Prior to the global approach, EU immigration policy has been largely assessed from a security perspective. In the global approach, economic rationality has been added to migration policy. In fact, this is an approach that countries like the USA and Canada have been implementing for years. The most important application initiated in this context is the Blue Card, which is a residence permit similar to the US Green Card, which is mostly aimed at skilled immigrants. Although there have been since 2009, this practice is mostly used by Germany according to Commission reports (Kasparek, 2016). Most arrivals in Europe decide in advance, where they want to go for family reunification, with language skills or for other subjective preferences. For refugees and

immigrants, the Dublin system was a major problem. However, when the data of migrants were recorded in Eurodac, they had to remain in the first country due to the first entry rule (Kasparek, 2016).

The large-scale migration movements that emerged with the start of the Syrian civil war in 2011 put EU immigration policies into a dynamic crisis with immigration movements that increased exponentially in the following years and reached record levels in the summer of 2015. The Commission's first reaction to this crisis was the European Agenda on Migration (EAM) (European Commission, 2015) initiative to establish a stronger European perspective on European migration policy (Kasparek, 2016). Another goal of this initiative is to eliminate the concrete dynamics of the so-called "refugee crisis", which is the collapse of the European co-ordination system on migrant registration, acceptance and channelling of movements, with member states individually taking specific actions that threaten the cohesion and consistency of the Schengen area. Although the EAM was proposed before the 2015 migration summer event, the migration summer has gained special importance due to the refugee crisis that followed the European border security and migration regime. Thus, the EAM has been designed to address and eliminate the shortcomings and failures of the European migration and border regime since 2011. In fact, the tools proposed by the EAM are aimed at solving the problem of what the EU calls the "refugee crisis." However, the depth of the migration crisis has made it necessary to implement other instruments such as Turkey readmission agreement, which do not exactly match with the EAM (Kasparek, 2016).

Following the migration summer, the European Commission set out 'immediate actions' in its EAM report to address the migration crisis. As expected after the immigrant tragedies in the seas, it made saving lives at sea a priority. To this end, it tripled the European Border and Coast Guard Agency's (FRONTEX) budget for the Triton and Poseidon operations. It thus strengthened Frontex operations in providing operational border support to member states under intense migration pressure and helping to save the lives of migrants on the sea. The goal of saving lives again revealed the need for a wide spread of border control vessels over a large area. To fight against smuggling networks and especially human trafficking has again taken its place on the agenda. The new agenda includes EUNAVFOR MED Operation Sophia (European Commission, 2016) against human trafficking activities originating from Libya, although the crime of smuggling, which is a cross-border crime, covers police measures within Frontex and Europol under EU internal security policies (Kasparek, 2016; Schmid-Drüner, 2019). Thus, the issue of immigration became part of the Common Security and Defense Policy (CSDP), one of the EU's pre-Lisbon three pillars structure (Kasparek, 2016).

The CSDP area is re-emerging in EAM under the title of working together with countries in combating migration flows. In the policy of the global migration approach followed before the EAM, it was stated that European migration policy was the intersection of policies, in other words, European migration policy objectives should be included in different policy areas such as foreign policy and development policy. These policies aimed at preventing further refugee mobility towards Europe by establishing Regional Protection Zones (RPC), i.e. refugee camps close to the countries of origin. Within the

scope of EAM, this practice turned into Regional Development and Protection Programs, especially in North Africa and Horn of Africa. In addition, a new multi-purpose centre established and operated by the International Organization for Migration (IOM) and the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) in Niger, an important migrant transit route, is supported under this policy. EAM also covers the expansion of regional CSDP missions to border management of military missions in Mali and Niger (Kasparek, 2016).

'Relocation' and 'resettlement' policies have been proposed as a direct policy against uncontrolled migratory movements both within and outside the EU and especially the numerous autonomous migratory movements that occur significantly before 2015. Both proposals target a supervised and controlled migration movement. Equal resettlement of refugees from outside the EU has long been on the table as a policy tool in the EU, but has not been fully implemented. Refugees are expected to apply for asylum or protection at centres close to their country of origin rather than coming to Europe to apply for asylum. Of these, only refugee status earners will be allowed to travel to Europe later (Kasparek, 2016).

The policy of relocation concerns refugees and migrants who have previously come to the EU and who have to stay in EU peripheral countries under the rules of mostly the Dublin system. Implementation of this policy required a highly efficient and effective asylum system in border countries. However, the lack of necessary support to EU member border countries led to an intense asylum-seeker application, resulting in unauthorised and uncontrolled movements of asylum seekers, and thus the Dublin crisis emerged. Instead of a de facto quota system, the commission recommended that Syrian and Eritrean migrants, whose recognition as refugees in the EU is above 75% on average and who reached heavily migrant countries such as Italy and Greece, be transferred to other European countries. So as to calculate a balanced distribution, the Commission developed a formula that takes into account factors such as country size, economy and unemployment (European Commission, 2015; Kasparek, 2016). However, no consensus has been reached among the member states on this issue. It is noteworthy that the Commission's proposal for the fair distribution of migrants among member states rather than abolishing the Dublin system and the "country of first entry" rule. In general, it was met with vigorous opposition by the Visegrad countries – Poland, Czechia, Hungary and Slovakia – which opposed all EU obligations regarding the reception of refugees. However, the opposition is not limited to these four states, but represents a marginal tendency within the EU, which aims to return to a zero-migration policy through further tightening of Europe and national borders (Kasparek, 2016).

The 'hotspot' approach, which was originally designed to fully register migrants, is now no longer possible to rapidly channel immigrants into different procedures at both Italian and Greek common points. Hotspots in Italy and Greece are claimed to function largely as a means of illegitimating immigrants. Incoming immigrants are primarily brought to hot spots and are often provided with a document that legalizes their stay in Italian territory for up to seven days. This means a return to the former immigration policy, which is largely implemented in the southern part of the EU, that is to say

illegalization and precarious inclusion in the labour market (Kasparek, 2016). Hotspots in Greece initially worked as registries. However, the situation completely changed when the EU-Turkey agreement came into force on March 20, 2016. Thus, return of asylum seekers from Greece to Turkey is provided. This means the Turkish protection status created by the agreement for Syrian refugees, as well as the right to access the labour market for Syrian citizens. With Turkey becoming the third safe country by agreement or the first asylum country for Syrians, Syrians' asylum applications to the Greek authorities have started to be considered “inadmissable”. Later, five Aegean islands close to the Turkish coast were transformed into hotspots and detention centres. Thus, asylum seekers' freedom of movement is restricted; they are not allowed to leave the islands, thus causing them to remain in a dangerous situation between Turkey and Greece (Kasparek, 2016).

The process initiated by the Valletta summit in November 2015 on immigration represents the external dimension of post-2015 European migration policy. At the summit, attended by many African heads of state, a new process involving the countries of origin and transition was sought for the joint migration control project, and the EU Emergency Assistance Fund for Africa was established with an approach involving classical development cooperation and border management initiatives to finance projects in this field. The objective of all these projects is to reduce irregular migration by eradicating poverty or by strengthening the capacity of states to better control their borders (Kasparek, 2016).

5. Immigration Policy of Turkey

Since the establishment of the Republic of Turkey, periodic migration has been experienced in different ways. With the Lausanne agreement, it is provided for the migration of non-Muslims out of the country and the migration of Turks and Muslims outside the borders to Turkey if they wish. The settlement Law No. 2510, adopted on 14 June 1934, is the first legislation in the history of the Republic of Turkey regarding the status of immigrants and legal immigration. In the introduction section of this law, residential areas are determined and in the first section the status of immigrants and refugees is determined. Under the same law, migrant and refugee transfers, residence, cultural and administrative status are determined within the country; all issues such as customs and military service status are included in the law (Resmi Gazete, 1934). The claim that Turkey's lack of legislation on migration, mentioned in some sources, is clearly better than many countries when compared with other Western countries in the same years, especially the United States.

In the following years, situations not included in the settlement law were addressed in the new laws according to the need. The law dated 11.08.1941 and numbered 41/4104 on those who defected to Turkey from members of the foreign army of combatants was also issued according to the conditions of the period during World War II. As a result of the judgement of these persons, the issues of transport, subsistence, clothing, settlement and treatment are determined by this law until they are returned (Resmi Gazete, 1941). As a result of the international passport conferences held in the years 1920, 1926 and 1947 in the 20th century, passport and visa rules were determined in

Turkey by law no 5682 in 1950, which both Turkish and foreign citizens coming to Turkey are subject to. The rights of foreigners who are not prohibited by law from entering Turkey and who come in accordance with the provisions of the Passport law to reside and travel in Turkey are regulated by law no 5683 dated 15.07.1950 in accordance with the conditions of this law (Resmi Gazete, 1950). The Turkish citizenship law no 64/403 of 11.02.1964, which includes amendments introduced by the laws no 2383 of 12.02.1981, no 22311 of 12.06.1995, no 4866 of 04.06.2003, contains the provisions concerning the naturalisation of foreigners as Turkish citizens. Due to the international intervention in the Gulf crisis that started in 1991 and the large scale migration movements that followed, regulation no 94/6169 of 30.11.1994 was issued on the procedures and principles to be applied for individual foreigners who asylum in Turkey or request residence permits from Turkey in order to asylum in another country, foreigners who come to the borders for the purpose of asylum collectively and the population movements that may occur. While the 'law on work permits of foreigners' dated 27.02.2003 and numbered 4817 regulates the issues related to the working terms and conditions of foreigners in Turkey, the Turkish Penal Code contains provisions related to the criminal penalties imposed by foreigners in Turkey if they commit a crime. Articles 85 and 105 of the Labour Law no 1475 are about the business and working conditions of foreign nationals. The Law no 4028 of 13.11.1996 on the prevention of money laundering covers issues related to the situation of money illegally introduced into the financial system in Turkey or extracted from. The Law no 4422 on combating criminal organizations for the purposes of interest relates to the criminal penalties that Turkish and foreign nationals will be subjected to due to the illegal organizations and activities they have established for the purposes of interest. The provisions of the Penal execution law relating to foreign persons might be considered among the legislation related to the immigration policy of Turkey. The law no 2922 of 1983 on foreign students studying in Turkey covers issues such as residence permits for foreign nationals who come to Turkey for educational purposes (İltica-Göç Eylem Planı Görev Gücü, 2004).

The mass migration movements towards Turkey during and after the foundation of the Republic started with 384.000 people from Greece between 1922 and 1938. Between the two World war, from 1923 to 1945, 800.000 people from the Balkans came and settled in Turkey. During the Nazi regime between 1933 and 1945, 800 people from Germany fled to Turkey. After the Halabja massacre in 1988, 51.542 people from Iraq came to Turkey. In 1989, 345.000 people from Bulgaria migrated to Turkey, fleeing from the assimilation politics of the communist Bulgarian regime. 467.489 people immigrated to Turkey from Northern Iraq after the First Gulf War in 1991 since they were under the threat of genocide. Between 1992 and 1998, 20.000 people from Bosnia who fled the massacre of Serb separatists came to Turkey. Following the 1999 events in Kosovo, 17.746 people again migrated to Turkey. In 2001, because of the fight between Macedonian soldiers and Albanian guerrillas, 10.500 people from Macedonia came to Turkey (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014; Terzioğlu, 2005). Approximately 3,674,588 people asked for asylum due to internal turmoil in Syria between April 2011 and October 2019 (Mülteciler Derneği, 2019).

For the first time in its history, Turkey was subjected to very intense migration movements after April 2011. In fact, between 2011 and 2019 it was exposed to more of the migration it received in the period from its foundation until 2011. The above-mentioned numbers do not include foreigners coming to Turkey due to legal reasons such as work, education, settlement and marriage (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014).

In addition to the changes, wars and agreements in the national and international conjuncture, efforts to harmonize the legislation in the European Union accession adventure that began with the 1963 Ankara Agreement have also been very effective in the changes made in Turkey's legislation on migration. In particular, the issue of migration, which was included in the legislation of the European Union with the European Single Act in the 1980s, and which was further detailed in the subsequent agreements, was transferred to national legislation of Turkey in the form of constitutional and legal amendments in the late 1990s and 2000s.

Turkey, which was accepted as a candidate at the 1999 Helsinki summit, has started to work in the process of harmonising its legislation with the European Union on migration and asylum issues, as in other areas. In this context, the government of the period signed the 2001 accession partnership document and revised it on 19 May 2003 and began to follow the National Programme for the adoption of European Union legislation in this direction. In the accession partnership document, short-term and medium-term actions have been agreed and implemented. Strengthening the struggle against illegal migration and negotiating a readmission agreement with the European Commission are aimed in the short term. In the medium term, it is decided to adopt and implement the acquis and its practices on issues such as entry into the country, re-entry and expulsion in order to prevent illegal migration. In addition, alignment in the area of asylum, starting to work on lifting the geographical restriction imposed by the 1951 Geneva Convention, strengthening the system of evaluation and decision making of asylum applications, accommodation and social support for asylum seekers and refugees were included in the plans (İltica-Göç Eylem Planı Görev Gücü, 2004).

In addition, in the area of migration and asylum, in order to align with the EU acquis in the area of Justice and Home Affairs, Turkey has undergone a special structure that brings together Border Control and different state units responsible for Migration and asylum. Turkey has established three working groups in the areas of borders, migration and asylum in order to develop an overall strategy. The Turkish National Programme for 2003 on the adoption of the EU acquis has been published in the Official Gazette no 25178 on 24 July 2003 and entered into force. To carry out the work in the field of the creation of legal and institutional structure as in the national programme on migration and international protection, Asylum and Migration Legislation and Administrative Capacity Development and Implementation Bureau (Bureau of Migration and Asylum) under the Ministry of the Interior was established on October 15, 2008. The fifth part of the law on foreigners and international protection, which regulates the establishment, duties and powers of the Directorate General of Immigration Administration and the organization of the centre, provincial and foreign, was enacted on 11 April 2013. Within the law

on foreigners and international protection, the purpose, scope, definitions, and prohibition of repatriation, foreigners, international protection, the other four parts including common provisions on foreigners and international protection was enacted on 11.04.2014. The law regulates the principles and procedures about foreigners' entry, stay and leaving Turkey, and the content and application of the protection for foreigners who seek protection from Turkey. It also regulates the founding, duties, mandate and responsibilities of the Directorate General of Migration Management under the Ministry of Interior. The new immigration law consists of three main parts; foreigners, international protection, and establishment and duties of Directorate General of Migration Management (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014).

"The main topics regulated by the law are:

- Provisions for entry into and exit from Turkey
- Provisions on visas
- Residence permit and types
- Stateless persons and their rights
- Deportation
- Reception and housing centres and repatriation centres
- International protection and varieties
- Non-return policy
- Temporary protection
- Adaptation
- Establishment and duties of the Directorate General of Immigration Administration
- Migration Policy Board
- Central, provincial and foreign organization service units
- Permanent boards and commissions" (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2014).

Turkey, which has adopted the law on foreigners and international protection, prepared in accordance with the EU acquis and other international migration legislation, is the country most affected by the Syrian crisis and welcomes the most asylum seekers.

Chart 3. Number of Syrian migrants under temporary protection in Turkey between 2011 and 2019

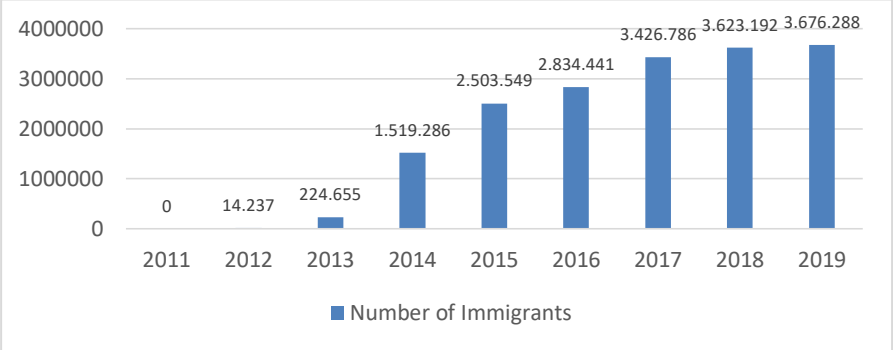

It is home to immigrants in temporary protection status with limited foreign aid. Very few of these migrants remain in temporary housing centres. The majority are scattered in different provinces throughout Turkey.

Chart 4. Number of Syrian migrants residing in and out of temporary housing centres as of 2019

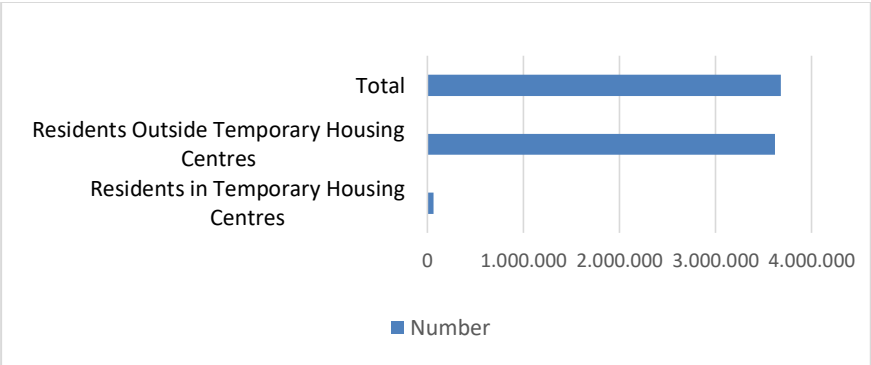

Initially, as in other Arab countries, a series of anti-government protests, uprisings and armed revolts began in response to the repressive regime and low living standards in Syria and continue today as proxy wars in Syria. The zero-problem policy with neighbours before the Syrian crisis forced the use of different engagements, along with the deepening and prolonging of the crisis. Turkey, like its other Western allies, has seen the resolution of the crisis as dismissal of Assad from ruling, and efforts to mediate between the opposition and Assad have been negative. Suddenly, the positive atmosphere reversed and the two countries almost came to the brink of war. The terrorist organization ISIS has assessed the administration gap in Syria and has taken over the administration in the north and east of Syria due to President Obama's noncommittal policies. This abstention and development has made it easier for Russia and Iran to take a strong position on Assad's side. The US has formed an alliance with the YPG (newly named SDF), the Syrian extension of the

PKK, which has equipped it with heavy weapons and started the fight against the so-called ISIS. ISIS has abandoned all of its Syrian territory and its oil resources to the SDF almost without war. Hundreds of ISIS terrorists have surrendered after several small-scale struggles. Media outlets have claimed that some of these terrorists were transported by American helicopters to several other countries (Han, 2019; Milli Gazete, 2017; Yeni Şafak, 2017).

All these developments in the geography of Syria have had political, economic and social negative effects on Turkey as it is a neighbouring country and it has granted the Syrians temporary protection status and accepted them into its country. Although its Western allies have pledged economic assistance to Turkey, they have not fully fulfilled their commitments. The reasons such as the prolongation of the war, the endless proxy wars in Syria with the intervention of different power centres, the support by Western allied states including the USA and France to the terrorist organization, PKK, troubling Turkey since the 1980s, the possibility of the formation of a de-facto terrorist state in northern Syria, and therefore the possibility of not returning back home of the Syrians fleeing the persecution of this terrorist organization; has caused a profound change in Turkey's foreign policy, which has continued for many years like zero problems with neighbours, and ‘peace at home and peace in the world’.

Turkey intervened on the territory of another country for the second time after the intervention of the so - called Cyprus peace operation in the 1970s - except for temporary cross-border operations contracted with the relevant countries in the fight against the PKK - and will probably remain in Syria until a political consensus is reached. Although the use of the right to self-defense in Article 51 of the UN Convention is justified, the main justification for Turkey's long stay in Syria is the creation of a safe zone in northern Syria along the border and the attractive reconstruction of this area in order to ensure the return of the Syrians who have been welcomed in Turkey. To this end, Turkey has aimed to ensure its security against the terrorist structure through operations like the Euphrates Shield, Olive Branch and Peace Fountain, and also to stop possible migration movements towards Turkey through the safe zone it will construct and to send migrants residing within Turkey to their own country.

Another important issue in the Syrian equation in terms of international relations is the tremendous change in Turkey's relations with the countries under the same security organization (NATO) as allies for years and with Russia, which is in the opposite group. Both the US and EU countries have been on opposite sides with Turkey on Syria, but on the other hand, Turkey-Russia relations, which began to improve again in 2016 after the aircraft crisis in 2015, have become better than some NATO member countries. This development, which supports the Realist view, has caused disappointment for its allies in Turkey. Although, Turkey's goals on Syria do not exactly coincide with Russia and Iran completely, it has led it to develop more level relations with them. In fact, this axis shift has reinforced the argument that the supporters of Turkey's troublesome PKK terrorist organization, which has been going on for years, are its own allies, NATO countries. Although the United States and the EU have stated that they regard the PKK as a terrorist

organization, they continue to accept and support the YPG (SDF) as their allies fighting ISIS.

Any conflict in northern Syria, where the regime does not rule, and the transfer of migrants fleeing this conflict to a safe place within Syrian geography is of utmost importance to Turkey. One of the biggest reasons in the peak unemployment rate in Turkey currently is the fact that migrants living in Turkey are included in the labour market with much less economic wages. Unemployment and the resulting economic problems have brought to reveal social problems such as xenophobia, which have started to be seen especially in the cities where migrants live mostly. The number of unemployed in Turkey is around three million, while the number of Syrian migrants is about the same. The coincidental intersection of the figures does not essentially indicate that the only cause of unemployment is immigrants. However, budget expenditures for migrants and the participation of Syrians in the labour force cause both social and economic problems.

The EU and Turkey migration policies have been adapted during the negotiation chapters and legislative alignment during the EU candidacy process. Many of the Syrians forced by the civil war to migrate have been granted temporary protection status by Turkey, but those trying to go to Europe have been rejected by the EU's readmission agreements with the transition countries. The EU has convinced these countries that its readmission agreements with the transition countries include the recognition of visa liberalisation for their citizens and the economic support for aid to refugees (Council of the EU, 2016). The EU, which has taken nearly no initiative to stop the war in Syria, has virtually built strongholds against Syrians fleeing the war and has not accepted them. Although Turkey and the EU have about almost the same regulations on migration, Turkey has been more humane in practice.

6. Conclusion

When Turkey and the EU migration legislation are compared, it is important to note that after the legislative alignment efforts, the migration legislation has become closer. However, during the interpretation and implementation of the legislation, it is noted that the EU has failed to act in unity and integrity, especially in the face of the extreme migration incident after 2015. It has been seen that different EU member states have caused a deep crisis within the EU with different practices and imposition. Unfortunately, the EU has failed to implement the migration issue. Turkey, which has interpreted the legislation more fairly and humane in the face of the same incident, has opened its borders to migrants and granted temporary protection status to Syrian refugees. In fact, contrary to the example of the EU, it did not oblige them to refugee camps; it allowed those who wished to reside in refugee camps and others in the city they wanted to reside under the control of the provincial immigration authorities. The number of migrants staying in refugee camps is extremely limited. This has once again demonstrated that the uniform application of international treaties and legislation - although its importance is not undeniable - is not possible, and that different practices and omissions exist between states.

The phenomenon of migration, which plays an important role in international relations and negotiations, has taken its place very late in the discipline of International Relations (Johnson, 2017). As international relations have traditionally focused more on the issues of the international system and war, large-scale migration events after 2011 have had a profound impact on Europe, Asia, the Middle East and Africa, both in terms of theory and influence. As a result of this, negotiations and agreements on the agenda of migration have been made between countries in different continents. The most important impacts on the countries include frequent changes in engagement in international relations, deep political crises, visa exemption for nationals of the cooperating states, developing aggressive-offensive policies and reorganizing the migration regime. Therefore, international migration and international relations cannot be considered as independent disciplines and issues. Within the curriculum of international relations discipline, migration should be considered as a sine qua non. The impact of migration on international relations is not limited to the Syrian crisis. Historically, the migration of tribes has shaped the European nations and the establishment of new states in Europe. On the other hand, the migration movements between Europe-Asia, Africa and America in the age of geographical discoveries have led to the formation of new societies in these geographies and the emergence of different states after decolonization. In short, international relations cannot be limited to power, hegemony and system analysis. The fact that the disciplines of Social Sciences take an interdisciplinary approach instead of independent from each other in the face of events, problems and situations will ensure that healthier outcomes are achieved in a holistic manner.

Bibliography:

Council of the EU. (2016). EU-Turkey statement, 18 March 2016. Retrieved from www.consilium.europa.eu/press

eSchoolToday. (2014). What is Migration? Retrieved from http://eschool today.com/migration/what-is-migration.html

European Commission. (2011). The Global Approach to Migration and Mobility. Brussels. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=EN

European Commission. (2015). A European Agenda on Migration. Retrieved from http://www.europarl. europa.eu/oeil/popu ps/fichepro cedure.do?lang=en&reference=2015/2660

European Commission. (2016). EU operations in the Mediterranean Sea. Retrieved from https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/ homeaffairs/ files/what-we-do/policies/securing-eu-borders/fact-sheets/docs /20161 006/eu_ operations_in_the_mediterranean_sea_en.pdf

European Commission Migration and Home Affairs. (2005). Global Approach to Migration and Mobility. Retrieved February 22, 2020, from https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/ inter national -affairs/global-approach-to-migration_en

European Commission Migration and Home Affairs. (2014). Common European Asylum System. Retrieved February 22, 2020, from https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum_en

European Commission Migration and Home Affairs. (2016). Border crossing. Retrieved February 22, 2020, from https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/border-crossing_en

Freeman, G. P. (1995). Modes of immigration politics in liberal democratic states. International Migration Review, 29(4), 881–913. https ://doi.org/10.2307/2547729

The Global Forum for Migration and Development. (2019). Background and Objectives. Retrieved September 17, 2019, from https://gfmd.org/

Guy, H. (2007). Barbarian Migrations and the Roman West. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.

Han, T. (2019). Amerika DEAŞ'tan vazgeçmiyor! Helikopterle terörist sevkiyatı. Akit. Retrieved from https://www. yeniakit.com.tr /haber/amerika-deastan-vazgecmiyor-helikopterle-terorist-sevkiyati-599239.html

İltica-Göç Eylem Planı Görev Gücü. (2004). Turkish National Action Plan for the Adoption of the EU Acquis in the Field of Asylum and Migration. Retrieved from http://www. madde14.org /images /0/03/Uepeng.pdf

Johnson, H. (2017). Immigration and International Relations. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/OBO/9780199756223-0204

Karapınar, Y. D. (2017). The Comtemporary Lens in International Relations: Migration and Foreign Policy Nexus in Turkey.

Kasparek, B. (2016). Migration Politics and Policies in the European Union. Athens. Retrieved from https://www. rosalux.eu /fileadmin/user_upload/Publications/migration_politics_kasparek.pdf

Le Mesurier, S. (2012). The phenomenon of migration: Its significance of meaning in human societies throughout history. Seminar on Current Migration Phenomena, Spanish Red Cross. Retrieved from https://www.ifrc.org/PageFiles/89397/the phenomenon of migration_TYPEFI_final_En.pdf

Milli Gazete. (2017). ABD harekete geçti! Hedefteki yeni ülke... Milli Gazete. Retrieved from https://www. milligazete.com.tr /haber/ 1423523/abd-harekete-gecti-hedefteki-yeni-ulke

Mullan, B. (2009). The Regulation of International Migration: The United States and Western Europe in Historical Comparative Perspective. Institute for Public Policy and Social Research.

Mülteciler Derneği. (2019). Mülteciler Derneği. Retrieved October 24, 2019, from https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/

Nicholson, F., & Kumin, J. (2017). UNHCR - Refugee Protection: A Guide to International Refugee Law (Handbook for Parliamentarians). Retrieved September 28, 2019, from https:// www.unhcr. org/publications/legal/3d4aba564/refugee-protection-guide-international-refugee-law-handbook-parliamentarians.html

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2014). Türkiye ve Göç Kitabı. Retrieved from https://www.goc.gov.tr/kitaplar

Resmi Gazete. (1934). İskân Kanunu. Retrieved from https:// www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf

Resmi Gazete. (1941). Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun. Retrieved from https:// www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.4104.pdf

Resmi Gazete. (1950). Pasaport Kanunu. Retrieved from https:/ www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682.pdf

Schmid-Drüner, M. (2019). Immigration Policy. Retrieved from http:// www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_4.2.3.pdf

Terzioğlu, M. (2005). Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar. In Göçmen Ülkesi Olarak Türkiye: Hukuksal Yapı ve Uygulamalar (p. 169). İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı.

United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. (2017). International Migration Policies: Data Booklet.

Yeni Şafak. (2017). Kirli dosyalar ortalığa saçıldı. Yeni Şafak. Retrieved from https://www.yenisafak.com/dunya/kirli-dosyalar-ortaliga-sacildi-2810154

CHAPTER 20

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Dijital Öykü Kullanımı (Fatih Pala)

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Dijital Öykü Kullanımı

Fatih PALA[1]
[1]*Milli Eğitim Bakanlığı, e-r-z-u-r-u-m-25@hotmail.com*

1. Dijital Öyküleme (Hikâyeleme)

Hikâyeler; gelenekleri, mirası ve tarihi gelecek nesillere aktarmanın bir yolu olarak anlatılmıştır. Bu bağlamda eski çağlardan günümüze hikâye anlatımı, bilgiyi nesilden nesile aktarmak için kullanılan yaygın bir eğitim aracıdır. Son yıllarda, verilmek istenen bilginin hikâye ile aktarılması sürecinde çeşitli medya ve hedef kitlede ciddi değişiklikler yaşandı. Hikâyeler, etkili öğrenme için eğitimin her alanında eğitimciler ve öğrencilerin faydalanılabileceği etkili bir eğitim aracıdır (Norman, 2011; Sharda, 2007). Günümüzde de teknolojinin gelişmesiyle daha aktif bir şekilde kullanılan multimedya araçlarıyla hikâyeler dijital ortamlarda anlatılmaya devam edilmektedir. Bu bağlamda hikâyeler, geleneksel hikâye anlatımından dijital multimedya teknolojisine geçiş olarak karşımıza çıkmaktadır (Norman, 2011).

21. yüzyılda öğrenme, hızla değişen ve teknoloji tarafından çevrelenmiş bir ortamda gerçekleşir. Bu ortamın temel özellikleri arasında sınırsız miktarda bilgiye erişim, gelişen teknolojilerle birlikte mobil öğrenme cihazları, çevrimiçi uygulamalar ve sosyal medya araçları, artan sınıf mevcudiyeti ve işbirliği yapma kapasitesi bulunmaktadır (Malita & Martin, 2010; Robin, 2008).

Yapılandırmacı kuramın ilkeleri, öğrencilerin fikirleri ve inançları inşa etmek ve yeniden yapılandırmak için gerçek bir ortamda mevcut araçları ve öğrenme etkinliklerini kullanmadaki işbirliğinin önemini vurgulamaktadır (Vygotsky & Cole, 1978). Verilmek istenen bilgi sadece öğretmenden öğrenciye düz anlatım yoluyla aktarılmaz, ayrıca öğrenci bulunmuş olduğu öğrenci grubu ve sınıfın fiziki ve teknik ortalarıyla etkileşim içinde olarak öğrenmek istenilen bilgiyi aktif bir şekilde öğrenir (Fosnot & Perry, 1996; Prawat, 1996). Teknolojinin gelişmesiyle önemi artan dijital cihazlar öğrencilerin bilgiyi aktif bir şekilde grup halinde öğrenme imkânı sağlaması açısından önem arz etmektedir, birçok araştırmacı (Ayas & ark.; 2006; Dodge, 1995; Jonassen & Carr, 2000; Milson & Downey, 2001; Wheatley, 1991) yapılandırmacı öğrenme kuramı bağlamında dijital teknolojilerin öğretim stratejileriyle kaynaştırılması gerektiğini savunmuştur.

Eğitimin içerisinde kendine yer bulmuş teknolojik gelişmeler arasında gelişmiş, uygun fiyatlı ve kullanıcının kolay bir şekilde kullanabileceği dijital araçların ve multimedya oluşturma yazılımlarının (İMovie, Movie Maker ve fotoğraf hikâyesi vb.) ulaşılabilirliği, yapılandırmacı öğrenme kuramı için önemli olanaklar sağlamaktadır. Bu multimedya ve sunum araçları; üretim, düşünme, işbirliği ve proje yönetimine dayalı öğretim için uygun araçlardır (Sadik, 2008). Bu bağlamda multimedya araç ve yazılımları eğitimciler için teknoloji pedagojisi hazırlamak açısından yansıtıcı düşünceye ilham verecek kapsamlı bilgi ve teknoloji kullanımı için fikirler ve alternatifler sağlayabilir (Hughes, 2005).

Dijital hikâyenin tanımına ilişkin ortak bir tanım yoktur. Bu alanla ilgili farklı tanımlar yapılmıştır. Dijital teknoloji ile ilişkilendirilmesine rağmen, dijital hikâyenin tarihi 1990'lı yılların başına uzanmaktadır. Berkeley, Kaliforniya'da bulunan kar amacı gütmeyen bir topluluk sanat kuruluşu olan StoryCenter olarak adlandırılan Dijital Hikâye Anlatma Merkezi (CDS) 1990 yıllarının başında Joe Lambert tarafından kurulmuştur. Dijital Hikâye Anlatma Merkezi (CDS), ilk yıllarından beri üzerinde kafa yorarak yazma ve dijital teknolojik araçların entegrasyonu ile öğrenci ve öğretmenlere kişisel anlatıların oluşturulmasında ve paylaşılmasında yardımcı olmaktadır. Alanında bir başka öncü olan İngiliz fotoğrafçı, yazar ve eğitimci Daniel Meadows, dijital hikâyeleri "kalpten anlatılan kısa, kişisel multimedya masalları" olarak adlandırmıştır (Lambert, 2013; Robin, 2008). İlk olarak yetişkinler tarafından bilgisayarlarla oluşturulan dijital bir hikâyeler günümüzde yaş ortalaması daha düşük uygulayıcılar tarafından kullanılabilen düşük maliyetli ve kullanımı kolay akıllı mobil cihazlar ve web tabanlı araçlarla yapılmaktadır. Uygulayıcılar tarafından oluşturulan dijital hikâyeler, dünyanın her yerindeki diğer kişiler tarafından internet aracılığıyla kolayca ulaşılır ve paylaşılabilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte oluşturulan dijital hikâyeler; bilgisayarlardan, tabletlerden, akıllı telefonlardan ve dijital cihazdan ulaşılabilir. Dijital hikayelerin bilgi teknolojileriyle entegre alarak gelişmesi sınıflarda öğrenci ve öğretmenlere daha fazla imkanlar sunmaktadır. Bu bağlamda dijital hikâyeler, öğrenci ve öğretmenler için yeni öğrenme ve öğretme etkinliklerine dönük yenilikçi yollar geliştirmektedir (Rabin, 2015).

Lambert (2010), dijital öykülemede bulunması gereken yedi öğeyi şöyle sınıflamıştır.

Şekil 1: Dijital öyküleme öğeleri

Dijital hikâye anlatımı, bilgisayar tabanlı bir program kullanarak görüntüler, metin, video klipler, animasyon ve müzik gibi dijital eserleri birleştirip kısa bir film oluşturma pratiğidir. Dijital hikâyeler, genel olarak hikâyeye içsel ve anlamsal bir değer oluşturan kayıt altına alınmış ses biçiminde anlatımlardan oluşur. Dijital hikâyeler, bir bilgisayarda veya başka bir cihazda video dosyalarını oynatabilecek görüntüde dijital bir biçimde kaydedilir. Dijital hikâyeler kullanımı yaygın web tarayıcısı aracılığıyla görüntülenebilecekleri internet ortamına yüklenir. Geleneksel hikâye anlatımında olduğu gibi, dijital hikâyeler de seçilen bir tema etrafında, genellikle belirli bir bakış açısı içerir ve sadece birkaç dakika uzunluğundadır (Robin & Mcneil, 2018). Dijital teknoloji ve öğretim materyalindeki

gelişmelerden faydalanan dijital hikâyeler, konuya kaynak oluşturma, sorgulayıcı düşünme, tutum ve motivasyon, bilgi okuryazarlığı da dahil olmak üzere öğrenmeyi daha aktif bir şeklide elde edebilmek için uygun, dönüştürücü, dijital teknoloji destekli bir eğitim aracı haline gelmiştir. Başarılı bir dijital öyküleme projesi ile öğretmenlerin ders içeriğiyle derinden bağlantılı problemler ortaya çıkarma; öğrencilerin izleyicinin bakış açısını göz önünde bulundurarak etkili içerik ve multimedya öğelerinin kombinasyonları hakkında eleştirel düşünme imkânı sağlanır. Ayrıca, dijital hikâyeler öğrencinin öğrenme sürecine daha aktif katılarak kendini geliştirmesine ve kendi yapacakları etkinlikler bağlamında kendini eleştirmeye imkân sağlayarak öğrenmeye karşı tutum ve motivasyonu arttırır. Her hikâye, öğrencileri kişisel ürünlerden hikâye ve öğrenme hedeflerini anlamlı bir şekilde destekleyen diğer multimedya kaynaklarını titizlikle seçmeye ve düzenlemeye teşvik eder, böylece teknoloji ve medya becerilerini geliştirir. Dijital hikâyeler, dijital teknolojinin sınıflarda öğrenci ve öğretmenler tarafından öğrenme amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu amaçla, dijital hikâyeler, günümüzde okullarda eğitimin önemli bir parçası haline gelip öğretilmek istenilene şekil vermektedir. Bu bağlamda dijital hikâyeler hayatımızın önemli bir parçası haline gelmektedir. Tüm bunlar, kullanımı kolay yazılımla birlikte dijital kameralar ve tarayıcılar gibi donanıma hazır erişim ile kolaylaştırılmaktadır. Birçok eğitim kurumu son yıllarda dijital hikâye anlatımı uygulamasını çalışma ortamlarına uyarlamaktadır (Robin, 2008).

2. Eğitimde Dijital Öyküleme (Hikâyeleme)

Günümüz eğitim aracı olarak kullanılan hikâyelerin eğitime etkisi yeni değildir. Eski yıllardan beri hikâyeler eğitimde etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Dijital hikâyelerin günümüzde daha deşik bir eğitim aracı olarak ele alınmasında teknoloji ile birlikte gelişen dijital araçların (dijital kameralar, fotoğraf düzenleme yazılımı, yazma araçları ve Web 2.0) etkisi vardır. Bu bağlamda dijital öyküler sayesinde, öğrenciler okuduklarını anlamakta, öğrendiklerini hoş ve eğlenceli bir şekilde edinmektedir (Meadow, 2003; Alexander & Levine, 2008; Royer ve Patricia, 2008).

Pek çok araştırma, dijital hikâyelerin öğrencilerin düşüncelerini ve bilgilerini daha aktif bir şekilde oluşturduğu ve oluşturduğu etkinliklerin öğrenciyi öğrenmeye daha motive ettiği sonucunu savunmuştur.Dijital hikâye anlatımını, öğretmenler sınıflarda teknolojinin derse entegrasyonu bağlamında etkili bir şekilde kullanmaktadır (Morehead, LaBeau & Li, 2007; Robin, 2005).

Dijital teknolojinin gelişmesiyle birlikte dijital hikâye oluşturma araçlarına öğrenci ve öğretmenler daha kolay ulaşabilmektedir (Armstrong, 2003). Bunlar; ulaşılması kolay yazılımlar, dijital kameralar, Web 2.0 araçları, ses kayıt cihazları ve bilgisayarlar vb. araçlardan oluşmaktadır. Dijital hikâyeler, öğrencilerin karşılaştığı problemleri yenilikçi yaklaşım çerçevesinde çözmesine olanak sağlayarak yaratıcılıklarını geliştirmektedir (Ohler, 2013). Bu bağlamda dijital hikâyeler, öğrencilerin derslere olan tutumunu ve motivasyonunu arttırmaktadır. Dijital hikâyeler sayesinde öğrenciler işbirliğine dayalı öğrenme ortamları oluşturarak yapılan etkinliklere uygun öğrenme ortamları sağlamaktadır. Öğrenciler, dijital hikâye etkinliklerini yaparken dijital teknoloji araçlarından yararlanmaktadır.

Dijital hikâye anlatımı, öğrencilerin matematik becerilerini geliştirmede, engelli öğrenciler için sosyal becerileri arttırmada, dil eğitimde, tarih ve sosyal bilgiler öğretiminde etkili bir şekilde kullanılan eğitim aracıdır (Bull & Kajder, 2005; Papadimitriou, 2003; Schiro, 2004).

Dijital hikâyeler, alt sınıflardan üst sınıflara bütün öğrencilerin öğrenmek istedikleri bilgileri aktif bir şekilde öğrenmesine olanak sağlayan eğitim materyalidir. Sınıflarda dijital öykü kullanımı, öğrencilerin kendi araştırmalarını yapmaya ve hikâyelerini anlatmaya başlarken yaratıcı yeteneklerinden yararlanmaya, çeşitli bilgi ve görüşleri analiz ederken ve sentezlerken zengin, derin içeriği araştırmak için kütüphane ve interneti kullanmayı öğrenmeye teşvik eder. Buna ek olarak, dijital hikâyelerin oluşturulmasına katılan öğrenciler fikirlerini düzenlemeyi, soru sormayı, fikirlerini ifade etmeyi ve anlatılar oluşturmayı öğrenerek iyi bir iletişim becerisi geliştirir. Çalışmalarını akranlarıyla paylaşma fırsatı bulan öğrenciler, duygusal zeka, işbirliği ve sosyal öğrenmede kazanımları teşvik edebilecek kendi ve diğer öğrencilerin çalışmalarını eleştirmede deneyimler kazanabilirler. Üst sınıf öğrenciler için dijital hikâyeler; bir hikâye konusu seçme, konuyla ilgili araştırma yapma, bir senaryo yazma, görüntü toplama, kaydetme gibi çok yönlü deneyimleriyle kendi anlamlarını inşa edebilmeleri açısından daha uygundur. Sonuç olarak dijital öyküler sadece öğrencinin araştırdığı ve hayata geçirdiği şeyi değil, aynı zamanda deneyimden öğrendiklerini de zengin bir şekilde gösteren bir multimedya aracıdır (Jakes & Brennan, 2005; Lambert, 2006; Morra, 2013; Ohler, 2008).

Robin (2008), dijital öykülemeyi; dijital ortam, bilgisayar, görüntü yakalama araçları, ses kayıt araçları, çoklu okuryazarlık kazanma, öğretmen ve öğrenci katılımı ve 21.yüzyıl becerilerini geliştirme öğelerini vurgulayarak eğitime uyarlamıştır.

Şekil 2: Eğitimde dijital öyküleme yakınsaması

3. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Dijital Öyküler

Sınıfta oluşturulan dijital hikâyeler, öğrencinin sesi ile anlatımın eşlik ettiği bir görüntü, metin veya video montajı içeren kısa filmlerdir. Tarihin büyük kısmı filmlerin ve televizyonun icadından önce meydana geldiğinden, mevcut

birincil kaynakların çoğu fotoğraf, sanat eseri ve dokümanlardır. Bu nedenle, öğrenciler tipik olarak bu ve diğer durağan görüntülere hareket ekleyerek dijital öyküler oluşturmaktadır (Ferster, Hammond & Bull, 2006). Bu dijital hikâyeler genellikle geleneksel bir hikâye yapısını takip etmektedir. Başlangıç, orta ve bitiş, hem içerik oluşturma hem de izleyici için eğitici ve eğlenceli bir deneyim sunar. Anlatı üretmek için, öğrenci konuyu araştırmalı, mevcut durumdan aktif olarak anlam oluşturmalı, bu anlayışı başkalarına aktaran yazılı bir hikâye hazırlamalı ve son olarak, anlatım ile görsel medyayı kullanan bir film oluşturmaktadır (Kajder, 2004).

Teknoloji, sınıfları dünyaya bağlamak için bir dizi fırsat sunmaktadır. İnternetin gelişmesi, dijital kameraların toplum genelinde yaygınlaşması kendini eğitim alanında da göstermiştir. Eğitimdeki bu durum sosyal bilgiler müfredatında da kendine yer bulmuştur (Bull & Kajder, 2005). 21. yüzyıl sosyal bilgiler müfredatının hedefleri arasında "öğrencilerin derin ve zengin bir ağ anlayışı geliştirmelerine yardımcı olmak" bulunmaktadır. Çocuklar hikâye formuna açık olduklarından, onları çağdaş ve tarihi kurgu ve biyografiye dahil etmek zengin sosyal bilgiler müfredatını sağlamanın bir yoludur. Hikâyeleri okumak ve duymak, öğrencilerin hayatlarına dokunan sosyal bilgiler sorunları hakkında hikâyeler anlatmak yeni sosyal bilgiler müfredatının hedefleri arasındadır (Parker, 1991). Bu bağlamda dijital hikâye anlatımının sosyal bilgiler içeriğine uygun video oluşturma ve yazma becerilerini öğretmek için bir çerçeve olarak kullanılması sosyal bilgiler dersi için önem arz etmektedir (Figg, Ward & Guilory, 2006). Dijital hikâye anlatımı bir öğretim stratejisi veya bir öğrenme aracı olarak öğrencilerin kişisel deneyimlerini ortaya çıkarma açısından sosyal bilgiler dersi için önemli bir yöntemdir (Abrahamson, 1998; Harris, 2007).

Dijital öyküler, teknolojinin eğitim ile birleşme aracı olarak yararlıdır. Sosyal bilgiler dersinde oluşturulan dijital öyküler bu bağlamda önemlidir. Sosyal bilgiler dersi soyut konuları ele alan bir ders programı olması nedeniyle bir çok duyu alanına hitap eden dijital hikâyeler ders için önemlidir (Şeker, 2016). Dijital öyküler, ilköğretim sınıflarında öğrenim gören sosyal bilgiler öğrencileri için zengin tarihsel kaynak sağlamaktadır (Royer & Richards, 2008; Doğan, 2011). Dijital öyküleme ile tarih, dijital dünyada kendine yer bulmaktadır. Bu anlayış sosyal bilgiler ders programında bulunan tarih konularının öğretimi açısından dijital öyküleme araçları önemli yer tutmaktadır. Tarih öğretiminde dijital öyküleme araçları, video ve diğer teknoloji araçlarının kullanımı önemlidir. Dijital öyküleme sosyal bilgilerle ilgili konuların araştırılması ve bu konuların bir teknoloji aracı, video, dijital öykü yazma ve oluşturma yoluyla canlandırılması için bir rehber olarak kullanılmaktadır (Ayers, 1998; Figg, Word & Guilory, 2006). Günümüzün sosyal bilgiler öğretmenleri, öğrenciler için tarihsel anlayışları zenginleştiren öğrenme fırsatlarını genişletmek için yenilikçi teknolojilerden yararlanmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenleri yenilikçi teknolojilerden biri olan dijital öyküleri derslerde daha çok tercih etmektedir. Öğretmenler, dijital öykü etkinlikleriyle öğrenciler, tarihsel sorgulamaya katma ve öğrenmeyi teknoloji olmadan yapılabileceklerin ötesine taşıma fırsatı sunmaktadır. Dijital hikâyeler ile öğrenciler ve öğretmenler tarihsel araştırmayı teşvik eden dijital

kaynakları araştırdıklarında öğrenme, tarihi anlamlı hale gelir. Öğrenciler, sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih oluşturmada dijital öykülerden faydalanması bu uygulamayı ders için popüler hale getirmektedir (Pierre, 2006). Sosyal bilgiler dersinde dijital öykülerin kullanımı en ilgi çekici tarihsel anlatılarla çözülmemiş bir soruyu tanımlar ve farklı bir bakış açısı benimser (Lambert, 2013). Sosyal bilgiler dersi; öğrencilerin kişisel yurttaşlık inançları, sosyal ve kamusal eylemleri, yerellik ve dış dünya ile bağlantıları, geçmiş şimdi ve geleceğin farkındalığı teması üzerine inşa edildiği için dijital hikâye anlatımı bu bağlamda önemlidir. Dijital hikâye anlatımı, her yaştan öğrenicinin geçmiş, şimdiki zaman ve geleceğe bağlantı kurmasının yanı sıra dünya ve çevremizdeki insanlarla bağ kurmasına yardımcı olmak için önemli bir araçtır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersine dayalı aktivite türlerinin kullanılması, dijital hikâye anlatımını müfredata entegre etmek için etkili zihinsel araçlar haline getirmektedir (Figg, Word & Guilory, 2006). Sosyal bilgiler dersinde dijital hikâyeleri kullanarak öğrencilerin demokratik anlayışa bakışını, farklı kültürleri ve vatandaşları anlamalarını geliştirebiliriz. Dijital hikayeler sayesinde öğrencilerin farklı gruplarla etkileşimi beraberinde iletişim becerilerini geliştirilebilir ve öğrenciler tarihini öğrenerek geçmiş bugün ve gelecek arasında bağ kurabilir (Sadik, 2008). Bu bağlamda yapılan araştırmalar dijital öykülerin sosyal bilgiler dersi için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Lambert, 2013).

4. Referanslar

Abrahamson, C. E. (1998). Storytelling as a pedagogical tool in higher education. *Education*, *118*(3), 440-452.

Alexander, B., & Levine, A. (2008). Web 2.0 storytelling: Emergence of a new genre. *EDUCAUSE review*, *43*(6), 40-56.

Armstrong, S. (2003). The power of storytelling in education. S. Armstrong (Ed.), *Snapshots! Educational insights from the Thornburg Center* içinde (s.11-20). The Thornburg Center: Lake Barrington, Illinois.

Ayas, A., Çepni, S., Akdeniz, A., Özmen, H., Yiğit, N., & Ayvacı, H.Ş. (2006). Fen ve Teknoloji Öğretimi. (5. Baskı), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Ayers, E.L. (1999). The past, present and future of digital history. Retrieved from http://www.vcdh.virginia.edu/PastsFutures.html

Bull, G., & Kajder, S. (2005). Digital storytelling in the language arts classroom. *Learning & Leading with Technology*, *32*(4), 46-49.

Dodge, B. (1995). WebQuests: A technique for internet-based learning. *Distance educator*, *1*(2), 10-13.

Doğan, B. (2011, March). Educational uses of digital storytelling: Results of DISTCO 2010, an online Digital Storytelling Contest. In *Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 1104-1111). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Ferster, B., Hammond, T., & Bull, G. (2006). Primary access: Creating digital documentaries in the social studies classroom. *Social Education*, *70*(3), 147.

Figg, C., Ward, R., & Guillory, D. (2006, March). Using social studies content themes and digital storytelling to make video come alive. In *society for information technology & teacher education international conference* (pp. 663-668). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Fosnot, C. T., & Perry, R. S. (1996). Constructivism: A psychological theory of learning. *Constructivism: Theory, perspectives, and practice*, *2*, 8-33.

Harris, R. B. (2007). Blending narratives: A storytelling strategy for social studies. *The social studies*, *98*(3), 111-116.

Hughes, J. E. (2005). The role of teacher knowledge and learning experiences in forming technology-integrated pedagogy. Journal of Technology and Teacher Education, 13, 277–302.

Jakes, D.S., & Brennan, J. (2005). Capturing stories, capturing lives: An introduction to digital storytelling. Retrieved from http://lovettresourcenetwork.wiki.lovett.org/file/view/Atlanta.pdf/78797607/Atlanta.pdf

Jonassen, D. H., & Carr, C. S. (2000). Mindtools: Affording multiple knowledge representations for learning. *Computers as cognitive tools*, *2*, 165-196.

Lambert, J. (2006). *Digital Storytelling: Capturing Lives, Creating Community* (2nd ed.). Berkeley, CA: Digital Diner Press.

Lambert, J. (2010). Digital storytelling cookbook. Berkeley.

Lambert, J. (2013). *Digital storytelling: Capturing lives, creating community*. Routledge.

Malita, L., & Martin, C. (2010). Digital storytelling as web passport to success in the 21st century. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *2*(2), 3060-3064.

Meadows, D. (2003). Digital storytelling: Research-based practice in new media. *Visual Communication*, *2*(2), 189-193.

Milson, A. J., & Downey, P. (2001). WebQuest: Using Internet resources for cooperative inquiry.

Morehead, P., LaBeau, B., & Li, L. (2007, March). Digital storytelling: Empowering prospective teachers' voices as future educators. In *Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 634-635). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Morra, S. (2013). 8 Steps to great digital storytelling. Retrieved from http://edtechteacher.org/8- steps-to-great-digital-storytelling-from-samantha-on-edudemic/

Norman, A. (2011). Digital storytelling in second language learning: A qualitative study on students' reflections on potentials for learning. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Norveç Üniversitesi.

Ohler, J. (2008). Digital storytelling in the classroom. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.

Ohler, J. B. (2013). *Digital storytelling in the classroom: New media pathways to literacy, learning, and creativity*. Corwin Press.

Papadimitriou, C. H. (2003). Mythematics: in praise of storytelling in the teaching of computer science and math. *ACM SIGCSE Bulletin*, *35*(4), 7-9.

Parker, W. (1991). Renewing the social studies curricu lum. Washington, DC: Association for Supervision and Curriculum Development.

Pierre, F. (2006, June). Krik Krak: Eyewitness to my heritage, a digital storytelling tale. In *EdMedia+ Innovate Learning* (pp. 2602-2602). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Prawat, R. S. (1996). Constructivisms, modern and postmodern. Educational Psychologist 31: 215–225.

Robin, B. (2005). Educational uses of digital storytelling. Main directory for the educational uses of digital storytelling. *Instructional technology Program. University of Huston.* Retrieved from http://faculty.coe.uh.edu/brobin/homepage/Educational-Uses-DS.pdf

Robin, B. R. (2008). Digital storytelling: A powerful technology tool for the 21st century classroom. Theory Into Practice, 47(3), 220-228.

Robin, B. R. (2015). The effective uses of digital storytelling as a teaching and learning tool. *Handbook of research on teaching literacy through the communicative and visual arts*, *2*, 429-440.

Robin, B. R., & McNeil, S. G. (2018). Digital storytelling. *The International Encyclopedia of Media Literacy*, 1-8.

Kadjer, S. (2004). Enter here: Personal narrative and digital storytelling. *English Journal*, *93*(4), 64–68.

Royer, R., & Richards, P. (2008). Digital storytelling. *Learning & Leading with Technology*, *36*(3), 29-31.

Sadik, A. (2008). Digital storytelling: A meaningful technology-integrated approach for engaged student learning. Education Tech Research, 56(4), 487-506. doi: http://dx.doi.org/10.1007/s11423-008-9091-8

Schiro, M. (2004). Oral storytelling and mathematics. Pedagogical and multicultural perspectives. Thousand Oaks, NJ: Sage Publications.

Sharda, N. (2007). Applying movement oriented design to create educational stories. International Journal of Learning, 13(12), 177-184.

Şeker, B. S. (2016). An Evaluation of Digital Stories Created for Social Studies Teaching. *Journal of Education and Practice*, *7*(29), 18-29.

Wheatley, G. H. (1991). Constructivist perspectives on science and mathematics learning. *Science education*, *75*(1), 9-21.

Vygotsky, L. S., Cole, M., John-Steiner, V., Scribner, S., & Souberman, E. (1978). The development of higher psychological processes. *Mind in society*, 1-91.

CHAPTER 21

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Are House Prices Influenced by Crime Rate? A Quantile Regression Analysis (Filiz Guneysu Atasoy)

Are House Prices Influenced by Crime Rate? A Quantile Regression Analysis

Filiz GUNEYSU ATASOY[1]
[1]*Asst. Prof. Dr. at Osmaniye Korkut Ata University, the Department of Economics, Osmaniye.*
email:filizatasoy@osmaniye.edu.tr.

1. Introduction

The level of income is highly associated with longer life expectancy and expensive houses have become priorities of people for their household budget allocation. In accordance with this budget allotment, crime rate has an important impact on the neighborhood preference of house buyers (Taylor, 1995). Real estate buyers usually will to pay higher for low-crime rate neighborhoods, whereas they demand considerable discounts in real estate prices in high-crime rate regions (Taylor, 1995). For example, Haurin and Brasington (1996) investigated the impact of community-level variables such as crime rate rate on house pricings in six different metropolitan areas of Ohio in the United States and they found that increase rate in crime can reduce the house prices in a jurisdiction.

Another study by Morenoff and Sampson (1997) found that housing preferences associated with subsequent changes in residents from various ethnicities were significantly impacted by crime rates in Chicago. In spite of losses in number of residents of both white and black ethnicities due to high level crime rates, white people prefer to move out from violent crime regions and number of black people population increases in those jurisdictions. Therefore, house prices in safe jurisdictions profoundly increase, whereas houses in violent crime regions lose in value (Tita et al. (2006). Campbell and Coco (2006) reported that housing is the main part of wealth and house prices can increase housing wealth, therefore raises consumption. There are several factors that affect the house prices such as reduction in interest rates, increase of credit accessibility, and regulations in income expectations of people that lead households to spend more for housing (Benito et al. 2006).

One of the earliest house pricing studies was created by Kain and Quigley (1970). The authors examine the value of house pricing in urban areas. Their study emphasized that residential services were effective practically as the quality of the housing, to exemplify number of bathroom, room and the size of the lot. In addition, Lake et al. (1998) assessed the negative impacts of road development on houses prices by analyzing noise and visual contrast of natural elements in Glasgow, Scotland using Hedonic Pricing model (HDM) and Geographic Information Systems (GIS). The authors concluded that for all properties, each decibel increase in road noise reduced house prices by 1.07% and road view from the front sight of houses reduced property values by 2.5%. Another study by Tyrväinen and Miettinen (2000) valued urban forest amenities by examining house prices and associated amenities in Salo, Finland. The researchers found that an average 5.9% decrease occurred in house prices with a km increase in the distance to the forested areas, and houses with a sight-view of forest were 4.9% more expensive than non-forested view houses.

Jim and Chen (2006) applied the Hedonic Price Model (HDM) to investigate the driving elements such as landscape view, floor height, and proximity to forested areas and water features that impact house prices in Guangzhou, China. They found that high floor buildings, green space view, and adjacency to the water bodies have raised house prices at 9.2%, 7.1% and 13.2%, respectively. Troy and Grove (2008) examined the impact of parks, crime on property values in Baltimore, Maryland in the USA. The authors used census block group engaging with crime and house values. A hedonic price modelling was examined for estimation and their study results showed that park proximity was positively related while robbery and the rate of rape in the neighborhood areas were negatively valued on the property values. Similar to Troy and Grove (2008) study, Gibbons and Machin (2008) analyzed the relationship school quality, lower crime rate, and better transportation system and property values. They concluded that property values in urban lands display pretty high variation which may not be evaluated by differences in the physical amenities of properties or lots.

Furthermore, Berezansky et. al. (2010) researched the air pollution as a main factor of property values in the Greater Haifa Metropolitan Area in Israel. The author used approximately 1000 units sold from 1998 to 2007 and combined with the data set the ambient level of SO' and PM10 pollution. The data set analyzed by multiple regression analysis and the analysis results represented that air pollution quality can explain the variation of apartment prices significantly compared the measured pollution level. Other significant result of the study was that the air pollution was consistently higher around industrial zones and low elevation neighborhood which was also negatively related with the house value in the Haifa Metropolitan area.

Many studies in the property value literature used hedonic price model for examination macro-economic perspective. Such as, the supply side of the housing values generally evaluated using M1 and M2 monetary expansion which is liquidity expansion, interest rates, Gross Domestic product, income distribution, urbanization rate, and some government policies (Ozturk and Fitoz, 2009). On the other hand, some micro based studies focus on crime rate, and distance to park, social amenities of the area, air qualities, and other environmental impacts on the house pricing.

There are many researches in the economy literature analyzing house value in macroeconomic and microeconomic perspective. Some previous studies focused the financial markets, interest rates, some other studies target locations, environmental effects. Since, there is not adequate previous empirical and theoretical work on crime and house values relationship, the purpose of this study is to examine the effects of criminal activity on house pricing in the USA. For this purpose, the most current data set are used. Date used in this study are obtained from different type of sources. The detailed information about the data set is represented in the data section and all the variables are publicly available.

2. Method

Some studies in the economy literature analyzed the house prices as regression-based models based on micro property value or geographically accumulative data. That type of data sets was easily interpreted as simple reduced-form models which also work to examine how differences in houses' characteristics and environments attributes affect property values (Gibbons and Machin, 2008). Some macro studies which analyzed interest rates or mortgage credits, M1, M2 and GDP, used hedonic price model.

This study mainly examines the effect of criminal activity on house prices in the property market and crime variables are highly skewed, a quantile regression approach can be more appropriate then a regular regression. Quantile regression approach helps to analyze the relationship at different percentages, like 0.1, 0.25, 0.5, 0.75 and 0.9, and these percentages represent five different statutes (Guneysu Atasoy, 2018). According to Koenker (2005) the method is initially recommended as a 'robust' regression analysis that permits for examination where the normality assumption is not validated. Also, the quantile regression approach does not apply the mean values as the central tendency measurement instead it is used for the median.

An unconditional quantile is hypnotized to a conditioned quantile on one or more covariates by the quantile regression analysis. The residuals are minimized by the least squares,

$$\min_{(a_j)_{j=0}^{k}} \sum_i \left[y_i - \sum_{j=0}^{k} a_j x_{j,i}\right]^2 \qquad (1)$$

where aj is estimated regression coefficient in the model's jth. y is the dependent variable at observation i, x is the jth regressor variable at observation i. Then, the quantile regression minimizes a weighted sum of the absolute deviations,

$$\min_{(a_j)_{j=0}^{k}} \sum_i \left|y_i - \sum_{j=0}^{k} a_j x_{j,i}\right| w_i \qquad (2)$$

In the equation-2 the weight w is explained as wi=2q if the residual for the ith observation is strictly positive, otherwise wi= 2-2q, where q variable is the predicted quantile (Zietz et al., 2008).

3. Data

The criminal data sets are obtained from Annual Crime statistics which is released by Federal Bureau of Investigation (FBI), Criminal Justices Department Services Division. Other variables are obtained from United States Census Bureau of Statistics. These are social characteristics of individuals such as marital status and economic factors which include income, employment, and occupation of the individuals.

In addition some housing characteristics are also involved which are house value and utilities, lot size, the year of the house, number of bathroom, and bedroom. Also, demographic characteristics contained such as gender, and educational attainment are included. These data sets are publicly available all

the USA's nation, states and county based. As total, this study has 13 variables for calculation crime and house pricing relationship. These variables are mostly used during property value calculation in the literature which is number of room, bedroom, and bathroom. Bathroom (Baths) includes full bath + 0.5*half bath. Also the square foot of the lot, square foot of the house, age of the houses, which calculated 2019 minus its year of build, availability of air conditioning, crime rate in the neighborhood, and minimum distance of the school district. In addition, the household head's education level is applied in the model.

4. Analysis Results

This study analyses the crime effect on house pricing using 2995 observation and 13 variables which are mostly standard housing characteristics. The data is also covering some criminal activity around the neighborhood, minimum distance to school districts. Table-1 provides summary statistics of the data sets. As an example the average sales prices of the house is around 148.000 US dollar. Sales price ranges from 137.000 to 178.000. Also the average number of bedroom in the samples is around 3 and number of bathroom which includes full_bath and 0.5*half_bath, is approximately 2. The houses generally have 8 to 10 square feet lot.

After the summary statistic table, the quantile regression results are represented from Table-2 to Table-6 at 0.1, 0.25, 0.5, 0.75 and 0.9 quantile levels in sequence. Since the crime variable is highly skewed, quantile regression analysis can present more accurate results in comparison to ordinary least square analysis. For brevity and clarity of the study only statistically significant results are reported at the quantile tables. At the first quantile level (0.1) is given in the table-2, according to the results, intercept, number of bedroom (Nobedroom) number of bathroom (baths) and square foot of the buildings are statistically significant at the 0,01 level of alpha. These dependent variables are positively associated with the dependent variable which is the logarithm of the houses' selling prices. Crime variable are also negatively associated with houses selling prices.

Analysis results give similar pattern at the 0,25 quantile, for instance number of bathrooms, square feet of the building, and the availability of the air conditioning in the building have positive impact on houses selling prices. These house characteristics increase properties selling prices. Crime variable still has still negative impact on houses' selling prices.

When the all quantile level is considered, all variables are statistically significant at alpha 0.05 in the 0,5-quantile level which is presented in the Table-4. When the crime variable is evaluated, it has significant impact on house pricing for whole quantile range while 0.9th quantile has the biggest estimated value. It is negatively associated with house pricing, but it still is not quite vast effect.

For the better explanation of the quantile regression, the quantile graphs of some selected variables are represented. These figures show the parameters

which are calculated in different quartiles from 0.1 to 0.9 on Figure 1 and Figure 2. Since the estimated parameters by quantile regression analysis are already explained and presented at tables, only some selected parameters are clarified by using the figures. For instance, square foot of the building variable has all positive and statistically significant impact on house pricing level for all quantile range which is given in the Figure-2.

Table-1 Summary Statistics of the Variables

Summary of Statistics						
Variables	**Q1**	**Median**	**Q3**	**Mean**	**Std. Dev.**	**MAD**
NOROOMS	5.000	6.0000	7.0000	5.9788	1.2619	1.4826
NOBEDRM	3.0000	3.0000	3.6818	3.0675	0.6987	0
Baths	1.0000	1.2646	2.8000	1.9007	0.6318	0.0958
Sqftbld	10.390	13.3400	17.153	14.405	5.9030	4.9371
LLOT	8.5942	8.9161	10.273	9.1558	0.8367	0.5017
AGE	3.6000	5.4545	9.0000	10.513	21.8573	3.5161
AC	0	0	1.0000	0.3724	0.4835	0
CONDO	0	0	0	0.0498	0.2175	0
CRIME	41.000	93.0000	111.0	85.099	50.3271	60.786
DENSITY	1988.1	4610.0	6700.0	4629.4	2998.9	3321.0
Mindist	1.6846	2.2743	2.7375	2.1882	0.7055	0.7493
COMMUTE	18.8086	20.1623	21.5123	20.1181	2.8577	2.0015
COLLDEG	0.0879	0.1586	0.2762	0.1820	0.1165	0.1225
Saleprice	137341	158707	176091	148681	39723	20556

* Source is author's own calculation.

Table-2: Quantile Leven and Objective Function at 0.1 Quantile

Parameter Estimates							
Parameter	**DF**	**Estimate**	**Std. Error**	**95% confidence interval**		**t-value**	**Pr > |t|**
Intercept	1	7.6203	0.3465	6.9408	8.2997	21.99	<.0001
NOBEDRM	1	0.0832	0.0335	0.0176	0.1489	2.49	0.0129
baths	1	0.1481	0.0278	0.0936	0.2027	5.32	<.0001
Sqftbld	1	0.0139	0.0063	0.0017	0.0262	2.23	0.0260
AGE	1	0.0030	0.0009	0.0012	0.0048	3.27	0.0011
AC	1	0.1688	0.0325	0.1050	0.2326	5.19	<.0001
Condo	1	-0.1907	0.0788	-0.3452	-0.0362	-2.42	0.0156
CRIME	1	*-0.0156*	*0.0009*	*-0.0174*	*-0.0138*	*-5.99*	*<.0001*
DENSITY	1	0.0000	0.0000	-0.0000	0.0000	1.26	0.2075
Colldeg	1	1.9695	0.2217	1.5347	2.4042	8.88	<.0001

Table-3: Quantile Level and Objective Function at 0.25 Quantile Level

Parameter Estimates							
Parameter	**Degree of Freedom**	**Estimate**	**Std. Error**	**95% Confidence Limits**		**t Value**	**Pr > |t|**
Intercept	1	7.5201	0.1688	7.1891	7.8511	44.55	<.0001
NOBEDRM	1	0.0610	0.0238	0.0143	0.1077	2.56	0.0105
baths	1	0.0800	0.0208	0.0393	0.1207	3.85	0.0001
SQFTBLDH	1	0.0304	0.0046	0.0214	0.0394	6.64	<.0001
LLOT	1	0.0667	0.0157	0.0359	0.0975	4.25	<.0001
AGE	1	0.0023	0.0004	0.0015	0.0032	5.46	<.0001
AC	1	0.1028	0.0158	0.0718	0.1338	6.51	<.0001
CONDO	1	-0.2413	0.0446	-0.3288	-0.1538	-5.41	<.0001
CRIME	1	*-0.0132*	*0.0014*	*-0.0140*	*-0.0124*	*-7.78*	*<.0001*
COMMUTE	1	-0.0099	0.0044	-0.0185	-0.0012	-2.24	0.0253
COLLDEG	1	1.6821	0.1168	1.4531	1.9111	14.40	<.0001

Table-4: Quantile Level and Objective Function at 0.5 Quantile Level

Parameter Estimates							
Parameter	**Degree of freedom**	**Estimate**	**Standard Error**	**95% Confidence Limits**		**t Value**	**Pr > |t|**
Intercept	1	7.4061	0.1410	7.1296	7.6826	52.52	<.0001
NOROOMS	1	-0.0326	0.0125	-0.0571	-0.0081	-2.61	0.0092
NOBEDRM	1	0.0275	0.0143	-0.0006	0.0556	1.92	0.0550
baths	1	0.0854	0.0192	0.0477	0.1231	4.44	<.0001
SQFTBLDH	1	0.0370	0.0031	0.0309	0.0431	11.90	<.0001
LLOT	1	0.1009	0.0145	0.0725	0.1294	6.95	<.0001
AGE	1	0.0020	0.0003	0.0015	0.0026	7.48	<.0001
AC	1	0.0389	0.0111	0.0171	0.0606	3.51	0.0005
CONDO	1	-0.2672	0.0381	-0.3419	-0.1924	-7.00	<.0001
CRIME	1	*-0.0122*	*0.0002*	*-0.0126*	*-0.0118*	*-10.03*	*<.0001*
mindist	1	*0.0422*	*0.0101*	*0.0224*	*0.0619*	*4.19*	*<.0001*
COMMUTE	1	-0.0096	0.0024	-0.0143	-0.0049	-4.04	<.0001
COLLDEG	1	1.5258	0.0761	1.3765	1.6750	20.05	<.0001

Table-5: Quantile Level and Objective Function at 0.75 Quantile Level

Parameter Estimates							
Parameter	**Degree of Freedom**	**Estimate**	**Std. Error**	**95% Confidence Interval**		**t Value**	**Pr > |t|**
Intercept	1	7.4492	0.1019	7.2493	7.6491	73.08	<.0001
NOROOMS	1	-0.0505	0.0099	-0.0700	-0.0311	-5.11	<.0001
baths	1	0.1321	0.0182	0.0964	0.1677	7.26	<.0001
SQFTBLDH	1	0.0394	0.0026	0.0343	0.0445	15.15	<.0001
LLOT	1	0.1110	0.0103	0.0908	0.1312	10.78	<.0001
AGE	1	0.0011	0.0004	0.0004	0.0018	3.00	0.0027
CONDO	1	-0.3062	0.0300	-0.3649	-0.2474	-10.22	<.0001
CRIME	1	*-0.0161*	*0.0002*	*-0.0166*	*-0.0117*	*-7.32*	*<.0001*
DENSITY	1	-0.0000	0.0000	-0.0000	-0.0000	-6.37	<.0001
mindist	1	*0.0593*	*0.0081*	*0.0434*	*0.0752*	*7.33*	*<.0001*
COMMUTE	1	-0.0106	0.0023	-0.0152	-0.0060	-4.53	<.0001
COLLDEG	1	1.8088	0.0823	1.6473	1.9702	21.97	<.0001

Table-6: Quantile Level and Objective Function at 0.9 Quantile Level

Parameter Estimates							
Parameter	**Degree of Freedom**	**Estimate**	**Std. Error**	**95% Confidence Limits**		**t Value**	**Pr > |t|**
Intercept	1	7.2854	0.1620	6.9677	7.6031	44.97	<.0001
NOROOMS	1	-0.0645	0.0129	-0.0898	-0.0392	-5.00	<.0001
baths	1	0.1264	0.0208	0.0857	0.1672	6.08	<.0001
SQFTBLDH	1	0.0452	0.0037	0.0380	0.0523	12.35	<.0001
LLOT	1	0.1293	0.0141	0.1016	0.1570	9.15	<.0001
AC	1	0.0254	0.0144	-0.0029	0.0537	1.76	0.0781
CONDO	1	-0.3148	0.0555	-0.4236	-0.2060	-5.67	<.0001
CRIME	1	*-0.0164*	*0.0002*	*-0.0169*	*-0.0123*	*-5.58*	*<.0001*
DENSITY	1	-0.0000	0.0000	-0.0000	-0.0000	-6.38	<.0001
mindist	1	0.0717	0.0069	0.0581	0.0852	10.36	<.0001
COMMUTE	1	-0.0093	0.0028	-0.0148	-0.0038	-3.31	0.0009
COLLDEG	1	2.0415	0.0818	1.8811	2.2019	24.96	<.0001

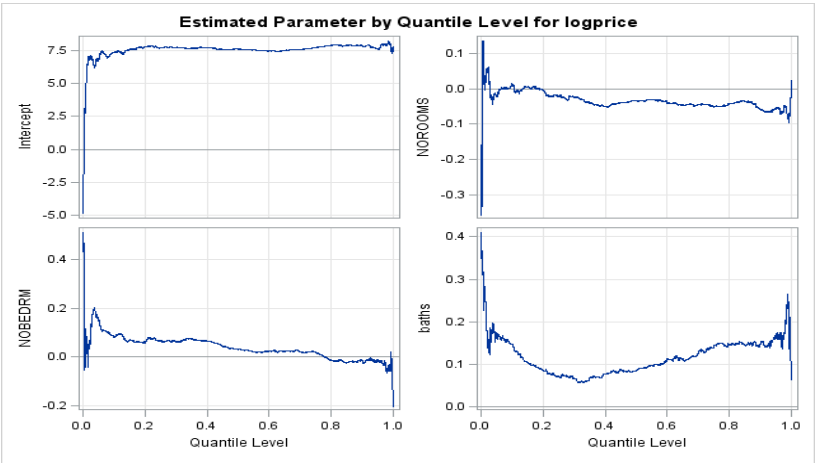

Figure-1: Quantile graphs for selected Variables

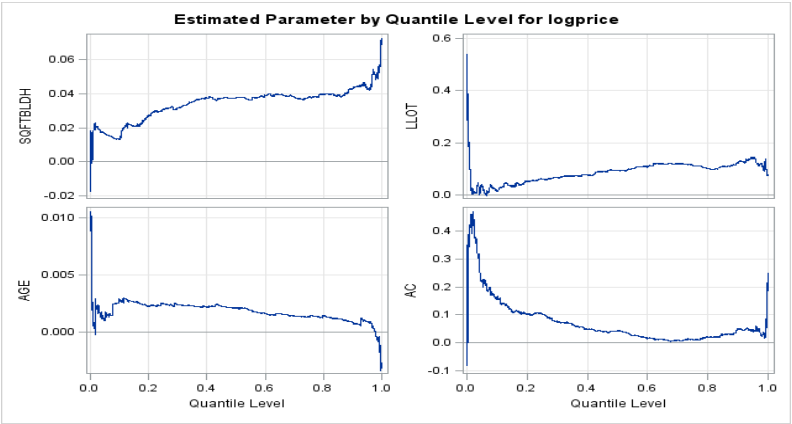

Figure-2: Quantile graphs for selected Variables, Log sale price is dependent variable

5. Conclusion

This study examines empirically crime effect on house pricing. There are plenty of researches in the literature examining the house values in different perspectives, such as using interest rates, mortgage credits or some environmental effects like distance to green spaces. However, there is a lack of empirical study examining crime and house value relationship. Therefore, this study fills in this gap in the literature. For this aim, the study uses criminal data, some houses' and individuals' characteristic for the analysis. As the empirical method, it uses quantile regression and it is more appropriate for application of skewed observation, like crime data.

Analysis results show that house characteristics have positive impact on house prices such as number of bedroom, number of bathroom, and square feet of the building for whole quantile ranges. Also, validity of air conditioning and big lot of the houses has clearly positive and statistically significant impact on house values.

All in all, this study examines if criminal activity around the property zone has any impact on house prices or not. The analysis results clearly show the crime has a negative effect on houses prices from 0.1 to 0.9 quantile ranges. In the literature, criminal studies show negative impact on the housing market using different type of models, such as OLS or hedonic price models. However, crime data is not a typical variable to be examined using OLS. Therefore, from my point of view, quantile regression analysis gives better explanation when the normality assumption is not validated. Finally, the current study presents some SAS codes for the future analysis and researches. It includes housing analysis, OLS and quantile regression codes. Providing SAS codes can also lead to a better understanding of analysis for the future researches.

6. References

Benito, A., Thompson, J. N., Waldron, M., and Wood, R. (2006). House prices and consumer spending. *Bank of England Quarterly Bulletin, Summer*.

Berezansky, B., Portnov, B., & Barzilai, B. (2010). Objective vs. perceived air pollution as a factor of housing pricing: a case study of the greater Haifa metropolitan area. *Journal of Real Estate Literature*, *18*(1), 99-122.

Campbell, J. Y., & Cocco, J. F. (2007). How do house prices affect consumption? Evidence from micro data. *Journal of monetary Economics*, *54*(3), 591-621.

Gibbons, S., & Machin, S. (2008). Valuing school quality, better transport, and lower crime: evidence from house prices. *oxford review of Economic Policy*, *24*(1), 99-119.

Guneysu Atasoy, F. (2018). Income and Crime Relationshıp in the Recession Period: a Quantile Regression Approach. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (2), 24-34. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/cumuiibf/issue/40744/452117

Guirguis, H. S., Giannikos, C. I., and Anderson, R. I. (2005). The US housing market: Asset pricing forecasts using time varying coefficients. *The Journal of real estate finance and economics*, *30*(1), 33-53.

Haurin, D. R., & Brasington, D. M. (1996). The impact of school quality on real house prices: Interjurisdictional effects. *Journal of Housing Economics*, *5*(4), 351-368.

Jim, C. Y., and Chen, W. Y. (2006). Impacts of urban environmental elements on residential housing prices in Guangzhou (China). *Landscape and Urban Planning*, *78*(4), 422-434.

Kain, JF. and Quigley, J.M., 1970. Measuring the value of housing quality. *Journal of the American statistical association*, *65*(330), pp.532-548.

Lake, I. R., Lovett, A. A., Bateman, I. J., & Langford, I. H. (1998). Modelling environmental influences on property prices in an urban environment. *Computers, Environment and Urban Systems*, *22*(2), 121-136.

Morenoff JD, and Sampson RJ 1997. "*Violent crime and the spatial dynamics of neighborhood transition: Chicago, 1970–1990.*" Soc Forces 76:31–64

Öztürk, N., and Fitöz, E. (2012). Türkiye'de konut piyasasının belirleyicileri: Ampirik bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *5*(10), 21-46.

Taylor, RB. (1995). "The impact of crime on communities." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, *539*(1), 28-45.

Tita, GE., Petras, T L., & Greenbaum, R. T. (2006). Crime and residential choice: a neighborhood level analysis of the impact of crime on housing prices. *Journal of quantitative criminology*, *22*(4), 299.

Troy, A., and Grove, J. M. (2008). Property values, parks, and crime: A hedonic analysis in Baltimore, MD. *Landscape and urban planning*, *87*(3), 233-245.

Tyrvainen, L., and Miettinen, A. (2000). Property prices and urban forest amenities. *Journal of environmental economics and management*, *39*(2), 205-223.

Zietz, J., Zietz, E. N., and Sirmans, G. S. (2008). Determinants of house prices: a quantile regression approach. *The Journal of Real Estate Finance and Economics*, *37*(4), 317-333.

Appendix

A sample SAS Code Crime and House Price Relationship

```
libname filiz "C:\Users\fga\Desktop\ex1";
data one; set fga.GUNEYSU_1;
proc sort;by oricode;run;
data two; set fga.crime;
proc sort;by oricode;run;
data three;merge one two;by oricode;
proc sort; by irn; run;
data four; set fga.schools;
proc sort; by irn;run;
data five;merge three four;by irn;
proc sort; by tract blkgrp;run;
data six;set fga.ex2;
proc sort; by tract blkgrp;run;
data seven;merge five six;run;
proc means data=seven min max mean std nmiss n; run;
proc model data=seven;
exogenous rooms bedrooms fullbath lotsize yrbuilt;
parms a0-a6;
tranamt=a0+a1*rooms+a2*bedrooms+a3*fullbath+a4*lotsize+a5*yrbuilt;
fit tranamt/OLS;
proc mi data=seven seed=17655417 out=outex7;
mcmc impute+monotone
var lotsize yrbuilt bedrooms rooms fullbath;
```

```
run;

libname filiz "C:\Users\Filiz\Desktop\econ1";
data seven;
if buildingsqft=0 then buildnew=.;
else buildnew=buildingsqft;
run;
data seven ;set seven;
age=2019-yrbuilt;
lnp=log(tranamt);
run;
proc reg data=seven;
model lnp= rooms fullbath buildnew age policeemprat3 pctgraddeg_cbg
droprte_sd;
run;
proc mi data=seven nimpute=1 seed=17655417 out=eight;
run;
proc means data=eight min max mean std nmiss n;
run;
proc reg data=eight;
model lnp= rooms fullbath buildnew age policeemprat3 pctgraddeg_cbg
droprte_sd;
run;
data nine;set nine;
i=111;do while(i<7828);if _n_=i then fullbath=.;
i=i+100;
end; run;
proc means data=nine min max mean std nmiss n;run;
proc reg data=nine;
model lnp= rooms fullbath buildnew age policeemprat3 pctgraddeg_cbg
droprte_sd;
run;
proc mi data=nine nimpute=1 seed=17655417 out=ten;
run;
proc reg data=ten;
model lnp= rooms fullbath buildnew age policeemprat3 pctgraddeg_cbg
droprte_sd;
run;

/** Quantile Regression Application **/
libname filiz "C:\Users\Filiz\Desktop\e.1";
data model; set filiz.houses;
/** All variable transformations should be done in this dataset **/
mindist=min(distgha,distalc,distobz,distgrc);
baths=fullbath+0.5*halfbath;
 ods html;
   ods graphics on;
proc quantreg data=model;
```

```
  model logrent = norooms nobedrm baths sqftbldh llot age ac condo crime
density  race commute colldeg
                /quantile=all plot=quantplot; ** all quantiles estimated;
/quantile=0.1 0.2 0.3 0.4 0.5 0.6 0.7 0.8 0.9 plot=quantplot;  **run;
proc quantreg data=model ci=resampling;  ** This now allows for
Bootstrap SE and p values;
  model logrent = norooms nobedrm baths sqftbldh llot age ac condo crime
density gender race commute colldeg  /quantile=0.1 0.25 0.5 0.75 0.9;  run;
 ods graphics off;
   ods html close;
```

CHAPTER 22

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Firma Değerleme Uygulaması: Start-Up Firma Örneği

(Gamze Karaa, Ayşe Necef Yereli)

Firma Değerleme Uygulaması: Start-Up Firma Örneği [1]

Gamze Karaa[1], Ayşe Necef Yereli[2]
[1]*Celal Bayar Üniversitesi, gmzsrr@gmail.com*
[2]*Celal Bayar Üniversitesi, ayseyereli@gmail.com*

1. GİRİŞ

Değerleme, iktisadi varlıkların değerini para olarak belirlenmesi, bir firmanın bina, arsa, makine teçhizat, mal stoku şeklindeki toplam aktiflerinin değerinin takdir ve tahmini şeklinde ifade edilebilir (Chambers, 2009:6). Firma değerlemesi ise; firmanın varlık ve sermaye yapısı, faaliyet alanı ve süresi, geçmiş verileri, mevcut veya gelecekte yürütülen projeleri gibi unsurları göz önünde bulundurarak hangi değerleme yönteminin kullanılacağı kararını vermek ve firmanın gerçeğe en yakın bugünkü fiyatını tespit etme faaliyetlerini içermektedir.

Bir varlığın değerlemesi bugünkü fiyatının belirlenmesi ile ilişkilidir. Ancak varlığın bugünkü değerini belirlerken geçmiş bilgilerine ilaveten gerçekleşmesi muhtemel projelerin gelecekte yaratacağı nakit akımlarını da göz önünde bulundurulmalıdır. Firma değeri denildiğinde aslında kastedilen değer makul değer yani gerçeğe uygun değerdir. Gerçeğe uygun değer belirlenmeye çalışılırken firmanın içinde bulunduğu şartlar da dikkate alınarak değerlemeyi yapma amacına ve kim için yapılacağına göre uygun değerleme yöntemi seçilir.

Firma değerleme, genellikle muhasebe ve finansman alanında çalışan profesyoneller ya da bazen avukatlar, özelleştirmelerde ise kamuda çalışan uzmanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Daha düşük ölçeklerde ise firmaların sahipleri/ortakları bu sürecin içinde yer alabilmektedirler. Firma değerleme, kim tarafından yapılırsa yapılsın yürütülen müzakereler/pazarlıklar için somut ve ölçülebilir bir zemin oluşturmaktadır. Her ne kadar doğası gereği, farklı perspektiflere göre sonuçlar değişkenlik gösterebiliyorsa da, müzakerelere zemin oluşturması bakımından önemli ve değerlidir.

Firma değerlemenin önemine binaen akademik çalışmalar bu konuya odaklanmıştır. Bir firmanın değeri salt sahip olduğu duran varlıklarla ölçülemeyeceği, zaman içerisinde üzerine yönetim, pazarlama, tedarikçi ilişkileri, müşteri ilişkileri, markalaşma gibi birçok farklı unsur bindirilerek "şerefiye" adı altında bir değer eklendiği görülebilmektedir. Start-up firmalar ise doğası gereği yeni kurulmuş, henüz yolun başında ancak gelecekte çok büyük değerler yaratması beklenen şirketler olduğu için, geleneksel ölçümlerle değerinin belirlenmesi gerçek durumu pek yansıtmayabilecektir. Geleneksel yöntemler, geleneksel perspektiflere göre geliştirilmiştir. Örneğin, indirgenmiş nakit akımları perspektifi ele alındığında, ilk yıllarında sürekli negatif nakit akımına sahip bir start-up'ın değeri olması gerekenin çok altında kalabilmekte,

---

[1] Doç. Dr. Ayşe Necef Yereli'nin danışmanlığında tamamlanan Gamze Karaa'nın "Şirket Değerlemesi ve Start-up Firma Uygulaması" başlıklı tezinden çıkartılmıştır.

Doç.Dr. Ayşe Necef Yereli Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü

Gamze Karaa Muhasebe Finansman Bilim Uzmanı

ölçümü bazen imkansızlaştırabilmektedir. Buna göre, bir start-up firmanın değerinin geleneksel yöntemlerle ve alternatif yöntemlere göre belirlenerek, ölçülebilen tüm yöntemler arasındaki farklılıkların ortaya konması, sapmaların belirlenmesi anlamlı olacaktır.

Bu çalışmada, önceki çalışmalardan farklı olarak literatürde yer alan bildiğimiz bütün yaklaşım ve yöntemler örnek bir start-up şirketin verileri kullanılarak hesaplanmış, farklılıkları ortaya konulmuş ve değerlendirilmiştir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Firma değerlemesi alanında literatür incelendiğinde, gerçeğe en yakın firma değerinin belirlenmesinde kullanılan değerleme yaklaşımları ve yöntemlerini araştıran söz konusu çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Akkaya (2005) çalışmasında, geleneksel değerleme yöntemleri ve reel opsiyon yöntemlerini karşılaştırmaktadır. Reel opsiyon yöntemlerinin karar vericilere alternatif yaklaşım sunduğu, geleneksel değerleme yöntemlerinin yerini alamayacağı sonucuna ulaşmaktadır.

Demireli ve Kurt (2006) çalışmasında net bugünkü değer, iç karlılık yöntemi, iskonto edilmiş geri ödeme süresi yöntemi ve reel opsiyon yöntemi karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Riskin ve belirsizliğin arttığı durumlarda reel opsiyon yönteminin diğer yöntemlere kıyasla firmaya büyük avantajlar sağlayacağı sonucuna ulaşmaktadır.

Konuk (2006) çalışmasında, nakit akımlarına dayalı yaklaşım, çarpanlara dayalı yaklaşım ve reel opsiyon yaklaşımını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre; reel opsiyon yaklaşımı, nakit akımlara dayalı yaklaşıma göre firmanın piyasa değeri ile gerçek değeri arasındaki farkın azalacağını söylemektedir.

Özaltın (2006) çalışmasında 2000, 2001, 2002, 2003 yıllarında İMKB-100 endeksine dâhil olan firmaların sermaye yapılarına ait veriler ve piyasa değerleri kullanılarak, firmaların değerleri ile sermaye yapıları arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmaktadır. Çalışmaya göre; firmaların, piyasa değerlerinin sermaye yapılarındaki değişimlerden bağımsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Demireli ve Alkan (2007) çalışmasında firma değerleme için örnek uygulamaya yer verilmiştir. Firma değeri, değerleme yöntemlerinden net aktif değer, piyasa değeri – defter değeri, fiyat kazanç oranı, fiyat / nakit akım oranı kullanılarak hesaplanmış ve bu yöntemlerin ortalaması alınarak firmanın değeri belirlenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre yöntemler birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Hangi yöntemin seçileceği kararı, değerlemenin hangi amaçla yapılacağına göre dikkate alınmalıdır.

Safarov (2009) enerji sektöründeki firmalar üzerine yapmış olduğu araştırmasında reel opsiyon yöntemlerinin teknoloji yoğun firmalara uygulanmasının indirgenmiş nakit akımı yönteminin eksiklerini gidereceği sonucuna ulaşmaktadır.

Birgili ve Düzer (2010) finansal oranlar ve firma değeri arasında ilişki olup olmadığı konusundaki yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre; alacak devir hızı, aktif devir hızı, brüt kâr marjı, net kâr marjı ve net kâr/net aktif oranları ile firma değeri arasında istatistikî açıdan anlamlı bir ilişki saptanamadığı ve bu oranlarla firma değeri arasında bir ilişkinin kurulamadığı anlaşılmaktadır.

Akbaş (2011) EVA yöntemi ile hissedar değerini ölçmeyi amaçlayan çalışmasında tek bir yönteme dayalı performans ölçümünün olmaması gerektiğini söylemektedir.

Stankevičienė ve Žinytė (2011) çalışmasında yatırımcılar için finansman sağlanacak en uygun girişimleri tespit etmeyi amaçlayan değerleme modeli önermektedir. Litvanya örneği üzerine yapılan ampirik çalışma sonucuna göre çoklu kriter yönteminin karmaşık süreçler için kullanılabileceği ortaya çıkmıştır.

Karakoca (2011) çalışmasında, BİST Otomotiv sektöründe indirgenmiş nakit akımı yöntemi, net defter değeri ve karşılaştırılabilir firma değeri yöntemleri incelenmiş ve uygulanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre; en yüksek firma değeri indirgenmiş nakit akımı yöntemi uygulamasında çıkarken en düşük firma değeri net aktif değeri yönteminde çıkmaktadır.

Hatipoğlu ve Yener (2013) çalışmasında, BİST Enerji sektöründe indirgenmiş nakit akımı yöntemlerinden firmaya serbest nakit akımı ve öz sermayeye serbest nakit akımları yöntemi uygulanmıştır. Uygulama sonrasında, firmaya serbest nakit akımları öz sermayeye serbest nakit akımlarına göre daha uygulanabilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ünlü (2014) Borsa İstanbul'da işlem gören Çimento sektöründeki firmalar üzerine yaptığı araştırmasında Yatırımın Nakit Akım Karlılığı yöntemi ve Nakit Katma Değer yöntemlerine yer vermektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre, iki yöntem de aynı sonuçları vermektedir.

Bu çalışmada, varlık yaklaşımı, gelir temelli yaklaşım, piyasa yaklaşımı, alternatif yaklaşım ve reel opsiyon yaklaşımı karşılaştırmalı olarak anlatılmaktadır. Yaklaşımlar özelindeki yöntemler de birbirleriyle karşılaştırılmaktadır. Yöntemlerin uygulanmasında mümkün olduğunca aynı veya benzer değişkenler kullanılarak minimum ve maksimum firma değeri sonuçları tespit edilerek literatüre katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

3. Uygulamanın Metodolojisi

Uygulama metodolojisi başlığı altında; uygulamanın amacı ve önemi vurgulanıp, firma hakkında genel bilgiler açıklandıktan sonra, uygulamada kullanılan yöntemler ortaya koyularak, ilgili hesaplamalar yapılmaktadır.

3.1. Uygulamanın amacı ve önemi

Uygulamanın amacı, Firma değerleme yöntemlerinden start-up firma değerlemesine uyum sağlayacak yöntemleri belirleyip, start-up firma değerini en iyi tespit eden yöntemlerin ortaya koyulmasıdır. Start-up firma değerlemesinin uygulamasına ilişkin literatürdeki çalışma sayısı oldukça azdır. Çalışmada tüm yöntemler uygulamalı olarak gerçek bir start-up firmanın değeri hesaplanmakta ve hangi yöntemlerin start-up firmalar için uygulanabilir olduğu ve değerlemenin nasıl hesaplandığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Elde edilen sonuçlar, bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacı ve uygulayıcılara yarar sağlayacaktır.

3.2. Firma ve sektörü hakkında genel bilgiler

Uygulamaya konu olan şirket 2017 yılında grup şirketi tarafından kurulmuştur. Firma faaliyetine Teknoloji Geliştirme Bölgesinde elektrikli süpürge geliştirme projesi ile başlamıştır.

Faaliyet Konusu: Doğal Bilimler ve Mühendislikle İlgili Diğer Araştırma ve Deneysel Geliştirme Faaliyetleri **Kuruluş Tarihi:**2017 **Kuruluş Sermayesi**:1.500.000 TL **Sektörü:** Teknoloji

Firma mühendislik alanında araştırma geliştirme faaliyetleri yürüttüğü için çalışmada teknoloji sektörü esas alınmıştır. Dünyada 1970'li yıllarda başlayan 1990'larda hız kazanan teknoloji devrimi ile beraber ülkemizde de teknoloji ve inovasyon hakkında faaliyet yürüten firma sayısı giderek artmaktadır. Hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında teknoloji ve inovasyonun önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu nedenle hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde Ar-Ge ve inovasyon faaliyeti yürüten firmalar teşvikler ile desteklenmektedir. Ülkemizde dev teknolojik şirketlerin olmayışı sebebiyle Borsa İstanbul'da teknoloji sektörünün piyasa değeri diğer sektörlere göre düşük görünmektedir.

3.3. Uygulamada kullanılacak yöntemler

Start-up firmaların geçmişe dayalı finansal bilgilerinin olmayışı, analistlerin bu firmaların değerini tespit edilmesinde farklı yöntem arayışı içine girmesine yol açmaktadır. Uygulamada en çok kullanılan 10 ayrı yöntem ile değer tespit edilmeye çalışılmış, sonuçların birbirinden ne kadar farklı olduğu gösterilmiştir.

Start-up firmanın değerlemesinde ilk olarak varlık yaklaşımın içinde yer alan; "Defter Değeri", "Net Defter Değeri" ve "Net Aktif Değeri" yöntemleri uygulanacaktır. İkinci olarak gelir temelli yaklaşımın içinde yer alan; "İndirgenmiş Nakit Akımı" yöntemi: hem "Firmaya Serbest Nakit Akımları" hem de "Özsermayeye Serbest Nakit Akımları" yöntemi ile uygulanacaktır. Üçüncü olarak, alternatif değerleme yöntemlerinden EVA, CVA ve EP yöntemleri uygulanacaktır. Son olarak, literatürde start-uplar için daha uygun olduğu düşünülen reel opsiyon yaklaşımının içinde yer alan "Black-Scholes", "Binominal Yöntem" ve "Monte Carlo Simülasyonu" yöntemleri ile hesaplamalar yapılacaktır.

3.3.1. Defter değeri yöntemi uygulaması

Bu yaklaşıma göre yöntem sonuçlarına firmanın mali tablolarından alınan veriler ile ulaşılmıştır. Firmanın EK:1'de yer alan 31.12.2018 tarihli bilanço'ya göre firmanı 2018 yılı Aktif Toplamı 1.479.327,82 TL, Kısa Vadeli Yabancı Kaynakları 2.210.475,33 TL'dir. Firma Uzun Vadeli Yabancı Kaynak kullanmamıştır. Defter Değeri yöntemine göre Toplam aktiflerden borçların çıkarılması ile aşağıdaki sonuca ulaşılmaktadır.

Tablo 1. Firmanın Defter Değeri

YILLAR	2017	2018
AKTIF TOPLAMI	859.189,87	1.479.327,82
III. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	318.334,08	2.210.475,33
IV. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	0	0,00
Defter Değeri	540.855,79	-731.147,51

3.3.2. Net defter değeri yöntemi uygulaması

Net defter değeri değişkenleri EK:1'de yer alan 2018 yıllına ait bilanço'ya göre firmanın 2018 yılı itibariyle toplam aktifleri 1.479.327,82 TL, Toplam

borçları 2.210.475, 33 TL ve Toplam Mali Duran Varlıkları 164.795,41 TL'dir. Net Defter Değeri yöntemine göre Toplam Aktiflerden, Toplam Borçların ve Toplam Mali Duran Varlıkların çıkarılması ile aşağıdaki sonuca ulaşılmaktadır.

Tablo 2. Firmanın Net Defter Değeri

3.3.3. Net aktif değeri yöntemi uygulaması

YIL	2018
Toplam Aktifler	1.479.327,82 ₺
Toplam Borçlar	2.210.475,33 ₺
Toplam Mali Duran Varlıklar	164.795,41 ₺
Net Defter Değeri	-895.942,92 ₺

Net aktif değeri değişkenleri EK:1'de yer alan 2018 yıllına ait bilanço'ya göre firmanın Hazır Değerleri 131.897,84 TL, Ticari Alacaklar 1290 TL'dir. Stoklar 739.143,20 TL üzerinden %20 enflasyon varsayımı ile yeniden değerleme yapılarak Net Aktif Değeri yönteminde Stokların yeniden değerlemesi ile birlikte Dönen Varlık Piyasa Değeri bilanço dönen varlık toplamı ile stoklar %20 değerleme ile birlikte 1.297.866,08 TL hesaplanmaktadır.

Maddi ve Mali Duran Varlıklar da %20 enflasyon varsayımı ile EK:1'de yer alan bilanço değeri üzerine %20 değerleme ile birlikte Maddi Duran Varlıklar Piyasa Değeri 196.381,55 TL Mali Duran Varlıklar Piyasa Değeri 197.754,49 TL hesaplanmaktadır.

Borçların Piyasa değeri, satın almaların gerçekleşmesi ve satış bedellerinin sabit olması sebebiyle bilanço değeri 2.210.475,33 TL esas alınmaktadır.

Tablo 3. Firmanın Net Aktif Değeri

YIL	2018
Toplam Aktifler Piyasa Değeri	1.692.002,12 ₺
Dönen Varlık Piyasa Değeri	1.297.866,08 ₺
Maddi Duran Varlık Piy. Değ.	196.381,55 ₺
Mali Duran Varlık Piy. Değ.	197.754,49 ₺
Borçlar Piy. Değ.	2.210.475,33 ₺
Net Aktif Değeri	-518.473,21 ₺

3.3.4. Firmaya serbest nakit akımları yöntemi uygulaması

Bu yönteme göre firmanın serbest nakit akımlarının hesaplanabilmesi için öncelikle esas faaliyet karı firma yetkilileri tarafından proje satışları göz önünde bulundurularak tahmin edilmiştir. Teknoloji Geliştirme bölgesinde yer alan firma, vergiden muaf olması sebebiyle vergi sıfır olarak hesaba dahil edilmiştir. 2017-2018 yılları mevcut bilgiler kaydedilmiş, gelecek projeksiyonları diğer yıllar için yine firma yetkilileri tarafından tahmin

edilmiştir. Tahminler firmanın mevcut projelerinin satışları ve gelecekteki projelerin satışlarının tahminine göre belirlenmiştir.

Firmaya serbest nakit akımları hesaplanmasında tahmin edilmesi gereken diğer değişkenler; amortisman giderleri, sermaye harcamaları ve işletme sermayesi kalemleri firma yetkilileri tarafından proje sayısı ve proje satışları göz önünde bulundurularak tahmin edilmiştir. İşletme sermayesi kasa, banka, ticari alacaklar ve stokları kapsamaktadır. Bu tahminlerin gerçekleşeceği varsayımı ile firmaya serbest nakit akımları hesaplaması aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. Firmaya Serbest Nakit Akımları

YILLAR	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Esas Faliyet Karı	0,00 ₺	0,00 ₺	3.000.000,00 ₺	3.500.000,00 ₺	5.000.000,00 ₺	5.500.000,00 ₺	6.000.000,00 ₺	9.000.000,00 ₺	10.000.000,00 ₺	15.000.000,00 ₺
Vergi	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺	0,00 ₺
Amortisman giderleri	68.000,00 ₺	380.000,00 ₺	440.000,00 ₺	350.000,00 ₺	355.000,00 ₺	250.000,00 ₺	200.000,00 ₺	50.000,00 ₺	58.000,00 ₺	42.000,00 ₺
Sabit Sermaye Harcamaları	583.519,28 ₺	329.290,37 ₺	87.000,00 ₺	8.000,00 ₺	12.000,00 ₺	70.000,00 ₺	90.000,00 ₺	10.000,00 ₺	20.000,00 ₺	10.000,00 ₺
İşletme Sermayesi	119.603,00 ₺	872.330,00 ₺	600.000,00 ₺	100.000,00 ₺	150.000,00 ₺	400.000,00 ₺	450.000,00 ₺	650.000,00 ₺	1.000.000,00 ₺	1.500.000,00 ₺
FİRMAYA SERBEST NAKİT AKIMI	-635.122,28 ₺	-821.620,37 ₺	2.753.000,00 ₺	3.742.000,00 ₺	5.193.000,00 ₺	5.280.000,00 ₺	5.660.000,00 ₺	8.390.000,00 ₺	9.038.000,00 ₺	13.532.000,00 ₺

Firmanın firmaya serbest nakit akımlarına göre indirgenmiş nakit akımı yöntemi değişkenlerinden başlangıç yatırımı firmanın kuruluş sermayesi esas alınmaktadır. İlk nakit akımı ise projenin ilk nakit girişi 2.000.000 TL ve 10 yıllık değerleme süresine göre iskonto oranı ağırlıklı sermaye ortalaması %35 esas alınmaktadır.

Firmanın iskonto oranı hesaplanırken özsermaye maliyeti Sermaye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli (Capital Asset Pricing Model-CAPM) esas alınmıştır. CAPM hesaplarken risksiz faiz oranını 10 yıllık devlet tahvili, Borsa İstanbul Teknoloji Endeksindeki benchmark firma olarak Karel Elektronik seçilmiş ve bu firmanın betası ve beklenen piyasa getirisi esas alınmıştır.

Firmaya serbest nakit akımlarının bugünkü değerini hesaplarken iskonto oranı, ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti esas alınmaktadır. Değerleme yapılırken ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti borç maliyeti ve öz sermaye maliyetinin aritmetik ortalaması alınmıştır.

Tablo 5. Firmaya Serbest Nakit Akımlarına Göre İndirgenmiş Nakit Akımı

VERİ	
Başlangıç Yatırımı	1500000
İlk nakit akımı	2000000
İskonto oranı 'r'	35%
Zaman	10

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Yıllar	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cash Flows	- 1.500.000,00 ₺	- 821.620,37 ₺	2.753.000,00 ₺	3.742.000,00 ₺	5.193.000,00 ₺	5.280.000,00 ₺	5.660.000,00 ₺	8.390.000,00 ₺	9.038.000,00 ₺	13.532.000,00 ₺
Discount Cash Flow FACTOR	1,000000	0,740741	0,548697	0,406442	0,301068	0,223014	0,165195	0,122367	0,090642	0,067142
İndirgenmiş Nakit Akımı	- 1.500.000,00 ₺	- 608.607,68 ₺	1.510.562,41 ₺	1.520.906,37 ₺	1.563.447,31 ₺	1.177.511,29 ₺	935.004,76 ₺	1.026.657,49 ₺	819.223,10 ₺	908.569,33 ₺
Kümülatif İndirgenmiş Nakit Akımı	- 1.500.000,00 ₺	- 2.108.607,68 ₺	- 598.045,27 ₺	922.861,10 ₺	2.486.308,41 ₺	3.663.819,70 ₺	4.598.824,45 ₺	5.625.481,95 ₺	6.444.705,04 ₺	7.353.274,37 ₺

Net Bugünkü Değer Sonucu	
NPV	7.353.274,37 ₺

3.3.5. Özsermayeye serbest nakit akımları yöntemi uygulaması

İndirgenmiş nakit akımı yöntemini uygulayabilmek için nakit akımlarının tahmin edilmesinde özsermayeye serbest nakit akımları esas alınmaktadır. Nakit akımı tahmininde firmaya serbest nakit akımı hesaplamasından farklı olarak firma yetkilileri tarafından tahmin edilen değişken net kar olmaktadır. Net karın tahmin edilip diğer benzer değişkenler ile özsermayeye serbest nakit akımı hesaplandıktan sonra uygulanacak olan indirgenmiş nakit akımı yöntemine göre iskonto oranı bu defa özsermaye maliyeti olacaktır.

Net Kar, 2017 ve 2018 yılları gerçekleşen kar/zarar olduğu gibi ele alınmaktadır. 2019 yılı itibariyle Net Kar, Sermaye Harcamaları, Amortisman tahmini firma yetkilileri tarafından aşağıdaki Tablo 4.6.'da olduğu gibi tahmin edilmektedir. Net işletme sermayesindeki değişim kalemi, firmaya serbest nakit akımları tablosundaki kasa, banka, ticari alacaklar ve stokları kapsayan işletme sermayesinin bir önceki yıl ile aradaki farkı esas alınmıştır. Bu tahminlerin gerçekleşeceği varsayımı ile firmanın öz sermayeye serbest nakit akımı hesaplaması aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. Özsermayeye Serbest Nakit Akımı

YILLAR	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Net Kar	-746.250,00 ₺	-1.485.534,00 ₺	1.500.000,00 ₺	1.800.000,00 ₺	3.000.000,00 ₺	3.250.000,00 ₺	4.500.000,00 ₺	6.000.000,00 ₺	7.500.000,00 ₺	10.000.000,00 ₺
Sermaye Harcamaları	583.519,28 ₺	329.290,37 ₺	87.000,00 ₺	8.000,00 ₺	12.000,00 ₺	70.000,00 ₺	90.000,00 ₺	10.000,00 ₺	20.000,00 ₺	10.000,00 ₺
Amortisman	68.000,00 ₺	380.000,00 ₺	440.000,00 ₺	350.000,00 ₺	355.000,00 ₺	250.000,00 ₺	200.000,00 ₺	50.000,00 ₺	58.000,00 ₺	42.000,00 ₺
İtfa Payı										
Net işletme sermayesindeki Değişim		752.727,00 ₺	-272.330,00 ₺	-500.000,00 ₺	50.000,00 ₺	250.000,00 ₺	50.000,00 ₺	200.000,00 ₺	350.000,00 ₺	500.000,00 ₺
Net Borç İhraçları										
ÖZSERMAYEYE SERBEST NAKİT AKIMI	-1.261.769,28 ₺	-682.097,37 ₺	1.580.670,00 ₺	1.642.000,00 ₺	3.393.000,00 ₺	3.680.000,00 ₺	4.660.000,00 ₺	6.240.000,00 ₺	7.888.000,00 ₺	10.532.000,00 ₺

Firmanın özsermayeye serbest nakit akımlarına göre indirgenmiş nakit akımı yöntemi değişkenlerinden başlangıç yatırımı firma kuruluş sermayesi 1.500.000 TL esas alınmaktadır. İlk Nakit Akımı 2.000.000 TL olarak firma yetkilileri tarafından tahmin edilmektedir. Firmanın iskonto oranı hesaplanırken özsermaye maliyeti Sermaye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli (Capital Asset Pricing Model-CAPM) esas alınmıştır. CAPM hesaplarken risksiz faiz oranını 10 yıllık devlet tahvili, Borsa İstanbul Teknoloji Endeksindeki benchmark firma olarak Karel Elektronik seçilmiş ve bu firmanın betası ve beklenen piyasa getirisi esas alınmıştır. Özsermayeye Serbest Nakit Akımına göre yöntemin iskonto oranı öz sermaye maliyeti olmaktadır. Benchmark firma ile hesaplanan öz sermaye maliyeti %54 hesaplanmıştır.

Tablo 7. Özsermayeye Serbest Nakit Akımlarına Göre İNA

VERİ										
Başlangıç Yatırımı	1500000									
İlk nakit akımı	2000000									
İskonto oranı 'r'	54%									
Zaman	10									
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Yıllar	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cash Flows	- 1.500.000,00 ₺	- 682.097,37 ₺	1.580.670,00 ₺	1.642.000,00 ₺	3.393.000,00 ₺	3.680.000,00 ₺	4.660.000,00 ₺	6.240.000,00 ₺	7.888.000,00 ₺	10.532.000,00 ₺
Discount Cash Flow FACTOR	1,000000	0,649351	0,421656	0,273803	0,177794	0,115451	0,074968	0,048680	0,031611	0,020526
İndirgenmiş Nakit Akımı	- 1.500.000,00 ₺	- 442.920,37 ₺	666.499,41 ₺	449.584,15 ₺	603.255,06 ₺	424.858,41 ₺	349.350,68 ₺	303.766,27 ₺	249.345,27 ₺	216.184,41 ₺
Kümülatif İndirgenmiş Nakit Akımı	- 1.500.000,00 ₺	- 1.942.920,37 ₺	- 1.276.420,96 ₺	- 826.836,81 ₺	- 223.581,75 ₺	201.276,66 ₺	550.627,34 ₺	854.393,60 ₺	1.103.738,87 ₺	1.319.923,28 ₺
Net Bugünkü Değer Sonucu										
NPV	1.319.923,28 ₺									

3.3.6. Ekonomik katma değeri yöntemi uygulaması

EVA yönteminde değişkenlerden biri olan vergiden sonraki faaliyet kârı nakit akımı tahminlerinden 2026 yılı tahmini net kâr esas alınmıştır. Firmanın 2026 yılına kadar yatırılan sermayesinin iki katına çıkacağı firma tarafından tahmin edilmektedir. Sermaye karlılık oranı bu değişkenlere göre hesaplamaktadır.

Firmanın iskonto oranı hesaplanırken özsermaye maliyeti Sermaye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli (Capital Asset Pricing Model-CAPM) esas alınmıştır. CAPM hesaplarken risksiz faiz oranını 10 yıllık devlet tahvili, Borsa İstanbul Teknoloji Endeksindeki benchmark firma olarak Karel Elektronik seçilmiş ve bu firmanın betası ve beklenen piyasa getirisi esas alınmıştır.

Firmaya serbest nakit akımlarının bugünkü değerini hesaplarken iskonto oranı, ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti esas alınmaktadır. Değerleme yapılırken ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti borç maliyeti ve özsermaye maliyetinin aritmetik ortalaması alınmıştır. Sermaye karlılık oranı net karın, yatırılan sermayeye bölünmesi ile hesaplanmıştır.

Tablo.8: EVA Yöntemine Göre Firma Değeri

DEĞİŞKENLER	2026				
NOPAT	Vergiden sonraki faaliyet karı	10.000.000,00 ₺		Firma Değeri	Yatırılan Sermaye + EVA bugünkü değeri
WACC	Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti	0,35		Yatırılan Sermaye	1.500.000,00 ₺
IC	Yatırılan Sermaye	1.500.000,00 ₺		EVA	9.475.000,00 ₺
ROIC	Sermaye Karlılık Oranı	6,666666667		EVA 2	9.475.000,00 ₺
				Firma Değeri	10.975.000,00 ₺

3.3.7. CVA yöntemi uygulaması

Net kâr ve ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti EVA yönteminde olduğu gibi aynı değerler esas alınmaktadır. Firmanın borç miktarının devamlı projelerinin olacağı dolayısıyla ticari borçların benzer aralıkla olacağı tahmin edilmektedir. Firma yetkililerinin 10 yıllık tahminlerine göre 2026 yılında net kar 10.000.000 TL amortisman ise 10 yıllık amortisman harcamalarının ortalaması 300.000 TL olacağı tahmin edilmektedir. Firmanın hurda değeri, toplam duran varlığın 10 yıllık periyotta ağırlıklı ortalama sermaye maliyetine bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Firmanın toplam duran varlıkları 10 yılın

sonunda 1.200.000 TL tahmin edilmektedir. Firma yetkilileri tarafından borç miktarının 2.000.000 TL öz sermayenin iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir.

Firmanın iskonto oranı hesaplanırken özsermaye maliyeti Sermaye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli (Capital Asset Pricing Model-CAPM) esas alınmıştır. CAPM hesaplarken risksiz faiz oranını 10 yıllık devlet tahvili, Borsa İstanbul Teknoloji Endeksindeki benchmark firma olarak Karel Elektronik seçilmiş ve bu firmanın betası ve beklenen piyasa getirisi esas alınmıştır. İskonto oranı, ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti esas alınmaktadır. Değerleme yapılırken ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti borç maliyeti ve özsermaye maliyetinin aritmetik ortalaması alınmıştır. Bu tahminlere göre CVA yöntemine göre firmanın değeri aşağıdaki gibidir.

Tablo 9. CVA Yöntemine Göre Değer

DEĞİŞKENLER	2026		
NOPAT	10.000.000,00 ₺		
AMORTİSMAN	300.000,00 ₺		
HURDA DEĞERİ	20.887,71 ₺	HURDA DEĞERİ	20.887,71 ₺
BORÇ MİKTARI	2.000.000,00 ₺		
ÖZ SERMAYE DEFTER DEĞERİ	3.000.000,00 ₺		
WACC	0,35		
TOPLAM DURAN VARLIK	1.200.000,00 ₺		
YIL	10		
CVA	10.029.112,29 ₺		

3.3.8. Ekonomik kâr yöntemi uygulaması

Firma yetkililerinin tahminine göre 2026 yılında net kar 10.000.000 TL öz sermayesi ise iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Firmanın iskonto oranı hesaplanırken özsermaye maliyeti Sermaye Varlıkları Fiyatlandırma Modeli (Capital Asset Pricing Model-CAPM) esas alınmıştır. CAPM hesaplarken risksiz faiz oranını 10 yıllık devlet tahvili, Borsa İstanbul Teknoloji Endeksindeki benchmark firma olarak Karel Elektronik seçilmiş ve bu firmanın betası ve beklenen piyasa getirisi esas alınarak öz sermaye maliyeti hesaplanmıştır. EP yöntemine göre firma değeri aşağıdaki gibidir.

Tablo 10: EP Yöntemine Göre Firma Değeri

DEĞİŞKENLER	2026
NOPAT	10.000.000,00 ₺
ÖZ SERMAYE DEFTER DEĞERİ	3.000.000,00 ₺
ÖZ SERMAYE MALİYETİ	0,53
EP	8.410.000,00 ₺

3.3.9. Black- Scholes yöntemi uygulaması

Toplam sermaye değeri, firma yetkilileri tarafından 2026 yılında tahmin edilen esas faaliyet karı, sermaye harcamaları, amortisman ve işletme sermayesi gibi değişkenler ile hesaplanan firmaya serbest nakit akımları tablosundaki son yıl değeri esas alınmaktadır. Kullanım değeri olarak firmanın kuruluş sermayesi 1.500.000 TL ve diğer yöntemlerde olduğu gibi 10 yıllık zaman dilimi üzerinden hesaplama yapılmaktadır. Risksiz faiz oranı rakamını investing.com sitesinden 10 yıllık devlet tahvilinin getirisi esas alınmaktadır. Nakit akımlarının dalgalanması ortalama %60 varsayımı ile Black-Scholes yöntemi Excel 2016 programında formüle edilerek aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Tablo 11: Black-Scholes Yöntemine göre Değer

S0 = Total Equity Value	13.532.000,00 ₺		D1	3,10
X= Equity Breakpoint Value	1.500.000,00 ₺		D2	1,20
q = continuously compounded	0		Call Option	13.316.039,47 ₺
t = time to expiration (% of year)	10			
σ = Volatility	0,6			
r = risk-free rate	0,1879			

3.3.10. Binominal yöntem uygulaması

Binominal yöntem uygulamasında varlığın değeri, firma yetkilileri tarafından beklenen ilk nakit akımı 2.753.000 TL, kullanım değeri firmanın kuruluş sermayesi 1.500.000 TL esas alınmaktadır. Projelerin sayıları ve satışları göz önünde bulundurulduğunda nakit akımlarının volatilitesi %60 tahmin edilmektedir. 10 yıllık devlet tahvili risksiz faiz oranı investing.com adresinden alınmaktadır. Tablo 4.12'de söz konusu değişkenler ve rakamlar yer almaktadır.

Binominal yöntem şeması için öncelikle "u" ve "d" değerleri volatilite ve vadeye göre hesaplanmaktadır. Firmanın nakit akımlarının artması "u" değerine göre azalışları ise "d" değerine göre hesaplanmaktadır. Tablo 4.13'e göre firmanın değeri aşağıdaki gibidir.

Tablo 12: Binominal Yöntem Değişkenleri

										exp^(r*t)			0,03	0,25	1,007528246
Varlığın Değeri	2.753.000	exp		2,7183	u		1,82		-0,05	1	0,9512291				
Kullanım Değeri	1.500.000				d		0,55								
Vade	1				p		0,52								
Değişim	0,6				1-p		0,48								
Risksiz faiz oranı	0,1879														
	Vade		2017		2018		2019		2020		2021		2022		2023

Tablo 13: Binominal Yönteme Göre Firma Değeri

																669.553.867
																608.053.867
														334.528.913		
														382.566.123		
													183.592.624			183.592.624
													243.234.513			182.092.624
												100.757.364			100.757.364	
												153.741.849			320.085.358	
											55.296.592			55.296.592		55.296.592
											96.562.865			74.379.278		53.796.592
										30.347.291			30.347.291		30.347.291	
										60.198.119			45.679.455		33.407.653	
									16.654.880			16.654.880				16.654.880
									37.210.336			27.708.452				15.154.880
								9.140.355			9.140.355			9.140.355		
								22.791.106			16.582.672			11.435.979		7.448.423
						5.016.313			5.016.313			5.016.313			5.016.313		
						13.828.224			9.794.004			6.447.817			3.660.801		0
Hisse Değeri			2.753.000					2.753.000			2.753.000			2.753.000			
Opsiyon Değeri			8.311.447					5.713.412			3.575.567			1.799.236		0	
						1.510.872			1.510.872			1.510.872			1.510.872		1.510.872
						3.295.450			1.957.158			884.300			0		0
								829.181			829.181			829.181			
								1.060.124			434.622			0		0	
									455.062			455.062			455.062		455.062
									213.612			1			0		0
										249.743			249.743			249.743	
										1			0			0	
											137.061			137.061			137.061
											1			0			0
												75.220			75.220		
												0			0		
														41.282			41.282
														0			0
															22.656		
															0		
																	12.434
																	0

3.3.11. Monte Carlo Simülasyonu Uygulaması

Başlangıç yatırımı olarak kuruluş sermayesi 1.500.000 TL ilk nakit akımı olarak 3.000.000 TL büyüme oranı olarak firmadan alınan tahmini nakit akımlarının aritmetik ortalaması esas alınmaktadır. . İskonto oranı için literatürde de firma değerlemede sıklıkla kullanılan ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti esas alınmıştır. Tablo 4.14'de değişkenler ve ilgili rakamlar yer almaktadır.

Nakit akımlarını yöntem büyüme oranına göre rassal belirlemektedir. Öncelikle rassal nakit akımalarına göre indirgenmiş nakit akımı yöntemi hesaplanmış aynı değerler ile Monte Carlo Simülasyonuna göre 1000 kez rassal olarak firma değeri ayrıca hesaplanmaktadır.

Tablo 14: Monte Carlo Simülasyonu Değişkenleri

Monte Carlo Simülasyon - NPV (1,000 Simulations)

Grow rate 'g' with uncertainty

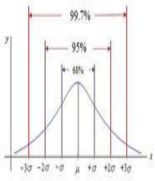

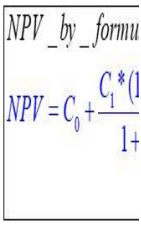

Veri			
Başlangıç Yatırımı	1500		
İlk Nakit Akımı	3000		
Büyüme oranı 'g'	12%	Std spm	1,00%
İskonto oranı 'r'	35%		
Zaman	10		

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Year	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Growth : g = μ + σ*Z		13,95%	11,23%	12,27%	11,69%	12,40%	12,43%	12,26%	10,37%	13,29%
Cash Flows	1.500,00 ₺	3.000,00 ₺	3.336,97 ₺	3.746,31 ₺	4.184,08 ₺	4.702,86 ₺	5.287,48 ₺	5.935,57 ₺	6.551,07 ₺	7.421,50 ₺
Discount Cash Flow FACTOR	1,000000	0,740741	0,548697	0,406442	0,301068	0,223014	0,165195	0,122367	0,090642	0,067142
Discount cash Flow	-1.500,00 ₺	2.222,22 ₺	1.830,98 ₺	1.522,66 ₺	1.259,69 ₺	1.048,80 ₺	873,47 ₺	726,32 ₺	593,80 ₺	498,30 ₺
Cumulative Discount Cash Flow	-1.500,00 ₺	722,22 ₺	2.553,21 ₺	4.075,87 ₺	5.335,56 ₺	6.384,36 ₺	7.257,83 ₺	7.984,15 ₺	8.577,95 ₺	9.076,24 ₺

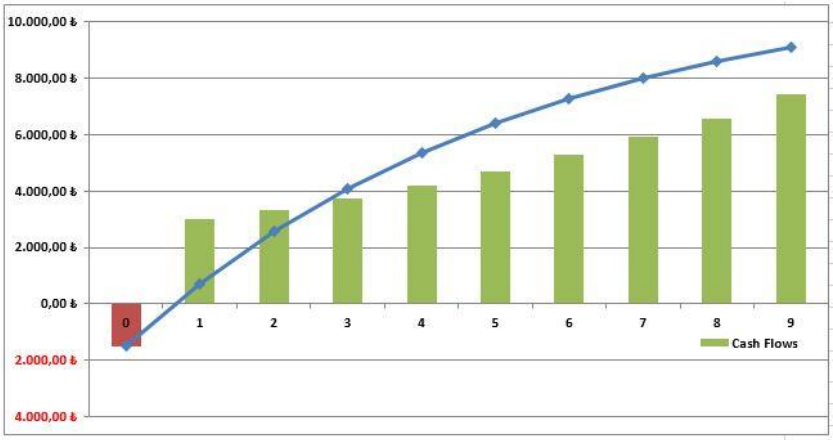

Şekil 1: Nakit Akımları Grafiği

Tablo 15: Net Bugünkü Değer Sonucu

Net Present Value Results:			
NPV	9.076,24 ₺		
NPV	9.076,24 ₺		
IRR	211,54%		
PI	7,05		
Pay Back	0,297	Yıllar	

Sensitivity Analysis	0	1
	g	9.076,24 ₺
	-5%	538,32 ₺
	0%	843,37 ₺
	5%	1.231,94 ₺
	10%	1.727,27 ₺
	15%	2.358,43 ₺

Simülasyonda net bugünkü değere göre firma değeri hesaplaması da yer almaktadır. Tablo 14'deki değişkenlere göre net bugünkü değer sonucu Tablo 15'de yer almaktadır.

Tablo 16: Monte Carlo Simülasyon Sonuçları

NPV - Monte Carlo Simülayon Sonuçları		
Örneklem Sayısı	1.000	
NPV Ortalama	9.115,44 ₺	
NPV - Standard Sapma	113,79 ₺	1,25%
Minimum	8.781,42 ₺	
Maksimum	9.574,35 ₺	
5% Oransal	8.937,94 ₺	

Monte Carlo Simülasyonuna göre nakit akımları büyüme oranına göre rassal belirlemektedir. Öncelikle rassal nakit akımalarına göre net bugünkü değer ile hesaplanmıştır. Monte Carlo Simülasyonuna göre 1000 kez rassal olarak nakit akımlarına göre firma değeri ayrıca hesaplanmaktadır.

Tablo 17: Monte Carlo Örneklem

Örneklem	NPV	NPV Yuvarlam	Örneklem	Normal Dağılım	Frekans
1	9.076,24 ₺	9.076	8.500	1,55997E-09	0
2	9.037,72 ₺	9.038	8.510	2,49948E-09	0
3	9.165,80 ₺	9.166	8.520	3,97403E-09	0
4	9.212,95 ₺	9.213	8.530	6,26987E-09	0
5	9.183,81 ₺	9.184	8.540	9,81593E-09	0
6	8.974,24 ₺	8.974	8.550	1,52493E-08	0
7	8.947,98 ₺	8.948	8.560	2,3508E-08	0
8	9.305,37 ₺	9.305	8.570	3,59607E-08	0
9	9.156,67 ₺	9.157	8.580	5,45865E-08	0
10	9.064,36 ₺	9.064	8.590	8,22222E-08	0
11	9.153,77 ₺	9.154	8.600	1,22896E-07	0
12	9.155,47 ₺	9.155	8.610	1,82278E-07	0
13	9.081,61 ₺	9.082	8.620	2,68273E-07	0
14	9.213,09 ₺	9.213	8.630	3,918E-07	0
15	9.039,26 ₺	9.039	8.640	5,67805E-07	0
16	9.174,44 ₺	9.174	8.650	8,16543E-07	0
17	9.022,49 ₺	9.022	8.660	1,16521E-06	0
18	9.291,43 ₺	9.291	8.670	1,64998E-06	0
19	9.169,09 ₺	9.169	8.680	2,31844E-06	0

974	9.195,22 ₺	9.195
975	9.224,51 ₺	9.225
976	8.958,09 ₺	8.958
977	9.127,85 ₺	9.128
978	8.879,64 ₺	8.880
979	9.104,98 ₺	9.105
980	9.170,22 ₺	9.170
981	9.192,02 ₺	9.192
982	9.156,79 ₺	9.157
983	9.137,60 ₺	9.138
984	9.348,49 ₺	9.348
985	9.001,68 ₺	9.002
986	9.043,72 ₺	9.044
987	9.204,84 ₺	9.205
988	9.151,52 ₺	9.152
989	9.278,64 ₺	9.279
990	9.100,30 ₺	9.100
991	9.201,22 ₺	9.201
992	9.065,79 ₺	9.066
993	9.183,74 ₺	9.184
994	9.010,79 ₺	9.011
995	9.013,79 ₺	9.014
996	9.001,43 ₺	9.001
997	9.058,10 ₺	9.058
998	9.265,48 ₺	9.265
999	9.082,20 ₺	9.082
1000	9.144,64 ₺	9.145

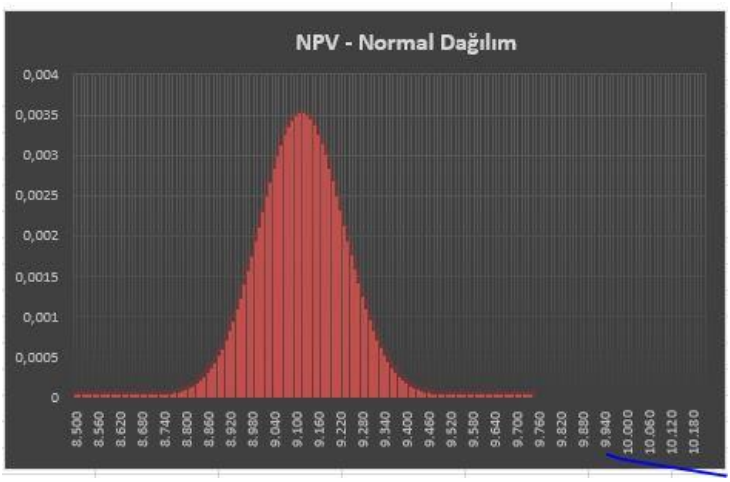

Şekil 2: Normal Dağılım Grafiği

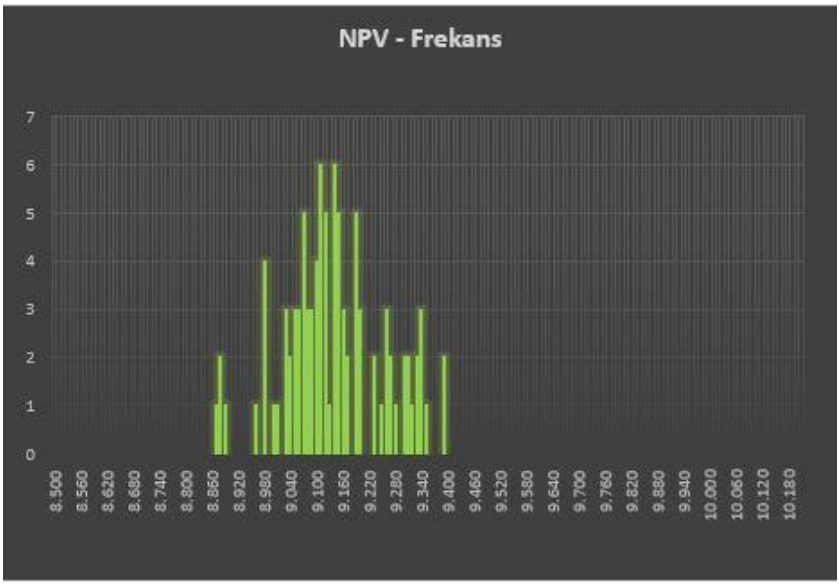

Şekil 3: Frekans Dağılımı Grafiği

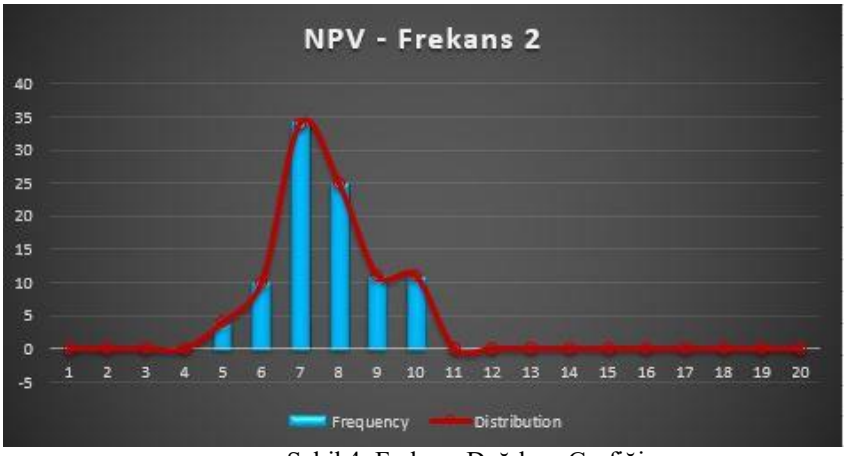

Şekil 4: Frekans Dağılımı Grafiği

4. SONUÇ

Firma değerleme yöntemlerinden; Defter Değeri, Net Defter Değeri, Net Aktif Değeri, Firmaya Serbest Nakit Akımları, Öz sermaye Serbest Nakit Akımları, EVA, CVA ve EP, Reel opsiyon (Black-Scholes, Binominal Yöntem) ve Monte Carlo Simülasyonu ile değerlemesi yapılan start-up firmanın değerleme sonuçları aşağıdaki gibidir:

Defter Değeri-731.147 TL, Net Defter Değeri -895.942 TL, Net Aktif Değeri -1.750.131 TL, Firmaya Serbest Nakit Akımları 7.353.734 TL, Öz sermayeye Serbest Nakit Akımları 1.319.923 TL, Ekonomik Katma Değer 10.975.000 TL, Yatırımın Nakit Akım Karlılığı 10.029.112 TL, Ekonomik Kar 8.410.000 TL, Black-Scholes 13.316.039 TL, Binominal 8.311.447 TL, Monte

Carlo 9.115.440 TL'dir. Tüm yöntemler değerlendirildiğinde, yöntemlerin aritmetik ortalaması 5.950.315 TL olmaktadır.

Uygulanan yöntemlere göre varlık yaklaşımı start-up firma değerleme için aslında pek de uygun olmadığı sonucuna varılmaktadır. Varlık yaklaşımı yöntemlerinden Defter Değeri Yöntemi'nin yeni kurulmuş şirketlerde kullanılabileceği bilgisi literatürde geçmiş olmasına rağmen, bu yöntem aslında start-up firmalar için anlamlı olmadığı söylenebilir. Literatürde de geçtiği gibi start-up firmalar yüksek teknoloji faaliyeti yürütmeleri sebebiyle öz sermayenin defter değeri firmanın değerinden oldukça uzaklaşmaktadır. Çünkü start-up firmalar önce yüksek yatırımlar yapıp sonraki yıllarda bir öncekinden daha yüksek nakit akımları beklemektedir.

Çalışmada indirgenmiş nakit akımı yönteminden türetilmiş olan öz sermayeye serbest nakit akımı yönteminin start-up firma için uygun olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedeni aslında yine varlık yaklaşımında olduğu gibi firmanın yakın gelecekte öz sermayeye yaratacağı nakit akımlarının sınırlı olduğu öncelikle firmaya serbest nakit akımlarına yöneleceği ve sonrasında öz sermayeye aktarılacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla firma için öz sermayeye serbest nakit akımı henüz yaşam döngüsü içinde olgunluğa ulaşmamış firmalar için aslında uygulanabilirliği düşük olduğu söylenebilir.

Öz sermayeye serbest nakit akımı yöntemine göre değerlenen firmanın değeri 1.319.923 TL yani ödenmiş sermayesinden bile düşük çıkmaktadır. Bu durum hem serbest nakit akımlarının yalnız öz sermayeye olan akımları dikkate almasından hem de iskonto oranının yalnız özsermaye maliyetine göre indirgenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yöntemin değerlemesi daha çok olgunlaşmış firmaları değerlerken yatırımcının ya da analistlerin sermaye kazancı ve temettü kazancını dikkate aldığı durumlarda kullanılması daha anlamlı olabilir. Start-up firmalar için konu sermaye kazancı veya temmüttü dağıtımından ziyade firmaya olan nakit akımlarının büyüklüğünü arttırmak özgün yenilikçi ve yüksek teknolojik ürün veya hizmeti ortaya çıkarma başarısı olmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında start-up firma değerleme yaparken firmaya olan tüm nakit akımları göz önünde bulundurulmalıdır. Yine aynı değişkenler ile Monte Carlo yöntemine göre bulunan sonuçlara göre firmanın değeri daha yüksek çıkmaktadır. Bunun nedeni ise firmaya serbest nakit akımları tahminine ihtiyaç duymaksızın firmanın cirosu üzerinden tahmini bir büyüme oranına göre nakit akımları tahminlenip ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti ile bugünkü değere indirgenmesi ile bulunan firma değeri 9.115.440 TL olmaktadır.

Black- Scholes yönteminin firma değeri sonucu 13.316.039 TL'dir. Firmanın 10. Yılın sonundaki tek yılda yaratılan nakit akımının diğer yıllardaki volatiliteyi göz önünde bulundurarak hesaplanması üzerine ve iskonto faktörünün olmayışı onun yerine risksiz faiz oranının kullanılması sebebiyle bu yöntem diğerlerinden farklı olmaktadır.

Binominal yöntem ile Black Scholes yöntemi değerlendirildiğinde binominal yöntemin mevcut nakit akımından gelecek yıllarda olası nakit akımlarını değerlendirmesi sebebiyle sonucu 8.311.447 TL'dir.

Alternatif değerleme yaklaşımı ile diğer yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde iskonto oranının yine özsermaye maliyeti alındığı nakit

akımı olarak ise cironun değil faaliyet karının baz alınması sebebiyle diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Yöntemlerden elde edilen sonuçlar aşağıdaki Tablo 4.18'de yer almaktadır.

Tablo 18: Firma Değerleme Yöntemlerinin Karşılaştırması

Yöntemler/ Firma Değeri Tablosu	Firma Değeri	Ort.Farklar	Standart Sapma1
Defter Değeri	-731.147,00 ₺	-6.793.431,82 ₺	₺ 5.238.430,47
Net Defter Değeri	-895.942,00 ₺	-6.958.226,82 ₺	Standar Sapma 2
Net Aktif Değeri	-518.473,21 ₺	-6.580.758,03 ₺	3.481.822,79 ₺
Firmaya Serbest Nakit Akımları	7.353.734,00 ₺	1.291.449,18 ₺	
Öz sermayeye Serbest Nakit Akımları	1.319.923,28 ₺	-4.742.361,55 ₺	
EVA	10.975.000,00 ₺	4.912.715,18 ₺	
CVA	10.029.112,00 ₺	3.966.827,18 ₺	
EP	8.410.000,00 ₺	2.347.715,18 ₺	
Black Scholes	13.316.039,00 ₺	7.253.754,18 ₺	
Binominal	8.311.447,00 ₺	2.249.162,18 ₺	
Monte Carlo	9.115.440,00 ₺	3.053.155,18 ₺	
Yöntemlerin Ortalaması	6.062.284,82 ₺	0,00 ₺	

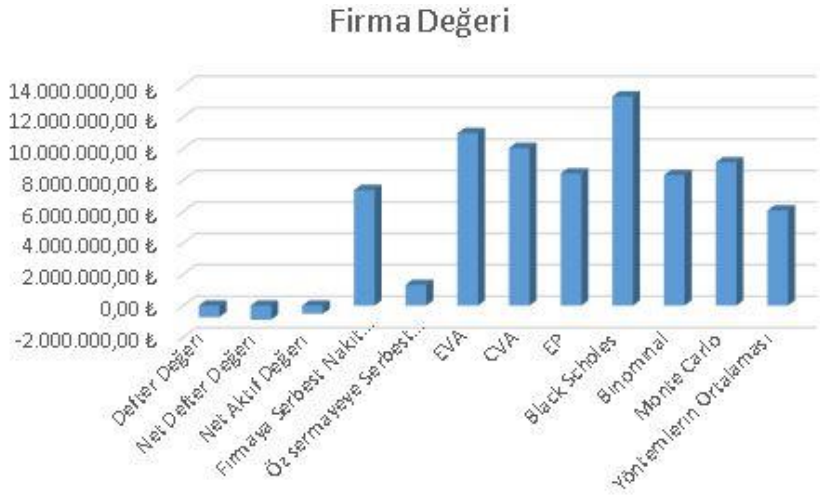

Şekil 5: Firma Değerleme Yöntemlerinin Karşılaştırması

Bundan sonraki çalışmalarda, firma değerleme yöntemlerinin modifiye edilmiş örnekleri üzerinde gerçek ya da simülasyona dayalı çalışmalar yapılarak start-uplar için mevcut ve geleneksel yeniden değerlendirilmesi uygun olacaktır. Benzer şekilde gerçekleşen birleşme ve devralmalarda esas alınan tutarlarla karşılaştırma yapılabilir ve örnekler üzerinden veriler çoğaltılabilirse daha genelleyici yaklaşımlar yapılması mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

Karakoca, A. (2011). *Farklı Değerleme Yöntemleri ile Firma Değerlemesi ve İMKB Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alkan G.İ ve Demireli E. (2007). Türkiye'de Kullanılan Bazı Şirket Değerleme Yöntemleri Ve Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (2): 27-39.

Kurt, G., Demireli, E. (2006). Yatırım Kararlarının Değerlemesinde Alternatif Bir Yöntem: Reel Opsiyon.

Konuk, H. (2006), Şirket Değerleme Yöntemleri ve Reel Opsiyonlar Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü Sermaye Piyasası Ve Borsa Anabilim Dalı, İstanbul.

Safarov, S. (2009). Yatırım projelerinin değerlendirilmesinde reel opsiyon yöntemi ve enerji sektöründe bir uygulama Doctoral dissertation, DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Stankevičienė, J. ve Žinytė, S. (2011). Valuation model of new start-up companies: Lithuanian case. *Business: Theory and Practice,* 4: 379--389.

Ünlü, U. (2014). Yatırımın Nakit Akım Karlılığı (CFROI) ve Nakit Katma Değer (CVA)Yöntemi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Çimento Firmaları Üzerine Ampiri k Bir Uygulama. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İibf Dergisi. 9(2): 169- 184

Chambers, N. (2009). *Firma Değerlemesi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Akkaya, G.C. (2005). Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesinde Alternatif Bir Yöntem: Reel Opsiyonlar. *Muhasebe Finansman Dergisi*. 28: 172-178.

Karaa, G. (2019) Şirket Değerlemesi ve Start-up Firma Uygulaması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakoca, A. (2011). Farklı Değerleme Yöntemleri ile Firma Değerlemesi ve İMKB Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hatipoğlu, M. ve Yener E. (2013) Firma Değerlemesinde İndirgenmiş Nakit Akımları Yöntemi: BIST Elektrik Endeksinde Bir Uygulama. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 8 (3): 7- 29.

Birgili, E., ve Düzer, M. (2010). Finansal Analizde Kullanılan Oranlar ve Firma Değeri İlişkisi: İMKB'de Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (46): 74-83.

Özaltın, O. (2006). Sermaye Yapısı ve Firma Değeri İlişkisi İmkb'de Bir Uygulama. Diss. Sosyal Bilimler, 1–92.

EK 1: 2017-2018 BİLANÇO

AÇIKLAMA	ÖNCEKİ DÖNEM (2017)			CARİ DÖNEM (2018)		AÇIKLAMA	ÖNCEKİ DÖNEM (2017)			CARİ DÖNEM (2018)		
I - DÖNEN VARLIKLAR						*I - KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR*						
A - Hazır Değerler		*10361,25*			*131897,04*	*A - Mali Borçlar*					*1763,10*	
1 - Kasa	325,96			2023,39		9 - Diğer Mali Borçlar				1763,10		
3 - Bankalar	10035,29			129873,65		*B - Ticari Borçlar*		*55465,91*			*158462,60*	
C - Ticari Alacaklar		*1329,00*			*1290,00*	1 - Satıcılar	55465,91			158462,60		
1 - Alıcılar	1329,00			1290,00		*C - Diğer Borçlar*		*190890,62*			*2.006.547,88*	
E - Stoklar		*118274,76*			*739143,16*	1 - Ortaklara Borçlar				1.614.742,62		
1 - İlk Madde ve Malzeme	29233,42			575723,89		4 - Personele Borçlar	187890,62			385805,26		
4 - Ticari Mallar	9968,74			11406,29		5 - Diğer Çeşitli Borçlar	3000,00			6000,00		
7 - Verilen Sipariş Avansları	79072,60			152012,98		*F - Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler*		*71977,55*			*43701,75*	
H - Diğer Dönen Varlıklar		*145705,58*			*277707,25*	1 - Ödenecek Vergi ve Fonlar	13201,55			11707,24		
1 - Devreden KDV	146049,25			271175,07		2 - Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	58776,00			31994,51		
4 - Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	656,33			656,33		*KISA VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI*			*318334,08*			*2.210.475,33*
5 - İş Avansları					55,31	*II - UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR*						
6 - Personel Avansları				5820,54		*C - Diğer Borçlar*					*318,82*	
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI			*275670,59*		*1.150.037,45*	6 - Kamuya Olan Ert. veya Tak. Borç.				318,82		
II - DURAN VARLIKLAR						*F - Gel. Yıl. Ait Gelirler ve Gider Tahak.*					*318,82*	
D - Maddi Duran Varlıklar		*161664,57*			*163651,29*	2 - Gider Tahakkukları				318,82		
6 - Demirbaşlar	200156,27			254891,86		*UZUN VADELİ YABANCI KAY. TOPLAMI*						*637,64*
8 - Birikmiş Amortismanlar (-)	(38.491,70)			(91.240,57)		*III - ÖZKAYNAKLAR*						
E - Maddi Olmayan Duran Varlıklar		*421854,71*			*164795,41*	*A - Ödenmiş Sermaye*		*1.287.106,59*			*1.500.000,00*	
1 - Haklar	117515,97			117515,97		1 - Sermaye	1.500.000,00			1.500.000,00		
5 - Özel Maliyetler	13000,00			24877,55		2 - Ödenmemiş Sermaye (-)	(212.893,41)					
6 - Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	320570,02			325745,50		*E - Geçmiş Yıllar Zararları (-)*					*(746.250,80)*	
7 - Birikmiş Amortismanlar (-)	(29.231,28)			(303.343,61)		1 - Geçmiş Yıllar Zararları (-)				(746.250,80)		
G - Gel. Yıl. Ait Gid. ve Gelir Tahakkukları					*843,67*	*F - Dönem Net Karı (Zararı)*		*(746.250,80)*			*(1.485.534,35*	
												)
1 - Gelecek Yıllara Ait Giderler				843,67		2 - Dönem Net Zararı	(746.250,80)			(1.485.534,35		
											)	
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI			*583519,28*		*329290,37*	*ÖZKAYNAKLAR TOPLAMI*			*540855,79*			*(731.785,15)*
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI			*859189,87*		*1.479.327,82*	*PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI*			*859189,87*			*1.479.327,82*
III - NAZIM HESAPLAR						*IV - NAZIM HESAPLAR*						
6 - Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler				146919,19		6 - Kanunen Kab.Edil.Giderler Karşılığı				146919,19		
NAZIM HESAPLAR TOPLAMI					*146919,19*	*NAZIM HESAPLAR TOPLAMI*						*146919,19*
GENEL TOPLAM			*859189,87*		*1.626.247,01*	*GENEL TOPLAM*			*859189,87*			*1.626.247,01*

CHAPTER 23

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Eğitim Yöneticilerinin Örgütsel Destek Algısı, Örgütsel Hafıza ve Yenilikçi İş Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Harun Tüysüz)

Eğitim Yöneticilerinin Örgütsel Destek Algısı, Örgütsel Hafıza ve Yenilikçi İş Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Harun TÜYSÜZ[1]
[1]*Kartal İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, E-mail:haruntuysuz54@gmail.com*

1. Giriş

Bir örgütün, çalışanlarının düşüncelerine değer vermesi, onları takdir etmesi, onlara iş güvenliği ortamı yaratması, adil davranması ve örgüt içi iletişimi pozitif olarak şekillendirmesi gerekmektedir. Çalışanların üretkenliğinin arttırılması cesaretlendirilmesi, çalışanların kendilerinin önemli olduğunun hissettirilmesi, çalışanların ödüllendirilmesi, örgüt içi olumlu iletişimin oluşturulması, adil ve güven temelli davranılması, örgüt içi aidiyet duygusunun inşası, örgüt politika ve çalışmalarında dengeli davranılması destekleyici örgütlerde olması beklenen başlıca özelliklerdendir.

Örgütsel hafıza, ortak verilerin muhafaza edilmesi, sergilenmesi ve paylaşımda bulunmayı temsil eden genel bir kavramdır (Croasdel, 2000). Croasdel (2000)'e göre, örgütsel hafıza, işlemi ekonomik tutarak yerinde karar almaya katkı sağlayacak ve örgüt içinde gücü oluşturacak bilgiyi elde etmektir. Örgütsel hafıza; bir kuruluşun tecrübelerinden elde ettiği veriyi toplama, aktarma veya kullanma yetisi daha güçlü ve seri bir öğrenmeyi, başarılı yeni ürün/hizmetlerle daha kalıcı karar almayı sağlayabilmekte ve netice olarak beraberinde daha yüksek seviyede bir örgütsel başarı performansı elde edebilmektedir.

Örgütlerin sürdürülebilir bir başarı trendi yakalamasında, yeni fikirler üretmeleri, bu fikirleri uygulamaya koyacak sistemleri kurgulamaları, oluşan fırsatları değerlendirmeleri ve sürekli değişim içerisindeki çevre şartlarına adapte etmeleri gerekmektedir. Aynı biçimde eğitim organizasyonları da çevrenin değişen koşullarına göre kendilerini yapılandırmak, daha iyi veriler elde etmek, çevrelerindeki farklı okullarla ve örgütlerle rekabet etmek ve öğrencileri ve personeli sürekli gelişen yaşama hazırlamak gibi amaçlara sahiptir. Ayrıca, uygulayıcılar olarak karar verenler, merkezi politikaların gösterdiği değişimle beraber gelen yenilikleri hayata geçirmekle yükümlüdür. Xerri (2013), lider ve çalışan arasındaki geliştirici iş ilişkisi ile yenilikçi iş tutumları arasında olumlu bir ilişki olduğunu saptamıştır. Örgütsel destek algısı bu ilişkiyi güçlendirmektedir.

1.1. Örgütsel Destek

Örgütsel destek, örgütün çalışanlarını görmesini, onların faaliyetlerini takip etmelerini, huzuru ve kendini iyi hissetmesi için gerekli şartları sağlamasını ifade etmektedir. *Örgütsel destek kuramı;* örgütün iş görme potansiyelinin fazlalaşması ve sosyal ve sosyo-duygusal gereksinimlerinin giderilmesi amacıyla, iş görenlerin genel inançları ile örgütsel değerlerinin benzer olması gerektiğini ve çalışanların kendilerinin güvende olduğunu bilmeleri anlamına gelmektedir (Eisenberger ve diğerleri, 2002).

Algılanan örgütsel destek, kurumların farklı açılardan iş gören davranışlarını nasıl etkilediğini, örgütsel sebeplerin gerçek davranışlarını, iş görenler tarafından nasıl yordadığını konu almaktadır (Erol, 2019).Kurtessis vd. (2017) ile Krishnan ve Mary (2012), algılanan örgütsel desteği, iş görenlerin, kurumlarının kendileriyle barışık olmaları ve refahlarını ne derece önemsediklerini algılama biçimi olarak tanımlamaktadır. Kraimer ve Wayne (2004), algılanan örgütsel desteği,adapte olma desteği, kariyer ile ilgili örgütsel destek ve finansal örgütsel destek olmak üzere üç alt boyutta incelemiştir. Bu boyutlar çalışanların iş yerlerinde çeşitli konularda ihtiyaç duydukları desteği görmelerinin algılama biçimleri ile ilgilidir. Bu tanımı destekler biçimde, Parasuraman vd. (1992), algılanan örgütsel desteğin, çalışanın psikolojik ve sosyolojik birçok ihtiyacına cevap vermeye çalışmak olduğunu ifade etmiştir.

1.1.1. Örgütsel Adalet

Örgütsel adalet tanımları incelendiğinde, örgüt içerisinde gerçekleştirilen görev dağılımlarının, kadrolaşmaların, çalışanlara yüklenen yetki ve sorumluluk dağılımlarının ve bunların sonucunda elde edilecek olan çıktıların örgütsel adalet algısının en temel belirleyicileri olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu özellikler açısından ise Robbins ve Judge (2013) örgütsel adaleti, dağıtım, prosedür ve etkileşim adaletinden oluşan, kurumlardaki adalet ile ilgili genel algı olarak tanımlamışlardır.

Örgütsel adalet, iş görenler tarafından ortaya konulan davranış ve tutumların belirlenmesinde ciddi anlamda önemlidir (Colquitt vd., 2001). Beugre (1998) ise bu kavramı, çalışan ile kurumu arasında sosyal ve ekonomik düzeyde algılanan adalet şeklinde özetlemiştir (Rai, 2013).

1.1.2. Örgütsel Ödüller ve İş Koşulları

Örgütteki çalışanlar, örgüt faaliyetlerinde gönüllü olarak yer almanın önemini hissederlerse, örgütsel ödüller ve ücret verme politikası, iş zenginleştirme gibi gereken iş şartları örgütsel desteğin daha çok algılanmasını sağlamaktadırlar (Rhoades ve Eisenberger, 2002).

Liu'ya (2004) göre, insan kaynakları uygulamaları, örgütün ödüllendirme uygulamaları, kariyer geliştirme fırsatları, çalışana verilen sosyal destek ve iş koşullarının düzenlenmesi çalışanda kendisi ile ilgilenildiği duygusunu hissettirmekte ve bu duygu çalışan için örgütsel destek algısının oluşmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda, organizasyonun verdiği ödülleri adil olarak bulaniş görenlerin, kurumlarını da destekleyici olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Robbins ve Judge, 2013).Çalışanları işe özendirmek için kullanılan ekonomik ödüllerin, gösterilen başarıdan hemen sonra verilmesi ve yaptığı iş ile orantılı olması gerekir (Sabuncuoğlu, 1984).

1.1.3. Yönetim Desteği

Algılanan örgütsel desteğin yanı sıra, yönetim desteği de, çalışanların tutum ve davranışları üzerinde önemi büyüktür (Deconinck ve Johnson, 2009). Çalışanın kişisel gelişiminin ve mesleki gelişiminin sağlanabilmesi, kural ve yöntemlerin geliştirilebilmesi adına üst yönetimin katkısı önem kazanmaktadır (Riaz ve Ramay, 2010).Örgütsel destek, çalışanların önemli haklarından biridir. Çalışanların örgüt tarafından fikirlerine önem verilmesi, çalışanlara her konuda destek olunması, çalışanların örgüte bağlılığını artıracaktır (Özdevecioğlu, 2003).

Çalışanlara sunulan bu fırsatların, çalışanların yönetim desteğini daha fazla algılamasına neden olacağını söylemek mümkündür. Yönetimin, örgütsel desteği algılanır hale getirmesi, çalışanların daha çok performans göstermesini ve faaliyetlerde iş birliği ile birlikte çalışmalarını sağlamaktadır. Yani örgütsel destek veren yönetim, çalışanlarda yönetim desteği algısının artarak hissedilmesine neden olmaktadır (Shanock ve Eisenberger, 2006).

1.2. Örgütsel Hafıza

Örgütsel hafızayı tanımlarken karşılaşılan en temel zorluklardan biri deantromorfizimdir yani, biyolojik organizmaların sosyal ve örgütsel yapılara benzetilmesidir (Walsh ve Ungson, 1991). Moorman ve Miner'a (1997) göre örgütsel hafıza tanımı yapılırken üç alt faktörde kategorize edilmektedir. *Birincisi*; örgütsel bilgi, değerler, efsaneler, kurallar, mitler ve hikâyeler, *ikincisi*; şekilsel ve biçimsel olmayan davranışlar, tutanaklar ve yazılı metinler, *üçüncüsü;* geçmiş deneyimlerin bir kısım sonucu olan fiziksel eserlerdir**.** Jennex ve Olftan (2004), örgütsel hafızayı, enformasyonun ve bilginin ulaşılabilir bir saklı yerde tutulması ile bağdaştırırken; Ackerman ve Halverson (2000), örgütlerin geçmiş aktivitelerini izleyerek tekrar kullanabilmesi olarak tanımlamıştır**.**

Örgütlerde hafızanın kaybedilmesi ise gereken uyumun gösterilememesi, örgüt değeri oluşturulması için gerekli şartların değerlendirilemeden kaybedilmesi, ilgili donanımların yok olması, etkililik azalmasına ve yapılan yanlışların yinelenmesine sebebiyet verebilmektedir (Kızıldağ, Ağca ve Uğurlu, 2011).

Örgütsel hafızayı oluşturan bilgi, bireylerin zihinlerinde, dosyalarda, belgelerde veya bilgisayar hafızalarında dağınık bir şekilde yer almaktadır ve dağınık halde olan bu bilgi, işletme faaliyetlerinde ve öğrenmede kullanılmak üzere organize edilip bütün bir resme çevrilebilmelidir (Argyris ve Schön, 1999).

Örgütsel hafıza kavramı, işin, çalışanın ve işyerinin teknik, fonksiyonel ve sosyal yönlerini içermektedir ve kurumsal manüeller, veri tabanları, dosyalama sistemleri gibi yazılı kayıtlarla ifade edilebilen unsurları da içermektedir (Courtney, vd., 1997).

1.2.1. Örgütün Geçmişi Hakkında Bilgi

Dunham ve Burt'a (2014) göre örgütün geçmişi ile ilgili bilgi, örgütün geçmiş deneyimleri, kusur ve başarıların sebepleri, gelenekleri ve dönüm noktaları cinsinden geçmiş sürece dair bilgilerdir.

Öte yandan, bir fikri "bu işe yaramaz, daha önce denedik" şeklinde reddetmede yaşanan hayal kırıklığında olduğu gibi, çok fazla hafızanın bir organizasyonu aptallaştırma riski de vardır. Bir grubun, geçmiş hakkında öyle çok şey hatırlamadığında, daha akıllıca davrandığı görülür bazen. Buradaki problem, çok fazla şey hatırlamak değil, geçmişe dair bilgiyi yerli yerinde kullanmamaktır. Geçmişi sadece hatırlayabiliyor olmak yeterli değildir. Yenilik için her zamankinden daha fazla kapasite ihtiyacı duyulduğu gerçeği karşısında, ne kadar eski bir bilginin kullanılması gerektiği noktasında da akıllı olunmalıdır (Conklin, 2001).

1.2.2. Sosyo-Politik Bilgi

Sosyo-Politik bilgi, örgüt içindeki diğer kişilerin, vazifeleri, kabiliyetleri, genel kültür seviyeleri, sosyal ilişkileri ve çabaları, rol model bireylerin kim olduğu cinsinden gerek sosyal ve kültürel ortama gerekse politik niteliklere ait bilgi olarak tanımlanmaktadır. Örgütün niyet ve hedefleri, değerlerine ait bilgiler de sosyo-politik bilgi içerisinde yer almaktadır (Dunham ve Burt, 2014).

1.2.3. Mesleki Bilgi

Dunham ve Burt'a (2014) göre mesleki bilgi, işin yapılması için zorunlu olan teknik bilgidir. Ayrıca görev tanımlarını da içermektedir.

Örgütsel hafıza bilgisi, örgütsel karar verme faaliyetlerini destekleme bağlamında değerlendirilir. Örgütsel hafızanın amacı geçmiş ve şimdiki durumların mevcut karar alma süreciyle ilişkisi olarak görülmektedir. Watson, "örgütsel hafızayı" teknolojik bir varlık olarak tanımlar. Bir örgütsel hafıza söz konusu olduğunda gündeme gelen görevler, veri yönetimi görevlerine çok benzemektedir (Guerrero ve Pino, 2001: 125).

1.2.4. Mesleki Ağlar İle İlgili Bilgi

Mesleki ağlar ile ilgili bilgi, rutin görevler dışında, danışma veya sohbet anlamında da değerlendirilebilmektedir. Bir çeşit danışmanlık olgusunu içinde barındıran ve bireylerin işlerine veya hayatlarına yönelik bir tavsiye alabilecekleri, karşılıklı paylaşma ve bilgi alışverişini de bünyesinde barındıran, bilginin sağlandığı ortamlardır.

Dunham ve Burt'a (2014) göre bilgi yönetimi, etkin örgütsel performansı arttırmak için bilginin etkin bir şekilde yayılmasını ve kendisinden hareket edilen manivela gücü kazanmasını hedefler. Etkin bilgi yönetimi; organizasyonun üyeleri tarafından bilginin paylaşılmasını da kapsayacak şekilde; bilginin oluşturulmasını, tespitini, depolanmasını ve aktarılmasını içerir. Çoğu durumda, etkin bilgi yönetimi, deneyimli çalışanların örgütle ve işle ilgili bilgilerini paylaşma yetenek ve istekliliğine de bağlıdır.

1.2.5. Sektörel Bilgi

Sektörel bilgi, sektörde olan diğer şirketler sektör kıyaslamaları, örgütün sektör alanındaki konumu, sektördeki performansı yüksek uygulamalar, şirketin sektördeki yeri ve örgütün sektör başarısına dair bilgileri içermektedir (Dunham ve Burt, 2014).

Örgütsel hafıza, soyut veya somut olarak görülebilir. Organizasyonun kültüründe ve iş görenlerin zihinlerinde var olan yapılandırılmamış kavram ve bilgilerden oluşur ki, bunlar veri tabanları gibi somut/fiziksel hafıza destekleriyle kısmen temsil edilebilir. Yine örgütsel hafıza, bilgisayar kayıtları ve dosyaları tarafından tam olarak temsil edilebilecek yapılandırılmamış kavram ve bilgilerden de oluşur. Bu iki örgütsel hafıza formu iki fonksiyona sahiptir. Bunlar; (i) temsil etme ve (ii) yorumlamadır (Jennex ve Olfman, 2003):

i. *Temsil etme*; belirli bir bağlam veya durum için sadece gerçekleri (veya bilgiyi yahut uzmanlığı) sunmasıdır.

ii. *Yorumlama* ise; referans çerçeveleri, prosedürler, kılavuzlar veya geçmiş bilgileri yeni durumlara uygulamak üzere sentezlemek için araçlar sağlayarak adaptasyonu ve öğrenmeyi teşvik etmesidir.

1.3. Yenilikçi İş Davranışı

Yenilikçi iş davranışı; örgüt düzeyindeki bir yapılanmada, faydalı bir yeniliğin geliştirilmesi, anlatılması ve uygulanması ile ilgili tüm kişisel çalışmalardır (West ve Farr, 1989). Yeni teknolojileri takip eden, yeni yöntemler kullanarak amaçlara ulaşmaya çalışan, yeni iş stratejileri uygulayan, yeni düşüncelerin uygulanması için imkân yaratan ve bu düşünceleri destekleyen davranışlar, yenilikçi iş davranışına örnektir.

Yenilikçi iş davranışı, bir iş görevi, kurum veya örgüt içinde yarar sağlamak için sistematik olarak yeni fikirlerin oluşturulması, bilgilendirilmesi ve pratiğe geçmesidir. Yenilikçi iş davranışı aşamasında fırsatlar keşfedilir, düşünceler üretilir ve uygulanır. (Çapraz vd., 2014). Yenilikçi iş davranışı farklı bir açıyla değerlendirilirse, yeni teknoloji ve tekniklerin geliştirilmesi, misyonların gerçekleştirilmesi yönünde yeni metotların önerilmesi, çalışma sahasında iş usullerine ilişkin yeni yolların denenmesi, çalışma rutinlerinin değiştirilmesi, yeni düşüncelerin oluşturulup geliştirilmesi ve yeni yolların uygulanmasını ihtiva etmektedir (Sönmez, 2011).

Yenilikçi süreç, grupların ortak amaç çerçevesinde etkili çalışmasını, araç ve metotların, yenilik yapma gereksinimine göre düzenlenmesini sağlar. Yenilikçi yapıda ise, işletmenin kaynakları esnek olarak tasarlanır, yenilik destekleyici teknoloji, uzman şebekeler ve komiteler eşgüdümlü olarak çalışır (Aksel, 2010). Yenilikçi iş davranışını etkileyen kişilik özelliklerine bakıldığında, liderlik, yaratıcılık, iyimserlik ve sorumluluk kavramlarının ön plana çıktığı görülmektedir.

1.3.1. Fikir Üretme ve Uygulama

Fikir üretme yeni ürün ve hizmetlerin zenginleştirilmesi için yeni fikirlerin yaratılması sürecidir. Bu süreçte oluşturulan çok sayıda düşünce dağınık

durumdadır. Fikirlerin çoğaltılması/problemin çözümü ile ilgilenen bireylerden bu dağınık düşünceleri değerlendirmesi, içinde faydalı olanları seçmesi ve belirli bir noktada birleştirmesi beklenir (Duran ve Saraçoğlu, 2009).

Drucker'a (2014) göre, "fikir üretme" aşamasında yeni ürünler, hizmetler ve basamaklar geliştirilerek, yeni pazarlara girme, mevcut iş süreçlerini iyileştirme ve belirli problemlere çözüm bulma söz konusudur. Janssen'e (2000) göre çalışanlar, yüksek seviyedeki iş taleplerinin üstesinden gelmek amacıyla yenilikçi fikirler üretirler.

1.3.2. Fikri Destekleme

Fikri savunma aşamasında; fikri gerçekleştirmek için destek bulma, iş birlikleri oluşturma, ısrarcı olma ve doğru insanları yenilikçi sürece dâhil etme vardır.

Çalışanlar, fikir üretme, araştırma, değerlendirme, uygulama gibi aktif eylem gerektiren tüm maddeleri "fikir üretme ve uygulama" faktörü altında, mevcut fikir oluşumunu destekleme ve onaylama gibi daha pasif olan eylemleri ise, "fikri destekleme" faktöründe değerlendirmişlerdir (Kim, 2015).

1.4. YÖNTEM

1.4.1. Araştırmanın Modeli

Yöneticilerin Örgütsel Destek, Örgütsel Hafıza ve Yenilikçi İş Davranışı algılarını yöneticilerin demografik değişkenlerine göre (öğrenim durumu, yöneticilikte kıdemi) inceleyen bu araştırmada karşılaştırmalı türden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İki ya da daha çok değişken arasında, birlikte değişim varlığını belirlemeyi amaçlayan tarama yaklaşımına ilişkisel tarama yaklaşımı denir (Karasar, 2015).

1.4.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, 2018-2019 yılları arasında il millî eğitim müdürlüklerinde görev yapan müdür yardımcıları ve şube müdürleri ile ilçe millî eğitim müdürlüklerinde görev yapan şube müdürleridir. Araştırma çalışma evrenini; 2018-2019 yılları arasında İstanbul İlinde görev yapan ve İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı 11 kişi, İl Millî Eğitim Şube Müdürü 23 kişi ve İlçe Millî Eğitim Şube Müdürleri 221 kişi olarak toplamda 255 kişi oluşturmaktadır. Çalışma evreni olarak, uygun durum örnekleme yöntemi kullanılarak araştırmacının görev yaptığı ve ikamet ettiği İstanbul ili seçilmiştir. Evrenden örneklem alma yoluna gidilmeyerek çalışma evreninin tümüne ulaşılması hedeflenmiştir ve araştırma kapsamında 255 yöneticiye ulaşılmıştır. Ancak toplam 10 kişiye ait değerler veri setinden çıkarılmış ve 245 kişiye ait veri ile analize devam edilmiştir.

1.4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan verileri toplamak için yöneticilere ait bazı demografik bilgileri belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen 'Kişisel Bilgi Formu', 'Algılanan Örgütsel Destek Kısa Formu', 'Örgütsel

Hafıza Ölçeği, 'Yenilikçi İş Davranışı Ölçeği' kullanılmıştır (Nayır, 2011; Limon, 2016; Töre, 2017).

Öğrenim durumuna göre katılımcıların yarıdan biraz fazlası (n = 131, %53.5) lisans, biraz azı (n = 114, %46.5) ise yüksek lisans mezunudur. Yöneticilik hizmet süresine göre birbirine yakın sayılar olmakla birlikte en çok (n = 59, %24.1) 21 yıl ve üstü ile (n = 58, %23.7) 0-5 yıl kıdemli yöneticiler bulunmaktadır. 6-10 yıl tecrübeli 42 (%17.1), 11-15 ve 16-20 yıllık yöneticiler ise 43'er (%17.6) kişidir.

2. BULGULAR

Okul Yöneticilerinin Örgütsel Destek Algılarına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında örgütsel destek ölçeği ve alt boyutlarının öğrenim durumuna göre normallik testi yapılmıştır. Bu amaçla Kolmogorov-Smirnov testleri ile birlikte çarpıklık değerleri ve histogram grafikleri incelenmiştir. Hem lisans hem de yüksek lisans mezunu yöneticilerin puanlarının normal dağılım sergilediği görülmüştür. Öğrenim durumuna göre farklılığı incelemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 2.1'de verilmiştir.

Tablo 2.1.Yöneticilerin Örgütsel Destek Ölçeği ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Öğrenim Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Ölçek/boyut	Grup	N	$\overline{X}$	S	Sd	T	P
ÖD	Lisans	131	85.77	25.30	243	0.93	.354
	YL	114	82.89	22.97			
ÖA	Lisans	131	41.36	12.97	243	1.27	.207
	YL	114	39.39	11.19			
YD	Lisans	131	23.66	6.90	243	0.55	.586
	YL	114	23.19	6.56			
ÖÖ	Lisans	131	20.75	6.91	243	0.50	.617
	YL	114	20.31	6.84			

Tablo 2.1 incelendiğinde, yöneticilerin örgütsel destek ölçek ($t(243) = -0.93$, $p > .05$), örgütsel adalet ($t(243) = 1.27$, $p > .05$), yönetim desteği ($t(243) = 0.55$, $p > .05$) ve örgütsel ödüller ve iş koşulları ($t(243) = 0.50$, $p > .05$) boyutlarında puan ortalamalarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir.

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının yöneticilikteki göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla öncelikle verilerin yaş düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Verilerin normal dağıldığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda verileri analiz etmede tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmasına karar verilmiştir. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 2.2'de, ANOVA sonucu Tablo 2.3'te verilmiştir.

Tablo 2.2. Örgütsel Destek Ölçeği ve Alt Boyutlarının Yöneticilikteki Kıdeme Göre Betimsel İstatistikleri

Kıdem	n		Örgütsel Destek Ölçeği	Örgütsel Adalet	Yönetim Desteği	Örgütsel Ödüller ve iş koşulları
0-5	58	$\overline{X}$	89.69	43.29	25.28	21.12
		S	20.36	10.84	5.74	6.10
6-10	42	$\overline{X}$	84.79	40.41	23.67	20.71
		S	23.87	11.46	6.88	6.50
11-15	43	$\overline{X}$	82.19	39.42	22.44	20.33
		S	26.22	12.50	7.30	7.59
16-20	43	$\overline{X}$	82.47	39.44	22.60	20.42
		S	25.69	12.73	7.06	7.31
21 ve üstü	59	$\overline{X}$	82.07	39.14	22.83	20.10
		S	25.41	13.22	6.72	7.14

Tablo 2.2. incelendiğinde, örgütsel destek ölçeği toplam puan ortalamalarının 89.69 ile 82.07 arasında, örgütsel adalet boyutunun ortalamalarının 43.29 ile 39.14 arasında, yönetim desteği boyutunun ortalamalarının 25.28 ile 22.44 arasında ve örgütsel ödül ve iş koşulları alt boyutunun ortalamalarının 22.12 ile 20.10 arasında değiştiği görülmektedir. Sadece ortalamalar incelenerek ortalamaların kıdeme göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ifade edilemez. ANOVA sonuçlarını incelemek gerekmektedir.

Tablo 2.3.Yöneticilerin Örgütsel Destek Ölçeği Toplam ve Alt Boyut Ortalama Puanlarının Yöneticilik Kıdemlerine Göre ANOVA Sonuçları

Ölçek/boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
ÖD	Gruplar Arası	2321.58	4	580.39	0.99	.415	-
	Gruplar İçi	141002.42	240	587.51			
	Toplam	143324.00	244				
ÖA	Gruplar Arası	660.27	4	165.07	1.11	.351	-
	Gruplar İçi	35588.12	240	148.28			
	Toplam	36248.39	244				
YD	Gruplar Arası	292.40	4	73.10	1.63	.168	-
	Gruplar İçi	10776.11	240	44.90			
	Toplam	11068.51	244				
ÖÖ	Gruplar Arası	34.78	4	8.69	0.18	.948	-
	Gruplar İçi	11478.02	240	47.83			
	Toplam	11512.80	244				

Yapılan analiz sonucuna göre yöneticilerin örgütsel destek [F(4-240) = 0.99, p > .05], örgütsel adalet [F(4-240) = 1.11, p > .05], yönetim desteği [F(2-

242) = 3.04, p > .05] ve örgütsel ödüller ve iş koşulları [F(4-240) = 1.63, p > .05] puan ortalamaları kıdeme göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Okul Yöneticilerinin Örgütsel Hafıza Algılarına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında örgütsel hafıza ölçeği ve alt boyutlarının öğrenim durumuna göre normallik testi yapılmıştır. Bu amaçla Kolmogorov-Smirnov testleri ile birlikte çarpıklık değerleri ve histogram grafikleri incelenmiştir. Hem lisans hem de yüksek lisans mezunu yöneticilerin puanlarının normal dağılım sergilediği görülmüştür. Öğrenim durumuna göre farklılığı incelemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 2.4'te verilmiştir.

Tablo 2.4. Yöneticilerin Örgütsel Hafıza Ölçeği ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Öğrenim Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Ölçek/boyut	Grup	n	$\overline{X}$	S	Sd	T	P
ÖHÖ	Lisans	131	76.63	8.88	243	1.03	.303
	YL	114	78.44	9.07			
Okulun Geçmişi ile İlgili Bilgi	Lisans	131	18	3.55	243	0.21	.835
	YL	114	17.90	3.67			
Sosyo-politik Bilgi	Lisans	131	24.27	3.36	243	0.69	.490
	YL	114	23.98	3.23			
Mesleki Bilgi	Lisans	131	17.13	1.82	243	1.38	.168
	YL	114	16.82	1.82			
Mesleki Ağlar	Lisans	131	12.66	1.65	243	1.21	.226
	YL	114	12.40	1.60			
Sektörel Bilgi	Lisans	131	7.56	1.51	243	1.19	.236
	YL	114	7.33	1.42			

Tablo 2.4. incelendiğinde, yöneticilerin örgütsel hafıza ölçek (t(243) = 1.03, p > .05), okulun geçmişi (t(243) = 0.21, p > .05), sosyo-politik bilgi (t(243) = 0.69, p > .05), mesleki bilgi (t(243) = 1.38, p > .05), mesleki ağlar (t(243) = 1.21, p > .05) ve sektörel bilgi (t(243) = 1.19, p > .05) boyutlarında puan ortalamalarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir.

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının yöneticilikteki göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla öncelikle verilerin yaş düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Verilerin normal dağıldığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda verileri analiz etmede tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) yapılmasına karar verilmiştir. Analiz sonucu betimsel istatistikler Tablo 2.5'te, ANOVA sonucu Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo 2.5. Örgütsel Hafıza Ölçeği ve Alt Boyutlarının Yöneticilikteki Kıdeme Göre Betimsel İstatistikleri

Kıdem	n		ÖHÖ	Okulun Geçmişi ile İlgili Bilgi	Sosyo politik bilgi	Mesleki Bilgi	Mesleki Ağlar	Sektörel Bilgi
0-5	58	$\overline{X}$	79.28	18.17	24.14	16.86	12.60	7.50
		S	7.76	2.94	3.45	1.64	1.44	1.30
6-10	42	$\overline{X}$	79.31	18.48	23.74	16.95	12.53	7.62
		S	9.02	3.60	3.40	1.97	1.70	1.50
11-15	43	$\overline{X}$	80.81	18.42	24.98	17.35	12.58	7.49
		S	9.56	3.95	3.20	1.88	1.56	1.49
16-20	43	$\overline{X}$	77.44	17.07	23.65	16.70	12.67	7.35
		S	9.49	3.71	3.56	1.99	1.95	1.65
21 ve üstü	59	$\overline{X}$	78.63	17.68	24.17	17.08	12.36	7.34
		S	9.26	3.81	2.90	1.71	1.58	1.50

Tablo 2.5 incelendiğinde, örgütsel hafıza ölçeği toplam puan ortalamalarının 80.81 ile 77.44 arasında, okulun geçmişi boyutunun ortalamalarının 18.48 ile 17.07 arasında, sosyo-politik bilgi boyutunun ortalamalarının 24.17 ile 23.65 arasında, mesleki bilgi boyutunun ortalamalarının 17.35 ile 16.70 arasında, mesleki ağlar boyutunun ortalamalarının 12.67 ile 12.36 arasında ve sektörel bilgi alt boyutunun ortalamalarının 7.62 ile 7.34 arasında değiştiği görülmektedir. Sadece ortalamalar incelenerek ortalamaların kıdeme göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ifade edilemez. ANOVA sonuçlarını incelemek gerekmektedir.

Okul Yöneticilerinin Yenilikçi İş Davranışı Algılarına İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında yenilikçi iş davranışları ölçeği ve alt boyutlarının öğrenim durumuna göre normallik testi yapılmıştır. Bu amaçla Kolmogorov-Smirnov testleri ile birlikte çarpıklık değerleri ve histogram grafikleri incelenmiştir. Hem lisans hem de yüksek lisans mezunu yöneticilerin puanlarının normal dağılım sergilediği görülmüştür. Öğrenim durumuna göre farklılığı incelemek amacıyla bağımsız örneklemler t-testi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 2.6'da verilmiştir.

Tablo 2.6. Yöneticilerin Yenilikçi İş Davranışları Ölçeği ve Alt Boyut Puan Ortalamalarının Öğrenim Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Ölçek/boyut	Grup	n	$\overline{X}$	S	Sd	T	P
YİDÖ	Lisans	131	39.95	3.91	243	.407	.685
	YL	114	39.75	3.80			
Fikir Üretme ve uygulama	Lisans	131	25.66	3.18	243	.454	.650
	YL	114	25.47	3.10			
Fikri Destekleme	Lisans	131	14.29	1.17	243	.119	.906
	YL	114	14.27	1.22			

Tablo 2.6 incelendiğinde, yöneticilerin yenilikçi iş davranışları ölçek ($t(243) = .407$, $p > .05$), fikir üretme ve uygulama ($t(243) = .454$, $p > .05$) ve fikri destekleme ($t(243) = .119$, $p > .05$) boyutlarında puan ortalamalarının öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir.

Ölçek toplam ve alt boyut puan ortalamalarının yöneticilikteki göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla öncelikle verilerin kıdem düzeylerinde normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Ölçek ve fikir üretme ve uygulama boyutu için verilerin normal dağıldığı sonucuna varılmış ve verileri analiz etmede tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Fikri destekleme boyutu ise kıdeme göre normal dağılım göstermemektedir. Bu boyut için Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. ANOVA testi için betimsel istatistikler Tablo 2.7'de, ANOVA sonucu Tablo 2.7'de, Kruskal Wallis H testi sonucu ise Tablo 2.8'da verilmiştir.

Tablo 2.7. Yenilikçi İş Davranışları Ölçeği ve Fikir Üretme ve uygulama Alt Boyutunun Yöneticilikteki Kıdeme Göre Betimsel İstatistikleri

Kıdem	n		YİDÖ	Fikir Üretme ve Uygulama
0-5	58	$\overline{X}$	40.74	26.14
		S	3.50	2.98
6-10	42	$\overline{X}$	39.55	25.19
		S	3.93	3.49
11-15	43	$\overline{X}$	39.70	25.60
		S	3.83	3.05
16-20	43	$\overline{X}$	39.21	25.12
		S	4.32	3.25
21 ve üstü	59	$\overline{X}$	39.78	25.59
		S	3.75	3.03

Tablo 2.7 incelendiğinde, yenilikçi iş davranışları ölçeği toplam puan ortalamalarının 40.74 ile 39.21 arasında ve fikir üretme ve uygulama boyutunun ortalamalarının 26.14 ile 25.12 arasında değiştiği görülmektedir. Sadece ortalamalar incelenerek ortalamaların kıdeme göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği ifade edilemez. ANOVA sonuçlarını incelemek gerekmektedir.

Tablo 2.8. Yöneticilerin Yenilikçi İş Davranışları Ölçeği Toplam ve Fikir Üretme ve uygulama Alt Boyut Ortalama Puanlarının Yöneticilik Kıdemlerine Göre ANOVA Sonuçları

Ölçek/boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
YİDÖ	Gruplar Arası	68.863	4	17.216	1.165	.327	-
	Gruplar İçi	3547.847	240	14.783			
	Toplam	3616.710	244				
Fikir Üretme ve uygulama	Gruplar Arası	33.69	4	8.423	.853	.493	-
	Gruplar İçi	2370.308	240	9.876			
	Toplam	2404	244				

Yapılan analiz sonucuna göre yöneticilerin yenilikçi iş davranışları [F(4-240) = 1.165, p > .05] ve fikir üretme ve uygulama [F(4-240) = .853, p > .05] puan ortalamaları kıdeme göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Tablo 2.9. Fikri Destekleme Alt Boyutunun Yöneticilikteki Kıdeme Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Kıdem	n	Sıra Ort.	sd	Ki-kare	p	Anlamlı Fark
0-5	58	138.45	4	5.455	.244	-
6-10	42	120.20				
11-15	43	115.12				
16-20	43	119.10				
21 ve üstü	59	118.39				

Tablo 2.9. incelendiğinde katılımcıların fikri destekleme alt boyutuna ilişkin görüşlerinin yöneticilikteki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir ($\chi 2 = 5.455$, $p > .05$).

3. SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Sonuç ve Tartışma

Çalışmanın amaçlar başlığı altında belirtilen on soruya cevap arandığı söz konusu araştırmanın; daha önce yapılan "Örgütsel Destek", "Örgütsel Hafıza" ve "Yenilikçi İş Davranışı" ile ilgili araştırmalar aşağıda karşılaştırılmıştır.

Eisenberger, Stinglhamber, Vandenberghe, Sucharski ve Rhoades (2002) algılanan örgütsel destek ile yönetim desteği arasında yüksek seviyede bir ilişki olduğunu saptamış; Özdevecioğlu (2003), algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki anlamlı ilişki ortaya koymuş; Kaplan (2010), örgütsel bağlılığın alt boyutlarında duygusal bağlılığın fazla olduğunu saptamış; Eser (2011), güven eğilimi ile algılanan örgütsel destek arasında düşük seviyede olumlu ve anlamlı bir ilişki tespit etmiş; Kaplan ve Öğüt (2012), algılanan örgütsel destek ile duygusal ve normatif bağlılık arasında olumlu yönlü, devam bağlılığı arasında ise olumsuz yönlü bir ilişki tespit etmiş; Yılmaz ve Görmüş (2012), stratejik girişimcilikte algılanan örgütsel destek ile örgütsel öğrenme arasında olumlu yönde ve güçlü bir ilişki saptamış; Eğriboyun (2013), çalışanların örgütün kendilerine destekçi olduğunu algıladıklarında güven duymalarının daha çok olduğunu saptamış; Demirel (2013), örgütsel desteğin, mesleki stres-iş tatmini ilişkisinde aracı değişken olduğunu tespit etmiş

Yaptığımız çalışmada, yöneticiler, Örgütsel Destek'e ilişkin bütün olarak ve "Örgütsel Adalet", "Örgütsel Ödüller ve İş Koşulları" ve "Yönetim Desteği" alt boyutlarında orta derecede katılmaktadırlar. Bu da gösteriyor ki ilgili alan yazında yapılan çalışmalarla bizim yaptığımız çalışma benzerlik göstermektedir.

Kızıldağ (2010), örgütsel hafızanın muhafıza edilmesi ve bilgi almayı sağlamayayarayan işten ayrılma görüşmelerinde hangi farklı unsurların ön planda olduğunu tespit etmeyi amaçlamış; *Feiz, Soltani ve Farsizadeh (2019),* bilgi paylaşımı ve psikolojik güçlendirme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, örgütsel hafızanın, öğretim üyelerinin güçlendirilmesiyle ilgili bilgi paylaşımını etkilemede aracı bir rol oynadığını; *Beehr ve Bowling (2002),* yaş ve örgütsel hafıza arasındaki ilişkiyi, örgüt içerisinde örgütsel görev süresinin, yaş ve kıdemin büyük olduğu durumlardaki çalışanların daha fazla örgütsel hafızaya sahip olduğunu; *Chao, O'Leary Kelly, Wolf, Klein ve Gardner (1994),*yaşlı veya uzun süreli kıdeme sahip çalışanların hiçbirinin olması gerektiği varsayılan örgütsel hafızaya sahip olmadıklarını, bu duruma gerekçe olarak yaşlı çalışanların kariyer ve iş geçmişlerini kesintiye uğramış veya kariyerleri boyunca sürekli gelişim ve beceri kazanamadıkları durumlarının olabileceğini ifade etmişler

İlgili çalışmalardaki ortak noktalar arasında; örgütsel hafızanın, örgüt ve çalışanlar için önemli olduğu, karar süreçlerinde etkili olduğu, değişim dönemlerinde faydalanılacak bir faktör olduğu ön plana çıkmaktadır.

Örgütsel hafıza ve alt boyutlarının demografik profille ilişkisinde, Örgütsel Hafıza Ölçeği genelinde, okul geçmişi, sosyo-politik, mesleki bilgi, ve sektörel bilgi alt boyutlarında örgütsel hafızadan beslenme konusunda aynı düşündükleri tespit edilmiştir. Bu da gösteriyor ki ilgili alan yazında yapılan çalışmalarla bizim yaptığımız çalışma benzerlik göstermektedir.

Ceylan (2000), algılanan bağlılık tabanlı insan kaynakları düzeninin algılanan gelişim kültürünü olumlu yönde etkilediğini, algılanan bağlılık tabanlı insan kaynakları sistemi ile yenilikçi iş tutumu arasındaki ilişkide gelişim kültürünün kısmi aracılık etkisi olduğunu saptamış; *Turgut ve Beğenirbaş (2013),* yapısal sosyal sermaye ile bilişsel sosyal sermayenin yenilikçi olma iklim boyutları ve yenilikçi tutuma arasında anlamlı ilişki görülmezken ilişkisel sosyal sermayenin yenilikçi iklim boyutlarını ve yenilikçi davranışı pozitif ve etkili bir şekilde mevcut olduğunu saptamış; *Sönmez ve Yıldırım (2014),* hemşirelerin yenilikçi tutumlarını etkileyen unsurların, literatürde ifade edilen unsurlar ile aynı olduğunu saptamış; *Töre (2017),* entelektüel sermayenin yenilikçi iş tutumu üstündeki etkisinde; bilgi paylaşımı, öz-yeterlilik ve iç denetim odağının aracılık görevi üstlendiğini, personellerin yenilikçi iş tutumu seviyelerinin medeni durumu ile çalışılan pozisyon değişkenlerine göre anlamlı farklılaştığını tespit etmiş; *Kör (2018),* yenilikçi iş tutumu, örgütlerin girişimcilik yönelimi ve öz liderlik unsurları ve bu unsurların karşılıklı olan ilişkilerini incelemiştir.

Genel olarak yukarıdaki tüm çalışmalar değerlendirildiğinde "Örgütsel Destek", "Örgütsel Hafıza" ve "Yenilikçi İş Davranışı" hem örgüt açısından hem de çalışanlar açısından önem arz eden konuların başında gelmektedir. Bu önemli hususlara başta örgüt yöneticileri olmak üzere politika yapıcı ve karar

verici tüm aktörlerin gereken önemi ve dikkati göstermesi sadece örgüt açısından değil aynı zamanda çalışanların etkinliği ve verimliliği açısından da önem arz etmektedir.

Söz konusu bu çalışmayla Millî Eğitim Bakanlığı il ve ilçe millî eğitim şube müdürleri ile il millî eğitim müdür yardımcılarının "Örgütsel Destek", "Örgütsel Hafıza" ve "Yenilikçi İş Davranışı" algıları üzerindeki etkilerinin incelenerek hem mikro düzeyde uygulamaya dair tespit ve önerilerin sunulması hem de makro düzeyde literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışmanın sonuçları ve sonuçlara binaen ortaya konulan çözüm önerileri bir sonraki bölümde yer almaktadır.

Öneriler

Örgütsel destek ve örgütsel hafızanın yenilikçi iş davranışı ile olan ilişkisini daha kapsamlı bir şekilde anlayabilmek adına çalışma sayısının arttırılmasının alan yazınına önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Eğitim yöneticilerini derinlemesine incelemek için, yüz yüze görüşmelere ve odak grup çalışmalarına yönelik araştırmalar yürütülebilir.

Yöneticilere, çalışan personele ve öğretmenlere yapılacak olan ödüllendirmelerde üst yöneticilere takdir hakkı verilmelidir.

İş yoğunluğu ve karşılığı olan ücret konusunda daha adil bir yöntem geliştirilmelidir. Yöneticiler için belirgin bir kariyer sistemi mevzuatı çalışılmalıdır.

Kaynakça

Ackerman, M. S. ve Halverson, C. A. (2000). Reexamining organizational memory. *Communication of the ACM*, 43(1), 58-64.

Aksel, İ. (2010).*İşletmelerde İnovasyon ve İnovasyonu Destekleyen Örgüt Kültürünün Belirleyicileri ve Bir Araştırma*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 77.

Argyris, C.,ve Schön,D. A. (1999). Die Lernende Organisation: Grundlagen, Methoden Praxis, Übersetzung Der Amerikanischen Orginalausgabe Von , Klett-Cotta, Stuttgart.

Beehr, T.A. ve Bowling, N.A. (2002). Career issues facing older workers. D.C. Feldman (Eds.), *Work careers: A developmental perspective* içinde, San Francisco, CA: Jossey-Bass,214-241

Beugre, C. D. (1998).*Managing fairness in organizations*. Greenwood Publishing Group.

Ceylan, C. (2000). Algılanan Bağlılık Tabanlı İnsan Kaynakları Sisteminin Algılanan Gelişim Kültürü ve Yenilikçi İş Davranışına Etkisi. *ISGUC The Journal Of Industrial Relations And Human Resources,* 15(1), 40-58.

Chao, G. T., O'Leary-Kelly, A. M., Wolf, S., Klein, H. J., ve Gardner, P. D. (1994). Organizational socialization: Its content and consequences. *Journal of Applied Psychology*, 79(5), 730–743. http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.79.5.730

Colquitt, J. A., Conlon, D. E., Wesson, J. M., Porter, C. ve Yee N.C. (2001). Justice at the Millennium: A Meta-Analytic Review of 25 Years of Organizational Justice Research, *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 425-445.

Conklin, J. (2001). Designing Organizational Memory: Preserving Intellectual Assets in a Knowledge Economy. *Designing Organizational Memory*. 1, 1-35. Web: https://pdfs.semanticscholar.org/e864/1813e264dc387c8e53a7aba98a37d8a57cc3.pdf10.10.2019 tarihinde erişilmiştir.

Courtney, J., Croasdell, D. ve Paradice, D. (1997) Lockean Sorgulayan Organizasyonlar: Öğrenen Organizasyonlar İçin Yol Gösterici İlkeler ve Tasarım Rehberleri. Gelen *Bilgi Sistemleri Amerika Konferansı Tutanakları* (S. 15-17).

Croasdell, D. T. (2000). It's Role İn Organizational Memory and Learning. Information Management Systems. Winter, 9.

Çapraz, B.,Ünnü,N.A., İlic,D., Kocamaz,M., Çiçekli,U., Aracıoğlu,B., Koçak,A., Kesken,J. veSoyuer,H. (2014). Çalışanlar Perspektifinden İnovatif İş Davranışının Belirleyicileri: İzmir İlinde Öncelikli Sektörlere İlişkin Bir Araştırma. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*. 3. 1, 49-72.

DeConinck, J.B. ve Johnson, J.T. (2009). The Effects of Perceived Supervisor Support, Perceived Organizational Support and Organizational Justice on Turnover Among Salespeople. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 29 (4), 333-350.

Demirel, E. T. (2013). Mesleki Stresin İş Tatminine Etkisi: Örgütsel Desteğin Aracılık Rolü. *Academic Review Of Economics &Administrative Science*s, 6(1).

Drucker, P. (2014). *Innovation And Entrepreneurship*. Routledge.

Dunham, A. ve C. Burt. (2014). Understanding Employee Knowledge: The Development Of An Organizational Memory Scale. *The Learning Organization*, 21(2), 126- 145.

Duran, C. ve Saraçoğlu, M. (2009). Yeniliğin Yaratıcılıkla Olan İlişkisi ve Yeniliği Geliştirme Süreci. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*,Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.16(1),57-71

Eğriboyun, D. (2013). *Ortaöğretim Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Örgütsel Güven ve Örgütsel Destek Algıları Arasındaki İlişki.*Doktora Tezi.Kafkas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı

Eisenberger, R., F. Stinglhamber., C. Vandenberghe., I.L. Sucharski ve L. Rhoades. (2002). Perceived Supervisor Support: Contributions To Perceived Organizational Support And Employee Retention, *Journal Of Applied Psychology*. 87, 565 – 573

Erol, F. (2019).*Öğretmenlerin örgütsel destek algısının sosyal sorumluluk temelli liderlik üzerine etkisi: Pozitif psikolojik sermayenin aracılık rolü.* Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Eser, G. (2011). Güven Eğiliminin Algılanan Örgütsel Destek Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 30(1), 365-376.

Feiz, D., Dehghani Soltani, M., ve Farsizadeh, H. (2019). The effect of knowledge sharing on the psychological empowerment in higher education mediated by organizational memory.*Studies in Higher Education*,*44*(1), 3-19.

Guerrero, L.A., Pino, J.A. (2001). Understanding Organizational Memory. In: *Proceedings of XXI International Conference of Chilean Computer Science Society, SCCC 2001*, pp. 124–132. IEEE CS Press, Punta Arenas.

Janssen, O. (2000). Job Demands, Perceptions Of Effort-Reward Fairness And İnnovative Work Behaviour. *Journal Of Occupational And Organizational Psychology,* 73(3), 287-302.

Jennex, M.E. ve Olfman, L. (2003). Organizational Memory. C.W. Holsapple(Eds)*Handbook on Knowledge Management,* Berlin: Springer, 207-234.

Kaplan, M. (2010). *Otel İşletmelerinde Etiksel İklim ve Örgütsel Destek Algılamalarının Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Kapadokya Örneği.*DoktoraTezi.Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kaplan, M., ve Öğüt, A. (2012). Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Analizi: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 17(1), 387-401.

Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.

Kızıldağ, D. (2010) Örgütsel Hafıza Kaybını Önlemede İşten Ayrılma Mülakatları: Bir Mülakat Formu Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27.

Kızıldağ, D.,Ağca,V. Ve Uğurlu,Ö.Y. (2011). Örgütlerde Hafıza Kaybı ve Etkileri: Tekstil Sektöründe Bir Yansıma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 25 (1), 193-206.

Kör, B. (2018). Öz Liderlik, Örgütlerin Girişimcilik Yönelimi ve Çalışanların Yenilikçi İş Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Araştırma.

Kraimer, M. L. ve Wayne, S. J. (2004). An Examination Of Perceived OrganizationalSupport As A Multidimensional Construct İn The Context Of An Expatriate Assignment. *Journal Of Management*, 30 (2), 209-237.

Krishnan, J., ve Mary, S. (2012). Perceived organisational support-an overview on its antecedents and consequences. *International Journal of Multidisciplinary Research*, 2 (4), 1-13.

Kurtessis, J.N., Eisenberger, R., Ford, M.T., Buffardi, L.C., Stewart, K.A. ve Adis, C.S. (2017). Rerceived oganizational support: A meta-analytic of organizational support theory. *Journal of Management*, 43(6), 1854-1884. Doi: 10.1177/0149206315575554.

Limon, İ. (2016). Örgütsel Hafıza Ölçeği'nin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sakarya University Journal Of Education*. 6(3), 8-19.

Liu, W. (2004). Perceived Organization Support: Linking Human Resource Management Practices With Important Work Outcomes. *Unpublished Doctoral Dissertation,* University Of Maryland, College Park.

Moorman, C. veMiner,A.S. (1997). The Impact Of Organizational Memory On New Product Performance And Creativity. *Journal Of Marketing Research*. 34(1), 91-106.

Nayır, F. (2011). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğretmenlere Sağlanan Örgütsel Desteğe İlişkin Görüşleri, Öğretmenlerin Örgütsel Destek Algısı ve Örgütsel Bağlılıkla İlişkisi.*(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.*18(2), 113-130.

Özdevecioğlu, M. (2003). Algılanan Örgütsel Destek İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.*18(2), 113-130.

Parasuraman, S., Greenhaus, J.H. ve Granrose, C.S. (1992). Role Stressors, Social Support and Well-being among Two-Career Couples, *Journal of Organizational Behavior*, 13 (4), 339-356.

Rai, G. S. (2013). Impact of organizational justice on satisfaction, commitment and turnover intention: Can fair treatment by organizations make a difference in their workers' attitudes and behaviors?*International Journal of Human Sciences*, 10(2), 260-284.

Rhoades, L.,Eisenberger,R. ve Armeli S. (2001). Affective Commitment To The Organization: The Contribution Of Perceived Organizational Support, *Journal Of Applied Psychology*, 86(5), 825-836.

Rhoades, L.veEisenberger R. (2002). Perceived Organizational Support :A Review Of The Literatüre. *Journal Of Applied Psycology*. 87, 698–714.

Rhoades, L.veEisenberger R. (2002). Perceived Organizational Support :A Review Of The Literatüre. *Journal Of Applied Psycology*. 87, 698–714.

Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2013).*Organizational behavior*. Pearson Education Limited.

Sabuncuoğlu, Z. (1984). *Personel Yönetimi: Politika ve Yönetsel Teknikler* (2. Baskı).

Shanock, L.R. veEisenberger,R. (2006). When Supervisors Feel Supported: Relationships With Subordinates' Perceived Supervisors Support, Perceived Organizational Support And Performance. *Journal OfappliedPsychology*. 91(3), 689–695.

Sönmez, B. (2011). *Hemşirelerin Yenilikçi Davranışları ve Etkileyen Faktörler: Niteliksel Bir Çalışma.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Sönmez, B., ve Yıldırım, A. (2014). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Yenilikçi Davranışları ve Yenilikçi Davranışlarını Etkileyen Faktörlere İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi: Niteliksel Bir Çalışma.

Töre, E. (2017).*Entelektüel Sermayenin Yenilikçi İş Davranışına Etkisinin Bilgi Paylaşımı, Öz-Yeterlilik ve İç Denetim Odağı Perspektifinden İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi).İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bölümü.

Turgut, E. ve Beğenirbaş, M. (2013). Çalışanların Yenilikçi Davranışları Üzerinde Sosyal Sermaye ve Yenilikçi İklimin Rolü: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergis*i, 23(2), 101-124.

Walsh, J. P. ve Ungson, G. R. (1991). Organizational Memory. *Academy of Management Review*, 16(1), 57-91.

West, M. A. veFarr,J. L. (1989). "Innovation At Work: Psychological Perspectives," *Social Behavior*. 4, 15–30.

Xerri, D. (2013). The Role Of Personal Learning Networks İn Teachers' Professional Development. In A. Akbarov &D. Larsen-Freeman (Eds.), *Applying İntercultural Linguistic Competence To Foreign Language Teaching And Learning*. Sarajevo: International Burch University, 387-394.

Yılmaz, H. veGörmüş,A. Ş. (2012). Stratejik Girişimciliğin, Algılanan Örgütsel Destek ve Örgütsel Öğrenme Üzerine Etkilerinin Araştırılması: Tekstil Sektöründe Ampirik Bir Çalışma. *Journal Of Yasar University*. 26(7), 4483-4504.

CHAPTER 24

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Econometric Analysis on Innovation and Foreign Trade

(Mehmet Ali Demir)

Econometric Analysis on Innovation and Foreign Trade

Mehmet Ali DEMİR
Cankırı Karatekin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics. E-mail:demir-mehmetali@hotmail.com

1. INTRODUCTION

In the last 30 years, the competition between the firms has become increasingly global, firms have been forced to continuous search for innovation in order to grow and increase trade volumes. Innovation is frequently used in the R&D studies and new entrepreneurship attempts. Innovation generally means using new methods in the social, cultural and administrative areas. We are witnessing how global competition has increased and because of this competitive environment firms have become compulsory to compete with other companies that are miles away. All companies constantly are forced to consider new approaches and present something different from the others for remaining powerful in the markets. This is where we introduce innovation. Webster defines innovation as “a new and different outcome”. Although it is sometimes confused words such as renewal, its meaning is too wide to be expressed with a single word.

Some different definitions of innovation have been introduced in the literature. Innovation; is an idea used early or firstly by one of the organizations with same objectives (Becker & Whisler, 1967). These are new ideas that can be applied to existing products or services developed with improved features, quality production and incremental or radical action, or developed by evaluating potential market needs and making profits with minimum cost (Szeto, 2000) Innovation; is the new way of doing things in a simple way (Velmurugan et. al.,2013).

Rising of competition to the universal level is the most significant effect of globalization. The fact that countries and businesses begin to interact more intensively with each other indicates the extent of this competition. In this way, national firms have a chance to exist in the global markets. When economic, political and technological variables of 2000’s are taken into consideration, it is seen that the new model of competition is based on innovation.

Increasing the capacity of innovation, which is seen as the only way for countries to remain powerful in areas where they compete against each other, is decisive for increasing the social welfare by accelerating the economic development of the countries. Therefore, it is important to evaluate the concept of innovation comprehensively when examining the relationship between determinants in economics and innovation. The determinants that affect the concept of innovation have changed over time. While the concept of innovation was firstly considered with R&D, in the following years, patents, innovation surveys, indices, clusters and networks were added. The European Innovation Report, which began publishing at the beginning of 2010, also

extensively discusses the capacity of innovation with a large number of identified variables and allows for the evaluation of countries.

Today, the increasing importance of technology has made innovative activities an important determinant of exports. In this field, the link among exporting activity and innovation, both at the enterprise level and at the national level, is mostly addressed in the framework of R&D and the number of patents. There are studies showing that the number of R&D and patents has a beneficial impact on export performance, as well as studies showing that it has no negative effect. (for example, Hirsch & Bijaoui, 1985; Hulst et al., 1991; Zhao & Li, 1997; Narula & Wakelin, 1998; Roper & Love, 2002; Lachenmaier & Wossmann, 2006; Dipietro & Anoruo, 2006; Özer & Çiftçi, 2009; D'Angelo, 2012; Yıldırım & Kesikoglu, 2012; Uzay et al., 2012; Rodil et al., 2015; Çütcü & Çelik, 2016; Ayar & Erdil, 2018; Polat, 2018; Tekin & Hancıoğlu, 2018). At the same time, the achievement of innovative actions in a nation does not depend only on the effective implementation of R&D actions. There are many different components interacting with each other in the innovative process. Particularly in recent years, innovation indices are used to determine the success of innovation studies. It is seen that innovation indices contain many determinant indicators.

In this study, Turkey which is one of the developing countries and Japan which is one of the most developed countries will be used as samples. The aim is to determine the relationship between innovation and foreign trade using the data between 2001- 2018 for Turkey and data between 2000- 2017 for Japan. Analysis of the data used in study was obtained from Turkish Statistics Institute (TUIK), Turkish Patent and Trademark Association (TURKPATENT), the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) and World Bank Data Archive. Panel data set will be used for analysis. In the first section of the application, the theoretical background of the link among innovation and foreign trade will be discussed. In the second part, an econometric analysis will be applied. After the explanation of the analysis there will be conclusion part for general evaluation of findings.

2. THEORETICAL BACKGROUND

Word of Innovation is originally "innovatus" in Latin. The dictionaries indicate innovation as, the beginning of applying new methods in the social, cultural and administrative environment. Although innovation is also widely used in conjunction with the word renewal, in fact, innovation refers to conclusions and an economic and social system depending on changing and differential (Elçi, 2007:1). The Oslo Guide describes 4 different kind of innovation. These are product, process, organizational and marketing innovation. The first link between foreign trade and innovation is seen in Neo-Classical economists. The new theory has been found a place in the literature as new technology theory. However, this theory could not be used effectively in international trade models (Berksoy, 1982:91). The role of technology in international trade was first modeled in conjunction with research to respond to the Leontieff Paradox (Freeman & Soete, 1997).

Due to the global competitive pressure, companies have to increase efficiency of their production at an optimum level. Increases in export demand will force firms to increase production scale. This requires companies to carry out research and development and technological activities for more efficient production.

Therefore, innovation is an important factor in global competition and international trade as well as the own development of firms. The first actual indicator of R&D activities, which is one of the most substantial steps in the innovation process, is patent applications (Jaumotte & Pain, 2005:20). Although not all the R&D investments are returned as patents, the studies exhibit that there is a beneficial link among all the steps taken in the innovation process. In other words, although R&D activities are not the only determinant, it is possible to say that they will bring about patent applications and commercialization of emerging products over time (Saatçioğlu, 2014: 2).

Patents are used as finding something new. It is to find technical rule that exists in nature. However, the existence of a technical rule in nature is not sufficient for patent protection. The important case in the patent law; the invention has been invented for the first time, has taken a further step than previously known and is applicable to the industry. The main purpose of protecting the inventions by granting patents is to encourage the activities of the invention and to ensure that the technical solutions obtained by the inventions are transferred to the industry and to enable the inventions to be developed and learned by others (Yalçıner, 1993: 165).

Greenhalgh (1990) has concluded that innovation makes sustainable commercial performance, based on the results of his study of 1954-1981 for 31 different sectors in the UK. According to the findings; firms that apply more innovation are more exporters, whereas firms that do not innovate are importers. Lachenmaier & Woesmann (2004) examined the effects of innovations on exports for Germany. In accordance with the results, the numbers of firms applying innovation, R&D and business volume variables have a beneficial impact on export. Caldera (2010) analyzed the relationship between innovation and the export potential of firms between 1991 and 2002 in Spain. In view of the study, it was seen that as the amount of innovation increased, the participation of the firm in export markets increased. In addition, the effect of different kinds of innovations on the export of the firm was concluded to be different.

3. ECONOMETRIC ANALYSIS

3.1. Data Sets and Methodology

It’s assessed that Turkey’s data (which is one of the developing countries) would not be enough to analyze the impact of the patent numbers and the research and development expenditures on exports and as it may cause incorrect results and different assessments, so were studied Japan's data and analyzed.

The data included in the analysis of the study are the annual series from 2001 to 2018 for patent applications, R&D expenditures and foreign trade

(export) values for Turkey. And for Japan, the annual series from 2000 to 2017 were used.

In the analysis, the logarithm of the data was evaluated and the patent numbers of Turkey were compiled from the Turkish Patent and Trademark Association (TURKPATENT) and foreign trade data and R&D expenditures of Turkey were compiled from the Turkish Statistical Institute (TUIK). Japan's data used in the analysis were compiled from the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) and World Bank Data Archive.

In addition, EViews10 package program was used in the study. The methodology followed in the study can be listed as follows. First of all, stationarity tests of the variables to be used in the analysis will be performed. In the tests to be carried out, if the series are not stationary, their differences will be made stationary and the relationship between the two variables will be tested with Granger Causality Analysis.

Table 1: Patent Applications, Total R&D Expenditures and Exports Value of Turkey between 2001- 2018

Year	**Patent Applications* (in numbers)**	**Total R&D expenditures**** (TurkishLiras-TL)	**Value***** (Thousand $)
2001	337	1.291.891.386,76	31.334.216
2002	414	1.843.288.038,28	36.059.089
2003	490	2.197.090.031,62	47.252.836
2004	685	2.897.516.249,77	63.167.153
2005	935	3.835.441.076,00	73.476.408
2006	1090	4.399.880.661,67	85.534.676
2007	1838	6.091.178.492,33	107.271.750
2008	2268	6.893.048.199,44	132.027.196
2009	2588	8.087.452.599,82	102.142.613
2010	3250	9.267.589.617,35	113.883.219
2011	4087	11.154.149.797,41	134.906.869
2012	4543	13.062.263.394,38	152.461.737
2013	4528	14.807.321.925,98	151.802.637
2014	4861	17.598.117.441,78	157.610.158
2015	5512	20.615.247.953,87	143.838.871
2016	6445	24.641.251.935,23	142.529.584
2017	8625	29.855.477.804,64	156.992.940
2018	7349	38.533.672.884,00	167.920.613

Sources:*Turkish Patent and Trademark Association (TURKPATENT), https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/statistics/ (accessed January 29, 2020), **and***Turkish Statistical Institute, http://www.turkstat.gov.tr/Start.do (accessed January 29, 2020)

Table 2: Patent Applications, Total R&D Expenditures and Exports Value of Japan between 2000- 2017

Year	Patent Applications* (in numbers)	Total R&D expenditures** (million $)	Value*** (Thousand $)
2000	384.201	122.177	479.275.540,08
2001	382.815	125.465	403.344.076,90
2002	365.204	127.393	416.729.388,43
2003	358.184	130.585	472.006.874,04
2004	368.416	132.875	565.761.136,64
2005	367.960	141.839	594.940.865,79
2006	347.060	148.260	646.725.058,61
2007	333.498	153.523	714.327.036,49
2008	330.110	151.735	781.412.163,34
2009	295.315	138.967	580.718.733,73
2010	290.081	140.566	769.773.832,48
2011	287.580	145.223	823.183.758,65
2012	287.013	145.774	798.620.022,57
2013	271.731	153.595	715.097.244,25
2014	265.959	158.136	690.217.466,34
2015	258.839	154.488	624.873.508,12
2016	260.244	149.441	644.932.439,50
2017	260.292	155.090	698.097.188,91

Sources:*and***The World Bank Data Indicator https://data.worldbank.org/indicator (accessed January 29, 2020),
** Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Data, https://data.oecd.org/ (accessed January 29, 2020)

3.2. TEST RESULTS

In the first part of the tests, Turkey's related data will be analyzed and in the second part Japan's.

In econometric analysis, the unit root problem should be tested to avoid the fake regression problem. If the series contain unit roots, they are not stationary, and if the non-stationary time series do not have a cointegration relationship, it would be wrong to mention the existence of a meaningful economic relationship between these variables (Harris & Sollis, 2003:41). Firstly, we take the logarithms of our data. Because this brings us to interpretation in percent.

3.2.1. Test Results for Turkey

The results of the Augmented Dickey-Fuller Test for the patent data are shown at Table 3. As seen, the all prob. values are stable cause all of them are over the value of 0.05 and test for unit root are all in desired level value.

Table 3: Augmented Dickey-Fuller Test Results for Turkey's Patent Data

Test Type	Test equation	t-Statistic	Prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic	Intercept	-2,361322	0,1661
	Trend and Intercept	-0,481257	0,9733
	None	4,335107	0.9999

The results of the Augmented Dickey-Fuller Test for the R&D data are shown at Table 4. As seen, the all prob. values are stable cause all of them are over the value of 0.05 and test for unit root are all in desired level value.

Table 4: Augmented Dickey-Fuller Test Results for Turkey's R&D Data

Test Type	Test equation	t-Statistic	Prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic	Intercept	-1.971932	0,2950
	Trend and Intercept	-3.166167	0,1237
	None	10.80789	1.0000

The results of the Augmented Dickey-Fuller Test for the Foreign Trade (exports) data are shown at Table 5. As seen, the all prob. values are stable cause all of them are over the value of 0.05 and test for unit root are all in desired level value. As seen, test was applied 3 times in Intercept to be sure whether it's stable or not.

Table 5: The Results of the Augmented Dickey-Fuller Test for Turkey's Foreign Trade Data

Test Type	Test equation	t-Statistic	Prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic	Intercept	-3.045621 (level)	0,0506 (level)
		-2,942892 (first difference)	0.0624 (first difference)
		-3,830319 (second difference)	0,0148 (second difference)
	Trend and Intercept	-1.683631	0,7136
	None	2.882659	0.9976

After completing whether the probability values are stationary or not with Augmented Dickey-Fuller Test, "Least Squares Method" is applied to decide the route of the relationship in the data. For this, we first need to choose our dependent variable. Our dependent variable is foreign trade (exports) values (logforeign) because we want to find out how the patent numbers (logpatent) and R&D expenditures (logresearch) will affect the foreign trade (exports) values.

First of all, we will apply "Least Squares Method" for foreign trade (exports) values (logforeign) and patent numbers (logpatent). As seen in Figure 1, prob. value is below 0.05 and there it's significative. R-squared 0.92 is pretty good. The prob. (F-statistic) indicates whether the model is meaningful as a whole, which in our analysis is less than 0.05 so the model is meaningful as a whole. Meanwhile, both the variables and the model must be meaningful as a whole. Finally, if we look at our logpatent variable in Figure 1, there is a positive relation between these variables. In other words, when patent numbers increase by one percent, the foreign trade (exports) values increase by 48 percent.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOGPATENT	0.484230	0.034764	13.92890	0.0000
C	14.68836	0.270001	54.40112	0.0000

R-squared	0.923815	Mean dependent var	18.41657
Adjusted R-squared	0.919053	S.D. dependent var	0.528997
S.E. of regression	0.150506	Akaike info criterion	-0.845192
Sum squared resid	0.362431	Schwarz criterion	-0.746262
Log likelihood	9.606731	Hannan-Quinn criter.	-0.831551
F-statistic	194.0142	Durbin-Watson stat	0.651750
Prob(F-statistic)	0.000000		

Figure 1: The Results of the Least Squares Method Test for Turkey's Foreign Trade Data and Patent Numbers

Secondly, we will apply "Least Squares Method" for foreign trade (exports) values (logforeign) and R&D expenditures (logresearch). As seen in Figure 2, prob. value is below 0.05 and there it's significative. R-squared 0.87 is pretty good. The prob. (F-statistic) indicates whether the model is meaningful as a whole, which in our analysis is less than 0.05 so the model is meaningful as a whole. Meanwhile, both the variables and the model must be meaningful as a whole. Finally, if we look at our logpatent variable in Figure 2, there is a positive relation between these variables. In other words, when R&D expenditures increase by one percent, the foreign trade (exports) values increase by 49 percent.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOGRESEARCH	0.496632	0.046496	10.68125	0.0000
C	7.092255	1.061163	6.683473	0.0000

R-squared	0.877007	Mean dependent var	18.41657
Adjusted R-squared	0.869320	S.D. dependent var	0.528997
S.E. of regression	0.191230	Akaike info criterion	-0.366236
Sum squared resid	0.585105	Schwarz criterion	-0.267306
Log likelihood	5.296128	Hannan-Quinn criter.	-0.352595
F-statistic	114.0891	Durbin-Watson stat	0.448163
Prob(F-statistic)	0.000000		

Figure 2: The Results of the Least Squares Method Test for Turkey's Foreign Trade Data and R&D Expenditures

3.2.2. Test Results for Japan

The results of the Augmented Dickey-Fuller Test for the patent data are shown at Table 6. As seen, the all prob. values except 1 (test equation=none) are stable cause all of them are over the value of 0.05 and test for unit root are all in desired level value.

Table 6: Augmented Dickey-Fuller Test Results for Japan's Patent Data

Test Type	Test equation	t-Statistic	Prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic	Intercept	-0,575831	0,8519
	Trend and Intercept	-2,083519	0,5178
	None	2,939497 (level)	0.0059 (level)
		-2,761132 (first difference)	0.0091 (first difference)
		-6,027376 (second difference)	0,0000 (second difference)

The results of the Augmented Dickey-Fuller Test for the R&D data are shown at Table 7. As seen, the all prob. values are stable cause all of them are over the value of 0.05 and test for unit root are all in desired level value.

Table 7: Augmented Dickey-Fuller Test Results for Japan's R&D Data

Test Type	Test equation	t-Statistic	Prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic	Intercept	-1,791596	0,3715
	Trend and Intercept	-2,696250	0,2501
	None	1,561096	0,9648

The results of the Augmented Dickey-Fuller Test for the Foreign Trade (exports) data are shown at Table 8. As seen, the all prob. values are stable cause all of them are over the value of 0.05 and test for unit root are all in desired level value.

Table 8: Augmented Dickey-Fuller Test Results for Japan's Foreign Trade Data

Test Type	Test equation	t-Statistic	Prob.
Augmented Dickey-Fuller Test Statistic	Intercept	-1,519630	0,4998
	Trend and Intercept	-1686344	0,7124
	None	0,647995	0,8462

First of all, we will apply "Least Squares Method" for foreign trade (exports) values (logforeign) and patent numbers (logpatent). As seen in Figure 3, prob. value is below 0.05 and there it's significative. R-squared 0.43. The prob. (F-statistic) indicates whether the model is meaningful as a whole, which in our analysis is less than 0.05 so the model is meaningful as a whole. Meanwhile, both the variables and the model must be meaningful as a whole. Finally, if we look at our logpatent variable in Figure 3, there is a negative relation between these variables. In other words, according to the test when patent numbers increase foreign trade (exports) values decreases.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOGPATENT	-0.976371	0.279120	-3.498036	0.0030
C	32.60564	3.533302	9.228093	0.0000

R-squared	0.433353	Mean dependent var	20.24681
Adjusted R-squared	0.397937	S.D. dependent var	0.218532
S.E. of regression	0.169565	Akaike info criterion	-0.606726
Sum squared resid	0.460035	Schwarz criterion	-0.507796
Log likelihood	7.460533	Hannan-Quinn criter.	-0.593085
F-statistic	12.23626	Durbin-Watson stat	0.850856
Prob(F-statistic)	0.002976		

Figure 3: **The Results of the Least Squares Method Test for Japan's Foreign Trade Data and Patent Numbers**

Secondly, we will apply "Least Squares Method" for foreign trade (exports) values (logforeign) and R&D expenditures (logresearch). As seen in Figure 4, prob. value is below 0.05 and there it's significative. R-squared 0.65 is good. The prob. (F-statistic) indicates whether the model is meaningful as a whole, which in our analysis is less than 0.05 so the model is meaningful as a whole. Meanwhile, both the variables and the model must be meaningful as a whole. Finally, if we look at our logpatent variable in Figure 4, there is a positive relation between these variables. In other words, when R&D expenditures increase by one percent, the foreign trade (exports) values increase by 218 percent.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOGRESEARCH	2.181199	0.404173	5.396694	0.0001
C	-5.639718	4.796843	-1.175715	0.2569

R-squared	0.645424	Mean dependent var	20.24681
Adjusted R-squared	0.623263	S.D. dependent var	0.218532
S.E. of regression	0.134132	Akaike info criterion	-1.075540
Sum squared resid	0.287864	Schwarz criterion	-0.976610
Log likelihood	11.67986	Hannan-Quinn criter.	-1.061899
F-statistic	29.12430	Durbin-Watson stat	0.878847
Prob(F-statistic)	0.000059		

Figure 4: The Results of the Least Squares Method Test for Japan's Foreign Trade Data and R&D Expenditures

The least squares method tells us briefly above. There is a statistical-mathematical relation between a dependent variable and one or more independent variables. But this does not tell us that there is causality among them. That is why we add other analysis in addition to least squares method. Indeed, is there any causality between patent numbers and exports, and we

need to analyze this. We use "Granger Causality Analysis" to do causality analysis.

The results of "Granger Causality Analysis" explain that when foreign trade grows, an increase in the number of patents and R&D expenditures is observed.

4. CONCLUSIONS

Innovation and technological development, defined as the transformation of knowledge into economic and social benefit, is the most important driving force of long-term economic development. Long-term economic studies show that 78 percent of economic growth in West Germany, 76 percent of growth in France, 55 percent of growth in Japan, and 50 percent of growth in the USA are thanks to technological development and innovation (Soybilgen, 2013:1).

As a result of Japan's Foreign Trade Data and Patent Numbers analysis, it was determined that the healthiest analysis would be correct with R&D expenditures rather than patent numbers. When the effects of patent numbers and R&D spending on foreign trade are analyzed, it is seen that interactions are generally mutual.

However, this does not mean that the numbers of patents have no effect on foreign trade. As a result of the study, there was only a negative relationship in Japan's patent data analysis. As a whole, this does not mean that patent numbers have no effect on foreign trade.

The findings obtained in the analysis support the studies of Posner (1961), Hulst (1991), Fisher et.al. (1993), Grupp & Schmoch (1999), Bozkurt (2008), Soybilgen (2013) and Polat (2018) in the literature.

In the light of the results obtained from this study; countries that want to increase their export revenues; it can be said that allocating more resources to R&D studies, supporting innovation studies will be beneficial in terms of competing with other countries and sustaining their economies.

REFERENCES

Ayar, B. & Erdil, T.S. (2018). ''*İnovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerinin ihracat performansına etkisi: Türk işletmeleri üzerine algısal bir araştırma''*. Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 13(49), 45-68.

Becker W. & Whisler T. H. (1967). *"The Innovative Organization:A Selective View of Current Theory and Research"*. The Journal of Business,Vol. 40, No. 4: 462-469.

Berksoy,T.(1982)."*Az gelismis Ulkelerde Ihracata Yonelik Sanayilesme"*.Istanbul:BelgeYayınları.

Bozkurt, K. (2008). *''Türk İmalat Sanayinde Teknolojik Gelişme ve İhracat Performansı''*.Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt 45 Sayı 522.ss 92-93

Caldera, A. (2010*). "Innovation and exporting: evidence from Spanish manufacturing firms".* Review of World Economics (WeltwirtschaftlichesArchiv), 146, issue 4:657-689.

Çütcü, İ., & Çelik, M. (2016).*''İnovasyonun tekstil ihracatına etkisi: Güneydoğu Anadolu bölgesi uygulaması''*.Gazi Üniversitesi SosyalBilimler Dergisi, 3(5), 15-42

D'Angelo, A. (2012). *''Innovation and export performance:a study of Italian high-tech SMEs''*. J Manag Gov. 16:393-423.

Dipietro, W. R. & Anoruo, E. (2006). *''Creavity, innovation and export performance"*. Journal of Policy Modeling 28 133-139

Elci, S. (2007).*"Inovasyon Kalkınma ve Rekabetin Anahtarı".* Istanbul: Nova.

Fisher, M. M., Frohlıch, J., & Gassler, H. (1993).*''An exploration into the determinants of patent activities: Some empirical evidence for Austria''*. Regional Studies, 28(1), 1-12.

Freeman, Chris and Luc Soete. (1997*)."The Economics of Industrial Innovation".*England: Pinter, Third Edition.

Greenhalgh, C. (1990). *"Innovation and Trade Performance in the United Kingdom"* The Economic Journal, Volume 100, Issue 400: 105–118,

Grupp, H. and Ulrich S.U. (1999).*''Patent Statistics in the Age of Globalization: New Legal Procedures, New Analytical Methods, New Economic Interpretation''*. Research Policy, 28, 377-396.

Harris, H. and Sollis, R. (2003).*''Applied Time Series Modelling and Forecasting''*.Wiley, West Sussex.

Hirsch S. ve Bijaoui, I. (1985). *''R&D Intensity and Export Performance: A Micro View''*. Weltwirtschaftliches Archiv. 121.2, 238-251.

Hulst, N. V., Mulder, R., & Soete, L. (1991).*''Exports and technology in manufacturing industry''*.WeltwirtschaftlichesArchiv, 127 (2), 246-264

Jaumotte, F. & Paini N. (2005). *"Innovation in the Business Sector",* OECD Economics Department Working Papers, No. 459,

Lachenmaier, S. & Woessmann L. (2004). "*Does Innovation Cause Exports? Evidence from Exogenous Innovation Impulses and Obstacles Using German Micro Data".*Econometric Society 2004 Australasian Meetings., Econometric Society, https://EconPapers.repec.org/RePEc:ecm:ausm04:200.

Lachenmaier, S., and Woessmann L. (2006). *''Does innovation cause exports? Evidence from exogenous innovation impulses and obstacles using German micro data''*. Oxford Economic Papers, 58, 317-350.

Narula, R., & Wakelin, K. (1998). *''Technological competitiveness, trade and foreign direct ınvestment''*. Structural Change and Economic Dynamics, 9, 373-387.

Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) Data, https://data.oecd.org/ (accessed January 29, 2020).

Özer, M. ve Çiftçi, N. (2009). *''Ar-Ge Harcamaları ve İhracat İlişkisi: OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi''*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 23, 39-50.

Polat, M. A. (2018). ''*Ar & Ge ve inovasyonun ülkelerin ihracat performansına etkileri: Gelişmekte olan Asya ülkeleri için yeni nesil bir panel veri analizi''* . Gaziantep University Journal of Social Science 17(3), 997-1015.

Posner, M. V. (1961). *''International Trade and Technical Change''*. Oxford Economic Papers, New Series,13(3), 11-37.

Rodil,Ó.,et al., (2015). *''The relationship between innovation and export behaviour:The case of Galician firms''*, Technol.Forecast. Soc. Change. http://dx.doi.org/10.1016/j.techfore.2015.09.002.

Roper S. ve Love, J. H. (2002). *''Innovation and Export Performance: Evidence from the UK and German Manufacturing Plants''*. Research Policy. 31.7, 1087-1102.

Saatcioglu, S. (2014). *"Ar-Ge Harcamaları ve Patent Basvuruları ile Sektorlerin ve Firmaların Ticari Basarıları Arasındaki Iliski"*.Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi, Vol.303.

Soybilgen, B. (2013). *''Türkiye'deİnovasyon: Nicelik Var Nitelik Yok''*.BETAM Araştırma Notu 13/158.

Szeto, E. (2000)."*Innovation capacity: working towards a mechanism for improving innovation within an inter-organizational network*". The TQM Magazine, Vol. 12 No. 2: 149-158.

Tekin, E. & Hancıoğlu, Y. (2018). *'İnovasyon belirleyicilerinin ihracat performansına etkisi üzerine bir araştırma''*.Uluslararası Yönetim İktisat İşletme Dergisi, Cilt 14, Sayı 4.

The World Bank Data Indicator, https://data.worldbank.org/indicator (accessed January 29, 2020).

Turkish Patent and Trademark Association (TURKPATENT), https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/statistics/ (accessed January 29, 2020).

Turkish Statistical Institute, http://www.turkstat.gov.tr/Start.do (accessed January 29, 2020).

Uzay, N., Demir, M., & Yıldırım, E. (2012). *''İhracat performansı açısından teknolojik yeniliğin önemi: Türkiye imalat sanayi örne*ği''.Doğuş Üniversitesi Dergisi, 13(1), 147-160.

Velmurugan,J.M., D.Kalaiselva & P.Rameswari. (2013). *"Innovation and Entrepreneurship in a Global Econom*y".Journal of Business Management & Social Sciences Research (JBM&SSR), Volume 2, No.2.

Yalçıner, U.G. (1993). *"Patent Sistemi, Patent Hakları ve Turkiye'de ve Diger Ulkelerde Patent Basvuruları*".II.Ulusal Makine Muhendisligi ve Egitimi Sempozyumu Rapor ve Bildiriler Kitabı, Yayın No: 153, İstanbul

Yıldırım, E. & Kesikoğlu, F. (2012).*''Ar-Ge harcamaları ile ihracat arasındaki nedensellik ilişkileri: Türkiye örneğinde panel nedensellik testi kanıtları''*. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 32(1), 165-180.

Zhao, H. ve Li, H. (1997). *''R&D and Export: An Empirical Analysis of Chinese Manufacturing Firms''*. The Journal of High Technology Management Research. 8.1, 89-105.

CHAPTER 25

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Osmanlı Devleti'nin Anadolu Aşiretlerini Rakka'ya İskân Etme Gerekçeleri (Murat Çelikdemir)

Osmanlı Devleti'nin Anadolu Aşiretlerini Rakka'ya İskân Etme Gerekçeleri*

Dr.Öğrt.Üyesi Murat ÇELİKDEMİR**
Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
celikdemir@gantep.edu.tr

Giriş:

Osmanlı Devleti Kuruluş ve gelişme dönemlerinde, ele geçirdiği topraklarda hakimiyetini sağlamlaştırmak için aşiretlerden yararlanmıştır. Bu amaçla, hakimiyeti altına aldığı boş ve verimli topraklara aşiretleri iskân etmiştir. Aşiretler yaşam tarzlarından dolayı, savaşçı ve mücadeleci niteliklerini yerleşik halka göre daha iyi korumuşlardır. Ayrıca aşiretlerin kabile yapısı, teşkilatları ve hiyerarşisi; onların disiplinli bir kuvvet olarak ilk dönem iskânlarında tercih edilmesinin en önemli gerekçelerinden biridir. Bu açıdan bakıldığında aşiretler, disiplinli bir kuvvet olarak idare edilmesi zor ve devlet otoritesini tehdit edip zedeleyecek bir konumdadır. Özellikle devlet otoritesinin zaafa uğradığı dönemlerde, reaya yükümlülüklerini (vatandaşlık görevlerini) yerine getirmeyen, tecavüzkâr hareketleriyle yerleşik halkın huzur ve güvenliğini tehdit eden aşiretlerin iskânıyla, bu tür sorunlar çözülmüş olacaktı.[1] Osmanlı Devleti'nin, aşiretleri Rakka'ya iskân politikası, kuruluş ve yükseliş dönemindeki iskân politikasına göre çok daha özel sebeplere dayansa da bu husustaki temel amaçlar hiçbir zaman değişmemiştir. Devlet bu iskân faaliyetleriyle her zaman için siyasî, iktisadî, askerî, sosyal vs. alanlarda hep bir çıkar, bir fayda ummuştur.

Osmanlı Devleti'nin sosyal ve iktisadi düzeni, XVI. yüzyıl sonlarından bozulmaya başlamış ve bu bozulma XVII. Yüzyıldaki Celali İsyanları yüzünden artarak devam etmiştir. Bu istikrarsız ortam, ayanların ortaya çıkıp güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Liyakatsiz taşra idarecileriyle iş tutan ayanlar ile Celalilerin baskısı yüzünden reaya, köyünü ve toprağını terk etmiştir. Ayanların, Celalilerin ve başıboş çiftbozan taifesinin baskıları, mevcut iç göç olaylarını hızlandırmış ve bu durum köylerden kentlere doğru, büyük çapta bir nüfus hareketliliğine sebep olmuştur. Devlet bu kargaşa döneminde bir taraftan yerlerini terk edenlerin tekrar eski yerlerine gönderilip iskân edilmelerini sağlayacak emirler yayınlarken, diğer taraftan da bu kargaşayı sonlandırmak için aşiretlerin askeri gücünden yararlanmak istemiştir.[2] Askeri alandaki teşkilatlanmasını tamamladıktan sonra, Kapıkulu ve Timarlı ordusuyla ciddi bir güce ulaşan Osmanlı Devleti, XVII. asrın

---

* Bu kitap bölümü, Rifat Özdemir danışmanlığında Murat Çelikdemir tarafından hazırlanan **Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı (1690-1840)** isimli doktora tezinden türetilmiştir.

** Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. celikdemir@gantep.edu.tr

[1] Ömer Lütfi Barkan; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", **İ.Ü.İ.F. Mecmuası,** C. 13, İstanbul, 1951, s. 66, 67.

[2] Mustafa Öztürk; "Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskânı" **Kültür Eğitim Tesisleri I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirilerinden Ayrıbasım,** Antakya, 1992, s. 9, 10.

sonlarına kadar aşiretlerden askeri bakımdan istifade etmek ihtiyacını duymamıştır. Ancak, XVII. Yüzyılda Sekban ve Saruca adı verilen askerler, fazlalık oldukları gerekçesiyle açığa alınınca Anadolu'da kargaşa ve huzurluk çıkarmaya başladılar. Osmanlı Devleti de hem kontrolden çıkan bu askeri sınıfı kontrol altına almak, hem de II. Viyana muhasarasından sonraki savaşlar için aşiretlerden de faydalanma yoluna gitti.[3]

Osmanlı Devleti, aşiretleri Rakka'ya iskân etmeye XVII. yüzyıl sonlarında başlamış (1691) ve bu iskân faaliyetleri tüm XVIII. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, aşiretleri özellikle terk edilmiş atıl vaziyetteki bölgelere, bazen de yeni oluşturulan yerleşim birimlerine iskân ederek bu bölgelerin canlanmasını amaçlamıştır. İskân edilecek aşiretler ise daha çok asayişi bozan ve yerleşik halkla problem yaşayanlar arasından seçilmiştir. Planlanan bu iskânlar gerçekleştiğinde, zirai üretimle bağlı olarak buradan gelecek vergiler sayesinde hazine güçlenecek; artık aşiretler, yerli halka zarar veremeyeceği için de iç güvenlik ve toplumsal barış sağlanmış olacaktı.[4] Osmanlı Devleti XVII ve XVIII. yüzyıllarda takip ettiği bu temel siyaseti aynı dönem içinde doğal olarak Rakka iskânında da uygulamıştır.

1. SİYASÎ VE ASKERÎ SEBEPLER

a) Anadolu Aşiretleri ve Türkmen Aşiretleri Arasındaki Mücadeleler

Osmanlı Devleti, I.Selim döneminde (1512-1520) Suriye topraklarını ele geçirmiş ve bu bölgenin asayişini temin edebilmek için de kudretli Arap aşiretlerinden yararlanmıştır. Osmanlı Devleti'ne sadık Fadl ve Mevali adındaki bu Arap Aşiretleri, yerleşik halk ile de büyük bir uym içinde yaşıyordu. Ancak XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fadl ve Mevali Aşiretleri'nin nüfuzları, güneyden gelen Şammar ve Aneze Arap Aşiretleri tarafından sarsılmaya başlandı. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Şammarlar, Necit tarafından gelerek Suriye Çölü'ne hakim olmuşlar; bundan 20 yıl kadar sonra da bu bölgeye Anezeler gelmişlerdir. Anezeler, Şammarları bölgeden uzaklaştırarak Fırat'ın öte tarafına atmayı başardılar. Önce Şammarların, arkasından Anezelerin akınına uğrayan Fadl ve Mevalilerin bölgedeki güç ve otoritesi tamamen kayboldu. Güneyden gelerek bölgeyi istila eden bu Arap Aşiretleri'nin baskısıyla halk, evlerini terk edip göç etmek zorunda kaldı. Kuzey Suriye'de yaşanan bu mücadelelerden Rakka ve Rakka'ya komşu yerleşim birimleri büyük zarar gördü.

Aneze Arap Aşiretinin baskısıyla Anadolu yakasına göçlerin başlaması ve Aneze Aşireti'nin kuzeye Anadolu'ya doğru yayılma eğilimi göstermesi XVII. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. Anadolu aşiretlerinin Rakka'ya ilk iskân emrinin çıktığı tarih 1691'dir. Bu bir tesadüf olmayıp Osmanlı Devleti bu iskân kararıyla, bölgedeki sosyal ve iktisâdî amaçlarına ulaşmak için önemli bir siyasî ve askerî hamle yapmıştır.[5]

---

[3] Faruk Demirtaş (Sümer); "Boz Ulus Hakkında", **A.Ü.D.T.C.F Dergisi,** c. VII, S. 1, Ankara, 1949, s. 45.

[4] Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı,** Eren Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 39-49; Yusuf Halaçoğlu; **XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi,** TTK, Ankara, 1991, s. 28-42.

[5] Cengiz Orhonlu; **a.g.e.,** s. 34, 45, 46.

Osmanlı Devleti, Suriye bölgesinde güçler dengesinin Arap aşiretleri lehinde geliştiği ve bunların Anadolu'ya doğru yayılmaya başladığı bir dönemde, Anadolu Aşiretleri'ni buraya iskân ederek öncelikle bu yayılmayı durdurmayı planlamıştır. Bu şekilde tampon bir bölge oluşturup Arap Aşiretleri'nin ilerleyişine engel olduktan sonra, onların güçlerini parçalayacak, zayıflatacak ve bölgedeki kontrolü yeniden ele geçirecekti. Kuşkusuz Osmanlı Devleti, Rakka'ya iskân edeceği Anadolu aşiretleriyle Arap aşiretleri arasında muharebeler olacağını biliyordu. İki taraf arasında anlaşmazlıklar ve çatışmalar başlayınca da hemen devreye girip taraflara Rakka Sözleşmesi'ni imzalatmıştır. Bu sözleşme, Rakka iskânıyla görevlendirilen Rakka Beylerbeyi Kadızade Hüseyin Paşa ve bu husus için mübaşir olarak merkezden atanan Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşlarından Bayram Ağa huzurunda Rakka'da imzalanmıştır (19 Aralık 1692 / 10 Rebiyü'l-ahir 1104). Bu mukaveleyi imzalayan taraflar ise Arap Aşiretleri temsilcileri ile Türkmen-Ekrât Aşiretleri temsilcileridir.[6] Sözleşmeyi imzalayan Arap aşiretleri: Beni Kays, Semek ve Şavi Urbanı aşiretleridir. Türkmen-Ekrat aşiretleri ise: Bozkoyunlu Ali Beğli, Bozkoyunlu Kılıç Beğli, Beğmişli, Kara Şeyhli, Barak, Dimlekli, Musacalı, Arablı, Kadirli, Musa Şeyhli, Döğerli, Kazlı, Günce, Küçüklü, Tacirli, Lekvanik, Recebli, Badılı, Modanlı ve Mamavi aşiretleridir.

Rakka'da yapılan müzakerelerde ilk sözü Türmen-Ekrat temsilcileri alarak özetle: "Bizler şu ana kadar, Arap aşiretleriyle (Beni Kays, Semek ve Şavi) birçok savaşlar yapıp, mücadele ettik. Bundan sonra devletin emir ve istekleri doğrultusunda, muharebe ve çatışmayı bırakıp Arap aşiretleri ile barış ve huzur içerisinde yaşamaya gayret göstereceğiz. Ayrıca bulunduğumuz bölgeyi, her türlü tehlike ve tehdide karşı koruyacak; hatta bu hususta, Arap aşiretleriyle yardımlaşarak Rakka Valilerinin emirleri doğrultusunda hareket edeceğiz. Şayet aşiretimiz mensuplarından herhangi biri eşkıyalığa cüret ederse, bunları bizzat tutuklayarak Rakka valilerine teslim edeceğiz. Eğer verdiğimiz bu sözleri yerine getirmezsek, 40 bin guruş nezir akçesi vermeyi ve Rakka valilerine rehin olarak vereceğimiz başbuğlarımızdan 10 adet evin katledilmesini kabul ve taahhüt ederiz." Dediler. Daha sonra söz hakkı verilen Arap Aşireti temsilcileri de aynı şart ve taahhütleri kabul ederek mukaveleyi imzaladılar.

Türkmen ve Ekrât Aşiretleriyle Arap Aşiretleri'nin imzaladıkları bu mukavele, Osmanlı Devleti'nin Rakka iskân politikasını izah eden çok önemli bir belgedir. Rakka sözleşmesiyle, Türkmen ve Arap Aşiretleri arasında barış dönemi başlayacaktı. Kuzey Suriye bölgesindeki Arap aşiretleri, devletin zafiyetinden dolayı başına buyruk hareket ederek kontrolden çıkmıştı. Bu aşiretler, baskı ve şiddet yoluyla bölge halkını sindirmiş, ahalinin birçoğu göç etmek zorunda kalmıştı. Osmanlı Devleti de Arap aşiretlerine karşı Anadolu'daki Türmen-Ekrat aşiretlerini kullandı. Bunun için de Anadolu'da özellikle problem aşiret mensuplarını belirleyerek mecburi iskâna tabi tuttu. Aslında Kuzey Suriye'de birbiriyle mücadele ettirilen Türkmen-Ekrat aşiretleriyle Arap aşiretlerinin önemli bir kısmı, yerleşik halka zarar veren, kanun ve nizama uymayan unsurlardı. Her iki taraf da bıkkınlık veren uzun ve

[6] BOA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), MAD (Maliyeden Müdevver Defter), 534, s.12,13

neticesiz muharebeler sonrasında, devletin arabuluculuk ve barış teklifini kabul ederek Rakka sözleşmesini imzalamıştır. Gene bu sözleşmeyle taraflar, bölgeyi her türlü eşkıya tehdidine karşı korumayı taahhüt ediyorlardı. Kuzey Suriyede aşiretler, özellikle de Urban aşiretler, zaten eşkıyalık olaylarının sorumlusuydu. Devlet taraflardan bu sözü alarak bataklığın kaynağını kurutmaya çalışmıştır. Ayrıca kanun ve nizam tanımayan ve başına buyruk hareket eden bu aşiretler devlet otoritesini tanıyıp taahhütlerini yerine getirdiklerinde, kara ve nehir (Fırat Nehri) ticaret yollarının güvenliği sağlanacaktı. Son olarak, boş ve harap vaziyetteki köy ve kasabalara bu aşiret mensupları iskân edilerek buradaki topraklar atıl durumdan kurtarılacaktı. Bu plan gerçekleştirildiği taktirde Kuzey Suriye, eski canlılığına ve huzurlu günlerine yeniden kavuşacaktı. Fakat umulan olmadı; bu işe çok iyi başlayan Osmanlı Devleti, işin sonunu getiremedi. İskân edilen Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin büyük bir kısmı, buldukları ilk fırsatta Anadolu'daki eski yurtlarına firar ederken, Arap Aşiretleri ise bulundukları bölgede ayaklanarak eşkıyalığa başladılar.[7]

b) Arap Aşiretlerinin Eşkıyalık Hareketleri

Osmanlı arşiv vesikalarında, bedevi Arap aşiretleri için Urban tabiri kullanılmıştır. Urban'dan Hüseyin el-Abbas, Kuzey Suriye bölgesinde yaptığı şekavet hadiseleriyle etkili olan eşkıyalardandı. Selimiye ve Deyr-i Rahbe Sancakları mutasarrıfı Hamdu'l-Abbas, Hüseyin el-Abbas ve maiyetine Hama yakınlarında bir bölgede baskın düzenlemiş, ancak o firar etmeyi başararak Hama'da Mevali Urbanı'na sığınmıştı. Hamalılar durumu Sayda Beyrut Valisi olan Vezir Kaplan Mehmet Paşa'ya ihbar edince, hemen harekete geçilmiş ve Hüseyin el-Abbas, gizlendiği bölgede kuşatılmışsa da tek başına olarak kuşatmadan kurtulup kaçmayı başarmıştı. Bu arada Hüseyin el-Abbas'la mücadelesinde başarısız ve gayretsiz görülen ve hatta onun Hama'ya kaçışından sorumlu tutulan Hamdu'l-Abbas, Selimiye ve Deyr-i Rahbe sancakbeyliğinden azledilmiş, yerine bölgedeki Urban taifesinin teveccühünü kazanmış olan Çöl Beği Tahir Abdulaziz atanmıştır. Eşkıya Hüseyin el-Abbas'ın Rakka, Halep ve Şam topraklarında taraftar toplama ve toparlanma faaliyetleri haber alınınca bu üç şehrin valisi uyarılmıştır. Ayrıca Halep Valisi'ne gönderilen bir yazıda, görevinden azledilen Hamdu'l-Abbas'ın, Şâkî Hüseyin el-Abbas ile bağlantısı olabileceği belirtilmiştir. Fakat bu durum netlik kazanmadığı için kendisine dokunulmaması ve İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Eğer bu çağrıya uymaz ve emre itaatsizlik ederse Rakka, Şam ve Sayda-Beyrut valileriyle birlikte bu kez her ikisinin üzerine (Hamdu'l-Abbas ve Hüseyin el-Abbas'ın) gidilmesi emredilmiştir (Temmuz 1702/ Safer 1114).[8]

Safet ve Sayda-Beyrut Valisi Kaplan Mehmet Paşa'dan gelen haberler, bütün şüpheleri haklı çıkarmış ve Hamdu'l-Abbas ile Hüseyin el-Abbas arasındaki ilişki kesinlik kazanmıştır. Hamdu'l-Abbas İstanbul'a gitmeyi reddederek Urban eşkıyasından oluşturduğu güçlerle Halep ve Hama

---

[7] BOA.; **MAD. 534,** s. 12, 13; Murat Çelikdemir, **Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı (1690-1840),** Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Elâzığ, 2001.

[8] BOA, **MD (Mühimme Defteri) 112**, s.290,

topraklarına saldırmış ve buradaki birçok köyün boşalmasına yol açmıştır. Bunun üzerine, Sayda-Beyrut Valisi Kaplan Mehmet Paşa ile Halep Valisi Mahmut Paşa, Hamdu'l-Abbas eşkıyası üzerine farklı yönlerden ortak bir harekât başlattılar. Ancak Sayda-Beyrut valisi zahire problemi yaşayınca, bir buyruldu gönderilerek geri çağrıldı. Buna rağmen, Halep valisi takipten vazgeçmemiş ve eşkıyaya yetişerek muharebeye tutuşmuştu. Yapılan muharebe sonunda Hamdu'l-Abbas'a büyük bir darbe vurularak eşkıyadan birçok ölü, yaralı ve malzeme ele geçirilmiştir. Bu muharebe sonunda: "175 ölü ve 55 yaralı, 59 baş deve, 37 baş katır, 29 baş küheylan kısrak, bisatlarıyla (koşum takımlarıyla) 284 baş at, 325 adet tüfek, 103 sim kılıç, 100 kara kılıç, 14 sim hançer, 5 sim topuz, 15 ğırar (büyük kıl çuval), 50 sayishâne (üzerine yük konulup, yolcunun da bindiği hayvan)" ele geçirilmiştir. Bu olayla ilgili tahkikat görevi Rakka Valisi Vezir Hasan Paşa'ya verilmiş ve ayrıca bu husus için bir mübaşir ile bir kadı görevlendirilmiştir (Ağustos 1702/ Rebiyü'l-evvel 1114).[9]

Mevâli Urbanı; Halep, Ma'rre, Hama, Humus, Ayıntab, Azaz ve Kilis vilâyetlerinde gerçekleştirdikleri şekavetlerle şehirleri tahrip edip halkın mallarını gasp ettiler. Beni Kays Urbanı, Ruha ve Siverek sancakları ahalisini haraca bağlayarak halkın mallarını yağmalarken, Tayy Urbanı ise Mardin ve Nusaybin'de şekâvet yaparak, Mardin'den Musul'a kadar olan bölgeyi tehdit ediyordu (m. 1713 sonu/ Hicri 1125 senesi sonları). Osmanlı Devleti bu problemi çözmek için öncelikle ve acilen Anadolu'ya kaçan aşiretleri geri getirecek ve sonrasında onları destekleyerek Arap aşiretleri üzerine yürüyecekti. Anadolu tarafına kaçan Türkmen ve Ekrât taifesinin geri getirilmesi ve Urban eşkıyası sorunun çözümü görevleri Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya verilmişti. Bu hususta Rakka valisine yardımcı olmak için de Şam, Sayda-Beyrut, Adana, Diyarbekir, Karaman, Anadolu, Sivas, Trablusşam ve Maraş Beylerbeğileri görevlendirilmişti. Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa, bu valilerin de yardımı ile Anadolu yakasında firarda olan Türkmen ve Ekrât Aşiretlerini iskân mahallerine getirdikten sonra Halep'e giderek Mevâli, Beni Kays ve Tayy Urbanı meselesini çözecekti.[10]

1719 Tarihli (Hicri 1131) bir belgede, Mevali Urbanı eşkıyasının Rakka'da Balis, Bük, Şavi ve Semek topraklarında yuvalandığı bilgisi vardır. Mevali eşkıyası erkekleri, devletin herhangi bir müdahalesi sırasında kadın ve çocuklarını bırakıp kaçıyor, asker çekilince de gizlendikleri yerlerden çıkarak geri geliyorlardı. Bunu önlemek isteyen devlet, başta Rakka Valisi Vezir Ali Paşa olmak üzere Bağdat ve Şam valilerinden Mevâli Urbanı eşkıyasının sığınakları olan Balis, Bük, Şavi ve Semek bölgesindeki bütün önemli geçitlerin tutulmasını istemiştir. Geçitler kontrol altına alındıktan sonra eşkıya bölgeye sokulmayacak, yardım ve yataklık edenler engellenerek Mevali Urbanının iltica ettikleri köy ve kasabaların kontrol altına alınacaktı.[11]

Mevali urbanı eşkiyasından Abbasuyun, Ane ile Deyr (Deyrizor) arasında, Fırat Nehri boyunca nehrin iki yakasını tehdit ediyordu (m. 1721/ h. 1133). Urban eşkıyasından Delim, Akidat ve Hababin(?) eşkıyaları da

[9] BOA.; **MD 112,** s. 319; Murat Çelikdemir, **adı geçen tez (a.g.t),** s.26-27.
[10] BOA.; **MD 120,** s. 78-80.
[11] BOA.; **MD 129,** s. 8, 9.

şekâvetleriyle halka zarar veriyorlardı. Bu eşkıya tehdidi yüzünden yolcuların güvenliği kalmadığı gibi ticaret de yapılamaz olmuştu. Eşkıya korkusundan Tüccar ve yolcular, ne Bağdat –Basra kara yolunu ne de Birecik'ten başlayan Fırat nehir yolunu kullanabiliyorlardı. Bu bölgedeki eşkıyanın etkisiz hale getirilmesi görevi ise Bağdat Valisi Vezir Hasan Paşa'ya verilmiştir. Bağdat valisi Ane ve Deyr arasındaki bölgeye hareket edince eşkıyanın kaçabileceği bütün önemli geçitler ve yollar Musul, Mardin, Rakka ve Halep Valileri tarafından kapatılacaktı. Eşkıyanın kaçabileceği muhtemel bölgeler: Bağdat, Sincar Dağı, Hatuniye Kalesi, Mardin, Musul, İmadiye ve Tayy Urbanı kabilesi olarak belirlenmişti. Bu operasyon planına göre urban eşkıyası enağır şekilde cezalandırılacak, geriye kalanlar ve firar edenler toplanarak Rakka Valisine teslim edilecekti. Rakka valisi de bu aşiret mensuplarını uygun görülen bölgelere iskân edecekti. Bağdat valisinin yönettiği bu operasyon nisan ayında başlayacak Rakka Valisi, Deyr Kal'asına doğru gelerek Rakka ile Deyr Kalesi arasındaki bölgenin kontrolünden sorumlu olacaktı. Halep Valisi ise kuvvetleri ile Fırat Nehri'nin Şamiyye tarafında Rakka Kalesi karşısında uygun bir mevzide karargâh kuracaktı. Şam Valisi Vezir Osman Paşa, Trablusşam Valisi Vezir Mehmet Paşa ve Hama Valisi İsmail Bey kuvvetleri ile yardıma geleceklerdi. Askeri harekât sonrasında, Urban eşkıyasının her sıkıştığında kaçarak gizlendiği ve sığınak olarak kullandığı Deyr (Deyrizor) Kalesi yıkılarak tahrip edilecekti. Kale yıkıldıktan sonra içindeki ahalisi mal ve eşyalarıyla birlikte Rakka Kalesi'ne nakledilecekti. Aynı şekilde Tedmür ile Rakka arasında yer alan ve eşkıya yuvası haline gelen Od (?), Tayyibe, Suhte (?) ve Munzır köyleri de yıkılarak tahrip edilecekti. Bu köylerde yaşayan halkının mal ve eşyalarının sayımları yapılıp, resmi tutanaklarla defterlere kaydedilecekti. Bütün bu resmi işlemlerden sonra bu köylerin ahalisi, en küçük maddi bir zarara uğratılmadan Halep'e nakledilecek ve Halep Valisi de onları boş ve harap durumdaki uygun köylere iskân edecekti. Mevâli Urbanından problem çıkarmayıp devlete itaat etmiş olanlar, Selimiye sancağında eskiden ikâmet ettikleri köylerde iskân olunacaklardı.[12]

c) Fırat Nehir Yolunun Güvenliği

Fırat Nehri üzerindeki nakliyatın başlangıç noktası Rakka Eyaleti dahilindeki Birecik iskelesi idi. Osmanlılar XVI. yüzyılın ikinci yarısında Basra ve havalisini muhafaza etmek amacıyla Birecik'te küçük bir tersane kurarak bazı gemiler inşa etmişler, daha sonraları XVIII. asır ortalarında Fırat Nehri için hafif bir filo meydana getirmişlerdi.[13] Fırat Nehri yoluyla Birecik'ten Basra'ya ticari ürünler taşındığı gibi Zahire ve harp malzemeleri de taşınmaktaydı. Bütün bunlar Fırat üzerinden nakledilmekte olup, taşkın zamanında da İsa Nehri'nden geçip Bağdat'a oradan da Dicle üzerinden Basra'ya gönderilmiştir. İsa Nehri, aslında doğal bir kanal olup, Dicle ve Fırat arasında suların fazla olduğu zamanlarda iki nehri birbirine bağlamaktaydı.

Fırat Nehri'nde suların yazın azalması ve baharla birlikte su seviyesinin normalin üstüne çıkması bazen Birecik'te gemi yapımını tehlikeli

[12] BOA.; **İ.E.D.,** S. 2080; **MD 129,** s. 361; **MD 130,** s. 40-45, 96, 97

[13] İsmail Hakkı Uzunçarşılı; **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, TTK; Ankara, 1988, s. 404, 405; Cengiz Orhonlu**; Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, E.Ü.E.F. Yayınları, İzmir, 1984, s. 117.

bir duruma sokuyordu. Böyle zamanlarda gemi keresteleri Birecik'ten Nehir yoluyla Basra'ya gönderiliyordu. Basra ve Birecik'te yapılan gemilerin kereste ihtiyaçlarıysa; Maraş, Besni, Antep, Kâhta, Güvercinlik, Andırın, Kars-ı Zulkadriye (Kadirli), Hısn-ı Mansur bölgelerinden temin ediliyordu. Fırat'ın suyu çoğaldığı zaman keresteler gemilerle Bağdat'a altı saat mesafedeki Rıdvaniye İskelesi'ne naklediliyordu. Keresteler genellikle gemi yapımında kullanılıyorsa da bunun yanında Fırat'ın taşıp yeni kollar oluşturduğu dönemlerde büyük bendlerin inşası ile kalelerin onarım ve inşasında da kullanılmaktaydı. Nakil sırasında kerestelerin muhafazasından Rakka Valileri sorumluydu.

Kereste nakliyatının haricinde tacirler mallarını Halep'ten Birecik'e kervanlarla taşımakta, oradan da gemilerle Bağdat'a sevk etmekteydiler.[14] Ayrıca çok önemli olan Zahire nakliyatı da Fırat Nehri üzerinden yapılmaktaydı. Osmanlı Devletinde hububatın gerek ihracı ve gerekse imparatorluk içinde bir yerden başka bir yere nakli hükümetin iznine tâbi idi. Hububatın üretildiği bölgede sarf edilmesi prensip haline gelmişse de tüketimin fazla olduğu hububat üretiminin kâfi gelmediği bölgelere hükümetin izniyle zahire nakliyatı yapılıyordu.[15] Bağdat ve Basra, hububat tüketiminin fazla olduğu yerlerdendi ve buralara zahire Fırat Nehri yoluyla naklediliyordu. Halep, Rakka, Diyarbekir ve Musul'dan temin edilen hububat Birecik iskelesinden nehir yoluyla Bağdat ve Basra'ya gönderiliyordu.

Fırat Nehri yoluyla nakledilenler arasında harp malzemeleri de vardı. Bunların başında dönemin önemli harp malzemesi olan Barut nakliyatı geliyordu. Ayrıca bakır gibi ihtiyaç duyulan savaş malzemelerinin de nehirden taşındığı oluyordu.[16]

Rakka Valisi Vezir Hasan Paşa'dan 1700 Temmuzunda (1112 Safer) gönderilen bir emr-i şerifle Bağdat'a ulaştırılmak üzere 65 bin kile buğdayın Birecik iskelesinden Rıdvaniye iskelesine nakli istenmişti.[17]

Basra'da inşa edilen Donanma-yı Hümayun Fırkataları için Birecik iskelesinde Rıdvaniye iskelesine gitmek üzere hareket eden otuz sekiz adet kereste gemileri yolda Mevâli Urbanı eşkıyasından Hamdu'l-Abbas ve taifesinin saldırısına maruz kalmıştı. Maraş Beylerbeyisi Mehmet Paşa'nın eşkıya üzerine gönderdiği askerlerden 90 tanesi ve gemicilerden ise 99'u eşkıya tarafından öldürülmüş, gemiciler soyulmuş ve gemideki mallar da gasp edilmişti. Hamdu'l-Abbas ve taifesi Rakka ve Halep dolaylarında olduğundan, Rakka Valisi Ali Paşa'ya bir emr-i şerif gönderilerek Halep Valisi ile birlikte Mevâli Urbanı eşkıyası üzerine yürümeleri istenmiştir (Temmuz 1720/ Ramman 1132).[18]

Rakka Beylerbeyisi Süleyman Paşa'ya 1727 Mayısında (1139 Ramazan) gönderilen bir emr-i şerifte ise o senede yapılacak İsfahan (İran)

---

[14] Cengiz Orhonlu; **a.g.e.,** s. 117-127.

[15] Cengiz Orhonlu; **a.g.e.,** s. 128; Lütfi Göçer; "XVI, Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticareti'nin Tâbi Olduğu Kayıtlar", **İ.Ü.İ.F. Mecmuası,** C. 12, İstanbul, 1951, s. 79.

[16] Cengiz Orhonlu; **a.g.e.,** s. 128-133.

[17] BOA.; **MD 111,** s. 381.

[18] BOA.; **MD 129,** s. 316.

Seferi için Osmanlı Askeri'nin ihtiyacı olan Zahire ve beksimetin Birecik iskelesinden nakli istenmiştir. Bunun için Rakka, Halep ve Maraş Eyaletleri ile Hama, Malatya ve Ayıntap'tan satın alınan zahire ve beksimet, Birecik iskelesine getirilerek buradaki gemilere yerleştirilmiştir. Ayrıca gemilere güvenlik amacıyla tüfekli piyadeler yerleştirilmişti. Fakat gemilerin seyri sırasında bunlar yeterli olmadığı için Urban eşkıyasına karşı gemilerin muhafazasıyla Rakka Valisi görevlendirilmişti. İran seferiyle görevlendirilmiş olan Rakka Valisi, bu sefer için hazır tuttuğu askerlerden bir miktarını ayıracak, ayrıca iskân taifesinden (Rakka'ya iskân edilen aşiretlerden) askeri bir birlik oluşturarak, Fırat Nehri'nin iki tarafından zahire gemilerinin güvenliğini sağlayacaktı. Mevâli Urbanı, nehrin Halep tarafına düşen Balis Sancağından itibaren olan kısmını korurken, Beni Kays Urbanı'nın yarısı Rakka'dan Kara Seki'ye, diğer yarısı ise Kara Seki'den Deyr ve Ane'ye kadar olan kısımları koruyup Zahire gemilerinin güvenle Rıdvaniye iskelesine ulaşmasını sağlayacaklardı.[19] Fırat Nehri üzerinden zahire, kereste ve mühimmat nakli ve bu gemilerin korunmasında hep aynı sistem uygulanmıştır. Mesela1734 Mayısında (1146 zilhicce), Bağdat Kalesine zahire nakli için Birecik iskelesinden Rıdvaniye'ye gidecek gemilerin Urban eşkıyasından korunması görevi yine Rakka Beylerbeyine verilmiştir. Rakka Valisi iskân taifesinden oluşturduğu birliklerle Rakka çevresini, Mevâli Urbanı Halep tarafına düşen Balis sancağından itibaren olan kısmı, Beni Kays Urbanı ise Kara Seki'den Deyr ve Ane'ye kadar olan bölgelerde nehrin iki tarafını koruyacaklardı.[20]

Görüldüğü gibi Fırat Nehri, Osmanlı döneminde askeri ve stratejik bakımdan oldukça önemli bir yapıya sahipti. Bağdat ve Basra ile çevresindeki kalelerin onarımında veya Basra körfezinde inşa edilecek gemilerin yapımında gerekli olan keresteden tutun da barut ve bakır nakline kadar; gene bölgenin ihtiyacı olan zahireden, her tür ticâri mal ve eşyanın taşınmasına kadar her şey Fırat Nehri üzerinden yapılıyordu. Taşınacak mal ve eşyalar Birecik iskelesine taşınıyor, oradan Rıdvaniye iskelesine Fırat Nehri üzerinden nakledilip buradan Bağdat veya Basra'ya gönderiliyordu. Birecik ile Rıdvaniye arasında gemiler sıkça Urban Eşkıyasının taarruzuna maruz kaldığından nehrin iki yanının korunması icap ediyordu. Bu görev hep Rakka valilerine verilmişti. Rakka valilerinin tertip ettiği kuvvetler başta Rakka'ya iskân edilen aşiretler olmak üzere bölgedeki Mevâli ve Beni Kays Urbanı gibi aşiretlerden meydana getiriliyordu. Bütün bu faaliyetler dikkate alındığında Osmanlı Devleti'nin son derece askeri ve stratejik öneme haiz Fırat Nehri'nin kontrolünü kaybetmeyi göze alması düşünülemezdi. Diğer önemli gerekçeleri bir kenara bırakacak olursak sadece bu bile, Osmanlı Devleti'nin aşiretleri Rakka'ya iskânında makûl ve yeterli bir sebep olarak kabul edilebilir.[21]

2. İKTİSÂDÎ SEBEPLER

Osmanlı Devleti'nde özellikle Anadolu Türkiye'sinde tahıl ziraatının milli ekonomi ve halk geçimi yönünden hayati bir değeri vardı. Bu bölgede

[19] BOA.; **MD 134,** s. 84, 85.
[20] BOA.; **MD 140,** s. 25, 26.
[21] BOA.; **MD 111,** s. 381; **MD 129,** s. 316; **MD 134,** s. 85, 86; BOA.; **MD 136,** s. 53; **MD 140,** s. 25, 26.

ekinciliğin halkın en önemli geçim kaynağı olması, devletin tarımı yapılan bu topraklardan tahsil ettiği vergi gelirlerini kontrol altında tutma ve hatta arttırma isteği, memlekette olası bir kıtlığı önleme gayesi gibi etkenler, hükümeti tarlaların ekimini düzenleyici tedbirler almaya zorlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, tarıma müsait tek bir toprak parçasının dahi, boş ve atıl kalmasına tahammül edemiyordu. Bu nedenle hep ziraatı teşvik edici kararlar alarak tarımı destekleme yoluna gitmiştir. Mesela çiftçinin özürsüz üç yıl üst üste toprağını ekmemesi halinde tasarruf hakkının elinden alınması, topraklarının hepsini ekmeye mecbur tutulması, gerek hayvanlarını salarak ve gerekse başka yollarla ekili alanlara zarar verenlerin şiddetle cezalandırılması hükümetin tarımı korumak adına aldığı tedbirlerden bazılarıdır.[22]

Viyana bozgunundan sonra peş peşe gelen yenilgiler, uzun ve neticesiz savaşlar, köylüler üzerindeki olağanüstü hal vergilerini ve mükellefiyetini arttırmıştır. Bu savaş dönemlerinde Anadolu'da vergiler ve angarya arttırılmış, gayri kanuni uygulamalar çoğalmıştır. Harp masraflarının artışı ve devamlı asker ve malzeme ihtiyacı yüzünden, harp vergileri olarak adlandırılan olağanüstü vergiler (avârız-ı divâniyye) arttırılmış ve daha sık toplanmıştır. Devletin bunun dışındaki her türlü vergiyi de arttırıp, köylünün durumuna bakmaksızın geciktirmeden hatta daha önceden tahsil etmesi, zaten mali buhran içindeki köylüyü bu ekonomik yükün ağırlığı altında eziyordu. Harbe gitmeyip isyan eden askerler veya dayanamayıp toprağını terk eden köylüler, eşkıya çetelerine katılıyordu. Üstelik sık sık görevinden azledilen yüksek kumandanlar bile devlete isyan ediyordu. Bu isyanları bastırmakla görevlendirilenlerden birçoğu halka eşkıya kadar acımasız muamele edip, mal ve erzaklarını yağmalamaktan, masum insanları cezalandırmaktan çekinmiyordu. Halk ağır vergilerden, eşkıya ve eşkıya takipçileri tarafından soyulmaktan bıkıyor, toprağını terk edip başka bir eşkıya grubuna katılıyordu.[23] İşte XVI. asrın sonlarından itibaren gerçekleşen bu buhranlar, Anadolu'nun birçok yerini harap hale getirmişti. Anadolu'da Celâli isyanlarının etkisiyle meydana gelen bu tahribat, Suriye'de Urban (Arap aşiretleri) eşkıyası yüzünden gerçekleşmişti. Osmanlı hakimiyetinin ilk devirlerinde Suriye'de hükümet ile halk arasında hoş bir denge oluşturan ve devlet ile ahenk içerisinde yaşayan Fadl ve Mevâlilerin, güneyden gelen Şammar ve Anezeler'e yenilmesi bu dengeyi bozmuştur. Anezeler, XVII. yüzyılın ortalarında Suriye'ye gelen Şammarlar'dan 20 yıl kadar sonra gelmiş ve bazı bedevilerin yardımıyla onları yenilgiye uğratmışlardır. Arap Aşiretleri, kendi aralarındaki mücadeleler ve sonrasında ahaliye verdikleri zararlarla, Celalilerin Anadolu'da yaptıkları tahribatın benzerinin Suriye'de yaşanmasına sebebiyet vermişlerdir. Bu tahribatta en fazla zarar gören bölge Rakka Eyaleti ve çevresi olmuştur. Osmanlı Devleti Rakka'da boşalan ve harabeye dönen köyleri, atıl durumdan üretken duruma getirmek amacıyla Anadolu Aşiretlerini bu bölgelere iskân etmeye çalıştı.[24]

---

[22] Mustafa Akdağ; **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559),** Cem Yayınları, İstanbul, 1995, s.143, 144.

[23] İlber Ortaylı; **Osmanlı İmparatorluğunda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler 1,** Turhan Yayınevi, Ankara, 2000, s. 12, 14.

[24] Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı,** Eren Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 45, 46.

Rakka'ya ilk iskân faaliyetlerinin başladığı 1691-1692 (h.1102-1103) tarihlerinde iskândan sorumlu Rakka Valileriyle onlara yardım edecek diğer eyalet ve sancak yöneticilerine emr-i şerifler gönderilmiştir. Bu emr-i şerifler sayesinde, Rakka iskânının ekonomik gerekçelerini tespit etmek mümkün olup bu gerekçelerin en önemlileri şunlardır: Rakka Eyaletinde yöneticilerin keyfi ve baskıcı idareleri, çok çeşitli ve ödenmesi zor ağır vergilerin konulması, özellikle ve en önemlisi Urban eşkıyası yüzünden köylülerin zarar görmesi ve birçoğunun köylerini terk etmesi. Ayrıca köylerin boşalması ve Urban eşkıyası tehdidi yüzünden tarlaların ekilemediği için üretimin durduğu, vergilerin ödenememesinden dolayı ise hazinenin gelir kaybına uğradığı belirtilmiştir. Bu bölgelere Türkmen ve Ekrât aşiretlerinin iskân edilerek bu harap ve terk edilmiş bölgelerin yeniden şenlendirip canlandıracağından bahsedilmiştir. Rakka'ya iskân edilen aşiretler iskân edildikleri bölgelerde tarım ve ziraatla uğraşacak, atıl vaziyetteki bu toprakları üretken hale getireceklerdi. Ayrıca bölgeyi Urban eşkıyasına karşı koruyacaklar ve raiyyet rüsumu gibi tüm örfi vergilerden muaf olacaklardı.

Osmanlı Devleti Rakka'ya iskân ettiği aşiretlerden net bir şekilde ziraatla uğraşmalarını istiyor onları alışkın oldukları hayvancılıktan vazgeçirmeye çalışıyordu. Onun için iskân taifesinin yaylak-kışlak hayatını ve iskân mahallerinden dışarı çıkmalarını yasaklamıştı. Ayrıca bu aşiretler hayvanlarını kendileri yaylaklara götüremeyecek, ancak çobanları vasıtasıyla gönderebileceklerdi. Devletin buradaki amacı, yaylak-kışlak hayatı yaşayan bu aşiretlere yerleşik hayatı benimsetmekti.

Osmanlı Devleti amacına ulaştığında yani aşiretleri buraya tüm şartlarını kabullendirerek iskân ettiğinde: Bu insanlar tarım ve ziraatla uğraşacağından üretim ve dolayısıyla hazine gelirleri artacak, Urban eşkıyasıyla mücadele edeceklerinden bölge eşkıya tehdidinden kurtulacak ve Rakka kendi deyimleriyle şen ve abadan olacaktı.[25] Ancak, Osmanlı Devleti amacına ulaşamamış, Rakka'ya eski canlılığını kazandırıp, bölgeyi Urban eşkıyasının şekâvetinden koruması için getirdiği Türkmen ve Ekrât aşiretleri, üçer-beşer Rakka'daki iskân mahallerinden Anadolu'ya firar ederek kendileri eşkıyalık yapmıştır.[26]

Rakka'da Urban eşkıyası yüzünden sekteye uğrayan tarım ve ziraatın yanı sıra, ticaret de büyük bir darbe almıştır. Rakka Valisi Vezir Ali Paşa'ya 1720 Kasımında (1133 muharrem) gönderilen bir emr-i şerife göre, "Ane'den Deyr'e kadar Fırat'ın iki yakasında Urban Eşkıyasından Delim, Akidat ve Hebabin (?) aşiretlerinin karadan ve nehirden yol kesme, mal yağmalama, adam öldürme vs. gibi şekâvetleri yüzünden, artık her iki yoldan da (kara ve nehir yolundan) ticaret işlemez olmuştu. Önceleri Bağdat ve Basra'dan, çöl yoluyla Halep ve Şam'a kafileler halinde gidip gelen veya Birecik'ten gemilerle mallarını taşıyan tüccarlar, artık bu Urban eşkıyası yüzünden ticaret yapamaz olmuştu." Kara ve nehir ticaretinin yapılamaması, iktisâdî açıdan sadece Rakka'yı değil Bağdat, Basra, Halep, Şam gibi dönemin önemli ticaret merkezlerini de olumsuz yönde etkiliyordu. Rakka'ya yapılan aşiret

[25] BOA.; **MD 100,** s. 120, 136, 267, 187, 188; **MD 102,** s. 104, 157, 173.
[26] BOA.; **MAD. 701,** s. 3-8.

iskânlarıyla, bölgenin Urban eşkıyası tehdidinden kurtarılması, dolayısıyla kara ve nehir ticaretinin eski ticari canlılığına kavuşturulması amaçlanıyordu.[27]

3. SOSYAL SEBEPLER

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın ortalarından itibaren ekonomik bakımdan hızlı bir düşüşe geçmiş ve XVII. yüzyılda büyük ekonomik buhranlar yaşamıştır. Bu iktisadi bunalım ve ekonomik sıkıntılar, Anadolu'da Celali isyanları olarak adlandırılan, sosyal bir patlamaya sebebiyet vermiştir. Köylerini terk etmek zorunda kalan halkın büyük bir kısmı dağlara çekilmiş, erkekler Celalilere karışmış, diğer bir kısmı şehirlere göç ederken, bazıları da vergi ve borçlarından kurtulmak için sancak değiştirmişlerdi.

Bu dönemin önemli sosyal problemlerinden biri de aşiretlerdir. Aşiretlerin hayvan sürüleri, köylülerin ekinlerini telef edince yerleşik halk ile göçebeler arasında çatışmalar oluyordu. Yaylak ve kışlakları arasında yaz başında ve sonbaharda meydana gelen gidip gelmeler, yol boyundaki ekili alanlara oldukça fazla zarar vermekteydi.[28]

Rakka'ya daha iskân emrinin çıkmadığı 1690 (h. 1101) senesindeki emr-i şeriflerde Anadolu'da Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin adam öldürme ve yaralama, gasp ve yağmalama, hırsızlık, tecavüz vs. gibi suçları işledikleri kayıtlıdır. Mesela Karaca Kürd isimli cemâat Kayseri dolaylarında Hacı Ahmetoğlu Cemaatine, Kilis Kazasında Şeyhlü Ekrâtı 900 kadar tüfekli bir grupla Amiki taifesine saldırarak bu suçları işlemişlerdir.[29]

Yaylak-kışlak hayatı yaşayan aşiretler sadece yerleşik halka değil kendi halindeki diğer cemaatlere de zarar veriyorlardı. Aslında yaylak kışlak mahalleri arasında ekili toprakları hayvanlarına çiğnetip, mahsulleri yedirmeleri sık sık görülen olaylardandı. 1687-1690 tarihleri arasında bu hareketler gittikçe çoğalmaya başladı, bu hususta her bölgeden merkeze şikayetler yağıyordu. Aşiretlerin bu tahripleri nedeni ile her yıl bolca ürün alan bölgeler bile zahire sıkıntısı çekebiliyordu. Türkmen ve Ekrât cemaatleri özellikle Rakka, Halep ve Maraş dolaylarında yaptıkları hasaratla halka zarar veriyorlardı. Bu nedenle daha iskân emri çıkmadan dahi Rakka Valileri bu aşiret problemlerinin çözümüyle görevlendirilmişlerdi.[30]

Osmanlı Devleti, 1691(h. 1102) tarihinden itibaren başladığı Rakka iskânını başardığı takdirde, her şeyden önce yerleşik halk ile yaylak-kışlak hayatı yaşayan cemaatler arasındaki bu sorunlar artık yaşanmayacaktı. Ayrıca Türkmen ve Ekrât Aşiretlerinin Rakka'ya iskânlarıyla, köylüler biraz olsun nefes alacak, tarımın ve üretimin gerilemesine yol açan büyük engellerden biri ortadan kalkmış olacaktı. (Celâlilerin meydana getirdiği tahribat, çok çeşitli ağır vergiler, yöneticilerin hukuk dışı davranışları diğer önemli engellerdi.)

---

[27] BOA.; **MD 129,** s. 361.

[28] Mustafa Akdağ; **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları),** Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 95, 449.

[29] BOA.; **MD 100,** s. 31, 32.

[30] Cengiz Orhonlu; **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı,** Eren Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 42, 43.

Ayrıca Rakka iskânı gerçekleştiği takdirde Urban eşkıyası yüzünden tahrip olan köy ve kasabalar yeniden meskûn sahalar olacak, bu aşiretler Urban eşkıyası ile mücadele ederek onları bertaraf edecek, tarım ve ziraatla uğraşarak üretimi ve dolayısıyla hazine gelirlerini arttıracak, nehir ve kara ticaret yollarının emniyetini sağlayarak da eski ticari canlılığı kazandıracaklardı. Böylelikle Rakka'daki eski sosyal huzur ve barış dönemi yeniden sağlanmış olacaktı.

Osmanlı Devleti birtakım sosyal problemlerin de hallolacağını düşünerek Rakka'da aşiretleri iskâna çalışmış ancak bu çaba çok daha büyük sosyal problemlere yol açmıştır. Zira iskân edilen aşiretler Rakka'ya iskânı bir türlü kabullenememiş ve fırsat buldukça iskândan firar etmişlerdir. Rakka'ya iskânı emrolunan ancak iskândan firar eden bu cemaatler, Erzurum, Karaman, Anadolu, Sivas, Maraş, Adana, Şam eyaletlerine dağılarak bu bölgelerde şekâvete başlamışlar, bu bölgelerde ahalisine adam öldürme ve yaralama, mal gasp etme ve yağmalama, hırsızlık ve tecavüz gibi suçları işleyerek, çok daha büyük sosyal problemlere yol açmışlardır.[31]

Bu arada Rakka iskânının sosyal gerekçelerini izah ederken Osmanlı Devleti'nde çok iyi işleyen, sosyal dayanışma ve bütünleşmenin en güzel örneklerini gördüğümüz ve adeta sosyal huzurun ve barışın sigortaları olan vakıflar faktörünü de göz ardı etmemek gerekir. Rakka'da bulunan vakıflar da Urban eşkıyası yüzünden büyük gelir kayıplarına uğramış ve bu nedenle amaçlarına uygun hizmet edemez olmuşlardır. Zira Rakka'daki bazı köy ve kasabaların yıllık gelirlerinden bir kısmı bu vakıflara tahsis edilmişti. Örneğin Hazreti Veysel Karani ve Ammar bin Yasir Vakıfları gelir kaybına uğrayan vakıflardandı. Bu vakıfların gelirini karşılayan Nehr-i Belih'in batı yakasındaki Halisat ve Dahbe bölgesine Kazlı cemaati iskân edilmiş ve vakfiyenin eski şartlarla devamına karar verilmiştir. Gelir kaybına uğrayan vakıflardan bir diğeri de Harran Nahiyesinde Salih Tahir Hazretleri'nin vakfıdır. Harran'a bağlı Eski Harran Köyü'nün bir çiftlik geliri buraya vakfedilmişti. Ancak eşkıya yüzünden köy harap bir hale gelmiş ve bu nedenle Salih Tahir Türbesi vakfı da gelir kaybına uğramıştı. Vakfın kuruluş amacı türbenin her türlü bakım, onarım ve temizlik hizmetiyle, burayı ziyaret eden ve buradan gelip geçen yolculara yemek vermekti. Badılı Aşireti Ekradından Delikânlı Cemaatinin bir kısmı Eski Harran Köyü'ne iskân olunmuş ve vakfın gene eski şartlarla devamına karar verilmiştir. Bir diğer vakıf ise gene Harran'da İmam Muhammed Bakır Hazretleri Vakfıdır. Harran'a bağlı Mağara Köyüne Cemokânlı cemaatinden 16 hane iskân edilmiş köyün 1 çiftlik miktar geliri vakfa ayrılarak, bu vakfın da aynı şartlarla devamına karar verilmiştir.[32] Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti Rakka'ya iskânlarını uygun gördüğü aşiretler sayesinde, gelir kaybına uğrayan ve hizmet edemez hale gelmiş vakıflara tekrar işlerlik kazandırmayı amaçlamıştır.

---

[31] BOA.; **MD 111,** s. 30, 685.
[32] BOA.; **MD T.D. 835,** s. 18, 39, 42.

4. BİBLİYOGRAFYA

I- Arşiv Kaynakları

1. BOA, **İ.E.D. (İbnü'l-Emin Dahiliye) 2080.**

2. BOA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi), **MAD (Maliyeden Müdevver Defter), 534**, s (Sayfa). 12,13; BOA.; **MAD. 701,** s. 3-8.

3. BOA, **MD (Mühimme Defteri), MD 100,** s. 31, 32,120, 136, 267, 187, 188; **MD 102,** s. 104, 157, 173; **MD 111,** s.30, 381, 685; **112**, s.290,319; **MD 120,** s. 78-80 ; **MD 129,** s. 8, 9, 316 361; **MD 130,** s. 40-45; **MD 134,** s. 84-86; **MD 140,** s. 25, 26.

4. BOA, **TD (Tapu Tahrir Defteri) 835**,s.18,39,42.

II. Tetkik Eserler

1. AKDAĞ Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559),** Cem Yayınları, İstanbul, 1995, s. 143, 144.

2. AKDAĞ Mustafa; **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları),** Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 95, 449.

3. BARKAN Ömer Lütfi; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", **İ.Ü.İ.F. Mecmuası,** C. 13, İstanbul, 1951, s. 66, 67.

4. ÇELİKDEMİR Murat, **Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskânı (1690-1840),** Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Elâzığ, 2001.

5. GÖÇER Lütfi; "XVI, Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticareti'nin Tâbi Olduğu Kayıtlar", **İ.Ü.İ.F. Mecmuası,** C. 12, İstanbul, 1951, s. 79.

6. HALAÇOĞLU Yusuf; **XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi,** TTK, Ankara, 1991, s. 28-42.

7. ORHONLU Cengiz; **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı,** Eren Yayınevi, İstanbul, 1987

8. ORHONLU Cengiz**; Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar**, E.Ü.E.F. Yayınları, İzmir, 1984, s. 117.

9. ORTAYLI İlber; **Osmanlı İmparatorluğunda İktisadî ve Sosyal Değişim, Makaleler 1,** Turhan Yayınevi, Ankara, 2000, s. 12, 14.

10. Mustafa Öztürk; "Antakya ve Çevresinde Aşiretlerin İskânı" **Kültür Eğitim Tesisleri I. Hatay Tarih ve Folklor Sempozyumu Bildirilerinden Ayrıbasım,** Antakya, 1992, s. 9, 10.

11. SÜMER Faruk Demirtaş; "Boz Ulus Hakkında", **A.Ü.D.T.C.F Dergisi,** c. VII, S. 1, Ankara, 1949, s. 45.

12. UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı; **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, TTK; Ankara, 1988

CHAPTER 26

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Tanbûrî İsak ve Hacı Sâdullah Ağa Tarafından Bestelenmiş Olan Şedarabân Takımın Makam Analizi Üzerinden Şedarabân Makamının İncelenmesi (Adnan Çoban, Neşe Yeşim Altınel Çoban)

Tanbûrî İsak ve Hacı Sâdullah Ağa Tarafından Bestelenmiş Olan Şedarabân Takımın Makam Analizi Üzerinden Şedarabân Makamının İncelenmesi

Adnan Çoban[1], **Neşe Yeşim Altınel Çoban**[2]
[1]*HTA Nöropsikiyatri Merkezi, adnancoban@htagrup.com*
[2]*İTÜ TMDK Kompozisyon Bölümü, cobann@itu.edu.tr*

1. GİRİŞ

Musiki tarihinde birçok makam terkip edilmiştir. Bunların bir kısmı belli bir periyotta unutulmaya yüz tutmuştur. III. Selim döneminde bu makamlar tekrar canlandırılmıştır (Kutluğ, 2002, 459). Bunlardan öne çıkan önemli makamlardan biri de Şedarabân makamıdır. Bu makam Gazi Giray Han tarafından bestelenmiş olan peşrev ve saz semâîsi olmasına rağmen 150 yıl sonra ancak canlandırılmış ve yeniden eserler verilmeye başlanmıştır (Kutluğ, 2000, 458). Bu makamın en önemli örneklerini teşkil eden klasik eserler takım formunda III. Selim ekolüne katkı sunmuş olan Tanbûrî İsak ve Hacı Sâdullah Ağa'ya aittir. Bu takımda Tanbûrî İsak'a ait Ağır Hafif usûlünde bestelenmiş Beste ile yürük Semâî ve Sâdullah Ağa'ya ait Zencîr usûlünde bestelenmiş Beste ile Ağır Semâî bulunmaktadır

Şedarabân makamı tarihsel süreç içinde ilk defa Abdülbâkî Nâsır Dede tarafından tarif edilmiştir. Nâsir Dede makamı: *"İptida Hüzzam, bâdehu Nihâvend âgâze idüb, Rast perdesinden Yegâh Perdesine dek Hicaz karar eder. Bu müteahhirinin ihtirası olması münasiptir."* şeklinde tarif etmiştir. Yani başlangıçta hüzzam çeşnisini kullanan, daha sonra Nihâvend gösterip Yegâh perdesinde Hicaz ile karar veren bir seyir yapısından bahsetmiştir (Kutluğ, 2000, 459).

Rauf Yektâ Bey, Albert Lavignac'ın musiki ansiklopedisine yazdığı Türk mûsikîsi nazariyatına ilişkin metinde Şedarabân makamının dizisini şu şekilde vermiştir (Yektâ, 1986, 82) :

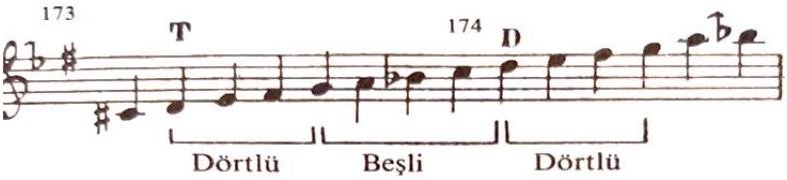

Şekil 1: Rauf Yektâ Şedarabân Makam Dizisi

Bu dizide Yegâh üzerindeki Hicaz dizisine, Rasttan itibaren bir Nihâvend beşlisi ve Nevâdan itibaren de yine bir Hicaz dörtlüsü ilave edilmiştir. Rauf Yektâ Bey Nevâ üzerinde bir Arabân (Nevâda Hicaz Humâyûn), yerinde Nihâvend ve Yegâh perdesinde Arabânın şeddi olan Hicaz Humâyûn makamına işaret etmiştir.
Suphi Ezgi ise makamı "ŞettiArabân" diye isimlendirmiş ve makamı Yegâh perdesinde Zirgüleli Hicaz dizisinin şeddi olarak tarif etmiştir (Ezgi, 1933, 247-248). Hüseyin Sadettin Arel Zirgüleli Hicazın Yegâh perdesindeki şeddi olarak tarif etmiştir (Akdoğu, 1991). İsmail Hakkı Özkan da bu tarife benzer bir tanımlama yapmıştır (Özkan, 2006, 276).

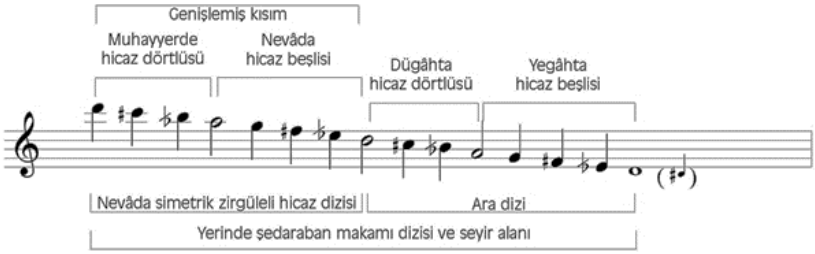

Şekil 2: Özkan Şedarabân Makam Dizisi

Özkan Şedd-i Arabân makamının eski nazariyât kitaplarında *"Yerinde Nev'eser makamının icrasından sonra Yegâh perdesinde Zîrgûle'li Hicaz'la karar vermektir."* diye tarif edildiğinden de bahsetmiştir. Ayrıca Şedd-i Arabân makamındaki eserler incelendiğinde Rasttaki Nikrîz çeşnişine Nevâ perdesi üzerinde Hicaz çeşnisinin eklenmesiyle bir Nev'eser makamı dizisinin oluştuğunu, Nevâ perdesi üzerinde de Neveser makamının genişlemesinden doğan bir Hicaz Hümâyûn dizisinin olduğunu ifade etmiştir (Özkan, 2006, 276-277).

Şedarabân makamının günümüze kadar çeşitli tarifleri ortaya konmuştur. Bazı nazariyatçılar Yegâh perdesinde Zirgüleli Hicaz dizisinin şeddi olarak kabul ederken bazıları da Yegâh perdesinde Hicaz Humâyûn dizisinin varlığından bahsetmektedirler.

Görüldüğü gibi Şedarabân makamı günümüze kadar farklı tariflerle gelmiştir. Bu çalışmada Şedarabân makamının en önemli 4 eserini ihtivâ eden Şedarabân Takım'ın makam analizi yapılarak bu tariflerle örtüşen ve ayrışan noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır.

2. YÖNTEM

Şedarabân makamını incelemek için Tanbûrî İsak ve Hacı Sâdullah Ağa'nın birlikte besteledikleri klâsik takımdan iki beste, bir Ağır Semâî ve bir Yürük Semâî alınmıştır. Eserlerin notaları Türk müziğinin referans kaynaklarından biri olan Darü'l-Elhân Külliyâtı'ndan seçilmiştir (Sema Vakfı, 1995). Eserlerin sadece zemîn ve terennüm bölümleri incelenmiştir. Bu bölümler makamı

oluşturan çeşniler ve seyir yapısı yönünden analiz edilmiştir. Tespit edilen çeşniler tablo ve grafikler halinde kullanım adetlerine göre belirtilmiştir. Bestekârların makam seyri dışına çıkıp daha serbest geçkiler yaptıkları bölümler olması ve makamın ana yapısından uzaklaşma ihtimali söz konusu olduğundan eserlerin meyân kısımları çalışmaya dâhil edilmemiştir.

3. BULGULAR

3.1. Tanbûrî İsak'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Bulguları

3.1.1. Tanbûrî İsak 'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Notası

(Dikmen, 2010)

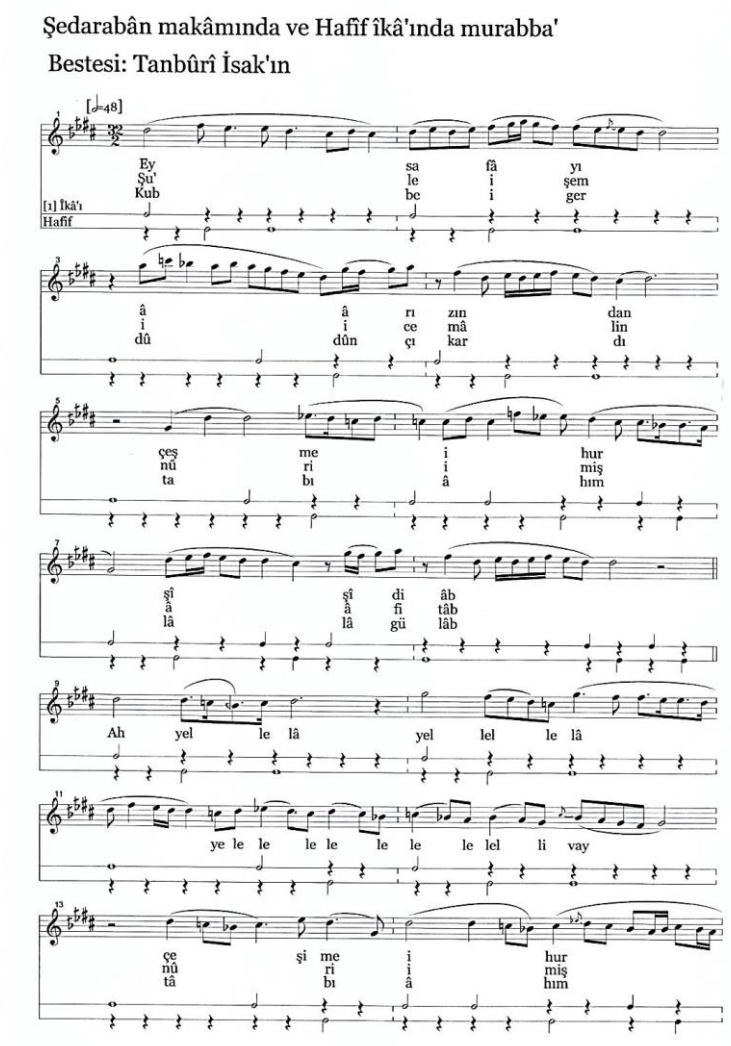

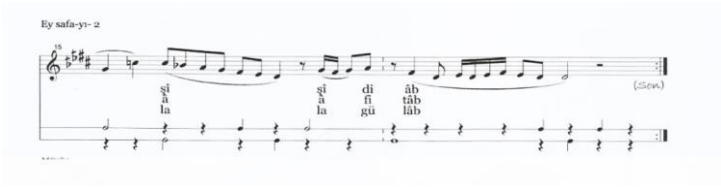

Şekil 3: Tanbûrî İsak ‘ın Hafîf Bestesinin Notası

3.1.2. Tanbûrî İsak ‘ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Makam Analizi

Nevâ perdesinden Hicaz çeşnisiyle başlayıp yine Nevâda kalış yaptıktan sonra Muhayyerde Kürdî-Nevâda Hicaz çeşnisi kullanarak Nevâ perdesinde kalış yapmıştır. Ardından Rastta Bûselik, Nevâda Kürdî ve Rastta Bûselik çeşnilerini kullanarak Rast perdesinde Nihâvend makam dizisi ile kalış göstermiştir. Tekrar Nevâda Hicaz çeşnilerini kullanarak Nevâ perdesinde kalış yapmıştır. Daha sonra yeden kullanmadan bir segâh üçlüsü göstererek çargâhta Nikrîz ve tekrar Nevâda Hicaz çeşnilerini kullanmıştır. Daha sonra Rastta Bûselik çeşnisi kullanıp Hisâr perdesini nim hisar perdesine çevirerek bir Nihâvend makam dizisi göstererek Rastta kalış yapmıştır. Rasttaki Bûselikten sonra Yegâh perdesine Hicaz çeşnisiyle düşerek Yegâhta Hicaz Humâyûn makam dizisi kullanıp yedensiz olarak karar vermiştir.

3.1.3. Tanbûrî İsak’ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Tablosu

Tablo 1: Tanbûrî İsak’ın Hafîf Bestesinin Çeşni Tablosu

Nevâda Hicaz	8
Rastta Bûselik	6
Yegâhta Hicaz	2
Nevâda Kürdî	1
Çargâhta Nikrîz	1
Muhayyerde Kürdî	1
Segâhta Segâh (üçlü)	1

3.1.4. Tanbûrî İsak'ın Hafîf Usûlünde Şedarabân Makamındaki (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Grafiği

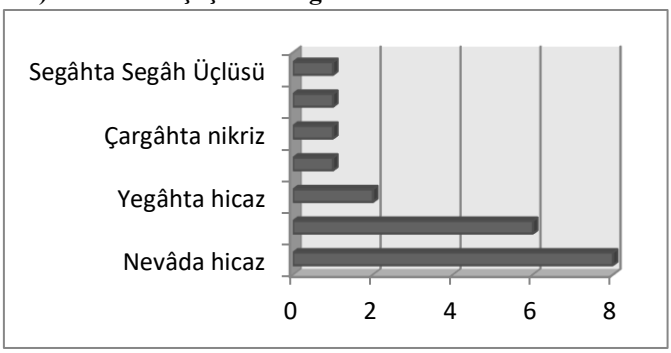

Şekil 4: Tanbûrî İsak'ın Hafîf Bestesinin Çeşni Grafiği

3.2. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Bulguları

3.2.1. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Notası

(Dikmen, 2010)

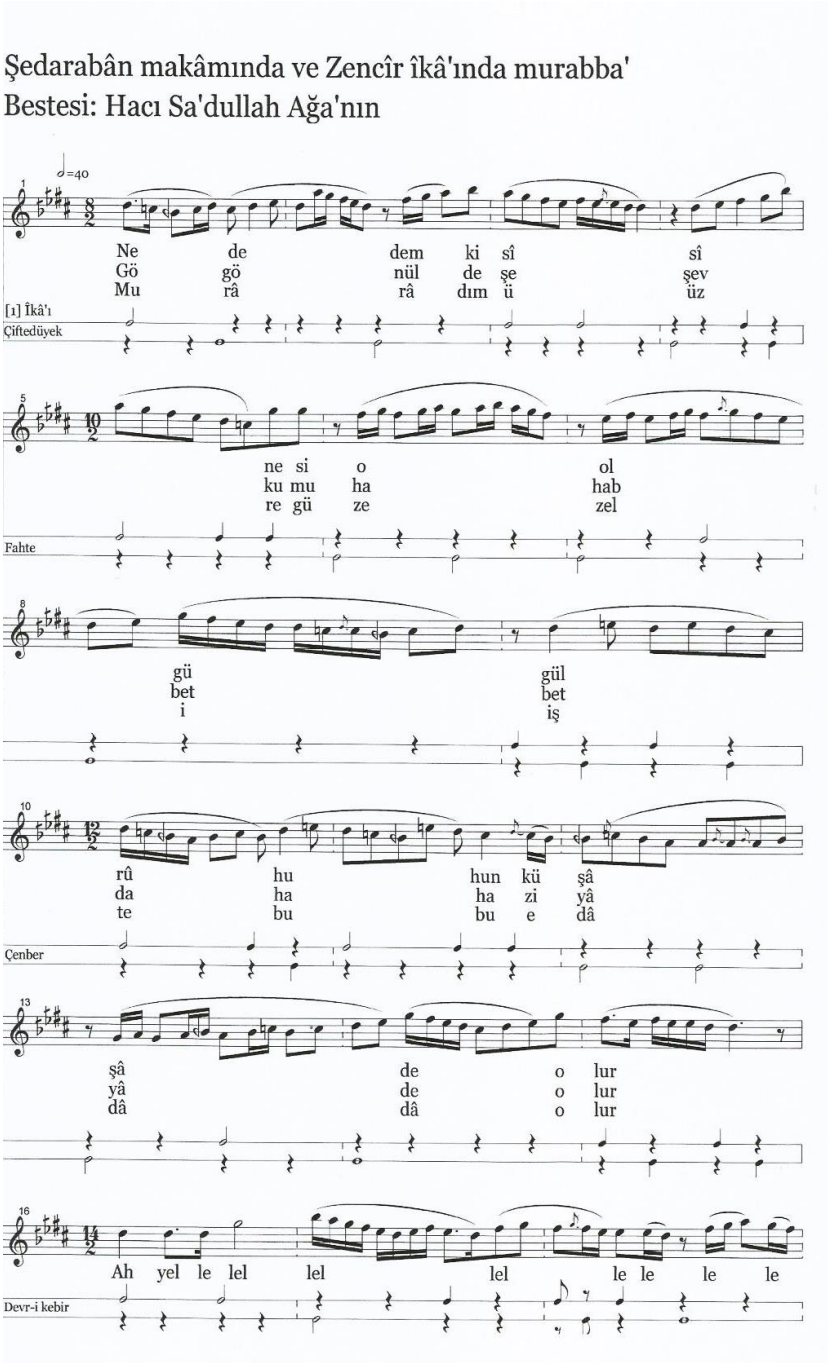

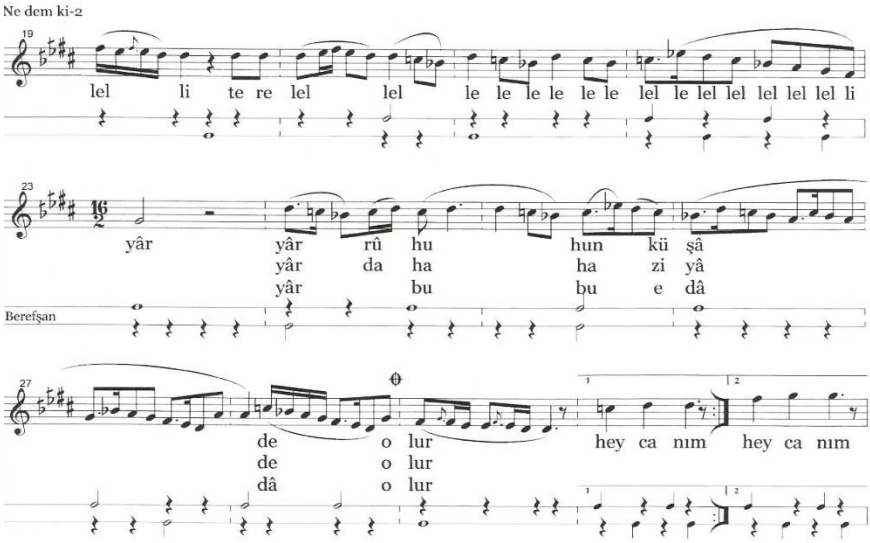

Şekil 5: Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Bestesinin Notası

3.2.2. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Makam Analizi

Nevâ perdesinden başlayarak Segâhta Hüzzam çeşnisi kullanarak giriş yapmıştır. Gerdâniyede Bûselik ve Nevâda Hicaz çeşnilerini kullanarak Nevâ perdesinde bir Hicaz Humâyûn dizisi (Arabân makam dizisi) ile kalış yapmıştır. Nevâda Hicaz ve çargâhta Nikrîz çeşnilerini kullanarak Gerdâniyede Bûselik - Nevâda Hicaz - Çargâhta Nikrîz çeşnilerini kullanmıştır. Ardından Hüseynî perdesine geçerek Dügâhta Hüseynî çeşnilerini göstermiştir. Daha sonra Rastta Rast ve Nevâda Hicaz çeşnisi kullanarak bir Basit Sûzinâk makam dizisi göstermiş ve Nevâ perdesinde kalış yapmıştır. Tekrar Nevâda Hicaz ve Gerdâniyede Bûselik çeşnisi göstererek bir Hicaz Humâyûn dizisi (Arabân makam dizisi) ile Nevâ perdesinde kalış yapmıştır. Devamında Nevâda Hicaz - Rastta Bûselik çeşnilerini kullanarak Rast perdesinde bir çeşit Nihâvend makam dizisi göstermiş ve Rast perdesinde kalış yapmıştır. Karara doğru giderken Rastta Bûselik ve Yegâhta Hicaz çeşnilerini kullanarak Yegâhta Hicaz Humâyûn makam dizisi ile yedensiz olarak karar vermiştir.

3.2.3. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Tablosu

Tablo 2: Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Bestesinin Çeşni Tablosu

Nevâda Hicaz	8
Gerdâniyede Bûselik	3
Rastta Bûselik	3
Yegâhta Hicaz	3
Dügâhta Hüseynî	2
Rastta Rast	1
Segâhta Hüzzam	1
Çargâhta Nikrîz	1

3.2.4. Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Usûlünde Şedarabân (Murabbâ) Bestesinin Çeşni Grafiği

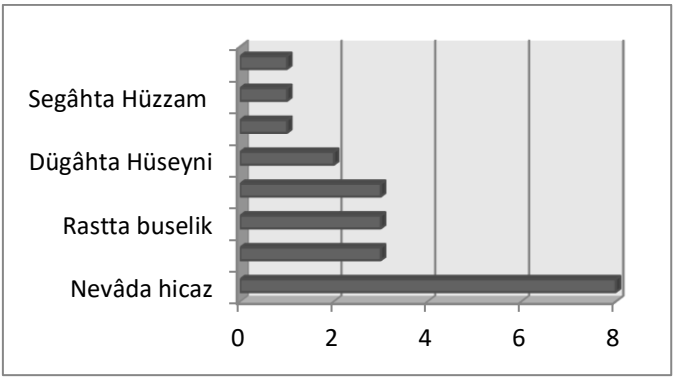

Şekil 6: Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Bestesinin Çeşni Grafiği

3.3. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Bulguları

3.3.1. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Notası

(Dikmen, 2010)

Şedarabân makâmında ağırsemâi

(Beste): Hacı Sa'dullah Ağa'nın

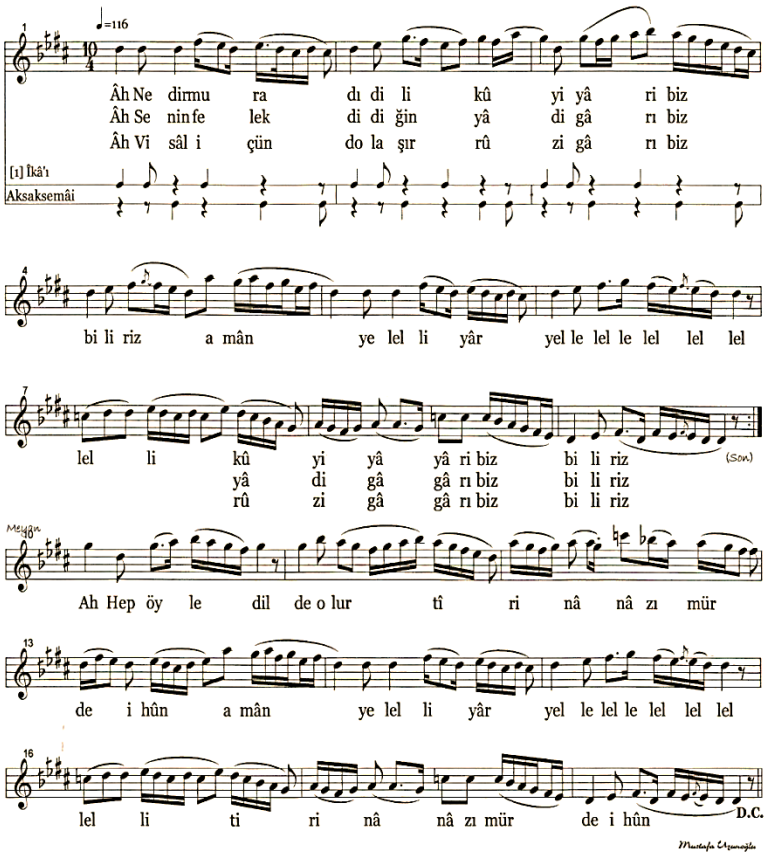

Ağırsemâ'inin güftesi
Nedir murâd-ı dil-i kûy-i yâri biz biliriz
Senin felek dediğin yâdigârı biz biliriz
Meyân
Hep öyle dilde olur tîr-i nâz mürde-i hûn
Visâl için dolaşır rûzigârı biz biliriz
Terennüm
Aman ye lel li yâr yel le lel le lel lel lel lel li
kûy-i yâri biz biliriz

[1] Üstdeki çizgi (sağ) el ile vurulacak (kuvvetli) darbları, altdaki çizgi de (sol) el ile vurulacak (zayıf) darbları gösterir.

Şekil 7: Hacı Sâdullah Ağa'nın Ağır Semâîsinin Notası

3.3.2. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Makam Analizi

Nevâ perdesinden Hicaz çeşnisi kullanarak başlamış ve ardından Gerdâniyede Bûselik çeşnisini kullanıp bir Hicaz Humâyûn dizisi (Arabân makam dizisi) göstermiş ve Nevâda Hicaz çeşnilerini kullanarak kalış yapmıştır. Ardından çargâh perdesini kullanarak Rastta Bûselik çeşnisi ve Yegâhta Hicaz çeşnisini kullanarak Yegâhta Hicaz Humâyûn makam dizisi gösterip yedensiz olarak karar vermiştir.

3.3.3. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Çeşni Tablosu

Tablo 3: Hacı Sâdullah Ağa'nın Ağır Semâîsinin Çeşni Tablosu

Nevâda Hicaz	6
Yegâhta Hicaz	2
Gerdâniyede Bûselik	1
Rastta Bûselik	1

3.3.4. Hacı Sâdullah Ağa'nın Şedarabân (Murabbâ) Ağır Semâîsinin Çeşni Grafiği

Şekil: 8: Hacı Sâdullah Ağa'nın Ağır Semâîsinin Çeşni Grafiği

3.4. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Bulguları

3.4.1. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Notası

(Dikmen, 2010)

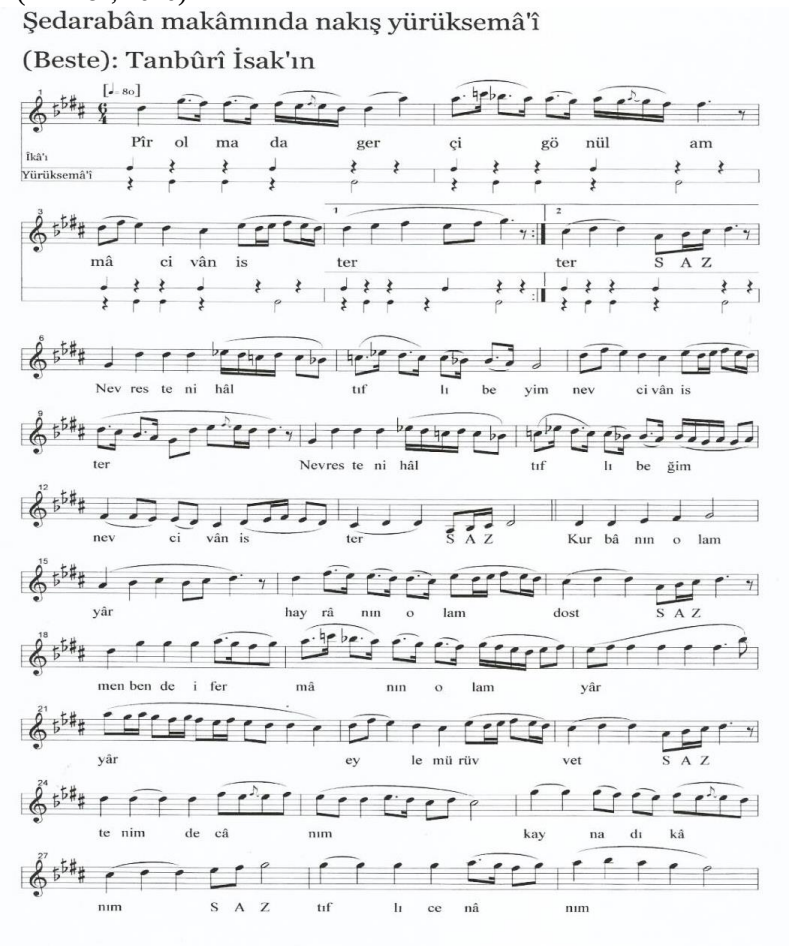

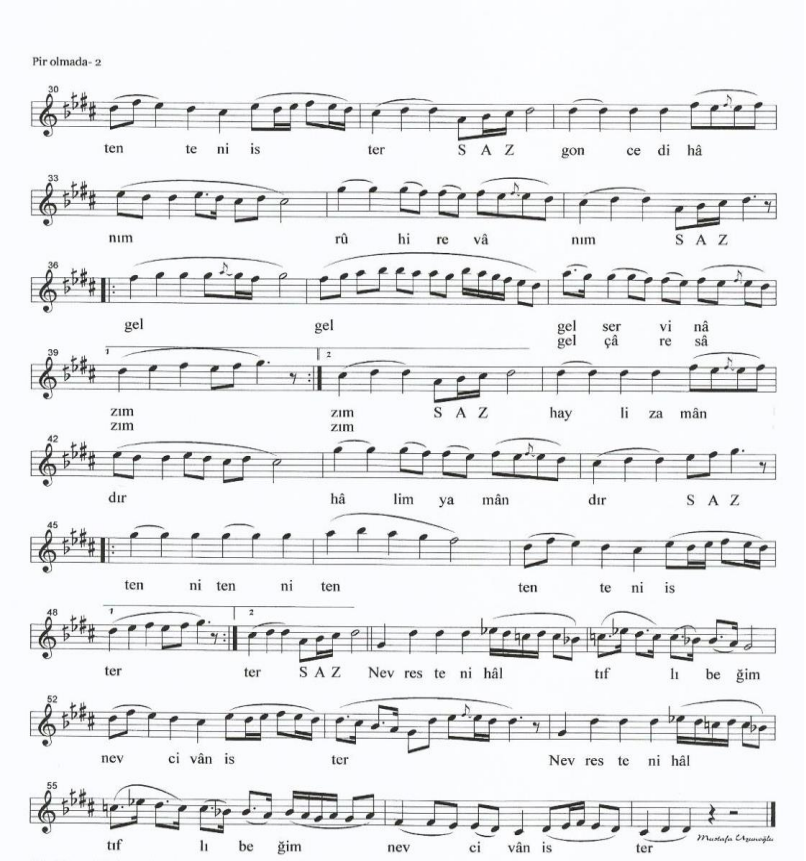

Şekil 9: Tanbûrî İsak'ın Yürük Semâîsinin Notası

3.4.2. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Makam Analizi

Nevâ perdesinden Hicaz çeşnisi kullanarak başlamış ve Gerdâniyede Bûselik gösterip Nevâda Hicaz çeşnilerini kullanmak suretiyle Nevâda Hicaz Humâyûn dizisi (Arabân makam dizisi) göstermiştir. Ardından Nim Hisâr perdesini de kullanıp Rastta bir Bûselik çeşnisi ile nihâvend makam dizisinin bir kısmını kullanmış ve Rastta kalış yapmıştır. Devamında Nevâda Hicaz ve Rastta Nikrîz çeşnilerini kullanarak bir Neveser makam dizisi oluşturmuş ve Nevâda kalış yapmıştır. Daha sonra tekrar Rastta Bûselik çeşnisi kullanarak aynı melodilerle Hisâr perdesini de kullanarak Nihâvend makam dizisinin bir kısmını göstermiştir. İkinci mısranın sonuna doğru Yegâhta Hicaz çeşnisini yeden perdesi ile birlikte kullanmış, pest tarafa da Kaba Dügâh perdesinde Hicaz kullanarak genişleme göstererek Yegâh perdesinde karar ile terennüme geçmiştir. Terennüm bölümünde Yegâhta Hicaz ve Dügâhta Hicaz çeşnileri kullanarak bir Hicaz Zirgüle dizisi gösterilmiştir. Nevâda Hicaz ve Dügâhta Hicaz çeşnilerini kullanıp Nevâ perdesindeki kalıştan sonra Gerdâniyede Bûselik ve Nevâda Hicaz çeşnisi göstererek Nevâda bir Hicaz Humâyûn dizisi

(Arabân makam dizisi) kullanmıştır. Daha sonra terennüm girişinde kullandığı Nevâda Hicaz ve Dügâhta Hicaz çeşnilerini aynı melodik yapıyı tekrar ederek Nevâda kalış yapmıştır. Devamında Nevâda Hicaz ve Gerdâniyede Bûselik çeşnilerini kullanarak Nevâ perdesinde bir Hicaz Humâyûn dizisi (Arabân makam dizisi) daha göstermiştir.Ardından Nevâda Hicaz, dügâhta Hicaz çeşnileri ile Nevâ perdesinde yine aynı melodik yapıyla kalış göstermiştir. Tekrar Gerdâniyede Bûselik ve Nevâda Hicaz çeşnisi ile Nevâ perdesinde bir Hicaz Humâyûn dizisi (Arabân makam dizisi) daha göstermiştir. Dügâhta Hicaz ve Nevâda Hicaz çeşnilerini kullanarak Gerdâniyede Bûselik ve Nevâda Hicaz çeşnileri ile Nevâ perdesinde bir Hicaz Humâyûn dizisi (Arabân makam dizisi) daha göstermiştir. Karara doğru giderken ikinci mısranın aynı melodik yapısını ve güftesini kullanarak Rastta Nihâvend makamı dizisinin bir kısmını kullanmış ve Rast perdesinde Bûselikli kalış yapmıştır. Nevâda Hicaz ve Rastta Nikrîz çeşnileri ile Neveser makam dizisini tekrar göstermiştir. Rastta Bûselik çeşnisi kullanarak Nihâvend makamının da bir kısmını gösterip, Yegâh perdesinde Hicaz çeşnisini de ekleyerek Hicaz Humâyûn dizisi ile yedenli olarak karar vermiştir.

3.4.3. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında Nakış Yürük Semâîsinin Çeşni Tablosu

Tablo 4: Tanbûrî İsak'ın Yürük Semâîsinin Çeşni Tablosu

Nevâda Hicaz	23
Dügâhta Hicaz	8
Gerdâniyede Bûselik	5
Yegâhta Hicaz	5
Rastta Bûselik	4
Rastta Nikrîz	2
Kaba Dügâhta Hicaz	1

3.4.4. 3.4.4. Tanbûrî İsak'ın Şedarabân Makamında (Nakış) Yürük Semâîsinin Çeşni Grafiği

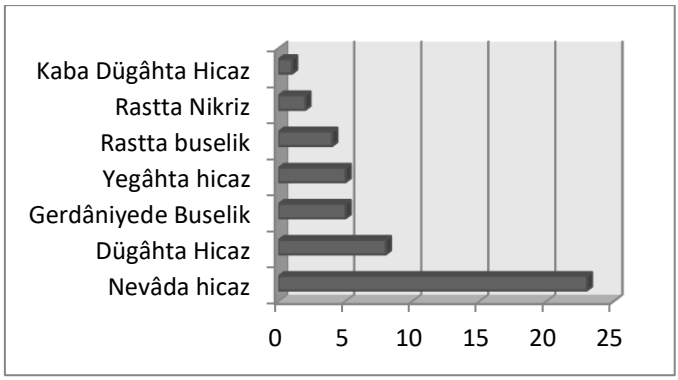

Şekil 10: Tanbûrî İsak'ın Yürük Semâîsinin Çeşni Grafiği

3.5. Şedarabân Takımdaki 4 Eserin Çeşni ve Genel Seyir Tablosu

3.5.1. Şedarabân Takımdaki 4 Eserin Çeşni Tablosu

Tablo 5: Şedarabân 4 Eserin Çeşni Tablosu

Çeşniler	**Tanbûrî İsak Ağır Hafîf Beste**	**Tanbûrî İsak Nakış Yürük Semâîsi**	**Hacı Sâdullah Ağa Zencîr Bestesi**	**Hacı Sâdullah Ağa Ağır Semâîsi**
Nevâda Hicaz	8	23	8	6
Gerdâniyede Bûselik	-	5	3	1
Muhayyerde Kürdî	1			-
Çargâhta Nikrîz	1		1	
Rastta Bûselik	6	4	3	1
Rastta Nikrîz	-	2		
Dügâhta Hicaz	-	8		
Dügâhta Hüseynî	-		2	
Rastta Rast	-		1	
Yegâhta Hicaz	2	5	3	2
Kaba Dügâhta Hicaz	-	1		
Nevâda Kürdî	1			
Segâhta Hüzzam			1	
Segâhta Segâh	1			

3.5.2. Şedarabân Takımdaki 4 Eserin Genel Seyir Tablosu

Tablo 6: Şedarabân Eserlerin Genel Seyir Tablosu

ŞEDARABÂN	1.ESER	2.ESER	3.ESER	4.ESER
Bestekâr	Tanbûrî İsak	Tanbûrî İsak	Hacı Sâdullah Ağa	Hacı Sâdullah Ağa
Form	Beste (Murabba)	Yürük Semâî (Nakış)	Beste (Murabba)	Ağır Semâî (Murabba)
Usûl	Ağır Hafîf	Sengin Semâî	Zencîr	Ağır Aksak Semâî
Giriş perdesi	Nevâ	Nevâ	Nevâ	Nevâ
Giriş çeşnisi	Nevâda Hicaz	Nevâda Hicaz	Segâhta Hüzzam	Nevâda Hicaz
Girişte Kullanılan Dizi	Hicaz Humâyûn (Arabân)	Hicaz Humâyûn (Arabân)	Hicaz Humâyûn (Arabân)	Hicaz Humâyûn (Arabân)
Karar Perdesi	Yegâh, yedensiz	Yegâh, yedenli	Yegâh, yedensiz	Yegâh, yedensiz
Karar Çeşnisi	Yegâhta Hicaz	Yegâhta Hicaz	Yegâhta Hicaz	Yegâhta Hicaz
Kararda Kullanılan Dizi	Hicaz Hümâyûn	Hicaz Hümâyûn	Hicaz Hümâyûn	Hicaz Hümâyûn
Pest tarafa genişleme	Yok	Kabadügâhta Hicaz	Yok	Yok
Tiz tarafa genişleme	Muhayyerde Kürdî	Gerdâniyede Bûselik	Gerdâniyede Bûselik	Gerdâniyede Bûselik
Seyir karakteri	İnici	İnici	İnici	İnici
Güçlü Perdesi	1.Derece Nevâ 2.Derece Rast	Nevâ1.Derece Nevâ 2.Derece Rast	1.Derece Nevâ 2.Derece Rast	1.Derece Nevâ 2.Derece Rast
Donanım	Dik Kürdî, Hisar, Eviç, Nim Hicaz	Dik Kürdî, Hisar, Eviç, Nim Hicaz	Dik Kürdî, Hisar, Eviç, Nim Hicaz	Dik Kürdî, Hisar, Eviç, Nim Hicaz
Yeden Perdesi	Yok	Kaba Nim Hicaz	Yok	Yok

4. SONUÇ

İncelenen dört Şedarabân eserin analizine göre makamın seyir yapısı şu şekilde görülmektedir: Dört eser de Nevâ inici karakterde seyre başlamaktadır. Girişte kullanılan ilk çeşni Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr usûlündeki bestesinde segâhta hüzzam, diğer üç eserde Nevâda Hicazdır. Bu çeşniler üzerine tiz bölgeye genişleme olarak Gerdâniyede Bûselik beşlisi eklenerek girişte kullanılan dizinin dört eserde de Nevâ üzerinde Hicaz Humâyûn (Arabân) dizisi olduğu görülmektedir. Yine dört eserde de Nevâ perdesinde sık kalışlar yapılmıştır.

Nevâdan aşağıya doğru inen nağmelerde Arabân makamının seyrine uygun olarak Çargâh ve Segâh perdelerinin kullanımı da görülmüştür. Tanbûrî İsak'ın Ağır Hafif Bestesinde Segâhta Segâh çeşnisi (yedensiz) kullanılmıştır. Hacı

Sâdullah Ağa'nın Zencîr Bestesinde ise Dügâhta Hüseynî çeşnisi ve ardından Rast perdesine düşülerek Rastta Rast çeşnisi kullanılmıştır.

İnici seyir yapısına uygun olarak birinci derece güçlü Nevâ perdesi üzerinde sıklıkla kalışlar görülmüştür. Ardından ikinci derece güçlü olarak Rast perdesi üzerinde de farklı çeşni ve dizilerle kalışlar yapılmıştır. Rast perdesinde en sık kullanılan çeşnisinin Bûselik çeşnisi olduğu görülmüştür. Bu çeşni ile Nim Hisâr perdesi kullanılarak Nihâvend makam dizisine geçki yapılmıştır. Tanbûrî İsak'ın Nakış Yürük Semâîsinde ise Rast perdesinde Nikrîz çeşnisi kullanılarak Neveser makam dizisine geçki yapılmıştır. Ayrıca Hacı Sâdullah Ağa'nın Zencîr Bestesinde de Rastta Rast çeşnisine Nevâda Hicaz çeşnisi eklenerek bir basit suzinak makam dizisine geçki görülmüştür.

Yapılan bütün bu incelemelerin sonunda elde edilen en spesifik veri, dört eserde de Nevâ perdesi üzerinde görülen Hicaz Humâyûn (Arabân) dizisinin Yegâh perdesinde de aynı şekilde Hicaz Humâyûn dizisi olarak kullanılmış olduğudur. Bazı teorisyenler Şedarabân makamını Yegâh üzerinde Hicaz Zirgülenin şeddi olarak tarif etmiştir. Ezgi, Arel ve Özkan'ın tarifleri bu yönde iken Abdülbâkî Nâsır Dede ve Rauf Yektâ'nın tarifleri çalışmada elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Bu bulgulara göre Şedarabân makamının, Zirgüleli Hicaz makamı dizisinin Yegâh perdesindeki şeddi olmadığı, Hicaz Humâyûn makam dizisinin Yegâh perdesindeki şeddi olduğu, bir başka ifade ile Arabân makam dizisinin Yegâh üzerindeki şeddi olduğu tespit edilmiştir.

5. KAYNAKLAR

Akdoğu O. (1991) Hüseyin Saadettin Arel Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri Kültür Bakanlığı Kaynak Eserler. Ankara.

Dârü'l –Elhân Külliyâtı (1995) Sema Vakfı Pan Yayıncılık. İstanbul.

Dikmen D. (2010) Dârü'l-Elhân Külliyâtı. Notalar İstanbul Avrupa Kültür Başkenti Ajansı: (DVD)

Ezgi S. (1933) Nazarî ve Amelî Türk Musikisi. Milli Mecmua Matbaası. İstanbul.

Kutluğ Y. F. (2000) Türk Musikisinde Makamlar İnceleme. 1. Baskı. Yapı Kredi Yayınları İstanbul.

Özkan İ. H. (2006) Türk Musikisi Nazriyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri. Ötüken Neşriyat İstanbul.

Yekta R. (1986) Türk Musikisi. Nasuhioğlu O. Pan Yayıncılık. İstanbul.

CHAPTER 27

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Sanal Dünyada Sanat (Elif Sabancı Polat)

Sanal Dünyada Sanat

Elif SABANCI POLAT[1]
[1]*Istanbul Arel Üniversitesi, E-mail:elifsabanci@gmail.com*

1. Giriş

Milattan öncesinde mağara duvarlarına çizilen şekiller ile başlayan sanat teknolojik gelişmeler ile günümüzde yeni boyutlar kazanmıştır. Duygu ve düşüncelerimizi, hislerimizi yansıtma ihtiyacı ilk dönemlerden beri kendini göstermektedir. Her teknolojik gelişme ve ilerleme ile yeni yeni boyutlar kazanmıştır.

Sanatsal alandaki malzemesel artış sanatçıya üretim, paylaşım, yeniden üretim gibi sinirsiz katkılar sağladığı gibi popüler kültürün de hızla tırmanmasına sebep olan tüm etkenler; insanların tüketim toplumu haline gelmelerinde büyük bir etken olmuştur (Mutlu, 2018).

Bu çalışma, teknolojik gelişmelerin sanatın gelişimini ve rolünü nasıl etkilediğini açıklamak üzerine kurulmuştur. Sanat, dijital sanat ve sanal gerçeklik kavramları açıklanmıştır.

Sanat

Berger'in (2012) ifade ettiği gibi insanla yaşıttır sanat (Berger, 2012: 30). Sanat kelimesi üç anlama sahiptir. Birincisi, sanatçı olarak isimlendirilen insanlar tarafından sanat eseri olarak adlandırılan nesnelerin yaratılması veya eylemlerin pesine düşülmesi anlamına gelir. İnsan ürünü olmalarından değil ayni zamanda güzel olması arzu edilen ürünler olmalarından dolayı diğer nesne ve hareketlerden ayrılırlar. İkincisi, doğal olanın tersi yapay olarak adlandırılan eylemlerin pesine düşmesi veya bu tur nesnelerin yaratılması. Üçüncüsü, sanatsal olarak adlandırılan düşünce yapısı; güzelliğin farkında olduğumuz düşünce yapısıdır (Collingwood, 2011: 9; Ünlü, 2019).

Dijital Sanat

Antik Çağ'dan günümüze doğada karşılaşılan güzele olan gereksinim, bir güdü gibi çalışmıştır. Bu güzele ulaşma ise öğrenmeyle sağlanmıştır. Çünkü öğrenmenin ilk kaynağı doğadır. Güzele ulaşmaya çalışıldıkça doğanın kendisi taklit edilmiştir. Bu durum kimi insan için yeterli gelirken kimisi için gelmemiştir. Bilgi üretimi ve birikimi ilerledikçe, akıl, kültür ve edimlerimiz geliştikçe doğanın güzeline de yeni güzellikler eklemlemeye başlanmıştır. Bu nedenle çevremizde bulunan doğal güzelliklerin, insan üzerinde oluşturdukları duygusallığın ve düşüncelerin ifade ediliş yolları ve biçimini araştırmaya başlamıştır (Mutlu, 2018).

The Digital Art Practice & Terminology Task Force tarafından 2005 yılında hazırlanan Dijital Sanat ve Baskı Sözlüğü'ne göre, dijital sanatın anlamı 'bir veya daha fazla dijital işlem ya da teknoloji ile yaratılan sanat' olarak tanımlanmaktadır (Johnson ve Shaw, 2005; Mutlu, 2018; Eronat, 2019).

Dijital sanat, dijital medya, video, interaktif sanat, bilgisayar grafikleri ve animasyonları gibi yeni medya teknolojilerini içerisinde barındıran bir sanat turu olarak tanımlanmaktadır (Mutlu, 2018).

Dijital sanat genellikle veri formuna bürünmektedir. Söz konusu verilerin daha somut bir şeye dönüşüp dönüşmemesi de sanatçıya bağlı bir olgudur. Bilgisayarlar daha güçlü hale gelip, yazılımların daha da gelişmesi ve verilerin

bürünebileceği formların çeşitliliği artmaktadır (Wang, 2006: 14; Mutlu, 2018).

Sanal Gerçeklik

Sanal gerçeklik, içine girilebilen, içinde dolaşılabilen ve etkileşimin söz konusu olduğu sadece bilgisayar yazılımlarının yaratabildiği bir alandır (Savaş, 2017; Polat, 2018).

Sherman ve Craig'in "Understanding Virtual Reality: Interface, Aplication, and Design" adli kitaptaki sanal gerçeklik tanımı, katilimcilarin konumunu ve eylemlerini algılayan, bir ya da daha fazla duyuya sentetik geri bildirim sağlayan ve simülasyona dalmış olma hali veya mevcut olma hissimi veren etkileşimli bilgisayar simülasyonlarından oluşan bir ortamdır (Sherman ve Craig, 2003: 13; Polat, 2018). Sanal ortam içerisinde var olabilmek için giyilebilir teknolojiler de kullanılır; sanal gerçeklik gözlüğü, joystick ya da veri eldiveni gibi.

Sanal gerçeklik ortamında istediğiniz mekânı kullanabilir, yeni mekânlar üretebilir, imkânsız gibi görülen mekânlar yaratabilir ve bu mekânlarda dolaşabilirsiniz.

Sanal Gerçeklik Ortamında Sanat

Sanal gerçeklik ortamlarında da sanat için yeni araçlar üretilebilmektedir. Sanatçı istediği mekânda resmini yapabilir, müziğini oluşturabilir, tiyatro oyununu oynayabilir.

Bu konuda hazırlanan yazılımlar ve bu yazılımları kullanarak tasarım yapan sanatçılardan bahsedilecektir. Piyasa da ücretli ve ücretsiz olarak sunulan birkaç uygulama yer almaktadır. Bunlardan en çok tercih edilenleri TiltBrush (Şekil 1) ve Quill'dir.

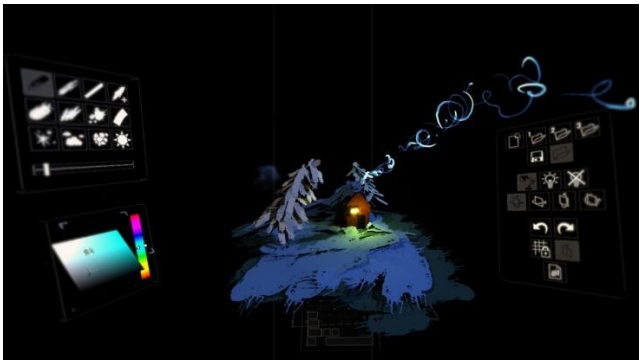

Şekil 2: Tilt Brush Uygulama Kullanımı

Kaynak:https://www.roadtovr.com/google-acquires-tilt-brush-developer-and-thrive-audio-to-add-to-vr-team/ (Erişim tarihi 18 Şubat 2020)

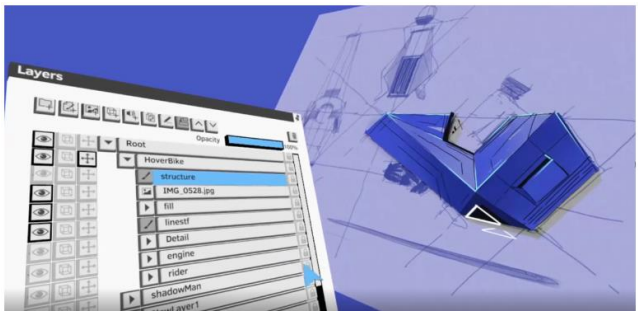

Şekil 2: Quill Uygulama Kullanımı

Kaynak: https://quill.fb.com/userstories/3-sci-fi-world (Erişim tarihi 18 Şubat 2020)

TiltBrush Google tarafından oluşturulmuş ücretli bir uygulama iken Quill Oculus tarafından oluşturulmuş 3B boyama sanal gerçeklik ücretsiz bir uygulamadır. Her iki uygulamada da 3B resimler ve animasyonlar oluşturulabilir.

Ister TiltBrush'i kullanın ister Quill uygulamasını her ikisinde de hayal gücünüzün çok çok üzerinde çalışmalar üretebilirsiniz. İçinde bulunduğunuz oda tuvaliniz olurken elinizdeki touch (kumanda) paletinizdir.

Bir ressam, grafik tasarımcı, moda tasarımcısı, illüstrasyon sanatçısı, heykeltıraş, mimar vb. olabilirsiniz. Hangisi olursanız olun sanal gerçeklik ortamında hayallerinizin çok üzerinde eserler üretebilirsiniz.

2. Sonuç

İçimizdeki güzeli arama, iyi olanın taklit edilmesi, büyü gibi farklı farklı duygular ile çalışmalar üretiyoruz. Her biri sanat olmasa bile içimizde bir kendimizi ifade etme isteği hep var. Tarih öncesi zamanlarda bile içimizde yer alan bu duygu ile ilerliyoruz.

Zaman içerisinde yaşanan olaylar ve gelişen teknoloji ile sanat malzemelerimiz de çeşitlenmiştir. Bilgisayarın icadı ile tuval artık ekrandı. Fotoğraf, boya, fırça ile dijital ortamda eserler üretilmeye başlandı.

Sanal gerçeklik ile tuvaliniz artık odanızdır. O ortamda iç içe farklı farklı mekanlar, eserler üretebilir ve her birine farklı senaryolar yazabilirsiniz. Çizimlerinizi hareketlendirme imkânınız bulunmaktadır. Dijital ve sanal gerçeklik ortamları aslında bizleri özgür kılan ortamlardır. Sınırlarımızı zorladığımız.

Sanal gerçeklik ortamları ile birlikte yeni bir sorunda ortaya çıkmıştır aslında. O da eserlerin sergilenme, izleyici ile paylaşılma sorunu. Bu sorun ile ilgili araştırmalar yapılabilir. İzleyicileri de bu ortamlara dahil etmenin yolları bulunabilir. Sanal gerçeklik için kullanılan giyilebilir teknolojilerin maliyeti günümüzde çok olsa bile ilerleyen yıllarda gelişen teknolojik gelişmeler ile maliyetlerde de değişmeler olabilir. Belki daha farklı malzeme çeşidi ortaya çıkabilir.

3. Referanslar

Berger, J. (2012). Sanatın Gerekliliği. Istanbul: Sözcükler Yayınları. ISBN-978-605-4209-19-4

Collingwood, R. G. (2011). Kısaca Sanat Felsefesi. (Çev. Talip Kabadayı). İstanbul: BilgeSu Yayıncılık.

Eronat, S. (2019). 21. Yüzyılda Dijital Sanatta Resmin Yeri. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Johnson, H. Ve Shaw, J. S. (2005). Glossary of Digital Art and Printmaking. http://www.bermangraphics.com/dapttf/GlosDigArt.pdf (Erişim tarihi 15 Şubat 2020).

Mutlu, M. (2018). Orta Çağ ve Rönesans Dönemi'nde Ortaya Çıkan Estetik Düşüncelerin Sanat Eğitimine Yansımaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Savaş, U. T. (2017). Gerçek Nesne Simülasyonu Olan Sanal Nesne Bağlamında Özgün Uygulamalar. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi. Sayı; 36, Sayfa; 91-105.

Sherman, W. R., & Craig, A. B. (2003). Understanding Virtual Reality: Interface, Aplication, and Design. San Francisco, CA: Morgan Kaufman.

Polat, E. S. (2018). Dijital Çağda Dijital Tasarım. Kesit Akademi. Sayi;17, Sayfa; 346-353.

Ünlü, M. M. (2019). Rönesans'ta Sanat Eğitimi. Atlas International Refereed Journal on Social Sciences. Vol. 5, Issue 18, pp.235-252.

Wands, B. (2006). Dijital Cağın Sanatı. (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları.

CHAPTER 28

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyer Giriş Evresinde Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları (İlk 5 Yıl) (Ömer Yahşi)

İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyer Giriş Evresinde Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Yolları (İlk 5 Yıl)

Ömer YAHŞİ[1]
[1]*İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, oyahsi@gmail.com*

1. Giriş

Eğitim camiası, diğer meslek örgütleriyle karşılaştırıldığında daha kalabalık bir kitleden oluşmaktadır. Eğitim liderliği faaliyetlerinin hedef kitlesini idareciler, müfettişler, öğretmenler, öğrenciler, veliler ve genel olarak toplum meydana getirmektedir. Eğitim liderliği, etkilemiş olduğu hedef kitle bakımından 21.yy'da çok büyük önem arz etmektedir.

Genel anlamda yönetim ve özel olarak eğitim yönetimi, çalışma tecrübelerinin artmasıyla birlikte bireylerin profesyonelleştiği hassas bir çalışma alanıdır. Bu alanda eğitimcilikten yöneticiliğe yönelen veya geçiş yapan bireyler, yönetim sürecine alışma dönemlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Modern bir kavram olarak kariyer, bireylerin çalışma alanlarında kendilerini gerçekleştirme ve ilerletme hedefleridir. Bütün alanlarda olduğu gibi eğitim alanında çalışan bireyler de kendileri için kariyer planları yapmakta ve bu kariyer planlarına göre çalışma hayatlarını şekillendirmektedir (Can, 2013: 17).

Türk Eğitim sistemini düzenleyen ve sorunsuz bir şekilde yürütülmesini sağlayan Millî Eğitim Bakanlığının çeşitli kademelerde görev alan çok sayıda personeli bulunmaktadır. Ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde sürdürülen eğitim çalışmaları, bakanlığa bağlı il ve ilçe millî eğitim müdürlüklerince koordine edilmekte ve denetlenmektedir. Ülkemizdeki 81 il ve 919 ilçede sürdürülen örgün ve uzaktan eğitim çalışmaları, bulundukları il ve ilçelerin millî eğitim müdürlerince yönetilmekte ve yönlendirilmektedir.

1.1. İlçe Millî Eğitim Müdürlerinin Görev ve Yetkileri

Bir il veya ilçede Millî Eğitim Müdürü olmanın ilk şartı, devlet memuru olma şartlarına haiz olmaktır (Kaya, 1999: 74). Bunun yanında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 68. maddesinin (B) bendinde sıralanan şartlar ile ikinci fıkrada kadrolar itibariyle belirtilen hizmet süresi ve eğitime ilişkin şartları taşımak ve görevde yükselme sınavında başarılı sayılması gerekmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın illerdeki temsilcisi olan İl Millî Eğitim Müdürlükleri, il içindeki resmî ve özel her türlü eğitim örgütünü ve eğitim eylemlerini denetlemek ve bunları genel eğitim politikalarına uygun olarak yönlendirmekle yükümlüdür (Kaya, 1999: 102).

Hiyerarşik olarak aracı üst sistem olan Millî Eğitim Müdürlükleri'nin vazifesi, kendilerine bağlı sistemlerin üretimine yön verecek idari kararları üretmektir (Başaran, 1991: 63). Millî Eğitim Müdürlükleri; il içinde üst düzeyde kararlar verme, planlama, etkileme, eşgüdüm ve denetleme merkezleri olarak kabul edilirler. Bu özellikleri ile il ve ilçe Millî Eğitim müdürlükleri eğitim sisteminde stratejik olan öğelerdir. Bu anlamda Millî

Eğitim kurumlarının etkililiği, toplumun gelişmesinde hayatî bir önem taşımaktadır (Cafaoğlu, 1996: 75).

İlçe Millî Eğitim müdürleri Millî Eğitim Bakanlığının ilçedeki en yetkili temsilcisi olarak görev yapar. Görev alanları ve sorumluluklarına dair yönetmelik 14/6/1973tarih ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ve 25/8/2011 tarih ve 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine dayanılarak hazırlanmıştır.

1.1.1. İlçe Millî Eğitim Müdürlüklerinin Örgüt Yapıları ve Yasal Dayanağı

Eğitim sistemimizde katı bir merkeziyetçi yapılanmanın hâkim olduğu söylenebilir. Bu merkeziyetçi yapılanmanın sonucunda, eğitim örgütünde bürokrasinin yavaş işlemesine sebep olmaktadır. İlde vali, genel yönetimin başı, devletin, hükümetin temsilcisidir. İlçede ise kaymakam hükümetin temsilcisi, ilçenin genel yönetiminin sorumlusudur. İl ve ilçede mülki amire bağlı birer millî eğitim müdürlüğü vardır. İlin yönetiminde valinin başkanlığında il idare kurulu, ilçede kaymakamın başkanlığında ilçe idare kurulu yönetimin sorumlusudur. İl ve ilçe millî eğitim müdürleri bu kurulun birer üyesidir. Yerel yönetimlerden il özel idarenin eğitim ve kültürle ilgili görevleri kapsamında yer alan görevler, 3360 sayılı ek yasa ile değişikliğe uğramış olsa da şunlar yer almaktadır: İlkokulların yapımı, onarımı, bakım ve donatımı, hizmetlilerin ücretleri, yetiştirme kursları, orta dereceli meslekî teknik okullar, halk okulları, tarihsel anıtların korunması, sanat ve kültür etkinlikleri, gazete çıkarılması. Bu konular merkezî yönetiminde temel hizmet alanları içindedir (Bucak, 2000: 18).

Eğitim politikası 06.03.1940 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunu ile yeniden tanımlanmıştır. İlköğretimde eğitim kademesinin uygulama esasları 05.01.1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile belirlenmiştir. Eğitim kurumlarının işlevleri ise 14.06.1973 tarihli 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile tanımlanmıştır. 30.04.1992 tarihinde yürürlüğe konan 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunla da, Bakanlığın her kademedeki teşkilatları ve bunların görevleri ile alakalı esaslar belirlenmiştir (Yıldız, 2001: 328).

1.2. Kariyer Kavramı

Kariyer kavramı, 16. yy.'dan bu yana kullanmaya başlamakla birlikte, ilk kez 1956 yılında "Meslekler Psikolojisi" adlı kitapta Anne Roe tarafından tanımlanmıştır. Roe'nun ardından Donald Super (1957), Triedeman ve Ohara (1963) ve John Holland (1966) kariyer kavramını tanımlamış ve böylece bu kavram tartışılır hale gelmiştir (Özgen ve ark., 2002:78). Bu dönemde kariyer kavramı geleneksel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Geleneksel kariyer gelişiminin kuramsal görüşleri, bazı önemli tutumları yeniden ortaya koymaktadır. Daha genel olarak, kuramlar genel mesleki alanlara ilişkin öngörüler, genel bakım alanlarının kişilik gereksinimleri, mesleki olarak ilgili yollarda kişiliği şekillendiren etkiler ve yaş düzeyinin kariyer gelişimine yönelik davranışlarıdır. Mesleki tercih, seçim, kazanım ve

memnuniyet ile ilgili olup, kariyer davranışlarındaki yeteneklerin rolüne çok az doğrudan dikkat etmektedir.

Günümüzde örgütler ihtiyaç duydukları pozisyonlar için uygun becerilere sahip işgücü arayışına girmişlerdir. Bununla birlikte örgüt içinde küçülmeye yönelme, örgütü yeniden yapılandırma gibi dönüşümlere de odaklanma sık sık görülmektedir. Bu durum, örgüt bünyesindeki çalışanların kendilerini ve becerilerini geliştirmeye, işin gerektirdiği bilgileri öğrenmeye, bireysel kariyerlerini planlamaya ister istemez yönlendirmiştir. Tüm bu gelişmeler küreleşmenin de etkisiyle kariyer sadece meslekte ilerleme tanımının sınırlarını aşmış ve farklı boyutları da kapsayan daha geniş bir kavram haline gelmiştir. Kariyer kavramına getirilen yeni anlayış "çok yönlü kariyer" olarak kavramlaştırılmıştır. Çok yönlü kariyer; kişinin yetenek ve ilgi alanlarında meydana gelen değişiklikler ile çalışma hayatındaki farklılaşma ve değerlendirmelere göre sürekli değişim gösteren kariyer olarak ifade edilmektedir (Noe, 1999: 69).

Yeni kariyer teorilerinin gelişimi ile ilgili ortaya çıkan önemli bir eleştiri, kariyer bağlamlarının teorik olarak aşırı basitleştirilmesidir. Pringle ve Mallon'un (2003) belirttiği gibi, geleneksel meslekler literatürde katı hiyerarşik yapıları olan kuruluşlarda doğrusal, istikrarlı, öngörülebilir ve güvenli olarak görülmekte, çağdaş kariyer ise bunun tam tersi sürekli değişen durumlarda çok yönlü, güvensiz ve öngörülemez olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte pek çok kuruluş, istikrarlı ortamlarda işverenlerin çalışanlarının kariyerlerini yönetme konusunda önemli bir etki göstermeye devam ederek bağlı kaldığı geleneksel sistemleri uygulamaya devam etmektedir (Baruch, 2006). Bu durumda, kariyer modellerinin yaygınlığıyla ilgili varsayımlar yapılamamaktadır. Kariyer ilerleyişi ile ilgili çalışmalarda ise bireysel kariyerlerin uygulandığı örgütsel bağlamı ve çalışanların motivasyonları üzerindeki etkisini dikkate alınmalıdır (Rousseau ve Fried 2011; Latham ve Pinder, 2005).

Bireyin kariyer seçimini etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin en önemlileri; sosyal geçmiş, kişilik ve değer gelişimi ile bireysel beklentilerdir (Can, 1999: 306).

1.3. Bireysel İhtiyaç, Motivasyon ve Kariyer İlişkisi

Örgütler varoluş hedeflerini gerçekleştirebilmek için örgütü oluşturan bireyleri ve bireylerin davranışlarını anlayabilmeli ve bu davranışları örgütün hedefleri ile aynı doğrultuya yönlendirmelidir. Her birey farklı özellikleri taşıdığı için, aynı olayda, farklı bireyler birbirinden ayrı davranışlar gösterebilir. Bunun sebebi insanların farklı zekâ, duygu, ilgi alanı, motivasyona sahip olması, kısaca her insanın farklı bir kişiliğinin olmasıdır (Eren, 1989: 123).

1.4. Kariyer Evreleri

Kariyer evreleri çalışan bireylerin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olan farklı etkilerde bulunur. Aile, zihinsel özellikler, okul, etnik köken, cinsiyet, yaş, meraklar, iş deneyimleri fiziksel temel girdilerden bazılarıdır. Bireyin, öz güven ihtiyacından dolayı iş hayatında belli bir plan doğrultusunda kariyerini geliştirir. Neticede, buna dayanarak belirlediği hedefle istek ve

amaçlarını ortaya koymaktadır. Çalışma hayatına başlayan birey, hayalinde kurduğu iş yaşamıyla; gerçek iş yaşamını birbiriyle örtüştürmeye çalışacak, bunu yaparken de farklı aşamalardan geçecektir. İş yaşamındaki kariyer aşamaları bireyin yaşının ilerlemesiyle paralel olacaktır (Çiftçi, 2007: 143).

Bireylerin kendilerini anlamaya çalıştıkları ve iş dünyasında yerlerini buldukları dönemdir. Sınıflar, iş tecrübesi ve hobiler aracılığıyla, onların ilgi ve yeteneklerini tanımlamaya ve çeşitli mesleklere nasıl uyduğunu anlamaya çalışırlar. Geçici meslek seçimlerini yaparlar ve sonunda bir meslek edinirler. Schuler (1993)'e göre çoğunlukla yirmili yaşlara kadar süren, öğretimden iş hayatına geçiş ile tamamlanan dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem kendini ispatlama ve önüne çıkan alternatifleri değerlendirme zamanı olarak değerlendirilir. Bu aşamada üç kariyer geliştirme görevi vardır. Birincisi, bir kariyer tercihinin belirginleşmesi, geçici bir mesleki hedef geliştirmek ve planlamaktır. Bir sonraki görev, bir kariyer tercihinde belirlenen kriterleri belirli bir tercihe, sıkı bir mesleki hedefe dönüştürmektir. Üçüncü meslek görevi, uygun eğitimi tamamlayarak ve seçilen meslekte bir pozisyonu güvence altına alarak bir kariyer tercihinin uygulanmasıdır (Super, 1980: 283).

1.5. Kamuda Kariyer

Geniş anlamda kariyer, devlet memurluğunun bir meslek olarak kabul edilmesidir. Bu algıya göre kariyer, bir kimsenin kamu kesiminde normal şartlarda genç yetişkinlik döneminde ilerlemeyi hedefleyerek başladığı ve emekli olana dek sürdüreceği bir iştir. Memur olan kişi, bu anlayışa göre, ömür boyu sürecek bir meslek seçmiştir. *Dar anlamda kariyer* ise, kamu kesiminde kanun, tüzük gibi nesnel kurallarla düzenlenmiş, belli özellikler taşıyan, alanda uzmanlık gerektiren meslek ve hizmet sınıflarını temsil eder (Tortop, 2007: 69).

Kamuda kariyer sisteminin yasal dayanağı 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda 3. Maddesinde yer alan "Kariyer ilkesi" dir. Buna göre kariyer ilkesi, devlet memurlarının gerçekleştirdikleri hizmetin gereği bilgilere ve yetişme şartları göz önünde bulundurularak bulundukları hizmet sınıfında en yüksek derelere kadar ilerleme imkânı sağlar. Kamu görevinin meslek haline gelmesini amaçlayan bu sistem örgütte işten ziyade, bireyin sahip olduğu yetkinlikleri ön planda tutar. Kamuda kariyer yönetimi uygulamasını hizmete giriş ile başlayıp emekliliğe kadar devam ettiğini söylemek mümkündür (Aytaç, 1997).

Günümüzde özel sektörün yönetim anlayışında ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, kamu idareleri içinde kaçınılmaz bir hâle gelmiş olduğundan, değişen piyasa dinamiklerinin, teknolojik gelişmelerin, global ekonominin ortaya çıkmasının, toplumun artan taleplerinin ve daha az kaynakla daha çok sosyal hizmet sunma gerekliliğinin kamu kurumları için zorluklar yaratmış olmasından bahsedilir (Güçlü, 2003: 85).

Değişimlerin artık anlık olduğu yeni küresel dünya sisteminde, diğer örgütler gibi eğitim örgütleri de gelişmelere uyum sağlayabilecek şekilde etkili stratejiler geliştirmelidirler. Bu tür stratejilerin geliştirilmesi ise değişime uyum sağlama kabiliyetine sahip örgüt liderlerinin vazifesidir. Bu değişim sürecinde liderlerin rolü tamamıyla değişmekte ve stratejik liderlik gerekli hale

gelmektedir. Günümüz liderleri kurumlarını etkileyen toplumsal ve kurumsal güçleri tanımlamakta sıkıntı yaşamakta ve kurumlarını başarıya taşıyacak yaklaşım ve değişimleri yakalamakta zorluk çekmektedir. Ayrıca liderler örgütlerinin başarısının, kurum çalışanlarının gelişim ve bakış açılarına bağlı olduğunu da göz ardı etmektedir. Değişim için gerekli olan fikirleri, liderler kurum personelinin bakış açısı ve istekleri ile bağdaştıramamakta, kurum personelini etkileyebilmek için sınırlı sayıda liderlik özelliği kullanmaktadır. Böyle olunca da, kullandıkları sınırlı liderlik özellikleri ile içinde bulundukları şartlar uyum gösterdiği vakit başarılı olabilmektedirler (Can, 1999: 94).

1.6. Kariyer Engelleri

Kariyer sürecinde çalışanın karşılaşması muhtemel bazı sorunlar, kariyerde ilerlemeye engel olmaktadır. Bu sorunlardan bazıları; stres ve tükenmişlik, gözden düşme, engellenme ve işten çıkartılmadır. Bunlar bazı ekonomik olmayan ve zaman yitimine neden olan sorunları beraberinde getirir. Bireyin bu duygu ile örgütte kalması ise örgüte zarar verebileceği gibi bireyin psikolojik sağlığının bozulmasına da sebep olabilir. Kariyerin çeşitli aşamalarında karşılaşılan kimi sorunlar kariyeri engelleyebilecektir. Bu sorunlar işten çıkartılmak, engellenmek, gözden düşmek, stres ve tükenmişlik gibi sorunlardır (Kurt, 2007).

Kariyerin çeşitli aşamalarında karşılaşılan kimi sorunlar kariyeri engelleyebilecektir. Bu sorunlar işten çıkartılmak, engellenmek, gözden düşmek, stres ve tükenmişlik gibi sorunlardır.

İşten çıkartılma, kimisi için kariyer ilerlemesinde durma anlamına geliyorsa da bir başkasına göre, kişinin potansiyel başarısını değerlendireceği yeni bir kariyer yolu için bir fırsattır. Örgüt içine yetersiz bir terfi, mesela yeteneklerini kullanamayacağı bir terfi de bireyin gerilim altında olmasına sebep olabilir. Çalışanlar tükenmişlik yaşıyorlarsa büyük ihtimalle hayali ve ulaşılamayacak hedeflere ulaşmak için, büyük bir beklenti içindedirler. Bunlar hata yapmaya meyilli, çabuk sinirlenen ve toplum törelerini hor gören kişilerdir. Doğal olarak, böyle davranışlar diğer kişilerin de moral düşüklüğüne sebep olabilir (Özden, 2007).

Bireyin, örgüte girdikten bir süre sonra kişisel gelişme kaydetmesi, örgüt ve birey için iki sonuç doğurur: Şayet örgütlere karşı tutumu hâlâ olumlu ise ve örgüt hâlâ her yönden bireyi tatmin edici görünüyorsa, bu durumda örgütle bütünleşecek ve psikolojik akit gerçekleşerek birey örgütte kalacaktır. Lakin mesela üst yönetiminin değişmesi ile gibi örgütte meydana gelebilecek değişimler kişinin örgütten beklentilerini karşılayamamasına sebep olacak, bu durum da bireyin hedefine ulaşması engellenmiş olacaktır (Aytaç, 1997: 241).

1.7. YÖNTEM

1.7.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada ele alınan konunun, hem niceliksel hem de niteliksel açıdan incelenmesine olanak vereceği düşünüldüğünden karma yöntem tercih edilmiştir. Karma yöntem ile yürütülen araştırmalarda, nitel ve nicel yöntem, yaklaşımların birlikte kullanılması olarak tanımlanır (Creswell, 2003). Bu çalışmada öncelikle nitel veriler toplanmış ve bu veriler araştırmanın nicel veri toplanmasına yön vermiştir. Bu bağlamda bu araştırmada karma yöntemlerden

keşfedici desen kullanılmıştır. Cresweel (2003), keşfedici deseni nitel araştırma yönteminin yön verdiği nicel yöntemler olarak tanımlamaktadır. Araştırmanın nicel veri kaynağı ise anket formları ile elde edilmiştir.

1.7.2. Evren ve Örneklem

Araştırmada ilçe millî eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresinde yaşadıkları sorunları belirlemeye yönelik olarak tasarlandığında; araştırma evrenini, Türkiye'de ilçe milli eğitim müdürü olan görev yapan eğitim yöneticileri oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin toplam 957 ilçesinde görev yapmakta olan ilçe milli eğitim müdürleri araştırma evreni olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda, nitel veri toplam amacıyla sekiz odak grup görüşmesi düzenlenmiştir. Bu odak grup görüşmelerinde toplamda 62 ilçe milli eğitim müdürünün görüşlerine başvurulmuştur. Odak grup görüşmeleri İstanbul, İzmir, Manisa, Kocaeli, Sakarya ve Balıkesir illerinde görevli ilçe milli eğitim müdürleri ile yürütülmüştür. Bu illerin seçiminde ulaşılabilirlik kriteri göz önüne alınmıştır.

1.7.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada nitel veri toplama aracı olarak odak grup görüşmeleri kullanılmıştır. Uzman görüşü alınarak hazırlanan sorular katılımcılara yöneltilmiş ve onların verdikleri cevaplar içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma pilot uygulama ile başlamış olup ardından odak grup çalışmaları ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada nicel veri toplama aracı olarak ise araştırmacı tarafından geliştirilen "İlçe Milli Eğitim Müdürleri Kariyer Gelişim Dönemi Zorlukları Ölçeği" kullanılmıştır. Nicel veri toplama aracı olarak geliştirilen ölçek iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, demografik özelliklerin sorulduğu kişisel bilgi formudur. İkinci bölümde ise ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin ilk beş yılında karşılaştıkları sorunları tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmış 51 maddelik ölçek bulunmaktadır.

2. BULGULAR

2.1. Odak Grup Görüşmeleri Çerçevesinde Elde Edilen Bulgular

Çalışmanın ön uygulamasında ilçe millî eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresinde yaşadıkları sorunlar ve çözüm yollarına ilişkin olarak sahip oldukları algılarının tespitine yönelik olarak 3 ana başlık çerçevesinde toplam 8 görüşme gerçekleştirilmiştir.

2.1.1. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyere Giriş Evresinde Yaşadıkları Sorunlar

İlçe milli eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresi olarak kabul edilen ilk beş yıllık görevlerinde, karşılaştıkları sorunlar derinlemesine araştırılmış ve ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışma incelendiğinde, araştırma grubunu oluşturan ilçe milli eğitim müdürlerinin %54,8' kariyerlerinin ilk 5 yılında iş yoğunluğu nedeniyle özel hayatlarına yeterli zaman ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. Buna sonuca

göre, grubun kariyerlerinin ilk yıllarında iş hayatı ve özel yaşam dengesini kurmada zorlandıkları söylenebilir. Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri şöyledir;

"Sağlık problemlerim olduğu zamanlarda bile işi bir kenara bırakamadık. İş hep hayatımızın merkezinde oldu…" (K 16)

Katılımcıların %50'si ise görevlerini yerine getirmelerinde zaman zaman yönetimsel sorunlar yaşadıklarını, bunun nedeninin ise deneyimsizlikten kaynaklandığını ifade etmiştir. Buna ilişkin olarak bazı katılımcı görüşleri şöyledir;

(…) "ilçe milli eğitim müdürü olmadan önce her ne kadar yıllarca okul müdürlüğü, şube müdürlüğü yapmış olsak da ilçe milli eğitim müdürü olunca ilk yıllarda bir acemilik çektik. Bu da bazen işlerin daha yavaş yürümesine neden oldu…" (K 11)

Araştırmanın sonuçlarına göre, araştırma grubunda yer alan yöneticilerin % 43,5'i mesleğe yönelik olarak bir hazırlık, yetiştirme evresinin olmayışını bir sorun olarak görmektedirler. Buna ilişkin olarak bazı yöneticilerin görüşü şu şekildedir;

"*İlk acemiliği eğitim ile atmak doğru bir yaklaşım olurdu. Hatalar yapmazdık. Daha hızlı bir adaptasyon süreci yaşardık. Maalesef Ülkemizde bu işler biraz böyle yürüyor*" (K 9)

Katılımcıların %32,3'ü mesleklerinin ilk yıllarında adaptasyon sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Adaptasyon sorunu yaşadığını belirten katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir;

" İlk birkaç ay adaptasyon sorunu yaşadığımı söyleyebilir. Bunun normal bir süreç olarak değerlendiriyorum. Kurum çalışanlarına, kuruma, göreve alışmak biraz zaman aldı diyebilirim." (K 13)

Araştırma grubunun %32,3'ü mesleki anlamda kendilerini geliştirmede sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak özellikle iş yoğunluğuna işaret etmişlerdir. Bu duruma ilişkin olarak bazı katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir;

"Yoğun bir iş temposu ile çalışmaktayız. Onlarca okulun sorumluluğu altında kendimizi geliştirme fırsatı bulamayabiliyoruz."(K 43)

Odak grup görüşmelerine katılan katılımcıların %30,6'sı kariyerlerinin ilk beş yılında belirgin bir iş stresi yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

"Yoğun geçen haftanın ardından strese bağlı sinirsel gerginlikle yaşadığım oldu. Boyun ağrımın gerçek nedeninin stres olduğunu sonradan öğrenmiştim."(K 21)

Katılımcıların %27,4'ü meslek hayatlarının ilk beş yıllık döneminde iş-aile çatışması yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

"Eşimin ilk dönemler serzenişleri oldukça fazlaydı, zira uzun süren iş koşuşturmalarından onları ihmal ettiğim zamanlar oluyordu. Şimdi biraz onlar alıştı birazda ben dengeyi öğrendim." (K 14)

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların %21'i kurum içerisinde çalışanlardan kaynaklı iletişim eksikliği yaşadıkları ve bu durumun yönetimsel zafiyetlere neden olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle görevlerinin ilk yıllarında iletişim sorunu kendini daha net göstermiştir. Bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

"Görevin özellikle ilk aylarında, kurum çalışanları doğal olarak bana karşı temkinli yaklaşıyorlardı. Bu durum kurum personelinin informal iletişimi önünde bir engeldi. İletişim sorunu ise zaman zaman yönetimsel sorunlara neden oluyordu." (K 38)

Katılımcıların %16,1'i çift basamaklı kariyer yaklaşımının getirdiği yük nedeniyle sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Odak grup görüşmesine katılan bir katılımcı bu durum için;

"Lisans mezuniyetinden sonra eğitim yönetimi alanında yüksek lisansa başladım. Eğitim yönetimi alanında yüksek lisans ile ilçe milli eğitim müdürlüğüm aynı döneme gelmişti. Eğitim yönetimi alanında uzmanlaşmak gerekiyordu. Bu ağır bir yük getirmişti o dönem" ifadesini kullanmıştır.

Araştırma grubuna dâhil edilen ilçe milli eğitim müdürlerinin %6,4'ü görevlerinin üçüncü yılından sonra kariyer platosu hissine kapıldıklarını belirtmişlerdir.

"İsteyerek gelmiş olduğum bu pozisyonda görevime motive olmuş bir şekilde başladım. Bir ara bundan sonrası ne olacak düşüncesine kapıldım. Bunun daha ilerisi yok gibi görünüyor. Bu durumda, daha fazla çaba göstermenin iş pozisyonuma bir katkısı olmayacaktı. Bu yanlış bir düşünce tabii olarak. Motivasyonumu düşürüyordu. Ama çok fazla etkisinde kaldığımı söyleyemem."

2.2. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyere Giriş Evresinde Yaşadıkları Sorunları Çözme Stratejileri

Kariyer gelişimlerinde ilçe milli eğitim müdürlerinin karşı karşıya kaldıkları sorunları çözmede ortaya koydukları yaklaşımlara bu bölümde yer verilmiştir. Toplam 8 oturumda gerçekleşen odak grup görüşmelerinde, katılımcıların kariyer giriş evresinde karşılaştıkları sorunları belirlenmiş ve ardından bu sorunlara ilişkin olarak geliştirdikleri çözüm stratejileri analiz edilmiştir.

Özel hayatına iş yoğunluğu nedeniyle daha az zaman ayırdığını ifade eden katılımcılar (n=34) bu sorunu zamanla aştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı ise iş-aile çatışması yaşadıklarını (n=17) ifade etmiştir. Burada anahtar çözüm iş deneyimlerinin artması olmuştur. Bu çözüm katılımcıların kendi geliştirdikleri bir çözüm olarak değerlendirilemez. Bunun yanında katılımcılar bu sorunlara ilişkin çözüm stratejisi olarak; iş planı yapmayı (n=7) ve özel hayatına ilişkin aktivite planı yapmayı (n=8) denediklerini, aile ile daha nitelikli zaman geçirmek için ortak aktiviteler planladıklarını (n=13) ve aile içi iletişimi güçlendirme çabaları sergilediklerini (n=9) ifade etmişlerdir. Bu çözüm stratejilerini geliştiren katılımcılar geliştirdikleri çözümlerde başarılı olduklarını belirtmişlerdir. Bu soruna herhangi bir çözüm getirmeyi düşünmemiş olan katılımcılar (n=5) zamanla

işlerin düzene girdiğini belirtmiştir. Bazı katılımcılar ise (n=8) iş hayatının yoğunluğu nedeniyle hala bu soruna çözüm getiremediklerini ifade etmiştir.

Konuya ilişkin bazı katılımcı görüşleri şöyledir;

"...daha dengeli bir iş-özel hayat için iş planı yapmaya başladım. Böylece hem işte daha etkili olmaya başladım hem de özel hayatıma yeterince zaman ayırmaya başladım"(K 52)

".....bu konuda hala çok başarılı sayılmam. Özel hayatıma çok fazla zaman ayıramıyorum" (K 43)"

Araştırma grubundaki katılımcıların yarısı (n=31) deneyimsizlikten kaynaklanan yönetimsel sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunu yaşayan katılımcılardan çoğunluğu (n=23) daha deneyimli meslektaşlarını arayıp fikir aldığını belirtmiştir. Katılımcıların bazıları ise (n=19) çözüm stratejisi olarak, iş deneyimi kazanma adına araştırma yaptığını ve bol bol okuduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber alt kademedeki şube müdürleri ile toplantı yaparak fikir aldığını, deneyim eksikliğini beyin fırtınası yöntemiyle çözüm aradığını ifade eden (n=11) katılımcılar da olmuştur.

Araştırma grubunda yer alan katılımcılar (n=27) ilçe milli eğitim müdürlüğü görevine başladıklarında mesleğe yönelik olarak bir hazırlık, yetiştirme evresinin olmayışını sorun olarak görmüşlerdir. Bu soruna paralel olarak, mesleki gelişim sorunu da katılımcılar tarafından (n=20) dile getirilmiştir. Burada katılımcılar deneyimsizliğe bağlı olarak yaşadıkları sorunları aşmada kullandıkları çözüm stratejilerini deneyimsizlikten kaynaklanan yönetimsel sorunlar için geliştirdikleri çözüm stratejilerine benzer çözümler kullandıklarını ifade etmişlerdir. Mesleğe yönelik bir hazırlık evresinin olması gerektiğini ifade eden katılımcıların çoğu (n=19) bu sorunu araştırma yaparak aştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların önemli bir kısmı (n=17) deneyimli meslektaşları ile fikir alış verişi yaparken, astları ile toplantılar yaparak çözüm stratejisi üretmeye çalışan katılımcılar da (n=14) söz konudur.

Deneyimsizlik zamana bağlı yönetimsel sorunların çözümü için geliştirdikleri stratejilere ilişkin olarak bazı katılımcı görüşleri şöyledir;

" ....bol bol araştırma yapmak, mevzuatı didik didik okumak en güzel çözüm yolu aslında." (K 56)

"İlçe milli eğitim müdürlüğü görevine getirilmeden önce mesleğe yönelik bir hizmet içi geliştirme dönemi olmadı. Bunu bir eksiklik olarak değerlendiriyorum"(K 41)

Bu soruna ilişkin bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

"Aşırı stresin işlerin yetişmesinde bir faydası olmadı gibi, yapılacak için niteliğini de düşürüyor. Stresten tamamen uzak olmak neredeyse imkânsız benim için. Düşünce yapımı değiştirip, sevdiğim, birlikte zaman geçirmekten keyif aldığım kişilerle daha fazla beraber zaman geçirmeye başladım." (K 48)

Katılımcı grubun bir kısmı (n=14) çift kariyerli eş nedeniyle, yani eşinin iş hayatında olması ve kendi kariyer beklentilerinden dolayı bazı sorun

yaşadığını belirtmiştir. Bu soruna yönelik olarak katılımcılar geliştirdikleri çözüm stratejilerini; eşle sorumluluk paylaşımı (n=9), ev işleri için yardımcı hizmeti alma (n=8), iletişim bağını güçlendirme (n=8) olarak ifade etmişlerdir.

"Eşim de benim gibi yönetici pozisyonunda görev yapıyor. Eşimin çalıştığı sektör bizimki ile pek ilgili değil ancak iş anlamında onun da sorumlulukları, iş stresini görebiliyorum. Eve geldiğinde yorgunluğu gözlerinden okunuyor. Yemek konusunu beraber hallederiz. Ayda bir temizlik işlerinde yardım edecek bir personel alıyoruz eve. Bu şekilde destek olmaya çalışıyorum. Ama ev işinin büyük kısmı yine eşimde." (K 26)

Araştırma grubuna dâhil edilmiş olan ilçe milli eğitim müdürlerinin bir kısmı (n=13) kurum içi iletişim eksikliğinden kaynaklanan bazı yönetimsel sorunlar yaşadıklarını dile getirmiştir. Bu soruna ilişkin olarak katılımcılardan bir kısmı (n=7) kurum içerisinde demokratik bir ortam oluşturma çabası sergilediklerini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise (n=6) kurum personeline yönelik dışarıda yemek, doğa yürüyüşü gibi sosyal etkinlik düzenleyerek kurum için iletişimin güçlenmesini için çaba harcadığını ifade etmişlerdir. Örgüt içi iletişim sorununu çözmeye yönelik olarak görüş bildiren bazı katılımcı görüşleri şöyledir;

"Kurum içerisinde güçlü bir iletişim ağı kurmak, kurumun işleyişi bakımından son derece önemlidir. Bunu sağlamak için ise demokratik bir yönetim anlayışı sergilemeye özen gösterdim."(K 47)

Diğer yönetici kademelerinde uzmanlaşmış olan katılımcılar ilçe milli eğitim müdür olduklarında yeni bir alanda daha uzmanlaşması beklenmektedir. Bu durum, alınyazında çift kariyer yaklaşımı olarak nitelendirilmektedir. Araştırmaya dâhil edilen grubun bir kısmı (n=10) çift basamaklı kariyer yaklaşımının kendilerine bir getirdiği ifade etmişleridir. Bu duruma ilişkin olarak katılımcıların bazıları (n=6), çözüm stratejisi olarak yoğun bir tempo ile yeni kariyerine odaklanma ve alanda uzmanlaşma olarak benimsediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı ise (n=3) eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitime başlayarak, yeni yönetim alanında daha donanımlı ve hazır olmayı amaçlamışlardır. Çift basamaklı kariyer yaklaşımı sorunu için geliştirdikleri çözüm stratejisi ilişkin bazı katılımcıların görüşleri;

"İlçe milli eğitim müdürlüğü görevinde tecrübem olmadığından dolayı bu görevde başarılı olmak için çok fazla çalışmam gerekiyordu. Bu görev benim için yeni bir kariyer başlangıcıydı. Bu nedenle özverili bir şekilde çalıştığımı ifade edebilirim." (K 9)

Araştırma grubunda yer alan bazı katılımcılar (n=4) ise ilçe milli eğitim müdürlüğü görevinin üçüncü yılından sonra kariyer platosu hissi yaşadıklarını ifade etmiştir. Kariyer platosu hissi kişinin kariyerinde üst noktaya geldiğini ve daha fazla ilerleyemeyeceğini düşünmesidir. Bu soruna ilişkin getirilen tek çözüm önerisi ise kendilerini güdüleyici işlere yönelmeleri olmuştur. Sorunun çözüm önerisi olarak bazı katılımcı görüşleri şöyledir;

"İlk bir yıl çok motive olmuş bir şekilde göreve başladım. Ancak üçüncü yıla geldiğimde daha fazla çabalamamın kariyer gelişimi anlamında çok önemli olmadığını, kariyerimde son noktada olduğumu düşünmeye başladım.

Bu durum verimliliği ve etkililiği olumsuz etkiliyordu. Bunun üzerine beni tekrar motive edecek projelere yoğunlaştım." (K 3)

2.3. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Kariyere Giriş Evresi Sorunlarına Yönelik Geliştirdikleri Problem Çözme Stratejilerini Etkileyen Faktörler

Bu bölümde, ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin giriş evresinde yaşadıkları sorunları ilişkin olarak geliştirdikleri problem çözme stratejilerini olumsuz etkileyen etkenlere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Ayrıca ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin gelişim döneminde karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm stratejileri ve çözüm stratejilerini uygulamada karşılaştıkları engeller verilmiştir.

İncelendiğinde kariyerlerinin giriş evresinden, özel hayatına yeterli zaman ayıramayan, iş-aile çatışması yaşayan katılımcıların bu soruna yönelik olarak iş planı yapma, aile ortak zaman geçime, aile içi iletişimi güçlendirme çabaları ve özel hayat dair planlı yaşam şeklindedir. Ancak bu çözüm stratejilerini geliştirirken katılımcıların bir kısmı (n=16) anlık gelen ve planda olmayan işler nedeniyle iş planında sapmalar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca görüldüğü gibi, iş yoğunluğu nedeniyle aileyle ortak zaman geçirmeyi ertelemek zorunda kalan katılımcılar da (n=15) söz konusudur. Çevresel nedenlerden dolayı aile içindeki bireyler arasında yaşanan çatışmalar da, bazı katılımcılara göre (n=4) iş-aile çatışması için üretilen çözüm stratejilerini olumsuz etkilemektedir. Buna ilişkin olarak bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

"...tabi iş planı yapıyorsunuz ama her zaman iş planı tutmuyor. Bir anda bir yazı geliyor sizin plan alt üst oluyor. Bugün yetiştireceğiniz işler arasına başka işler giriyor. Yani iş yoğunluğu hiç bitmiyor" (K 15)

Katılımcı grubun, kariyerlerinin giriş evresinde deneyimsizlikten kaynaklanan yönetimsel sorunlar, mesleğe yönelik hazırlık evresi eksikliği, mesleki gelişim sorunlarını yaşamışlardır. Bu sorunlara ilişkin olarak, katılımcılar meslektaşlarından fikir alma, astlarla görüşme ve araştırma yapma çözüm stratejilerini geliştirmişlerdir. Ancak örneklem grubunda yer alan ilçe milli eğitim müdürleri, bu geliştirdikleri çözüm stratejilerini engelleyen bazı durumlar olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlar, yeni gelişen durumlara ilişkin örnek davranış modellerine her zaman rastlayamama (n=36), bazen deneyimli meslektaşların bilgi paylaşımına açık olmayışı (n=5), astların etkili katılımının sağlanamaması (n=6) şeklindedir.

"...ilk defa karşılaştığımız durumlar olabiliyor. Sistemsel değişiklikler çıkıyor. Deneyimli dediğimiz abilerimize soracağız ama onlar da yeni bu konuda. Bu sefer ne yapalım diye yollar arıyoruz" (K 16)

Katılımcı grup kariyer giriş evresinde stres yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Buna ilişkin olarak katılımcıların beş farklı çözüm stratejisi geliştirdikleri görülmüştür. Yine katılımcı görüşlerine göre bu çözüm stratejilerini olumsuz etkilen durumlar; stres kaynağı olarak birden fazla parametrenin rol alması nedeniyle stres kaynağını saptayamama (n=6), kurum personelinin her zaman etkili olamaması (n=9), mekanik örgüt yapısı nedeniyle iletişimin yukarıdan aşağıya tek yönlü olması, zaman sınırlaması olan işlerin kişiler üzerinde yaptığı baskı (n=8) ve insanların sosyalleşmeden uzaklaşmak istemesi (n=11) şeklindedir. Konuya ilişkin olarak bazı katılımcı görüşleri şu şekildedir;

"...stres işimizin bir parçası, bu yadsınamaz. Stresi hem fiziksel hem psikolojik olarak bedeninizde hissediyorsunuz. Yapılacak en iyi iş, strese ne sebep oluyor önce onu tespit edelim şeklinde düşünüyorsunuz. O kadar çok etken var ki neyi tespit edeceğiz diyoruz sonra." (K 11)

Katılımcılar çalışan eşler nedeniyle kariyer giriş evresinde sorun yaşamışlardır. Bu soruna ilişkin olarak ise eş ile sorumluluk paylaşımı, yardımcı personel hizmeti alma ve eş ile iletişimi güçlendirme çabaları gibi çözüm stratejileri geliştirilmiştir. Ancak bu çözümlere ilişkin olarak katılımcılar, ev işi sorumluluklarını yerine getirmede eşlerin benzer becerilere sahip olmayışı (n=6) ve ekonomik kısıtlılık (n=7) gibi engellerle karşılaşmışlardır.

Yine incelediği üzere, katılımcılar örgüt içi iletişim sorunu yaşamışlardır. Bu soruna çözüm olarak demokratik yaklaşım sergileme ve ortak sosyal aktiviteler düzenleme gibi yollara başvurmuşlardır. Bu çözüm yollarını uygularken mekanik örgüt yapısı nedeniyle klasik yönetim anlayışından tam olarak uzaklaşamama (n=8), her çalışan için ortak boş zaman ayarlayamama nedeniyle sosyal aktivitelere tam katılımın sağlanamaması (n=6) gibi engellerle karşılaşmışlardır.

Katılımcılar kariyerlerinin giriş evresinde çift basamaklı kariyer yaklaşımının getirdiği yükü sorun olarak tanımlamışlardır. Çözüm stratejisi olarak ise lisansüstü eğitime devam etme ve kendini geliştirme ve yetiştirme çabaları olduğunu belirtmişlerdir. Ancak katılımcılar bu çözüm stratejilerini uygularken, iş yoğunluğu nedeniyle lisansüstü eğitime devam edemediklerini (n=3) ve tek başına kendini yetiştirme ve geliştirmenin zorluğu çektikleri (n=6) ifade etmişlerdir.

Kariyer platosu hissine kapılan katılımcılar bunun engellemek için motivasyon arttırıcı işlere yönelmişlerdir. Ancak bu çözüme ilişkin olarak da zaman zaman dış faktörlerden dolayı motivasyon kaybı yaşadıklarını (n=2) belirtmişlerdir.

2.4. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Demografik Özelliklerine ve Ölçek Alt Boyutlarına Göre Gerçekleştirilen Analizler

Bu bölümde faktör analizi sonucu elde edilen alt boyutların ilçe milli eğitim müdürlerinin demografik özelliklerine göre, gruplar arasında anlamlı farklılaşmalar olup olmadığı incelenmiştir.

Bu bölümde araştırmaya katılan ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin giriş evresinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin alt boyutlara verdikleri puanların, onların yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı test edebilmek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Anlamlı bir farklılaşmanın olduğu durumlar için farklılık kaynağını ortaya çıkarmak için tamamlayıcı test olarak Post-Hoc Scheffe testi yapılmıştır.

İlçe milli eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresinde karşılaştıkları sorunlardan "Stres" alt boyutuna verdikleri toplam puanlarda yaş değişkenine göre istatistiksel anlamda farklılaşma olduğu tespit edilmiştir ($F=21,032$ ve $p<0,05$). Söz konusu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek

için yapılan tamamlayıcı Poct Hoc Scheffe testine göre, 55 yaş ve daha üstündeki grup kendinden daha genç olan diğer yaş aralığındaki gruplara göre Stres alt boyutunu daha düşük puanla değerlendirmişlerdir. Başka bir ifadeyle ilçe milli eğitim müdürlerinin yaşları arttıkça, iş dolayısıyla yaşadıkları stres düzeyi daha düşüktür.

İlçe milli eğitim müdürleri "iş-aile çatışması" alt boyutu için verdikleri toplam puanlarda, 55 yaşından daha genç olan gruplar lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir (*F=14,293* ve *p<0,05)*. Buna göre, ilçe milli eğitim müdürlerinde yaş arttıkça iş ve aile arasında çatışmaların azaldığı söylenebilir.

Örneklem grubunda yer alan ilçe milli eğitim müdürlerinin "deneyim" alt boyutuna verdikleri toplam puanlarda, yine 55 yaşından daha genç olan gruplar lehine farklılık olduğu tespit edilmiştir(*F=22,045* ve *p<0,05)*. Buna göre 55 yaşın üzerindeki ilçe milli eğitim müdürleri deneyim sorununu, diğer yaş gruplarındaki ilçe milli eğitim müdürlerine göre daha düşüktür.

Bu bölümde araştırmaya katılan ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin giriş evresinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin alt boyutlara verdikleri puanların, onların mesleki deneyim değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek amacıyla ANOVA testi uygulanmıştır. Anlamlı bir farklılaşmanın olduğu durumlar için farklılık kaynağını ortaya çıkarmak için tamamlayıcı test olarak Post-Hoc Scheffe testi kullanılmıştır.

Örneklem grubundaki ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin olarak Stres ve Deneyim alt boyutlarına verdikleri puanların onların mesleki deneyimlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Buna göre mesleki deneyimi 15-20 yıl aralığında olan grup kendinden daha fazla mesleki deneyime sahip olan gruplara göre stres boyutunu daha yüksek puanla cevaplamışlardır (*F=12,852* ve *p<0,05*). Buna göre, ilçe milli eğitim müdürlerinde mesleki deneyim arttıkça stresin azaldığı söylenebilir. Benzer şekilde deneyim sorunu boyutunu 15-20 yıl aralığında mesleki deneyime sahip olan grup kendinden daha deneyimli olan gruplara göre daha yüksek puanla değerlendirmişlerdir (*F=9,287* ve *p<0,05*).

Bu bölümde araştırmaya katılan ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin giriş evresinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin alt boyutlara verdikleri puanların, onların ilçe milli eğitim müdür olmadan önceki kariyerlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek üzere ANOVA testi uygulanmıştır.

Katılımcıların ilçe milli eğitim müdürü olmadan önceki görev türüne ilişkin bulgular verilmiştir. Buna göre, daha önce İl MEM'de müdür yardımcılığı görevinde bulunmuş olan ilçe milli eğiti müdürleri iş-aile çatışma boyutunu diğer görev türlerinde çalışan katılımcılara göre daha yüksek puanla cevaplamışlardır *(F=7, 270* ve *p<0,05*).Benzer şekilde aynı grup, bu sefer motivasyon alt boyutunu, daha önce okul müdürlüğü görevinde bulunmuş olan grup le İlçe MEM'de şube müdürlüğü görevini yapan gruplara göre daha olumlu değerlendirmişlerdir *(F=9, 408* ve *p<0,05*).

2.5. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Eğitim Seviyesi Değişkenine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin giriş evresinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin alt boyutlara verdikleri puanların, onların ilçe milli eğitim müdür olmadan önceki kariyerlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek üzere bağımsız gruplar T-testi uygulanmıştır.

İlçe mili eğitim müdürlerinin kariyer giriş evrelerinde yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak, eğitim seviyelerine göre değerlendirilmiştir. Katılımcıların eğitim seviyeleri ise lisans ve lisansüstü olarak iki grup altında ele alınmıştır. Buna göre; ilçe milli eğitim müdürlerinin eğitim seviyeleri, onların kariyer giriş evresi sorunlarına ilişkin oluşturulan alt boyutlardan sadece motivasyon alt boyutuna verdikleri puanda etkili olmuştur ($t=2,982_{(277)}; p<0,05$). Buna göre lisans seviyesinde eğitim düzeyine sahip katılımcılar, lisansüstü seviyede eğitimi olan katılımcılara göre daha yüksek motivasyonla göreve başlamışlardır.

2.6. İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Görev Bölgesi Değişkenine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümümde, araştırmaya katılan ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyerlerinin giriş evresinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin alt boyutlara verdikleri puanların, onların görev yaptıkları coğrafi bölgeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlemek üzere ANOVA-testine ilişkin sonuçlar verilmiştir.

Örneklem grubundaki ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin olarak mesleki gelişim ve gelişime açıklık alt boyutuna verdikleri puanların onların çalıştıkları coğrafi bölgeye göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir. Buna göre Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çalışan grup, diğer bölgelerde çalışan gruplara göre mesleki gelişim ve gelişime açıklık alt boyutunu daha düşük puanla değerlendirmişlerdir ($F=5,905$ ve $p<0,05$). Yine motivasyon boyutunu bu sefer Doğu Anadolu Bölgesinde çalışan grup diğer bölgelerde çalışan ilçe milli eğitim müdürlerine göre daha yüksek puanla değerlendirmişlerdir ($F=11,151$ ve $p<0,05$).Buna göre Doğu Anadolu Bölgesinden çalışan ilçe milli eğitim müdürleri kariyerlerine daha yüksek motivasyon ile başladıkları söylenebilir.

3. SONUÇ TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Sonuç ve Tartışma

Özel hayatına iş yoğunluğu nedeniyle daha az zaman ayırdığını ifade eden yöneticiler bu sorunu zamanla aştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı ise iş-aile çatışması yaşadıklarını ifade etmiş; iş deneyimlerinin artmasıyla sorunun çözüme ulaşacağını ifade etmişlerdir. Bu çözüm doğrudan müdahale içermediği için kendi geliştirdikleri bir çözüm olarak değerlendirilmemiştir. Bunun yanında katılımcılar bu sorunlara ilişkin çözüm stratejisi olarak; iş planı yapmayı ve özel hayatına ilişkin aktivite planı yapmayı denediklerini, aile ile daha nitelikli zaman geçirmek için ortak aktiviteler planladıklarını ve aile içi iletişimi güçlendirme çabaları

sergilediklerini ifade etmişlerdir. Bu çözüm stratejilerini geliştiren katılımcılar geliştirdikleri çözümlerin etkili olduğu ifade etmişlerdir. Araştırmada bulgularında deneyimsizlikten kaynaklanan yönetimsel sorunlar yaşayan katılımcıların çözüm olarak daha deneyimli meslektaşlarını arayıp fikir aldığı ortaya çıkmıştır. Diğer çözüm stratejileri ise iş deneyimi kazanma adına araştırma yapmak, bol bol okuma ve beyin fırtınası yöntemini kullanma olarak ifade edilmiştir. Araştırma grubunda yer alan katılımcılar ilçe milli eğitim müdürlüğü görevine başladıklarında mesleğe yönelik olarak bir hazırlık, yetiştirme evresinin olmayışını sorun olarak görmüşler ve deneyimsizlikten kaynaklanan yönetimsel sorunlar için geliştirdikleri çözüm stratejilerine benzer çözümler kullandıklarını ifade etmişlerdir. İlçe milli eğitim müdürlerinin en çok yaşadığı sorun olarak belirtilen özel hayata zaman ayıramama sorunu zamanın etkili şekilde kullanılamamasından kaynaklanabilir. İş hayatında zaman yönetimi önemli bir yer tutar. Zamanın etkili kullanılamaması beraberinde iş ve özel hayat arasındaki dengenin sağlanamaması, her ikisinde de sorumlulukların yerine getirilememesine neden olabilir. Bulgulardan adaptasyon süreci, yeni kariyerde deneyimsizlikten kaynaklanan yönetimsel sorunlar ve mesleğe yönelik mesleki hazırlık/yetiştirme imkânlarının bulunmamasıdır. Bu aşamada ilçe milli eğitim müdürlerinin göreve başlarken, yeni görevleri ile ilgili herhangi bir hizmet içi eğitim veya yetiştirmeye tabi tutulmamasının bu sorunların oluşmasına zemin oluşturduğu düşünülebilir. Bu nedenle bu iki sorun birbiri ile yakından ilişkili olarak görülebilir.

Hall ve Moss (1998: 26) kariyerde ilerleme için zorlayıcı görevlerin gerekliliğini ifade eder. Bu yorumu ilçe milli eğitim müdürlerinin yeni kariyerlerinde karşılaştıkları işe yönelik sorunlar ile ilişkilendirirsek, ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyere giriş evresinde adaptasyonu başarılı şekilde tamamlayarak karşılaşılan mesleki zorlukları aşmaları kariyer başarısını beraberinde getirecektir. Hizmet içi eğitim sonucunda memurların görevde gelişmesini sağlayacak bilgi, beceri ve bakış açısında zenginleşme hedeflenir (Oğuzkan, 1993: 81). Hizmet içi eğitimin hem örgüt hem de kurum açısından önemi biliniyorken, yerel politika uygulayıcısı ilçe milli eğitim müdürlerine bu tür destek sağlanmaması ciddi bir eksik olarak düşünülebilir.

Stres sorununa yönelik olarak, katılımcıların işteki stres kaynaklarını saptamak, kurumda görev dağılımını doğru yapmak, ast ve üstlerle güçlü iletişim bağı kurmak, sosyal ilişkileri güçlendirmek, acil olmayan işleri öteleme olarak sıralamışlardır. Araştırma bulgularında stres kariyere giriş evresinde karşılaşılan sorunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Stres iş veya özel yaşamda herhangi bir zamanda karşılaşılabilecek yaygın bir sorundur. Tunçer (2012: 229) iş güvenliği, terfi ve transfer beklentisi, yetersiz bir terfi, bireyin kapasitesini aşan bir terfi, bozuk iletişim, aşırı çalışma, monotonluk, belirsizlik, bireyler arasında rekabet ve çatışma, kariyer düzleşmesi, gözden düşme, engellenme, işten çıkartılma gibi çalışma hayatında karşılaşılan birçok durum stres kaynağı olabileceğini ifade eder. Araştırmanın bulguları yerel politika uygulayıcısı olan ve sorumluluğundaki ilçedeki öğrencilerin bütününe etki edecek kararları alan bireyler olarak ilçe milli eğitim müdürlerinin sorumluluklarından dolayı stres yaşadıklarını ortaya

koymaktadır. Bu da Tunçer (2012) ve Aytaç'ın (1997) görüşleri ile benzer doğrultudadır.

Araştırma grubuna dâhil edilmiş olan ilçe milli eğitim müdürlerinin bir kısmı kurum içi iletişim eksikliğinden kaynaklanan bazı yönetimsel sorunlar yaşadıklarını dile getirmiştir. Bu soruna ilişkin olarak katılımcılardan bir kısmı kurum içerisinde demokratik bir ortam oluşturma çabası sergilediklerini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise kurum personeline yönelik dışarıda yemek, doğa yürüyüşü gibi sosyal etkinlik düzenleyerek kurum için iletişimin güçlenmesini için çaba harcadığını ifade etmişlerdir. Yönetiminin en önemli süreçlerinden biri olan iletişimin açık ve etkili bir şekilde kullanımı ilçe milli eğitim müdürlerinin uyguladığı çözüm stratejilerinin başarılı olmasına yardımcı olacaktır.

Araştırma bulgularında ilçe milli eğitim müdürlerinin çift basamaklı kariyer yaklaşımla beraber gelen yük ile birlikte kariyere giriş evresinde sorunlar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Lisans eğitimi alan yöneticilerin sahip oldukları uzmanlık alanı yanında, eğitim yönetimi alanında lisansüstü derecesinde eğitim alarak uzmanlaşmak istemeleri ve farklı bir alana enerji harcaması; yöneticiler tarafından sorun olarak dile getirilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen grubun çift basamaklı kariyer yaklaşımının kendilerine bir yük getirdiğini ifade etmişleridir. Bu duruma ilişkin olarak katılımcılar çözüm stratejisi olarak yoğun bir tempo ile yeni kariyerine odaklanma ve alanda uzmanlaşmayı benimsediklerini; eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitime başlayarak, yeni yönetim alanında daha donanımlı ve hazır olmayı amaçlamışlardır Bireyin, enerjisini diğer işlerde de kullanması kariyer engellerinden ay ışığı sorununu çağrıştırmaktadır. Aytaç (1997: 227) böyle bir durumda, çalışanın istihdam edildiği örgütte yeterli performansla çalışamayacağını ifade eder. Çalışma bulgularında elde edilen çift basamaklı kariyer yaklaşımının Aytaç'ın (1997) görüşlerini destekler nitelikte olduğunu ifade etmek mümkündür. Yöneticilerin ay ışığı sendromunu yaşamamaları için, çift kariyer yaklaşımında entegrasyonu sağlamaları ve profesyonel olarak yapılan işin sorumluluklarını yerine getirmeyi ihmal etmemeleri gerekmektedir.

İlçe milli eğitim müdürlerinin kariyere giriş evresinde yaşadıkları sorunları ortaya çıkarmayı amaçlayan nitel bölümden elde edilen son sorun ise kariyer platosu hissidir. İlçe milli eğitim müdürlerinin yeni kariyerin ilk yıllarında kariyer platosu hissini yaşamaları dikkat çekici görünse de; kariyer platosu kariyerin herhangi bir evresinde görülebilmektedir. Kariyer platosu, "kariyer ilerleyişinin durduğu bir durumdur" (Ference, Stoner ve Warren, 1977: 602), işverenlerin artık belirli çalışanları ödüllendirmediği veya kademeli olarak ödüllendirmediği bir durumdur. Gruptaki bazı ilçe milli eğitim müdürleri kariyerleri ile ilgili olarak yatay-dikey pozisyonlarda hareket olanağı bulamayacakları düşüncesi ile mesleklerinde durağan bir yapıya dönüşmeye başladıkları hissine kapıldıklarını ifade etmişlerdir. Milli Eğitim Bakanlığının hiyerarşik yapısı, kariyer ilerlemesinde belirlediği kurallar ve nesnel kariyer enstrümanlarının belli bir düzeye kadar artması bireyde kariyer platosu hissine neden olabilir. Bunun yanında geleneksel kariyer yaklaşımının çok yönlü kariyer yaklaşımından daha çok benimsenmiş olması da etkili olabilir.

Neticede milli eğitim müdürlükleri bürokrasinin yoğun olarak işlediği örgütlerdir. Bu nedenle çalışanlar da sistemin içinde kariyere geleneksel bir bakış açısıyla yaklaşabilir. Armstrong-Stassen ve

Schlosser (2008) araştırmasında kariyer platosunun kariyerin herhangi bir aşamasında oluşabileceğini ifade etmekle beraber daha çok yaşlı bireylerde görüldüğünü ortaya koymuştur. Bu noktada araştırma bulguları Armstrong-Stassen ve Schlosser' in (2008) araştırması ile benzerdir. Ettington (1998) ise hiyerarşik yapıya sahip örgütlerin dışsal faktörler aracılığıyla bireylerin kariyer beklentilerini etkilediğini ve sonuçta kariyer platosuna neden olduğunu ifade eder. Bu bilgi doğrultusunda ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyer platosu hissi yaşamalarının nedeni içinde bulunduğu örgüt yapısından kaynaklanıyor olabilir.

Araştırma sonuçlarına göre, ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresinde karşılaştıkları sorunlardan "Stres" alt boyutunu 55 yaş ve daha üstündeki grup kendinden daha genç olan diğer yaş aralığındaki gruplara göre daha düşük puanla değerlendirmişlerdir. Bu sonuca göre ilçe milli eğitim müdürlerinin yaşları arttıkça, iş dolayısıyla yaşadıkları stres düzeyinin daha düşük olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, ilçe milli eğitim müdürlerinde yaş arttıkça iş ve aile arasında çatışmaların azaldığı ve kariyer giriş evresinde daha az deneyimsizlik sorunu yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma bulguları göstermiştir ki, mesleki deneyimi ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyer giriş evresinde yaşadıkları sorunlarda etkilidir. Araştırma bulguları, ilçe milli eğitim müdürlerinde mesleki deneyim arttıkça stresin azaldığı ve daha az deneyimsizlik sorunu yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, ilçe milli eğitim müdür olmadan önce il milli eğitim müdür yardımcısı olarak görev yapan katılımcılar, okul müdürlüğü veya ilçe milli eğitim şube müdürlüğü görevinden gelerek ilçe milli eğitim müdürü olan katılımcılara göre daha fazla iş-aile çatışması yaşamaktadırlar. Yine araştırma sonuçlarına göre, il milli eğitim müdür yardımcılığı görevinden gelen grup, okul müdürlüğü görevinden gelen katılımcılara göre daha yüksek motivasyonla göreve başlamışlardır. Araştırma bulguları ilçe milli eğitim müdürlerinin kariyere giriş evresinde yaşadığı sorunlarında çift kariyerli eşler ve iş aile çatışmasının da yer aldığını göstermektedir. İş aile çatışmasının yeni kariyer basamağının getirdiği iş yükü ve iş yemekleri, toplantılar mesai saatleri dışına taşan etkinliklerden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Eşlerin kendi kariyer rotalarına sahip olması ise evli eşlerde sıklıkla ortaya çıkmaktadır. Geleneksel kültür açısından, ülkemizde de ekseriyetle kadınların ailelerine öncelik vermesi sonucu, kariyer ilerlemesi fırsatı erkeklere verilmektedir. Bilhassa aynı örgütte çalışan eşlerin kariyerlerinde ilerlemeleri bu sorunu daha çok pekiştirmektedir (Özden, 2007: 95). Bu aşamada aile içi iletişim kanallarının açık olması ve karşılıklı saygının aile ilişkilerine dâhil edilmesi önem arz etmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, lisans seviyesinde eğitim almış olan katılımcılar, lisansüstü seviyede eğitimi olan katılımcılara göre daha yüksek motivasyonla göreve başlamışlardır. Bu sonucun nedeni olarak, eğitim seviyesi yükseldikçe görev sorumluluğunun artması gösterilebilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde çalışan ilçe milli eğitim müdürleri, Türkiye'nin diğer bölgelerinde çalışan gruplara göre mesleki gelişim ve gelişime açıklık olma alt boyutunu daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Bu sonuçta, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kalkınmışlık ve gelişmişlik anlamında, Türkiye'nin diğer bölgelerine göre daha geride olmasının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca Doğu Anadolu Bölgesinden çalışan ilçe milli eğitim müdürleri, kariyerlerine daha yüksek motivasyon ile başladıkları sonucu elde edilmiştir. Doğu Anadolu Bölgesinin daha az öğrenci nüfusuna sahip olması, daha az eğitim sorununa neden olacağı ve bunun da eğitim yöneticilerinde motivasyon kaybını engelleyeceği düşünülmektedir.

Öneriler

Yapılan bu çalışma, ilçe millî eğitim müdürlerinin ilk 5 yılda karşılaştıkları olası sorunları ortaya koyması ve çalışanların düşüncelerini yansıtması bakımından önemlidir. Bu çalışma, bu alanda yapılan diğer çalışmalardaki sonuçlara paralel olmakla birlikte, değişik bazı durumları da ortaya koymuştur. Özellikle bürokrasi, iş yükü, mevzuat bilgisinin yetersizliği, işe başlandığında bir danışmana duyulan ihtiyaç ve siyasal baskı müdürlerin kariyer evrelerinde yaşadıkları sorunların başında gelmektedir.

İlçe millî eğitim müdürlerine, görev alanlarıyla ilgili olarak sıkıştıkları anda ve ihtiyaç duydukları konularda başvurabilecekleri bir tür danışmanlık/rehberlik hizmeti sunulmalıdır. İlçe millî eğitim müdürlüklerine yapılacak atamalar eğitim camiasının içinden olmalıdır. İlçe milli eğitim müdürlerinin kariyer gelişimleri ve sorunlarını daha detaylı ortaya koyabilmek amacıyla etnografik ve biyografik çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

Aytaç: (1997). *Çalışma Yaşamında Kariyer.* İstanbul: Epsilon Yay.

Baruch, Y. (2006), Career development in organizations and beyond: Balancing traditional and contemporary viewpoints, *Human Resource Management Review,* 2(16), 125-138.

Başaran, E. (1991). *Örgütsel Davranış.* Ankara: Gül Yayınevi.

Bucak, E. B. (2000). *Eğitimde yerelleşme*. Detay Yayıncılık.

Cafaoğlu, Z. (1996). *Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi.* İstanbul: Avni Akyol Ümit Kültür Vakfı Yayınları.

Can, H. (1999). *Organizasyon ve Yönetimi.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Can, N. (2013). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage, p. 116-124.

Çiftçi, B. (2007). *İnsan Kaynakları Yönetimi / Kariyer Planlaması.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Eren, E. (1989). *Yönetim Psikolojisi.* İstanbul: İÜİF.

Ettington, D. R. (1998), Successful Career Plateauing, *Journal of Vocational Behavior, 52(1),*72-88.

Ference, T. P., Stoner, J. & Warren, E. (1977), Managing the Career Plateau, *Academy of Management Review, vol. 2,* p.602-612.

Güçlü, N. (2003). Örgüt kültürü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23*(2), 61-85.

Hall, D.T. & Moss, J.E, (1998). The new protean career contract: Helping organizations and employees adapt, *Organizational Dynamics, Winter,*

Holland, J. L. (1966). The psychology of vocational choice: A theory of personality types and model environments.

Kaya, Y. K. (1999). *Eğitim Yönetimi, Kuram ve Türkiye'deki Uygulamaları.* Ankara: Bilim Yayınları.

Kurt, M. (2007). *Öğretmen ve yöneticilerin "öğretmenlik kariyer basamakları" uygulamasına yükledikleri anlamlar.* Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi.

Latham, G. P. & Pinder, C. C. (2005), Work motivation theory and research at the dawn of the twenty-first century" *Annual Review of Psychology, 56 (1),* 485-516.

Noe, R. (1999). *İnsan kaynaklarının eğitim ve gelişimi*. (Çev: Canan ÇETİN) Ankara: Betya Yayıncılık

Oguzkan, F. (1993). Egitim terimleri sözlügü. *Ankara: Emel Matbaacilik.*

Özden, C. (2007). *Bireysel Kariyer Yönetimi.* İstanbul: Akis Kitap

Özgen, H., A. Öztürk & A. Yalçın. (2005). *İnsan Kaynakları Yönetimi*.Adana: Nobel Kitabevi.

Pringle, J. & Mallon, M. (2003), Challenges for the boundaryless career odyssey, *International Journal of Human Resource Management, 14(5),* 839-853.

Roe, A. (1957). *Early determinants of vocational choice.* J. Counsel. Psychol., 1957, 4, 212-217. Spranger, E. Types of men. New York: Stechert.

Rousseau, D. and Fried, Y. (2001), Location, location, location: contextualizing organizational research, *Journal of Organizational Behavior, 22*, 1-13.

Schlosser, R. W., & Wendt, O. (2008). Effects of augmentative and alternative communication intervention on speech production in children with autism: A systematic review. *American journal of speech-language pathology*.

Schuller, R. (1993). *Personnel& Human Resource Management.* New York: John WilleyandSons.

Super, D. E. 1980. "A Life-span, Life-space Approach to Career Development." *Journal of Vocational Behavior 16*, 282-298.

Super, D. E. (1957). The psychology of careers; an introduction to vocational development.

Tiedeman, D. V., & O'Hara, R. P. (1963). Career development: Choice and adjustment.

Tortop, N. (1999). *Personel Yönetimi. Ankara*. Yargı Yayınları.

Tunçer, P. (2012). Değişen insan kaynakları yönetimi anlayışında kariyer yönetimi. Ondokuz *Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2012, 31*(1), 203-233. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/188002

Yıldız, S. (2001). *Kişilik ve meslek seçimi arasındaki ilişki ve bir uygulama* (Master's thesis, Uludağ Üniversitesi).

CHAPTER 29

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Macroeconomic Factors Affecting Unemployment in the Eurasian Economic Union: Panel Data Analysis (Galip Afşın Ravanoğlu)

Macroeconomic Factors Affecting Unemployment in the Eurasian Economic Union: Panel Data Analysis

Galip Afşın RAVANOĞLU[1]
[1]*Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, E-mail:afsinravanoglu@gmail.com*

1. Introduction

Considering unemployment is an issue that concerns the general population, it is one of the main issues that decision makers have to deal with. High unemployment rates are not only an economic but also a social problem. In countries with prolonged high unemployment rates, it seems that social unrest may begin, suicide and divorce rates increase, stability may deteriorate and it may even cause government changes.

The ways to fight unemployment in the economic literature have been a subject that has been studied for a long time. In his article published by Arthur M. Okun in 1962, he concluded that growth reduced unemployment rates. According to the law of Okun, referred to in his own name, unemployment rates decrease if real output increases, and unemployment rates increase if real output decreases (Ceylan & Şahin, 2010, 158). Therefore, economic growth is an important determinant of unemployment rates. However, there are studies in the literature that identify unemployment rates not only by economic growth rates, but also by many macroeconomic variables such as imports, exports, public expenditures, foreign direct investments, exchange rates, inflation and interest rates. Therefore, unemployment is an important factor in ensuring economic stability by involving the entire economy.

Former members of the Soviet Union, Kazakhstan, Belarus and Russia, established the Eurasia Customs Union on 1 January 2010. Later, Kyrgyzstan and Armenia joined the Union on May 1, 2015. After this date, the union started to be known as the Eurasian Economic Union (İncekara and İncekara, 2015, 113). The Eurasian Economic Union, which has a population of 170 million and 3 trillion dollars of GNP, has an important potential in world politics.

While 89.1% of the total exports of the Union are made to non-Eurasian Economic Union countries, 10.9% to the Eurasian Economic Union countries, 81.7% of imports are outside of the Union and the remaining 18.3% are within the Union. . Considering the integration depth of the members of the Eurasian Economic Union in foreign trade, it is seen that Belarus ranks first in exports with 46.5%, according to 2017 data. While one third of the exports of Kyrgyzstan and one fourth of Armenia is directed to the Eurasian Economic Union countries, only 10% of Russia and Kazakhstan exports are directed to the Eurasian Economic Union countries (Ganiev and Baigonushova, 2019, 277). Unfortunately, the intra-Union trade is at very low levels, clearly showing that the Eurasian Economic Union has not achieved its goals.

With the dissolution of the Soviet Union, the former union countries had to adapt from the socialist economic system to the liberal system. In this process, especially between 1991-1995, countries struggled with hyper inflation, half-production, unemployment, high levels of corruption and poverty. Considering the unemployment rates in the Union countries, as of

2018, Armenia was around 17.7%, Belarus 5.7%, Kazakhstan 4.9%, Kyrgyzstan 7.1%, Russia 4.7%. The highest unemployment rates were Armenia 19% in 2010, Belarus 24.4% in 1996, Kazakhstan 13.45%, Kyrgyzstan 12.6% in 2002 and Russia 13.3% in 1998 (World Bank Data).

In the second part of the study, the academic studies on unemployment are summarized under the title of literature review. In the third section, with the help of panel data analysis, the relationship between unemployment and other macroeconomic variables was analyzed with data provided by the World Bank between 1995-2018 for Russia, Belarus, Armenia, Kyrgyzstan and Kazakhstan. Finally, in the fourth chapter, the results and solution suggestions are mentioned.

2. Literature Review

Ümit and Karatas studied growth, foreign direct investment, the real effective exchange rate to find connection between those variables and unemployment with new data updates in every three months within Turkey between the years 2000-2013 in 2018. They found a one-way causality relationship between growth and unemployment, from growth to the unemployment rate.

With the data of 2000-2015 in 2018, Güriş and Yaman, through panel data analysis method, it was determined that economic growth, budget deficit, inflation, investments and current account balance decreased unemployment in their studies covering 23 OECD countries, respectively. It was observed that interest rate, public expenditures and exchange rate increased unemployment. It is also among the findings that the 2008 global economic crisis negatively affected unemployment.

Akcan and Ener with quarterly data from 2000-2015 found out that real exchange rate, inflation, and growth affects export in a positive way in every season.

Üzar and Akyazı determined a two-way causal relationship between economic growth and unemployment rates in their studies covering 34 OECD countries in the period of 2000-2016 in 2018.

Dritsakis and Stamatiou studied the relationship between foreign direct investment, exports, unemployment and economic growth in their work covering 13 new European Union countries for the period 1995-2013 in 2017. As a result, they found long-term bidirectional causality between exports and economic growth. In addition, long-term one-way causality relationship was found between economic growth and unemployment.

Isaev and Masih reached the conclusion that the private sector's external debt ratio increased unemployment in the long run in the Australian economy with their ARDL model in 2017-2016 quarterly data.

In her study, which examined the relationship between growth, unemployment and inflation in the Russian economy in the period 1992-2014 in 2016, Yüksel identified a causality relationship from unemployment to growth.

Nwaka v.d. In their work they prepared for the Nigerian economy in the period of 1970-2010 in 2015, they came to the conclusion that real output in the long run and GDP per capita decrease unemployment, but trade deficit increases unemployment.

Sır, In his study prepared for the economy of Sri Lanka in 1990-2012 period in Sir 2015, it was concluded that inflation rates negatively affect unemployment, but GDP affects unemployment positively.

Akeju and Olanipekun found a short-term and long-term statistically significant relationship between unemployment and economic growth in their study, where they analyzed the relationship between unemployment and economic growth in the Nigerian economy in the period 1980-2010. The 1 percent change in unemployment rates increases real output by 0.097% in the first period and 0.069% in the fourth period.

Murwirapachena v.d. In 2013, with the help of the vector error correction model, with the annual data of 1980-2010, they concluded that public expenditures reduced unemployment rates in South Africa.

Altay v.d. In their studies in which they examined the relationship between unemployment and inflation rates in G8 countries with quarterly data in the period of 2001-2009 in 2011, they found that the direction of causality in the short term was from inflation to unemployment and in the long term from unemployment to inflation.

Fu and Lin could not find a correlation between the exchange rate and the interest rate in their studies, which examined the relationship between interest rate, unemployment and exchange rate in the Chinese economy in 2010 with the 2001-2009 period data. However, they concluded that unemployment rates in China have an important effect on the exchange rate.

Eita and Ashipala found a negative relationship between inflation and unemployment in their studies, in which they analyzed the factors affecting unemployment in the Namibian economy in 2010 with data from the period of 1971-2007. They also reached the conclusion that investments reduced unemployment.

3. Analysis

In this study, factors affecting unemployment for the Eurasian Economic Union countries were investigated. For this purpose,

- Armenia
- Belarus
- Kyrgyzstan
- Kazahkstan
- Russian Federation

for the period 1995-2018, according to data availability for the countries

- Unemployment rate, percent (UNEMP)
- Gross domestic product, billion dollars at 2010 fixed prices (GDP)
- Population, million people (POP)
- Exports, billion dollars at 2010 fixed prices (EXPORT)
- Imports, billion dollars at 2010 fixed prices (IMPORT)
- General government final consumption expenditures, billion dollars at 2010 fixed prices (EXPENDITURE)
- The ratio of foreign direct investment inflows to gross domestic product, percentage (FDI) variables were taken. Variables are provided from World Bank data.

In the study, panel data model was used because of its broad data set compared to time series and horizontal section models, giving more reliable

estimations in this context and advantages of controlling individual heterogeneity.

In panel data models, different models can be mentioned only according to individuals or according to the way in which the difference in data according to individuals and time is included in the model. These models are divided into two main groups: Fixed Effects Model (SEM) and Random Effects Model (REM).

Whether fixed or random effect models are used in panel data analysis is an important problem. The model to be used depends on the relationship between individuals' effects and explanatory variables. Gujarati (2003) suggested that random effects model should be used in cases where there is no relationship between effects and explanatory variables, and fixed effects model should be used in cases where there is a relationship. On the other hand, if the horizontal cross-section component comes from a large pile, individuals are expected to have no relationship between effects and explanatory variables. Therefore, in such cases, the random effects model would be more appropriate. If the horizontal cross section component comes from a stack that will cover the entire sample, it can be said that the fixed effects model is more suitable than the random effects model.

Besides, it can be decided which model to use depending on the time and number of individuals. Where the size of the time is large and the number of individuals is small, the parameter estimates are close to each other for both models. In this case, fixed effects model can be preferred for ease of operation. If the number of individuals is large and the time is small, the random effects model can be used if the horizontal cross-section component comes from a very large pile, and in other cases, the fixed effects model can be used. On the other hand, if the cross-sectional data analyzed were collected by random methods from a large population, it may be more convenient to handle specific effects of individuals randomly throughout the cross-sectional observations, since the sample is not large enough to cover the entire population.

Summary statistics regarding the data set used in the study are shown in Table 1.

Table 1: Summary Statistics

	Average	**Std. Deviation**	**Kurtosis**	**Bias**	**Min**	**Max**
UNEMP	9.47	3.98	1.24	1.24	4.74	24.40
GDP	300.00	534.74	1.46	1.75	2.44	1722.19
FDI	4.33	3.51	1.04	1.12	-1.39	17.13
POP	35.76	54.92	0.28	1.49	2.88	148.38
EXPORT	92.57	152.07	1.97	1.83	0.64	564.35
IMPORT	64.27	106.31	4.05	2.26	1.76	440.32
EXPENDITURE	59.18	106.93	0.45	1.54	0.60	299.74

According to the summary statistics gathered from Error: referance source not found the UNEMP variable was realized as 9.47% on average in the period under consideration. When this series is taken into consideration in all

countries, the highest reached 24.40% in Belarus in 1996, while the lowest was 4.75% in 2018 in the Russian Federation. When the panel structure of the series is ignored, it can be said that the series shows a pointed structure from the normal distribution with the kurtosis value of 1.24, while the skewness coefficient is 1.24 due to the right skewed structure.

GDP variable was realized as an average of 300 billion dollars in the period under consideration. Considering all countries, this series reached the highest value of $ 1722.19 billion for the Russian Federation in 2018, while the lowest was observed as $ 2.44 billion for Kyrgyzstan in 1995. When the panel structure of the series is ignored, it can be said that the series shows a pointed structure from the normal distribution with 1.46 kurtosis value, while the skewness coefficient is 1.75 due to the right skewed structure.

The FDI variable was an average of 4.33% in the period under consideration. Considering all countries, this series reached the value of 17.13% in Kyrgyzstan in 2015, while the lowest was observed as -1.39 billion dollars in 2017 in Kyrgyzstan. When the panel structure of the series is ignored, it can be said that the series shows a pointed structure from the normal distribution with 1.04 kurtosis value, while the skewness coefficient is 1.12 because of its right-crooked structure.

The average of POP variable was 3.76 million in the period under consideration. Considering all countries, this series reached 148.38 million, the highest belonging to the Russian Federation in 1995, while the lowest was 2.88 million belonging to Armenia in 2011. When the panel structure of the series is ignored, it can be said that the series shows a pointed structure from the normal distribution with the kurtosis value of 0.28, while the skewness coefficient is 1.49 due to the right skewed structure.

In the period under consideration, the EXPORT variable amounted to an average of 92.57 billion dollars. Considering all countries, this series reached 564.35 billion dollars for the Russian Federation in 2018, while the lowest was 0.64 billion dollars for Armenia in 1995. When the panel structure of the series is ignored, it can be said that the series shows a pointed structure from the normal distribution with the kurtosis value of 1.97, while the skewness coefficient is 1.83 due to the right skewed structure.

The IMPORT variable was an average of $ 64.27 billion in the period under consideration. Considering all countries, this series reached the highest value of $ 440.32 billion in 2013, belonging to the Russian Federation, while the lowest was observed as $ 1.76 billion in Kyrgyzstan in 2001. When the panel structure of the series is ignored, it can be said that the series shows a pointed structure from the normal distribution with 4.05 kurtosis value, while the skewness coefficient is 2.26 due to the right skewed structure.

EXPENDITURE variable was an average of $ 59.18 billion during the period under consideration. Considering all countries, this series reached the highest value of 299.74 billion dollars belonging to the Russian Federation in 2013, while the lowest was observed as 0.60 billion dollars belonging to Armenia in 1998. When the panel structure of the series is ignored, it can be said that the series shows a pointed structure from the normal distribution with 0.45 kurtosis value, while the skewness coefficient is 1.54 due to the right skewed structure.

In the panel data model to be established to investigate factors affecting unemployment for Eurasian countries, all series should be stationary. Panel unit root tests to be performed for this purpose differ depending on whether there is a horizontal cross-section dependence or not. For this reason, firstly, whether there is a horizontal cross-section dependence in the model was tested by Breush Pagan 1980 Horizontal Cross-Section Dependency Test and the results are given in Table 2.

Table 2:Horizontal Cross-Section Dependency Test

UNEMP	**Coefficient**	**Std. Error**	**p-value**
GDP	0.0399	0.0218	0.0700
POP	-1.1356	0.3938	0.0050
EXPORT	-0.0817	0.0360	0.0250
IMPORT	-0.0385	0.0212	0.0710
EXPENDITURE	-0.1623	0.1404	0.2500
FDI	-0.1121	0.1012	0.2700
Constant	58.2243	14.8974	0.0000
R2	0.2309		
F-Test	5.4500		0.0001
Breush Pagan 1980 Horizontal cross-section dependency test	11.2000		0.3422
Number of observations	120		
N	5		
T	24		

Horizontal section dependency test results related to panel data model can be found in Error: Reference source not found. Breush Pagan horizontal cross-section dependency test coefficient was calculated as 11.2000 and p-value for this coefficient was calculated as 0.3422. Since the time dimension, T, 24 in the panel data structure and this time dimension is greater than the number of panel units, N is greater than 5, the T> N condition is met. In this case, Breush Pagan cross section dependency test gives more consistent results. As a result, since the p value is greater than 0.1, there is no horizontal cross-section dependency.

H0: No horizontal cross section dependence

The null hypothesis was not rejected in the 90% confidence interval, and it was concluded that there was no horizontal cross-section dependence in the model.

Among the panel unit root tests due to the fact that there is a horizontal cross-section dependency in the model, fixed and constant-trend models were applied to the dependent and independent variables in the Im, Pesaran, Shin (IPS) panel unit root test model. The results are given in Table 3.

Table 3: IPS Panel Unit Root Test

Variable	With constant		With constant and trend
	t stats	p-value	T stats
UNEMP	-5.83	0.00	-4.68
GDP	3.34	1.00	0.41
D_GDP	-5.34	0.00	-4.29
POP	-0.09	0.46	-4.43
EXPORT	2.63	1.00	-0.53
D_EXPORT	-7.02	0.00	-5.67
IMPORT	1.95	0.97	-0.83
D_IMPORT	-6.43	0.00	-4.89
EXPENDITURE	-1.42	0.08	-0.15
FDI	-2.84	0.00	-2.13

IPS panel unit root test results applied to the dependent and independent variables in error referance source not found used in the study are shown for the fixed model and the fixed and trending model. As a result, GDP, EXPORT and IMPORT variables, which are among the variables used in the study, were found to be integrated in the first order, and UNEMP, POP, EXPENDITURE and FDI variables were stationary at the level. SEM and REM were installed by taking the first row differences of the series integrated into the first row, and the appropriate model was selected with the Hausman test. Hausman test results are given in Table 4.

First-order differences of the series integrated into the first row were chosen and fixed effects model and random effects were established and the appropriate model was selected with Hausman test. Hausman test results are given in Table 1.

Table 4: Result of Hausman Test

	Coefficients	
	Constant	Random
D_GDP	-0.02	-0.01
POP	-0.89	0.08
D_EXPORT	-0.02	0.00
D_IMPORT	0.01	0.01
EXPENDITURE	-0.17	-0.05
FDI	-0.14	-0.13

After panel unit root tests related to the series used in the study, Hausman test was used to choose between the fixed effects model and the random effects model during the modeling phase. For this purpose;

H0: Individual effects are random.

Ha: Individual effects are fixed.

hypotheses were tested. Consequently, the null hypothesis was rejected at the 90% confidence level since the relevant test statistics were calculated as 4.58 with a value of approximately 0 p-value. Therefore, fixed effects model was used in the continuation of the analysis.

The results of the fixed effect panel data model established in the study are given in Table 1.

Table 5: Panel Data Model Results

UNEMP	**Standard Model**			**Driscoll Kraay Standard Error**	
	Coefficient	**Std. Error**	**p-Value**	**Coefficient**	**Std. Error**
D_GDP	-0.0188	0.0234	0.4220	-0.0188	0.0095
POP	-0.8926	0.3652	0.0160	-0.8926	0.1015
D_EXPORT	-0.0163	0.0541	0.7640	-0.0163	0.0181
D_IMPORT	0.0121	0.0246	0.6230	0.0121	0.0115
EXPENDITURE	-0.1742	0.0334	0.0000	-0.1742	0.0197
FDI	-0.1443	0.0992	0.1490	-0.1443	0.0525
constant	52.5350	14.4147	0.0000	52.5350	4.5363
R2	0.2203			0.2203	
F-Test	4.9000		0.0002	40.8000	
Wald Test	369.0000		0.0000		
Wooldridge Test	33.7600		0.0044		
Breush Pagan 1980 Horizontal Section Dependency Test	11.2000		0.3422		

Table 5 shows the results of the first panel data model established for the research of factors affecting unemployment for the Eurasian countries and the corrected model results.

According to the standard model installed;

The coefficient for the D_GDP variable was estimated at -0.0188 with a p-value of 0.4220. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable did not have a significant effect on UNEMP by not being rejected in the 90% confidence interval.

The coefficient for the POP variable was estimated at -0.8926 with a p-value of 0.0160. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable had a significant and negative effect on UNEMP by rejecting the 99% confidence interval. Accordingly, it can be said that one unit increase in POP variable will decrease UNEMP variable by 0.8926 units.

The coefficient for the variable D_EXPORT was estimated as -0.0163 with a value of 0.7640. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable did not have a significant effect on UNEMP by not being rejected in the 90% confidence interval.

The coefficient for the variable D_IMPORT was estimated as 0.0121 with a p-value of 0.6230. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable did not have a significant effect on UNEMP by not being rejected in the 90% confidence interval.

The coefficient for the EXPENDITURE variable was estimated at -0.1742 with a p-value of approximately 0. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable had a significant and negative effect on UNEMP by rejecting the 99% confidence interval. Accordingly, it can be said that one unit increase in EXPENDITURE variable will decrease UNEMP variable by 0.1742 units.

When the determination coefficient of the model is examined, it is seen that this value is calculated as 0.2203. Accordingly, it can be said that 22.03% of the changes in the UNEMP variable resulted from the changes in the explanatory variables.

Whether there are variance, autocorrelation and horizontal cross-section dependency problems exist related to the model installed was tested by Wald, Wooldridge and Breush Pagan 1980 Horizontal Section Dependency tests, respectively. Wald test statistic was calculated as 369 with a value of approximately 0 p-value. According to this, the hypothesis that there is no variable variance problem in the model

H0: No variance varying

It was rejected in the 99% confidence interval.

Wooldridge test statistics were calculated as 33.7600 with 0.0044 p-value. According to this, the hypothesis that there is no autocorrelation problem in the model

H0: No autocorrelation

It was rejected in the 95% confidence interval.

Breush Pagan 1980 Horizontal Section Dependency Test test statistic was calculated as 11.2000 with a p-value of 0.3422. According to this, the hypothesis that there is no problem of horizontal section dependency in the model

H0: No horizontal cross section dependence

It was not rejected within the 90% confidence interval.

As a result, it can be said that there are variance and autocorrelation problems in the first fixed effect panel data model. The model was re-estimated using the Driscoll Kraay standard error model to solve current variance and autocorrelation problems.

Driscoll Kraay based on standard faulty model results

Although the coefficient of the D_GDP variable does not change in the corrected model, the p-value of the coefficient was calculated as 0.0600. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable had a significant and negative effect on UNEMP by rejecting the 90% confidence interval. Accordingly, it can be said that one unit increase in D_GDP variable will decrease UNEMP variable by 0.0188 units.

Although the coefficient of the POP variable does not change in the corrected model, the p-value of the coefficient is calculated to be approximately 0. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable had a significant and negative effect on UNEMP by rejecting the 99% confidence interval. Accordingly, it can be said that one unit increase in POP variable will decrease UNEMP variable by 0.8926 units.

Although the coefficient of the D_EXPORT variable does not change in the corrected model, the p-value of the coefficient was calculated as 0.3770. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable did not have a significant effect on UNEMP by not being rejected in the 90% confidence interval.

Although the coefficient of the D_IMPORT variable does not change in the corrected model, the p-value of the coefficient was calculated as 0.3020. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable did not have a significant effect on UNEMP by not being rejected in the 90% confidence interval.

Although the coefficient of the EXPENDITURE variable does not change in the corrected model, the p-value of the coefficient is calculated as approximately 0. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable had a significant and negative effect on UNEMP by rejecting the 99% confidence interval. Accordingly, it can be said that one unit increase in EXPENDITURE variable will decrease UNEMP variable by 0.1742 units.

Although the coefficient of the FDI variable does not change in the corrected model, the p-value of the coefficient was calculated as 0.0120. Accordingly, the null hypothesis that this variable is statistically insignificant

H0: Variable coefficient is 0.

It was concluded that the variable had a significant and negative effect on UNEMP by rejecting the 95% confidence interval. Accordingly, it can be said that one unit increase in the FDI variable will decrease the UNEMP variable by 0.1443 units.

As a result, in this study, factors affecting unemployment for Eurasian countries were investigated. For this purpose, panel data analysis was performed with the data of 1995-2018 for 5 countries and 4 variables. Before

panel data analysis, the existence of horizontal cross-section dependence was investigated and parallel to this, panel unit root test was applied. According to the panel unit root test results, since EXPORT and IMPORT variables have unit roots, the first row difference of these variables was taken and the variables were stabilized.

A standard model was created with the stationed variables and variance, autocorrelation and horizontal cross-section dependency tests were applied for the standard model. According to the results of these tests, since the model has variance and autocorrelation, the problems are solved by using Driscoll Kraay standard faulty model. As a result, the variables of gross domestic product, population, general government final consumption expenditures and foreign direct investment to gross domestic product in the model have statistically negative effects on unemployment.

4. Conclusion

Unemployment is a problem that all world economies are trying to deal with. It is in the economic literature that high unemployment rates deeply affect the general structure of the society. In countries where unemployment rates are constantly high, it is stated that murders, suicides, divorces and crime rates also increase. In addition, it is observed that the expenses made for the unemployed people have a serious burden on the economy. In the literature, it is possible to see studies examining the effects of many macroeconomic variables such as exports, imports, population, foreign direct investments, inflation, and interest rates on unemployment.

Unemployment is also an important issue in the member states of the Eurasian Economic Union. Russia, whose union is the largest economy, also imports workforce from other countries. Since the economic structure in the former Soviet countries is generally weak, employment and wages are low, many unemployed from these countries go to the Russian Federation, where population growth rates are very low and often even negative. Therefore, in a change in macroeconomic variables in the Russian Federation, all countries that are members of the union are affected.

In the study, the relationship between the countries of Eurasia Economic Union, Belarus, Armenia, Kazakhstan, Kyrgyzstan and Russia are examined in, population, export, import, public expenditures, foreign direct investment, GDP macroeconomic variables and unemployment rates between 1995-2018 with the help of panel data analysis. . The data were compiled from the World Bank. According to the analysis, a one-unit increase in the variables of GDP, population, public spending, foreign direct investments reduces unemployment rates by 0.0188, 0.8926, 0.1742 and 0.1443, respectively. It is concluded that exports and imports have no significant effect on unemployment. As a result, the variables of gross domestic product, population, general government final consumption expenditures and foreign direct investment to gross domestic product in the model have statistically negative effects on unemployment. In order to reduce the unemployment rates of the Union countries, it is recommended to follow policies that increase economic growth, public expenditures, population and foreign direct investments.

5. References

ÜMİT, A. Ö., & KARATAŞ, Ö. (2018). Türkiye'de İşsizlik ve İşsizliği Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *14*(2), 311-333.

GÜRİŞ, S., & YAMAN, B. (2018). OECD Ülkelerinde İşsizliği Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Modelleri ile Analizi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *7*(1), 136-146.

AKCAN, A. T. (2018). Makroekonomik Değişkenlerin İşsizlik İle İlişkisi: Türkiye Örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *16*(31), 263-285.

ÜZAR, U, AKYAZI, H. (2018). Ekonomik Büyüme Ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin Oecd Ülkeleri Düzeyinde Ekonometrik Bir Analizi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 19 (2), 463-479. Https://Dergipark.Org.Tr/En/Pub/Cumuiibf/İssue/40744/440924

ALTAY, B , , , TUĞCU, C , TOPCU, M . (2011). İşsizlik Ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 13 (2) , 1-26 . https://dergipark.org.tr/en/pub/akuiibfd/issue/1622/20333

YÜKSEL, S. (2016). Rusya Ekonomisinde Büyüme, Issizlik ve Enflasyon Arasindaki Nedensellik Iliskileri/The Causality Relationship Between Growth, Unemployment and Inflation in Russian Economy. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, *53*(614), 43.

AKEJU, K. F., & OLANİPEKUN, D. B. (2014). Unemployment And Economic Growth İn Nigeria. *Journal Of Economics And Sustainable Development*, *5*(4), 138-144.

DRİTSAKİS, N., & STAMATİOU, P. (2017). Foreign Direct Investments, Exports, Unemployment and Economic Growth in the New EU Members-A Panel Data Approach. *Economia Internazionale/International Economics*, *70*(4), 443-468.

NWAKA, I. D., UMA, K. E., & TUNA, G. (2015). Trade Openness And Unemployment: Empirical Evidence For Nigeria. *The Economic And Labour Relations Review*, *26*(1), 117-136.

ISAEV, M., & MASİH, M. (2017). The nexus of private sector foreign debt, unemployment, trade openness: evidence from Australia.

FU, T. W., & LİN, M. (2012). Interest rate, unemployment rate and China's exchange rate regime. *International Journal of Emerging Markets*.

MURWİRAPACHENA, G., CHOGA, I., MAREDZA, A., & MAVETERA, N. (2013). Fiscal policy and unemployment in South

Africa: 1980–2010. *Mediterranean Journal of Social Sciences, 4*(6), 579-579.

SIR, A.Thayaparan. Impact of Inflation and Economic Growth on Unemployment in Sri Lanka: A Study of Time Series Analysis. Global Journal of Management And Business Research, [S.l.], sep. 2014. ISSN 2249-4588. https://journalofbusiness.org/index.php/GJMBR/article/view/1346 Date accessed: 25 feb. 2020.

BREUSCH, T.S.,& PAGAN, A.R. (1980). The Lagrange Multiplier Test And İts Applications To Model Specification İn Econometrics. *The Review of Economic Studies*, 239-253.

GUJARATİ, D. N., & PORTER, D. C. (2003). *Basic econometrics* (ed.). New York: McGraw-HiII.

IM, K. S., PESARAN, M. H., & SHİN, Y. (2003). *Testing for unit roots in heterogeneous panel*s. Journal of econometrics, 115(1), 53-74.

EİTA, J. H., & ASHİPALA, J. M. (2010). Determinants of unemployment in Namibia. *International Journal of Business and Management, 5*(10), 92.

CEYLAN, S. ve ŞAHİN, B. Y. (2010); "İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri" Doğuş Üniversitesi Dergisi, 11 (2): 157-165.

İNCEKARA, R., & İNCEKARA, (2015). B. AVRASYA EKONOMİK BİRLİĞİ VE POLİTİK EKONOMİK ETKİLERİ. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1), 111-129.

AĞIR, O. (2016). "Rusya-Ukrayna Krizinin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2), 23-42

GANİEV, J., & BAİGONUSHOVA. (2019). D. Avrasya Ekonomik Birliği'nde Döviz Kuru İşbirliği Perspektifi, Internatıonal Conference On Eurasıan Economıes, 271-278

World Bank Data

CHAPTER 30

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

The Importance of Quality Costs in Terms of Total Quality Management (Servet Say)

The Importance of Quality Costs in Terms of Total Quality Management

Servet SAY[1]
[1]*Dr.Lecturer, Selçuk Üniversitesi, E-mail:servetsay@selcuk.edu.tr*

1. Introduction

With globalization, businesses that show up both in the national and international arena in today's competitive environment attach great importance to quality in order to sustain their lives and provide customer satisfaction. In addition, businesses are among the main targets of producing quality goods and services in order to find new markets for them nationally and internationally. In this context, businesses that continue their commercial activities want to make themselves more compatible with the globalized world. As a result of all this, businesses face the concept of "quality costs". In the understanding of total quality management, the transition to the production of quality goods and services may incur additional costs to businesses. However, achieving a certain quality standard in the goods and services produced will lead to increased competitiveness and reduced costs.

Therefore, the concepts of quality and total quality management will be mentioned firstly in the study. Then it will be classified by mentioning the quality costs. Finally, by emphasizing the importance of analysis of quality costs, explanations on pareto and trend analysis will be included.

2. The Concept of Quality

It is possible to come across various definitions in the literature regarding the concept of quality. The word quality comes from the Latin word "qualis". The word quality is mainly used to indicate the status of the products and services it is used to indicate its quality. When the concept of quality is examined, it is seen that the quality has different meanings according to its intended use. This is because the quality is multidimensional and varies according to the person. Therefore, the quality used by consumers to indicate the quality of products and services differs in the meanings that the word will express (Tekin, 2012: 60). For example, Taylor and his followers identify quality with compliance with standards, while another part formulates quality with compliance to desired specifications (Kavrakoğlu, 1993: 12). Considering this definition, two items, the desired features and the compatibility with these features, draw attention. The fact that a product or service has the desired characteristics is related to the design quality. The quality of conformity is related to how suitable the product offered to the customer is to the design (Diken, 2009: 15). However, it is not correct to evaluate the quality only in terms of compliance with the requirements and standards. Because quality does not have a constant and unchangeable attribution (Leblebici & Ömürgönülşen, 1999: 66). Quality is dynamic and variable. Quality plays a decisive role not only in terms of efficiency, cost, speed, profitability, but also in terms of many organizational criteria such as the level of competence and performance of all employees, from the lowest level staff to the top level manager (Şahin et al., 2013: 75).

As mentioned above, the concept of quality is expressed in different ways in terms of various features. In order to better understand the concept of quality, the main quality definitions are summarized below (Tekin, 2012: 61-62).

• Quality is the degree of conformity of a good or service to consumer demands.

• Quality is the properties of a good or a service that can meet a certain need.

• Quality is a system that enables to produce a good or a service economically in accordance with consumer demands.

• Quality is the production and service features of a good or service that meet the expectations of customers.

• Quality is the value of a product and service.

• Quality is the degree of conformity of a product or service to standards and features that provide customer satisfaction.

• Quality is fit for purpose and use.

• It shows the opinion of customers or users about quality, goods or services and is a measure of meeting their expectations and needs.

• Quality is to be reliable (Yatkın, 2003: 3)

• Quality is not to find the deficiency of a good, but to produce it completely (Altınışık, 1998: 194).

• Quality refers to the aesthetics in the production of goods and services and in supply to the customer or citizen (Şahin et al., 2013. 76).

3. Total Quality Management

Famous management scientists such as Crosby (1979), Feigenbaum (1983), Deming (1986) discussed the idea of Total Quality Management. Total Quality Management approaches emphasize the need for a change in organizational culture (Diken, 2009: 359. Juran's “Quality Management is Responsible” in 1954, Feigenbaum's “Total Quality Control” in 1956, Ishikava's 1962 “ Quality circles ”and “ISO 9000 Quality Assurance Series Standards” of the International Standards Organization in the 1980s are innovative approaches developed (Gürdal, 2007: 176).

Total Quality Management (TQM); It consists of the words total, quality and management. The total covers all work, divisions, functions and personnel within the business. The term total indicates that quality relates to all divisions, employees and work in the enterprise. Quality; a business, process, product or service is good and customer satisfaction. Management, on the other hand, is the continuous improvement of the quality that will ensure customer satisfaction by configuring it from a system (Tekin, 2007: 119). Total Quality Management is a philosophy of change and innovation that has been widely applied with the idea of reducing costs and increasing the efficiency and quality of the goods and services produced (Şahin et al., 2013: 79). In this philosophy, continuous development, namely "kaizen", is the basis of

increasing competitiveness. To achieve this, it is necessary to use human resources effectively and efficiently by training them for continuous improvement purposes.

Scientifically, the birthplace of TQM is the United States. However, TQM was developed in Japan. The basic principles of TQM are briefly listed below as main headings (Yılmaz, 2003: 3):

- TQM is a human-centered approach,
- TQM focused on focusing both on the wishes and needs of both customers and employees as a basic philosophy.
- TQM is an approach that aims to improve quality continuously,
- TQM sets out to "do error-free work the first time, every time" instead of "debugging". Focus on processes rather than results; By improving the processes continuously, it considers improving the results as a basic approach,
- TQM is a statistics-oriented approach,
- Process improvements are only possible if processes can be measured. Therefore, measurement and statistical focus are indispensable parts of TQM. All dimensions of quality should be defined, statistically monitored and continuously improved .

4. The Concept of Cost

Cost is the source that is sacrificed or abandoned in order to reach a specific goal (Akgün, 2017: 24). These sources refer to the measures of value used to purchase a product or service (Horngren and Foster, 1987: 21). Cost is the monetary amount of the expenditures made during that period and the sacrifices incurred in obtaining that good and service from the previous period. In other words, cost; are the total expenditures made directly and indirectly in order to obtain any goods or services where they are used or sold (Akdoğan, 2009: 11). For commercial enterprises, while the sum of the purchased goods and all expenses (such as transportation, insurance, commission, storage, etc.) to obtain this goods constitute the cost of that goods, for the production enterprises, the production that is incurred to make the produced goods fully finished all sacrifices constitute the cost of the manufactured product (Yükçü, 2011: 41).

This sacrifice can come across two types. The first is the value of cash or any economic asset disposed of to purchase a good, or the monetary value of the assets and services used in this production, if the goods are not produced. The second is the benefit that the most valuable of the other assets or services that can be acquired or produced with the economic assets disposed of or used and consumed in order to obtain a good or service (Gürsoy, 1997: 23-24).

5. The Quality Costs

It is possible to find quite a lot of recognition in the literature about quality costs. Therefore, it is not possible to talk about a generally accepted definition. For example; The total quality cost by the British Standards Institute (BSI) has been defined as "the cost of ensuring quality and assurance, with losses when quality is not achieved". According to the International Standard Organization (ISO); total quality costs are defined as the costs of the activities carried out in order to achieve the appropriate quality and the costs arising from insufficient control. If we look at the basis of these definitions, all expenditures for the prevention of faulty activities in the enterprise and the elimination of faults are taken into account within the scope of quality cost.

The main purpose of the enterprises is to make high profit while maintaining the production of goods and services and to be permanent in the market. In order to achieve this, it has become necessary to always produce quality products by analyzing customer demands and needs. With the concept of quality becoming an indispensable factor in products and services, some costs arise. With the adoption of the total quality management approach by companies, quality costs started to be monitored. (Sarıgöl, 2004: 7).

In addition to the costs that businesses incur to produce quality products or services, there are costs incurred due to poor quality. All these are evaluated within the quality costs. Quality products have a cost as well as poor quality products have a cost. If proper quality cannot be achieved while producing the product, the amount of discarded goods increases and product costs increase (Alkan, 2002: 100).

Quality costs are very important for businesses. Feigenbaum argued that quality management is very important in determining quality costs. He suggested that if businesses use their quality programs correctly and effectively, the return on investments made and to be made will be rapid. The problems that arise in quality will both increase the cost and cause customer dissatisfaction (Çil, 2018: 70).

Classification of quality costs as prevention, evaluation and internal and external failure costs were first introduced by Feigenbaum. In Feigenbaum's book titled “Total Quality Control” published in 1991, a chapter is devoted to this concept under the name of quality costs. Quality costs are examined in two main sections as the costs of compliance and cost of non-compliance. Eligibility costs consist of prevention and evaluation costs. Incompatibility costs consist of internal failure costs and external failure costs (Koç & Demirhan, 2007: 88).

Prevention costs are the costs that arise to prevent an erroneous production process from occurring during production. (Feigenbaum 1956, 99). Prevention costs are the costs of all activities to prevent or reduce the defects and errors that may arise. Prevention costs consist of costs incurred to prevent errors before errors occur. Valuation costs are the costs of all activities, such as final control, test, and inspection, carried out to determine whether the products produced at each stage of manufacturing are defective (Topcu, 2005: 344). Failure costs are divided into two as internal and external failure costs. Internal failure costs are the costs arising from the incompatibilities that occur in the quality of the product and occur within the enterprise before the product is sent to the consumer. External failure costs are costs that arise after sales. These

costs arise from product errors at the consumer level after the product is delivered to the consumer (Giakatis et al., 2001: 179).

With these activities, it is aimed to eliminate the risk of products and services not meeting customer demands (Kölük et al., 2003: 49). Prevention costs are planned and occur before actual activity (Vaxevanidis and PetroPoulos, 2008: 275).

In order to monitor and record the quality costs, quality cost systems are established in the enterprises. The quality costs expected from the quality cost system are to analyze the quality costs calculated with reliable data in a way that enables the evaluation of the system (Özbirecikli, 2001: 94).

Measuring, recording and expressing the costs of quality in monetary terms is not enough to manage these cost items effectively. The data obtained as a result of the measurements should be analyzed and interpreted. Some of these analysis techniques are pareto analysis, trend analysis, cause-effect charts, histograms, flow charts and control charts. By analyzing the data with these analysis techniques, the quality costs of the enterprise are tried to be adjusted to the most appropriate level by evaluating whether there is a problem with these costs in the enterprise and how to fix this problem, if any (Alıcı, 2007: 72).

6. Analysis of Quality Costs

Quality cost analysis determines the quality of goods or services produced by an enterprise. Quality cost analysis is the examination, monitoring and evaluation of the quality of having a certain standard and the cost of maintaining this standard. The performance of obtaining and analyzing information is a criterion for the quality system carried out in the work related to quality costs and guides the managers in the decision making stages of important issues. It can be used as (Buyer, 2007: 59). The quality costs defined by the management are continuously calculated within the established accounting system, arranged in the form of a report, and with losses caused by poor quality; Costs incurred should be compared to ensure quality, short and long term opportunity costs of these two alternatives should be calculated. Some of these cost items may appear in the form of opportunity costs (Yıldıztekin, 2005).

It will focus on quality cost measurement, prevention, assessment and error activities, which will create an opportunity to reduce costs. The performance of quality-related activities should be measured because these measures will provide a basis for making quality costs comparisons between departments, processes and products and services. Measurement of quality costs is of great importance in quality control, quality improvement-improvement and TQM (James, 1996: 278).

Measuring quality costs to managers its advantages are listed as follows (Gür & Nemlioğlu, 1997: 388):

- They can decide on when and where necessary corrective and preventive actions are required to increase efficiency and save costs.
- They evaluate the effectiveness of quality control programs,
- They can control the effectiveness and efficiency of the activities and investments made to improve quality,

- By evaluating past years' activities, they can make more effective decisions in determining future requirements and budgeting,
- They can solve their problems more easily and rationally (product warranty, arrangement of specifications, service delivery, complaints evaluation etc.).

Expectations from the accounting department in operating the quality cost system can be listed as follows (Karcıoğlu, 2000: 114-115).

- Collection of quality cost data: It may be necessary to make changes in its own account plan and open some auxiliary accounts in order to measure, control and report the cost items considering the classification made earlier according to the characteristics of the enterprise. With the help of these auxiliary accounts, quality costs will be grouped according to their components and cost analysis and reporting will be done.
- Uploading quality costs to determined activities: The quality costs that may arise before, after or during production and collected can be transferred to the income statement by accepting the product cost or period expense in accordance with the generally accepted accounting principles.
- Reporting that allows comparison for the evaluation of quality costs: Reporting the quality costs collected according to the accounting systems of the enterprises; quality cost items may be such as to allow comparisons between periods, quality cost centers, or manufactured products.
- Preparing reports for various periods: By submitting to the management by making quality cost reporting for one year or less, management can give importance to improving the quality costs.

The techniques to be used in quality cost analysis vary according to the businesses and the sector they are in, what is desired to be seen, where it is desired to be reached, and for what purpose the analyzes are made. Businesses can minimize costs by making correct analyzes with the right techniques (Ceylan, 2012: 71). The methods used in quality cost analysis can be listed as follows. (Yükçü, 2011: 293):

- Flow charts,
- Brainstorming and nominal group technique,
- Approval cards,
- Surveys and interviews,
- Benchmarking,
- Cause and effect charts (Fishbone charts)
- Supported cause and effect charts,
- Control charts,
- Power field analysis,
- Frequency tables,
- Histograms,
- Pareto charts,
- Matrix schemes,

- Scatter charts (Dispersion charts),
- Time line analysis,
- Tree charts,
- Taguchi methods,
- Multivoting (multiple voting),
- Ratio analysis,
- Trend analysis.

The analysis techniques of quality costs vary according to the quality problems of the company and the industry in which the business is located. The most commonly used are trend analysis and pareto analysis (Özenci & Cunbul, 1993: 33).

In this analysis process, the share of each cost item in itself and in the total cost items is examined. These analyzed cost data can be compared for certain periods to be used in management decisions of businesses. Data to be analyzed for the effectiveness of quality costs should be arranged in a way to support analysis studies. In order to establish an effective quality cost analysis system, a good quality information system and an effective, accurate measurement-measurable cost accounting system must first be established. With these analyzes, it is possible to see the relationships between the quality cost components and the contribution of their increases and decreases to the business performance (Kefe, 2013: 43-44).

6.1. Trend Analysis

Trend analysis is a type of analysis based on comparing the costs incurred in the current period with the realizations in the previous period, and thus, the progress of the costs is monitored (Yükçü, 2011: 502). In this method, the increases and decreases shown by the accounts in the financial statements belonging to successive periods according to the underlying financial statement items are calculated as a percentage. For this reason, a trend of development is found in percentage of each account item in the financial statements of the company compared to the previous year (Çubuk & Lazol, 2014: 169).

Trend analysis shows the normal course of quality costs. Another purpose is to check whether the targeted quality has been reached with the information obtained as a result of the trend analysis. If there are deviations from the targeted quality, the reasons can be focused on (Levin & Rubin, 1998: 861).

6.2. Pareto Analysis

Pareto analysis is done to determine the causes of defects for the costs that are intended to be improved after the trend analysis is made. Pareto analysis is the ordering of the factors affecting the problem according to their severity. The factors are limited by the size of the contribution to the problem and are arranged in bar graphs. (Hacırüstemoğlu, 2000: 334)

In Pareto analysis, errors are ranked according to the degree of their contribution to the problem, and this order is in the form of bar diagrams

according to the cumulative frequency distribution (Özenci & Cunbul, 1993: 35).

Issues to be considered in Pareto analysis are as follows (Akın, 1996: 53):

- The solution to the problem that will bring the most profit when resolved should be started.
- Problems should be collaborated with the relevant departments and solutions should be developed together.
- We should prepare the Pareto diagrams in every reporting period and within monthly periods. Thus, the success of the measures taken to correct the defects in the processes can be monitored.

7. Conclusion

There are two concepts that businesses that operate in today's global competitive environment should pay attention to be able to hold in both domestic and foreign markets. The first is quality and the other is cost. Giving the necessary importance to quality means meeting customer expectations. In order to increase the quality and measure the quality, the enterprises bear some expenses. These expenditures and expenses are called quality costs. Quality costs are one of the most important criteria of quality. In order for total quality management to be established, implemented and sustained, improvements in quality must be measured and clearly reported (Diken, 2009: 103). In other words, in order for the manufactured goods to go through the production process perfectly and to be offered to the customer, the quality costs must be measured, classified, accounted and made reportable by the quality cost system that is most suitable for the business.

With this study, it was aimed to emphasize the importance of understanding of quality and total quality management, how important it is to determine the costs of prevention, measurement-valuation, internal failure and external failure, in terms of firms' direction and decisions of business owners.

As a result, it has been tried to show how to analyze quality costs and which methods are used in order to draw a road map regarding the process of accounting and reporting of the quality costs of the businesses.

8. References

Akdoğan, N. (2009). Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları, Gazi Kitabevi, 8. Baskı, Ankara.

Akın, B. (1996). İşletmelerde İstatistik ve Proses Kontrol Teknikleri, Bilim Teknik Yayınevi İstanbul.

Alıcı Ş. (2007). Kalite maliyetleri ve kalite maliyetlerinin PAF modeli çerçevesinde test edilmesine yönelik uygulama, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Akgün, A.İ. (2017). Maliyet Muhasebesi Teori ve Uygulamaları, Ekin Yayınevi, Bursa.

Altınışık, S. (1998). Kamu Hizmetinde Toplam kalite Yönetiminin Sağlanması İçin Etkili Bir Araç Olarak Hizmetiçi Eğitim, Kamu Yönetiminde Kalite, 1.Ulusal Kongresi, TODAİE Yayınları, Yayın No: 289, Ankara.

Ceylan, G. (2012). Önleme-Değerlendirme-Başarısızlık Modeli İle Kalite Maliyet Sisteminin Yapılandırılmasına Yönelik Bir Uygulama. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı Kalite Yönetimi Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Çubuk, A. & Lazol, İ. (2014). Mali Tablolar Analizi, 14. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Diken, A. (2009). Toplam Kalite Yönetimi, Damla Ofset, 2. Baskı, Konya.

Feigenbaum, A, V. (1956). Total Quality Control, Harvard Business Review, ss: 93-101.

Giakatis. G., Enkawa. T., Wahitani. K., (2001). Hidden Quality Costs and The Distinction Between Quality Cost and Quality Loss, Total Quality Management, Vol:12, No:2, ss: 187-191.

Gür, A. T. & Nemlioğlu, S. (1997). Toplam kalite kontrol maliyetleri bileşenlerinde test ve ölçme aletlerinin yeri ile kalibrasyonun önemi. II.Ulusal Ölçümbilim Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (s. 383-388). Eskişehir: TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını.

Gürdal, K. (2007). Maliyet Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Gürsoy Cudi T. (1997). Yönetim Ve Maliyet Muhasebesi, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul.

Hacırüstemoğlu, R. (2000). Maliyet Muhasebesi, 3.Baskı, Türkmen Kitapevi, İstanbul.

Horngren, C.T., & Foster, G. (1987). Cost Accounting: A Managerial Emphasis, Sixth Edition, New Jersey: Prentice Hall.

James, Paul T. J., (1996). Total Quality Management: An Introductory Text, Prentice Hall Inc., London.

Karcıoğlu, R. (2000). Stratejik maliyet Yönetimi, Aktif Yayınevi, Erzurum.

Kavrakoğlu, İ. (1993). Kalite Güvencesi ISO 9000 ve Toplam Kalite, Rekabetçi Yönetim Dizisi-1, İstanbul.

Leblebici, D.N. & Ömürgönülşen, U. (1999). Kamu Kesiminde Toplam Kalite Yönetiminin Uygulanabilirliği, HÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı: 1, ss: 63-75.

Kefe, İ., (2013). Kalite Maliyetleri ve Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama, Yüksel Lisans Tezi, Adana.

Koç, T. & Demirhan, O. (2007). Önleme Ve Değerlendirme Maliyetleri İle Uygunsuzluk Maliyeti Arasındaki İlişkinin Analizi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Yıl: 6 Sayı:11, ss. 87-97.

Kölük, N., Dilsiz, İ. & Kartal, C. S. (2003). Kalite güvencesi ve standartları. Malatya: Atlas Yayıncılık.

Levin, I. R. & Rubin S.D. (1998). Statistics for Management, PrenticeHall, UKLimited, London.

Özbirecikli, M., (2001). Kalite Maliyetlerinin Muhasebe Sistemindeki Yeri ve Yönetsel Kararlara Etkileri", Muhasebe ve Denetime Bakış, Mayıs, ss.81-98.

Özenci, T. B. ve Cunbul, Ö.L., (1993). Kalite Ekonomisi, 1. Basım, Kalder Yayınları, No.2, İstanbul.

Sarıgöl, B., (2004). Kalite Maliyetlerinin Muhasebe Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, A., Erkış, İ.U. ve Taşpınar, Y. (2013). Kalite Yönetimi-Teori, Sistem ve Uygulama Örnekleri, Dizgi Ofset, Konya.

Tekin, M. (2012). Kalite Güvence ve Standartlar, Günay Ofset, 5. Baskı, Konya.

Tekin, M. (2007). Toplam Kalite Yönetimi, Günay Ofset, 3. Baskı, Konya.

Topcu, N. (2010). Faaliyete Dayalı Maliyetleme Yöntemine Göre Kalite Maliyetlerinin Ölçülmesi - Tekstil Sektöründe Bir Uygulama, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , Sayı: 2, Cilt: 6 , ss: 343-356.

Vaxevanidis, N. M. & PetroPoulos, G. (2008). A literature survey of cost of quality models. Journal of Engineering-Annals Of The Faculty Of Engineering Hunedoara, 6 (3), 274- 283.

Yatkın, A. (2003). Toplam kalite Yönetimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Yıldıztekin, İ. (2005). Kalite Maliyetleri Ölçümlerinde Belirlenen Fırsat Maliyetleri. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:1, Cilt:19, ss:401-422

Yılmaz, M. (2003). Bilgi Merkezleri ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi, Doğuş Üniversitesi Dergisi, Sayı 4, ss.257-268.

Yükçü, S. (2011). Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi, Altın Nokta Yayınevi, İzmir.

CHAPTER 31

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

Seyahat Acentesi Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Kayseri Örneği (Elif Acar, Erdoğan Alkan)

Seyahat Acentesi Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Kayseri Örneği

Elif ACAR[1], Erdoğan ALKAN [2]
[1]*Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Türkiye. Email:elif.acar@bozok.edu.tr*
[2]*Bozok Üniversitesi, Akdağmadeni Meslek Yüksek Okulu, Türkiye.*
E-mail: erdogan.alkan@bozok.edu.tr

1. GİRİŞ

Bilim ve teknolojinin ilerlemesi, turizm sektöründeki işleyişi kolaylaştırırken, küreselleşme ise turizm sektöründe rekabet boyutunu oldukça zorlaştırmıştır. Turizm sektöründe benzer ürünleri veya hizmetleri sunan birçok işletmenin bulunmasından dolayı rekabet oldukça yüksek düzeydedir. Yoğun rekabetin yaşandığı bu işletmelerden birisi de seyahat acenteleridir.

Seyahat acenteleri ticari kaygılarla kurulan, insanların turistik gereksinimlerinin karşılanmasında ve yer değiştirmelerinde aracılık faaliyetini üstlenen işletmelerdir (Hacıoğlu, 2000, s. 40). Seyahat acenteleri turistik içerikli mal ve hizmet üretiminde bulunan işletmelerin pazarlanmasını onlar namına yapmaktadır. Aracılık hizmeti sunmanın karşılığında da belirli bir komisyon almaktadırlar. Seyahat acenteleri, sundukları hizmetler ve bu noktada elde ettikleri girdilerle, etkinlik gösterdikleri ülkelere iktisadi anlamda katkı sağlarlar.

Tükenmişlik kavramı; insanlarla birebir etkileşim gerektiren işlerde faaliyet gösteren iş görenlerde, fiziksel ve ruhsal anlamda yorgunluk, uzun süre devam eden bıkkınlık, umutsuzluk, kaçınılmazlık ve kötümserlik olarak ortaya çıkmaktadır. İşten ayrılma niyeti, iş görenin iş yerindeki şartlarla alakalı doyumsuzluğu neticesinde ortaya çıkmaktadır. İşten ayrılma niyetinde iş görenin işletmeden ayrılmayı planlaması söz konusudur. Bu açıdan işten ayrılma niyeti, işletmenin fiilen terk edilmesinden ziyade, gönüllü bir şekilde ayrılma kararının ön habercisidir.

Teknolojinin hızlı gelişiminde birtakım değişimler yaşansa da özellikle turizm sektöründe beşeri faktörün emeğine olan ihtiyaçta büyük bir azalma yaşanmamıştır. Öte yandan, seyahat acentelerinde; üretim olgusunun alıcıyla aynı ortamda gerçekleşmesi, mesai saatlerinin düzensizlik göstermesi, sezonluk olması, kariyer imkânlarının sınırlılığı, müşteri memnuniyeti beklentisi ve birebir etkileşimin baskınlığı nedeniyle bazı güçlükler yaşanmaktadır (Hacıoğlu, 2015, s. 14). Seyahat acenteleri, insanın insana hizmet ettiği, öznesini insanın oluşturduğu ve sağlanan hizmetlerin doğrudan insanla ilişkili olduğu işletmelerdir. Bu doğrultuda, çalışanların algılamış oldukları tükenmişlik düzeyleri ve işten ayrılma niyetlerinin seyahat acenteleri için önemli faktörler olduğu söylenebilir. İş görenlerin verimliliğinde, iş doyumunda, sunulan hizmette kalitenin yükseltilmesinde, mesleki başarıda ve işten uzaklaşmada önemli bir etken olan tükenmişlik, seyahat acentesi çalışanları için dikkatle incelenmesi gereken bir konudur.

Bu çalışmanın amacı, seyahat acentesi çalışanlarının algılamış oldukları genel tükenmişlik ve tükenmişlik içsel düzeylerinin, çalışanların işten ayrılma istekleri üzerinde ne düzeyde etkisi olduğunu araştırmaktır. Bu düşünce doğrultusunda genel tükenmişlik duygusunun alt boyutları olan çalışanların duygusal tükenmişliği, kişinin duyarsızlaşması ve kişisel başarı skorlarının;

işten ayrılma isteği üzerindeki ayrı ayrı etkilerinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Buna ek olarak tükenmişliğin, tükenmişlik alt boyutlarının ve işten ayrılma niyetinin seyahat acentesi çalışanlarının demografik özelliklerine göre değişiklik gösterip göstermediğini belirlemek diğer bir amaçtır.

Genel tükenmişlik sendromunun ve tükenmişlik içsel düzeylerinin işten ayrılma niyetine etkisinin belirlenmesi sayesinde, seyahat acentelerinin konuyla ilgili önlemler almasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Acentelerin personel devir hızını düşürmesine paralel olarak verimliliğin ve rekabet gücünün artacağı söylenebilir (Kılıç, 2016). Ayrıca elde edilen sonuçlara göre bölgesel acente yönetimlerine çeşitli öneriler sunulması sektöre katkı sağlayacaktır. Ayrıca çalışmanın özgün değere sahip olması literatüre katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın literatür bölümünde; tükenmişlik kavramının tanımı, tükenmişlik modelleri, tükenmişliğe neden olan faktörler ele alınıp daha sonra işten ayrılma niyeti kavramının tanımına ve işten ayrılma niyeti ile tükenmişlik ilişkisini araştıran çalışmalara yer verilecektir. Çalışmanın yöntem bölümünde Kayseri ilindeki faaliyet gösteren seyahat acentelerinden bilgi elde etmek için örneklem oluşturulması, veri toplama ve veri analiz yöntemleri sunulacaktır. Bulgular kısmında çalışanların tükenmişlik düzeyleri tespit edilecektir. Bu doğrultuda, genel tükenmişliklerinin ve tükenmişlik içsel boyutları açısından işten ayrılma isteğindeki etkisi ve demografik değişkenler bakımından değişkenlerin farklılaşıp farklılaşmadığı incelenecektir.

2. LİTERATÜR

Bu kısımda ilk olarak tükenmişlik kavramı, tükenmişliğin ölçülmesi için kullanılan ölçütler ve tükenmişliğe sebep olan faktörlerin demografik değişkenler olarak belirlenebilmesi için ilgili literatür araştırılmıştır. Daha sonra, turizm sektöründe tükenmişlik ve işten ayrılma ile ilişkisi araştıran çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Tükenmişlik

Tükenmişlik kavramını Freudenberger 1974 yılında kaleme aldığı bir makaleyle literatüre kazandırmıştır. Bu yazıda tükenmişlik kavramı "mesleki tehlike" olarak ifade edilmiştir. Söz konusu çalışmada tükenmişlik, yıpranma, başarısız olma, aşırı yüklenme sonucuyla enerji düşüklüğü ya da giderilemeyen istekler neticesinde bireyin iç kaynaklarının tükenme durumu şeklinde tanımlanmaktadır (Freudenberger, 1974, s. 159).

Tükenmişliğin nedenleri birçok faktöre dayanmaktadır. Bu nedenle kişinin tükenmişlik yaşaması bireysel belirleyicilerin yanı sıra, yaşamının o anına dair durumsal etkenlere de dayanabilmektedir (Maslach & Leiter, 1997; Rada vd., 2004). Tükenmişlik kaynağının belirlenmesinde; kişinin beklentileri, kurumun veya çevrenin sahip olduğu beklentileri ile söz konusu beklentilerin hangi düzeyde karşılandığı belirleyici olabilmektedir (Tümkaya, 1996; Işıkhan, 2004). Bireyin potansiyelini aşabilen gerçek dışı beklentiler bireyi duygusal yıpranmaya, tükenmişliğe sürüklemekte ve bireyin yetersizlik hissini körüklemektedir (Sürgevil, 2006). Bireyin ilişkilerde her zaman "veren" tarafta bulunması ve söz konusu davranışına karşılık olarak yeterli düzeyde

doyum alamaması, ödüllendirilmemesi veya takdir edilmemesi onu tükenmişliğe sürüklemektedir (Ciper, 2006; Maraşlı, 2005).

Tükenmişliğe neden olan faktörleri biraz daha geniş açıdan incelemek gerekirse; yaş, cinsiyet, medeni hal, çocuk sayısı, bireysel beklentiler ve istekler, kişilik yapısı ve performans gibi değişkenlerin önemli rol oynadığını görmek mümkündür. Yapılan araştırmaların genel olarak sonuçları incelendiğinde genç yaş grubunda yer alan, evli olmayan ve çocuksuz kişilerde, evli, yaşlı ve çocuklu kişilere kıyasla; üniversite mezunlarında eğitim düzeyi düşük olanlara göre, iş tecrübesi birkaç senelik olanlarda bir seneden az ve beş seneden uzun zamandır çalışanlara göre daha fazla tükenmişlik görülmüştür. Genel olarak cinsiyet değişkeni bakımından tükenmişlik konusundaki araştırmalarda kayda değer bir farklılık görülmemiştir. Kişilik ve isteklerle alakalı etmenlerin tükenmişlikle oldukça ilgili bulunduğu neticelerine varılmıştır (Soysal, 2011, s. 15-16).

Tükenmişlik kavramı, 1970'lerden bugüne kadar değişik anlayışlar çerçevesinde farklı yöntemlerle ele alınmıştır. Bu doğrultuda pek çok model oluşturulmuştur. Bu modellerin önde gelenleri; "Freudenberger Modeli, Edelwich ve Brodsky Tükenmişlik Modeli, Cherniss Tükenmişlik Modeli, Pearlman ve Hartman Tükenmişlik Modeli, Meier Tükenmişlik Modeli, Golembiewski Tükenmişlik Modeli, Suran ve Sheridan Tükenmişlik Modeli, Pines Tükenmişlik Modeli ve Maslach Modeli'dir" (Güven & Sezici, 2016, s. 114).

Maslach modeli alan yazında tükenmişlik konusundaki araştırmalara çok sık kaynaklık eden modellerden biridir. Maslach modeli bireyin tükenmişliğini üç boyutta; duygusal tükenme, kişisel başarı duygusunun azalması ve duyarsızlaşmada artış olarak betimlemiştir. Söz konusu model çerçevesinde 22 maddeden meydana gelen Maslach tükenmişlik envanteri ortaya çıkmıştır (Maslach & Jackson, 1986).

Duygusal tükenme boyutu, bireylerde yorulmuşluk, duygusal olarak kendini bitkin hissetme ve enerji kaybı gibi tükenmişlik belirtileri göstermektedir (Maslach vd., 2001). Duyarsızlaşma boyutu, bireyin diğer bireylere karşı olumsuz davranışlarda bulunduğu, işe karşı tepkisizliği, işin sunulduğu bireylere karşı duygulardan yoksun, soğuk, ilgisiz ve katı bir şekilde davranışlarda bulunduğu boyuttur (Maslach vd., 2001; Hock, 1998). Kişisel başarıda azalma boyutu, başarı ve yeterlilik konusunda bireylerin kendilerini yetersiz, verimsiz ve olumsuz değerlendirmede bulunduğu boyuttur (Maslach, 2003).

2.2. İşten Ayrılma Niyeti ile Tükenmişlik İlişkisi

İşten ayrılma isteği, iş görenlerin çalışma şartlarından yana doyumsuzluk yaşamaları neticesinde sergiledikleri olumsuz bir davranıştır. İş görenlerin işten ayrılmaları hala örgütler için oldukça ciddi bir sorun şeklinde süregelmektedir. İşten ayrılma sebepleri, kişisel ve örgütsel sebepler olmak üzere iki ana başlık altında toplanabilir. Bu çerçevede bireysel nedenler; hastalık, emeklilik, ölüm, eğitim, askerlik görevi, evlilik, gebelik ve adres değişikliği olarak sıralanabilmektedir. Örgütsel nedenler ise; düşük ücret, kariyer yükselme imkânları olmaması, teşvik ve ödüllendirmede probemler, iş doyumu, stres, mobbing, iş ortamının fiziki açıdan kötü şartlar içermesi, sosyal güvenlik olmaması, idare anlayışı, örgüt dahilinde geçerli etik anlayış, öteki

çalışanların işten ayrılması gibi daha pek çok neden sıralamak mümkündür. İşten ayrılma niyeti konusuyla ilgili çalışmalarda tükenmişlik; iş stresi, örgütsel bağlılık, performans, motivasyon, iş doyumu, güvence, etik, liderlik vb. kavramlarla birlikte değerlendirilmektedir (Zincirkıran vd., 2015, s. 61).

Turizm işletmeleri açısından literatür incelendiğinde genel olarak tükenmişlik yükseldikçe işten ayrılma niyetinin de paralel bir şekilde yükseldiği görülmektedir. Onay ve Kılcı (2011) çalışmasında, İzmir ilinde faaliyet gösteren otel çalışanlarının iş stresi ve tükenmişliklerinin işten ayrılma isteğine etkisini incelemiştir, duygusal tükenmişlik duygusu işten ayrılma isteğini aynı yönlü anlamlı bir biçimde etkilemektedir, duyarsızlaşma ve işten ayrılma isteği arasında bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Aslan (2014) çalışmasında, İstanbul'da bulunan A grubu seyahat acentelerinde istihdam edilmiş çalışanların tükenmişlik seviyelerinin tespiti ve tükenmişlik seviyelerinin işten ayrılma isteği üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada Maslach Tükenmişlik Ölçeği, uygulanmıştır. Çalışmaya 151 personel dahil edilmiştir. Anketlerden elde edilen bilgiler neticesinde, sektörde faaliyet gösteren iş görenlerin tükenmişlik seviyelerinin ve işten ayrılma isteklerinin ikisinin de bir hayli küçük, az düzeyde oldukları görülmüştür. Çalışanların duygusal tükenmişlik yaşamaları ile işten ayrılma isteği duymaları arasında güçlü bir bağ olduğu, duyarsızlaşma seviyelerinin işten ayrılmayla orta seviyede ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Duygusal tükenmişlik seviyesinin işten ayrılma niyetini tetikleyen tek faktör olduğu sonucu dikkat çekici olmaktadır.

Karakaş (2017) çalışmasında; Antalya, Muğla ve İstanbul şehirlerinde bulunan otellerde çalışan 536 işgörenin duygusal emek davranışlarının işten ayrılma isteğine ve tükenmişliğe etkisi araştırılmıştır. Elde edilen bilgilere göre duygusal emek ile tükenmişlik ve işten ayrılma isteği arasında kayda değer ilişkilere rastlanmıştır. Bununla birlikte demografik değişkenlere göre tükenmişlik boyutlarının bazılarında farklılaşmalar tespit edilmiştir.

Araştırmanın modeli ve hipotezlerinin oluşturulması aşamasında literatürde yer alan çalışmalar ((Polat, 2009; Onay & Kılcı, 2011; Kervancı, 2013; Yıldırım vd., 2014; Aslan & Etyemez, 2015; Tanrıverdi vd., 2018) incelendiğinde tükenmişlik ve işten ayrılma isteği arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişkilerin olduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu çalışmaların analiz alanlarına bakıldığında hem turizm sektörü hem de diğer hizmet sektörlerinde tükenmişlik düzeyleri işten ayrılma niyetini etkilemektedir. Bu kapsamda çalışmanın modeli ve hipotezleri oluşturulmuştur.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın hipotezleri, örneklemi, araştırma kapsamında kullanılan veri toplama yöntemi ve aracı, veri analiz teknikleri açıklanacaktır. Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki biçimde belirlenmiştir.

- Demografik değişkenler (çalışanın cinsiyeti, yaşı, geliri, sektörde ve aynı iş yerinde çalışma yılı, turizm eğitimi alıp almaması, acente sınıfı ve görevi gibi) açısından genel tükenmişlik, tükenmişlik içsel boyutları ve işten ayrılma isteği grup skorları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını araştırmak için farklılık yoktur hipotezleri kurulacaktır.
- Çalışanların algılamış oldukları genel tükenmişlik skoru, içsel boyutlar duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı skorları ve işten ayrılma

isteği skoru arasındaki ilişkiler açısından istatistiksel bir ilişki yoktur hipotezleri ayrı ayrı kurulacaktır.

- Çalışanların algılamış oldukları genel tükenmişlikleri ve içsel boyutları işten ayrılma istekleri üzerinde belirleyicidir hipotezi kurulacaktır.

3.1. Araştırmanın Ana Kitlesi ve Örneklemi

Araştırmanın ana kitlesini Kayseri'de faaliyet gösteren seyahat acenteleri çalışanlarının tümü oluşturmaktadır. Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) resmi internet sitesinden edinilen bilgilere göre Kayseri'de faaliyet gösteren toplam 87 seyahat acentesi bulunmaktadır. Bahse konu 87 seyahat acentesine ait iletişim bilgileri yine TÜRSAB resmi internet sitesinden elde edilmiş, bu acentelerden 57 adedine ulaşılabilmiştir. https://www.tursab.org.tr/uye-acentalar [07.02.2018]. Ulaşılamayan 30 adet acentenin aktif olarak faaliyet göstermediği tespit edilmiştir.

Neticede 57 adet seyahat acentesi aktif olarak faaliyet göstermektedir. Çalışmanın evreninin belirlenmesi adına acentelerin tamamı tek tek aranarak toplamda 157 çalışanın olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın evrenin 157 kişiden oluştuğu tespit edilmiştir. Evrenin tamamına ulaşımın zaman ve maliyet açısından uygun olmasından dolayı tam sayım yapılmıştır. Anılan 157 çalışan ile iletişime geçilmeye çalışılmış, 44 adet çalışanın iş nedeniyle şehir dışında olmaları ve yoğunluklarından ankete katılamamaları sonucu 113 çalışandan anket yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Bu kapsamda örneklem olarak ulaşılan 113 çalışan seçilmiştir. Anket dağıtılan 113 çalışanın tamamından bilgiler eksiksiz bir şekilde temin edilmiş, uygulanan anketin geri dönüş oranı %100 olarak gerçekleşmiştir.

3.2. Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırmada veri toplamak için yüz yüze anket uygulanmıştır. Anket formunun birinci bölümünde araştırma kapsamında belirlenen çalışanların algılamış oldukları tükenmişlik düzeyleri ve işten ayrılma niyetlerine yönelik soru ifadeleri yer almaktadır. İkinci bölümde, çalışanların demografik özelliklerine yönelik sorular yer almaktadır. Demografik özelliklere yönelik sorular araştırmacı tarafından araştırmanın amacına yönelik olarak hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilmesinin gerekli olduğuna karar verilen demografik özellikler olarak cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim seviyesi, daha önce turizme yönelik bir eğitim alınıp/alınmadığı, sektörde çalışılan süre, mevcut iş yerinde çalışılan süre, maaş, çalışılan acentedeki görev ve çalışılan acentenin yasal sınıfı olarak belirlenmiştir.

Çalışanların algılamış oldukları tükenmişlik düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Maslach ve Jackson (1981) çalışmasında geliştirilen ve Çapri (2006) çalışmasıyla Türkçe'ye kazandırılan Maslach Tükenmişlik anketi seçilmiştir. Ölçek toplamda 22 ifade ve üç alt boyuttan (Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı) oluşmaktadır. Ölçekteki ifadelerin ölçülmesinde "1, Kesinlikle katılmıyorum", "2, Katılmıyorum", "3, Ne katılıyorum, ne katılmıyorum", "4, Katılıyorum" ve "5, Kesinlikle katılıyorum" biçimindeki 5'li likert tipi ölçekten yararlanılmıştır.

Çalışanların işten ayrılma niyetleri düzeylerinin ölçülmesi amacıyla ise Tate vd., (1997) çalışmasında geliştirilen, Firth vd., (2004) ve Seçilmiş & Kılıç

(2017) çalışmasında kullanılan işten ayrılma niyeti ölçeği kullanılmıştır. Bahse konu ölçek 2 ifadeden oluşmaktadır ve herhangi bir alt boyutu yoktur. Ölçekteki ifadelerin ölçülmesinde "1, Kesinlikle katılmıyorum", "2, Katılmıyorum", "3, Ne katılıyorum, ne katılmıyorum", "4, Katılıyorum" ve "5, Kesinlikle katılıyorum" şeklinde 5'li likert tipi ölçekten yararlanılmıştır. Tate vd., (1997) tarafından yapılmış olan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre tüm faktörlerin Cronbach Alpfa değerleri 0,61 ve 0,91 arasında değişmektedir (Tate vd., 1997, Aktaran: Firth vd., 2004).

3.3. Veri Analiz Teknikleri

Araştırma sonuçlarının geçerliliği açıklayıcı faktör analizi; güvenilirliği ise Cronbach Alpha tekniği kullanılarak yapılan güvenilirlik analizi ile test edilecektir. Faktör analizi, değişkenler arasındaki ilişkilerden hareketle yani sorular arasındaki korelasyon incelenerek birbiriyle yüksek derecede yakın ilişki içerisinde olan soruların aynı faktör altında toplanmasını sağlar ve ölçeğin bu gibi ana faktör yapılarını bulmaya yardım eder. Bu analizle ölçeğin yapı geçerliliği incelenebilir. Veri setinin faktör analizi için uygun olup olmadığını araştırmak için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik testi uygulanacaktır. Örneklem yeterliliğini ölçmek için uygulanan KMO testi, 0 ile 1 arasında değer almaktadır. KMO test değerinin 0,5'ten büyük olmasının veri setinin faktör analizi için yeterli olduğu anlamına gelmektedir (Özmen 2019, s, 101; Sipahi & Çinko, 2010). Bartlett testi ise değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu göstermektedir (Özmen, 2019, s, 101).

Ölçüm araçlarında maddelerin yani anket sorularının birbiriyle tutarlı olup olmadığını ve maddelerin söz konusu kavramı ölçüp ölçmediğini belirlemek amacıyla Cronbach Alpha değerlerine bakılacaktır. Bir güvenilirlik indeksi olan Cronbach Alpha içsel tutarlık hesaplanmasında kullanılan yaygın ve güçlü bir yöntemdir (Gürbüz & Şahin, 2017,157).

Çalışanların algılamış oldukları genel tükenmişlik, tükenmişlik alt boyutları ve işten ayrılma niyetinin ortalama skor değerlerinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğinin ölçülmesi için farklılık testleri yapılacaktır. Değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediklerine göre parametrik mi yoksa parametrik olmayan fark testlerinin uygulanacağına karar verilmesi için öncelikle değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. 5'li Likert tipi ölçek kullanılmasından dolayı normallik testleri yerine basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilecektir. Çarpıklık değerlerinin -1 ile +1 arasında, basıklık değerlerinin de -1,96 ile +1,96 arasında olduğu görülerek parametrik testlerin kullanımına karar verilmiştir (Kalaycı, 2010). Bu kapsamda demografik özellikler bakımından farklılıkları analiz etmek için anket sorusunun şıklarının iki değişkenli olduğu durumda yani iki grup ortalamasının karşılaştırılmasında bağımsız gruplar t-testi kullanılacaktır. Anket sorusunun şıklarının ikiden fazla olduğu durumlarda birden fazla grup ortalamasının karşılaştırılmasında tek yönlü ANOVA testi kullanılacaktır. Tek yönlü Anova testleri sonucuna göre eğer gruplar arasında farklılık varsa farkın hangi gruplardan kaynaklandığının araştırılması için Post-Hoc çoklu karşılaştırma testleri yapılacaktır.

Sonrasında çalışanların işten ayrılma niyetlerine yönelik tutum ve algılamış oldukları tükenmişlik alt boyutlarının birbirleri arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması amacıyla korelasyon analizi yapılacaktır. Korelasyon yani ilişki

analizi, iki değişkenin ilişkisinin varlığını gücünü ve yönünü ölçmek için kullanılır. Korelasyon analizi kapsamında aralarındaki ilişkilerin inceleneceği değişkenler normal dağılım gösteriyorsa parametrik olan Pearson korelasyon analizi, normal dağılım göstermiyorsa parametrik olmayan test biçimi olarak adlandırılan Spearman korelasyon analizi kullanılır (Kalaycı, 2010). Yukarıda da belirtildiği üzere değişkenlerin tümü normal dağılım gösterdiğinden Pearson korelasyon analizi kullanılması uygun bulunmuştur.

İşten ayrılma niyetinin tükenmişliğin üç ayrı boyutu tarafından ne derece etkilendiğini belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi kullanılacaktır. Regresyon analizi, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin aralarındaki ilişkinin matematiksel ifadesidir. Regresyon analizinde; "değişkenler arasındaki ilişki doğrusal ise, doğrusal regresyon analizi, değil ise doğrusal-olmayan (eğrisel) regresyon analizi" olarak isimlendirilir (Büyüköztürk, 2018). Genel tükenmişlik ortalama skor değerleri ile işten ayrılma isteği skor değerleri arasında basit regresyon analizi, tükenmişliğin içsel boyutlarının skorları ile işten ayrılma skorları arasında çoklu regresyon analizi kullanılacaktır. İşten ayrılma skoru bağımlı, genel tükenmişlik ortalama skorları ve tükenmişlik alt boyutlarının skorları ise bağımsız değişkenler olarak ele alınacaktır.

Çoklu doğrusal regresyon analizinin yapılabilmesi için aşağıdaki varsayımların yerine getirildiği kontrol edilecektir. Eğer bu varsayımlarla ilgili bir problem mevcut ise değişkenler tekrar kontrol edilerek varsayımlar tekrar sınanacaktır. Çoklu doğrusal regresyon analizi varsayımları (Kalaycı, 2010; Şıklar, 2000).

- Eşvaryanslılık (Homoscedasticity): Her bir bağımsız değişkenle hatalar arasında ilişki olmamalıdır. Hata terimleri sabit varyanslı olmalıdır.
- Çoklu Bağlantı Sorunu (Multicollinearity): İki veya daha fazla bağımsız değişken arasında doğrusal bir ilişki bulunmamalıdır.
- Otokorelasyon sorunu: Hata terimleri arasında ilişki olmamalıdır.

4. BULGULAR

Bu kısımda demografik özelliklere ilişkin genel bilgiler verildikten sonra faktör ve güvenirlik analizleri gerçekleştirilir. Tükenmişlik ve boyutları ve işten ayrılma isteği açısından demografik özellikler bakımından farklılaşan gruplar t testi ve tek yönlü varyans analiziyle belirlenir. Daha sonra, korelasyon, basit ve çoklu regresyon analizleri ile araştırma amacına ulaşılmaya çalışılır.

4.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Araştırma Bulguları

Anketler yoluyla ede edilen veriler "SPSS" programı ile analize tabi tutulmuştur. Araştırma kapsamında anket uygulamasına iştirak eden katılımcıların demografik özellikleri frekans analizi ile analiz edilerek sunulmuştur. Aşağıdaki Tablo 1'de araştırmaya dahil olan seyahat acenteleri çalışanlarının demografik bilgilerine yer verilmiştir.

Katılımcı çalışanların demografik özellikleri incelendiğinde; erkek çalışanların kadınlardan daha fazla olmakla beraber bu farkın çok olmadığı görülmektedir. Medeni duruma göre incelendiğinde evli ve bekar olma durumlarının hemen hemen aynı olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

	Değişken	**Sayı(n)**	**%**
Cinsiyet	"Erkek"	67	59,3
	"Kadın"	46	40,7
Medeni Durum	"Evli"	61	54,0
	Bekar	52	46,0
Yaş	"<25"	23	20,4
	"25-34"	46	40,7
	"35-44"	35	31,0
	"45-54"	8	7,1
	"55-64"	1	0,9
Eğitim Durumu	"İlköğretim"	2	1,8
	"Lise"	37	32,7
	"Ön Lisans"	37	32,7
	"Lisans"	35	31,0
	"Lisansüstü"	2	1,8
Daha Önce Turizm Eğitimi Alıp/Almama	"Evet"	39	34,5
	"Hayır"	74	65,5
Sektörde Çalışılan Süre	"< 2 yıl"	16	14,2
	"2-4 yıl"	27	23,9
	"5-6 yıl"	19	16,8
	"7-8 yıl"	28	24,8
	">8 yıl"	23	20,4
Mevcut İş Yerinde Çalışılan Süre	"< 1 yıl"	16	14,2
	"1-4 yıl"	50	44,2
	"5-8 yıl"	32	28,3
	"9-12 yıl"	8	7,1
	"> 13 yıl"	7	6,2
Aylık Gelir	"< 2000 TL"	39	34,5
	"2001-3000 TL"	57	50,4
	"3001-4000 TL"	15	13,3
	"4001-5000 TL"	1	0,9
	"> 5000 TL"	1	0,9
Çalışılan Acentedeki Görev	"Acente Müdürü"	13	11,5
	"Rezervasyon Memuru"	29	25,7
	"Enformasyon Memuru"	14	12,4
	"Operasyon Görevlisi"	26	23,0
	"Muhasebe Memuru"	17	15,0
	"Diğer"	14	12,4
Çalışılan Acentenin Yasal Sınıfı	"A Grubu"	110	97,3
	"B Grubu"	3	2,7
Toplam		113	100

Yaş dağılımına göre bakıldığında çalışanların yaklaşık yarısının 25-34 yaş aralığında olması sebebiyle Türkiye'deki birçok sektörde olduğu gibi genç çalışanların daha fazla olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre incelendiğinde ise lise, ön lisans ve lisans mezunları yüksek pay almıştır. İlköğretim ve yüksek lisans mezunu oranı çok daha azdır. Daha önce herhangi

bir turizm eğitim alıp/almama durumlarına göre bakıldığında ise çalışanların yarısından fazlasının eğitim almadığı görülmektedir.

Sektörde çalışılan süreye göre incelendiğinde ise çalışanların sektördeki tecrübelerine göre dağılımının homojen olduğu söylenebilir. Mevcut iş yerinde çalışılan süreye göre bakıldığında %14,2'sinin 1 yıldan az, %44,2'sinin 1-4 yıl arası, %28,3'ünün 5-8 yıl arası, %7,1'inin 9-12 yıl arası, %6,2'sinin ise 13 yıldan fazla süredir mevcut iş yerinde çalıştığı görülmektedir. Bu bilgiye göre seyahat acentesi çalışanlarının yaklaşık yarısı aynı işyerinde 1-4 yıl arasında kısa bir süre çalışmaktadır. Seyahat acenteleri çalışanlarının personel devir hızının yüksek ve işten ayrılma niyetinin yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

Aylık gelire göre incelendiğinde ise %34,5'inin 2000 TL altı, %50,4'ünün 2001-3000 TL arası, %13,3'ünün 3001-4000 TL arası, %0,9'unun 4001-5000 TL arası ve %0,9'unun 5000 TL'den fazla gelirinin olduğu görülmektedir. %85 gibi büyük bir orandaki çalışanın maaşının 3000 TL'nin altında olması sektördeki maaşların oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

Çalışılan acentedeki göreve göre bakıldığında ise %11,5'inin acente müdürü, %25,7'sinin rezervasyon memuru, %12,4'ünün enformasyon memuru, %23'ünün operasyon görevlisi, % 15'inin muhasebe memuru ve %12,4'ünün diğer çalışanlar kategorisinde olduğu görülmektedir. Normalde seyahat acentelerinde oranı fazla olan şoförlerin araştırmadaki katılım oranının düşük olması, şoför çalışanların seyahat halinde ve şehir dışında bulunmalarından dolayı ulaşılabilir olmamasından kaynaklanmıştır. Çalışılan acentenin yasal sınıfına göre incelendiğinde ise %97,3'ünün A grubu ve %2,7'sinin B Grubu olduğu görülmektedir. Neredeyse tüm acentelerin A Grubu olduğu görülmektedir.

4.2. Faktör Analizi ve Sonuçları

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin geçerliliğinin test edilmesi amacıyla Maslach tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti ölçekleri ayrı ayrı faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizinde Varimax döndürme tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre duygusal tükenme boyutunun 8. ifadesi ile 9. ifadesi; kişisel başarı boyutunun 4., 6. ve 8. ifadeleri; duyarsızlaşma boyutunun 2. ve 3. ifadelerinin; kendilerinin ait olmadığı başka boyutlar altında toplanmasından dolayı ölçekten çıkarılmıştır. Bu duruma benzer şekilde Aslan ve Özata (2008) çalışmalarında kullandıkları tükenmişlik ölçeğinin 4, 16, 19, 20, 21. ifadelerini ve Chan (2006)'in de çalışmasında kullandığı tükenmişlik ölçeğinin kişisel başarı boyutunun 6. ifadesini faktör analizi sonucu sildikleri görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda Maslach tükenmişlik ölçeğinin 15 madde ve 3 boyuttan oluştuğu görülmektedir. Sonuçlar aşağıdaki Tablo 2'de olduğu gibidir. Faktör analizine göre Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,5 ten büyük olduğu için örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu ortaya konulmuştur.

Faktör analizi ile 3 boyutta incelenen tükenmişlik toplam varyansın %59,4'ünü açıklamaktadır. Sosyal bilimlerde yapılan çalışmaların analizlerinde toplam açıklanan varyansın %40 ve %60 arasında olması uygun görülmüştür (Tavşancıl, 2006). Toplam varyans içinde aldıkları paya göre %35,1'i birinci boyut "Duygusal Tükenme", %17,2'si ikinci boyut "Kişisel

Başarı" ve %7,1'i üçüncü boyut "Duyarsızlaşma" olarak sıralanmaktadır. Faktör analizine göre soruların 3 boyutta değerlendirilmesi geçerlidir.

Tablo 2: Maslach tükenmişlik ölçeğine yönelik faktör analizi bulguları

TÜKENMİŞLİK	**Faktör Yükleri**		
Duygusal Tükenme			
1. "Bütün gün insanlarla uğraşmak benim için gerçekten yıpratıcı".	,774		
2. "İşimde çok fazla çalıştığımı hissediyorum".	,796		
3. "İşimden soğuduğumu hissediyorum".	,823		
4. "İş dönüşü kendimi ruhen tükenmiş hissediyorum".	,804		
5. "Sabah kalktığımda bir gün daha bu işi kaldıramayacağımı hissediyorum".	,839		
6. "Yaptığım işten yıldığımı hissediyorum".	,784		
7. "İşimin beni kısıtladığını hissediyorum".	,672		
		Faktör Yükleri	
Kişisel Başarı			
(T)1. "İşim gereği karşılaştığım insanların ne hissettiğini hemen anlarım".		,513	
(T)2. "İşim gereği karşılaştığım insanların sorunlarına en uygun çözüm yollarını bulurum".		,681	
(T)3. "Yaptığım iş sayesinde insanların yaşamına katkıda bulunduğuma inanıyorum".		,781	
(T)4. "İşimin gereği karşılaştığım insanlarla aramda rahat bir hava yaratırım".		,737	
(T)5. "Bu işte birçok kayda değer başarı elde ettim".		,732	
			Faktör Yükleri
Duyarsızlaşma			
1. "İşim gereği karşılaştığım bazı insanlara sanki insan değillermiş gibi davrandığımı fark ediyorum".			,786
2. "İşim gereği karşılaştığım insanlara ne olduğu umurumda değil".			,628
3. "İşimde karşılaştığım insanların, bazı problemlerinin nedeni sanki benmişim gibi davrandıklarını düşünüyorum".			,602
Faktör Öz Değerleri (Eigenvalue)	5,26	2,58	1,06
Faktörlere ait açıklanan varyans değerleri (%)	35,1	17,2	7,1
Açıklanan toplam varyans değeri (%)			59,4
KMO değeri	,872		
Barlett Küresellik Testi Değeri	712,420		

(T) Bu sorular ters kodlanmıştır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda işten ayrılma niyeti ölçeğinin 2 madde ve tek boyuttan oluştuğu görülmektedir. Sonuçlar, Tablo: 3 'te olduğu gibidir. İşten ayrılma niyeti için yapılan faktör analizine göre iki soru için açıklanan varyans yüksektir. KMO, 0,5 değeri ile örneklem büyüklüğü faktör analizi yapmak için yeterlidir diyebiliriz.

Tablo 3: İşten ayrılma isteği ölçeğine yönelik faktör analizi bulguları

İŞTEN AYRILMA NİYETİ	**Faktör Yükleri**
İşten Ayrılma Niyeti	
1. Genellikle işten ayrılmayı düşünüyorum.	,885
2. Önümüzdeki 1 yıl içerisinde yeni bir iş arayabilirim.	,885
Faktör Öz Değerleri (Eigenvalue)	1,77
Faktörlere ait açıklanan varyans değerleri (%)	88,5
Açıklanan toplam varyans değeri (%)	88,5
KMO değeri	,500
Barlett Küresellik Testi Değeri	99,629

4.3. Güvenilirlik Analizi ve Sonuçları

Maslach tükenmişlik ölçeği ve işten ayrılma niyeti ölçeklerine ait güvenilirlik değerleri Tablo 4'te olduğu gibidir. Her bir faktörü oluşturan soru sayısı ve sorular arasındaki uyumu gösteren Alpha değerleri sunulmuştur. Alfa katsayısına bağlı olarak ölçek güvenilirlikleri; "0,00-0,40 arasında olduğunda güvenilir değil; 0,40-0,60 arası düşük derecede güvenilir; 0,60-0,80 arası oldukça güvenilir; 0,80-1,00 arası yüksek derecede güvenilir" olarak yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2010).

Tablo 4: Maslach tükenmişlik ölçeği ve işten ayrılma niyeti ölçeklerine ait güvenilirlik değerleri

	Cronbach Alpha	**Soru Sayısı(n)**
1.Tükenmişlik	,840	15
Duygusal Tükenme	,907	7
Duyarsızlaşma	,620	3
Kişisel Başarı	,733	5
2.İşten Ayrılma Niyeti	,870	2

Tablo 4'e göre işten ayrılma isteği ve duygusal tükenme içsel boyutu sorularının yüksek derecede güvenilir; tükenmişliğin duyarsızlaşma ile kişisel başarı alt boyutları sorularının kendi arasındaki uyumu oldukça güvenilir olduğu görülmektedir. Duyarsızlaşma boyutunun güvenirlik derecesi soru sayısının üç olmasından dolayı diğerlerine nazaran düşük çıkmıştır.

4.4. Normallik Dağılım Testlerine Yönelik Bulgular

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler ve alt boyutlarına ilişkin basıklık, çarpıklık ve standart hata değerleri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Araştırma ölçeklerine ilişkin betimsel istatistikler (normal dağılım)

		İstatistik	Standart Hata
Tükenmişlik Puanları	Çarpıklık Katsayısı	-,202	,227
	Basıklık Katsayısı	-,337	,451
Duygusal Tük. Puanları	Çarpıklık Katsayısı	-,253	,227
	Basıklık Katsayısı	-,694	,451
Kişisel Başarı Puanları	Çarpıklık Katsayısı	,117	,227
	Basıklık Katsayısı	,247	,451
Duyarsızlaşma Puanları	Çarpıklık Katsayısı	,024	,227
	Basıklık Katsayısı	-,437	,451
İşten Ayrılma Niyeti Puanları	Çarpıklık Katsayısı	-,401	,227
	Basıklık Katsayısı	-,877	,451

Tablo 5'te görüldüğü şekilde tüm değişkenlerin çarpıklık katsayıları -1 ile +1 arasında değişmektedir. Basıklık değerlerinin de -1,96 ile +1,96 arasında değer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle araştırmadaki kullanılan ölçekler ve alt boyutlarının normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Kişisel başarı boyutu verileri normal dağılım göstermediğinden logaritmik dönüşüm yapıldıktan sonraki değerlerdir.

4.5. Tükenmişlik, Tükenmişliğin Boyutları ve İşten Ayrılma Niyetinin Demografik Özelliklere Bağlı Olarak Farklılaşma Durumu

Araştırma kapsamında seyahat acentesi çalışanlarının tükenmişlik ve alt boyutları ile işten ayrılma niyetlerinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti amacıyla t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) testi uygulanmıştır.

Seyahat acentesi çalışanlarının cinsiyetine, medeni durumuna, yaşına, eğitim düzeyine, acentedeki görevine, mevcut iş yerinde çalışma sürelerine ve son olarak daha önce turizm eğitimi alıp almama durumuna göre yapılan fark testleri sonucu genel tükenmişlik, tükenmişliğin içsel boyutları ve işten ayrılma niyetleri algılarının hiçbirinde anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Farklılık bulunan hususlar aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Seyahat acentesi çalışanlarının sektörde çalışma sürelerine göre yapılan fark testleri sonucu genel tükenmişlik, tükenmişliğin içsel boyutlarından duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma ile işten ayrılma niyetleri algılarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Diğer sayfadaki Tablo 6'da görüldüğü üzere tükenmişliğin içsel boyutlarından olan kişisel başarı boyutunda ise gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu gözlenmiştir. Varyans homojenliği sağlandığından LSD Post-Hoc testi sonucu farkın, sektörde 7-8 yıldır çalışanlar ile 8 yıl üzeri süredir çalışanların 5-6 yıldır çalışanlardan kişisel başarı algılarının daha yüksek

olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. (Kişisel başarı boyutuna ait sorular ters kodlandığından düşük skor daha yüksek başarı algısını göstermektedir).

Tablo 6: Seyahat acentesi çalışanlarının sektörde çalıştıkları süreye göre yapılan tek yönlü varyans analizi testi sonuçları

	Sektörde Çalışılan Süre	**N**	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**p değeri**
Genel Tükenmişlik	< 2	16	2,47	0,65	0,300
	2-4	27	2,47	0,55	
	5-6	19	2,80	0,55	
	7-8	28	2,66	0,60	
	> 8	23	2,60	0,54	
Duygusal Tükenmişlik	< 2	16	2,71	0,90	0,113
	2-4	27	2,77	0,83	
	5-6	19	3,16	0,83	
	7-8	28	3,27	0,99	
	> 8	23	3,22	0,97	
Duyarsızlaşma	< 2	16	2,67	0,88	0,330
	2-4	27	2,37	0,69	
	5-6	19	2,77	0,79	
	7-8	28	2,60	0,80	
	> 8	23	2,38	0,71	
Kişisel Başarı	< 2	16	2,01	0,53	0,036
	2-4	27	2,10	0,74	
	5-6	19	2,32	0,52	
	7-8	28	1,85	0,52	
	> 8	23	1,87	0,56	
İşten Ayrılma Niyeti	< 2	16	2,94	1,31	0,360
	2-4	27	2,59	1,02	
	5-6	19	3,16	1,17	
	7-8	28	3,13	1,20	
	> 8	23	2,98	1,16	

Aşağıdaki Tablo 7'e göre seyahat acentesi çalışanlarının aylık ücretlerine göre yapılan fark testleri sonucu genel tükenmişlik, duyarsızlaşma ve kişisel başarı içsel boyutları grup skorları arasında kayda değer farka rastlanmamıştır. Fakat duygusal tükenme içsel boyutu grup skorları ve işten ayrılma isteği grup skorları arasındaki farkın anlamlı olduğu gözlenmektedir, p değerleri 0,05'ten küçük çıkmıştır. LSD Post-Hoc testi sonucu 2000 TL'den fazla aylık geliri olan çalışanların hem duygusal tükenmişlik hem de işten ayrılma niyeti algılarının daha yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, 2000 TL'den fazla aylık ücreti olan çalışanlar daha fazla duygusal tükenme yaşamaktadır ve işten ayrılma niyetleri diğerlerine nazaran daha yüksek seviyededir.

Tablo 7: Seyahat acentesi çalışanlarının aylık ücretlerine göre yapılan tek yönlü varyans analizi testi sonuçları

	Aylık Ücret	**N**	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**p değeri**
Genel Tükenmişlik	< 2000	39	2,44	0,57	0,111
	2000-3000	57	2,69	0,58	
	3000-4000	17	2,66	0,52	
Duygusal Tükenmişlik	< 2000	39	2,70	0,80	0,014
	2000-3000	57	3,21	0,90	
	3000-4000	17	3,26	1,08	
Duyarsızlaşma	< 2000	39	2,48	0,77	0,307
	2000-3000	57	2,64	0,79	
	3000-4000	17	2,33	0,70	
Kişisel Başarı	< 2000	39	2,07	0,59	0,742
	2000-3000	57	1,98	0,58	
	3000-4000	17	2,01	0,71	
İşten Ayrılma Niyeti	< 2000	39	2,60	1,00	0,041
	2000-3000	57	3,18	1,17	
	3000-4000	17	3,18	1,33	

Seyahat acentesi çalışanlarının çalıştıkları acentenin yasal sınıfına göre yapılan fark testleri sonucuna göre genel tükenmişlik ve kişisel başarı içsel boyutu skorlarında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Sonuçlar aşağıdaki Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Çalışılan acentenin yasal sınıfına göre yapılan t testi sonuçları

	Acente Sınıfı	**N**	**Ortalama**	**Std. Sapma**	**p değeri**
Genel Tükenmişlik	A Sınıfı	110	2,58	0,58	0,067
	B Sınıfı	3	3,20	0,12	
Duygusal Tükenmişlik	A Sınıfı	110	3,02	0,93	0,007
	B Sınıfı	3	3,76	0,22	
Duyarsızlaşma	A Sınıfı	110	2,52	0,77	0,000
	B Sınıfı	3	3,33	0,00	
Kişisel Başarı	A Sınıfı	110	2,01	0,60	0,334
	B Sınıfı	3	2,33	0,64	
İşten Ayrılma Niyeti	A Sınıfı	110	2,91	1,21	0,000
	B Sınıfı	3	4,00	0,00	

Acente sınıfları açısından duygusal tükenmişlik, duyarsızlaşma ve işten ayrılma isteği skorları arasındaki farkın anlamlı olduğu gözlenmiştir. Fark tespit edilen her üç boyut için A sınıfı acente çalışanları algılarının B sınıfı

acente çalışanlarınınkinden daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, A sınıfı acente çalışanları daha az duygusal tükenmişlik hissetmekte, diğerlerine karşı daha duyarlı davranmakta ve işten ayrılma niyeti daha düşük seviyededir.

4.6. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Aşağıdaki Tablo 9 incelendiğinde, seyahat acentesi çalışanlarının algılamış oldukları genel tükenmişlik düzeyleri ile işten ayrılma isteği arasında Pearson korelasyon katsayısı r= 0,711 ile doğrusal aynı yönlü ve yüksek denilebilecek bir ilişki vardır. Seyahat acentesi çalışanlarının algılamış oldukları genel tükenmişlik düzeyleri arttığında işten ayrılma niyetlerinin de arttığını göstermektedir.

Tablo 9: Korelasyon analizi sonuçları

Değişkenler	**Ort.(x)**	**S.s**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
1. Tükenmişlik	2,598	,57	1				
2.Duygusal Tükenme	3,041	,92	,896	1			
3. Kişisel Başarı	2,015	,60	,391	,007	1		
4. Duyarsızlaşma	2,536	,77	,727	,550	,142	1	
5. İşten Ayrılma Niyeti	2,982	1,16	,711	,706	,042	,631	1

**0,01 hata ile (çift yönlü)

Tükenmişlik alt boyutlarından duygusal tükenme alt boyutu ile işten ayrılma isteği arasında r=0,706 katsayısı ile doğrusal aynı yönlü ve güçlü bir ilişki vardır, duyarsızlaşma alt boyutu ile de anlamlı, doğrusal aynı yönlü ve az güçlü bir ilişki vardır (r= 0,631). Tükenmişlik alt boyutlarından kişisel başarı alt boyutu ile işten ayrılma niyeti arasında %4 lük bir ilişki bulunmuştur fakat bu ilişki 0,05 hata düzeyinde anlamlı değildir (p>0,05). Korelasyon analizi sonuçları, acente çalışanlarının duygusal tükenme ve duyarsızlaşma yaşamaları durumunda işten ayrılmayı düşündüğünü, kişisel başarılarının ise işten ayrılma niyetiyle bir ilgisi olmadığını göstermektedir.

4.7. Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyetine İlişkin Regresyon Analizi Bulguları

Analizler önce genel tükenmişlik düzeyinin, sonrasında ise tükenmişliğin içsel boyutlarının işten ayrılma isteği üzerindeki etkileri olacak şekilde ayrı ayrı yapılmıştır. Aşağıdaki Tablo 10'da genel tükenmişlik düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisine yönelik basit regresyon sonuçları sunulmuştur.

Tablo 10: Genel tükenmişlik ile işten ayrılma niyetine yönelik basit regresyon modeli özeti

Model	**R**	**R^2**	**Ayarlanmış R^2**	**Std. Hata**	**Durbin-Watson**	**F**	**p**
1	,711	,505	,500	,82326	1,648	113,218	0,000

a. Bağımsız Değişken: Genel Tükenmişlik
b. Bağımlı Değişken: İşten Ayrılma Niyeti

Genel model (F=113.281, p<0.05) istatistiksel olarak anlamlıdır. İşten ayrılma niyeti ile genel tükenmişlik düzeyi arasında korelasyon katsayısı 0,711 bulunmuştu burada da R değerimiz aynı değer olan 0,711 olarak hesaplanmıştır. Aralarında güçlü ve aynı yönlü bir ilişki vardır. Modelin belirlilik katsayısı R2 değeri 0,505 bulunmuştur. Genel tükenmişlik düzeyi, işten ayrılma niyeti üzerinde %50,5 oranında belirleyici bir etkiye sahiptir sonucuna ulaşabiliriz. Basit doğrusal regresyon analizi varsayımları incelendiğinde; Durbin-Watson 1,5-2,5 değerleri arasında gerçekleşmiştir (DW=1,648), dolayısıyla otokorelasyon olmadığını söyleyebiliriz. Varyans homojenliği ve hataların ortalamasının sıfır olması varsayımları da sağlanmıştır.

Tablo 11: Basit regresyon analizi katsayıları

Model 1	Std. Olmayan Katsayılar		Std. Katsayılar		
	B	**Std. Hata**	**Beta**	**t**	**p**
(Sabit)	-,745	,359		-2,077	,040
Ort. Tükenmişlik	1,434	,135	,711	10,640	,000

Regresyon denklemi katsayılarının anlamlılık testlerine baktığımızda, p değerleri iki katsayı için de 0,05'ten küçük çıkmıştır. %95 güven düzeyinde regresyon denklemimin katsayıları (β_0 ve β_1) istatistiksel olarak anlamlıdır. Regresyon modeli sonuçları göstermiştir ki; genel tükenmişlik düzeylerinin işten ayrılma isteği üzerinde aynı yönlü ve açıklayıcı bir etkisi vardır. Tükenmişlik arttıkça işten ayrılma niyeti artmakta, azalması durumunda işten ayrılma niyeti de azalmaktadır. İşten ayrılma niyetinin %50,5'inin bağımsız değişken olan genel tükenmişlik ile açıklanabileceği tespit edilmiştir. Kalan %49,5'luk yüzdenin ise çalışmaya dâhil edilmemiş olan başka değişkenlerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Genel tükenmişlik düzeyinin işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin incelenmesinden sonra tükenmişlik içsel boyutlarının işten ayrılma niyeti üzerindeki açıklayıcılığını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12: Tükenmişlik alt boyutları ile işten ayrılma niyetine yönelik regresyon modeli özeti

Model	**R**	**R^2**	**Ayarlanmış R^2**	**Std. Hata**	**Durbin-Watson**	**F**	**p**
1	,763[a]	,583	,571	,76269	1,609	50,748	0,000
a. Bağımsız Değişkenler: Duyarsızlaşma, Kişisel Başarı, DuygusalTükenme							
b. Bağımlı Değişken: İşten Ayrılma Niyeti							

F= 50,747 ve p<0,01 olduğundan model istatistiksel olarak anlamlıdır. İşten ayrılma niyeti üzerinde bir ya da daha fazla bağımsız değişkenin belirleyici bir etkisi vardır. Belirlilik katsayısı R2 değeri 0,583 ile işten ayrılma niyetinin %58,3'ünün bağımsız değişkenlerden bir ya da bir kaçı tarafından açıklanabileceğini göstermektedir. Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde;

- VIF değerlerinin 1'e yakın olması (VIF=1,438; 1,467 ve 1,025) çoklu bağlantı sorunu (multicollinearity) olmadığını;

- Durbin-Watson 1,609 değeri ile otokorelasyon olmadığını;
- Varyans homojenliğini sınamak için standart hatalar ile bağımsız değişkenler arasındaki sıra korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Aşağıdaki Tablo 13'e göre; korelasyon katsayısı (r) değerlerinin hepsi 0,50'den düşük çıkmıştır ve p değerlerinin hepsi 0,05'ten büyük çıkmıştır. Bu bağlamda bağımsız değişkenlerle hatalar arasında ilişki yoktur sonucuna ulaşabiliriz. Dolayısıyla değişen varyanslılık sorunu yoktur. Ayrıca hataların ortalaması sıfır bulunmuştur.

Tablo 13: Değişen varyans sonuçları

		Duyarsızlaşma	Kişisel Başarı	Duygusal Tükenme
Spearman's rho	Korelasyon katsayısı	-0,033	-0,042	0,033
	Anlamlılık (2 taraflı)	0,730	0,656	0,726

Analizde, kişisel başarı değişkeninin normal dağılım göstermemesi sebebiyle verilerin logaritmik dönüşümü alınarak normal dağılım göstermesi sağlanmıştır. Bu sebeple regresyon denklemi için beta katsayılarının yorumlamasını yaparken standart katsayılar dikkate alınmıştır. Aşağıda Tablo 14'te model katsayıları verilmiştir.

Tablo 14: Çoklu regresyon katsayıları

	Std. Olmayan Katsayılar		Std. Katsayı			Çoklu Bağıntı İstatistikleri	
Model	B	Std. Hata	Beta	t	P	Tolerans	VIF
(Sabit)	-,311	,312		-,996	,321		
Duygusal Tük.	,649	,094	,515	6,939	,000	,696	1,438
Kişisel Başarı	-,062	,586	-,007	-,105	,917	,976	1,025
Duyarsızlaşma	,527	,113	,348	4,649	,000	,681	1,467

Çoklu regresyon denkleminin sabit katsayısının anlamlılık değeri p, 0,321 ile 0,05'ten büyük çıkmıştır. Sabit katsayı istatistiksel olarak güven düzeyi sınırlarında değildir. Bu sebeple çoklu regresyon denklemine alınmayacaktır. İşten ayrılma niyetinin %58,3'ü üzerinde bağımsız değişkenlerden duygusal tükenme ve duyarsızlaşma bağımsız değişkenlerinin açıklayıcı etkisi vardır. Duygusal tükenme boyutu, 0,515 beta katsayısı ile işten ayrılma niyetini en fazla etkileyen bağımsız değişken olmaktadır, duyarsızlaşma boyutu 0,348 beta katsıyı ile işten ayrılmayı etkileyen diğer bir bağımsız değişkendir. Kişisel başarı boyutunun işten ayrılma isteğinde herhangi bir açıklayıcılığı bulunmamaktadır. Çünkü bu bağımsız değişkenlerin regresyon katsayılarının anlamlılık testleri sonuçlarına göre; p değerleri >0,05 'tir. Duygusal tükenme düzeyinde bir birimlik artış olursa, işten ayrılma isteğinde %58,3 lük etkinin 0,515'i kadar bir artış yaratacaktır. Kişisel başarı ise anlamlı bir etki yaratmayacaktır. Model sonuçları genel anlamda, acente çalışanlarının algılamış oldukları duygusal tükenme ve duyarsızlaşma düzeylerinin artması durumunda işten ayrılma niyetlerinin de artacağını, duygusal tükenme ve

duyarsızlaşma düzeylerinin azalması durumunda da işten ayrılma niyetlerinin de azalacağını söylemektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada, Kayseri'de faaliyet gösteren seyahat acentelerinde çalışan 113 kişiye Maslach Tükenmişlik anketi uygulanmıştır. Demografik değişkenlere göre tükenmişlik ve işten ayrılma seviyelerinin farklılaşıp farklılaşmadığı, tükenmişlik ve alt boyutlarının işten ayrılma niyeti ile ilişkisi istatistiksel açıdan incelenmiştir. Farklılık analizleri için t testi ve tek yönlü varyans analizinden faydalanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmak amacıyla, korelasyon, basit ve çoklu regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. İşten ayrılma niyeti bağımlı değişken ve tükenmişlik ve alt boyutları bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar doğrultusunda Kayseri'de faaliyet gösteren seyahat acenteleri çalışanlarının genel tükenmişlik düzeylerinin ortalama seviyede olduğu söylenebilir. İşten ayrılma niyetlerinin ise ortalamanın üstünde bir seviyede olduğu gözlenmektedir. Çalışanların işten ayrılma niyetinin önemli ölçüde duygusal tükenme ve daha az önemli ölçüde duyarsızlaşma boyutlarından aynı yönlü ve anlamlı olarak etkilendiği tespit edilmiştir. Bu sebeple, işverenlerin özellikle nitelikli çalışanlarını kaybetmemek için çalışanlarının tükenmişlik, bezginlik ve enerji kaybı gibi belirtilerini iyi sezmeli ve onları motive etmeleri gerekmektedir. Ayrıca bu faaliyet alanındaki personel devir hızının yüksek ve maaşların düşük olduğu gözlenmiştir.

5-6 yıl süredir çalışanların kendilerinin daha başarısız, 7 yıl ve üzeri çalışanların ise kendilerini daha başarılı görmeleri bulgusundan hareketle seyahat acentesi çalışanları için 5 yıllık tecrübenin kritik bir eşik seviyesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sektörde 5 yıldan az çalışanların daha tecrübesiz ve sorumluluklarının daha az olmasından dolayı kendilerini başarılı görme durumu normal iken 5'inci yıldan itibaren kendilerine yüklenen ilave sorumluluklar ve iş yükü nedeniyle bir bocalama dönemi yaşadıkları, 7'inci yıldan itibaren ise kendilerine verilen tüm sorumluluk ve görevleri yerine getirebileceklerini hissederek kendilerine olan güvenin tam olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle acente işverenlerinin tecrübesi 5-7 yıl arası olan çalışanlara sorumluluk yüklerken daha dikkatli davranmaları, bu çalışanların iş yükünün aşırı olmamasına dikkat etmeleri, oluşacak ilave iş yükünü 7 yıl ve üzeri süredir sektörde tecrübeye sahip çalışanlar ile çözmeleri önerilmektedir.

2000 TL'den fazla aylık geliri olan çalışanların hem duygusal tükenmişlik hem de işten ayrılma niyeti algılarının daha yüksek olması bulgusundan, 2000 TL ve daha az ücret alanların çok uzmanlık gerektirmeyen daha basit işlerde çalışmasından dolayı aldıkları ücretten memnun olmaları; 2000 TL'den fazla aylık ücret alan çalışanların işletmede kendilerini daha kritik bir pozisyonda görüp daha fazla ücreti hak ettikleri düşüncesi taşıdığı düşünülmektedir. Buradan hareketle acente işverenlerinin 2000 TL'den fazla ücret alan çalışanlarının performanslarına göre aylık ücretlerinde iyileştirme yapmaları ve onların işletmeye olan aidiyetlerini artırıcı yönde hareket etmeleri önerilmektedir.

B sınıfı acente çalışanlarının duygusal tükenmişlik, duyarsızlaşma ve işten ayrılma niyeti algılarının daha yüksek çıkması bulgusundan B sınıfı acentelerin seyahatleri planlayan, organize eden bu nedenle küçük bir hatanın bile tolere

edilemeyeceği bir acente tipi olduğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu nedenle B sınıfı acente işverenlerinin çalışanlarına karşı daha dikkatli davranmaları, yaptıkları hataları mümkün olduğunca hoş görmeleri önerilmektedir.

Çalışma sonucunda tükenmişliğin işten ayrılma niyetinin %50,5 gibi büyük bir oranda açıkladığı görülmüştür. İşten ayrılma niyetinin açıklayıcılığının daha da artırılması amacıyla tükenmişliğe ilave olarak yeni değişkenlerin çalışmaya eklenmesinin; seyahat acenteleri çalışanları üzerinde yapılacak bir çalışmada tüm Türkiye'den acente çalışanlarının katılımıyla daha büyük bir ana kütle ile araştırmanın yapılmasının; ülkemizin farklı bölgelerindeki durumu da yansıtması bakımından faydalı olacağı değerlendirilmelidir.

6. REFERANSLAR

Aslan, Z. (2014). İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: İstanbul'daki Seyahat Acentelerinde Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3,* ss. 19-40.

Aslan, Z., & Etyemez, S. (2015). İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi. Hatay'daki Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi 7(3),* ss. 482-507.

Ciper, A. (2006). *Tükenmişlik Sendromunun Hizmet Kalitesine Etkisi Ve Çağrı Merkezlerinde Uygulaması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Fırth, L., Mellor, D. J., Moore, K. A., & Loquet, C. (2004). How Can Managers Reduce Employee İntention To Quit?. *Journal Of Managerial Psychology, 19(2),* pp. 170-187.

Freudenberger, H. J. (1974). Staff Burn-Out. *Journal of Social Issues, 30(1),* pp. 159-165.

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Güven, Ö. Z., & Sezici, E. (2016). Otel İşletmelerinde İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Maslach Tükenmişlik Modeline Göre İncelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 14(2),* ss. 111-132.

Hacıoğlu, N. (2000). *Seyahat Acenteciliği ve Tur Operatörlüğü*. Bursa: Vipaş Yayıncılık.

Hock, R. R. (1988). Professional Burnout Among Public Schools Teachers. *Public Personel Management, 17(2),* pp. 167-189.

Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayınları.

Karakaş, A. (2017). Duygusal Emek, Tükenmişlik Ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Otel İşletmesi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 9(1),* ss. 80-112.

Kervancı, F. (2013). *Tükenmişlik Sendromunun Örgütsel Bağlılık Ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Yayımlanmamış doktora tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.

Kılıç, İ. (2016). *Örgütsel Güven, İş-Aile Çatışması Ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkilerinin Belirlenmesi: Seyahat Acentelerinde Bir Uygulama*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Maraşlı, M. (2005). Bazı Özelliklerine Ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerine Göre Lise Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri. *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 23(3),* ss. 27-33.

Maslach, C. (2003). Job Burnout: New Directions İn Research And Intervention. *Current Directions in Psychological Science, 12(5),* pp. 189-192.

Maslach, C., & Jackson, S. E. (1986). *Maslach Burnout Inventory*. Palo Alto CA: Consulting Psychologist Press.

Maslach, C., & Leıter, M. P. (1997). *The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress And What To Do About It*. San Francisco: Jossey Bass.

Maslach, C., Schaufelı, W. B., & Leıter, M. P. (2001). *Job Burnout*. Annual Reviews of Psychology, *52,* pp. 397-422.

Onay, M., & Kılcı, S. (2011). İş Stresi Ve Tükenmişlik Duygusunun İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkileri: Garsonlar Ve Aşçıbaşılar. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(2),* ss. 363-372.

Özmen, Y.P. (2019). *Hükümet Sistemlerinin Karşılaştırılması: Latin Amerika, Asya Ve Doğu Avrupa Ülkeleri*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Polat, S. (2009). İlköğretim Müfettişlerinin Örgütsel Bağlılık, Mesleki Tükenmişlik Ve İşten Ayrılma Niyetleri Arasındaki İlişki. *Education Sciences, 4(3),* ss. 1150-1159.

Rada R. E., & Johnson-Leong, C. (2004). Stress, Burnout, Anxiety And Depression Among Dentists. *Journal American Dentists Association, 135,* pp. 788-794.

Seçilmiş, C., & Kılıç, İ. (2017). Örgütlerde Güven, İş-Aile Yaşam Çatışması Ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisinin Belirlenmesi: Seyahat

Acentelerinde Bir Uygulama. *Turizm Akademik Dergisi, 4 (1),* ss. 65-79.

Sipahi, B., Yurtkoru, E.S., & Çinko, M. (2010). *Sosyal Bilimlerde Spss'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Soysal, A. (2011). İş Yaşamında Tükenmişlik. *Çimento Endüstrisi İşverenler Sendikası Dergisi, Kasım,* 14-26.

Sürgevil, O. (2006). *Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu: Tükenmişlikle Mücadele Teknikleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Şıklar, E. (2000). *Regresyon Analizine Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Tanrıverdi, H., & Sarıhan, M. (2013). İşe Bağlılığın Tükenmişlik Ve Depresyon Düzeyleri Üzerindeki Etkileri: Sağlık Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma. *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 1(2),* ss. 206-228.

Tate, U., Whatley, A., & Clugston, M. (1997). Sources And Outcomes Of Job Tension: A Three-Nation Study. *International Journal of Management, 3,* pp. 350-358.

Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların Ölçülmesi Ve Spss İle Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tursab, (2019). Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği. 22 Mart 2019 tarihinde www.tursab.org.tr/uye-acentalar adresinden erişildi.

Tümkaya, S. (1996). *Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler Ve Başa Çıkma Davranışları*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Yıldırım, M. H., Erul, E. E., & Kelebek, P. (2014). Tükenmişlik İle İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Organizasyonv ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 6(1),* ss. 34-44.

Zincirkıran, M., Çelik, G. M., Ceylan, A. K., & Emhan, A. (2015). İşgörenlerin Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti, İş Stresi Ve İş Tatmininin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkisi: Enerji Sektöründe Bir Araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, 52(600),* ss. 59-71.

CHAPTER 32

International Academic Studies on

Social and Education Sciences

(Online) İnteraktif Eğitimin, Ders Materyali Olarak Kullanılması Örneğinin Alt Yapısının İncelemesi (İsmail Sarı, Ömer Bağcı)

(Online) İnteraktif Eğitimin, Ders Materyali Olarak Kullanılması Örneğinin Alt Yapısının İncelemesi

İsmail SARI[1], Ömer BAĞCI[2]
[1]*Pamukkale Üniversitesi, E-mail:ismailsari@pau.edu.tr*
[2]*Yazar, E-mail:info@omerbagci.com.tr*

1. İşleyiş

Yaşantımızın teknolojik gelişmelere bağlı olarak, geometrik bir hızla geliştiği bir yüzyılda, bilgi teknolojileri, eğitim öğretim alanında aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Bilimsel gelişmeler sonucunda teknoloji üretimi, toplumsal yaşama doğrudan ve aktif olarak etki etmektedir. Teknolojik ilerlemeler, bilgi birikiminin aktarılması sürecinde online eğitimin önemini de arttırmaktadır. Üretimdeki yenileşmeye ve gelişmeye paralel olarak, teknolojik alandaki yenilikler, eğitim alanına doğrudan katılabilmektedir. "Eğitim Teknolojileri" kavramı, teknolojinin eğitim açısından bir araç olarak kullanılabilmesini sağlamaktadır. Eğitimdeki yenileşme ve iyileşme teknolojik materyallerle, üretim alanında da kaliteyi artırmakta ve uygulamaları kolaylaştırmaktadır. Bu bölümde**,** Online eğitim sitesi olan vidoport.com 'un yapısı incelenerek, iş dünyasında kullanılan programların önemi, istatistikleri, alt yapı çalışmaları, eğitim süreçlerine etkisi ve katkısı, geri bildirimler, online eğitim çalışmalarının uzaktan eğitim sürecine olan destekleri incelenmiş, eğitim örnekleri üzerinde alt yapı değerlendirmeleri istatistiksel veriler yardımıyla açıklanmıştır.

2. Giriş

İnternet yaşantımızda birçok gelişimin tetikleyicisi oldu. İş dünyasından eğitime, eğitimden tüketici davranışlarına kadar birçok şeyi değiştirdi. Bu değişim, birçok yeniliğin de habercisi oldu. Eğitim-öğretim sürecini yakından ilgilendiren en önemli yenilik ise online eğitim sistemi oldu. Online eğitim altyapısı kullanılarak uzaktan eğitim; birçok üniversitede, eğitim kurumlarında ve özel eğitim sistemlerinde aktif olarak kullanılmaya başladı. Youtube ve birçok sosyal paylaşım ortamlarında eğitim materyalleri paylaşılmaya başladı. "**Uzaktan eğitim**; uydu, video, ses, grafik, bilgisayar, çoklu ortam teknolojisi gibi araçların yardımıyla, eğitimin uzaktaki öğrencilere ulaştırılmasıdır. Tam zamanlı çalışanlar ve yurtdışında eğitim görmek isteyip buna olanak bulamayanlar için uzaktan eğitim ideal bir seçenek olarak kullanılmaktadır.

Eğitim, ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişiminde temel oluşturan bir yapı taşıdır. Online eğitim ise, eğitimciler ile öğrencilerin aynı zamanda aynı mekanda olmadan gerçekleştirdikleri internet tabanlı bir eğitim sistemidir. Online eğitim sistemi eğitimci ile öğrenci arasında bir iletişim yolu sağlar. Eğitimci, sistem içerisinde ders verirken öğrenciler bu iletişim yolunun olanaklarına bağlı olarak ister evlerinden ister farklı mekanlardan ve hatta farklı ülkelerden de eğitime katılabilirler.

Üretim anlamında teknolojinin oldukça hızla ilerlediği günümüzde, işletmeler ve hizmet sektörü, çalışanlarının daha fazla yeteneğine sahip

olmalarını istemektedirler. Bu anlamda çalışma süreci içerisinde çalışanların sürekli olarak geliştirilmesi, eğitilmesi, Ar-ge planlamaları çerçevesinde verimliliğin artırılması amacıyla online eğitim süreçlerine katılmalarını sağlamaktadırlar. Günümüzde online eğitim, uzaktan eğitimin bir parçası olarak gelişmekte ve yaygın olarak kullanılmaktadır.

3. Materyal ve Yöntem

Biz bu bölümde; online eğitim sitesi olan vidoport.com'u inceledik (Resim 1). Bu sitenin 24.000'den fazla üyesi bulunmaktadır. Üyelerin çoğunluğu kamu ve özel şirket çalışanları, orta ve yüksek derecede öğrenim gören öğrenciler ve hizmet sektöründeki serbest çalışanlardan oluşmaktadır.

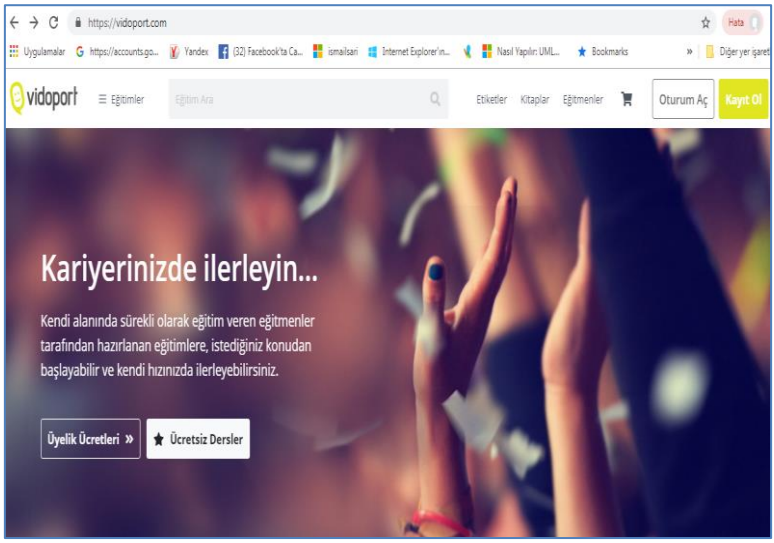

Resim 1: vidoport.com giriş sayfası

Vidoport.com üzerinde 71 adet eğitim seti bulunmaktadır. Eğitim setlerinin ağırlığı Excel eğitimleri üzerine oluşmaktadır. Çalışanların en çok ihtiyaç duydukları konu olan Excel konusuna odaklanan vidoport.com sitesinde Excel dışında Word, PowerPoint gibi eğitimler ile SQL Server, Web Programlama gibi farklı eğitim setleri de bulunmaktadır.

Vidoport.com üzerinde 2.236 eğitim videosu bulunmaktadır. Eğitim videolarının çoğunluğu Excel eğitim videoları oluşturmaktadır. Eğitim videolarının süresi 1 dakika ile 30 dakika arasında değişmektedir. Genel olarak süresi 4-5 dk arasında yoğunlaşırken, bazı özel konuların anlatıldığı eğitim videoları 20-30 dakika arasında değişmektedir.

Eğitim sürelerinin kısa tutulması özellikle tercih edilen bir seçenektir. Çalışanların aradıkları konuları direk bulabilmeleri için konu konu anlatımı tercih edilmekte ve süreler kısa tutulmaktadır. Dünya genelinde uzun eğitim videolarının izlenmesi azalırken, mikro videoların (kısa süreli videolar) izlenme süreleri artmaktadır.

vidoport üzerindeki üyelerin arama kayıtlarına baktığımızda, vidoport üzerindeki üyelerin en çok aradıkları kelimelerin "Excel" kelimesi olduğu görülmektedir. 2. Sırada ise "Düşeyara" kelimesi olduğu görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Üyelerin En Çok aradığı Kelimeler

Rapor Arama Kayıtları

Rapor > Arama Kayıtları

186 kayıt bulundu, sayfada 50 kayıt var.

Kelime	Aranma Sayı
excel	1147
düşeyara	1014
eğer	515
pivot	376
makro	356
koşullu biçimlendirme	309
word	295
Dashboard	262
özet tablo	245
indis	241

vidoport.com üzerindeki Google Analytics (site istatistiği) kodlarını incelediğimiz de izleyenlerin ağırlığının 25-34 yaş aralığındaki kişiler olduğu görünmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: İzleyenlerin Yaş aralığı Dağılımı

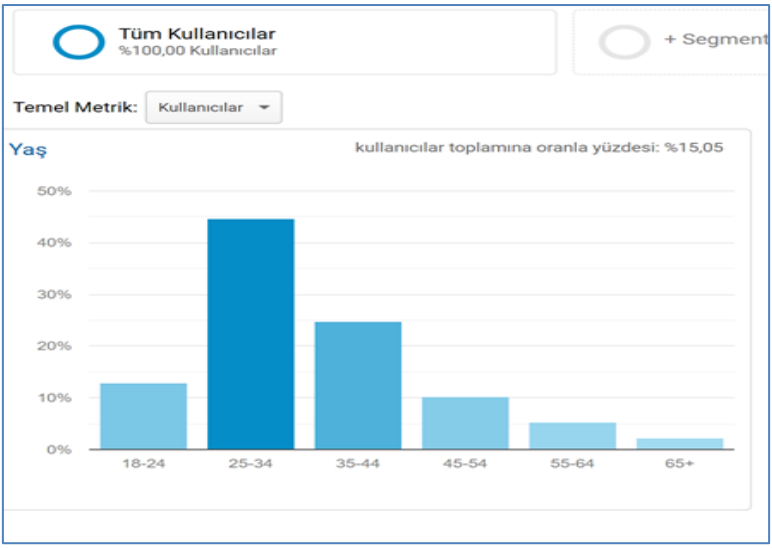

Bu sayının 25-34 aralığında olması da beklenen bir yaş aralığıdır. Üniversiteden mezun olma ve çalışmaya başlama yaşları olan 22-25'li

yaşlarda, çalışanlar iş başı yaptıklarında Excel ve diğer programları kullanmaları gerektiğini fark etme ve eğitim arayışı sürecine girmektedirler.

Siteyi ziyaret edenlerin cinsiyetlerine bakıldığında, videoları izleyenlerin %70,4 'nün Erkek, %29,6'sının da Kadınlardan oluştuğu görünmektedir (Tablo 3). Bu oran çalışma yaşamında kadın ve erkek çalışanların dağılımları oranına yakın bir aralıktadır. Çalışma yaşamında, özellikle hizmet sektöründe kadın çalışanlarının oranının her geçen gün artmasına paralel olarak uzaktan eğitim sürecine katılacak olan kadın ve erkek oranlarının değişeceği, iş yaşamında etkin olmak isteyen kadın sayısının artması ile birlikte online eğitimden faydalanan kadın kullanıcılarının sayısı artacaktır.

Tablo 3: İzleyenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

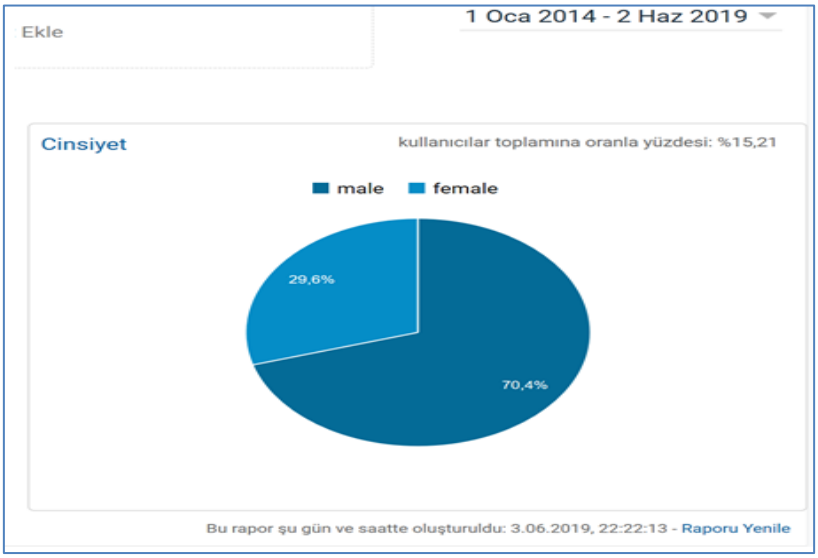

Online eğitimlerin bir fırsat eşitliği sağlayan yapısı ile, İstanbul'daki bir çalışan ile Diyarbakır'daki bir çalışanın izleme fırsatında eşitliği sağlamaktadır. Online eğitim sitesi vidoport.com 'un izleme sayılarının dağılımlarına bakıldığında en yüksek girişlerin İstanbul bölgesinden olduğu görülmektir (Resim 2). Online eğitim sitesi olan vidoport.com'un izlenme oranları; özellikle yüksek öğrenim kurumlarının sayısının fazla olduğu illerde daha fazla olduğu gözlenmiştir. İnternet dağılımı ve kullanımı yüksek olan illerde online eğitimden daha fazla yararlanıldığı vidoportu kullanan iller tablosuna bakıldığında görülmektedir. Ekonomik gelir ve üretim düzeylerinin yüksek olduğu illerde vidoport kullanımının daha fazla olduğu, sosyal yaşantı düzeylerinin dağılımı ve nüfus yoğunluğunun dağılımı unsurlarının da iller tablosunda online eğitim sitesi olan vidoporttan daha fazla yararlanıldığı gözlenmiştir (Tablo 4).

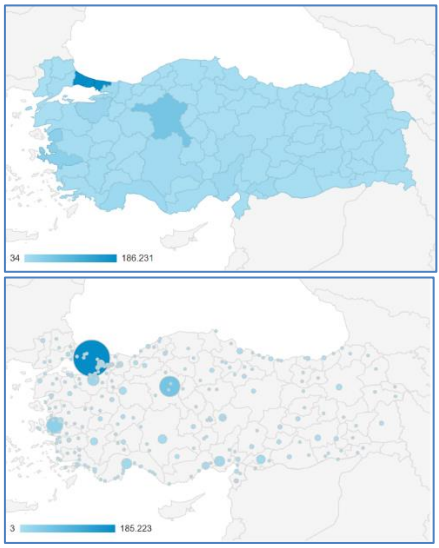

Resim 2: Türkiye Haritası Üzerinde İzleyenlerin Dağılımı

Tablo 4: İllere Göre Kullanım Tablosu

Bölge	Edinme			Davranış			Dönüşümler
	Kullanıcılar	Yeni Kullanıcılar	Oturum	Hemen Çıkma Oranı	Sayfa / Oturum	Ort. Oturum Süresi	İşlem Sayısı
	448.648 Toplam Yüzdesi: %91,68 (489.365)	449.780 Toplam Yüzdesi: %91,61 (490.991)	711.022 Toplam Yüzdesi: %93,06 (764.012)	%38,31 Görüntüleme İçin Ortalama Metrik Değeri: %39,23 (-%2,34)	5,49 Görüntüleme İçin Ortalama Metrik Değeri: 5,33 (%2,95)	00:05:53 Görüntüleme İçin Ortalama Metrik Değeri: 00:05:42 (%3,33)	0 Toplam Yüzdesi: %0,00 (0)
1. Istanbul	**186.231** (%40,55)	184.585 (%41,04)	296.782 (%41,74)	%38,92	5,30	00:05:49	0 (%0,00)
2. Ankara	**59.032** (%12,86)	57.769 (%12,84)	87.212 (%12,27)	%39,93	5,08	00:05:07	0 (%0,00)
3. Izmir	**33.314** (%7,25)	32.433 (%7,21)	50.668 (%7,13)	%40,82	4,93	00:05:11	0 (%0,00)
4. Bursa	**19.744** (%4,30)	19.289 (%4,29)	32.479 (%4,57)	%34,75	6,22	00:07:20	0 (%0,00)
5. Antalya	**14.312** (%3,12)	14.050 (%3,12)	21.011 (%2,96)	%41,05	4,83	00:04:36	0 (%0,00)
6. Adana	**13.035** (%2,84)	12.336 (%2,74)	18.854 (%2,65)	%37,45	6,03	00:06:13	0 (%0,00)
7. Gaziantep	**10.902** (%2,37)	10.381 (%2,31)	19.195 (%2,70)	%28,87	7,43	00:09:08	0 (%0,00)
8. Kocaeli	**10.881** (%2,37)	10.530 (%2,34)	17.331 (%2,44)	%33,36	6,21	00:06:38	0 (%0,00)
9. Konya	**8.837** (%1,92)	8.600 (%1,91)	12.170 (%1,71)	%39,40	5,14	00:05:14	0 (%0,00)
10. Denizli	**6.641** (%1,45)	6.399 (%1,42)	15.476 (%2,18)	%31,12	8,04	00:09:07	0 (%0,00)

Vidoport.com'un giriş saatlerine baktığımızda ise, online eğitimlerin mesai saatleri dışında izlendiği gibi bir düşünce olsa da, istatistiklere baktığımızda ise, izlemelerin en çok saat 10:00 ile 16:00 arasında ve Pazartesi – Cuma günleri arasında olduğu görünmektedir. Çalışma yaşamına online eğitim etki etmektedir. Karşılaşılan bir sorunun çözülmesi, bilinmeyen bir özelliğin öğrenilmesi, iş yoğunluğunun ve yükünün azaltılması, zamandan kazanılması

bilgi teknolojilerinin sürekli ve aktif olarak kullanılması ile sağlanabilir. Eğitim süreklilik gerektirir. Online Eğitim zaman içinde zamanı kullanabilme sağlar. Her yerde, her zaman eğitim fırsatı verir.

Tablo 5: İzlenme Saatleri

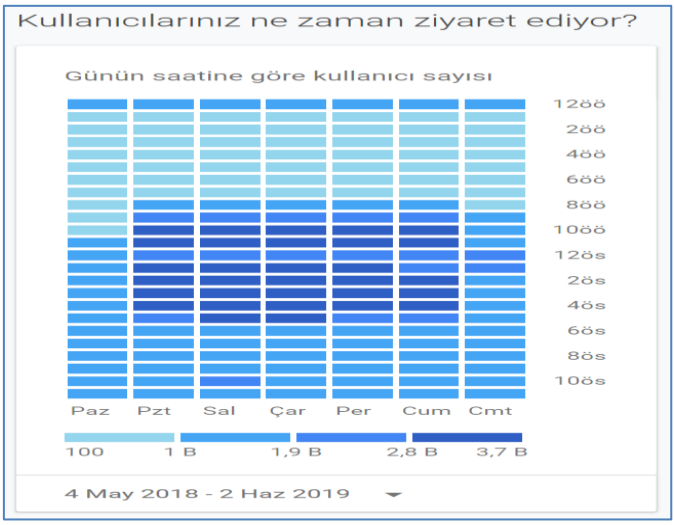

Vidoport.com'un yıllar bazındaki 2016-2019 (ilk 6 ay) üyelik sayılarını incelersek, en yüksek üyelik sayısının 7512 üye ile 2017 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Videoların çeşitliliğinin ve özelliğinin arttırılması, konuların öğrenilmesi, ekonomik nedenler, online eğitim veren sitelerin artması, yeni ve güncel konuların siteye eklenmesi, sosyal ortamlarda (Youtube vb.) online eğitimlerin artması üye sayılarında etkili olmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6: Üyelerin Yıllara Göre Dağılımı

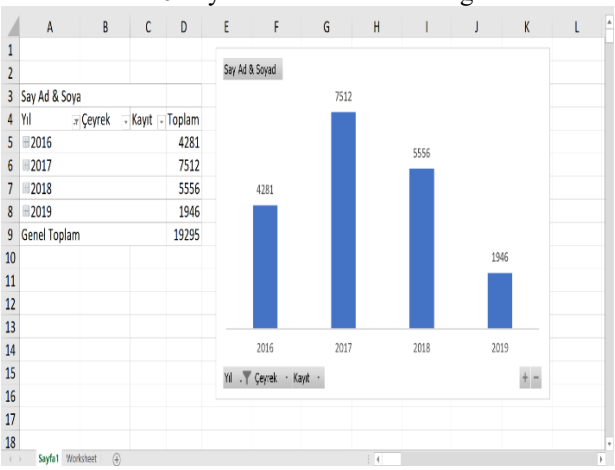

Say Ad & Soya		
Yıl	Çeyrek	Kayıt	Toplam
2016		4281
2017		7512
2018		5556
2019		1946
Genel Toplam		19295

Vidoport.com üzerindeki eğitimlerin izleme sayılarına bakıldığında en çok izlenen eğitimlerin Excel kategorisinde yer alan ve ücretsiz olan eğitimlerin

olduğu görülmektedir (Tablo 7). Excel; Programlama bilgisi gerektirmeden uygulamalı alanda birçok işlemi kolaylıkla gerçekleştirebilir. Tabloların oluşturulması, grafiklerin çıkarılması, hesaplamaların yapılması uygulamaları iş yaşantısını özellikle oldukça kolaylaştırır, çabuklaştırır. Doğru verilerle doğru sonuçlar üzerinde çok yönlü ve işlevli uygulama yapma olanağı verir. Özellikle Program bilgisi gerektirmeden yapılan Excel uygulamaları, iş yaşantısında birçok sorunun çözülmesinde, ve bir çok uygulamanın yapılabilmesinde önemlidir. 3 – 5 milyon satırlık veri içesinden özet tablo uygulaması ile filtreleme ve istenilen sonuca gitme uygulaması. Verileri Al ve Dönüştür uygulaması, Verilere ait grafik elde edilmesi. Matematiksel işlemler. Hedef ara ve senaryo uygulaması ile Ar-ge çalışmalarına katkı sağlanması gibi.

Tablo 7: En Çok İzlenen Videolar

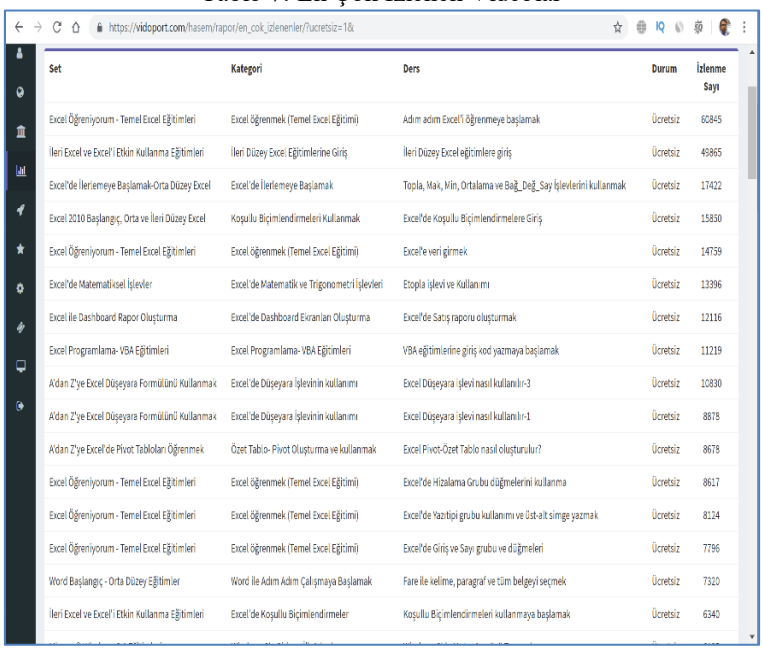

https://vidoport.com/hasem/rapor/en_cok_izlenenler/?ucretsiz=1&

Set	Kategori	Ders	Durum	İzlenme Sayı
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel öğrenmek (Temel Excel Eğitimi)	Adım adım Excel'i öğrenmeye başlamak	Ücretsiz	60845
İleri Excel ve Excel'i Etkin Kullanma Eğitimleri	İleri Düzey Excel Eğitimlerine Giriş	İleri Düzey Excel eğitimlere giriş	Ücretsiz	49865
Excel'de İlerlemeye Başlamak-Orta Düzey Excel	Excel'de İlerlemeye Başlamak	Topla, Mak, Min, Ortalama ve Bağ_Değ_Say İşlevlerini kullanmak	Ücretsiz	17422
Excel 2010 Başlangıç, Orta ve İleri Düzey Excel	Koşullu Biçimlendirmeleri Kullanmak	Excel'de Koşullu Biçimlendirmelere Giriş	Ücretsiz	15850
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel öğrenmek (Temel Excel Eğitimi)	Excel'e veri girmek	Ücretsiz	14759
Excel'de Matematiksel İşlevler	Excel'de Matematik ve Trigonometri İşlevleri	Etopla İşlevi ve Kullanımı	Ücretsiz	13396
Excel ile Dashboard Rapor Oluşturma	Excel'de Dashboard Ekranları Oluşturma	Excel'de Satış raporu oluşturmak	Ücretsiz	12116
Excel Programlama- VBA Eğitimleri	Excel Programlama- VBA Eğitimleri	VBA eğitimlerine giriş kod yazmaya başlamak	Ücretsiz	11219
A'dan Z'ye Excel Düşeyara Formülünü Kullanmak	Excel'de Düşeyara İşlevinin kullanımı	Excel Düşeyara İşlevi nasıl kullanılır-3	Ücretsiz	10830
A'dan Z'ye Excel Düşeyara Formülünü Kullanmak	Excel'de Düşeyara İşlevinin kullanımı	Excel Düşeyara İşlevi nasıl kullanılır-1	Ücretsiz	8878
A'dan Z'ye Excel'de Pivot Tabloları Öğrenmek	Özet Tablo- Pivot Oluşturma ve kullanmak	Excel Pivot-Özet Tablo nasıl oluşturulur?	Ücretsiz	8678
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel öğrenmek (Temel Excel Eğitimi)	Excel'de Hizalama Grubu düğmelerini kullanma	Ücretsiz	8617
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel öğrenmek (Temel Excel Eğitimi)	Excel'de Yazıtipi grubu kullanımı ve Üst-alt simge yazmak	Ücretsiz	8124
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel öğrenmek (Temel Excel Eğitimi)	Excel'de Giriş ve Sayı grubu ve düğmeleri	Ücretsiz	7796
Word Başlangıç - Orta Düzey Eğitimler	Word ile Adım Adım Çalışmaya Başlamak	Fare ile kelime, paragraf ve tüm belgeyi seçmek	Ücretsiz	7320
İleri Excel ve Excel'i Etkin Kullanma Eğitimleri	Excel'de Koşullu Biçimlendirmeler	Koşullu Biçimlendirmeleri kullanmaya başlamak	Ücretsiz	6340

Ücretli eğitimler kategorisindeki en çok izlenen eğitimlere baktığımızda ise, yine en çok izlenen eğitimlerin Excel eğitim kategorisindeki "Excel'de kullanılan 10 farklı çift tıklama tekniği nelerdir?" eğitimi olduğu görülmektedir (Tablo 8). Daha sonra "Excel'de biçimlendirme işlemleri ile çalışmak" dersi izlenmektedir. Eğer işlevi, özet tablo, Excel'in formülleri gibi online dersler ücretli olarak takip edilen derslerin başında yer almaktadır.

Tablo 8: Ücretli Eğitimler

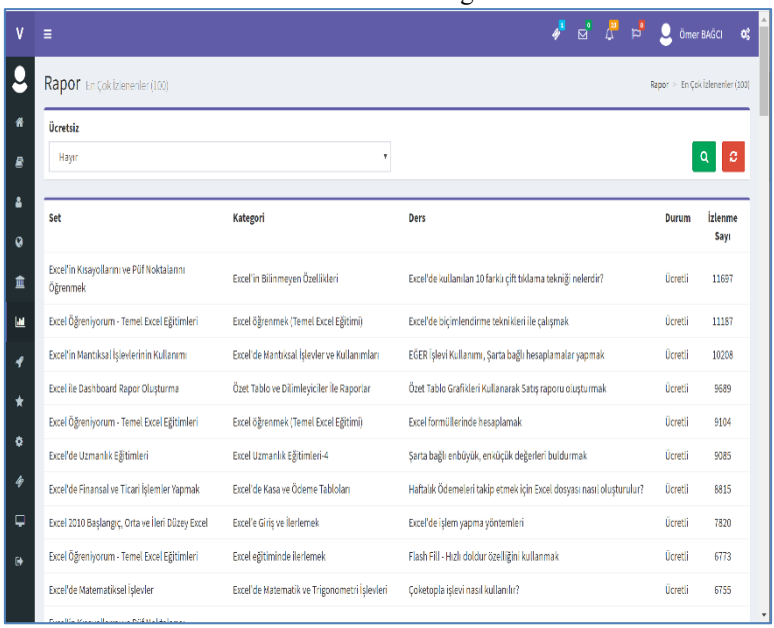

Set	Kategori	Ders	Durum	İzlenme Sayı
Excel'in Kısayollarını ve Püf Noktalarını Öğrenmek	Excel'in Bilinmeyen Özellikleri	Excel'de kullanılan 10 farklı çift tıklama tekniği nelerdir?	Ücretli	11697
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel Öğrenmek (Temel Excel Eğitimi)	Excel'de biçimlendirme teknikleri ile çalışmak	Ücretli	11187
Excel'in Mantıksal İşlevlerinin Kullanımı	Excel'de Mantıksal İşlevler ve Kullanımları	EĞER İşlevi Kullanımı, Şarta bağlı hesaplamalar yapmak	Ücretli	10208
Excel ile Dashboard Rapor Oluşturma	Özet Tablo ve Dilimleyiciler İle Raporlar	Özet Tablo Grafikleri Kullanarak Satış raporu oluşturmak	Ücretli	9689
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel öğrenmek (Temel Excel Eğitimi)	Excel formüllerinde hesaplamak	Ücretli	9104
Excel'de Uzmanlık Eğitimleri	Excel Uzmanlık Eğitimleri-4	Şarta bağlı enbüyük, enküçük değerleri bulmak	Ücretli	9085
Excel'de Finansal ve Ticari İşlemler Yapmak	Excel'de Kasa ve Ödeme Tabloları	Haftalık Ödemeleri takip etmek için Excel dosyası nasıl oluşturulur?	Ücretli	8815
Excel 2010 Başlangıç, Orta ve İleri Düzey Excel	Excel'e Giriş ve İlerlemek	Excel'de işlem yapma yöntemleri	Ücretli	7820
Excel Öğreniyorum - Temel Excel Eğitimleri	Excel eğitiminde ilerlemek	Flash Fill - Hızlı doldur özelliğini kullanmak	Ücretli	6773
Excel'de Matematiksel İşlevler	Excel'de Matematik ve Trigonometri İşlevleri	Çoketopla işlevi nasıl kullanılır?	Ücretli	6755

4. Online eğitimler için gerekli olan materyaller

Online eğitimler için gerekli olan materyalleri iki ana grup şeklinde toplayabiliriz. Donanım olarak, kamera, mikrofon yeterli iken daha profesyonel çekimler için ışıklandırma ve ses sistemlerine gereksinim vardır. Eğitim videolarının çekimi için, yazılım olarak Camtasia, video Capture vb. programlar yeterli olmaktadır.

5. Sertifika Paylaşım Sayıları

Vidoport üyelerinin tamamladıkları eğitimlerin sertifikaları ağırlıklı olarak linkedin platformunda paylaştıkları görünmektedir.

6. Sonuç

Online eğitimler Türkiye'de yeni yeni gelişen ve büyüyen bir sektördür. Online eğitim pazarında vidoport.com, vidobu.com, udemy.com gibi Türkçe anlatımlı eğitim siteleri varken, lynda.com gibi İngilizce anlatımlı sitelerde bulunmaktadır. Online eğitim, birden fazla izlenebilmesi nedeniyle öğrenme ve yineleme açısından faydalıdır. Online eğitim, çalışma zamanı içerisinde ihtiyaç duyulan bilgiye erişim sağlar. Online eğitimlerin, normal eğitim süreçlerine olan katkıları gün geçtikçe daha da artmaktadır. Özellikle çalışanların, online eğitimlerde geçirdikleri zaman verimli olmalarını sağlamaktadır. Online eğitim ve dolayısıyla uzaktan eğitim yaşam boyu öğrenme süreçlerine katkı sağlamaktadır. Ulaşılabilirlik açısından eğitimde fırsat eşitliği oluşturur. Bilgiye erişimi ve öğrenmeyi kolaylaştırır. Özellikle iş yaşamı, çalışanlarının online eğitim süreçlerine katılabilmesinin sağlanması konusunda alt yapı oluşturmalıdır.

Vidoport.com; online eğitim sürecine katkı sağlamaktadır. Kullandığı veritabanı alt yapısı ve sunucu özellikleri ile gelişen bilgi teknolojilerinin

doğrudan eğitime katılması örneğini oluşturmaktadır. Özellikle yüksek öğrenim kurumlarında gelişen ve uygulama alanları artan uzaktan eğitim; online eğitim ortamlarında bulunan sitelerin ve sosyal paylaşım ortamlarının işbirliği ile eğitimin üretim sürecine katkı sağlayabilmesi bakımından önemlidir. Online eğitimin gelişimine paralel olarak artacak olan üretim, hem teknolojinin kullanılabilirliğini, üretilebilirliğini ve hem de üretime bağlı eğitimin geliştirilmesini sağlayacaktır.

7. Kaynaklar

Bağcı, Ö. (2016). İleri Düzey Excel. Ankara: Seçkin Yayınları.

Sarı, İ., Bağcı, Ö. (2008). Temel Bilgi Teknolojisi Kullanımı. Ankara: Seçkin Yayınları.

www.vidoport.com

CHAPTER 33

International Academic Studies on
Social and Education
Sciences

Rape: The Extra Mile *Gen* (Gökbakar, 2006) Goes to Reassure the Patriarchal Order (Zeynep Koçer)

Rape: The Extra Mile *Gen* (Gökbakar, 2006) Goes to Reassure the Patriarchal Order

Zeynep Koçer
İstanbul Kültür Üniversitesi, z.kocer@iku.edu.tr

1. Introduction

There has been a growing body of horror films within the cinema in Turkey since the beginning of the 2000s. This body of films, now coined as "Islamic horror," predominantly involves as their antagonists supernatural beings such as jinn and are based on Islamic texts whereas others rely on old ancient Anatolian myths. However, in its formative years, Turkish horror genre also presented examples that did not rely on Islam or Anatolian myths but rather toyed with stories of serial killers and issues of multiple personalities and crime scene investigations. Considered to be more "secular", these films copied the plotlines and camerawork of Hollywood productions. Nonetheless regardless of the source they chose their inspirations, these films had and still have one particular element in common which is the representations of femininity as monstrous and/or victimized.

There has been a growing number of academics who are tackling with the representations of femininity in the Islamic horror films yet there is not much research done on one particular "secular" example that is among the first wave of Turkish horror genre's boom. Togan Gökbakar's 2006 film *Gen* revolves around the story of a female psychiatrist who, willingly, takes her first job at a mental institution for the criminally dangerous patients. The night of her arrival, a series of murders start to be committed. Everyone suspects a mysterious patient who was sent to the institution for rape and murder charges decades ago. The film follows the codes and conventions of a typical American slasher film such as the high number of body counts, the gore, the subjective camera from the point of view of the killer and also paves the way for the viewer to identify with the female protagonist, Dr. Deniz (Doğa Rutkay), on her first job as a psychiatrist.

Through textual analysis, this paper investigates how after revealing the gender of the killer as female and establishing the fact that she is there to get revenge from that particular mysterious patient, rapist of her mother, the film chooses to victimize the killer. By focusing particularly on the final scenes of the film which Deniz is captured and raped by her mother's rapist / her father, the paper will demonstrate how the film punishes its female lead, taking any sort of power away from her and through rape reestablishes the male dominant order. In the analysis the paper will use the theoretical framework of Barbara Creed, Carol Clover, Linda Williams.

1.1. The Film: *Gen* (Togan Gökbakar, 2006)

Gen (Gokbakar, 2006) opens with a brutal electroshock therapy scene accompanied with pumped up electronic music with fast cuts that portrays the agony of the patient. It is followed by the narration "I would like to report a suicide case". We first see Deniz as she packs her bags to leave her home and

her catatonic mother for her first day at work. The suitcase and the following scene where she travels to an unnamed place away from her home in a taxi suggests that she will not come back. As she steps off the taxi and walks in the hospital grounds for the first time, from her point of view we see the patient that was electroshocked lying on the ground surrounded by police and doctors. The first indicator of her difference as a female figure happens right at the beginning with this scene. Unlike the stereotypical characterization of helpless, dramatic and fragile female, Deniz looks directly at the dead body without flinching or showing any sign of reaction, such as terror, horror or disgust. As she walks past his corpse, the chief physician, Dr. Metin (Mahmut Gökgöz), tells the police that the deceased was diagnosed with paranoid schizophrenia and the hospital staff found his body. The chief inspector, Halil (Haldun Boysan), calls the case a suicide but asks the younger detective, Cemil (Cemil Büyükdöğerli), to reach the prosecutor and the forensics team to come to the scene to confirm but he tells the chief inspector that there is no cell reception and the radio transmitter is out of range. After they find out that due to landslide the landline also does not work, Dr. Metin offers them to stay the night until all communications are fixed.

Far from being shocked or terrified, Dr. Deniz meets one of her fellow doctors, Dr. Ragıp (Yurdaer Okur) with a smile on her face. She hands him her papers and tells Dr. Ragıp that she is there because she is an idealist. Later when the chief physician Dr. Metin asks her the same question, she tells him that she willingly asked to be appointed there and that she is there because of familial responsibility. Dr. Ragıp takes Dr. Deniz to the tour of the hospital, answering her questions regarding the condition of the patients. When she requests to see their files, he tells her that only Dr. Metin can read them and denies her request. They talk particularly about one patient who is kept in solitary confinement with arms tied behind his back and his face and mouth covered in a Hannibalesque mask. He is referred to as immensely dangerous due to his criminal acts of rape and murder before he was committed there. On their first night, a gruesome murder is committed. The killer stabs the victim multiple times with a small surgical blade, cuts off his genitals, carves his eyes out and slashes his entire body. The film uses high angle and subjective camera as the audience watch the horror of the patient as he is sliced. As a main characteristic of the slasher genre, the scene is gory with close ups to body parts that are removed and the display of the torn apart corpse with void eyelids. Others follow the first murder in the same manner. The police rule the cases as murder and start investigation. The victims are all male patients who are over 40 years old and the killer has a particular modus operandi of cutting up the genitals of the victims.

The end of the film reveals to plot twists: First that the killer is Dr. Deniz. As a product of rape, she has herself assigned to that hospital after finding out that the rapist of her mother/ her father was admitted there. Therefore night after night and one by one, she goes on a killing spree, chopping up each male patient who is over 40 years old and hence “could be” old enough to be her father /mother’s rapist. On her last act of revenge, Deniz sneaks into the chief physician’s office since besides him and the patient at solitary confinement, no men over 40 years old is left alive at the hospital. There, she finds out that she has actually been killing the doctors rather than patients when she sees the

patient files, which is the second plot revelation. Deniz understands that the patients had taken over management and that she has killed innocent people so for the first time we see her in panic as she jumps from the window of Dr. Metin's room and frantically start to run. However, Dr. Ragıp and Dr. Metin catch her. They throw her into the cell of the only patient left alive at the hospital; the dangerous solitary confinement patient whom the audience made aware of that is also his father / her mother's rapist. Dr. Ragıp locks the door and leaves. There, in the dark cell and in the longest scene of the film, Deniz is raped. In the final scene, we see Deniz, pregnant, tied up and sedated with no possible hope of escape or salvation at the same hospital where psychiatric patients keep on playing "doctor".

2. The Slasher Film And The Rape-Revenge Subgenre

Gen, is a slasher film that also belongs to the subgenre of rape-revenge film. As in any slasher film, there are plenty of victims and there is excessive use of gore in each murder. The use of subjective camera allows the killer's gaze to be dominant in each murder scene. The use of high angles accompanies the subjective camera where the audience are identified with the killer's gaze as he/she brutally dismembers his/her victims. Typically in *Gen*, the camera follows the killer through tracking shots and uses long takes as she walks amongst the ill-lit and claustrophobic corridors of the psychiatric board as well as the darkened corners of the hospital's gardens, dressed in head-to-toe in a black hooded raincoat. The other significant characteristic of a slasher is the presence of "the Final Girl". Carol Clover coined the term to describe the lead female protagonist of slasher films who survives at the end of the film and even in some cases manages to kill the monster. We see Dr. Deniz at the beginning of the film and we witness her journey to the hospital to start her new job. Later, she introduces herself to the peers as a young, idealist doctor who has willingly asked to be appointed to a hospital in the middle of nowhere that has limited resources for research. These two establishing scenes construct her as the leading character of the film and portray her as a possible candidate to become the Final Girl. Later in the film when the murders start, she is presented as the female protagonist who is also profoundly upset and worried about the murders committed. Another characteristic of the Final Girl is her unfemininity and it is "signalled clearly by her exercise of the "active investigating gaze" normally reserved for males" (p:25). As soon as Deniz arrives at the hospital, she sees the dead body surrounded by police and doctors. Her gaze investigates the scene actively. She neither shies away nor flinches. She looks directly at the corpse and we see everything from her point of view. Later, when she is taken on a tour of the hospital, she asks questions about each patient, demands to be actively involved in their treatments and requests to see their files. Also, her name is unisex and the camera does not fetishize her. Besides, the police were already investigating a murder/suicide before she arrived at the hospital so there is an immediate reaction of the police to presume her to be innocent.

Criticizing Carol Clover, Creed (1993) argues that the slasher film actively seeks to arise castration anxiety in relation to the issue of whether or not woman is castrated" (127). This male castration anxiety has given rise to two of the most powerful representations of the monstrous-feminine in the horror film: woman as castrator and woman as castrated" (Clover, 1993: 122). Yet,

Gen is not only a slasher film. It also belongs to the subgenre of rape-revenge film, a fact that is revealed at the end of the film as a narrative twist. Therefore, Deniz is not the Final Girl, but the woman castrated of the slasher genre but at the same time, she is also the "*femme castratrice"* (Creed, 1993: 151) the agent of castration in the subgenre of rape-revenge films. In other words, Deniz's character in the film fits into both representations of the monstrous-feminine.

2.1. Deniz: the woman as Castrated and as the Castrator; the *femme castratrice*

Barbara Creed (1993) suggests that there are two ways a woman is represented in horror films as castrated; either literally or symbolically". In slasher films in particular, literal castration refers to the scenes of gruesome murder of the female character "where her body is repeatedly knifed until it resembles a bleeding wound" (122).

When castration of the female character is not literal but symbolic, the films according to Creed (1993) monsterizes the female because "she feels she has been robbed unjustly of her rightful destiny. In these films, woman's violent destructive urges arise from her failure to lead a 'normal' life in possession of friends and family" (123). In the representation of the monstrous-feminine as woman castrated, Deniz has indeed been robbed of a "normal" life. She is a product of rape. Her mother has been in a complete catatonic state since the rape so Deniz grew up without an active nurturing maternal figure. In addition she was raised with stories of a father who raped her mother. In order to cope with her life and premeditate the murder of her father, she puts herself to medical school, graduates and has herself assigned to the mental institution where her father / mother's rapist has been locked up. Her symbolic castration paves the way for plotting her revenge, which in return leads her to become the monster and hence she is "inevitably punished for her transgression" (Creed, 1993:)

According to Barbara Creed (1993) "man's fear of castration has led to construct another monstrous phantasy – that of woman as castrator" (p:7). The castrating woman "assumes two forms: the castrating female psychotic and the woman who seeks revenge on men who have raped or abused her in some way" and she – usually a sympathetic figure- is rarely punished in film. According to Creed (1993), rape-revenge films place the female castrator in the emotional center of the story. She is the central protagonist with whom the audience is encouraged to identify. She is, what Creed (1993) calls, the *Femme-castratrice* and she "controls the sadistic gaze: the male victim is her object" (153). The murders Deniz commit in the film are gruesome. In the first murder, she cuts up the victim's body, slices it, rips apart his genitals and carves out his eyes. The second victim she strangles in a bathtub after she slices his throat and again takes his genitals as a souvenir. She strangles the third victim with a pillow, slices him up as blood spatters everywhere and finally she removes his genitals. In these texts it is the mutilated male form that evokes castration anxiety while the heroine is represented as the avenging castrator, the central protagonist with whom the spectator is encouraged to identify.

Besides being the *Femme-castratrice,* Deniz assumes the role of the castrating female psychotic as well because she goes on a kililng spree. Because she cannot identify her mother's rapist / her father amongst other men

who are admitted to the hospital and are old enough to be her father, she starts to kill everyone who is over 40 years old. It this sense, her anger is not only directed at her mother's rapist, but to every other male patient at the hospital who are clearly made aware to the audience as "not dangerous or criminal". Her rage and desire for vengeance transforms her into both an avenger of a rape-revenge story and also to a castrating female psychotic.

One other thing that makes her presence "problematic" and "punishable" to the patriarchal norms is her persistent desire to look and investigate. Deniz dares to look both at the monster and to her surrounding as she investigates everything. According to Linda Williams (2002)

> there is a sense in which the woman's look at the monster is more than simply a punishment for looking, or a narcissistic fascination with the distortion of her own image in the mirror that patriarchy holds up to her, it is also a recognition of their similar status as potent threats to a vulnerable male power (65).

Deniz sees her mother's rapist/ her father for the first, from a small circular glass on the door of the confinement cell. She barely catches a glimpse but regardless, dares to look at him. The second time they see each other is when he breaks free from his cell. Deniz finds him in the basement of the hospital. The most dangerous patient of the hospital, the real monster, whose face was covered with a mask, sees the female protagonist of the rape-revenge film who has been dropping bodies all over the hospital. Even though she shows fear, he also fascinates her. She approaches him, holds out her hand almost to the point that she might touch him and soothes him into submission. However Wood (2002) also suggests that it is precisely because of this look, she is violently punished since it is threatening to male power (p:65) Her punishment is rape.

2.2. The Rape

Writing about Ms 45 (1981), a revenge-rape story of a girl named Thana, Barbara Creed (1993) suggests:

> The film carefully avoids the sensational; the attacks on Thana are not filmed in order to encourage the audience to identify with the rapist; nor are her acts of vengeance filmed so as to invite audience pleasures in scenes of blood and gore. (123)

Gen does the complete opposite. After her identity is revealed, the film starts to use its camera movements to assist the audience to identify with the rapist. In other words, the sadism that Laura Mulvey (2000) suggests "as one of the two avenues of escape of the male unconscious under the castration threat" (49) becomes not only about demystifying her identity after she is acknowledged as the killer but also glorified with the rape scene. The portrayal of rape is the single longest shot of the film, accompanied with the screams of the victim and the use of subjective camera on the side of the rapist paving the way for audience identification and pleasure. Overall, the scene serves to complete the punishment of the female gaze that not only investigates but also

takes action.

As Deniz cries, chief physician opens the door of the isolation cell and Ragıp throws her in. There she faces the monstrous isolation patient who is revealed to be her father and her mother's rapist. Deniz, fully aware of the fact that he is facing his father while the patient unaware are locked in the cell.

The use of low angle as he stands up, eyes fixed on the prey that is Deniz is a clear example of how the film gives power to the rapist and entices the audience for what is about to come. Ragıp lights up a cigarette and gives it to the patient as they both look down on Deniz who continues to scream in agony. They share a silent laughter. Ragıp unties his hands; he stretches with the cigarette still on his lips. The camera turns to Deniz who cries and screams crawled up in the corner of the cell since in all patriarchal cautionary tales "angry displays of force may belong to the male, but crying, cowering, screaming, fainting, trembling, begging for mercy belong to the female" (Creed: 1993:212).

Ragıp leaves the cell, locks the door and switches off the lights leaving Deniz helpless. The rapist lights off the cigarette in his hand, throws Deniz on the floor, forces himself on to her while at the same time strangling her with his hands. Trying desperately to breath, Deniz can barely move. She starts to scream lauder as he pulls her jeans and start to rape her while at the same time strangling her as well. Her screams are intertwined with his pleasurable groans. This scene, which is devoid of all sound design except the mourns of the rapist and the screams of the victim; the scene where *Gen* chooses to punish its *femme castratrice* continues from a whole three minutes. As her screams die, we reach the final scene of the film. The film ends with Deniz strapped in a white jacket, fully sedated, with bruises all over her face and big belly indicating her pregnancy.

3. References

Clover, J. C. 1987. "Her Body, hiseld: Gender inthe Slasher Film," Representation, 20, Special Issue: Misognyny, Misandry and Misanthropy. 187-288.

Creed, B. 1993. *The Monstrous- Feminine: Film, Feminism, Psychoanalysis*. London, New York: Routledge.

Mulvey, L. 2000. "Visual Pleasure and Narrative Cinema", in *Film and Theory: An Anthology*, ed. Robert Stam and Toby Miller. Blackwell Publishing. 489.

Williams, L. 2002. "When the Woman Looks," in *Horror The Film Reader*. Ed. Jancovich Mark. New York, London: Routledge. 61-66.

Wood, R. 2002. "The American Nightmare: Horror in the 1970s," in *Horror The Film Reader*. Ed. Jancovich Mark. New York, London: Routledge. 25-32